

SCI-CONF.COM.UA

**MODERN SCIENTIFIC RESEARCH:
ACHIEVEMENTS, INNOVATIONS
AND DEVELOPMENT PROSPECTS**

**PROCEEDINGS OF VII INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
DECEMBER 19-21, 2021**

**BERLIN
2021**

MODERN SCIENTIFIC RESEARCH: ACHIEVEMENTS, INNOVATIONS AND DEVELOPMENT PROSPECTS

Proceedings of VII International Scientific and Practical Conference

Berlin, Germany

19-21 December 2021

Berlin, Germany

2021

UDC 001.1

The 7th International scientific and practical conference “Modern scientific research: achievements, innovations and development prospects” (December 19-21, 2021) MDPC Publishing, Berlin, Germany. 2021. 689 p.

ISBN 978-3-954753-03-1

The recommended citation for this publication is:

Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // Modern scientific research: achievements, innovations and development prospects. Proceedings of the 7th International scientific and practical conference. MDPC Publishing. Berlin, Germany. 2021. Pp. 21-27. URL: <https://sci-conf.com.ua/vii-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-modern-scientific-research-achievements-innovations-and-development-prospects-19-21-dekabrya-2021-goda-berlin-germaniya-arhiv/>.

Editor

Komarytskyy M.L.

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine, Russia and from neighbouring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: berlin@sci-conf.com.ua

homepage: <https://sci-conf.com.ua>

©2021 Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua” ®

©2021 MDPC Publishing ®

©2021 Authors of the articles

TABLE OF CONTENTS

AGRICULTURAL SCIENCES

1. *Зима О. О.* 15
ВИРОЩУВАННЯ ОЖИНИ НА ПІВДНІ УКРАЇНІ.
2. *Лазарева О. В., Новотарська Н. С.* 20
ДИСТАНЦІЙНЕ ЗОНДУВАННЯ ЗЕМЛІ У ПРОФЕСІЙНІЙ
ДІЯЛЬНОСТІ ЗЕМЛЕВПОРЯДНИКА.
3. *Музика Л. П., Ткаченко О. М.* 25
ВПЛИВ РЕГУЛЯТОРІВ РОСТУ НА ВРОЖАЙНІСТЬ ТОВАРНИХ
БУЛЬБ КАРТОПЛІ В УМОВАХ ПІВНІЧНО-СХІДНОГО ЛІСОСТЕПУ
УКРАЇНИ.

BIOLOGICAL SCIENCES

4. *Юдіна Е. О.* 29
ПРИГАЦІЙНІ ВЛАСНОСТІ ВОД.

MEDICAL SCIENCES

5. *Kryvetska I. I., Khovanets K. R.* 34
OCREVUS AS ONE OF THE BEST DRUGS IN THE TREATMENT OF
MULTIPLE SCLEROSIS.
6. *Kolomiets A.* 37
GROUND OF THE USE OF DETEMIR AS BASIC COMPONENT FOR
NEW PREPARATION OF THE FIXED COMBINATION OF INSULIN
WITH A C-PEPTIDE.
7. *Kyzovik V., Kolomiets A.* 40
PRACTICAL RECOMMENDATIONS ON TUNING OF THE SYSTEMS
OF ULTRASONIC DIAGNOSTICS FOR THE IMPROVEMENT OF
QUALITY OF VISUALIZATION OF TWINKLING – ARTEFACTS
AND DETECTION OF DENSE STRUCTURES.
8. *Lastivka I., Antsupova V., Malieieva I., Shabelnyk O., Hlazkova N.* 44
ETIOPATHOGENESIS AND PHENOTYPIC SIGNS OF ISOLATED
DUPLICATION OF THE SHORT ARM OF THE SECOND
CHROMOSOME (LITERATURE REVIEW).
9. *Rudan I., Ivancheskul A.* 49
FEATURES OF THE COURSE OF CORONAVIRUS INFECTION IN
CHILDREN.
10. *Rudan I., Khudzik Yu.* 51
ANALYSIS OF RESEARCH ON THE EFFECTIVENESS OF
PREVENTION AND TREATMENT OF CYTOMEGALOVIRUS
INFECTION USING HYPERIMMUNE GLOBULA.
11. *Rudan I., Korniaikov A.* 55
PECULIARITIES OF VACCINATION AGAINST COVID-19 IN
PREGNANT WOMEN.

12. *Rudan I., Nesterov S.* 57
COVID-19 IN PATIENTS WITH ISCHEMIC HEART DISEASE.
13. *Rudan I., Malynovska T.* 59
PECULIARITIES OF CLINICAL COURSE OF RUBELLA IN
NEWBORNS AND CHILDREN OF EARLY CHILDHOOD.
14. *Rudan I., Panashchuk B.* 61
PECULIARITIES OF THE COURSE OF PRIMARY VARICELLA IN
ADULTS.
15. *Rudan I., Syvura O.* 63
ASKARIDOSIS OF THE GALL BLADDER IN CHILDREN.
16. *Sharun A., Krushynska T., Zhernosekova I.* 65
DEVELOPMENT OF ENGLISH-SPEAKING MEDICAL EDUCATION
IN UKRAINE.
17. *Virstyuk N. G., Lavrynovych O. M., Vasylechko M. M.* 70
INFLAMMATION BIOMARKERS IN PATIENTS WITH NON-
ALCOHOLIC FATTY LIVER DISEASE IN COMBINATION WITH
OSTEOARTHRITIS.
18. *Абдураззакова Д. С., Камолдинов Р. К., Нишанова М. С.,
Умурзакова Р. З.* 74
СУБКЛИНИЧЕСКИЙ ГИПОТИРЕОЗ У ЖЕНЩИН В
АНДИЖАНСКОЙ ОБЛАСТИ.
19. *Аскарьянц В. П., Алишеров Абдуллох Алишер угли, Валиходжаева
Робияхон Абдуносирхужа кизи, Ахматов Диёрбек Дилшод угли* 82
ФУНКЦИОНАЛЬНАЯ ОСОБЕННОСТЬ ИЗМЕНЕНИЯ
ГОРМОНАЛЬНОГО СТАТУСА У МУЖЧИН.
20. *Аскарьянц В. П., Кудратуллаева Н. Ф.* 89
К ВОПРОСУ ВОЗДЕЙСТВИЯ ГИПЕРТЕРМИИ НА ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ
ПАНКРЕАТИЧЕСКОЙ СЕКРЕЦИИ КРЫС.
21. *Ахраров Х. Х., Гафорова С., Юлдашева Х. Ф., Мирзамухамедов К. Ж.* 95
К ВОПРОСУ О ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СЕРДЕЧНО-СОСУДИСТОЙ
СИСТЕМЫ.
22. *Бабичева А. А., Сапронова А. С., Ахмаиди М., Колоша О. В., Рзаева
Айдадж Акиф кизи* 101
ВЛИЯНИЕ СРЕССА НА СТУДЕНТОВ-МЕДИКОВ В УСЛОВИЯХ
УЧЕБНОГО ПРОЦЕССА.
23. *Борзих Н. О., Рой І. В., Пилипенко О. В., Кудрін А. П., Кравчук Л. Д.,
Русанов А. П.* 106
АНАЛІЗ ЛІКУВАННЯ ХВОРИХ З ТОРАКАЛГІЯМИ В
АМБУЛАТОРНИХ УМОВАХ.
24. *Каратаева Н. А., Вохидов Орифжон Файзулла ўгли* 109
АНАЛИЗ ЧАСТОТЫ ВСТРЕЧАЕМОСТИ ПИЩЕВОЙ АЛЛЕРГИИ.
25. *Мережко Т. О., Меленко С. Р.* 117
КІР – ОСОБЛИВОСТІ ПОШИРЕННЯ ТА МЕТОДИ БОРОТЬБИ З
НЕДУГОЮ.

26. **Неспрядько В. П., Терещук О. Г., Гатальська Є. О.** 120
ДОСЯГНЕННЯ СУЧАСНОЇ МЕДИЧНОЇ НАУКИ У КЛІНІКО-
МОРФОЛОГІЧНІЙ ДІАГНОСТИЦІ РЕВМАТОЇДНОГО АРТРИТУ
СНЩС.
27. **Омельчук Б. П., Меленко С. Р.** 122
ВПЛИВ АНТИБІОТИКІВ НА ЛІКУВАННЯ ХВОРОБИ ЛАЙМА.
28. **Скрипник І. Л., Солдатова О. В.** 124
НАРУШЕНИЕ СТРУКТУРНЫХ СООТНОШЕНИЙ ВНЧС ПРИ
ПАТОЛОГИИ ПРИКУСА.
29. **Тінчуріна С. Р., Попова А. О., Краснікова Л. В.** 127
ОБІЗНАНІСТЬ СТУДЕНТІВ ЩОДО ПРОБЛЕМИ ВИНИКНЕННЯ
ВОГНИЩА ХОЛЕРИ.
30. **Шафранська В. А., Меленко С. Р.** 130
COVID-19 ТА РЕВМАТИЧНІ АУТОІМУННІ СИСТЕМНІ
ЗАХВОРЮВАННЯ.

PHARMACEUTICAL SCIENCES

31. **Chaus D., Upry T., Lenchuk L., Yeromina H.** 133
INVESTIGATION OF PHENOLIC COMPOUNDS OF PRUNUS
PERSICA SHOOTS ALCOHOL EXTRACTS.
32. **Hadiak S., Hadiak I.** 136
ANALYSIS OF MONITORING OF MANUFACTURERS AND
APPLICANTS OF MEDICINES FOR THE TREATMENT OF
PROSTATITIS IN UKRAINE AND POLAND.
33. **Rybachuk V. D., Galyuk A. V., Donchuk-Dontsova A. Y.,
Perekopna Yu. O., Shukri Mohamed Sharif** 138
STUDY OF PHYSICS AND TECHNOLOGY PROPERTIES OF
YELLOW BENTONITE CLAY.

CHEMICAL SCIENCES

34. **Єрко Д. В.** 141
ДОСЛІДЖЕННЯ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ
РЕЧОВИН ТА ЇХ АНАЛОГІВ В СЛАБОАЛКОГОЛЬНИХ ТА
БЕЗАЛКОГОЛЬНИХ НАПОЯХ.
35. **Нікішин О. О., Нікішина К. О.** 144
ЕСТЕРИ 7-МЕТИЛ-4-ОКСО-1,4-ДИГІДРО-1,8-НАФТИРИДИН-3-
КАРБОНОВОЇ КИСЛОТИ ЯК ЗРУЧНІ БІЛДИНГ-БЛОКИ ДЛЯ
ПОШУКУ НОВИХ БІОЛОГІЧНО АКТИВНИХ РЕЧОВИН.
36. **Обушенко Т. І., Толстопалова Н. М., Юзупкіна Є. Е., Терещенко М.** 148
ВИДАЛЕННЯ КРИСТАЛІЧНОГО ФІОЛЕТОВОГО З ВОДНИХ
РОЗЧИНІВ.

TECHNICAL SCIENCES

37. **Popkov O.** 154
THE APPROACH IN TERMS OF IDENTIFYING THE
DISSEMINATION OF FRACTIONS IN THE AREA OF IMPACT AND
THE FEATURES OF THEIR ENERGY.
38. **Terentyev O., Kyivska K., Tsiutsiura S., Tsiutsiura M.** 160
INSTRUMENTS OF INFORMATION TECHNOLOGY OF
DIAGNOSTICS OF TECHNICAL CONDITION OF CONSTRUCTION
OBJECTS.
39. **Zhabskyi S.** 163
ENERGY INDEPENDENCE PROTECTION OF THE COUNTRY AT
THE EXPENSE OF LIQUEFIED AND REGENERATED GASES.
40. **Астаф'єв О. Ю., Кобрин Е. І.** 166
ЕФЕКТИВНІСТЬ ТА ОПТИМІЗАЦІЯ СИСТЕМ МАСОВОГО
ОБСЛУГОВУВАННЯ.
41. **Астаф'єв О. Ю., Сутягін М. В.** 170
РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ЗАХИСТУ
ІНФОРМАЦІЇ.
42. **Астаф'єв О. Ю., Шолох Т. О.** 174
БЕЗПЕКА В ІНТЕРНЕТІ З ВИКОРИСТАННЯМ VPN.
43. **Бабенко О. А.** 178
ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОСТІ ОСНОВНОГО ГЕНЕРУЮЧОГО
ОБЛАДНАННЯ ТЕЦ.
44. **Гаврилов С. М., Білак Ю. Ю.** 183
МЕНЕДЖЕР БАЗ ДАНИХ MYSQL ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЙОГО
РОБОТИ.
45. **Крамаренко Д. О., Рудніченко М. Д.** 186
ВИКОРИСТАННЯ АЛГОРИТМУ ПОШУКУ АНОМАЛІЙ У
ТЕСТУВАННІ ІГРОВИХ ПРОГРАМ.
46. **Ковальова Ю. В., Щербак І. Є., Кривенко А. О., Стадник А. В.** 189
АНАЛІЗ МЕТОДІВ РОЗРАХУНКУ ПОКАЗНИКІВ БАЛАНСОВОЇ
НАДІЙНОСТІ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИЧНИХ СИСТЕМ.
47. **Копичко Р. Р., Сиволожська В. М.** 194
ВПЛИВ МЕХАНІЧНИХ ФАКТОРІВ НА КОРОЗІЙНІ ПРОЦЕСИ НА
АВІАЦІЙНІЙ ТЕХНІЦІ.
48. **Лазоришинець В. В.** 197
ПРОГРАМНО-АЛГОРИТМІЧНЕ ФОРМУВАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ
ГРАФІЧНИХ ОБРАЗІВ В СИСТЕМАХ ДИСТАНЦІЙНОГО
НАВЧАННЯ.
49. **Муравльов Р.** 200
ДОСЛІДЖЕННЯ МЕТОДУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НАВЧАННЯ З
ПІДКРІПЛЕННЯМ У ІГРОВИХ ЗАСТОСУНКАХ.

50. **Оборонов Т. Ю., Николиве И. А.** 202
ПОВЫШЕНИЕ УРОВНЯ ЭНЕРГОЭФФЕКТИВНОСТИ ЗА СЧЕТ
ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СОЛНЕЧНЫХ КОЛЛЕКТОРОВ В ЖИЛИЩНОМ
ДОМЕ.
51. **Онуфрійчук А. К., Пономарьова О. А.** 209
FRONTEND РОЗРОБКА ТОРГОВОЇ ПЛАТФОРМИ БІНАРНИХ
ОПЦІОНІВ.
52. **Рябоволенко В. А., Ульяновська Ю. В., Рябоволенко Е. А.** 214
СТВОРЕННЯ АРКАДИ НА РУШЮ UNITY НА ОСНОВІ
БІБЛІОТЕКИ PHYSICS 2D.
53. **Хоржан О.** 219
ОРГАНІЗАЦІЯ ТРАНСПОРТНОЇ МЕРЕЖІ ДЛЯ ОПЕРАТОРА
МОБІЛЬНОГО ЗВ'ЯЗКУ НАСТУПНОГО ПОКОЛІННЯ.
54. **Шокотько Л. М., Вручинський А. В.** 222
ПОРІВНЯННЯ ПРОВІДНИХ ХМАРНИХ ПЛАТФОРМ ЯК СЕРВІСІВ.
55. **Шокотько Л. М., Іванченко Д. В.** 228
ЗАХИСТ БАНКІВСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ В УКРАЇНІ.

GEOGRAPHICAL SCIENCES

56. **Гаврон А. І., Романів О. Я.** 233
ПЕРСПЕКТИВИ ГЛОБАЛЬНОГО ПОТЕПЛІННЯ ТА ПРОБЛЕМИ
ПОСТАЧАННЯ СИРОВИНОЮ ШОКОЛАДНОЇ ІНДУСТРІЇ СВІТУ.

ARCHITECTURE

57. **Єрофалов Б. Л.** 240
ТЕМАТИЧНЕ ОЗЕЛЕНЕННЯ ВУЛИЦЬ І «ЕКОЛОГІЧНІ ПИТАННЯ»
В КИЄВІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ ТА НА ПОЧАТКУ ХХ
СТОЛІТТЯ.

PEDAGOGICAL SCIENCES

58. **Perminova V., Sikaliuk A.** 247
FACILITATION APPROACHES AND TECHNIQUES IN ESP
TEACHING.
59. **Piddubna A. A., Kruhliak V. V., Makoviichuk K. Y.** 251
MODERN TECHNOLOGIES OF EDUCATIONAL PROCESS
MANAGEMENT.
60. **Андросенко А. О.** 255
СУТНІСТЬ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ
МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ТА
ТЕХНОЛОГІЙ.
61. **Барак М. Т.** 259
ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ
ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.

62.	Бербека О. К. ВИКОРИСТАННЯ НЕТРАДИЦІЙНИХ МЕТОДІВ ТА ПРИЙОМІВ ДЛЯ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ.	265
63.	Бербека О. К., Марусяк Л. О. ПЕДАГОГІЧНІ ЧИННИКИ ТА МЕТОДИКИ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ ЯКОСТЕЙ ВИХОВАТЕЛІВ ЗДО.	271
64.	Вересоцька Н. І., Колядич А. ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ГРАФІЧНИХ ПОНЯТЬ В УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ОПАНУВАННЯ ГРАФІЧНОЇ ГРАМОТИ.	275
65.	Волинець В. М., Новікова Л. О. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КРОСВОРДІВ У ПРОЦЕСІ РОЗВИВАЮЧОГО НАВЧАННЯ ПРИ ВИВЧЕННІ ДИСЦИПЛІН ЗАГАЛЬНОТЕХНІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ.	280
66.	Ганус О. В., Вантюх О. М., Куруц Н. В., Ганус Є. О. ПРИРОДНИЧО-КРАЄЗНАВЧИЙ КВЕСТ ЯК СПОСІБ ЗАЛУЧЕННЯ УЧНІВ ДО ПРИРОДООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.	285
67.	Герасимова А. Ю. ВАГОМІ СКЛАДОВІ РОБОТИ З ДІТЬМИ, ЩО МАЮТЬ ВАДИ МОВЛЕННЯ.	292
68.	Дробницька О. М. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ.	299
69.	Заєць Р. Г. ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ СВІДОМОСТІ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ.	305
70.	Замотаєва Н. В. ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ У СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ ЗАПАСУ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ.	312
71.	Колб М. РУХОВА АКТИВНІСТЬ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ВІКОМ 12–14 РОКІВ.	317
72.	Лукіна Т. О. КЛЮЧОВІ ПРОБЛЕМИ У ФОРМУВАННІ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ САМООЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.	324
73.	Моргуненко О. В. ВОЛЬДОРФСЬКА ПЕДАГОГІКА В ДОШКІЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ.	330
74.	Нічуговська Л. І., Скачко І. В. ФАСИЛІТАЦІЯ В ПЕДАГОГІЦІ, ПРИНЦИПИ ТА ПРАВИЛА.	334
75.	Парубій А. Ю. ВИКОРИСТАННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ.	340
76.	Сіліна Л. В., Супруненко В. Г., Суббота О. М. ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ – СУЧАСНА ОСВІТНЯ ТЕХНОЛОГІЯ.	345

77.	<i>Сорока О. В., Радчук О. Я.</i> ПРОБЛЕМА ГЕМБЛІНГУ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ.	349
78.	<i>Сорока О. В., Щербак В. Я.</i> ЛІДЕРСЬКІ ЯКОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ: СУТНІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА.	355
79.	<i>Стаднійчук І. П.</i> ДЕФІНІТИВНИЙ АНАЛІЗ БАЗОВИХ ПОНЯТЬ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ЕЛЕКТРОТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ В АГРАРНИХ КОЛЕДЖАХ.	361
80.	<i>Титаренко Н. В.</i> ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ВЧИТЕЛЕМ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ В КЛАСІ.	371
81.	<i>Товарницька М. М.</i> РОЗВИТОК ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ГРИ.	377
82.	<i>Шафоростова С. Г.</i> СПЕЦИФІКА МОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ОФІЦІЙНО-ДІЛОВІЙ СФЕРІ.	382

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

83.	<i>Larin D.</i> THE SOCIAL ASPECT OF PERSONAL PROTECTION IN THE GLOBAL SPACE.	386
84.	<i>Мельничук М. М.</i> ОСОБЛИВОСТІ САМООЦІНКИ ПІДЛІТКІВ СХИЛЬНИХ ДО ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ.	390
85.	<i>Пріснякова Л. М., Рубан І.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ АГРЕСИВНОСТІ ТА КОНФЛІКТНОСТІ В СТОСУНКАХ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ.	396
86.	<i>Пріснякова Л. М., Цуканов Д.</i> ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ АДАПТИВНОСТІ ДО УМОВ НАВЧАННЯ У ВНЗ.	399
87.	<i>Постол Г., Васильєва О. А.</i> ДЕТЕРМІНАНТИ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА.	402
88.	<i>Саріогло О. А., Гірчук І. О.</i> ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ ТЕОРІЇ ЕКЗИСТЕНЦІЙНИХ СТРАХІВ.	413

SOCIOLOGICAL SCIENCES

89.	<i>Крук О. І., Мазур Т. В.</i> СОЦІОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ГРОМАДЯНСЬКОЇ АКТИВНОСТІ І ГРОМАДЯНСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ.	417
-----	--	-----

ART

90. *Вітковська Д. М.* 421
В. СКУРАТОВСЬКИЙ «АЛЬБОМ ДЛЯ ДІТЕЙ»: ОБРАЗНО-ТЕМАТИЧНЕ РОЗМАЇТТЯ.
91. *Підлісна О. В., Бондар М. І., Дюбіна Н. С.* 426
ПАБЛИК-АРТ ЯК ЗАСІБ ГАРМОНІЗАЦІЇ СУЧАСНОГО МІСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА.
92. *Порожнякова Н. Е.* 432
МОТИВ ДРЕВА ЖИЗНИ И ЕГО АЛЛОМОРФЫ В ГРАФИЧЕСКИХ ПРОИЗВЕДЕНИЯХ Г. И. НАРБУТА.

HISTORICAL SCIENCES

93. *Касьян В. О.* 437
ТРИПІЛЬСЬКА СПАДЩИНА В РОБОТІ ДОНЕЦЬКОЇ МАЙСТРИНИ ЛЮДМИЛИ ОГНЄВОЇ.

CULTUROLOGY

94. *Абрамовіч О. О., Делін К. А.* 444
СПЕЦИФІКА АКТОРСЬКОГО ТРЕНІНГУ В СУЧАСНИХ ДИТЯЧИХ ТЕАТРАЛЬНИХ ГУРТКАХ.
95. *Абрамовіч О. О., Чорна В. В.* 449
ФЕНОМЕН ТЕАТРАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ: МИНУЛЕ І СУЧАСНІСТЬ.
96. *Голуб К. В.* 454
СУЧАСНЕ СЦЕНІЧНЕ МИСТЕЦТВО У КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ.

POLITICAL SCIENCES

97. *Zinchenko O. I.* 457
CONCEPTS AND TYPES OF STATE'S NATIONAL SECURITY.
98. *Махсма С. Г.* 469
ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЛОКАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ.
99. *Третьяк О. А.* 474
ЕПІСТЕМІЧНІ УМОВИ ПОЛІТОЛОГІЧНОГО НАУКОВОГО ПОШУКУ.
100. *Цурканова І. О.* 478
ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ПЕРЕДУМОВ ПОЛІТИЧНОЇ ПРОПАГАНДИ ЩОДО ВИРІШЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ.

PHILOLOGICAL SCIENCES

101. *Efremov S. V.* 485
INTERNET IN ENGLISH LEARNING.

102. *Галонжска О. В.* 492
НІМЕЦЬКІ ЗООНІМИ ТА ЇХ ЕКВІВАЛЕНТИ В УКРАЇНСЬКІЙ
МОВІ.
103. *Зборовський І. С., Колесник М. Ю.* 498
ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СЛОВНИКОВОГО СКЛАДУ
СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ.
104. *Линтвар О. М., Мачула Д. С.* 503
РЕЧЕННЯ ПИТАЛЬНОЇ МОДАЛЬНОСТІ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА
УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ Ч. ДІККЕНСА
«ВЕЛИКІ СПОДІВАННЯ»).
105. *Ординська І. Я., Папаш О. В.* 508
СТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ЕМОЦІЙ У ХУДОЖНЬОМУ
ДИСКУРСІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ «THE GREAT GATSBY»
Ф. С. ФІЦДЖЕРАЛЬДА).

PHILOSOPHICAL SCIENCES

107. *Долгий А. І.* 512
СОЦІО-КУЛЬТУРНА ДИНАМІКА КІБЕРСУСПІЛЬСТВА:
ГЛОБАЛЬНИЙ ВИМІР ТА НАЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ.

ECONOMIC SCIENCES

108. *Aulestia C., Polanco D., Holguin Juan Pablo, Espinoza D.* 516
SOLID WASTE MANAGEMENT IN HOTELS AS PART OF THE
CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY.
109. *Bunda O. M., Korzh V. K.* 524
ANALYSIS OF THE EFFICIENCY OF THE USE OF FIXED ASSETS
AT THE ENTERPRISE.
110. *Bolikhov P. V., Voronova Y. M.* 529
OPTIMIZATION OF WAREHOUSE LOGISTICS PROCESSES AT THE
ENTERPRISE.
111. *Dovbush V., Nadon S.* 533
DIVERSIFICATION AS A TOOL FOR ENTERPRISE DEVELOPMENT.
112. *Альошкіна Л. П.* 538
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПІДВИЩЕННЯ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ТУРИСТИЧНОЇ
ІНДУСТРІЇ В УКРАЇНІ.
113. *Водянка Л. Д., Гоянюк Р. Р.* 543
ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ОСНОВНИЙ ІНСТРУМЕНТ
УСПІШНОСТІ КЕРІВНИКА.
114. *Гонтарева І. В., Болотна О. В., Явнікова А. О.* 545
МАРКЕТИНГОВІ АСПЕКТИ АВІА ПОСЛУГ УКРАЇНИ.
115. *Жукова Л. М., Лобач І. С.* 552
ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ БЮДЖЕТНОГО ДЕФЦИТУ ТА ЙОГО
ВПЛИВ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ДЕРЖАВИ.

116.	<i>Зінченко О. В., Степанчук Ю. С.</i> АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ПІДПРИЄМСТВА: МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ.	558
117.	<i>Карпович К. С., Антонюк К. І.</i> ПЕРЕДУМОВИ ТА ОСОБЛИВОСТІ УДОСКОНАЛЕННЯ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ.	566
118.	<i>Клочковська В. О., Ткачук А. В.</i> ВПЛИВ ЕКОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ НА ТУРИЗМ.	571
119.	<i>Кулик В. А., Чернух Д. В.</i> РОЗРОБКА СТРАТЕГІЧНИХ НАПРЯМКІВ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ОБСЛУГОВУВАННЯ КЛІЄНТУРИ В СИСТЕМІ ГІПЕРМАРКЕТІВ.	574
120.	<i>Лазебник Ю. О., Корепанова К. О.</i> ФОРМУВАННЯ НАПРЯМІВ КАДРОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ.	580
121.	<i>Мельник К. В., Ковальчук Д. О.</i> ЕФЕКТИВНЕ УПРАВЛІННЯ ПРАЦЮЮЧИМ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА.	590
122.	<i>Мещеряков А. А.</i> ГРОШОВІ ПОТОКИ ВСЕРЕДИНІ БАНКУ ТА МОЖЛИВОСТІ ЇХ АНАЛІЗУ ДЛЯ ВИРІШЕННЯ АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ.	597
123.	<i>Нурлан Адина Нурланкызы, Калиакпарова Г. Ш.</i> УПРАВЛЕНИЕ ОПЕРАЦИОННЫМИ РИСКАМИ В КОММЕРЧЕСКИХ БАНКАХ.	603
124.	<i>Рижкова В. Є.</i> УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ВАЛЮТНИХ ОПЕРАЦІЙ В БАНКІВСЬКІЙ УСТАНОВІ.	609
125.	<i>Русавська В. А., Таран М. Д.</i> ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЯКОСТІ ПРОДУКЦІЇ ТА ПОСЛУГ В ЗАКЛАДАХ РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ.	615
126.	<i>Скрипник В. В.</i> ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ ТА ЇХ БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩА.	621
127.	<i>Стойка В. С.</i> СУТНІСТЬ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ РЕГІОНУ.	628
128.	<i>Трегуб О. М.</i> ЗНАЧЕННЯ ГЕНЕРАЛЬНОГО ПЛАНУ В РЕГУЛЮВАННІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН У НАСЕЛЕНИХ ПУНКТАХ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.	633

129. *Титикало В. С.* 640
ЦИФРОВІЗАЦІЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ АДАПТИВНОГО
УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ
ПІДПРИЄМСТВА.
130. *Усенко Л. І.* 644
ЗАПОБІГАННЯ ЗАГРОЗАМ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ
ПІДПРИЄМСТВ.
131. *Штець Т. Ф., Даніленко О. В.* 652
СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ РЕСУРСНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ
ПІДПРИЄМСТВА: СУТНІСТЬ, ЕЛЕМЕНТИ, МЕТОДИ.
132. *Яцевська О. М., Гаркава Л. О.* 659
ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ НА ФОРМУВАННЯ ДОХІДНОЇ ЧАСТИНИ
ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ.

LEGAL SCIENCES

133. *Fastovets N. V.* 665
NORMS OF INTERNATIONAL LAW.
134. *Fastovets N. V.* 668
NORMS OF INTERNATIONAL LAW AND THEIR CLASSIFICATION.
135. *Fastovets N. V.* 671
RELATION BETWEEN SUBSTANTIVE AND PROCEDURAL LAWS.
136. *Fastovets N. V.* 674
THEORETICAL ASPECTS OF APPLICATION OF SPECIALIZED
NORMS OF LAW.
137. *Усаменко В. В., Березняк В. С.* 677
КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИСТОСТІ
ЗЛОЧИНЦЯ.
138. *Федотов І. М.* 681
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ
ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВИБОРЧИХ ПРАВ ГРОМАДЯН.
139. *Шніляревич В. В.* 685
ДЕЯКІ ПИТАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИТЕРІЇВ РОЗМЕЖУВАННЯ
ВИМАГАННЯ ВІД ПРОТИДІЇ ЗАКОННІЙ ГОСПОДАРСЬКІЙ
ДІЯЛЬНОСТІ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ
УКРАЇНИ.

AGRICULTURAL SCIENCES

ВИРОЩУВАННЯ ОЖИНИ НА ПІВДНІ УКРАЇНІ

Зима О. О.

Здобувач магістерського рівня
Першого року навчання
Херсонський державний
аграрно-економічний університет

Ожина — одна з найбільш корисних і смачних ягід. Найбільш затребуваною вона вважається в Америці і Мексиці, де плоди чорного кольору вирощують на експорт. В Україні культура практично не користується популярністю і росте переважно диким способом, що можна назвати серйозною помилкою садівників. Ягода відрізняється прекрасними смаковими якостями і високим вмістом вітамінів. Жодна інша ягідна культура не здатна вже на 2-3 рік після садіння приносити настільки щедрий врожай з одиниці площі, як ожина. Окремі її сорти дають з одного куща понад 10-12 кг ягід, в той час як сам кущ при правильному формуванні займає всього 1,5 –2,0 погонних метри.

Кущі ожини практично не потребують хімічних обробок, а ягода завжди чиста – шкідників в існуючих насадженнях поки що не відмічено, грибними хворобами можуть уражуватись лише сприйнятливі сорти за несприятливих погодних умов. Сорти ожини для вирощування в саду. Всі різновиди культури можна поділити на три групи: стоячі, плетючі і полуплетючі рослини. Кожна з них має свої характеристики і особливості вирощування. Стоячі (куманіка). Рослини відрізняються прямими стеблами і гнучкими пагонами, засіяними колючками. Вони некапризні до умов догляду і можуть культивуватися практично в будь-якому регіоні.

Плетисті (росяніка). У неї сланкі пагони, більші і соковиті плоди, але росяніка більш вимоглива до умов зростання і складу ґрунту.

Полуплетючі. У цю категорію входять проміжні види культури, які не належать до першого і другого виду.

Вибір ділянки. Рослини ожини, як і малини, часто страждають від низьких зимових температур і весняних заморозків. Тому вона вимагає теплих і добре прогрівається ділянок, захищених від холодних вітрів, які взимку призводять до висушення пагонів, а при низьких температурах сприяють підмерзанню нирок та кори пагонів. Під плантація не можна вибирати рівнини, відкриті холодним північним та східним вітрам, або лощини, в які може стікати та застоюватися тривалий час холодне повітря. Насадження ожини можна закладати і на схилах різних напрямків, уникаючи схилів північної та східної експозиції. Саджанці можуть рости на супіщаних ґрунтах, але ґрунт з підвищеним вмістом вапняку ожину погубить — вона буде хворіти хлорозом і може швидко загинути. Рекомендована кислотність ґрунту становить 6 рН. Більшість садівників висаджують рослину вздовж парканів, але найкраще відступити від огорожі 50-100 см — це полегшить догляд за нею та збирання плодів. Крім того, ожина повинна рости на відстані не менше метра від інших садових рослин і дерев.

Садять ожину найчастіше навесні, рідше восени, але в другому випадку це потрібно зробити задовго до заморозків, інакше саджанці не встигнуть вкоренитися. Починати готувати ділянку потрібно восени — добре перекопати землю і позбутися бур'янів. Родючі ґрунти, які постійно удобрюються, не вимагають внесення поживних сумішей, але якщо земля виснажена іншими рослинами, її потрібно підгодувати. Для цього слід змішати 10 кг перегною, 100 г суперфосфату і 50 г добрив з вмістом калію, розкидати по поверхні ділянки і ще раз перекопати. Занадто сильно удобрювати ґрунт не варто, інакше ожина

буде нарощувати листя, а це шкодить врожайності. Перед тим як висаджувати ожину, потрібно добре оглянути кореневу систему сіянців, обрізати пошкоджені ділянки і вкоротити занадто довгі. Якщо деякі корінці підсохли, рослину потрібно опустити в воду з препаратом-укорінення не менше ніж на годину. Схема посадки ожини може бути різною, залежно від особливостей сорту та віку саджанців. При кущовому способі в одну яму поміщають 2-3 рослини, а при стрічковому способі їх садять безперервним ланцюжком на відстані не менше метра, ширина міжрядь 1,8-3,5 м. Покрокова інструкція з висадки ожини

Крок 1. Викопати на підготовленій ділянці лунки, розмір залежить від довжини корінців — вони не повинні ламатися або загинатися.

Крок 2. В ями помістити саджанці, розправити коріння і присипати землею так, щоб нижня брунька була заглиблена на 2-3 см. Якщо ґрунт на ділянці виснажений, в лунки слід засипати поживну суміш — змішати 10 кг перегною, 50 г калійної суміші і 100 г суперфосфату з ґрунтом. Не варто присипати рослини до рівня ґрунту — необхідно залишити невеликі виїмки, щоб волога не випаровувалася занадто швидко.

Крок 3. Ґрунт близько висаджених сіянців утрамбувати, добре полити (3-6 л води на один кущ), а після вбирання рідини замульчувати перепрівшим коров'яком або торфом.

Крок 4. Відразу після висаджування, сіянці слід вкоротити так, щоб над поверхнею землі залишилися пагони висотою близько 20 см. Всі плодові гілки слід видалити. Після того як кущі приживуться, необхідно встановити поруч з ними опору — більшість різновидів культури відрізняються підвищеною плодючістю, і можуть зламатися під вагою плодів. Можна зробити для рослин заборчик — в кінці і на початку вкопати міцні стовпи довжиною до 200 см, а між ними натягнути товстий дріт в три ряди на висоті 50, 125 і 180 см від поверхні ґрунту. До них прив'язують пагони, які з'являться на другий рік після висаджування, а молоді стебла будуть чіплятися за опору самостійно.

Після того як кущі приживуться, необхідно встановити поруч з ними

опору — більшість різновидів культури відрізняються підвищеною плодючістю, і можуть зламатися під вагою плодів. Можна зробити для рослин заборчик — в кінці і на початку вкопати міцні стовпи довжиною до 200 см, а між ними натягнути товстий дріт в три ряди на висоті 50, 125 і 180 см від поверхні ґрунту. До них прив'язують пагони, які з'являться на другий рік після висаджування, а молоді стебла будуть чіплятися за опору самостійно.

Спеціального догляду ожина не вимагає — рослини потребують стандартних процедур, включаючи полив, обрізання, підгодівлю і видалення бур'янів. Полив. У перші шість тижнів поливати посадки потрібно досить інтенсивно, щоб ґрунт постійно був злегка вологим, потім — в залежності від погоди. Для поливу використовується тепла водопровідна або дощова вода, яку потрібно попередньо відстояти 1-2 доби. Землю навколо кущів рекомендується замульчувати соломною, тирсою, перепрілим коров'яком або торфокомпостом. Мульчування захистить ожину від бур'янів і запобіжить утворенню сухої кірки на пристовбурних колах. Розпушування. Бур'яни біля ожини потрібно регулярно виривати, а землю рихлити на глибину 10-12 см не менше 5-6 разів за сезон. Іііі Підживлення. Підгодовувати культуру слід тільки на третій рік після висаджування рослини — до цього її можна кілька разів полити водою з розведеним в ній пташиним послідом. В якості добрива використовують азотні і калійні суміші, які не містять хлор. Азот вноситься на початку вегетативного періоду, калій — один раз на рік, фосфорна підгодівля — раз у три роки (якщо для мульчування і підгодівлі використовується гній, вносити фосфати не потрібно). Обрізка. На другий рік після висаджування сіянців краще видалити всі суцвіття, щоб рослини змогли сформувати розвинену кореневу систему. Далі необхідно регулярно обрізати хворі, висохлі і занадто розрослі пагони. Формування кущів ожини. Важливу роль в догляді за ожиною грає створення оптимальних температурних умов. У період дозрівання ягід, кущі потрібно притіняти від прямих ультрафіолетових променів, інакше якість ягід може знизитися. Перед заморозками пагони зняти з опор, розкласти на землі і укрити соломною, тирсою або плівкою, а після випадання опадів закидати снігом.

Хвороби та шкідники ожини. Методи боротьби Ожина має загальні захворювання з малиною, тому садівники, які вирощують на ділянці цю ягоду, добре знають симптоми і способи боротьби із зараженням. У число найбільш поширених хвороб культури входять: борошниста роса; сіра гниль; біла і пурпурова плямистість; антракоз. Перші ознаки захворювань — поява на листках плям і осередків ураження різного відтінку — від червоних до чорних. Більшість грибкових захворювань та інфекцій лікуються бордоською рідиною і сірчаними препаратами — ними обробляють кущі, вибравши для цього безхмарний день, після чого проводять ще одну процедуру через деякий час. Комахи, які можуть завдати шкоди ожинним посадкам — кліщі, брунькова міль, довгоносик, малиновий жук, тля і личинки метеликів. Для їх знищення використовуються спеціальні препарати — «Актеллік», «Карбофос», «Акарін», «Фітоверм». Навіть якщо від шкідників чи хвороб вдалося повністю позбутися, потрібно переглянути догляд за кущами і усунути похибки — слабкі рослини з низьким імунітетом найбільше схильні до зараження. Щоб запобігти втратам врожаю, можна навесні і восени виконувати профілактичну обробку посадок вищепереліченими препаратами. При правильному догляді, ожинові кущі починають плодоносити вже через кілька років після висаджування, а згодом будуть щорічно радувати власника багатим урожаєм смачних ягід.

ЛІТЕРАТУРА

1. <http://fruit.org.ua/index.php/ru/publikatsii/83-ru-kontent/sluzhebnye-stati/201-ezhevika-vyrashchivanie-ezheviki>
2. <https://www.agronom.com.ua/innovatsijna-tehnologiya-promyslovogo-vyroshhuvannya-ozhyny/>
3. <https://www.apteka-sadivnyka.ua/blog/jagindi/ozhyna/vyroshchuvannia-ozhyny-perevahy-ta-vidminnosti-vid-malyny>
4. <https://domicad.com.ua/ua/articles/vyrascivanie-ejeviki-na-dachnom-uchastke>

ДИСТАНЦІЙНЕ ЗОНДУВАННЯ ЗЕМЛІ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗЕМЛЕВПОРЯДНИКА

Лазарєва Олена Володимирівна

Доктор економічних наук, професор,
професор кафедри управління земельними ресурсами

Новотарська Ніна Станіславівна

Здобувач вищої освіти
Чорноморський національний університет ім. Петра Могили
м. Миколаїв, Україна

Вступ. Дистанційне зондування займає провідну роль у дослідженні процесів землекористування. Інтенсивний розвиток інформаційних технологій та обладнання став поштовхом до виникнення цього методу дослідження, який орієнтований на людську допитливість та бажання дослідити куточки Землі, що закриті для людського ока.

Перспективність застосування дистанційного зондування Землі можна пояснити його точністю та мобільністю. Використання такого виду дослідження дозволяє користувачу, не виїжджаючи на об'єкт, отримати досить точне зображення, яке потім потрібно проаналізувати безпосередньо за цим зображенням та в подальшому розробити план дій.

Точність знімку на екрані та його якість стала пріоритетною вимогою дистанційного зондування Землі. Наразі найкраща розрізненість сягнула вже позначки 40 см/піксель. Для порівняння можна зазначити, що раніше потрібно було витримати вимогу: 1 км/піксель. Навіть таких значень було цілком достатньо для виявлення та вивчення хмар в метеорології.

Ціль роботи. Використання такого способу спостереження, як дистанційне зондування Землі, та використання отриманих даних, досліджували у своїх працях Томченко О. В. [1], Беглий О. В. та Дмитрієв А. І. [2], Кохан С.С. [3], Анисенков О.В. [4]. Але і досі потребують уточнення деякі питання. Наприклад, орієнтовна спрямованість прикладних аспектів застосування дистанційного зондування Землі потребує обрентування,

уточнення, оновлення інформації. Ця праця спрямована на дослідження та висвітлення перспективних напрямків використання дистанційного зондування у професійній діяльності геодезиста.

Матеріали і методи. Використання дистанційного зондування бере свій початок майже одразу після винаходу фотографічного методу. Першим, хто зробив аерознімок був Фелікс Турнашон. Він сфотографував селище під Парижем з повітряної кулі на висоті 80 м. Його знімок представлений на рис. 1.

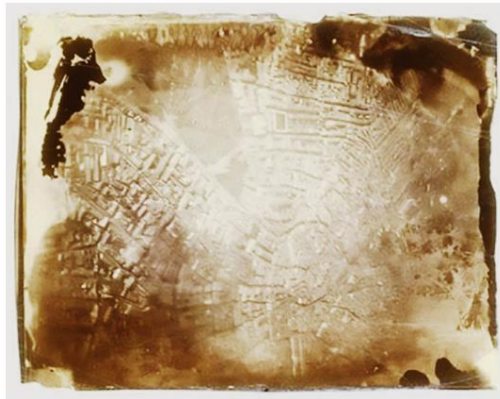

Рис.1. Перший аерофотознімок Фелікса Турнашона з висоти повітряної кулі (1858)

Внаслідок вдосконалення методів фотографування, з кінця 19 ст. знаходилося багато експериментаторів, які вигадали прикріпляти камери на безпілотні літальні апарати. У 1907 році аптекар Нейброннер винайшов вид аерофотознімання, так звану «голубину фотозйомку». На рис. 2 продемонстровано результати цього незвичайного знімання.

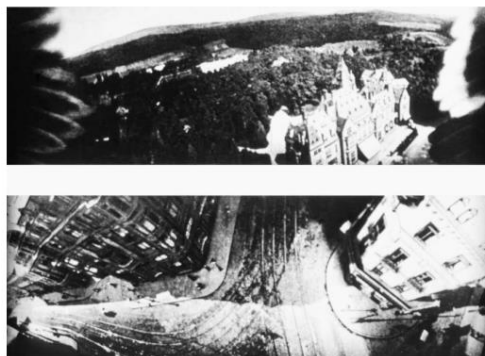

Рис. 2. Знімки зроблені голубами у 1907 р.

Революційним етапом розвитку дистанційного зондування стало освоєння космічного простору. У великій кількості космічні знімки стали надходити з

пілотованих космічних апаратів, штучних супутників Землі та орбітальних станцій. З метеорологічного супутника «Тайрос» і космічних кораблів серії «Меркурій 1–4» у 1960–1962 рр. було отримано першу фотографію з космосу. Але, першу фотографію з космосу було зроблено у 1946 р. з борту ракети V-224 (рис. 3).

Рис. 3. Перший знімок з космосу 1946р. (Зображена Мексика)

Результати та обговорення. На сьогоднішній день методика дистанційного зондування широко застосовується не тільки для наукових досліджень. За допомогою цього методу відстежуються як природні так і антропогенні зміни на планеті Земля та в окремих екосистемах. Також метод застосовується для виявлення надзвичайних, загрозливої ситуації з метою розробки стратегії щодо збереження життя.

До переваг застосування методики дистанційного зондування слід віднести:

- відсутність у портебі викритання спеціально навчений персонал;
- немає потреби займатися організацією роботи на місці, викликати експедицію, виділяти додаткові ресурси;
- загальна вартість роботи нижча, порівнюючи з традиційним методом дослідження;
- дослідити можна будь-який об'єкт, в будь-якому місці світу, включаючи важкодоступні для людей місця;

- можна обстежувати десятки тисяч кілометрів території, тобто маємо можливість дослідити великий обсяг території за менший час;

- з'явилася можливість зробити різночасові знімки для дослідження різних явищ.

Переважно область застосування дистанційного зондування - обстеження поверхні Землі. За результатами знімання спостерігається швидкість вирубки лісів, площа озеленення, зміни в екосистемах, зміщення русел річок, рівень пожеж на континентах, надзвичайні ситуації зі зміною рельєфу тощо. Дистанційне зондування дає можливість прямо зараз оцінювати та розпізнавати зображення на відстані без використання людської праці. Цей спосіб надає можливість відстежувати будь-які зміни у межах просторово-часової орієнтації в динаміці та ретроспективні зміни є найцікавішим та найважливішим у наш час. Не менш важливим фактором є розвиток якості та збільшення кількості апаратів, які постійно філюють планету з усіх сторін світу. Розвиток дистанційного зондування відбувається дуже стрімко: якщо 5 років тому в космосі налічувалося близько 20 космічних апаратів, то зараз їх близько 300. Окрім цього, спектр, в якому знімається планета, постійно розширюється, покращується якість отриманого зображення та збільшується розрізнявальна здатність.

Пріоритетними чинниками дистанційного зондування Землі над традиційними методами можна вважати ефективність, оскільки менше часу потрібно для отримання результату, незалежність від природних умов, можна досліджувати велику площу ділянки, можна проводити комплексний моніторинг, що охоплює різні характеристики об'єкта дослідження, також після отримання результатів дистанційного знімання можна виокремити потенційно небезпечні ділянки. Проте розвитку технологій дистанційного зондування заважає відсутність бюджетної підтримки та комерціалізації, нестача кваліфікованих кадрів та мала обізнаність саме у цій сфері. На сьогодні розвиток космічних технологій призвів до дедалі інтенсивнішого розвитку внутрішніх джерел прогресу, що є однією з умов існування суверенних держав

у сучасному світі. Розширення глобальної аерокосмічної галузі, зростання ринку послуг та кількості користувачів, постійне вдосконалення аерокосмічної техніки та технологій її використання, це все є результатами можливості сучасної аерокосмічної промисловості.

Висновки. В архівах накопичується достатня кількість зображень поверхні Землі, які розшифровуються частково або залишаються абсолютно марною інформацією, тому що на даний час це ще не цілком вдосконалений метод спостереження. Жодна технологія та обладнання поки що не можуть прочитати ці космічні скарби повністю, але з плином часу дистанційне зондування Землі поліпшиться та буде застосовуватися на повну свою силу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Томченко О. В. Дистанційне зондування Землі. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=E8cAN7ASEj8>
2. Беглий О. В. та Дмитрієв А. І. Дистанційне зондування Землі // Юридична енциклопедія: [у 6 т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. — К.: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998. — Т. 2: Д — Й.—744 с. — ISBN 966-7492-00-8.
3. Кохан С.С. Дистанційне зондування Землі: теоретичні основи: підручник / С.С. Кохан, А.Б. Востоков. - К.: Вища шк., 2009. - 511 с.
4. Анисенков О.В. Розвиток дистанційного зондування землі в Україні. *Агросвіт № 7, 2017.* С 52-59. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/7_2017/10.pdf
5. Основи дистанційного зондування Землі: історія та практичне застосування: навч. посіб. / С. О. Довгий, В. І. Лялько, С. М. Бабійчук, Т. Л. Кучма, О. В. Томченко, Л. Я. Юрків. — К. : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2019. — 316 с.

УДК. 633.491: 631.811.982

ВПЛИВ РЕГУЛЯТОРІВ РОСТУ НА ВРОЖАЙНІСТЬ ТОВАРНИХ БУЛЬБ КАРТОПЛІ В УМОВАХ ПІВНІЧНО-СХІДНОГО ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ

Музика Леонід Пилипович

к. с.-г. н., с.н.с.

Інститут сільського господарства

Північного Сходу НААН,

с. Сад, Суми, Україна

Ткаченко Олександр Миколайович

ст. викладач

Сумський національний аграрний університет,

м. Суми, Україна

Вступ. Картопля є однією з найважливіших кормових, технічних просапних сільськогосподарських культур, яка вирощується в різних регіонах не тільки України, а розповсюджена по всьому світу. За даними Тернавського А. Г. [1] вона займає четверте місце за посівними площами поступаючись лише пшениці, рису та кукурудзі. На продовольчі цілі використовують бульби розміром у поперечному діаметрі не менше ніж 25 мм у видовжених форм та не менше ніж 30 мм у округло-овальних [2]. Щорічно в Україні вирощується в середньому 19,5 млн тонн картоплі, при внутрішній потребі у 20–22 млн тонн/рік. В останні роки формується попит на картоплю з боку закордонних компаній і все більше українських фермерів вирощують її на експорт. Враховуючи, що картопля - це харчовий продукт, на який завжди є постійний попит, то це спонукає у разі отримання врожайності понад 40 тонн з гектара розглядати її з ракурсу бізнес-ідей. Формування зазначеної продуктивності може відбуватися лише завдяки сучасним технологічним впровадженням. За дослідженнями вітчизняних та закордонних науковців використання в технологіях вирощування біологічно активних речовин (що мають рістрегулюючу, антистресову та імунотекторну активність, дозволяє вирішити багато питань пов'язаних з підвищенням стійкості культури до

несприятливих факторів середовища та ряду патогенів) має позитивний вплив на врожайність культури та вихід якісної продукції [3, 4]. Тому на базі Інституту сільського господарства Північного Сходу НААН були проведені дослідження з питань ефективності цього технологічного заходу.

Мета роботи полягала у виявленні впливу обробок регуляторами росту посівів картоплі різних сортів на вихід товарної продукції з одиниці площі..

Матеріал і методи. Двофакторний дослід по вивченню впливу обробки посівів картоплі регуляторами росту на формування товарного врожаю проводили в 2019-2020 рр. в умовах північно-східного Лісостепу України. Матеріалом досліджень слугували три сорти картоплі селекції Інституту картоплярства НААН: Щедрик, Скарбниця і Слов'янка. Кількість облікових рослин кожного сорту 50 шт., схема садіння – 70×25 см, повторність в досліді триразова. Площа облікової ділянки – 8,75м². Обробка посівів проводилась наступними препаратами: 1. Агрінос Д; 2. Вегестим, РК; 3. Вимпел-К (Агролайт-У); 4. послідовне застосування Гуміфілд ВР та Фульвітал Плюс, які в дослідженні мали загальну назву Гумати. Контролем виступали посіви, які були оброблені за допомогою обприскувача водою без внесення рістрегулюючих препаратів.

Результати та обговорення. Згідно до проведених досліджень було встановлено, що обробка регуляторами росту рослин впливала не лише на формування товарних бульб, а і на загальну врожайність картоплі. При цьому встановленні закономірності сортової реакції на обробку посівів

При формуванні товарних бульб встановлений вплив сортових особливостей на структурні показники продуктивності та на врожайність посівів, але на показник товарності в більшій мірі впливав регулятор росту, що застосовувався для обробки посівів (табл.1).

Таблиця 1

**Вплив рістрегулюючих речовин на товарний врожай картоплі,
середнє за 2019-2020 рр.**

№ вар.	Використані препарати	Врожайність, т/га		Приріст товарного врожаю		Товарність, %
		всього	товарна	т/га	%	
Скарбниця						
1	Без внесення (контроль)	18,3	13,8	-	-	75,6
2	Агрінос Д	20,1	16,3	2,5	18,1	81,0
3	Вегестим, РК	17,9	14,9	1,1	8,0	83,2
4	Вимпел –К (Агролайт-У)	18,8	15,1	1,3	9,4	80,4
5	Гумати	21,6	17,7	3,9	28,3	82,1
Щедрик						
1	Без внесення (контроль)	22,8	17,2	-	-	75,6
2	Агрінос Д	23,1	19,3	2,1	12,2	83,6
3	Вегестим, РК	23,9	19,9	2,7	15,7	83,4
4	Вимпел –К (Агролайт-У)	24,9	20,5	3,3	19,2	82,4
5	Гумати	28,0	23,6	6,4	37,2	84,2
Слов'янка						
1	Без внесення (контроль)	15,2	12,5	-	-	82,4
2	Агрінос Д	18,5	15,8	3,3	26,4	85,4
3	Вегестим, РК	17,7	15,0	2,5	20	84,6
4	Вимпел –К (Агролайт-У)	15,9	13,6	1,1	8,8	85,7
5	Гумати	20,4	17,4	4,8	39,2	85,4
	НІР ₀₅ – підживлення, т/га	1,42	1,15	0,95-1,15		
	НІР ₀₅ – сорти, т/га	2,04	1,69	1,31-1,69		

В розрізі сортів відзначимо, що вихід товарної продукції сорту Скарбниця в контрольному варіанті при врожайності 13,8 т/га складав 75,6 %. При обробці посівів регуляторами росту зростала, як врожайність в цілому, так і її товарна частина. Приріст товарного врожаю складав від 8,0 % (Вестим, РК) до 28,3 % (Гумати). При цьому товарність посів зростала від 4,8 (Вимпел–К) до 7,6 % (Вестим, РК). Закономірності щодо зростання врожайності та товарності під

впливом дії рiстрегулюючих речовин спостерiгалися i у сорту Щедрик. Незважаючи на бiльшу врожайнiсть зазначеного сорту (17,2 т/га на контрольному варiантi), показники товарностi обох сортiв на контролi були однаковими. Застосування регуляторiв росту в посiвах сорту Щедрик призвело до зростання врожайностi посiвiв вiд 1,5 (Агрiнос Д) до 23,2 % (Гумати). При цьому зростання товарної частини врожаю склало вiд 12,2 (Агрiнос Д) до 37,2 % (Гумати).

Висновок. За результатами дослiджень встановлений позитивний вплив обробки посiвiв регуляторами росту на вихiд товарного врожаю. Не зважаючи на бiологiчну реакцiю сортiв найбільш перспективним є технологiя вирощування картоплi з застосуванням Гуматiв за схемою: Гумiфiлд ВР-18 (0,4 л/га) за висоти рослин 5-10 см + Фульфiтал Плюс (0,4 л/га) в перiод змикання мiжрядь +Гумiфiлд ВР-18 (0,4 л/га) в перiод бутонiзацiї.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Тернавський, А. Г. (2020). Особливості зберігання продовольчих і насінневих бульб картоплі. Редакційна колегія, 82.
2. Ткачик С. О. Методика проведення експертизи сортів рослин на відмінність, однорідність та стабільність (2014). Київ: Нілан. 8.
3. Jakiene, E., Venskutonis, V., & Mickevicius, V. (2008). The effect of additional fertilization with liquid complex fertilizers and growth regulators on potato productivity. *Sodininkysteir Darzininkyste*, 27, 259-267.
4. Wierzbowska, J., Cwalina-Ambroziak, B., Glosek, M., & Sienkiewicz, S. (2015). Effect of biostimulators on yield and selected chemical properties of potato tubers. *Journal of Elementology*, 20(3).

BIOLOGICAL SCIENCES

ІРИГАЦІЙНІ ВЛАСНОСТІ ВОД

Юдіна Єлизавета Олександрівна

студент

Одеський державний екологічний університет

м. Одеса, Україна

Вступ. Однією з умов існування людей на землі є збереження ґрунтів, покращення їх режиму й властивостей, підвищення родючості. Разом із цим на земній кулі відбувається систематичне зменшення площі ґрунтів, які використовуються у сільськогосподарському користуванні. Зменшення площі ґрунтів пов'язано з урбанізацією, ростом міст, населених пунктів, доріг, комунікацій, розвитком гірничої промисловості, відчуженням земель у зв'язку з розвитком гідроенергетики й іншими причинами. Крім того кожний тиждень населення земної кулі збільшується на 1 млн. 250 тис. чоловік. Це зумовлює зниження площі ріллі й інших угідь, що припадають на одну людину. Збільшення чисельності населення визначає необхідність зростання виробництва продовольчих товарів і сільськогосподарської сировини. Цього можна досягти при різкому зростанні родючості ґрунтів, збільшенні виходу продукції з одиниці площі. Останнє досягається за рахунок впровадження в практику землеробства досягнень селекції, хімізації, механізації, електрифікації, меліорації.

Ціль роботи. Оцінку іригаційних властивостей вод виконують за чотирма критеріями:

- концентрація солей;
- співвідношення іонів (в основному катіонів натрію з магнієм і кальцієм);

- концентрація токсичних елементів, які можуть негативно вплинути на сільськогосподарські рослини і в цілому на навколишнє середовище;
- концентрація біогенів.

Матеріали і методи. Використання вод з високою мінералізацією може привести до засолення ґрунтів. Засоленням ґрунтів називають надмірне скупчення в кореневмісному шарі електролітних (розчинених або поглинених) солей Na_2CO_3 , NaHCO_3 , NaCl , CaCl_2 , Na_2SO_4 , MgCl_2 , MgSO_4 , які пригнічують або гублять сільськогосподарські рослини, знижують урожай і його якість. Засолення може бути нейтральним (хлориди і сульфати натрію і магнію) і лужним (карбонати і гідрокарбонати натрію і магнію). Ступінь засолення ґрунтів характеризується також показником токсичності. Граничне значення його, вище якого починається пригнічення росту і розвитку сільськогосподарських культур, є порогом токсичності.

Розчинені у воді солі зазвичай представляють у вигляді іонів. Однак, іноді придатність води для зрошення встановлюють по співвідношенню вмісту в ній окремих видів розчинних солей.

Головні іони можуть бути токсичними і нетоксичними. До токсичних відносять іони, здатні утворювати токсичні солі. Іони Cl^- і Na^+ токсичні, інші головні іони можуть бути як токсичними, так і нетоксичними в залежності від їх взаємного урівноваження: Mg^{2+} і Ca^{2+} з Cl^- дають токсичні солі, а з CO_3^{2-} і HCO_3^- – нетоксичні; CO_3^{2-} і HCO_3^- з Na^+ дають найтоксичніші для рослин солі, а з Mg^{2+} і Ca^{2+} – нетоксичні. Такий аналіз токсичності іонів представлений в роботі. Виділення токсичних іонів зручно виконати, якщо уявити мінералізацію води у вигляді суми гіпотетичних солей.

Для потреб іригації типізацію природних вод за Альокіним О.А. можна уявити більш детально, розділивши типи вод на підтипи, що відрізняються набором гіпотетичних солей, в наступному порядку: I, IIа, IIб, IIIа, IIIб, IIIв. Тип IV не розглядається (хоча за співвідношенням іонів він теж може бути розбитий на три підтипи). До цього типу належать кислі болотні, шахтні і вулканічні води, а також води, сильно забруднені промисловими стоками. Такі

води не придатні для зрошення.

Для всіх розглянутих підтипів вод можливість утворення в ґрунті хлориду натрію (NaCl) і гідрокарбонату кальцію ($\text{Ca}(\text{HCO}_3)_2$) є спільною, тому при аналізі зупинимося тільки на характерних відмінностях.

За набором токсичних солей води I-го типу можуть бути самими несприятливими для іригаційних цілей, оскільки крім сульфата натрію (Na_2SO_4) вони сприяють утворенню в ґрунті питної соди (NaHCO_3), а при наявності карбонат-іонів (CO_3^{2-}) – звичайної соди (Na_2CO_3), з усіх солей, утворених головними іонами, самої токсичної для рослин. Ці солі викликають лужну реакцію ґрунту і її осолонцювання.

Води II-го типу відрізняються від вод I-го типу тим, що замість карбоната і гідрокарбоната натрію (Na_2CO_3 і NaHCO_3) в ґрунт може надійти сульфат магнію (MgSO_4), який в ряду токсичності солей (за Ковдою В.А.) стоїть на останньому місці.

Відмінність підтипів IIа і IIб в наступному:

З вод підтипу IIа в ґрунт крім MgSO_4 може надійти ще гідрокарбонат магнію ($\text{Mg}(\text{HCO}_3)_2$) – нетоксична для рослин сіль, але здатна викликати лужну реакцію ґрунтів; Води підтипу IIб замість гідрокарбоната магнію сприяють утворенню в ґрунті іншої нетоксичної солі – гіпсу ($\text{CaSO}_4 \times 2\text{H}_2\text{O}$), який є меліорантом солонцюватих ґрунтів.

Підтип вод IIIа в порівнянні з IIа більш сприятливий, тому що при випаровуванні вод цього підтипу замість сульфата натрію (Na_2SO_4) в ґрунт може надійти менш токсичний хлорид магнію (MgCl_2). Але, у водах цього підтипу присутня велика кількість іонів магнію, надмірний вміст якого в воді сприяє осолонцюванню ґрунту.

Підтипи вод IIIа і IIIб відрізняються один від одного так само, як і підтипи вод IIа і IIб: IIIа – сприяє утворенню в ґрунті гідрокарбоната магнію ($\text{Mg}(\text{HCO}_3)_2$), а IIIб – сульфата кальцію (CaSO_4).

У водах підтипу IIIв на відміну від IIIб замість сульфата магнію (MgSO_4) з'являється більш токсична для рослин сіль – хлорид кальцію (CaCl_2). За

ступенем несприятливості для поливу якісний склад токсичних солей вод цього підтипу можна розташувати на другому місці після вод I-го типу.

Концентрація токсичних іонів (мг-екв/дм³) в різних підтипах вод наступна :

- тип I – rCl^- ; rNa^+ ; rSO_4^{2-} і частина гідокарбонат-іонів, яка врівноважена частиною іонів натрію $(rHCO_3^-)Na=(rHCO_3^-rCa^{2+}+rMg^{2+})$;

- підтип IIа – rCl^- ; rNa^+ ; rSO_4^{2-} і частина іонів магнію, яка врівноважена частиною сульфат-іонів $(rMg^{2+})S=(rCl^-+rSO_4^{2-}rNa^+)$;

- підтип IIб – rCl^- ; rNa^+ ; rMg^{2+} і частина сульфат-іонів, що врівноважена частиною іонів натрію та іонами магнію $(rSO_4^{2-})Na,Mg=(rNa^+rCl^-+rMg^{2+})$;

- підтип IIIа – rCl^- ; rNa^+ ; rSO_4^{2-} і частина іонів магнію, що врівноважена частиною хлорид-іонів і сульфат-іонами $(rMg^{2+})Cl,S=(rCl^-rNa^++rSO_4^{2-})$;

- підтип IIIб – rCl^- ; rNa^+ ; rMg^{2+} і частина сульфат-іонів, що врівноважена частиною іонів магнію $(rSO_4^{2-})Mg=(rNa^++rMg^{2+}rCl^-)$;

- підтип IIIв – rCl^- ; rNa^+ ; rMg^{2+} и частина іонів кальцію, яка врівноважена частиною хлорид-іонів $(rCa^{2+})Cl=(rCl^-rNa^+rMg^{2+})=(rCa^{2+}rHCO_3^-rSO_4^{2-})$.

Для перерахунку концентрації іона з еквівалентної форми (мг-екв/дм³) в вагову (мг/дм³) необхідно: значення еквівалентної концентрації іона помножити на його іонну вагу та розділити на валентність цього іона.

Співвідношення іонів. Найбільш поширеною є оцінка якості іригаційних вод за співвідношенням іонів.

Результати і обговорення. За класифікації Бездніної С.Я. поряд з мінералізацією вод враховується відсоткове співвідношення іонів натрію і суми катіонів.

Води цілком придатні для зрошення всіх типів ґрунтів;

II – води придатні для зрошення більшості типів ґрунтів;

III – води обмежено придатні (III1-5 – потребують поліпшення розведенням, III6-7 – потребують хімічної меліорації, III8-12 – потребують розведенні і хімічної меліорації);

IV – води умовно придатні (IV1 – потребують хімічної меліорації, IV2-4 – потребують розведенні і хімічної меліорації);

V – води не придатні для зрошення.

Іригаційний (лужний) коефіцієнт Стеблера, чисельно рівний товщині шару води в дюймах, при випаровуванні якої в ґрунті утворюється шкідлива для більшості рослин кількість солей, розраховується за наступними формулами в залежності від типу вво:

Придатність води для зрошення в цьому випадку оцінюється таким чином:

- $K_a \geq 18$ – «добра», необмежено придатна для зрошення всіх культур;

- $18 > K_a \geq 6$ – «задовільна», придатна для зрошення більшості культур в залежності від ґрунтово-кліматичних умов;

- $6 > K_a \geq 1,2$ – «незадовільна», обмежено придатна для зрошення солестійких культур за умови хорошого штучного дренажу, проведення промивних поливів і меліоративних заходів (наприклад, внесення емульсії гіпсу в воду);

- $K_a < 1,2$ – «погана», вода непридатна для зрошення.

Висновки. Якість поливної води може істотно впливати на найважливіші показники родючості зрошуваних ґрунтів, продуктивність сільськогосподарських культур і якість продукції рослинництва, еколого-агромеліоративний стан агроценозів у цілому

MEDICAL SCIENCES

OCREVUS AS ONE OF THE BEST DRUGS IN THE TREATMENT OF MULTIPLE SCLEROSIS

Kryvetska I. I.
Khovanets K. R.

The disease develops more often in young, active patients of working age and, in the absence of adequate pathogenetic therapy, leads to early disability, which significantly reduces the quality of life. Multiple sclerosis (MS) is a chronic disease of the central nervous system (CNS) characterized by focal and diffuse autoimmune inflammation and polymorphic neurodegenerative clinical manifestations.

MS symptoms often go unnoticed in the early stages. In most patients, in the first 10-15 years, the disease proceeds with phases of exacerbation and remission. Moreover, any exacerbation can lead to the formation of a residual neurological deficit, and each subsequent exacerbation can worsen the patient's existing disability. It is important to note that it is not always possible for symptoms to regress to their previous level. This variant of the course of the disease is commonly referred to as relapsing-remitting MS (RMS). However, over time, as a rule, in most patients there is a change in the type of course from remitting to secondary progressive variant (SPMS), in which there is a steady increase in disability.

Diagnosing MS is often difficult. At the same time, the earlier the disease is detected and treatment is started, the better the prognosis is. There are clinically valid data that the diagnosis of multiple sclerosis in the initial stages and the early appointment of adequate pathogenetic treatment can prevent the occurrence of exacerbations and slow down the progression and disability of patients.

Ocrelizumab (OCREVUS) is a recombinant humanized monoclonal antibody to the surface antigen CD20 that is expressed on pre-B cells, mature B cells, and

memory B cells. To determine the number of B cells, the CD19 + B cell assay is used, since the presence of Ocrevus affects the results of the CD20 determination. Treatment with Ocrevus leads to a decrease in the number of CD19 + B cells in the blood 14 days after the infusion. In clinical studies, the number of B-cells increased above the lower limit of normal (LMN) or above the initial number in the period between the infusion of the drug Ocrevus at least once in 0.3 - 4.1% of patients.

At the same time, lymphoid stem cells and plasma cells do not carry the CD20 protein. The exact mechanism by which the clinical effect of anti-B cell therapy is achieved is not fully understood. It is assumed that after binding to the CD20 antigen on the surface of B-lymphocytes, ocrelizumab selectively reduces their number through antibody-dependent cellular phagocytosis, antibody-dependent cellular cytotoxicity, complement-dependent cytotoxicity and apoptosis. Since the depletion of the population concerns a certain pool of B-cells, the ability to restore the B-cell lineage with stable humoral immunity remains. In addition, ocrelizumab does not affect innate immunity and total T-lymphocyte count.

It is worth noting that ocrelizumab should not be used in people with acute hepatitis B or in patients with a history of severe allergic reactions to this drug. For any infection, treatment with ocrelizumab should be postponed until recovery. Based on published clinical trial data, the most common adverse events and side effects were: itching, rash, redness, hives, throat or mouth irritation, fever, fatigue; nausea tachycardia headache and dizziness.

Ocrelizumab was approved the same year. At theECTRIMS 2019 Congress, scientists reported on the results of the latest research on the effectiveness and safety of this drug. Today in the world about 120 thousand people receive ocrelizumab treatment. The results of the double-blind period (DBP) and extended follow-up period (OLE) of the OPERA I, OPERA II, and ORATORIO studies indicate that patients who received ocrelizumab for 6 years or more had a lower risk of progression of disability in RMS and PPMS.

The results of the study showed that patients with PPMS who used ocrelizumab had a significant and clinically substantiated advantage in slowing the progression of

disability. This justifies the preference for early and long-term administration of the drug over delayed initiation of therapy. In addition, the effectiveness of the transition to therapy with ocrelizumab or retention on it has been determined. It is worth noting that the recommended dose of ocrelizumab is 600 mg every 6 months as an intravenous infusion. The initial dose should be administered as 2 separate intravenous infusions, with the 1st infusion administered 300 mg (day 1) and after 2 weeks (day 15) another 300 mg. The next dose should be given 6 months after the 1st infusion of the initial dose. Subsequently, the drug is administered as a single intravenous infusion at a dose of 600 mg every 6 months. The minimum interval between each injection of the drug is 5 months.

Ocrelizumab treatment was associated with a lower incidence of disability progression, confirmed at 12 and 24 weeks, than treatment with interferon beta-1a, both in the preliminary pooled analysis and in each of the phase 3 studies separately. Ocrelizumab treatment was also associated with a higher rate of reduction in disability confirmed at week 12 (secondary endpoint) than interferon beta-1a treatment in the pooled analysis. These results were supported by significantly more inhibition of the formation of new areas of inflammation and the formation of new or enlargement of existing plaques (as measured in cells on T2-weighted MRT).

Thus, the analysis of the study results demonstrated a significant efficacy of the drug ocrelizumab when used in adult patients with RRMS compared with interferon beta-1a, placebo, as well as with other PITMS, with a risk profile acceptable for the proposed clinical benefit. Clinical and economic indicators of ocrelizumab indicate significant benefits of the drug and a positive impact on the budget in the long term. Ocrelizumab may be considered a major alternative in patients with highly active RMS and at high risk of PML.

GROUND OF THE USE OF DETEMIR AS BASIC COMPONENT FOR NEW PREPARATION OF THE FIXED COMBINATION OF INSULIN WITH A C-PEPTIDE

Kolomiets Anhelina

Endocrinologist,
doctor of internal medicine (physician therapist)
Kyiv City Clinical Hospital 12
Kyiv, Ukraine

Introductions. As metabolism and leading out from the organism of C-peptide takes place during approximately 12-16 hours there is providing of delivery of C-peptide to the organism in the mode "morning-evening" 2 times on twenty-four hours.

For realization of the necessary mode of introduction it follows to choose for the fixed combination such insulin that would answer requirements to multiplicity of introduction to the organism as to insulin so to the C-peptide.

Aim. A research aim is a choice of molecule of insulin, that after multiplicity of introduction to the organism would answer requirements to basic to the component of new preparation of insulin in the fixed combination with a C-peptide.

A study of possibility of the use of insulin Detemir is in-process undertaken on a chart that envisages introduction of preparation to the organism 2 times on twenty-four hours with an interval 12 hours (a chart is a "morning-evening").

Materials and methods. Research materials are results of the continuous monitoring of level of glucose of peripheral blood for patients with a insulin-dependent diabetes mellitus in 2021.

Results and discussion. Insulins of ultra-short and short action are entered each 2-5 hours and does not answer.

Insulins of middle duration of action are NPH-insulins. They answer the requirements of insulin for the fixed combination from C-peptide for multiplicity of introduction, in fact entered 2 times on twenty-four hours in the morning and in the

evening. But presence in solutions of these insulins for hypodermic introduction a component over of NPH (neutral protamine of Hagedorn or Hagedorn's protamine), that contains zinc and protamine for providing of long-action, can bring to fibrillation of these insulins in composition the fixed combination. Presence in solution of preparation of insulin from C-peptide simultaneously three different peptid molecules and zinc can assist formation of polymers that contain a few different proteins after composition and long chains. These polymers are apt to formation of fibrils, from what in practice there are such undesirable effects as stopperings of needles and catheters, lipodystrophy and inflammation in the place of introduction.

Will consider the group of insulins with an of long duration action. This group is presented by preparations, that contain the molecules of analogues, got the method of recombinant DNA. The component of NPH in composition solutions of such insulins is absent. Prolongation of profile is here expressed on so much that the multipleness of introduction of insulin is taken to 1 time on 24-48 hours after recommendations of producers.

The results of the continuous monitoring of level of glucose of peripheral blood are investigational 12 patients that called to endocrinologist in the state of decompensation of diabetes mellitus of different degree of stage with the aim of correction of therapy. All patients in the moment of address to the doctor were on therapy preparations of NPH-insulin or their combinations with preparations of insulin of short or ultra-short action. For the estimation of profile of action of insulin after the dynamics of expressed of effect to all patients peripheral catheters were set with touch-control of the system of the continuous monitoring of blood glucose level Freestyle Libre 2 with the module of twenty-four-hour continuous communication of data of Bluetooth. For the acceptance of signal used gadgets on a base OS Android and iOS. The results hatched in the mode of "Real Time" through the interface system of the continuous monitoring software and represented the results of dynamic changes level glucose in reply to introduction.

Conclusions. As a result of work confirmation that insulin Detemir answers requirements to the profile of action for insulin that can be used as basis for new

preparation of insulin in the fixed combination from C - peptide.

Hypoglycemia activity of Detemir is at introduction to the organism 2 times on 24 hours does not go down before, than in 12 hours. Next to it absent imposition of remaining hypoglycemia activity of previous dose of Detemir is on activity of next dose in a period between 12 and by 24 hours from time of introduction of the first dose.

To it absence of development of hypoglycemia testifies in a period between 12 and by 18 hours from time of introduction each of Detemir is on activity next dose in a period between 12 and by 24 hours from time of introduction first dose. To t absence development of hypoglycemia testsifies in a period between 12 by 18 hours from time of sntroduction each dose.

PRACTICAL RECOMMENDATIONS ON TUNING OF THE SYSTEMS OF ULTRASONIC DIAGNOSTICS FOR THE IMPROVEMENT OF QUALITY OF VISUALIZATION OF TWINKLING – ARTEFACTS AND DETECTION OF DENSE STRUCTURES

Kyzovik Viacheslav

Doctor of Technical Sciences, Professor
National Aviation University

Kolomiets Anhelina

Doctor of ultrasound diagnostics
Kyiv City Clinical Hospital 12
Kyiv, Ukraine

Introductions. The systems of ultrasonic diagnostics of expert class allow to work in the hi-tech operating modes, including in those that are based on the Doppler effect. Functioning is provided by bringing in of the additional modules of treatment of signals, by the elaborate designs of transceivers of signal and other. In the diagnostic systems of semiexpert class the arsenal of the accessible operating modes is considerably less, but exactly this class of diagnostic systems uses most popularity among medical and preventive establishments. Such systems have more moderate price, need the less charges of resources on technical service, more simple in exploitation.

Thus application of such systems decides most clinical tasks that arise up on the stages of grant of the primary and secondary specialized medicare as on the ambulatory stage so in the conditions of permanent establishment.

Aim. The aim of work is development of the special practical recommendations on tuning of the ultrasound diagnostic systems of semi-expert class for work in the operating modes of B-mode/2D + PDI/ CFI.

Such recommendations will help a doctor to educe the dense structure of very small sizes (less than 5 mm) in case if in the B-mode/2D mode she is not visible.

Materials and methods. Physical bases of forming of artefacts of twinkling-effect are investigational in doppler-operating modes. The features of mechanism of

forming of such artefacts are used for development of recommendations from the improvement of visualization and detection of little dense structures. The worked out recommendations are successfully applied on the system of Canon (Toshiba) Xario 200 at researches of the urinoexcretory system in a 41 patient with a diagnosis "nephrocolic".

Results and discussion. The reason of origin of artefacts of twinkling- effect is frequent *перевідбиття* of signal of ultrasonic ray from unequal relief of surface of dense structure that results in forming of the difficult protracted signal. It is also impossible to eliminate influence of narrow-band phase noise that arises up in the Doppler highway of device.

The last researches led to that a leading role in forming of artefacts of twinkling- effect belongs to the mainly nonlinear effects of co-operation of ultrasound with the microphials of gas on the surface of dense structure and resilient microoscillations of the dense including in relation to the sweepable surface of sensor under the action of ultrasonic waves. The chaotic changes of gas microphials cause expansion of the Doppler spectrum, and the msicrooscillation of including give to the Doppler spectrum of characteristic symmetry in relation to base line.

From one side an artefact is distortion of image and results in the decline of quality of visualization, and thus and to the increase of frequency of diagnostic errors. From other side of knowledge of physical principles of distortion of signals and reasons of appearance of concrete artefacts opens new possibilities for realization of differential diagnostics.

In some scintiscanners within the framework of separate packages of software preliminary PRE-sets for the improvement of visualization of artefacts of twinkling-effect. For example, at the choice of sensor of "Convex" in the menu of tuning and investigated organ of "Ren" ("Kidney") an additional list can appear with possibility of choice. PRE-sets oriented to detection of this type of artefacts can have the name "twinkling" or "flash" or other name.

But such PRE-sets plug in software only some producers. The yet less adds *пресети* on the search of artefacts to the base package of software. Curative

establishments do not have the opportunity to purchase the extended package or separate additional options to the base package of SOFTWARE often. Frequent reason is a necessity of permanent further engineering accompaniment for providing of correct work of some programmatic foods. Technical descriptions of some scintiscanners do not allow to support work with new programmatic foods through aging of material resource. The offered recommendations are based on going near tuning on separate parameters, choosing the value of that an operator can save all combination as personally made PRE-set.

Will consider the typical parameters of tuning, that will matter for the improvement of quality of visualization of artefacts of twinkling- effect 1 and 2 as. The 11 basic belong to them:

1. Working/carrier frequency of sensor
2. Focal distance/Focus
3. Frame averaging/Frame smoothing
4. Frequency of pulse-repetition (PRF)
5. Filter of vibrations of walls of vessels/ Wall filter
6. Color-write priority
7. Sensitivity (SEN)
8. Colour window extent/ Color box
9. Power of transmitter/Power
10. Strengthening of CFI (C-gain)
11. Strengthening in B - mode/2d (B-gain).

Twinkling - effect can arise up as at the colour so in the spectral Doppler modes of exploitation systems of ultrasound diagnostics. In the modes of CFI and PDI the artefacts of twinkling- effect look as zones of accumulation of colour pels, that quickly and the chaotic is changed by the colors and localized in the places of image, where it is possible confidently to eliminate the presence of motion of blood on vessels. Characteristic signs is a rapid change of lacking amenities of colors, that embraces all palette of possible painted-over speeds of blood stream.

On results research we recommend to use tuning of parameters, driven to the

table 1.

Table 1

Recommended tuning for the improvement of quality of visualization of twinkling –artefacts in the operating modes B-mode/2D + PDI/ CFI (for the scintiscanners of semi-expert class)

Parameter of tuning	Recomendation
Carrier frequency	Increase
Focus	To point around to the zone of credible location of structure
Frame averaging/Frame smoothing	Decrease
PRF	Increase
Wall filter	Increase
Color-write priority	Increase
Sensitivity/SEN	Increase
Color box	To decrease a width and height not important
Power	Increase
C-gain	Increase
B-gain	Decrease (if there is not tuning Color-write priority)

Conclusions. Practical recommendations are worked out on tuning of the systems of ultrasonic diagnostics of semi-expert class for work in the operating mode of B-mode/2d ЕДК/КДКЮ that assist the considerable upgrading of visualization and frequency of detection of dense structures in the urinoexcretory system.

Practical application of recommendations promotes the diagnostic value of the ultrasonic researches conducted with the aim of detection on dense structures in the urinoexcretory system without bringing in of additional material and technical and financial resources.

**ETIOPATHOGENESIS AND PHENOTYPIC SIGNS OF ISOLATED
DUPLICATION OF THE SHORT ARM OF THE SECOND CHROMOSOME
(LITERATURE REVIEW)**

Lastivka Iryna

PhD, Associate Professor
Bukovinian State Medical University
Chernivtsi, Ukraine

Antsupova Vita

PhD, Associate Professor

Malieieva Iryna

Assistant
Bogomolets National Medical University,
Kyiv, Ukraine

Shabelnyk Oleh

PhD, Associate Professor

Hlazkova Nataliia

Assistant
Lugansk State Medical University,
Rubizhne, Ukraine

Introductions. The first child with the isolated duplication of a short arm of chromosome 2 (2p) was described in 1973. In 1978 the first description of a syndrome appeared, and in 1995 the information on a syndrome was supplemented. At the end of the twentieth century, about 25 cases were registered in the literature. In most of the cases described, these are duplications of 2p in combination with other chromosomal abnormalities. Isolated duplications are much less common than 2p duplications in combination with deletion of the other arm of the chromosome. This may be due to the sensitivity of the methods used to analyze chromosomes until the mid-1990s. Modern methods, such as FISH and microchips, provide a greater opportunity to detect structural changes in chromosomes. As early as 2000, Aviram-Goldring published data on the peculiarities of the phenotype with isolated 2p duplication based on 17 clinical cases in children from birth to 7 years. The most common signs were low birth weight, developmental delay, unusual facial features.

In some cases, visual disturbances, lung defects, abnormalities in the development of the genitals in boys are described. In small duplications, which were located closer to the end of the short arm in the area of the 2p25 locus, only such signs as developmental delay and long thin fingers were noted. In general, information on the etiopathogenesis and phenotypic characteristics of people with 2p duplication is not generalized.

Aim. To summarize the available scientific information on the etiopathogenesis and phenotypic manifestations of duplication of the short arm of chromosome 2 in humans.

Materials and methods. Review of scientific literature for the last 25 years.

Results and discussion. According to the literature, a 2p duplication occurs during the formation of a sperm or ovum, or in an embryo immediately after conception. Sometimes during the formation of the ova or sperm cells or during the process of transcription and replication, parts of the chromosomes may break or be arranged differently than usual. Also, many cases of 2p duplications are the result of reciprocal translocations.

Etiopathogenesis. In people with 2p duplication, one chromosome has a normal structure, with the excess of homologous chromosome 2. If this occurs on chromosome 2, the chromosome often breaks and the extra part is inserted into the space between the broken ends before they connect. Sometimes there is only one break, and an extra piece of chromosome 2 joins the end of chromosome. If the additional part of the genetic material is located closer to the centromere, duplication is called proximal, if closer to the end of the short arm of the chromosome – distal. Sometimes duplication is present only in some cells, such duplication is called mosaic. Sensitive molecular methods, such as in situ fluorescence hybridization (FISH) or comparative genomic hybridization (array-CGH or microchips), are needed to detect duplication.

Gene disorders. The presence of additional chromosome material means that some genes are present in three copies instead of two. It has been suggested that genes at the 2p24 locus are important for neural tube development. It is believed that

the SOX11 genes in 2p25.2 and MYT1L (myelin transcription factor1) in 2p25.3 play an important role in the development of the central nervous system, so in 2p duplications they may be associated with developmental delays and learning difficulties. A gene known as the MYCN oncogene (synonymous with N-MYC), found in the 2p24.3 locus, may be involved in the development of certain forms of cancer from immature nerve cells (neuroblastoma). However, this assumption needs further research.

Signs of 2p duplication at different stages of ontogenesis.

The course of pregnancy by a fetus with a 2p duplication may be accompanied by the threat of termination of pregnancy, polyhydramnios, preeclampsia. The first signs of duplication are high AFP levels at 15-20 weeks of gestation. Sometimes ultrasound in early pregnancy reveals a thickening of the cervical region, fetal growth retardation, insufficient fetal activity, days; congenital malformations of the central nervous system. The average weight of such children at birth was 2727 g. From birth, it is possible to identify a cleft palate, hernia, congenital heart defects. Newborns have feeding or breathing problems: with heart disease during feeding, shortness of breath and cyanosis may occur. The features of the phenotype include: high or convex forehead, hypertelorism of the eyes, saddle nose, low-set rotated ears; small triangular mouth with a thin upper lip. Limb changes include: short and wide big toes, syndactyly.

The distal location of the duplication (closer to the end of the short arm) is characterized by long, thin and flexible fingers and toes. Children with proximal duplications usually grow slowly. Their growth corresponds to low growth rates for children of the appropriate age. Some children with distal duplications have a thin and fragile physique. No relationship was found between length at birth and growth in adulthood. Sucking and swallowing may often be difficult. At the same time, children with distal duplication felt well during breastfeeding. In case of serious feeding disorders, tube feeding should be performed. In case of reflux, you should follow the correct position of the body during feeding and during sleep, use thickeners and drugs to neutralize stomach acid, in severe cases, perform surgery -

funduplication.

Regardless of which part of the chromosome is duplicated, half of children have heart problems, the most common of which are atrial septal defect and ventricular septal defect, which can lead to pulmonary hypertension. Other possible heart problems are coarctation of the aorta, hypoplasia of the left heart, and vascular transposition. Frequent infections can cause an increase in adenoids, which can lead to sleep apnea. Duplication of 2p increases the risk of diaphragmatic hernia. Umbilical and inguinal hernias are also noted. In children with 2p duplication, congenital intestinal pathology, intestinal shortening, Meckel's diverticulum, incomplete intestinal rotation are described.

Renal abnormalities were detected in only 4 of the 34 cases described in the medical literature. This is a reduction in the size of the kidneys, a horseshoe-shaped kidney. Bladder-ureteral reflux is described. In some children with duplication of 2p there are such anomalies of lung development as hypoplasia or aplasia of the lungs, violation of their division. Respiratory complications are common in children with 2p duplication. They are at risk for frequent respiratory illnesses, often suffer from stridor, and are prone to gastroesophageal reflux, which can lead to aspiration pneumonia. The most common pathological conditions of the ocular apparatus were strabismus, dacryocystitis, farsightedness and myopia, defects of the anterior part of the eye, cataracts. Stricture and ectopia of anus were observed in four children with a 2p duplication.

Some children with 2p duplication may have macrocephaly or dyscranium. They may be given a brain scan. In rare cases, hydrocephalus, spinal cord abnormalities. At duplication of 2p hearing usually does not suffer, however exudative otitis quite often meets. Problems with teeth can include enamel hypoplasia, small teeth, delayed eruption of permanent teeth, occlusion.

To date, a special rearrangement of chromosome 2 has been described in a small number of children and adults: inverted duplication and deletion 2p (inv dup del 2p). In this case, the additional part 2p is located in the opposite direction to the normal part of the chromosome. The literature describes 8 children and one adult

with inverted duplication 2p and deletion of the end of the short arm. In all cases inv dup del 2p there was a delay in language, motor and mental development, but its degree is different, even within one family. Cases of hyperactivity, autistic disorder, passive behavior are described. Most of the children had vision problems. Spinal curvature was observed in three out of five children. The growth of such children is low. Two children had serious heart defects that required surgical treatment. Three children had kidney problems, one of which had impaired single kidney function. The cleft palate, congenital malformation of the brain are described.

Risk for offspring. The risk for the next sib to have a 2p duplication depends on the chromosome structure of the parents. If the parents have normal karyotypes, the risk to the offspring is minimal. If one of the parents has chromosomal changes that affect 2p, the probability of recurrence of chromosomal pathology increases. In this case, parents may be offered options for prenatal diagnosis (chorionic villus sampling, amniocentesis) and preimplantation genetic testing with IVF and embryo biopsy. Adults with small 2p duplications can start families and plan to have children. Only one family is described, where a father from inv dup del 2p passed this violation on to his two children.

Conclusions. A 2p duplication means that the body's cells have additional genetic material on the short arm of chromosome 2. The frequency of 2p duplication is unknown. Like most other chromosomal aberrations, having extra material on chromosome 2 is associated with a risk of birth defects, developmental delays, and learning difficulties. The nature and degree of manifestation of violations varies depending on what additional material is present and in what quantity. For the purpose of primary prevention, families who are planning a pregnancy should be recommended medical genetic counseling in combination with modern methods of diagnosing chromosomal aberrations.

FEATURES OF THE COURSE OF CORONAVIRUS INFECTION IN CHILDREN

Rudan Ivanna,

assistant of the Department
of Infectious Diseases and Epidemiology
Bucovinian State Medical University

Ivancheskul Anastasiia,

student, Bucovinian State Medical University,
Chernivtsi, Ukraine

Introductions. Coronavirus infection pandemic (COVID-19) is very widespread in children nowadays, as it quickly causes organ failure. The prevalence of children in the cohort exceeded 10% in Ukraine.

Aim. Investigate the susceptibility of the child's body to coronavirus infection, the variety of symptoms, and their combination and their possible complications.

Materials and methods. In our work, we analyzed the clinical course of coronavirus disease in children of different ages in randomized clinical trials and scientific articles.

Results and discussion. The role of the child population in the transmission of the disease has not yet been 100% analyzed. COVID-19 in children is often asymptomatic, mild, moderate and severe, habitually asymptomatic in children, and the results showed that children often present with a multisystemic inflammatory syndrome whose manifestations depend on which part of the body is affected. Analyzed scientific articles have shown that in most cases of hospitalization stands a moderate severity, namely, in 53.6% of cases, mild forms of the disease amounted to 27.5%, severe - 18.8%. At the same time, children in the first month of life more often suffered from coronavirus disease in mild or asymptomatic form. A complicated course of COVID-19 was observed in 43.5%, namely in school-age children. Fever accounted for 71%, fever 29% of patients complained about low-grade fever. In almost all children, coronavirus infection occurred against the background of normal body temperature. Cough was observed in 56.5% of children

older than 1 month. In most cases, the cough was dry, but if the lower respiratory tract was affected, the cough became moist and unproductive. Hyperemia of the pharynx in more than 40% of sick children. The gastrointestinal syndrome was observed in 24.6% of children. Rare manifestations of coronavirus infection are cases of intestinal bleeding, which was observed in a child aged 11 months. Additional signs may include loss of smell and taste, myalgia, and exanthema, which is represented by an urticarial, maculopapular, and vesicular rash. There was a difference in hemodynamic parameters, but these changes were not significant. Leukocytosis, neutrophilia, and lymphocytosis were equally common. Monocytosis prevailed in children under 1 year, leukopenia in children older than 7 years. In every 5 children, there was an increase in C-reactive protein in the biochemical analysis of blood.

Conclusions. Analysis of scientific materials showed that the most common pathological manifestations of coronavirus infection are fever, cough, hyperemia of the throat, changes in routine tests that indicate an active inflammatory process.

ANALYSIS OF RESEARCH ON THE EFFECTIVENESS OF PREVENTION AND TREATMENT OF CYTOMEGALOVIRUS INFECTION USING HYPERIMMUNE GLOBULA

Rudan Ivanna,

Assistant of the Department
of Infectious Diseases and Epidemiology
Bucovinian State Medical University

Khudzik Yuliia,

student, Bucovinian State Medical University,
Chernivtsi, Ukraine

Introductions. Cytomegalovirus infection, also known as one of the TORCH infections, is dangerous during pregnancy because it affects not only the mother but also crosses the hemoplacental barrier, causing miscarriages and malformations. Congenital cytomegalovirus infection (cCMV) can affect about 1% of all newborns worldwide as a result of primary or recurrent human cytomegalovirus infection (HCMV). While about 90% of infants affected by CMV are asymptomatic at birth, the remaining 10% have symptoms, often with impaired nervous development and neurosensory hearing loss [1]. There is currently no formal treatment for cytomegalovirus-infected pregnant women, but some studies have been performed.

Aim. To investigate the availability and effectiveness of immunoprophylaxis and treatment of cytomegalovirus infection in pregnant women.

Materials and methods. Analysis of articles in recent years in international medical journals on the prevention and treatment of cytomegalovirus infection in pregnancy.

Results and discussion. Brenna L. Hughes and co-authors in a multicenter double-blind study randomly assigned women with primary CMV infection diagnosed before 24 weeks of gestation to receive a monthly infusion of CMV hyperimmune globulin (100 mg per kilogram body weight) or appropriate placebo to polo. The primary outcome was congenital CMV infection or death of the fetus or newborn if no CMV testing of the fetus or newborn was performed. According to the

study, among pregnant women, the introduction of hyperimmune globulin CMV from 24 weeks of pregnancy did not lead to a lower incidence of congenital CMV infection or perinatal death than placebo [2].

Giovanni Nigro and co-authors studied pregnant women with primary CMV infection. The treatment group included women whose amniotic fluid contained CMV or CMV DNA and who were offered intravenous administration of CMV hyperimmune globulin at a dose of 200 IU per kilogram of maternal weight. The prevention group, which consisted of women with a recent primary infection before 21 weeks of gestation or who refused amniocentesis, received monthly hyperimmune globulin (100 IU per kilogram intravenously). They also proved that the treatment of pregnant women with CMV-specific hyperimmune globulin is safe, and the results of this non-randomized study suggest that it may be effective in the treatment and prevention of congenital CMV infection, because HIG during pregnancy is not associated with reduced gestation, nor with weight loss at birth and may increase these parameters in women who receive multiple doses starting in early pregnancy. [3].

Maria Grazia Revello and others. evaluated the efficacy of hyperimmune globulin in phase 2, a randomized, placebo-controlled, double-blind study. A total of 124 pregnant women with primary CMV infection between 5 and 26 weeks of gestation were randomly selected within 6 weeks of the expected onset of infection to receive hyperimmune globulin or placebo every 4 weeks until 36 weeks of gestation or until CMV was detected in amniotic fluid. The primary endpoint was congenital infection diagnosed at birth or by amniocentesis. Although the clinical outcome of congenital infection at birth was similar in two groups, however, the number of obstetric side effects was higher in the hyperimmune globulin group than in the placebo group (13% vs. 2%). It was found that treatment with hyperimmune globulin did not significantly change the course of primary CMV infection during pregnancy. [4]

Regarding the prevention and treatment of cytomegalovirus infection, a retrospective observational study by Daniel Blázquez-Gamero was also conducted at

three tertiary hospitals in Madrid. Women were divided into prevention and treatment groups (PG and TG, respectively). Those with primary CMV infection who did not undergo amniocentesis included PG and received monthly CMV-HIG (100 IU / kg). If CMV-DNA was subsequently detected in amniotic fluid, one additional dose of CMV-HIG (200 IU / kg) was administered 4 weeks after the last dose. These women were considered part of the PG group, despite the detection of CMV DNA in amniotic fluid. In case of a negative result of CMV-DNA detection in amniotic fluid or if amniocentesis was not performed, monthly HIG was prescribed until the end of pregnancy. Prophylactic administration of HIG to pregnant women after primary CMV infection has not been shown to significantly reduce the incidence of congenital infection, but is safe and may have a beneficial effect on the symptoms and consequences of infected fetuses. The risk of long-term consequences in fetuses without ultrasound abnormalities to HIG is low, so this may be an option in infected fetuses with a normal image. On the other hand, the risk of developing consequences among infected fetuses with abnormalities in fetal ultrasonography before HIG, despite treatment, is high. [5]

Marianne Leruez-Ville and others. conducted a study that found that although the sensitivity of routine ultrasound to predict neonatal symptoms is about 25%, serial targeted ultrasound and magnetic resonance imaging of known infected fetuses show more than 95% sensitivity to brain abnormalities; Candidate vaccines have failed to provide more than 75% protection for > 2 years in preventing cytomegalovirus infection; medical treatments, such as cytomegalovirus hyperimmune globulins, aim to reduce the risk of vertical transmission, but 2 randomized controlled trials have shown no benefit; however, in a randomized controlled trial of 90 pregnant women, valacyclovir, which was administered from diagnosis of primary infection to amniocentesis, reduced the rate of vertical transmission infections from 29.8% to 11.1% in the treatment group; In a phase II study, oral valaciclovir (8 g / day) administered to pregnant women with moderate fetal symptoms was associated with a higher chance of delivering an asymptomatic newborn (82%) compared to the untreated cohort (43%). Valganciclovir, prescribed to newborns with symptoms, is

likely to improve hearing and neurological symptoms. [6]

Conclusions. Summarizing the above, we can conclude that hyperimmune immunoglobulin for the treatment of congenital cytomegalovirus has been ineffective in pregnant women compared to antiviral drugs such as valaciclovir, and less effective for prevention than other methods of screening and immunization; Although it is safe for pregnant women, it does not protect against the vertical route of transmission of the virus, as stated in the development, and cannot be considered as a method of treatment or prevention in pregnant women.

PECULIARITIES OF VACCINATION AGAINST COVID-19 IN PREGNANT WOMEN

Rudan Ivanna,

assistant of the Department
of Infectious Diseases and Epidemiology
Bucovinian State Medical University

Korniakov Andrii,

student, Bucovinian State Medical University,
Chernivtsi, Ukraine

Introductions. The COVID-19 pandemic, caused by the SARS-CoV-2 coronavirus, continues to be the most popular topic for discussion and scientific research, given the ever-increasing dynamics in the prevalence and severity of clinical symptoms. The most effective method of preventing the disease nowadays is vaccination, which can affect the organism of pregnant women in different ways.

Aim. Review and systematize existing recommendations and scientific research on vaccination against COVID-19 in pregnant women.

Materials and methods. In our work, we analyzed the clinical course and different literature sources of coronavirus disease in pregnant women of different ages in randomized clinical trials and scientific articles.

Results and discussion. Expert groups now recommend that all pregnant women and women of reproductive age be vaccinated at the same time as the general population according to their age group. In pregnant women may have a higher risk of infectious disease as well as more pronounced clinical symptoms such as fever, disorder of the respiratory system, which can cause a drop in saturation, and hypoxia not only in the mother but also in the fetus. It should be noted that the study of the vaccine on pregnant women was not conducted. However, vaccines licensed in Ukraine have not been found to have adverse effects on pregnancy in animals. The study of the effect of the vaccine on this category of people is still ongoing. Real data from the USA, where over 100,000 women were vaccinated with mRNA from vaccines such as Pfizer-BioNTech and Moderna, have shown no safety concerns.

Since large clinical studies that determined vaccine efficacy and safety did not include expectant mothers, there is no certainty that they work as well as others. However, there is no reason to think that the vaccines will not be effective in protecting you, or that they will have more adverse effects. Vaccines do not contain ingredients that are known to be harmful to the mother or fetus. A severe course of COVID-19 can cause significant impairment of reproductive function in women of the same age. A routine maternity test before splitting is not compulsory.

Conclusions. In the setting of the COVID-19 pandemic, based on current clinical studies and global and domestic statistics, vaccination of pregnant women is recommended if a physician thinks the benefit of vaccination exceeds the potential risks. If a woman has received the first dose of the vaccine before or during pregnancy, the physician should explain the possible risks and benefits of another dose. It is up to the woman to decide whether to take another dose of the vaccine after the schedule or after the labor.

COVID-19 IN PATIENTS WITH ISCHEMIC HEART DISEASE

Rudan Ivanna,

assistant of the Department
of Infectious Diseases and Epidemiology
Bukovinian State Medical University

Nesterov Serhii,

student, Bukovinian State Medical University,
Chernivtsi, Ukraine

Introductions: Cardiovascular diseases rank first on the WHO list of morbidity and mortality. Ischemic heart disease (IHD) accounts for more than half of all these diseases in patients over 40 years old. COVID-19 had a significant impact on the course of various chronic diseases by the appearance of new symptoms and disorders of various organ systems, including patients with IHD.

Aim: To analyze the course of COVID-19 in IHD patients with COVID-19 and to assess the effect of the disease on the further prognosis of the patients' life.

Materials and methods: In our work, we analyzed data from various investigations, which allowed us to identify new symptoms and complications in patients, who suffered from or had COVID-19 and had a history of IHD, and assessed their impact on the course of the disease and the course of life of the patients.

Results and discussion: Patients with a history of ischemic heart disease who have contracted COVID-19 have an unfavorable prognosis for disease progression. These patients have an increased risk of thromboembolic complications and septic shock. Thromboembolism occurs through endothelial dysfunction, which can occur as a result of direct action of the virus or systemic immune response with the development of "cytokine storm". The mortality rate was 2-fold greater in patients with arterial hypertension (AH) as a risk factor for IHD than in those without AH. In patients with atherosclerotic coronary lesions, the probability of destabilization of arterial plaques increased. Also, patients in IHD often developed severe respiratory distress syndrome (SRDS), namely in 73,4% (according to Loffi M, and Sing., 2020). According to Sattar Y. et al, 2020, the hospital mortality rate was 5 times higher in

patients with IHD in the history, than in those who had no IHD. In laboratory tests, regardless of comorbid condition, patients had higher levels of creatinine, NT-proBNP, cardiac troponin, and procalcitonin.

Conclusions: The analysis of scientific materials has shown that COVID-19 in patients with IHD is an uncomfortable factor for the survival of the latter, and causes various complications such as thromboembolism and septic shock, and increases the risk of mortality.

PECULIARITIES OF CLINICAL COURSE OF RUBELLA IN NEWBORNS AND CHILDREN OF EARLY CHILDHOOD

Rudan Ivanna,

assistant of the Department
of Infectious Diseases and Epidemiology
Bucovinian State Medical University

Malynovska Tetiana,

student, Bucovinian State Medical University,
Chernivtsi, Ukraine

Introductions. Rubella is one of the most widespread childhood infections in the world. It is caused by the rubella virus, a member of the Rubivirus family Togaviridae. The disease is associated with an 80% risk of congenital anomalies if contracted in the first 12 months of pregnancy. In the first trimester, rubella increases the risk of miscarriage by 40%, miscarriage and stillbirth by 20%.

Aim. Analysis of the literary data on the peculiarities of the clinical course of rubella at the present stage.

Materials and Methods. A review of current literature on specific features of rubella treatment was carried out.

Results and discussion. The rubella is a severe anthroponosis infectious viral disease with airborne and blood-borne transmission mechanism, which is characterized by pink spotty rash, minor catarrhal phenomena on the side of the upper respiratory tract, generalized lymphadenopathy, moderately pronounced intoxication and fetal damage in pregnant women. Denote a vertical route of transmission of the disease from mother to fetus. Most often children of preschool and school-age are infected. The susceptibility to rubella is high and amounts to 60-80%. Children under 6 months of age rarely catch rubella because most of them have immunity acquired from their mothers. Prodromal signs of rubella are general weakness, moderate headache, occasional pain in the eyes and joints, minor numbness and cough, exanthema, bilateral increase in lymph nodes. The body temperature is subfebrile, rarely rising to 38°C, and remains stable for 1-3 days. Defects associated with

congenital rubella syndrome (CRS) most often affect the eyes (e.g., cataract, microphthalmia, glaucoma, retinopathy, chorioretinitis), hearing (e.g. hearing (e.g. sensorineural deafness), heart (e.g. peripheral pulmonary artery stenosis, patent ductus arteriosus or interventricular septal defects), and brain (e.g. microcephaly). Congenital rubella contributes to delayed development, including autism. The infection is also associated with an increased risk of endocrinopathies such as thyroiditis and insulin-linked diabetes mellitus. Progressive encephalopathy which is analogous to subacute sclerosing panencephalitis was also seen in patients with CRS.

For specific diagnostics, a serologic method is used PCR. No specific treatment has been developed. The main method of prophylaxis is vaccination with the combined measles-mumps-rubella (MMR) vaccine.

Conclusions. It is important to assess the clinical picture in detail and to recognize the appropriate methods of diagnostics. Since there is no specific therapy, it is necessary to prevent rubella, especially in pregnant women.

PECULIARITIES OF THE COURSE OF PRIMARY VARICELLA IN ADULTS

Rudan Ivanna,
assistant of the Department
of Infectious Diseases Bucovinian State Medical University
Panashchuk Bogdana,
Bucovinian State Medical University,
Chernivtsi, Ukraine

Introductions. Primary varicella in adults can lead to the development of serious complications, such as laryngitis, tracheitis, encephalitis, and deep skin lesions with formation of scars. The course is accompanied by vesicular exanthema and fever. It is important to diagnose the disease promptly and to initiate treatment.

Aim. To analyze the literature data on peculiarities of clinical course and diagnostics of primary varicella in adults up to date.

Materials and methods. To review a number of articles and current literature on the features of epidemiology, diagnosis and treatment of primary primary varicella in the adult population.

Results and methods. Primary varicella is an extremely contagious infection characterized by a vesicular rash and systemic manifestations. Recently infected adults and individuals with poor immunologic findings may have a more severe course. Primary lesions usually occur in childhood. The incubation period is 10 to 21 days. Symptoms begin with rash, subfebrile fever, and general malaise. Skin appearance progresses in a few hours from erythematous spots to vesicles and then crusts. A peculiarity of the course of this disease is the presence of rashes on the skin at different stages of development simultaneously. They spread centripetally (from the torso to the extremities). In 1995, a vaccine was invented, which has alleviated the course and reduced the mortality rate in the adult population. When diagnosing, clinical manifestations, history of the disease (taking into account contact with patients), histopathological and microbiological studies if necessary are taken into

account. When making the differential diagnosis, the similarity of symptoms among coxsackievirus, ECHO-virus, smallpox should be considered. As a complication of the underlying disease, secondary pneumonia, bacterial skin infection, meningial phenomena and deep skin scarring may occur. Treatment involves the use of acyclovir and prescription of symptomatic therapy (antipyretic, analgesics, detoxification agents). To reduce the spread of chickenpox, the patient should be isolated, ventilated frequently, and caregivers should wear gloves, masks and follow personal hygiene rules. The patient is advised to treat surfaces daily in the morning with antiseptic agents and conduct air treatments to dry out and quickly form crusts. It is also not recommended that the scab be removed on its own. If necessary, oral antihistamines may be used. These measures reduce itching, minimize future scarring, and prevent the development of secondary bacterial skin infections.

Conclusion. In order to make a correct diagnosis and correctly prescribe treatment, it is necessary to evaluate the clinical picture in detail, to consider the history of contact with potentially sick people. All these data will help to make a reliable diagnosis, start a complete treatment and minimize the risk of complications.

ASCARIDOSUS OF THE GALL BLADDER IN CHILDREN

Rudan Ivanna,

assistant of the Department
of Infectious Diseases and Epidemiology
Bucovinian State Medical University

Syvura Olha,

student, Bucovinian State Medical University,
Chernivtsi, Ukraine

Introductions. Ascariidosis is a stunning health problem, which is usually observed in children from endemic districts because it is the most common intestinal nematoid invasion in children. In the abdominal cavity, *Ascaris lumbricoides* can cause many surgical complications.

Aim. Analyze literary data on the peculiarities of clinical course and diagnostics of ascariidosis of the gall bladder in children at the present stage.

Materials and methods. To review the modern literature on the peculiarities of gallbladder ascariasis in children.

Results and discussion. The causative agent is *Ascaris lumbricoides*, which usually affect the small intestine, but can migrate to the gallbladder and its ducts. According to statistics, the role of ascariasis as a factor causing malnutrition in children is illustrated by clinical observations of patients with a massive invasion. The prevalence of ascariasis among Ukrainian children is about 8% in infants, 17% in children 1-2 years, and 75% in children older than 3 years. Particular importance in the prevention of ascariasis is the sanitary improvement of settlements. Prevention of roundworm infection is achieved by developing hygienic skills and eating clean fruits and vegetables, boiled water. One of the main and most frequent manifestations of the disease is a pain in the right upper abdominal quadrant, colic in the upper abdomen, as a rule, without jaundice. Sometimes there is nausea. Bile ascariasis is an important complication of the intestine by helminths. Because it can cause massive bile secretion, pyogenic cholangitis, and septicemia, perforation of the bile duct, cholecystitis, and pancreatitis. An important stage of diagnosis is a blood test.

Namely, the primary prognostic features are eosinophilia, leukocytosis, neutrophyllosis, growth of ESR. Macroscopy of feces: visualization of eggs of ascarids and detection of complications accompanying malabsorption syndrome. The presence of IgG and IgM antibodies to the pathogen is a diagnostically reliable sign. Ultrasound of the abdominal cavity is the method of choice in the diagnosis of biliary ascariasis. Roundworms are visualized in the form of linear echogenic shadows capable of active movement.

Conclusions. These results suggest that socio-environmental risk factors that play a role in disease transmission should be taken into account when formulating a strategy for stable control of ascariasis and other intestinal parasites in Ukraine. And remember that correct and timely diagnosis is the key to complete treatment.

DEVELOPMENT OF ENGLISH-SPEAKING MEDICAL EDUCATION IN UKRAINE

Sharun Alesia,
Candidate of Medical Sciences, docent
Krushynska Tatiana,
Candidate of Biological Sciences, docent
Zhernosekova Irina,
Candidate of Biological Sciences,
senior researcher, teacher
Dnipro State Medical University
Dnipro, Ukraine

Abstract. The article discusses approaches to learning a foreign language based on using English as Medium of Instruction (EMI) in High School. Special attention is given to the «content and language integrated learning» (CLIL) as the most progressive approach to defining the scope of professional education. The emergence of CLIL was related to a wide distribution of bilingualism in society, the support of a competitive labor market, etc.

The authors present the models of teaching within the stated approaches that promote the efficiency of professional training of future doctors in solving professional problems on the basis of implementation of foreign language competence. The paper defines the conditions of content and language integrated models implementation into the learning process. In conclusion, it is noted that the integration of subject and language experience contributes to the optimization of foreign language training and a significant improvement in the quality of the educational process. The most pressing issues requiring additional research are identified.

Keywords. English-speaking medical higher education, content and language integrated education (CLIL), foreign language competence.

Introduction. The course towards integration into the European and world

academic space is typical for most Ukrainian universities, including medical universities. This trend determines the relevance of scientific research and methodological developments related to teaching students in foreign languages, primarily in English. Among the models of teaching in English for students of non-philological specialties, the leading positions are taken by EMI (English as a Medium for Instructions) and CLIL (Content and Language Integrated Learning).

Aim. The goals of teaching each subject in CLIL have a compulsory language component, and the study of language subjects presupposes the acquisition of special (non-philological) knowledge. At the same time, the ratio of professional and linguistic components can vary quite a lot. For EMI, English is only a means of communication, a working tool, and the main attention is paid to the study of the content of specific subjects, both general scientific and professionally oriented.

Achieving a certain level of proficiency in a foreign language is not included in the programmatic learning outcomes of these disciplines, although the Specialist Training Program, all educational elements, should provide such a level.

Materials and methods. English-language education is mainly an option for foreign students in medical universities in Ukraine. So, according to the Testing Center of the Ministry of Health (a state structure that evaluates the quality of medical education) in 2020, 5275 foreign citizens studied in the third year of medical universities in Ukraine, of which 3296 were in English.

Among foreign students enroll in Dnipro State Medical University there are about 7 times more who want to study in English than those who prefer studying in Ukrainian. Over the past 10 years, the number of applicants enrolled in the English-speaking form of education has increased from 1 to 12 groups, and the annual. Most of these students come from India, Middle Eastern and African countries and English is not their primary language. In a situation where neither teachers nor students are native speakers - is EMI that allows you to organize the educational process. It is should be noted that the introduction of EMI did not take place by administrative methods, but intuitively, as the desire of practicing teachers to adapt the study of their disciplines to new conditions, a new contingent of students.

Results and discussion. Ukrainian teachers, not being familiar with the basic works in methodology of EMI, identified independently the same approaches that make it possible to use English effectively as a means of pedagogical communication and to ensure the assimilation of content with limited language capabilities of the teacher and a wide spread in the level of English proficiency among students.

These approaches include:

1. Clear structuring of educational material and algorithmization of its study with the maximum use of visualization tools, especially English-language video.

2. The predominant use of common words and simple grammatical structures involving non-verbal communication elements (facial expressions, gestures, intonation). In especially difficult cases, it was allowed to use Russian as an additional language, since foreign students study Russian / Ukrainian starting from the preparatory department and, by the second year, are able to communicate in it.

3. Interactive forms of students' work in classroom lessons (performing situational tasks or analyzing cases), when communication takes place mainly in small groups, and the teacher plays the role of a moderator of this communication. Great attention is paid to the development of practical skills, both manual and intellectual.

For domestic students, the state language of instruction is Ukrainian, however, the preparation of masters of medicine involves the acquisition of communicative English-speaking competence. In the program of the Unified State Qualification Exam, which all medical students take at the end of the third year, there is a compulsory English-language subtest with a passing criterion of 30.5%. The subtest consists of 50 tasks from nine basic biomedical disciplines and its implementation presupposes integrated mastery of subject knowledge and English.

Elements of integrated learning of a foreign language were present in higher education before. Texts were traditionally used in classrooms in English -on the specialty of students. It was aimed at professionally oriented language learning, and not obtaining special knowledge from English-speaking sources. But if students have already studied certain content in their native language, then the assimilation of

linguistic information was easier. To complete term papers and other individual assignments in special disciplines, students used English-language literature. At the same time, the formation of language competence was not assessed separately, but the involvement of foreign sources made it possible to get a higher assessment.

While maintaining these forms of integrated language and content learning, teaching special subjects in English creates additional opportunities. First of all, this is the expansion of vocabulary by mastering professional terminology. This is especially important in medical education, where the terms used in anatomy, physiology, biochemistry, microbiology and other subjects are very numerous, often have synonyms of different origins, and a philologist teacher cannot cover all this diversity.

The main problem of introducing a full-fledged CLIL in many cases was the insufficient level of language training of subject teachers, which they tried to solve, for example, by organizing tandems of teachers of English and special disciplines. At the same time, a feature of higher medical education in Ukraine is that the massive English-language training of foreign students has led to a significant increase in the number of teachers who speak English at the Intermediate level and above. At the departments of the Dnipro State Medical University, they make up from 30 to 70%.

Having gained access to English-language educational resources, Ukrainian teachers have developed a methodological support of a modern level, including collections of educational films, presentations. The presence of such methodological support greatly facilitates the simultaneous assimilation of subject and language knowledge. In addition, already we can talk about the formation of the English-speaking academic environment, since not only the teaching staff, but also the employees of the dean's offices and libraries speak English.

Conclusions. An analysis of the current conditions shows that teaching all or part of the subjects in English for domestic students is a promising direction in the development of higher medical education in Ukraine. The question of how and to what extent the implementation of CLIL can be organized, how to form the appropriate contingent of students also needs to be studied. But there is no doubt that

the English-language medical education, which began in Ukraine as a commercial project, is capable of developing into a humanistic mission of expanding interethnic and cross-cultural interaction in the academic and professional spheres.

INFLAMMATION BIOMARKERS IN PATIENTS WITH NON-ALCOHOLIC FATTY LIVER DISEASE IN COMBINATION WITH OSTEOARTHRITIS

Virstyuk N. G.

professor

Lavrynovych O. M.

postgraduate

Vasylechko M. M.

docent

Ivano-Frankivsk National Medical University

Ivano-Frankivsk, Ukraine

Introduction. Today, osteoarthritis (OA), as the most common joint disease in the population over 40 years, has become global and occupies one of the leading places in the overall structure of joint pathology. OA belongs to inflammatory diseases. In recent decades it has become obvious in most countries that non-alcoholic fatty liver disease (NAFLD), including non-alcoholic steatohepatitis (NASH), began to rank first among all liver pathologies in most countries, while the prevalence of other chronic liver diseases has not changed or even decreased. An important place among the pathogenetic links of both diseases is occupied by metabolic disorders and the development of the inflammatory process.

The aim of research – to study changes in inflammatory markers of patients with NAFLD in combination with OA depending on the stage of NAFLD.

Material and methods. 75 patients were examined and divided into groups: group I – 42 (56,0%) patients with NAFLD in combination with OA, which were divided into subgroups IA – 24 (57,1%) patients with non-alcoholic fatty hepatosis (NAFLD), IB – 18 (42,9%) patients with non-alcoholic steatohepatitis (NASH); group II (omparison group) – 33(44,0%) patients with OA without NAFLD. Among those examined were 45 (60 %) of women, 30 (40 %) of men, aged from 45 to 74 years. The control was 20 healthy volunteers.

NAFLD was established according to the unified clinical protocol "Non-alcoholic steatohepatitis " (Order of the Ministry of Health of Ukraine # 826),

Adapted clinical guideline "Non-alcoholic fatty liver disease", recommendations of the European Association for the Study of the Liver (EASL), European Association for the Study of Diabetes (EASD), European Association for the Study of Obesity (EASO).

The diagnosis of OA was established in accordance with the Unified clinical protocol of the primary, secondary (specialized), tertiary (highly specialized) medical aid, # 762, recommendations of the American College of Rheumatologists (ACR, 2019), International Society for the Study of Osteoarthritis (OARSI), European Association for the Clinical and Economic Aspects of Osteoporosis and Osteoarthritis (ESCEO, 2019), European Antirheumatic League (EULAR, 2019).

The severity of pain was assessed on a 10 cm visual analog scale (VAS). Functional capabilities - according to the algofunctional Lequesne index (Lequesne) and WOMAC index (Western Ontario and McMaster Universities Osteoarthritis Index). The level of C-reactive protein (CRP), tumor necrosis factor alpha (TNF- α) and interleukin-6 (IL-6) in blood serum was determined by enzyme-linked immunosorbent assay on the analyzer PR2100 (Sanofi diagnostic pasteur, France) using reagents "Human Sex-depend test, «Elisa»" (Germany).

The statistical processing of the obtained results was carried out using the software – Microsoft Excel spreadsheet and application software package Statistica v. 10.0 (StatSoft, USA). The presence of a correlation relationship was determined using a rank correlation coefficient (r) Spearman.

Results. It was determined that in blood of both groups of patients the level of markers of inflammation has increased, especially IB group with a combination of NASH and OA (table 1).

Table 1

**Biomarkers of inflammation in patients with NAFLD in combination with OA
depending on the stage of NAFLD**

Indices, units measurement	Control, n=20	IA group (NAFLD with OA), n=24	IB group (NAFLD with OA), n=18	II group (OA), n=33
CRP, mg/l	4,20±0,07	12,38±0,73*#●	18,92±1,12*●	10,55±0,63#●
TNF- α , pg/ml	7,49±0,35	32,81±1,60*#●	57,24±2,53*●	25,63±1,29#●
IL-6, pg/ml	9,52±0,48	21,56±0,92*#●	44,65±1,88*	18,71±0,84#●

Notes: * - the significance of the difference compared with patients of group II (p<0,05);

- the significance of the difference compared with patients in the IB group (p<0,05);

● - the significance of the difference compared to control (p<0,05).

In particular, in patients of IB group the CRP indicator exceeded that in healthy 4.5 times, in patients of IA group - 2.9 times and in group II - 2.5 times (p<0,05); TNF- α was 7.6 times higher than in healthy people, 4.4 times higher in patients with group IA and 3.4 times higher than in patients of group II (p<0,05); the indicator of IL-6 exceeded that in healthy 4.7 times, in patients of group IA - 2.2 times and group II - 2 times (p<0,05). The obtained results indicate the most intense inflammatory syndrome in patients with a combination of NASH and OA, which may be due to the mutually aggravating influence of both nosological forms.

Correlations between biomarkers of inflammation and pain intensity were revealed by correlations between CRP, TNF- α , IL-6 and VAS scale (r = 0,48; r = 0,65; r = 0,62; p < 0,05); between biomarkers of inflammation and pain intensity by correlations between CRP, TNF- α , IL-6 and VAS scale (r = 0,39; r = 0,57; r = 0,55 respectively; p < 0,05); functional impairment by correlations between CRP, TNF- α , IL-6 and Leken index (Lequesne) (r = 0,42; r = 0,60; r = 0,58 respectively; p < 0,05) and WOMAC index (r = 0,48; r = 0,55; r = 0,51 respectively; p < 0,05), indicating the dependence of pain and functional disorders on the intensity of the inflammatory process.

Conclusions. 1. Indicators of biomarkers of systemic inflammatory syndrome CRP, TNF- α , IL-6 in the blood of patients with NAFLD and OA are higher compared to patients with OA without NAFLD, especially at the stage of NASH. 2. Adverse effects of systemic inflammation on the indicators of CRP, TNF- α , IL-6 on the intensity of pain on the VAS scale and functional impairment according to the Leken index (Lequesne) and WOMAC were revealed.

УДК 616.43.441-008.64

СУБКЛИНИЧЕСКИЙ ГИПОТИРЕОЗ У ЖЕНЩИН В АНДИЖАНСКОЙ ОБЛАСТИ

Абдураззакова Дилбар Содиковна

PhD ассистент

Камолдинов Рахимжон Камолдинович

ассистент

Нишанова Малика Санжаровна

ассистент

Умурзакова Рахилахон Закировна

к.м.н доцент

Республика Узбекистан

Андижанский Государственный Медицинский Институт

Кафедра Госпитальной терапии и эндокринологии

Аннотация Снижение уровня тиреоидных гормонов в органах и тканях ведет к развитию гипотиреоза. Узбекистан относится к региону с экологической недостаточностью йода. Проводятся мероприятия направленные профилактики йододефицитных заболеваний. Проведена работа по оценке встречаемости субклинического гипотиреоза (СГ) у женщин проживающих в Шахриханском районе (село Сохиобод) Андижанской области.

Ключевые слова: свободный тироксин, распространенность, субклинический гипотиреоз, тиреотропный гормон, тиреоидные гормоны.

Среди женщин в возрасте от 18 до 65 лет показатель СГ составила 12 %, достоверно выше среди женщин старше 40 лет, чем среди молодых до 30 лет. В группе женщин с уровнем ТТГ $>2,5$ мМЕ/л показатели антиТПО выше нормативных значений, выявлен у 32 % женщин, тогда как в группе обследованных с концентрацией ТТГ $>4,05$ мМЕ/л таковых было 26 %. Избыточная масса тела была выявлена у 47 (30,8%), ожирением страдали 16 (10,2%) обследованных женщин.

Актуальность. Недостаточный уровень тиреоидных гормонов в органах

и тканях ведет к развитию гипотиреоза – заболеванию, впервые описанному В. Галлом в 1873 г. Более 99% всех случаев гипотиреоза у взрослых приходится на первичный приобретенный гипотиреоз (вследствие патологии самой щитовидной железы ЩЖ). По степени тяжести гипотиреоз классифицируется:

субклинический - ТТГ повышен, свТ4 в норме, явный (манифестный) - ТТГ повышен, свТ4 снижен. Эпидемиологические исследования продемонстрировали, что общая распространенность манифестного гипотиреоза составляет 0,2 - 2%, субклинического - около 7 - 10%, а у лиц женского пола старших возрастных групп распространенность гипотиреоза достигает 12% [Vanderpump M.P. et al., 1995]. Фрамингемское исследование показало, что из 2139 наблюдаемых лиц (892 мужчин и 1256 женщин) старше 60 лет гипотиреоз в субклинической стадии отмечен в 5,9% случаев, причем у женщин встречался в 2 раза чаще – в 7,7% случаев против 3,3% у мужчин [Sawin C.T. et al., 1985; Cooper D. S. et al., 2012; Hennessey J.V. et al., 2015], что позволяет сделать вывод, что гипотиреоз представляет собой одно из самых распространенных эндокринных заболеваний.

Частота СГ в общей популяции может достигать 10-20% в зависимости от пола и возраста. Unnikrishnan A. et al [2013] с целью изучения распространенности гипотиреоза среди взрослого населения проведено кросс-секционное, многоцентровое, эпидемиологическое исследование в 8 крупных городах Индии. Распространенность СГ (нормальный уровень fT₄ и ТТГ > 5.50 μIU/ml) составила 8,02%, повышенный уровень антител к тиреоидной пероксидазе (анти-ТПО) был выявлен в 21,85% случаев.

Узбекистан относится к региону с экологической недостаточностью йода. В мае 2007 г. был принят закон Республики Узбекистан “ О профилактике йододефицитных заболеваний в РУз” Андиганская область самая восточная область Узбекистана, занимающая восточную часть Ферганской долины, с высоким риском развития йододефицитных заболеваний ЙДЗ (субклинического гипотиреоза)

Цель исследования: изучить распространенность и клинику –

биохимические аспекты субклинического гипотиреоза у женщин проживающих в Шахриханском районе Андижанской области.

Материалы и методы. Обследовано 158 женщин в возрасте от 18 до 65 лет, средний возраст составил $35,1 \pm 0,68$ лет (Me 33,0; IQR 33,0-44,0) проживающих в Шахриханском районе Андижанской области.

Все женщины были разделены на 4 возрастные группы. Большинство из них 60 (38,4%) - были до 30 лет, в возрастную категорию от 30 до 40 лет вошли 42 (26,4%), от 40 до 50 лет – 30 (19,0%) и старше 50 лет – 26 (16,2%) обследованных (Рис.1.).

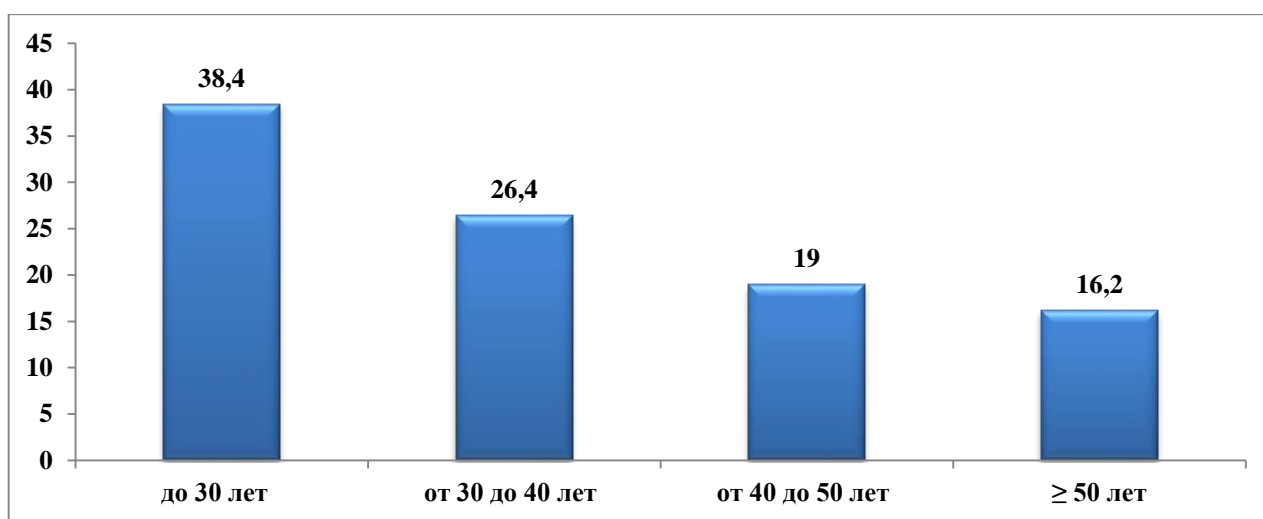

Рис.1. Распределение обследованных женщин в зависимости от возраста, %

По результатам антропометрии дефицит массы тела отмечался у 23 (14,6%) женщин, избыточная масса тела выявлена у 47 (30,8%), ожирением страдали 16 (10,2%) обследованных. Показатели тиреоидного статуса определялись на базе клиники Андижанского государственного медицинского института. Уровень ТТГ (норма $0,17-4,05$ мМЕ/л), fT4 (норма $11,5-23,0$ пмоль/л), антиТПО (норма <12 МЕ/мл) определяли в сыворотке крови

Не включались в исследование: женщины, принимающие препараты влияющие на функцию щитовидной железы, женщины с тяжелыми соматическими и нервно- психическими заболеваниями, а также беременные, кормящие.

Полученные данные обрабатывали с помощью компьютерных программ Microsoft Excel и Biostat. Критический уровень значимости при проверке

статистических гипотез принимался равным 0,05. Количественные значения представлены как Me, IQR (Me - медиана; IQR - 25 и 75 перцентили).

Результаты и обсуждение. На основании проведенных исследований субклинический гипотиреоз установлен у 20 (12,4%) женщин, при этом средний уровень ТТГ составил $7,14 \pm 0,47$ мМЕ/л (Me 5,9; IQR 5,30-8,25), fT4- $14,0 \pm 0,46$ пмоль/л (Me 13,4; IQR 11,9-15,3). При этом у четверти (25,6%) из них выявлен повышенный уровень антиТПО. В среднем уровень антиТПО составил $11,7 \pm 0,25$ МЕ/мл (Me 11,8; IQR 10,3-12,7)

У молодых женщин до 30 лет СГ встречался в 15,4% случаев, с увеличением возраста его частота увеличивалась, достигая 33,3% в возрастной группе ≥ 50 лет. Следует отметить, что в группе женщин старше 40 лет СГ встречается достоверно чаще, чем в группе до 40 лет (35,9% против 64,1% ОШ 3,19; 95%ДИ 1,26-8,04; $P=0,02$).

Изменение функции щитовидной железы может проявляться как в манифестной форме, так и принимать субклиническое течение. Независимо от формы их можно диагностировать по уровню ТТГ и концентрации периферических гормонов щитовидной железы.

В ходе III Национального исследования здоровья и питания (NHANES III) у 13 344 здоровых людей в возрасте старше 12 лет было определено содержание ТТГ в крови. В результате установлен рекомендуемый уровень (2,5–97,5 перцентилей) гормона составил 0,45–4,12 мМЕ/л [Hollowell J., 2002].

По мнению Wartofsky L. et al [2005] значение верхней границы ТТГ должно составлять 2,5 мМЕ/л, так как у большинства здоровых людей с эутиреозом (>95%) концентрация тиреотропного гормона находится в пределах от 0,3 до 2,5 мМЕ/л. Ранее Valoch Z. et al [2003] установили, что у 70-80% людей уровень ТТГ находится между 0,3 и 2 мЕд/л, при этом у 97% он составляет менее 5,0 мЕд/л. При исключении из общей выборки лиц, с повышенным уровнем антител к ЩЖ, у которых определяется зоб или есть ближайшие родственники с патологией ЩЖ, оказывается, что у 95% полученной выборки уровень ТТГ не превышает 2,5-3 мЕд/л.

Другие исследователи считают, что наличие двух диапазонов верхней границы нормы может привести к замешательству врачей [Brabant G., 2006; Surks M., 2007]. Surks M. et al [2000] предлагают ввести 2 формы СГ в зависимости от уровня ТТГ: легкую - при концентрации ТТГ 4,5 -9 mU/L и тяжелую - при уровне ТТГ ≥ 10 mU/L).

Нами изучена распространенность СГ в зависимости от уровня верхней границы нормы ТТГ. Полученные результаты разбили на 3 группы: 1-ая- ТТГ $>4,05$ мМЕ/л (n=39), 2-ая - ТТГ от 2,5 до 4,05мМЕ/л (n=50) и 3-ья- ТТГ $>2,5$ мМЕ/л (n=89). Анализ показал, что при снижении верхней границы (>2,5мМЕ/л) распространенность СГ достоверно увеличивается (28,3% против 12,4% - ОШ 2,79; 95%ДИ 1,84-4,22; P<0,0001) (Рис.3.).

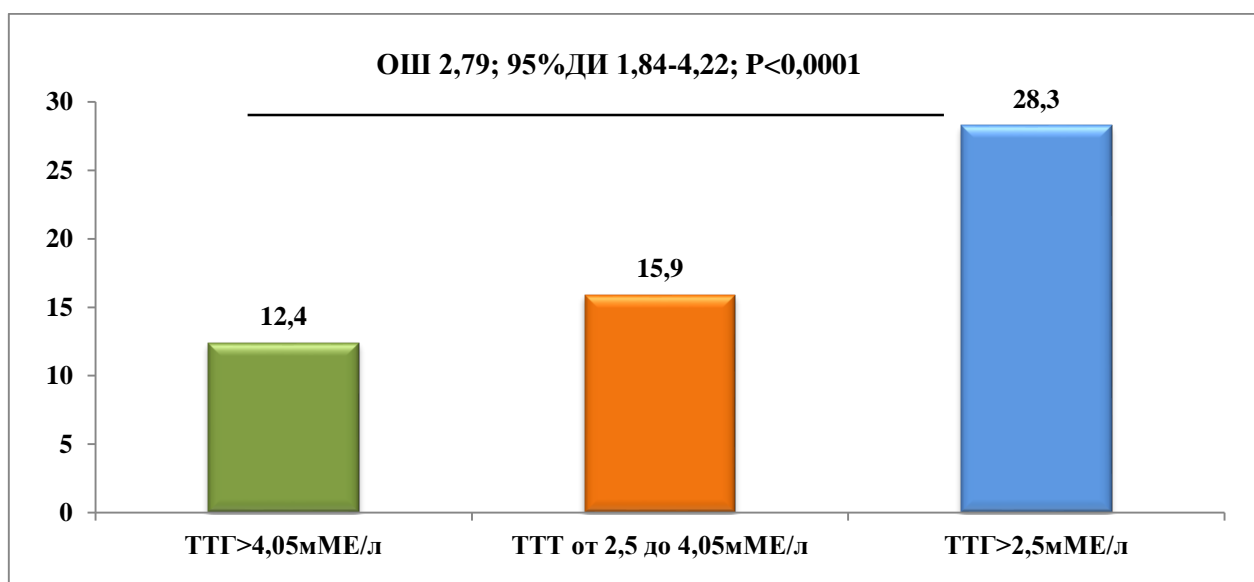

Рис.2. Распространенность субклинического гипотиреоза среди жительниц Андижанской области в зависимости от уровня ТТГ, %.

Fatourechí V. et al [2005] на базе клиники Мэйо в Рочестере (США) был проведен анализ распространенности гипотиреоза среди 75882 пациентов. При этом в качестве верхнего норматива уровня ТТГ были приняты 3,0 мЕд/л и 5,0 мЕд/л. Авторами установлено, что при снижении верхнего норматива ТТГ с 5,0 мЕд/л до 3,0 мЕд/л распространенность гипотиреоза увеличится более, чем в 4 раза: с 4,6% до 20%. Уровень ТТГ больше 3 мЕд/л определялся примерно у 15% пациентов моложе 50 лет.

Нами при изучении распространенности СГ в различных возрастных

группах в зависимости от уровня верхней границы нормы ТТГ выявлено, что независимо от концентрации ТТГ частота СГ достоверно выше среди лиц старше 40 лет, чем среди молодых (Таблица 1.).

Таблица 1.

Влияние изменение верхнего норматива уровня ТТГ на распространённость СГ

Возраст	ТТГ		
	>4,05мМЕ/л	от 2,5 до 4,05мМЕ/л	>2,5мМЕ/л
до 30 лет, n=60	5,0	13,2	18,2
от 30 до 40 лет, n=42	9,6	12,0	21,7
от 40 до 50 лет, n= 30	20,0*	13,3*	33,3
<i>ОШ; 95%ДИ; P</i>	<i>4,79; 1,7-13,5; 0,004</i>	<i>2,97; 1,15-7,69; 0,04</i>	<i>2,25; 1,11-4,57; 0,04</i>
≥ 50 лет, n=26	25,5*	31,4*	56,9
<i>ОШ; 95%ДИ; P</i>	<i>6,56; 2,33-18,5; 0,0001</i>	<i>3,0; 1,36-6,62; 0,01</i>	<i>5,93; 2,88-12,2; 0,0001</i>

Установлено, что снижение верхней границы норматива ТТГ приводит к прогрессивному увеличению распространённости СГ независимо от возраста обследованных женщин. При уровне ТТГ >2,5мМЕ/л субклинический гипотиреоз 2,2 раза чаще встречается в группе женщин ≥ 50 лет и 3,6 раз чаще среди обследованных моложе 30 лет. Наши данные согласуются с результатами Fatourechí V. et al [2005] которые показали, что при снижении верхней границы нормы ТТГ гипотиреоз в 3,8 раз чаще регистрируется среди женщин старше 70 лет и в 4,8 раз чаще среди пациенток моложе 50 лет.

В группе с уровнем ТТГ >2,5мМЕ/л повышенный уровень антиТПО выявлен у 31,5% женщин, тогда как в группе обследованных с концентрацией ТТГ >4,05мМЕ/л таковых было 25,6% (ОШ 1,33; 95%ДИ 0,57-3,10; P=0,65).

По данным Vanderpump M. et al [2002] вероятность развития явного гипотиреоза у лиц с повышенным уровнем АТ-ТПО составляет 4,5% в год, у лиц без АТ-ТПО риск составляет около 2% в год.

Выводы

1. СГ (ТТГ>4,05мМЕ/л и fT4 – норма) среди женщин проживающих в Шахриханском районе (село Сохиобод) в возрасте от 18 до 65 лет составила 12%.

2. Независимо от уровня верхней границы нормы ТТГ частота СГ

достоверно выше среди женщин старше 40 лет, чем среди молодых до 30 лет.

3. В группе женщин с уровнем ТТГ $>2,5$ мМЕ/л показатели антиТПО выше нормативных значений, выявлен у 32 % женщин, тогда как в группе обследованных с концентрацией ТТГ $>4,05$ мМЕ/л таковых было 26 %.

4. Избыточная масса тела была выявлена у 47 (30,8%), ожирением страдали 16 (10,2%) обследованных женщин.

ЛИТЕРАТУРА

1. Гаспарян Э. Г., Осташко Г. А., Гаспарян А. А., Дымнова С. Е. Особенности лечения гипотиреоза у лиц пожилого возраста//Лечащий врач.- 2012.- №11.- С.25-29.

2. Демидова Т.Ю., Галиева О.Р. К вопросу лечения субклинического гипотиреоза у больных ожирением//Клиническая и экспериментальная тиреоидология.- 2008.- Т.4,№1.- С.48-52.

3. Исмаилов С.И, Рашитов М.М. Прогресс в области профилактики йододефицитных заболеваний в Республике Узбекистан (1998-2016)/ Клиническая и экспериментальная тиреоидология – 2016.№ 3, Том 12

4. Исмаилов С.И, Рашитов М.М. Результаты эпидемиологических исследований распространенности йододефицитных заболеваний в Республике Узбекистан./ Международный эндокринологический журнал. 2017. № 3, Том 13

5. Baloch Z., Carayon P., Conte-Devolx B. et al., Guidelines Committee, National Academy of Clinical Biochemistry. Laboratory medicine practice guidelines. Laboratory support for the diagnosis and monitoring of thyroid disease//Thyroid. - 2003. – Vol.13. – P.3-126.

6. Brabant G., Peck-Peccoz P., Jarsab B., Laurberg P., Wiersinga W. Is there a need to redefine the upper normal limit of TSH?//Eur J Endocrinol.- 2006.- Vol.154.- P.633–637.

7. Canaris G., Manowitz N., Mayor G., Ridgway E. The Colorado thyroid disease prevalence study//Arch Intern Med. – 2000.- Vol.160.- P.526-534.

8. Cooper D. Subclinical hypothyroidism//N Engl J Med. – 2001.-

Vol.345(4).- P.260-265.

9. Fatourehchi V., Klee G., Grebe S. et al. Effects of reducing the upper limit of normal TSH values//JAMA. – 2003. - Vol.290. – P. 3195-3196.

10. Hollowell J., Staehling N., Flanders W. et al. Serum TSH, T4 and thyroid antibodies in the United States population (1988–1994): National Health and Nutrition Examination Survey (NHANES III)//J. Clin. Endocrinol. Metab. - 2002. – Vol. 87. –P.489-499.

11. Mahato R., Nepal A., Gelal B., Poudel B., Yadav B., Lamsal M. Spectrum of thyroid dysfunction in patients visiting Kantipur Hospital, Kathmandu, Nepal//Mymensingh Med J. – 2013.- Vol.22(1).- P.164-169.

12. Nakajima Y., Yamada M. Subclinical thyroid disease//Nihon Rinsho. – 2012.- Vol.70(11).- P.1865-1871.

13. Surks M., Ortiz E., Daniels G., Sawin C., Col N., Cobin R. et al. Subclinical thyroid disease: scientific review and guidelines for diagnosis and management//JAMA.- 2004.- Vol.291.- P.228-238.

14. Surks M., Hollowell J. Age-specific distribution of serum thyrotropin and antithyroid antibodies in the US population: implications for the prevalence of subclinical hypothyroidism//J Clin Endocrinol Metab. – 2007.- Vol.92(12).- P.4575-4582.

15. Unnikrishnan A., Kalra S., Sahay R., Bantwal G., John M., Tewari N. Prevalence of hypothyroidism in adults: An epidemiological study in eight cities of India//Indian J Endocrinol Metab. – 2013.- Vol.17(4).- P.647-652.

16. Vanderpump M., Tunbridge W. Epidemiology and prevention of clinical and subclinical hypothyroidism//Thyroid. - 2002.- Vol.12. -P.839–847.

17. Wartofsky L., Dickey R. Controversy in clinical endocrinology: the evidence for a narrower thyrotropin reference range is compelling//J Clin Endocrinol Metab.- 2005.- Vol.90.- P.5483–5488.

18. Yadav R., Magar N., Poudel B., Yadav N., Yadav B. A prevalence of thyroid disorder in Western part of Nepal//J Trace Elem Med Biol. – 2013.- Vol.27(2).- P.122-125.

ФУНКЦИОНАЛЬНАЯ ОСОБЕННОСТЬ ИЗМЕНЕНИЯ ГОРМОНАЛЬНОГО СТАТУСА У МУЖЧИН

Аскарьянц Вера Петровна

доцент

кафедры фармакологии, физиологии

Ташкентский Педиатрический Медицинский Институт

г. Ташкент

Алишеров Абдуллох Алишер угли

студент

Ташкентский Педиатрический Медицинский Институт

г. Ташкент

Валиходжаева Робияхон Абдуносирхужа кизи

студентка

Ташкентский Педиатрический Медицинский Институт

г. Ташкент

Ахматов Диёрбек Дилшод угли

студент

Ташкентский Педиатрический Медицинский Институт

г. Ташкент

С возрастом репродуктивная система мужчины претерпевает определенные изменения, с которыми связывают не только снижение качества жизни, но и ее продолжительность.

Как отмечают авторы литературных источников, что несмотря на проводимые аналогии с менопаузой, изменения гормонального статуса у мужчин существенно отличаются от происходящих у женщин гормональных сдвигов и определяются как биохимический синдром, возникающий в зрелом возрасте и характеризующийся недостаточностью андрогенов в сыворотке крови, сопровождающейся или не сопровождающейся снижением чувствительности организма к андрогенам.

Биологическое действие тестостерона (Тс) определяется не только его абсолютным значением в крови, но и уровнем чувствительности тканей и органов-мишеней и их ответной реакцией. Так, в отличие от здоровых мужчин,

содержание Тс в крови у мужчин, страдающих различной соматической патологией, в аналогичном возрасте значительно ниже.

Статистические данные показали, что заболеваемость и смертность от кардиоваскулярной патологии среди мужчин в 3-5 раз выше, чем среди женщин (Goodman-Gruen and Barrett-Connor, 1996), у которых до наступления менопаузы реализуется антисклеротическое действие эстрогенов.

Еще в 1930 году было показано, что артериальная гипертензия (АГ) чаще развивается у мужчин со снижением половой функции, а лечение Тс оказывает выраженное гипотензивное действие

Сниженные уровни тестостерона (Т) и глобулина, связывающие половые гормоны (ГСПГ) в крови на фоне гиперэстрогемии — характерные изменения, выявляемые у пациентов с ИзбМТ и ожирением.

Зарубежными авторами отмечено, что в ходе Европейского исследования мужского старения с участием 3219 мужчин показано, что у мужчин с ИзбМТ и ожирением риск развития нормогонадотропного гипогонадизма (концентрация общего Т в крови $< 12,1$ нмоль/л на фоне нормального уровня лютеинизирующего гормона (ЛГ)) соответственно в 3,3 и 8,7 раз выше, чем у мужчин с нормальным ИМТ. Плазменные концентрации общего и свободного Т у пациентов с ИзбМТ и ожирением были статистически значимо ниже по сравнению с группой пациентов с нормальным ИМТ. Аналогичные результаты получили Dhindsa S. и соавт.: при обследовании 1849 мужчин с ожирением у 40% пациентов был выявлен сниженный уровень Т в плазме крови. Замечено, что выраженность дефицита Т положительно коррелирует с ИМТ: по данным Allan С.А. и соавт., у мужчин с ИМТ $> 35-40$ кг/м² концентрации общего и свободного Т более чем на 50% ниже, чем у мужчин с нормальным ИМТ.

Специалистами отмечен тот факт, что одним из возможных механизмов, изменяющих уровни гормонов в крови у мужчин с ИзбМТ и ожирением, является повышение ароматизации андрогенов за счет фермента ароматазы белой жировой ткани, что приводит к возрастанию в крови концентрации эстрадиола (Е2).

Инсулинорезистентность и гиперинсулинемия, характерные для лиц с ожирением, сопровождаются уменьшением синтеза ГСПГ в печени, что также увеличивает свободную фракцию E2, высокий уровень которого, предположительно, за счет отрицательной обратной связи, подавляет выработку гонадотропинов. В настоящее время данные о влиянии ожирения у мужчины на работу ГГЯО противоречивы. Pauli E.M. и соавт. при обследовании 87 мужчин с ожирением не выявили снижения уровня ЛГ. Другие исследователи, напротив, считают, что избыток жировой ткани у мужчин оказывает негативный эффект на выработку гонадотропинов.

Hammoud A.O. и соавт. выявили уменьшение амплитуды секреции ЛГ, снижение суммарной секреции ЛГ и фолликулостимулирующего гормона (ФСГ) в течение суток у мужчин с морбидным ожирением. Chavarro J.E. и соавт. в исследовании с участием 362 пациентов с ожирением также отметили статически значимые снижения концентраций ЛГ и ФСГ у лиц с ИМТ ≥ 35 кг/м². Согласно Fui M.N.T. и соавт. у мужчин с ИзбМТ и ожирением, несмотря на дефицит Т, как правило, концентрации ЛГ и ФСГ нормальные или несколько ниже нормы, что позволяет предположить наличие супрессии на гипоталамо-гипофизарном уровне.

Влияния ИМТ на уровень пролактина (ПРЛ) по данным нескольких исследований отмечено не было.

А также в литературе отмечено, что гиперэстрогемия на фоне нормальных или пониженных концентраций гонадотропинов подавляет выработку Т клетками Лейдига, что было подтверждено результатами ряда исследований. Так, Gregoriou O. и соавт. изучили влияние препаратов ингибиторов ароматазы (I группа пациентов получала по 2,5 мг Летрозол, II — 1,0 мг Анастрозола 1 раз в день) на гормональный статус и семиологические показатели у бесплодных мужчин с ИзбМТ и ожирением (ИМТ $30 \pm 2,82$ кг/м²). У всех пациентов до начала лечения уровень E2 был повышен, общего Т — снижен; соотношение Т/E2 также было низким. После 6 месяцев приема препаратов в обеих группах пациентов было выявлено статистически значимое

возрастание концентраций Т и соотношение Т/Е2, на фоне снижения уровня Е2 в крови. Также было отмечено увеличение объема эякулята, общего количества сперматозоидов в эякуляте и числа подвижных гамет.

Эти данные могут свидетельствовать в пользу того, что причина вышеперечисленных изменений – избыток жировой ткани. Еще одним доказательством является увеличение уровня Т в крови при снижении массы тела, что было показано многими авторами. Niskanen L. и соавт. в течение 9 недель наблюдали 58 мужчин с ожирением, находившихся на низкокалорийной диете. Было выявлено статистически значимое повышение концентраций ГСПГ, общего и свободного Т на фоне снижения ИМТ. Corona G. и соавт. получили аналогичные результаты, наблюдая за пациентами, которым было проведено хирургическое лечение ожирения. После снижения ИМТ выявлено повышение уровня общего Т, ГСПГ и гонадотропинов.

Согласно исследованиям, у мужчин с ИзбМТ и ожирением отмечается снижение уровня ингибина В, который отражает число клеток Сертоли в яичках и является маркером эффективности сперматогенеза. Показано, что у пациентов с ожирением концентрация ингибина В на 26% ниже, чем у мужчин с нормальным ИМТ. Предположительно, это свидетельствует о снижении числа клеток Сертоли, что может быть одной из причин уменьшения числа сперматозоидов в эякуляте у данной категории пациентов.

Известно, что в норме интратестикулярная концентрация Т более чем в 100 раз выше плазменной. С увеличением ИМТ происходит уменьшение не только уровня Т в крови, но и снижение его концентрации локально в ткани яичек. Адгезия клеток Сертоли со сперматидами зависит от уровня интратестикулярного Т: при его снижении происходит задержка развития и фагоцитоз ранних клеток сперматогенеза, что приводит к олигозооспермии. Этот механизм, вероятно, лежит в основе ухудшения показателей эякулята, выявляемых у мужчин с ИзбМТ и ожирением.

Нарушение обмена липидов, часто выявляемое у пациентов с ИзбМТ и ожирением, согласно исследованиям также негативно влияет на мужскую

фертильность. Липиды составляют 1,9% ткани яичек: 26,5% приходится на ХС, 28,5% — на ТГ и 45% на фосфолипиды (ФЛ). Мембрана сперматозоидов содержит большое количество ХС, ФЛ и полиненасыщенных жирных кислот (ПНЖК), что напрямую связано с функциональной активностью гамет.

Дальнейший анализ показал, что процентное соотношение липидов в мембране сперматозоида изменяется на различных этапах сперматогенеза, капацитации и акросомной реакции, в связи с чем сделано предположение, что между сперматозоидами и семенной плазмой происходит транспорт ХС, ФЛ и ПНЖК. Изменения концентрации липидов в плазме крови, а также увеличение жирового компонента в яичках и мошонке, выявляемые у пациентов с ожирением, возможно, влияют на уровень липидов в семенной плазме и подвижность гамет.

Так, воздействие повышенных уровней ХС и свободных жирных кислот на сперматозоиды, как животных, так и человека, *in vitro* сопровождается увеличением оксидативного стресса, что может повреждать ДНК гамет, ухудшает качество эмбрионов и, как следствие, снижает частоту наступления беременности (ЧНБ) при использовании ВРТ. В эксперименте на кроликах Saez Lancellotti Т.Е. и соавт. показали, что повышение уровня ХС в крови без заметного увеличения массы тела приводило к ухудшению всех параметров эякулята: уменьшался объем эякулята, общее количество и число сперматозоидов с нормальной морфологией, ухудшалась подвижность гамет, а также отмечалось нарушение процесса капацитации. При добавлении в пищу животных оливкового масла происходило улучшение подвижности сперматозоидов, восстановление целостности мембраны гамет и нормализация реакции капацитации. Авторы показали, что повышенные уровни общего ХС, свободного ХС и ФЛ были ассоциированы со значительно меньшей долей сперматозоидов с интактной акросомой; кроме того отмечался рост числа гамет с микро головками. Эти данные подчеркивают необходимость нормальных уровней липидов в плазме крови для регуляции мужской фертильности.

Таким образом, подводя итог литературного обзора можно сказать, что

изучение этой проблемы в медицине несет в себе ценность для теоретической и клинической медицины.

ЛИТЕРАТУРА

1. Дедов, И. И., Шестакова, М. В., Галстян, Г. Р., Григорян, О. Р., Есаян, Р. М., Калашников, В. Ю., Кураева, Т.Л., Липатов, Д.В., Майоров, А.Ю., Петеркова, В.А., Смирнова, О.М., Старостина, Е.Г., Суркова, Е.В., Сухарева О.Ю., Токмакова, А.Ю., Шамхалова, М.Ш., Ярек-Мартынова, И.Я. Алгоритмы специализированной медицинской помощи больным сахарным диабетом. / Под редакцией Дедова, И.И., Шестаковой М. В. (7-й выпуск) // Сахарный диабет. – 2015. – Т. 18. – №. 14.

2. Некрасова, И. Л., Шестакова, В.Г., Иванов, А.Г., Артамонов, А.А. Исследование фрагментации ДНК сперматозоидов в диагностике мужского бесплодия // Верхневолжский медицинский журнал. – 2015. – №. 3. – С. 42- 44. Шильникова, Е. М. Генетические и эпигенетические особенности генома сперматозоида и их влияние на раннее эмбриональное развитие человека: дис. ... канд. биол. наук: 03.02.07 / Шильникова Евгения Михайловна- СПб, 2015.- 144 с.

3. Fariello, R. M., Pariz, J. R., Spaine, D. M., Cedenho, A. P., Bertolla, R. P., & Fraietta, R. Association between obesity and alteration of sperm DNA integrity and mitochondrial activity // BJU international. – 2012. – Vol. 110. – №. 6. – P. 863-867.

4. Mitchell, M., Bakos, H. W., Lane, M. Paternal diet-induced obesity impairs embryo development and implantation in the mouse // Fertility and sterility. – 2011. – Vol. 95. – №. 4. – P. 1349-1353.

5. Petersen, G. L., Schmidt, L., Pinborg, A., Kamper-Jørgensen, M. The influence of female and male body mass index on live births after assisted reproductive technology treatment: a nationwide register-based cohort study // Fertility and sterility. – 2013. – Vol. 99. – №. 6. – P. 1654-1662.

6. Labropoulos B, Velonakis E, Oekonomakos P, Laskaris J, Katsimades D.

Serum sex hormones in patients with coronary disease and their relationship to known factors causing atherosclerosis. // *Cardiology*. 1982;69(2):98-103.197

7. Li ZG, Danis VA, Brooks PM. Effect of gonadal steroids on the production of IL-1 and IL-6 by blood mononuclear cells in vitro. // *Clin Exp Rheumatol*. 1993.- Mar-Apr; 11 (2): 157-162.

8. Lichtenstein M.J., Yarnell J.W., Elwood P.C., Beswick A.D., Sweetnam PM, Marks V, Teale D, Riad-Fahmy D. Sex hormones, insulin, lipids, and prevalent ischemic heart disease. // *Am J Epidemiol*. 1987. -Oct;126(4):647-657.

9. Leenen R., van der Kooy K., Seidell J.C. et al Visceral fat accumulation in relation to sex hormones in obese men and women undergoing weight loss therapy//*J. Clin. Endocrinol. Metab.*-1994.-Vol.78.-P. 1515- 1520.

10. Liu PY, Yee B, Wishart SM, Jimenez M, Jung DG, Grunstein RR, Handelsman DJ. The short-term effects of high-dose testosterone on sleep, breathing, and function in older men. // *J Clin Endocrinol Metab*. 2003 .

К ВОПРОСУ ВОЗДЕЙСТВИЯ ГИПЕРТЕРМИИ НА ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПАНКРЕАТИЧЕСКОЙ СЕКРЕЦИИ КРЫС

Аскарьянц Вера Петровна

доцент

кафедры фармакологии, физиологии

Ташкентский Педиатрический Медицинский Институт

г. Ташкент

Кудратуллаева Нигина Фаридуновна

студентка

Ташкентский Педиатрический Медицинский Институт

г. Ташкент

Поджелудочная железа, впервые описанная Клавдием Галеном (130-200 гг.) – непарный паренхиматозный орган, развивается из трех зачатков энтодермы кишечной трубки и сохраняет некоторую разобщенность анатомически частей: головки, тела и хвоста. Это значительно влияет на механизмы возникновения, характер течения и распространение патологического процесса и обуславливает специфические закономерности развития осложнений. Анатомо-физиологические особенности поджелудочной железы определяют особенности клинических проявлений болезни, а также определяют выбор лечебной тактики.

Как отмечают авторы литературных источников, что выяснение молекулярных механизмов действия низких температур на гомойотермные организмы является одной из актуальных проблем современной экологической физиологии, биохимии и медицины. Млекопитающие в ряде случаев находятся в потенциальной опасности переохлаждения при действии экстремальных климатогеографических факторов. При выполнении многих видов профессиональной деятельности человек может подвергаться риску развития эксидентальной (непреднамеренной) гипотермии, а при выполнении обширных хирургических операций – интраоперационной гипотермии. В последнее время гипотермические воздействия часто применяют для защиты организма от

травматических повреждений, восстановления функции органов и тканей после ишемии-реперфузии, для коррекции и лечения различных заболеваний животных и человека. Основным эффектом гипотермии является снижение интенсивности обмена веществ во всем организме или в отдельных органах, что позволяет предупреждать гипоксию или риск ее возникновения.

Зарубежными и отечественными авторами установлено, что болезни желудочно-кишечного тракта у животных составляют по статистическим данным до 70% от всей патологии внутренних органов. Острый панкреатит занимает одно из первых мест среди других острых воспалительных заболеваний брюшной полости. Более подробно воспалительный процесс в поджелудочной железе изучен у лабораторных животных, кошек и собак. Крайне мало и фрагментарно описаны патологические процессы, происходящие в поджелудочной железе всеядных животных, которая несет основную ферментативную нагрузку в работе желудочно-кишечного тракта .

Ежедневные воздействия на растущих крыс высокой внешней температурой приводили к фазовым изменениям активности альфа -амилазы в ткани поджелудочной железы, выраженность которых была различной у животных, получавших тот или иной рацион. Задачей авторов явилось выявление особенностей влияния гипертермии на активность панкреатических ферментов.

Цель работы: Выявить особенности воздействия высокой температуры на активность ферментов различных этапов гидролиза углеводов у крыс препубертатного возраста, получавших рацион с повышенным и пониженным содержанием углеводов.

Удельная активность альфа - амилазы поджелудочной железы
Ежедневные воздействия на растущих крыс высокой внешней температурой приводили к фазовым изменениям активности альфа - амилазы в ткани поджелудочной железы, выраженность которых была различной у животных, получавших тот или иной рацион.

Активность панкреатической альфа - амилазы у крыс, получавших

сбалансированный рацион, в начале исследований под воздействием высокой температуры заметно снижалась. На 4 и 8 дни она была соответственно на 38% и 55% ниже, чем у животных, подвергавшихся воздействию высокой температуры, но получавших этот же рацион. В дальнейшем она резко возросла и на 15 день исследований в 4,5 раза превышала уровень активности фермента у контрольных животных. К концу экспериментального периода удельная активность альфа - амилазы поджелудочной железы заметно снизилась, но, тем не менее, на 71% превышала контрольный уровень.

Таблица 1

Удельная активность альфа-амилазы поджелудочной железы (мг/г белка) ювенильных крыс в динамике 30-дневного их содержания на рационах с различным количеством углеводов в условиях тепловых экспозиций

Дни опыта	Группы животных	РАЦИОНЫ		
		Сбалансированный	Низкоуглеводный	Высокоуглеводный
0	Исходная	62135 ± 2800	62135 ± 2800	62135 ± 2800
4	Контроль	64700 ± 2400	44200 ± 1300	175500 ± 3300
	Опыт	40300 ± 5500	33400 ± 3500	66500 ± 12300
8	Контроль	70900 ± 2500	41700 ± 1400	174000 ± 4000
	Опыт	31700 ± 3800	30600 ± 3100	225400 ± 18500
15	Контроль	70700 ± 2200	53600 ± 1100	246200 ± 14500
	Опыт	317300 ± 10700	4700 ± 3600	244000 ± 15900
30	Контроль	64300 ± 2600	12800 ± 1200	131000 ± 5000
	Опыт	109900 ± 1800	11300 ± 1500	39300 ± 2300

У животных, содержащихся на низкоуглеводном рационе, в первые дни воздействия высокой температуры отмечалось повышение альфа-амилолитической активности поджелудочной железы. На 4 день опыта она на 21% превышала уровень активности контрольных животных. В дальнейшем на 8 день исследований, активность фермента в органе подопытных животных заметно снизилась и стала на 27% ниже, чем у крыс, не подвергавшихся воздействию высокой внешней температуры. На 15 и 30 дни опыта уровни удельной активности альфа - амилазы в поджелудочной железе подопытных и контрольных крыс не отличались.

Определенные изменения активности панкреатической альфа- амилазы

под воздействием высокой внешней температуры отмечались у крыс, содержащихся на богатом углеводами рационе. На 4 день она на 62% была ниже, чем у контрольных животных, не подвергавшихся перегреванию, на 8 день она повысилась и на 30% превысила уровень активности у контрольных животных, затем к 15 дню снизилась до уровня контроля и в дальнейшем, на 30 день опытов, оказалась на 70% ниже контроля.

Таким образом, данные свидетельствуют о том, что высокая внешняя температура оказывает заметное влияние на активность панкреатической альфа-амилазы у ювенильных крыс, содержащихся на всех рационах. Для первых дней опыта характерно снижение удельной активности фермента у животных, содержащихся на сбалансированном и высокоуглеводном рационах, и некоторое повышение ее уровня у крыс, получавших рацион с низким содержанием полисахаридов. К концу исследований альфа-амилолитическая активность у крыс, содержащихся на сбалансированном рационе, под воздействием высокой внешней температуры повышается, а у животных, находившихся на высокоуглеводном рационе, снижается.

В результате того, что высокая внешняя температура оказывает определенное влияние на активность панкреатической альфа-амилазы, у животных, подвергавшихся гипертермии, изменяется реакция поджелудочной железы на применяющиеся разнокачественные пищевые рационы. На рис. представлена динамика активности альфа-амилазы в течение 30 дней применения рационов, где за исходную (100%) принята активность фермента в первый день. Как видно из рисунка, у крыс, получавших сбалансированный рацион, высокая внешняя температура на 4 и 8 дни воздействия соответственно на 35% и 48% снижает амилолитическую активность поджелудочной железы. Затем, на 15 день опыта она резко (более чем в 5 раз по сравнению с первым днем) возрастает, а к концу исследований снижается, но не до исходного уровня: и на 30-й день активность фермента оказывается на 77% выше уровня первого дня.

На низкоуглеводном рационе на 4 день воздействия высокой

температуры тоже отмечалось некоторое угнетение активности амилазы в поджелудочной железе. На 8 день опыта она заметно снизилась и составила 50% от уровня активности первого дня. Затем амилолитическая активность железы несколько возросла, но до конца исследований кривая активности фермента у подвергавшихся тепловым воздействиям крыс была ниже уровня, наблюдаемого у контрольных животных.

У животных, получавших рацион, богатый углеводами, высокая внешняя температура приводила к угнетению активности альфа-амилазы в начале опыта, как это наблюдалось у крыс, получавших сбалансированный и низкоуглеводный рационы. У этой группы крыс на 4 день опыта активность фермента оставалась на исходном уровне, в то время как у контрольных животных она резко повышалась; затем на 8 и 15 дни она оказывалась соответственно на 262% и 292% выше него, а к концу опыта снижалась до уровня, составляющего 63% от исходного.

Таким образом, полученные нами результаты свидетельствуют о том, что:

1. У крысят препубертатного возраста поджелудочная железа четко адаптируется к количеству углеводов в рационе. Это проявляется как в резком повышении удельной и общей активности амилазы в ткани железы при избытке крахмала в пище, так и уменьшении этих показателей при его недостатке.

2. Прослеживается четкая зависимость между количеством углеводов в рационе и общей амилолитической активностью поджелудочной железы: у ювенильных крыс, получающих высокоуглеводный рацион, амилолитический потенциал железы резко возрастает, тогда как у животных, содержащихся на низкоуглеводном рационе, он не увеличивается, несмотря на возрастание массы железы и количества белка в ней.

ЛИТЕРАТУРА

1. Толстой, А.Д., Андреев, М.И., Супаташвили, С.П., Козлов, В.К., Медведев, Ю.В. Лечение перипанкреатического инфильтрата при остром

деструктивном панкреатите. – СПб. : Изд-во С.-Петерб. ун-та, 2001. – 31 с.

2. Толстой, А.Д., Гольцов, Р.В. Возможности «обрыва» деструктивного процесса на ранних стадиях панкреонекроза // Хирургия. Приложение к журналу Consillium-medicum. – 2006. – Т. 8. – № 2. – С. 29-31.

3. Троицкая, Н.И. Изменения микроциркуляции при различных формах острого панкреатита // Врач-аспирант. – 2013. – № 43 (59). – С. 473-477.

4. Тяглова, И. Ю., Ситдинов, Р. И., Каримова, А. З. Морфологические особенности почки белой крысы // Ученые записки Казанской государственной ветеринарной академии им. Н.Э. Баумана. – 2013. – С. 333-337.

5. Эмирбеков, Э.З. Биохимические изменения в крови при искусственной и естественной гипотермии / Э. З. Эмирбеков, С. П. Львова, Н. К. Кличханов // Пробл. криобиол. – 1995. – № 1. – С. 14-21.

6. Юнкеров, В. И. Математико-статистическая обработка данных медицинских исследований. / В. И. Юнкеров, С. Г. Григорьев – СПб.: ВМедА, 2002. – 266 с.

7. Aliukhin, lu. S. The functional activity, energetics and survival of the heart under hypothermia / lu. S. Aliukhin // Usp. Fiziol. Nauk. – 1998. – Vol. 29, №3. – P. 66- 78.

8. Al-Omar, M. A. Pathological roles of reactive oxygen species and their defense mechanisms / M. A. Al-Omar, C. Beedham, I. A. Alsarra // Saudi Pharm. J. – 2004. – Vol. 12. – P. 1-18.

9. Alper, S. L. Reduced DIDS-sensitive chloride conductance in Ae1^{-/-} mouse erythrocytes / S. L. Alper, D. H. Vandorpe, L. L. Peters, C. Brugnara // Blood Cells Mol. Dis. – 2008. – Vol. 41. – P. 22-34.

10. Alva, N. A. Model of deep experimental hypothermia and rewarming in rat / N. Alva, T. Carbonell, J. Palomeque // J. Thermal Biology. – 2004. – Vol. 29. – P. 259-264.

К ВОПРОСУ О ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СЕРДЕЧНО-СОСУДИСТОЙ СИСТЕМЫ

Ахраров Хабибулла Хамидуллаевич

доцент

кафедры фармакологии, физиологии

Ташкентский Педиатрический Медицинский Институт

г. Ташкент

Гафорова Ситора

студентка

Ташкентский Педиатрический Медицинский Институт

г. Ташкент

Юлдашева Хуснора Фуркатовна

студентка

Ташкентский Педиатрический Медицинский Институт

г. Ташкент

Мирзамухамедова Комила Жавлоновна

студентка

Ташкентский Педиатрический Медицинский Институт

г. Ташкент

Важнейшей задачей, стоящей перед современной физиологией, является изучение закономерностей и особенностей развития растущего организма. Изучение литературных данных показало, что в настоящее время на детский организм оказывают все возрастающее влияние различные факторы, среди которых можно выделить недостаточно высокий уровень социально-экономических условий жизни, рост умственных нагрузок при относительно невысокой двигательной активности, неблагоприятные экологические условия, возрастание психофизиологических влияний и т.д. Все это негативно сказывается на состоянии здоровья детей и подростков, вызывая нежелательные перестройки функций организма, изменяя его устойчивость к различным воздействиям. В связи с этим возникает необходимость изучения особенностей растущего организма на разных возрастных этапах его развития и в широком возрастном диапазоне.

Сердце находится в центре грудной клетки и смещено нижним левым краем в левую сторону, в так называемой околосердечной сумке — перикарде, который отделяет сердце от других органов.

По отношению к средней линии тела сердце располагается несимметрично — около $2/3$ слева от неё и около $1/3$ — справа. В зависимости от направления проекции продольной оси (от середины его основания до верхушки) на переднюю грудную стенку различают поперечное, косое и вертикальное положение сердца. Вертикальное положение чаще встречается у людей с узкой и длинной грудной клеткой, поперечное — у лиц с широкой и короткой грудной клеткой.

Сердце состоит из четырёх отдельных полостей, называемых камерами: левое предсердие, правое предсердие, левый желудочек, правый желудочек. Они разделены перегородками. В правое предсердие входят полые, в левое предсердие — лёгочные вены. Из правого желудочка и левого желудочка выходят, соответственно, лёгочная артерия (лёгочный ствол) и восходящая аорта. Правый желудочек и левое предсердие замыкают малый круг кровообращения, левый желудочек и правое предсердие — большой круг. Сердце расположено в нижней части переднего средостения, большая часть его передней поверхности прикрыта лёгкими с вдающимися участками полых и лёгочных вен, а также выходящими аортой и лёгочным стволом. В полости перикарда содержится небольшое количество серозной жидкости.

Стенка левого желудочка приблизительно в три раза толще, чем стенка правого желудочка, так как левый должен быть достаточно сильным, чтобы вытолкнуть кровь в большой круг кровообращения для всего организма (сопротивление потоку крови в большом круге кровообращения в несколько раз больше, а давление крови в несколько раз выше, чем в малом круге кровообращения). Существует необходимость поддержания тока крови в одном направлении, в противном случае сердце могло бы наполниться той самой кровью, которая перед этим была отправлена в артерии. Ответственными за ток крови в одном направлении являются клапаны, которые в соответствующий

момент открываются и закрываются, пропуская кровь или ставя ей заслон. Клапан между левым предсердием и левым желудочком называется митральный клапан или двустворчатый клапан, так как состоит из двух лепестков. Клапан между правым предсердием и правым желудочком носит название трёхстворчатый клапан — он состоит из трёх лепестков. В сердце находятся ещё аортальный и лёгочный клапаны. Они контролируют вытекание крови из обоих желудочков.

Каждая клетка сердечной ткани должна иметь постоянное поступление кислорода и питательных веществ. Этот процесс обеспечивается собственным кровообращением сердца по системе его коронарных сосудов; его принято обозначать как «коронарное кровообращение». Название происходит от 2 артерий, которые, как венец, оплетают сердце. Коронарные артерии непосредственно отходят от аорты. Через коронарную систему проходит до 20 % вытолкнутой сердцем крови. Только такая мощная порция обогащенной кислородом крови обеспечивает непрерывную работу животворного насоса человеческого организма. Авторами отмечено, что в детском и подростковом возрасте постоянно происходят изменения, связанные с ростом и развитием ребенка. При этом лимитирующим звеном в развитии приспособительных реакций организма является сердечная деятельность, одной из функций которой является насосная. Изучению насосной функции сердца посвящены многочисленные исследования. В работах этих авторов установлены возрастные особенности механизмов регуляции насосной функции сердца при различных двигательных режимах.

А также одной из ключевых проблем в современной медицине является изучение ритмогенеза сердца. На протяжении более трех последних десятилетий фундаментальные исследования по изучению механизмов ритмообразовательной функции синоатриального узла проводниковой системы сердца проводились рядом ученых.

Применялись комплексы различных современных методов исследования электронной микроскопии, морфометрии, одно - и многоканальной

микроэлектродной техники и другие.

Анализ литературы показал, что межклеточное взаимодействие пейсмекерных клеток сино-атриального узла сердца различных животных с использованием электронной микроскопии и спаренных стеклянных микроэлектродов с регулируемым расстоянием между остриями, при этом учитывались размеры клеток и клеточных структур проводниковой системы сердца. Эксперименты выполнялись на сердцах хладнокровных и теплокровных животных (лягушках, морских свинках, кроликах, крысах, куриных эмбрионах и цыплятах различных возрастов). Известно, что эти факторы нарушают не только структуру межклеточных контактов, но и структуру самих клеток.

Изучение закономерностей созревания и морфо-функционального становления ритмообразовательной функции сино-атриального узла, как основного водителя ритма сердца является актуальной проблемой кардиологии.

Эта проблема является важной не только с теоретической точки зрения, но имеет важное практическое значение. Отмечается ежегодный рост числа детей с врожденными пороками сердца, метаболическими нарушениями в миокарде, нарушениями сердечного ритма, кардиомиопатиями и является причиной более 55% случаев смерти. В связи с этим, для понимания природы кардиологической патологии чрезвычайно важной является любая информация о структурных и функциональных изменениях в сердце.

Особое внимание уделяется исследованию морфо-функциональных особенностей сино-атриального узла, являющегося основным водителем частоты и ритма сердечных сокращений, нарушение функции которого часто наблюдается в клинической практике.

В литературных источниках отмечено, что в результате проведенных многочисленных экспериментов на изолированном сино-атриальном узле сердца различных животных с использованием комплекса выше перечисленных методов и факторов патогенетического воздействия было установлено, что функциональными единицами сино-атриального узла являются клеточные

группировки - кластеры, покрытые единой базальной мембраной, размеры которых, например, в сино-атриальном узле сердца кролика, в поперечнике не превышают 100 мкм. Кластеры разделены пространством не менее 200 мкм, заполненным соединительнотканными элементами, капиллярами, нервными волокнами, тканевой жидкостью.

Учитывая эти особенности структуры сино-атриального узла, были разработаны соответствующие методические и методологические подходы к проведению комплексных морфофункциональных исследований физиологических механизмов, определяющих функционирование сино-атриального узла и других структур проводниковой системы сердца. Применялись и другие комплексы морфологических и физиологических методов, позволившие изучить не только структурные особенности сино-атриального узла, но и вскрыть физиологические механизмы его функционирования. К ним относятся электротонический механизм межклеточного взаимодействия, взаимодействие по механизму метаболической межклеточной кооперации пейсмекерных клеток и электростимуляционный механизм взаимодействия пейсмекерных образований интегральными кластерными разрядами.

Специалистами установлено, что эти механизмы обеспечивают диастолическое и систолическое взаимодействие сино-атриальных клеток, синхронизацию биоэлектрической активности однокластерных клеток и образование интегральных биоэлектрических разрядов кластеров, лежащих в основе ритмогенеза сино-атриального узла, как основного водителя ритма сердца. Морфологическим субстратом, посредством которого взаимодействуют гетерогенные пейсмекерные клетки сино-атриального узла, являются высокопроницаемые контактные мембраны, входящие в структуры вставочных дисков.

Таким образом, можно прийти к единому мнению опираясь на литературные источники, что на современном этапе фундаментальных исследований генеза ритм образовательной функции сердца является одной из

важнейших проблем в физиологии.

ЛИТЕРАТУРА

1. Быков, В.Л. Цитология и общая гистология: Функциональная морфология клеток и тканей человека /В.Л.Быков. -СПб. 2002. - 520с.
2. Мартыненко, А.В. Новая техника независимого факторного анализа variability сердечного ритма /А.В.Мартыненко, А.С.Антонова, А.М.Егоренков //Вестник Харк. нац. ун-та.- 2003. №1. - С.106-111.
3. Наумова, Л.И. Становление структуры и ритмообразовательной функции сердца в измененных условиях среды. Автореф. дисс. . док. мед. наук: 03.00.25 /Л.И.Наумова; Москва, 2002. С.11-23.
4. Полунин, И.Н. Биосинергетика сино-атриального узла сердца /И.Н.Полунин, Н.И.Иванова, Н.М.Митрохина и др. -Астрахань. Астраханская государственная медицинская академия. - 2000. - 194 с.
5. Gerritsen, J. Measures of cardiovascular autonomic nervous function: agreement, reproducibility, and reference values in middle age and elderly subjects /J.Gerritsen, B. J.TenVoorde, J.M.Dekker et al. //Diabetologia. 2004. - V.46. -№3. - P.330-338.
6. Green, K.J. Are desmosomes more than tethers for intermediate filaments? /K.J.Green, C.A.Gaudry. //Nature Rev. Mol. Cell Biol. 2000. - V.1. - P.208-216.

ВЛИЯНИЕ СРЕССА НА СТУДЕНТОВ-МЕДИКОВ В УСЛОВИЯХ УЧЕБНОГО ПРОЦЕССА

Бабичева Александра Александровна

Сапронова Анастасия Сергеевна

Ахмаиди Малика

Колоша Ольга Владимировна

Рзаева Айдадж Акиф кизи

студенты

Харьковский национальный медицинский университет

г. Харьков, Украина

Введение. На сегодняшний день студенты достаточно часто подвергаются стрессовым ситуациям в учебной деятельности, а воздействие стресс-факторов современной окружающей среды дополнительно увеличивает данную нагрузку. Согласно нашим исследованием это 68,6% из 245 опрошенных, только 29% студентов-медиков очень редко испытывают стресс и менее 3% никогда.

Цель работы: исследовать влияние стресса на студентов медицинского университета.

Материалы и методы: опросник «Профессиональное выгорание» (ПВ) (русскоязычная версия Н. Водопьянова, Е. Старченкова), «Шкала психологического стресса PSM-25», анализ статистики.

Результаты и обсуждение. Человеческий организм постоянно подвергается воздействию неблагоприятных факторов, способных вызывать у него различные психофизические реакции. Как известно стресс отрицательным образом влияет на здоровье, это касается как физического самочувствия, так и с боку психических расстройств.

Стресс - это совокупность общих неспецифических физиологических, психологических и биохимических реакций организма в ответ на действие стрессоров.

Стрессовая реакция, в первую очередь, проявляется в активации

симпатического и парасимпатического отдела вегетативной нервной системы отвечающих за стрессовую реакцию. Происходит стимулирование одной из трех психофизиологических осей стресса на фоне проявления эмоционального воздействия. Возбуждая их через нервные механизмы быстрого реагирования.

При симпатической и парасимпатической активации нервный импульс передаётся по нервным путям через отделы спинного мозга до внутренних органов и вызывает соответствующую соматическую реакцию на стресс.

Проявление симпатической реакции в стрессовой ситуации, в зависимости от степени вегетативного эмоционального реагирования, сменяется парасимпатической заторможенностью, которая позволяет вернуть органы к нормальному функционированию после проявления стресса.

Кратковременный и незамедлительный характер носят стрессовые реакции на уровне нервных осей, что обусловлено неспособностью человеческого организма к выработке нужных гормонов в большом количестве на протяжении длительного времени. Соответственно, для увеличения продолжительности стрессового реагирования, наш организм задействует вторую стрессовую ось.

Вторая ось стрессового реагирования организма представляет собой влияние автономной нервной системы на его развитие, представляющее собой нейроэндокринный процесс. Органом центрального возбуждения подобной реакции является мозговой слой надпочечников, определяющий нейрогенный и эндокринный характеры проявления стрессовой реакции.

Возникший в миндалевидном теле импульс, идет в гипоталамус, от куда поступает в мозговой отдел надпочечников. Под действием этого импульса происходит выработка катехоламинов, что приводит к соматическим проявлениям, таким как: увеличение сердечного выброса, увеличение артериального давления, повышение уровня свободных жирных кислот в плазме, увеличение уровня холестерина в крови. Подобные изменения способствуют увеличению адаптации организма к функционированию в новых условиях.

Таким образом, осуществление эмоциональной реакции организма на возникновение стрессовых ситуаций происходит с использованием гормональных физиологических реакций и реакций нервной системы.

Также из-за постоянного присутствия стресса, организм оказывается в условиях постоянного напряжения. Система антистрессового реагирования остается во включенном состоянии долгое время. В таких случаях механизмы эмоционального стресса переходят в стадию хронического стресса.

При длительном воздействии сильных стрессовых ситуаций могут возникать более тяжелые последствия, такие как посттравматическое стрессовое расстройство (ПТСР), в основе которого лежат длительные нарушения в функционировании гипоталамо-гипофизарно-адренкортикальной системы, нейроэндокринные и нейроиммунологические сдвиги. Даже в легкой форме ПТСР у человека может возникать депрессия, панические атаки, тревожные расстройства, а в крайних случаях даже шизофрения.

Результаты исследований: Проанализировав статистику, на основании 245 опрошенных студентов медицинского университета, можно сказать, что более подвержен стрессовым ситуациям женский пол (77,1%), в сравнении с мужским (22,9%). Наибольшее влияние стрессовых ситуаций в учебной деятельности отмечается у студентов первого и третьего курсов (по 20%), а также второго (19,1%). Это можно обосновать тем, что первокурсники и второкурсники сталкиваются не только с большой нагрузкой в учебной деятельности, но и социально-психологической адаптацией в условиях университета, которая играет куда большую роль в развитии стресса. В свою очередь третий курс более подвержен стрессу в учёбе: большее количество часов, предметы, связанные непосредственно со специализацией, интерес к научно-исследовательской деятельности.

Наибольшую стрессоустойчивость проявляют остальные курсы 4 (7,3%), 5 (17,6%), 6 (15,9%). Стоит отметить, что только 15,5% студентов особо не прикладывают усилий в учебной деятельности в отличии от остальных 84,5%, которые заинтересованы в ней. На основании этого мы можем сделать вывод,

что большую роль в воздействии стрессовых ситуаций, играет отношение к своей успеваемости и вовлеченность в учебный процесс.

Студенты, которые стараются больше времени уделять учёбе, как раз таки чаще подвергаются стрессу. При этом отметим, что рациональное планирование времени между учебой и отдыхом, которое отмечают у себя 56,7% опрошенных, не ведёт к снижению стресса.

Проанализировав статистику, можно сказать, что в стрессовых ситуациях студенты чаще всего испытывают следующие симптомы: чувствуют себя уставшими 67,8%, постоянное эмоциональное напряжение (51%) и могут легко заплакать (45,7%), что говорит о сильном психоэмоциональном истощении. К тому же хочется сказать, что только 13,9% могут справляться со стрессом самостоятельно, поэтому такие люди требуют нашей постоянной поддержки и помощи. К сожалению, только 40,8% могут признать это, а остальные 45,3% переживают его внутри себя. Такая позиция является самой опасной, так как наиболее часто приводит к нервным срывам и отдаленным психическим расстройствам.

Выводы. Чтобы защититься от постоянного воздействия стресса на наш организм, нужно стараться правильно планировать рабочий день, чтобы оставалось время на отдых; хорошо высыпаться; приучить себя к правильному питанию и пить больше воды; постараться убрать из своей жизни вредные привычки (алкоголь и курение); стараться меньше переживать из-за пустяков.

Несмотря на то, что стресс лежит в основе множества заболеваний, но не стоит забывать, что стресс может быть и полезным для организма, так повышает устойчивость к вредным факторам. По мнению Г. Селье, нет смысла его избегать, так как «стресс - это аромат и вкус жизни и избежать его может лишь тот, кто ничего не делает... Мы не должны, да и не в состоянии избегать стресса. Полная свобода от стресса означала бы смерть».

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА:

1. И.А. Курясев. СТРЕСС И СТРЕССОУСТОЙЧИВОСТЬ СТУДЕНТОВ Экологический факультет Российский университет дружбы народов Подольское ш., 8/5, Москва, Россия.
2. Мельникова, М. Л. Психология стресса: теория и практика [Электронный ресурс]: учебно-методическое пособие / М. Л. Мельникова; Урал. гос. пед. ун-т; науч. ред. Л. А. Максимова.–Электрон. дан.–Екатеринбург: [б. и.], 2018. – 112 с.
3. Першина К.В. Нейрофизиологические механизмы стресса и депрессивных состояний и методы борьбы с ними // European Science. – 2019. – №1(43). с.78-83.
4. Стамова Л.Г., Гулин А.В., Назирова А.А. Нейрофизиологические изменения при эмоциональном стрессе // Вестник российских университетов. Математика. – 2017. – №22. с. 1-7.
5. Дюжикова Н.А. Стресс-зависимые заболевания: генетические и эпигенетические механизмы. ФГБУН Институт физиологии им. И.П. Павлова РАН, Санкт-Петербург, Россия

АНАЛІЗ ЛІКУВАННЯ ХВОРИХ З ТОРАКАЛГІЯМИ В АМБУЛАТОРНИХ УМОВАХ

Борзих Наталя Олександрівна

д.мед.н., доцент

Рой Ірина Володимирівна

д.мед.н., професор

Пилипенко Олег Васильович

к.мед.н.

Кудрін Антон Павлович

мол. наук. співр.

Кравчук Людмила Дмитрівна

к.фіз.вих., доцент

Русанов Андрій Петрович

к. фіз. вих.

реабілітолог

ДУ «Інститут травматології та ортопедії НАМН України»

м. Київ, Україна

Вступ. Актуальність даної теми полягає в складності диференціальної діагностики ізольованого больового синдрому, що виникає внаслідок дегенеративних змін в грудному відділу хребта. Досить часто остеохондроз цієї ділянки розвивається навіть у молодому віці (18-25 років), особливо при збільшеному грудному кіфозі. Це пояснюється, в першу чергу, анатомо-топографічними особливостями грудного відділу хребта, який не здійснює рухів завдяки реберному каркасу, який об'єднує грудну клітину в жорсткий циліндр, а також від тісного розташування остистих відростків відносно один одного, які поєднані між собою міцним зв'язковим апаратом.

Торакалгія є частою скаргою, з якою пацієнти звертаються до лікаря. Існує безліч причин болю в грудній клітині та за грудинному просторі, тому диференціальна діагностика відіграє важливу роль і є непростим процесом. Тому, на перший план виступають питання диференціальної діагностики при зверненні пацієнта до травматолога-ортопеда в аспекті уточнення виду торакалгії (вертеброгенного та невертеброгенного походження) з визначенням

провідної причини та наявності взаємовпливу патологій, особливо у поєднанні з серцево-судинними захворюваннями.

Мета роботи. Виявлення ознак кардіологічної складової у формуванні хронічного больового синдрому при остеохондрозі грудного відділу хребта.

Матеріали і методи. Дослідження проводили на базі відділу реабілітації ДУ «ІТО НАМНУ» у м. Києві. Ретроспективно проаналізовано медичну документацію 434 хворих. Віковий діапазон від 17 до 90 років. Середній вік хворих складав $44,7 \pm 1,5$ років. Середня тривалість захворювання - $1,5 \pm 1,1$ р. лікування $12 \pm 2,1$ днів. До аналізу не долучали пацієнтів які мали гостру ізольовану патологію серцево-судинної системи (інфаркт міокарду, стенокардія та ін.), деформуючі та травматичні зміни хребта (сколіоз 3-4 ст., компресійні переломи тіл хребців, деформації грудної клітини та ін.).

Результати та обговорення. На основі ретроспективного аналізу виявлено, що на грудний остеохондроз майже в рівні мірі страждали жінки ($52,3 \pm 2,3$ %) та чоловіки ($47,7 \pm 2,4$) працездатного віку (89,0%). Переважна більшість із них проживала в містах (88,2%). Найчастіше, за локалізацією, зустрічався ізольований грудний остеохондроз (43,3 %). Тривалість захворювання до 1 року (72,3 %) з частотою загострень 1 раз на рік (54,4 %) зустрічались найбільше ($p < 0,5$). Біль носив, переважно, ниючий характер з іррадіацією в праву половину грудної клітини та праву верхню кінцівку (88,5%). Спостерігали залежність больового синдрому від зміни положення тіла та тривалістю за часом від однієї години до кількох діб (92,1 %, $p < 0,05$).

До факторів ризику розвитку захворювання віднесено гіподинамію 10,4 %, ожиріння – 5,5 %, іншу супутню патологію 4,6 %, генетичну схильність та шкідливі звички, відповідно у 4,1 % та 3,0 % випадків. Ретельний аналіз отриманих негативних результатів свідчить про наявність у цієї категорії хворих вірогідної супутньої кардіологічної патології, що потребує подальшого вивчення і дослідження.

У 90 % випадків пацієнти застосовували медикаментозне лікування у вигляді прийому нестероїдних протизапальних препаратів (НПЗП) або

анальгетиків, в той час як 10,0% пацієнтів їх не використовували. Ці хворі (прийняті за 100%) лікувались з використанням фізіотерапії (52,7 %), масажу (97,2 %) та лікувальної гімнастики (91,7 %). Поєднання медикаментозних і не медикаментозних методів було у 63,2 % пацієнтів.

За результатами лікування позитивний ефект відмічали 87,5 % пацієнтів.

Таким чином, отримані негативні дані лікування свідчать про наукову перспективу розвитку цього питання для покращення результатів лікування пацієнтів з больовим синдромом при грудному остеохондрозі хребта.

Висновки. На остеохондроз грудного відділу хребта страждають майже в рівній мірі чоловіки ($47,7 \pm 2,4$ %) і жінки ($52,3 \pm 2,4$ %) працездатного віку (89,0%). Серед пацієнтів переважали жителі міст (88,2%).

За локалізацією, найчастіше, спостерігали ізольований грудний остеохондроз з тривалістю ($42,6 \pm 0,3$ %) і частотою загострень 1 раз на рік (54,4%). Біль носив переважно ниючий характер з іррадіацією в праву половину грудної клітини та праву верхню кінцівку (93,8%).

До факторів ризику першочергово віднесено гіподинамію – (10,4%) та ожиріння (5,5%). За результатами лікування позитивний ефект відмічали 67,5 % пацієнтів. Ретельний аналіз отриманих негативних результатів свідчить про наявність у цієї категорії хворих вірогідної супутньої кардіологічної патології, що потребує подальшого вивчення і дослідження.

АНАЛИЗ ЧАСТОТЫ ВСТРЕЧАЕМОСТИ ПИЩЕВОЙ АЛЛЕРГИИ

Каратаева Насиба Абдуллаевна

старший ассистент

кафедры клинической иммунологии

аллергологии, микробиологии

Ташкентского Педиатрического Медицинского Института

г. Ташкент

Вохидов Орифжон Файзулла ўгли

студент

Ташкентского Педиатрического Медицинского Института

г. Ташкент

В последние десятилетия отмечается резкое увеличение частоты пищевой аллергии и связанных с ней аллергических заболеваний, особенно заметное в развитых странах, в семьях с высоким социально-экономическим уровнем.

По оценкам специалистов ПА страдают более 20% детей и 10% взрослых и их количество ежегодно увеличивается, что во многом объясняется изменением характера питания у населения различных стран, появлением новых технологий переработки пищевых продуктов, а также широким использованием пищевых добавок, красителей, консервантов, ароматизаторов, которые сами по себе могут быть причиной пищевой непереносимости. Аллергия не только оказывает существенное влияние на качество жизни детей и их родителей, но и увеличивает затраты органов здравоохранения вследствие своей широкой распространенности и хронического характера заболеваний. В связи с этим чрезвычайно важно разработать эффективные меры по профилактике аллергических заболеваний как в целях укрепления здоровья детей, так и для снижения связанных с ними расходов на медицинское обеспечение.

Авторами зарубежной и отечественной литературы отмечен тот факт, что пищевая аллергия, являющаяся первой по времени развития сенсibilизацией, играет огромную роль в формировании и последующем развитии большинства

кожных, гастроинтестинальных и респираторных проявлений аллергии.

Интерес исследователей к пищевой аллергии существенно возрос за последние годы в связи с резким увеличением этой патологии среди детей и взрослых. Среди детей, больных аллергическими заболеваниями, каждый 4-й предъявляет жалобы на симптомы пищевой гиперчувствительности.

Причины роста аллергических и аутоиммунных состояний ученые связывают с различными факторами, среди которых можно отметить загрязнение окружающей среды, изменение условий жизни, характер ведения родов, снижение продолжительности грудного вскармливания и др. По мнению многих исследований, действие некоторых факторов опосредованно нарушением состава и количество микробов кишечника. Экспериментальные исследования показывают, что уменьшение спектра и разнообразия комменсальной микрофлоры, наблюдаемое при использовании антибиотикотерапии, сопровождается глубокими нарушениями иммунной системы, снижением формирования пищевой толерантности и склонностью к развитию аллергических и аутоиммунных заболеваний.

Факторы, способствующие формированию пищевой аллергии, являются общими для взрослых и детей.

Анализ литературных источников показал, что важное значение в формировании сенсibilизации к пищевым продуктам имеет генетически детерминированная предрасположенность к аллергии. Как показали исследования, примерно половина больных, страдающих пищевой аллергией, имеют отягощенный семейный или собственный аллергологический анамнез, т.е. либо они сами страдают какими-либо аллергическими заболеваниями (поллиноз, атопическая бронхиальная астма), либо этими заболеваниями болеют их ближайшие родственники.

Формированию пищевой аллергии способствует нарушение питания матери во время беременности и лактации (злоупотребление определенными продуктами, обладающими выраженной сенсibilизирующей активностью: рыба, яйца, орехи, молоко и др.). Провоцирующими факторами развития

пищевой аллергии являются следующие: ранний перевод ребенка на искусственное вскармливание; нарушение питания детей, выражающееся в несоответствии объема и соотношения пищевых ингредиентов массе тела и возрасту ребенка; сопутствующие заболевания ЖКТ, заболевания печени и желчевыводящих путей и др.

В клинической аллергологии приходится сталкиваться с серьезными проблемами ранней диагностики и терапии пищевой аллергии, поскольку на ранних стадиях развития болезни ее клинические проявления оказываются неспецифическими. Сложность проблемы заключается и в том, что непереносимость пищевых продуктов может быть обусловлена различными механизмами. Так, пищевая аллергия может являться результатом сенсибилизации к пищевым аллергенам, пищевым добавкам, примесям к пищевым продуктам и т. п., приводящей к развитию аллергического воспаления, являющегося качественно новой формой реагирования, возникшей на поздних ступенях эволюционного развития человека. Кроме того, формирование реакций непереносимости пищевых продуктов может быть обусловлено наличием сопутствующих патологий, приводящих к нарушению процессов переваривания и всасывания пищевого субстрата.

Не менее серьезную проблему представляет широкое внедрение в питание человека качественно новых продуктов, генетически модифицированных или измененных, о характере влияния которых на желудочно-кишечный тракт, гепатобилиарную и иммунную систему нет убедительных данных. Более того, изучение побочных реакций на пищевые продукты можно рассматривать как одну из важнейших проблем национальной биобезопасности.

Кроме того, наличие перекрестно реагирующих свойств между пищевыми и другими группами аллергенов, создает условия для расширения спектра причино-значимых аллергенов, формирования полисенсibilизации, развития более тяжелых форм аллергопатологии и неблагоприятного прогноза.

В клинической практике, как правило, диагноз "пищевая аллергия" ставят

на основании наличия причинной связи между приемом пищи и развитием клинических симптомов ее непереносимости, что является причиной разногласий в трактовке самого понятия пищевой аллергии и неправильной постановки диагноза. Следует отметить, что пищевая аллергия представляет лишь некоторую часть среди множества реакций, составляющих определение: "повышенная чувствительность к пище". "Повышенная чувствительность к пище" - включает реакции непереносимости пищевых продуктов, разные по механизму развития, клиническим симптомам и прогнозу. Чаще всего это пищевая непереносимость, пищевая аллергия и отвращение к пище.

До настоящего времени нет точных эпидемиологических данных о распространенности пищевой аллергии. Это связано со многими факторами: отсутствием единых диагностических критериев, длительным отсутствием единой классификации и связанной с этим гипо- и гипердиагностикой, наличием большого количества потенциальных аллергенов пищи, частым наличием в пище "скрытого пищевого" аллергена, появлением в последние годы генетически модифицированной пищи и отсутствием сведений о ее влиянии на течение и возникновение пищевой аллергии.

Однако совершенно очевидно, что пищевая аллергия обычно возникает у детей до 15 лет. Частота встречаемости пищевой аллергии выражается в соотношении 3 ребенка на 1 взрослого. Известно, что в детском возрасте пищевая аллергия выявляется у девочек приблизительно в 7 раз чаще, чем у мальчиков. Аллергия к продуктам животного происхождения чаще возникает у детей до 6 лет, а аллергия к продуктам растительного происхождения чаще всего возникает в возрасте старше 6 лет и у взрослых.).

Распространенность доказанной ПА в развитых странах среди детей первого года жизни составляет 6-8%, а в подростковом возрасте - 2-4%.

Пищевая аллергия чаще встречается у детей, чем у взрослых. Согласно недавнему многоцентровому исследованию, проведенному в Японии, распространенность аллергии к белкам коровьего молока (АБКМ) составляет 0,21% у новорожденных и 0,35% у глубоко недоношенных младенцев (1000 г) .

Заболеваемость выше у детей раннего возраста (5–8%), чем у более старших детей (1–2%) . В США диагноз АБКМ подтверждается у 8% детей первого года жизни и у 2,5% детей второго года жизни.

По данным отечественных и зарубежных исследователей, распространенность пищевой аллергии колеблется в широких пределах от 0,01 до 50%. В частности, считают, что пищевая аллергия встречается в среднем у 10% детей и 2% взрослых. У 30-40% детей и 20% взрослых, страдающих атопическим дерматитом, обострения заболевания имеют связь с пищевой аллергией. Среди больных бронхиальной астмой (без подразделения ее на отдельные формы) в 8% случаев приступы удушья были обусловлены пищевой аллергией, а в группе больных атопией связь обострения заболевания с пищевыми аллергенами достигает 17%. Среди больных с заболеваниями желудочно-кишечного тракта и гепатобилиарной системы распространенность аллергии к продуктам питания выше, чем среди лиц, не страдающих этой патологией, и колеблется от 5 до 50%.

В настоящее время пищевая аллергия (ПА) представляет собой одну из наиболее актуальных проблем, с которой сталкиваются, прежде всего, педиатры и аллергологи-иммунологи. Важность данной проблемы обусловлена в первую очередь тем, что она тесно связана с организацией правильно сбалансированного питания растущего организма ребенка, нарушение которого может приводить к серьезным последствиям. С другой стороны, нередко с ПА клиницисты связывают любые клинические симптомы, возникшие после употребления того или иного пищевого продукта. Между тем, не во всех случаях в основе таких проявлений лежит сенсibilизация к пищевым продуктам. На практике чаще всего возникают вопросы дифференциальной диагностики ПА и псевдоаллергических реакций на пищевые продукты, поскольку симптомы их очень схожи. Однако тактика их лечения, профилактика, а в ряде случаев и прогноз различны.

Пищевая аллергия - это состояние повышенной чувствительности к пищевым продуктам, обусловленное иммунным механизмом развития. Важную

роль в формировании сенсibilизации к пищевым продуктам играет генетически детерминированная предрасположенность к аллергии. Как показали исследования, примерно у половины больных, страдающих ПА, либо имеется какое-либо аллергическое заболевание (поллиноз, atopическая бронхиальная астма), либо этими заболеваниями болеют их ближайшие родственники (родители, братья, сестры).

Псевдоаллергические реакции на пищевые продукты не имеют в своей основе иммунных реакций. В основе развития ПАР на пищевые продукты лежит неспецифическое высвобождение медиаторов (в основном гистамина) из клеток-мишеней аллергии, т. е. в их реализации принимают участие те же медиаторы, что и при истинной ПА, но высвобождение из клеток-мишеней происходит без участия антител или сенсibilизированных лимфоцитов. Этим объясняется сходство клинических проявлений ПА и ПАР.

ПА и псевдоаллергические реакции имеют разные механизмы развития. Именно в этом заключается принципиальное различие между ними. В основе ПА лежит развитие сенсibilизации в ответ на поступление пищевого антигена. При повторном попадании этого антигена развиваются реакции гиперчувствительности немедленного, реже замедленного типа. Наиболее часто в детском возрасте наблюдаются реакции, обусловленные синтезом специфических IgE-антител, в ряде случаев - IgG4-антител, к пищевым антигенам.

Отличием ПА от псевдоаллергических реакций является независимость ее проявлений от дозы пищевого продукта. Более того, часто не отмечается зависимости тяжести реакции от дозы: минимальные количества причинно-значимого аллергена в пище могут привести к развитию тяжелых системных реакций. Например, описаны случаи анафилактического шока на шоколад, содержащий арахис. Тяжелые системные реакции могут возникнуть не только при употреблении рыбы, но и при вдыхании паров, выделяющихся в процессе варки рыбы. Напротив, псевдоаллергические реакции зависят от объема съеденного продукта. В этом случае родители детей будут отмечать отсутствие

симптомов у ребенка после употребления небольшого количества продукта, но в то же время появлению их будет способствовать употребление продукта в большом количестве. Фактором, способствующим развитию ПАР на пищевые продукты, относится избыточное содержание гистамина (незаменимая аминокислота) и тирамина (биорегулятор щитовидной железы) в организме, обусловленное избыточным употреблением в пищу продуктов-гистаминолибераторов и продуктов, содержащих их избыточное количество; избыточным образованием в организме на фоне нарушения процессов их инактивации (избыточное образование эндогенного тирамина путем синтеза кишечной флорой); неполным разрушением эндогенного тирамина при дефиците фермента моноаминоксидазы; повышенным их всасыванием на фоне патологии слизистой ЖКТ.

Практически любой пищевой продукт может стать аллергеном и причиной развития пищевой аллергии. Однако одни продукты питания обладают выраженными аллергизирующими свойствами, а другие имеют слабую сенсibiliзирующую активность. Более выраженными сенсibiliзирующими свойствами обладают продукты белкового происхождения, содержащие животные и растительные белки, хотя прямая зависимость между содержанием белка и аллергенностью продуктов отсутствует. Таким образом, подводя итог литературного обзора можно прийти к единому мнению, что изучения роли и этиологической значимости пищевых аллергенов в механизме аллергических заболеваний, разработка дифференциальных критериев аллергических и псевдоаллергических реакций на пищу с целью назначения адекватной терапии дают возможность повысить эффективность лечения и профилактики аллергических заболеваний.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ногаллер А. М. Пищевая аллергия и непереносимость пищевых продуктов: дифференциальная диагностика // Тер. архив. 2006; 78 (2): С.66–71.
2. Лусс Л. В./Пищевая аллергия и пищевая непереносимость,

терминология, классификация, проблемы диагностики и терапии//ПОСОБИЕ ДЛЯ ВРАЧЕЙ ГНЦ "Институт иммунологии ФМБА России", Москва,2005г.

3. В.А. Ревякиной, О.К. Нетребенко Аллергические заболевания у детей и окружающая среда./ Под ред.- М.: ООО «Нью Информ»,Москва, 2005.С.240

4. Балаболкин И.И. Атопия и аллергические заболевания у детей.// Педиатрия 2003.-№6, С.99-102

5. Баранов А.А., Балаболкин И.И., Субботина О.А. Гастроинтестинальная пищевая аллергия у детей.- М.: Династия, 2002.-С.-180

6. Баранов А.А., Балаболкин И.И., Субботина О.А. Гастроинтестинальная пищевая аллергия у детей. М.: Издательский дом «Династия», 2002. -С.-172

7. Боровик Т. Э. Инновационные подходы к организации прикорма детям с пищевой аллергией и из групп высокого риска по развитию атопии / Т. Э. Боровик, О. К. Нетребенко, Н. Н. Семенова, С. Г. Макарова и др // Педиатрия (Журнал имени Г.Н.Сперанского). - М., 2011. - N3. - С. 91-99

8. Боровик Т. Э., Ладодо К. С., Рославцева Е. А. и др. Современные взгляды на организацию прикорма детей с пищевой аллергией // Вопросы детской диетологии. 2003, т. 1, № 1,С. 79–82

9. Боткина А. С.Пищевая аллергия у детей: современный взгляд на проблему// Лечащий врач. - М., 2012. - №6, С. 16-20 .

10. Hertz L.C. Maternal stress and T-cell differentiation of the developing immune system: possible implications for the development of asthma and atopy tfl Allergy Clin. Immunol. 2002. - V. 109. - P.923-928.

11. Church M. K. Mast-cells derived mediators: 6th ed. / M. K. Church, J. K. Shute, A. P. Sampson, et al. // St. Lois Missouri: Mosby-Year Book Inc. 2004. - Vol. 1. -P. 186-209.

КІР – ОСОБЛИВОСТІ ПОШИРЕННЯ ТА МЕТОДИ БОРОТЬБИ З НЕДУГОЮ

Мережко Тетяна Олегівна

Студентка 17 групи, 5 курсу, МФ1
Буковинського державного медичного університету

Меленко Світлана Романівна

кандидат медичних наук, доцент кафедри
інфекційних хвороб та епідеміології
Буковинського державного медичного університету

Вступ. Кір надзвичайно поширена, яка виникає в результаті зараження вірусом кору. Вірус передається повітряно-краплинним шляхом, уражає різні органи і пов'язаний з імуносупресією. Його геном складається з одноланцюгової РНК. Генотипування здійснюється шляхом секвенування 450-нуклеотидного фрагмента білку N, який містить найвищу щільність варіації нуклеотидів. Характеризується вираженою автоінтоксикацією, гарячкою, запальними явищами з боку дихальних шляхів, кон'юнктивітом, появою своєрідних плям на слизовій оболонці ротової порожнини (плями Копліка) і папульозно-плямистим висипом на шкірі. Певні ускладнення, наприклад коровий енцефаліт, пневмонія наприклад, є важкими і пов'язані з високою смертністю. Кір прозповсюджений у всьому світі і входить до десяти найпоширеніших інфекційних захворювань у деяких країнах. У Північній півкулі, захворюваність має тенденцію до зростання в зимовий період. У тропічних регіонах епідемічні підйоми менш виражені. Оскільки специфічного противірусного лікування не існує, терапія кору є симптоматичною і залежить від прояву захворювання.

Мета роботи. Описати епідеміологічні та клінічні характеристики випадків кору. Продемонструвати основні патогенетичні механізми.

Матеріали та методи дослідження. Огляд медичних статей, найновіших наукових публікацій з досліджуваної тематики.

Результат і обговорення. Вхідними воротами для вірусу кору є епітелій

носоглотки або кон'юнктиви. Через 2—3 дні після інвазії і реплікації вірусу в епітелії і регіонарних лімфатичних вузлах відбувається первинна вірусемія з подальшим поширенням інфекції у органи системи мононуклеарних фагоцитів (СМФ). Існує і друга хвиля вірусемії, що відбувається через 5—7 днів після первинного інфікування. Вірус кору розмножується також у шкірі, нирках і сечовому міхурі. Вірус нестійкий у навколишньому середовищі, при кімнатній температурі зберігається протягом кількох годин, поширюється при кашлі та чханні хворої людини. Кір належить до інфекцій із крапельним механізмом передачі і масовою сприйнятливістю, тому рівень захворюваності напряму залежить від кількості неімунних (нещеплених) осіб.

За спільною оцінкою ВООЗ та ЮНІСЕФ у 2016-му році, Україна була на другому місці серед країн з найнижчим охопленням імунізацією у світі. Усі дорослі і діти в разі відсутності вакцинації є у групі ризику і про це важливо нагадувати пацієнтам, батькам. З 1000 людей, які заразилися кором, 1 помирає, 1 хворіє на енцефаліт, а 50 отримують тяжкі ускладнення, від яких страждають усе життя. Водночас випадки складних реакцій на вакцину трапляються з меншою імовірністю, ніж один раз на мільйон. На заваді посиленням заходам з імунізації став і високий випадок відмов (7,4% - понад 56 тис. дітей), і високий відсоток протипоказів, низький відсоток охоплення посиленими заходами з імунізації дітей старшого віку, а в окремих регіонах відсутність достатньої кількості вакцин при тому, що в Україні наявна достатня кількість вакцини КПК, що вказує на проблему з перерозподілом на місцях. Використання комбінованих вакцин проти кору-краснухи дає можливість усунути краснуху та синдром вродженої краснухи. Постійні дослідницькі зусилля, включаючи розробку діагностики на місці надання допомоги та пластирів із мікроголками, сприятимуть прогресу в елімінації та ліквідації кору.

Нещодавні спалахи кору в країнах Африки на південь від Сахари, Європі та США показують, з якою легкістю вірус кору може знову проникнути в громади, якщо не підтримувати високий рівень імунітету населення. Основними проблемами для продовження боротьби з кором і остаточного

викорінення будуть матеріально-технічні, фінансові та накопичення достатньої політичної волі.

Висновок: Найкращий захист від кору — імунізація живою комбінованою вакциною для профілактики кору, епідемічного паротиту та краснухи (КПК). Вона зумовлює надійний і тривалий імунітет, а також попереджує розвиток тяжких форм недуги та ускладнень. Нагадаймо, Всеукраїнська асоціація дитячої імунології та Українська академія педіатричних спеціальностей виступають за рутинну імунізацію під час пандемії COVID-19:

ЛІТЕРАТУРА:

1. Інфекційні хвороби: підручник / О.А. Голубовська, М.А. Андрейчин, А.В. Шкурба та ін.; за ред. О.А. Голубовської. — 3-є видання, 2020 рік. Стр 265
2. Інфекційні хвороби у дітей: підручник / Л.І. Чернишова, А.П. Волоха, А.В. Бондаренко та ін. — 3-є видання, 2021 рік. Стр 456
3. Офіційний сайт МОЗ України. «МОЗ вживає заходи для подолання спалаху кору в Україні» (<http://moz.gov.ua/article/news/moz-vzhivae-zahodi-dlja-podolannja-spalahu-koru-v-ukraini>)
4. Інфекційні хвороби в дітей. За ред. професора С.О. Крамарьова і професора О.Б. Надраги / К.: Медицина, 2010.
5. Regional Committee for Europe resolution EUR/RC60/R12 on renewed commitment to elimination of measles and rubella and prevention of congenital rubella syndrome by 2015 and sustained support for polio-free status in the WHO European Region. Copenhagen, WHO Regional Office for Europe, 2010 (http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0016/122236/RC60_eRes12.pdf).
6. Голубовська О. Спалах кору в Україні – логічний наслідок? // Ваше здоров'я – № 05-06 (1445-1446) від 09.02.2018.
7. Measles-induced encephalitis. D.L. Fisher, S. Defres, T. Solomon. An International Journal of Medicine, Volume 108, Issue 3, 1 March 2015

**ДОСЯГНЕННЯ СУЧАСНОЇ МЕДИЧНОЇ НАУКИ
У КЛІНІКО-МОРФОЛОГІЧНІЙ ДІАГНОСТИЦІ
РЕВМАТОЇДНОГО АРТРИТУ СНЩС**

Неспрядько Валерій Петрович,
Д.мед.н, професор
Терещук Олена Георгіївна,
К.мед.н, асистент
Гатальська Єлизавета Олександрівна,
студент
Національний медичний університет
ім.О. О. Богомольця
м. Київ, Україна

Вступ. На сьогоднішній день наявна чимала поширеність захворювань, пов'язаних з ураженням СНЩС, серед усіх категорій населення. Однією з найбільш розповсюджених патологій СНЩС є ревматоїдний артрит (за даними медичної статистики на ревматоїдний артрит страждає 0.3 % населення України). Ще донедавна не було можливості для ранньої діагностики ревматоїдного артриту, яка б могла призупинити процес на ранній стадії захворювання та максимально подовжити якість життя пацієнта, однак зараз сучасна медична наука впроваджує нові технології, які дозволяють якісно та своєчасно діагностувати патологію СНЩС, що суттєво впливає на перебіг хвороби багатьох людей. Такими методами діагностики є передусім інструментальні: сучасна рентгенографія, комп'ютерна томографія та магнітно-резонансна томографія.

Мета роботи. визначити сучасні засоби інструментального дослідження ревматоїдного артриту СНЩС.

Матеріали і методи: Методи дослідження – теоретичний, матеріалом дослідження є наукова література.

Результати та обговорення. Для діагностики ураження СНЩС ревматоїдним артритом використовуються переважно наступні

інструментальні методи дослідження: рентгенографія, КТ та МРТ. Рентгенологічного виявляться ерозія та сплющення передньої та задньої поверхонь виростків, що надає їм вигляду загостреного олівця. За допомогою КТ можна виявити остеопенію виростків на ранній стадії, ерозію суглобового горбка, зміщення суглобового диска, субхондральний склероз, фіброзний або кістковий анкілоз. МРТ дозволяє виявити кортикальну ерозію, зменшення щільності кісткового мозку та синовіальну гранулематозну тканину. За допомогою КТ та МРТ можна діагностувати ревматоїдний артрит майже у 100% випадків, рентгенологічне дослідження має меншу специфічність-приблизно 93%.

Висновки. Ревматоїдний артрит-це важке хронічне захворювання, яке суттєво впливає на якість життя пацієнта та призводить до значного ураження організму. Раніше інвалідизація від ревматоїдного артрити складала майже 100%, оскільки не було засобів діагностики, за допомогою яких можливим було б раннє виявлення патологія та своєчасний початок лікування, який забезпечує пацієнту призупинення хвороби та подальше якісне життя. Такі сучасні методи діагностики як рентгенографія, комп'ютерна томографія та магнітно-резонансна томографія на сьогоднішній день відповідають максимальній ефективності інструментальних методів дослідження ревматоїдного артрити, що безсумнівно можна вважати досягненням медичної науки.

ВПЛИВ АНТИБІОТИКІВ НА ЛІКУВАННЯ ХВОРОБИ ЛАЙМА

Омельчук Богдана Петрівна

Студентка 17 групи, 5 курсу, МФ1

Буковинського державного медичного університету

Меленко Світлана Романівна

кандидат медичних наук, доцент кафедри

інфекційних хвороб та епідеміології

Буковинського державного медичного університету

Вступ: На сьогодні хвороба Лайма найбільш поширена в частинах Центральної, Східної та Північної Європи (у тому числі Скандинавії) та деяких частинах Азії, США й Канади. Найпоширенішим клінічним маркером є мігруюча еритема, яка починається як червона пляма або папула і розширюється протягом кількох днів до тижнів, утворюючи велике кругле ураження, також відбувається ураження опорно-рухового апарату, нервової та серцево-судинної системи.

Мета роботи: Вивчити вплив антибіотиків на пацієнтів із стійкими симптомами, що пов'язані з хворобою Лайма

Матеріал і методи: Огляд наукових робіт, протоколів, клінічних досліджень, рандомізованих контрольованих досліджень та дослідень ВООЗ

Результати і обговорення: Дані рандомізованого плацебо-контрольованого дослідження Persistent Lyme Empiric Antibiotic Study Europe (PLEASE). Всі учасники дослідження мали стійкі симптоми, пов'язані з Лайм-бореліозом. Усі пацієнти отримували внутрішньовенно цефтриаксон на протязі 2-тижнів. Після чого на протязі 12 тижнів приймали перорально такі препарати, як: доксициклін, кларитроміцин/гідроксихлорохін або плацебо. Когнітивну ефективність оцінювали тричі за допомогою нейропсихологічних тестів. В результаті досліджень виявили, що 2-тижневе лікування цефтриаксоном з подальшим 12-тижневим режимом прийому доксицикліну або кларитроміцину/гідроксихлорохіну не призводило до покращення когнітивних функцій. Інше дослідження було проведено у осіб віком ≥ 18 років із клінічним

діагнозом мігруюча еритема. Пацієнти отримували один із трьох антибіотиків протягом 15 днів: феноксиметилпеніцилін (PCV), амоксицилін, доксициклін. Протягом 21 дня лікування пацієнти вели щоденник, в якому реєстрували супутні симптоми та побічні ефекти. Для групи PCV тривалість прийому препарату становила 15 днів, для амоксициліну 134 днів і для доксицикліну 15 днів. Тривалість ЕМ істотно не відрізнялася між трьома групами антибіотиків. У жодного з пацієнтів протягом 1 року спостереження не розвинувся дисемінований ЛВ. В результаті цього дослідження було виявлено, що 15 днів лікування PCV, доксицикліном та амоксициліном не відрізняються за ефективністю при лікуванні клінічно діагностованої мігруючої еритеми при хворобі Лайма.

Висновок: В результаті проведених досліджень ми виявили, що ні антибіотик, ні спосіб лікування не сприяли порівняльній ефективності, які пов'язані з призначенням представлених препаратів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Хвороба Лайма (*Borrelia burgdorferi*) 2017 Визначення випадку. CDC.
2. Effect of prolonged antibiotic treatment on cognition in patients with Lyme borreliosis. Berende A, Ter Hofstede HJM, Vos FJ, Vogelaar ML, van Middendorp H, Evers AWM, Kessels RPC, Kullberg BJ.
3. Comparison of phenoxymethylpenicillin, amoxicillin, and doxycycline for erythema migrans in general practice. A randomized controlled trial with a 1-year follow-up. Eliassen KE, Reiso H, Berild D, Lindbæk M.
4. Europe-Wide Meta-Analysis of *Borrelia burgdorferi* Senu Lato Prevalence in Questing *Ixodes ricinus* Ticks. Strnad M, Hönig V, Růžek D, Grubhoffer L, Rego ROM.
5. Efficacy and Safety of Antibiotic Therapy in Early Cutaneous Lyme Borreliosis: A Network Meta-analysis. Torbahn G, Hofmann H, Rucker G, Bischoff K, Freitag MH, Dersch R, Fingerle V, Motschall E, Meerpohl JJ, Schmucker C.

НАРУШЕНИЕ СТРУКТУРНЫХ СООТНОШЕНИЙ ВНЧС ПРИ ПАТОЛОГИИ ПРИКУСА

Скрипник Ирина Леонидовна,

к.м.н., доцент

Солдатова Ольга Всеволодовна,

старший лаборант

Национальный медицинский университет

им. А. А. Богомольца

г. Киев, Украина

Введение./Introduction. Височно-нижнечелюстной сустав является наиболее сложной структурой челюстно-лицевого комплекса, которая оказывает основополагающее влияние на формирование окклюзии, рост челюстей и лица, объем дыхательных путей и функцию зубочелюстного аппарата. В условиях патологической окклюзии в процессе роста и функционирования ЗЧА структурные элементы ВНЧС подвергаются адаптивному ремоделированию, которое происходит в ответ на функциональную артикуляционную нагрузку для оптимизации функции.

Цель работы./Aim. Изучить взаимосвязь между аномалиями прикуса, структурными изменениями и положением головок нижней челюсти в суставных ямках.

Материалы и методы./Materials and methods. Были проанализированы компьютерные томограммы височно-нижнечелюстных суставов при закрытом и открытом рте у 85 пациентов в возрасте от 7 до 39 лет, которые обратились в стоматологический медицинский центр НМУ им. А.А. Богомольца г. Киев. Из них: 9 пациентов с нейтральным прикусом, I класс по Энгля (10,6%); 11 пациентов с аномалией II класса по Энгля и нейтральным положением резцов (12,9%); 14 пациентов с аномалиями II класса 1 подкласса по Энгля (16,5%); 31 пациент с аномалиями II класса 2 подкласса по Энгля (36,5%); 20 пациентов с аномалиями III класса по Энгля (23,5%).

При изучении структуры мышечелков ВНЧС были рассмотрены следующие

параметры: уплощение, ротация, наличие остеофитов, изменение формы мышцелков.

Изучение положения суставной головки оценивалось в сагиттальной плоскости. Измерение ширины суставной щели проводилось по методу И.И. Ужумецкене.

Результаты и обсуждение./Results and discussion. При изучении изменения структуры мышцелков у пациентов с аномалиями 1 класса по Энглию и скученностью зубов чаще всего обнаруживалось уплощение в мезиальном либо мезиально-верхнем отделе, уплощение в дистальном либо дистально-верхнем отделе и ротация суставных головок кпереди. Относительно анатомически правильная структура мышцелков наблюдалась у четверти пациентов.

У пациентов с аномалиями 2 класса и нейтральным положением резцов, 2 класса 1 и 2 подкласса по Энглию чаще всего обнаруживалось уплощение мышцелка в дистальном либо дистально-верхнем отделе, мезиальном либо мезиально-верхнем отделе, остеофит мезиально, ротация мышцелков кпереди.

У пациентов с аномалиями 3 класса по Энглию также чаще всего обнаруживалось уплощение мышцелка в дистальном либо дистально-верхнем отделе, мезиальном либо мезиально-верхнем отделе, остеофит мезиально, ротация мышцелков кпереди. При изучении изменений соотношения структурных элементов у пациентов с аномалиями 1 класса по Энглию и скученностью зубов чаще всего обнаруживалось центральное положение либо смещение мышцелка кпереди и вниз с сужением и расширением суставной щели в соответствующих отделах. Также часто обнаруживалась гипермобильность суставных головок при открывании рта.

У пациентов с аномалиями 2 класса и нейтральным положением резцов, 2 класса 1 и 2 подкласса по Энглию чаще всего обнаруживалось смещение мышцелка кпереди и вниз с сужением и расширением суставной щели в соответствующих отделах либо смещение мезиально без изменения размеров суставной щели в дистальных и верхних отделах. Также часто обнаруживалась

гипермобильность при открывании рта.

У пациентов с аномалиями 3 класса по Энгло также чаще всего обнаруживалось смещение мыщелка кпереди и вниз с сужением и расширением суставной щели в соответствующих отделах либо смещение мезиально без изменения размеров суставной щели в дистальных и верхних отделах. Также часто обнаруживалась гипермобильность при открывании рта.

Выводы./Conclusions. По данным нашего исследования при большинстве аномалий чаще всего было выявлено уплощение суставных головок в дистальном либо дистально-верхнем отделе. Также при патологии окклюзии и 2, и 3 класса в большинстве случаев наблюдается смещение мыщелков кпереди и вниз, что не всегда совпадает с данными литературы. Парадоксальным является смещение мыщелков кпереди и вниз при аномалиях 2 класса 2 подкласса.

Высокая распространенность мышечно-суставной дисфункции ВНЧС на популяционном уровне и отсутствие единого мнения о влиянии аномальных видов прикуса на структуру и положение головок нижней челюсти в суставных ямках делают актуальным продолжение более детального изучения данного вопроса.

ЛИТЕРАТУРА

1. Dania Tamimi, David Hatcher (Specialty Imagined: Temporomandibular Joint, Elsevier 1st Edition, 2016 – 800 p.)
2. Tomas Rakosi, Irmtrud Jonas, Tomas. Garber (Orthodontic Diagnosis, Thieme Medical Publishers Inc., New York, 1999)

ОБІЗНАНІСТЬ СТУДЕНТІВ ЩОДО ПРОБЛЕМИ ВИНИКНЕННЯ ВОГНИЩА ХОЛЕРИ

**Тінчуріна Сабіна Рашидівна,
Попова Анна Олександрівна**

здобувачки вищої освіти медичного факультету

Краснікова Лариса Володимирівна,

асистентка кафедри мікробіології,
вірусології та імунології

імені професора Д. П. Гриньова

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. В останні роки відмічається почастищення виникнення спалахів особливо небезпечних захворювань в світі, в тому числі холери, що потребує розробки гнучкої та вдосконаленої системи управління медичними закладами на територіальному рівні з урахуванням особливостей збудника, характеру епідеміологічного процесу, розповсюдження в різних умовах та засобів, сприяючих ліквідації осередків для подальшого забезпечення санітарно-гігієнічної безпеки населення України при нинішній нестабільній соціально-економічній, медико-демографічній та екологічній ситуації. З одного боку, якщо подивитися на статистичні дані щодо захворюваності на холеру в Україні за останні 23 роки, можна побачити, що випадків практично не було: у 1998 році два випадки у Донецькій області та один - в Криму, у 1999 році два випадки у Дніпропетровській, чотири – у Донецькій, три – у Запорізькій та один – в Одеській областях, у 2007 році один випадок у м. Суми та у 2011 році у Донецькій області зареєстровано – 33 випадки холери; в інші роки випадки холери не реєструвалися. Але з іншого боку, все більше зростає популярність туристичних поїздок у місця, які найбільш схильні до епідемій холери, а саме: Південно-Східна Азія, Африка, Латинська Америка, де холера реєструється протягом усього року і де ймовірність зараження значно вище.

Отже, актуально оцінити знання на рівні студентів медичних вузів

стосовно організаційних та лікувально-профілактичних заходів при виникненні вогнища холери.

Мета роботи. Аналіз даних тестування студентів 3-6 курсів Харківського національного медичного університету щодо освіченості знань про поширення холерного збудника у світі та методів профілактики цього захворювання.

Матеріали та методи. Анкетування за допомогою власного опитувальника, який вмещував 12 питань стосовно збудника холери, а саме: чи є холера особливо небезпечною хворобою; яким шляхом може передаватися холера; чи можлива передача збудника холери через заморожені напої або лід; чи можна хворому на холеру знаходитися у великому скупченні людей; чи можна вилікуватися від холери повністю; чи існує вакцина проти холери; чи може у вагітної жінки, хворої на холеру, народитися здорове дитя; чи матиме імунітет новонароджена дитина, якщо мати перехворіла на холеру, якщо «Так», тоді який; якщо людина контактувала з хворим на холеру, чи потрібні карантинні заходи по відношенню до неї, якщо "Так", то на який термін; що не відноситься до неспецифічної профілактики холери? Кожне питання відповідало 1 балу при правильній відповіді. В кінцевому результаті сума балів від 10 до 12 відповідала високому рівню знань студента, 6-9 - середньому та нижче 5 - низькому.

Результати та обговорення. У анкетуванні взяло участь 75 студентів 3-6 курсу Харківського національного медичного університету. Після проведення дослідження ми виявили, що 15% студентів вважає, що збудник холери передається при кашлі, 5% - при поцілунку, а 10% - через укуси комах. 50% опитуваних не можуть відповісти на питання: «Чи можлива передача холери через заморожені напої або лід?». 33% студентів не знають чи можна хворому на холеру знаходитися у великому скупченні людей. Також 66% студентів впевнені, що не існує вакцини проти холери, а 42% - не знають чи можливо те, що у хворої вагітної жінки може народитися здорове дитя. На питання: «Чи матиме імунітет новонароджена дитина, якщо мати перехворіла на холеру?» 33% студентів стверджує, що ні. Тільки 16,7% правильно відповіли, що при

проведенні карантинних заходів людина повинна сидіти дома максимум 5 днів. Також по 10% студентів вважає, що мити овочі і фрукти перед вживанням та купання в водоймах, дозволених для організованого відпочинку - не відноситься до неспецифічної профілактики холери.

Висновки. Таким чином, проаналізувавши результати тестування студентів 3-6 курсів Харківського національного медичного університету, можна зробити висновок, що студенти мало обізнані щодо проблеми поширення холерного збудника у світі та методах профілактики цього захворювання. Отже, існує необхідність удосконалення системи освіти медичних університетів, що стосується більш частим проведенням семінарів, пов'язаних з цією темою, більш цікавим поданням інформації та більш ретельною перевіркою знань студентів.

Також вважаємо за потрібне нагадати, що випадки холери можливі, в результаті завозу збудника з-за кордону, через можливі аварії в каналізаційних установах з подальшим потраплянням стокових вод в водоймища, в котрих купаються дорослі та діти. Спалах також може виникнути на фоні зростання захворюваності населення гострими кишковими інфекціями. Та необхідно пам'ятати, що головний шлях зараження – це фекально-оральний, але існують багато випадків передачі збудника і через забруднені руки.

COVID-19 ТА РЕВМАТИЧНІ АУТОІМУННІ СИСТЕМНІ ЗАХВОРЮВАННЯ

Шафранська Вікторія Анатоліївна

Студентка 17 групи, 5 курсу, МФ1
Буковинського державного медичного університету

Меленко Світлана Романівна

Кандидат медичних наук, доцент кафедри
Інфекційних хвороб та епідеміології
Буковинського державного медичного університету
м. Чернівці, Україна

Вступ: На сьогоднішній день найбільшою проблемою у світі являється невідомий мутований збудник Sars-CoV-2 – вірус, який може викликати як кишкові так і респіраторні захворювання. В наш час пандемії під вплив цього збудника може потрапити будь-хто, незалежно від віку, статі, національності людини. Як нам відомо новий для нас мутований збудник Sars-CoV-2 – вірус, здатен викликати різноманітні порушення з боку органів та систем. Тому сьогодні Covid-19 становить серйозну проблему для пацієнтів із ослабленим імунітетом із запальними аутоімунними системними захворюваннями.

Мета роботи: Вивчити вплив Covid-19 на імунну систему у пацієнтів з ослабленим імунітетом із запальними аутоімунними системними захворюваннями. Проаналізувати дані наукової літератури.

Матеріал і методи: Огляд наукових робіт, протоколів, досліджень ВООЗ щодо впливу SARS-CoV-2 на імунну систему.

Результати і обговорення: Усім нам добре відомо що пацієнти із запальними ревматичними аутоімунними захворюваннями, мають ослаблену імунну систему та періодично чи постійно приймають імуносупресивні препарати, які знижують захисні властивості організму, в результаті чого може спостерігатися підвищений ризик захворіти на COVID-19. Але імуносупресивні препарати, які приймають пацієнти з аутоімунними захворюваннями можуть створити захист від цитокінінового шторму.

Було проведено дослідження яке включало 120 пацієнтів з аутоімунними ревматичними захворюваннями та COVID-19. З них 50 потребували госпіталізації через COVID-19. Середній вік пацієнтів на момент надходження становив 69,7 (15,7) років, а середній час від початку симптомів до госпіталізації становив 6 (3-10) днів. Середня тривалість перебування становила 10 (5-14) днів. Всього під час надходження померло 10 пацієнтів (20%). Порівняно з пацієнтами які лікувалися вдома факторами, які сприяли госпіталізації, були старший вік (OR: 1,08; p=0,00) та аутоімунний системний стан (порівняно з хронічним запальним артритом) (OR: 3,55; p=0,01).

В іншому дослідженні порівняли 50 пацієнтів з ревматичними захворюваннями з COVID-19 (середній вік 60 роки; 69% жінки) та 100 неревматичних пацієнтів. Більшість (39, 75%) пацієнтів з ревматизмом отримували імуносупресивні препарати. Пацієнти з ревматичним захворюванням та без них мали схожі симптоми та лабораторні дані. Частина пацієнтів з ревматичним захворюванням та без них були госпіталізовані (20 (40%) проти 42 (40%)), p=0,50), але пацієнти з ревматичним захворюванням потребували інтенсивної терапії та ШВЛ частіше (10 (47%) проти 6 (17%)). Смертність була однаковою між двома групами (3 (6%) проти 4 (4%), p=0,69).

Висновок: Можна відзначити, що пацієнти із аутоімунним системним захворюванням мають вищий ризик захворіти на Covid-19. Ці пацієнти у більшості випадків потребують інтенсивної терапії та ШВЛ. Це може бути обґрунтованим через ослаблену імунну систему та підвищену чутливість до інфекцій.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Lu C, Li S, Liu Y (2020) Role of immunosuppressive therapy in rheumatic diseases concurrent with covid-19. Ann Rheum Dis:annrheumdis-2020-217460. 10.1136/annrheumdis-2020-217460
2. Gianfrancesco MA, Hyrich KL, Gossec L, Strangfeld A, Carmona L, Mateus EF, Sufka P, Grainger R, Wallace Z, Bhana S, Sirotych E, Liew J, Hausmann

JS, Costello W, Robinson P, Machado PM, Yazdany J. Rheumatic disease and COVID-19: initial data from the COVID-19 Global Rheumatology Alliance provider registries. *Lancet Rheumatol.* 2020;2:e250–e253. doi: 10.1016/s2665-9913(20)30095-3

3. Ho SO, Mak JW, Jacqueline SO, Grace LU, Frankie LU, Jolly LE, Shirley CH, Carmen HO, Chan JM, Shing-Pak KO, Woon-Leung NG. Incidence and clinical course of COVID-19 in patients with rheumatologic diseases: a population-based study. *Semin Arthritis Rheum.* 2020;50(5):885–889. doi: 10.1016/j.semarthrit.2020.07.012.

4. Wang Q, Liu J, Shao R, Han X, Su C, Lu W. Risk and clinical outcomes of COVID-19 in patients with rheumatic diseases compared with the general population: a systematic review and meta-analysis. *Rheumatol Int.* 2021;41(5):851–861. doi: 10.1007/s00296-021-04803-9.

5. Faye AS, Lee KE, Laszkowska M, Kim J, Blackett JW, McKenney AS, Krigel A, Giles JT, Wang R, Bernstein EJ, Green PH. Risk of adverse outcomes in hospitalized patients with autoimmune disease and COVID-19: a matched cohort study from New York City. *J Rheumatol.* 2021;48(3):454–462. doi: 10.3899/jrheum.200989.

6. Strangfeld A, Schäfer M, Gianfrancesco MA, Lawson-Tovey S, Liew JW, Ljung L, Mateus EF, Richez C, Santos MJ, Schmajuk G, Scirè CA. Factors associated with COVID-19-related death in people with rheumatic diseases: results from the COVID-19 Global Rheumatology Alliance physician-reported registry. *Ann Rheum Dis.* 2021 doi: 10.1136/annrheumdis-2020-219498

7. Girschick H.J.1, Guilherme L., Inman R.D., Latsch K., Rihl M., Sherer Y. Bacterial triggers and autoimmune rheumatic diseases. *Clin. Exp. Rheumatol.* 2008;26:S12–S17.

8. Lu C., Li S., Liu Y. Role of immunosuppressive therapy in rheumatic diseases concurrent with covid-19. *Ann Rheum Dis* Epub ahead of print. 15 April 2020 doi: 10.1136/annrheumdis-2020-217460.

PHARMACEUTICAL SCIENCES

INVESTIGATION OF PHENOLIC COMPOUNDS OF PRUNUS PERSICA SHOOTS ALCOHOL EXTRACTS

Chaus Daria,

Student

Upyr Taras,

candidate of pharmaceutical sciences, assistant

Lenchyk Larysa

doctor of pharmaceutical sciences, professor

Yeromina Hanna,

candidate of pharmaceutical sciences, assistant

National University of Pharmacy

Kharkiv, Ukraine

Introductions. The peach (*Prunus persica*) is a deciduous tree native to the region of Northwest China, where it was first domesticated and cultivated. The specific name *persica* refers to its widespread cultivation in Persia (Iran nowadays), from where it was transplanted to Europe. Peach is classified with the almond in the subgenus *Amygdalus*, distinguished by the corrugated seed shell. Due to their close relatedness, the kernel of a peach stone tastes remarkably similar to almond, and peach stones are often used as its substitute. The chemical composition of peach is characterized by the presence of: various phenolic acids (quinic acid esters of caffeic, p-coumaric and ferulic acids, neochlorogenic in kernel, chlorogenic in fruit.), flavonoids (kaempferol, quercetin, rutin), cyanogenetic glycosides (amygdalin, the content of which in kernel varies from 2 to 200 mg/100 g), tannins (Catechins and condensed proanthocyanidins).

The fruits of peach are used as diuretic, laxative and tonic remedies. It is recommended to be taken in case of anemia and heart rhythm disturbances. Peach kernel is a raw material for obtaining of peach oil (*Oleum Persicorum*), which is

widely used in medicine and cosmetology. Peach leaves and shoots are not widely used and most of this raw material is thrown away annually when pruning trees.

Aim. So, the aim of our research was qualitative and quantitative investigation of phenolic compounds in peach shoots alcohol extracts for determination of the new drugs creating possibility.

Materials and methods. The object of our research was first year peach shoots. Raw materials was collected in Kharkov in July 2021. Peach shoots was extracted with using 30% ethyl alcohol, 40% ethyl alcohol, 50% ethyl alcohol and 70% ethyl alcohol. The extraction time was 1 hour. The ratio of raw materials : extractant was 1 : 30.

Qualitative analysis of phenolic compounds were studied by one- and two-dimensional TLC with reliable samples of substances in solvent system: glacial acetic acid - water - ethyl acetate (20:20:60). Chromatograms were treated with a solution of amino ether of diphenylboronic acid in methanol and viewed in daylight and UV light. The quantitative determination of phenolic compounds was carried out by spectrophotometric methods. Content of hydroxycinnamic acids was masherred in calculation on chlorogenic acid at the wavelength 327 nm. Content of flavonoids was masherred by differential spectrophotometry method in calculation on rutin at the wave-length 417 nm. Content of polyphenols was masherred in calculation on gallic acid at the wavelength 270 nm.

Results and discussion. The obtained extracts yields were: 30 % ethanol – 7,85%; 50% ethanol – 11,32%; 70% ethanol – 12,10%; 96% ethanol – 7,08%. By TLC method in all extracts rutin and chlorogenic acid were identified. Quercetin was identified only in extracts obtained by 70% and 96% ethanol.

The results of the quantitative determination of hydroxycinnamic acids, flavanoids and polyphenols in peach shoots extracts are listed in Fig. 1.

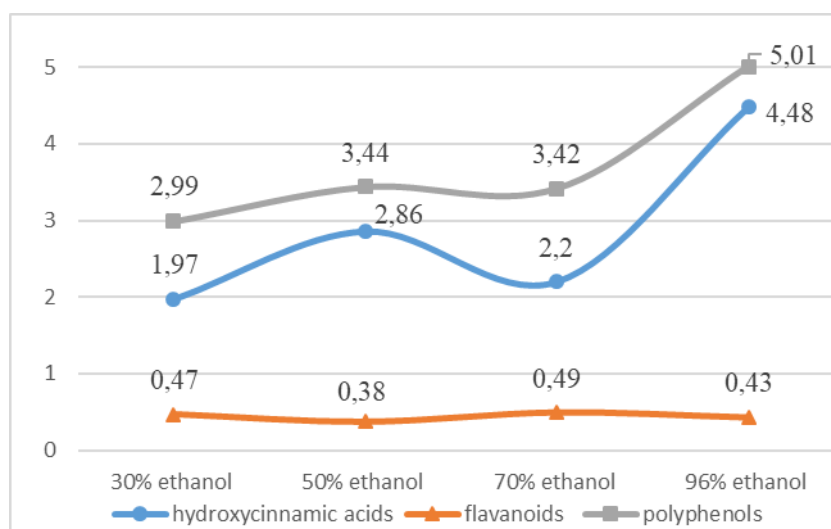

Fig. 1. Quantitative compositions of phenolic compounds in peach alcohol extracts

According to the obtained results 70% ethanol was the best solvent for obtain BAS. The highest content of hydroxycinnamic acids and polyphenols was in the extract obtained with 96% ethanol. The hiest level of flavanoids was in the extract obtained with using 70% ethanol.

Conclusions. The obtained results will be used by us in the future in the standardization of peach shoots and the development of new medicinal products based on it.

ANALYSIS OF MONITORING OF MANUFACTURERS AND APPLICANTS OF MEDICINES FOR THE TREATMENT OF PROSTATITIS IN UKRAINE AND POLAND

Hadiak Solomiya
student

Hadiak Iryna
CPs

Ivano-Frankivsk National Medical University
Ivano-Frankivsk, Ukraine

Introductions. A man's sexual function is disturbed for various reasons. According to the most modest statistics, more than a third of men of reproductive age suffer from various forms of sexual disorders. Prostatitis is a pathological condition in men caused by inflammation of the prostate gland (prostate). The disease causes discomfort and pain, leads to problems with urination, provokes disorders in sexual life, which also negatively affects the psychological state. Inflammation of the prostate today is a leader in the group of men's diseases.

Aim. The treatment of prostatitis is a long process and includes not only drug therapy. A large number of medicines and treatments are offered. Therefore, the aim was to monitor the range of drugs for the treatment of prostatitis in Ukraine and in the European Union (for example, Poland).

Materials and methods. The materials of the study were data from official sources on the registration of medicines. Research methods were used: statistical, comparison analysis, generalization.

Results and discussion. The analysis of the registration of medicinal products used for the treatment of prostatitis was carried out by producer countries and separately by applicant countries. Research on producer countries has shown that both in Ukraine and Poland, domestic producers are in the lead.

Germany (17.3%), India, Italy, and the Netherlands (6.5% each) have the largest number of foreign producer countries in Ukraine. In Poland - Germany

(13.8%), Great Britain (9.3%), the Netherlands, France (7.7% each).

A study of the registration of medicines for the treatment of prostatitis by applicant countries showed that the championship in each country is also for domestic applicants. Leaders among foreign applicants for prostatitis drugs in Ukraine are Germany (15.3%), India, Hungary (6.2% each), in Poland - Germany, France (9.5% each).

It should be noted that in Ukraine there are drugs from India. Medicines of the following domestic manufacturers are registered in Ukraine: Lekhim Kharkiv, Tehnolog (Uman). From foreign manufacturers: Astelas Pharma Europe BV (Netherlands), Dr. Wilmar Schwabe GmbH & Co. KG (Germany), San Pharmaceutical Industries Limited (India). The following Polish manufacturers have registered drugs in Poland: Gal, Herbapol, Lek Pharmaceuticals, Pliva, Adamed, Sinoptis Pharma. Among the foreign producers are Astelas Pharma Europe (Netherlands), Lek (Slovenia), Orion (Finland), Sinton Hispanic SL (Spain), Sinton BV (Netherlands), Stada (Germany).

At the same time registered drugs in Ukraine and Poland of the following manufacturers: Astelas Pharma Europe (Netherlands), Gideon Richter (Hungary), GlaxoSmithKline Klein Pharmaceuticals SA (RP), Catalent Germany Eberbach GmbH (Germany), Records of the Industry of Chemistry and Pharmaceuticals (Italy), Sinton Spain SL (Spain) and KRKA (Slovenia).

Conclusions. A study of the registration of medicines for the treatment of prostatitis by producer countries and applicant countries showed that the primacy in each country for domestic manufacturers.

STUDY OF PHYSICS AND TECHNOLOGY PROPERTIES OF YELLOW BENTONITE CLAY

Rybachuk Vasyl Dmytrovych
Ph.D., Associate Professor
Galyuk Alina Vitalievna
Donchuk-Dontsova Anna Yriivna
Perekopna Yuliia Oleksandrivna
Shukri Mohamed Sharif
students
National Pharmaceutical University
Kharkiv, Ukraine

Introductions. Clays are polymer rocks of volcanic origin, consisting of different minerals, mainly of the class of silicates. For many years, official medicine has successfully applied clay externally in the form of applications or compresses to achieve thermal effects in chronic diseases such as arthritis and polyarthritis, Bekhterev's disease, etc. Clay-therapy in sanitary and spa practice, as a rule, is used along with various types of balneological treatment, physiotherapy, various forms of climatology, therapeutic physical training, massage, diet therapy, psychotherapy and drug treatment. Due to its high content of silicon, bentonite clays are used both internally and externally. Effective is their use as part of powders and compresses for the treatment of skin diseases and for cosmetic purposes. Orally clays are used to treat atherosclerosis and tuberculosis, with demineralization of the body, in case of anemia, oncological and other diseases. However, the main therapeutic property of clays is adsorption. Clay gained great popularity, after discovering their ability to adsorb and remove toxins, gases, heavy metals from the body, to provide antitoxic, antiseptic and bactericidal properties. Among the large number of clays, yellow bentonite clay is especially noticeable. Yellow clay has a high content of sulphur and ferric iron. It is used in folk medicine in the treatment of stroke, diseases of the stomach and intestines, migraine, headache, osteochondrosis. Despite the numerous useful properties of yellow clay, there are currently no preparations based on it, as

well as no data on physicochemical and technological properties. This fact testifies the relevance and prospects of our research.

Aim. Study of physical, chemical and technological properties of yellow bentonite clay for further development of medicines based on it.

Materials and methods. Crystallographic characteristics of the substance and determination of the linear particle sizes were performed according to the StP of Ukraine method of § 2.9.13. The wettability was determined visually by observing the behaviour of a drop of water applied to the powder surface. Bulk density (g/cm^3) before and after shrinkage was calculated as the ratio of mass to the corresponding volume using the device Pharma Test PT-TD200 (Germany). Fluidity was determined by the method of a funnel with a vibrating device using the device VP-12A (Ukraine) according to the method of StP of Ukraine § 2.9.16.

Results and discussion. As evidenced by the obtained data, according to organoleptic properties, yellow clay is a fine powder of pale-yellow colour, odourless, with a specific taste. that the substance of yellow clay consists of irregularly shaped particles with a heterogeneous torn surface. In general, the indicated samples of substances are heterogeneous in the size of particles, which indicates the need to involve additional grinding operations (Table 1).

Table 1

Factional composition

Indicator	Fraction content, %				
	>2	1,0-2,0	1,0-0,5	0.5-0,25	<0,25
Yellow clay	-	73,8	1,0	17,8	6,8

To predict the degree of solubility, the study of the solubility of clay in water was carried out. It was established that this substance in purified water does not dissolve, but has a certain number of soluble substances, the content of which was on average 6.3%. We also studied the ability of clay powders to moists, which characterizes the interaction with various liquids, primarily with water, and is associated with the presence on the surface of solid particles of substances of a certain number of hydrophilic groups. It was determined that a drop of water, which was applied to the surface of clay pressed into tablets, spreads quickly and does not

retain its shape. This indicates that the tested substance is characterized by complete mooring and the presence of moisture-absorbing properties. Such properties of clays indicate the possibility of formation in the production process or during the storage of wet tablet masses, as well as the possible effect on the fluidity and ability to press the latter. The study of the technological properties of clay was carried out in connection with the above methods, the results of research are given in Table 2. These tables show that the bulk mass is in the range of values of the class of light powders $\rho_n < 0.6 \text{ g/cm}^3$.

Table 2

Results of measuring bulk density

Indicators	Yellow clay
Bulk density, g/cm^3	0,41
Tapped bulk density, g/cm^3	0,46
Angle of natural slope, deg	43
Fluidity, g/sec	0,45
Resistance pills to crush, H	12

Parameters of fluidity allow us to refer the yellow clay to substances with very bad fluidity. The value of the angle of natural slope is completely correlated with the values of fluidity. From table 2 data we can also see, that the value of resistance to crushing tablets obtained from yellow clay powder does not meet the satisfactory requirements of this technological indicator and indicates the need to use highly effective binding substances when obtaining tablets. Wet granulation must be contributed to the improvement of technological properties.

Conclusions. Crystallography, physical and physical and technological properties of the natural substance of yellow bentonite clay have been studied. The obtained experimental data indicate the unsatisfactory technological properties of clay. However, they allow to predict the composition and amount of excipients, as well as the method of obtaining high-quality oral solid dosage forms based on yellow bentonite clay.

CHEMICAL SCIENCES

ДОСЛІДЖЕННЯ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН ТА ЇХ АНАЛОГІВ В СЛАБОАЛКОГОЛЬНИХ ТА БЕЗАЛКОГОЛЬНИХ НАПОЯХ

Єрко Дмитрій Володимирович
Судовий експерт відділу досліджень матеріалів
речовин та виробів
Житомирський науково-дослідний
Експертно-криміналістичний центр МВС
м. Житомир, Україна

Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин їх аналогів та прекурсорів є одним з найнебезпечніших. Не останню роль у процесі розкриття відіграє експертиза матеріалів, речовин та виробів, яка дає змогу встановити наявність тих чи інших наркотичних засобів в об'єкті.

На сьогодні спостерігається тенденція надходження об'єктів, під час дослідження яких виникає необхідність у застосуванні нестандартних способів пробопідготовки та дослідження. Серед таких об'єктів, наданих на дослідження до Житомирського НДЕКЦ МВС, були слабоалкогольні та безалкогольні напої. В ході дослідження, було встановлено, що дані напої можуть містити у своєму складі такі речовини, як: амфетамін, метамфетамін, МДМА, кокаїн, метадон.

Наркотичні засоби, психотропні речовини та їх аналоги додають до напоїв з метою «маскування» та посилення впливу на організм, якщо порівнювати способи вживання, то пероральний спосіб дає «найдовший ефект» [1]. Для встановлення наявності наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів в слабоалкогольних та безалкогольних напоях, проводили таку пробопідготовку:

- 25 см³ досліджуваної рідини підкислювали концентрованою хлоридною

кислотою до рН=2-3 за універсальним індикатором та тричі екстрагували в ділильній лійці сумішшю: хлороформ:діетиловий ефір (3:2);

- отриманий екстракт відокремлювали та відфільтровували крізь фільтр з безводним натрій сульфатом та випарювали при температурі 50°C в потоці холодного повітря (екстракт А);

- до екстракту А додавали 2 см³ водного аміаку та екстрагували по 4 см³ гексану, струшували та давали відстоятись, отримали двошаровий розчин. Для подальшого дослідження відбирали 1 см³ верхнього (гексанового) шару екстракту;

- водний залишок в ділильній лійці підлужнювали 25 % розчином аміаку до рН=8-9 за універсальним індикатором і тричі екстрагували хлороформом;

- отриманий екстракт відокремлювали та відфільтровували крізь фільтр з безводним натрій сульфатом та випарювали при температурі 50°C в потоці холодного повітря (екстракт Б);

- до екстракту Б додавали 1 см³ етанолу [2].

Подальше дослідження екстрактів А та Б проводили методами газорідинної хроматографії, з мас-селективним детектуванням для встановлення якісного складу та з полум'яно-іонізаційним детектором з метою кількісного визначення органічних компонентів в досліджуваних речовинах.

Дослідження методом газорідинної хроматографії з мас-селективним детектуванням проводили за наступних умов:

прилад – газовий хроматограф «Shimadzu GC» з мас-спектрометричним детектором - GCMS-QP2020; капілярна колонка (Rxi-5ms), довжина – 30 м, діаметр – 0,25 мм, фаза – 0,25 мкм, постійний потік – 1,2 мл/хв, газ-носій – гелій. Інжектор – автоінжектор АОС-20i+s, Split 20:1, температура випарника Т= 300°C. Термостат – Тпоч = 100°C тримати 5 хв, нагрівання – 5°C/хв до Ткінц=310°C тримати 2 хв. Детектор–мас–селективний, температура інтерфейса Т = 280°C, іонізація – електронним ударом, температура іонного джерела Т=240°C. Проба – 1 мкл, автоматичний ввід проби. Дослідження проводили за умови реєстрації хроматограм повного іонного струму (m/z = 35–550) [3].

Аналіз хроматограм проводили за допомогою програмного забезпечення AMDIS32, із використанням мас-спектральних баз даних NIST17.lib та SWGDRUG_3.4_310119.lib. У результаті газорідного хроматографічного дослідження з мас-селективним детектуванням виявляли піки речовини, мас-спектр яких було ідентифіковано як: амфетамін, метамфетамін, МДМА, кокаїн, метадон.

Дослідження методом газорідної хроматографії з полум'яно-іонізаційним детектором (ПІД) проводили за наступних умов:

прилад – газовий хроматограф «Shimadzu GC-2010 PlusAF»; капілярна колонка – (Rxi-5ms), довжина – 30м, діаметр – 0,25 мм, фаза - 0,25 мкм; газ-носій – гелій, постійний потік – 30 мл/хв; автоматичний ввід проби, температура випарника $T = 300^{\circ}\text{C}$; термостат – $T_{\text{поч}} = 100^{\circ}\text{C}$, тримати 5 хв, нагрівання – $5^{\circ}\text{C}/\text{хв}$, $T_{\text{кінц}} = 130^{\circ}\text{C}$, тримати 2 хв; детектор ПІД, $T = 310,00^{\circ}\text{C}$; проба – 1 мкл [4].

У результаті газорідного хроматографічного дослідження з полум'яно-іонізаційним детектором виявляли піки речовини, з часом утримування характерним для амфетаміну, метамфетаміну, МДМА, кокаїну, метадону. Вміст наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів визначали методами зовнішнього та внутрішнього стандарту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. <https://alkoinfo.ee/ru/vozhdeystvie/dejstvie-alkogol-i-nelegalnye-narkotiki/>
2. Дослідження наркотиків, поширених на території України: Криміналістичне дослідження наркотичних засобів. С.О. Шимановський, В.Т. Машкін, О.П. Замошець та ін. – К. : МВС України, 1997. – 92 с.
3. Вульфсон Н.С. Масс-спектрометрия органических соединений / Вульфсон Н.С., Заикин В.Г., Микая А.И. – М. : Химия, 1986. – 312 с.
4. Айвазов Б.В. Основы газовой хроматографии / Б.В. Айвазов. – М.: Высшая школа, 1977. – С. 114-117.

ЕСТЕРИ 7-МЕТИЛ-4-ОКСО-1,4-ДИГІДРО-1,8-НАФТИРИДИН-3-КАРБОНОВОЇ КИСЛОТИ ЯК ЗРУЧНІ БІЛДИНГ-БЛОКИ ДЛЯ ПОШУКУ НОВИХ БІОЛОГІЧНО АКТИВНИХ РЕЧОВИН

Нікішин Олександр Олександрович

к.х.н., доцент

Нікішина Катерина Олександрівна

студентка

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

м. Харків, Україна

Вступ. Відомо, що похідні 1,8-нафтиридину мають досить різноманітний спектр біологічної активності [1, 3-4]. Цей аспект стимулює пошук зручних а також ефективних методів та підходів щодо синтезу нових похідних цього класу.

Мета. Таким чином, метою роботи було отримання потенційно біологічно активних речовин на основі естерів 7-метил-4-оксо-1,4-дигідро-1,8-нафтиридин-3-карбонОВОЇ кислоти, які мають декілька хімічно активних центрів, що здатні забезпечити різноманітну хімічну модифікацію для цього пошуку.

Матеріали та методи. Отже, було встановлено, що енамін (1), який є похідним незаміщеного 2-амінопіридину не приводить до отримання бажаних 1,8-нафтиридинів. Так, під час його термічної циклоконденсації утворюються відповідні естери оксо-4*H*-піридо[1,2-а]піримідин-3-карбоксилату (2) [2] (див.Рис.1.).

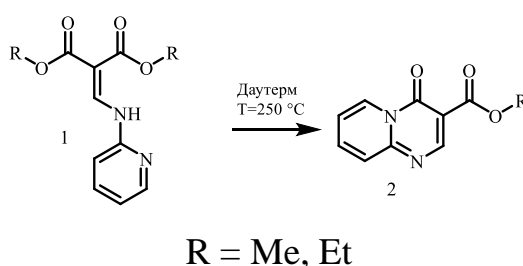

Рис. 1. Циклізація діалкіл 2-((піридин-2-иламіно)метилена) маленової кислоти

Але, якщо у шостому положенні 2-амінопіридину з'являється замісник, наприклад, метильна група, тоді енамін (3) на його основі під час циклізації в даутермі утворює цільові 1,8-нафтириди (4). У данному випадку спостерігається конкуруючий процес за шляхом (а) та ізоміризація відповідного піридо[1,2-а]піримідину (5) за шляхом (b), що приводить до відповідних 1,8-нафтиридинів (4) (див. Рис. 2.).

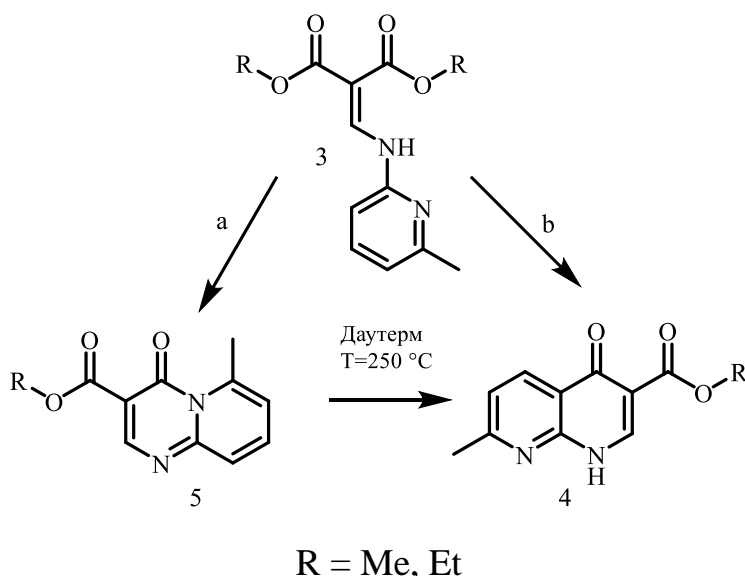
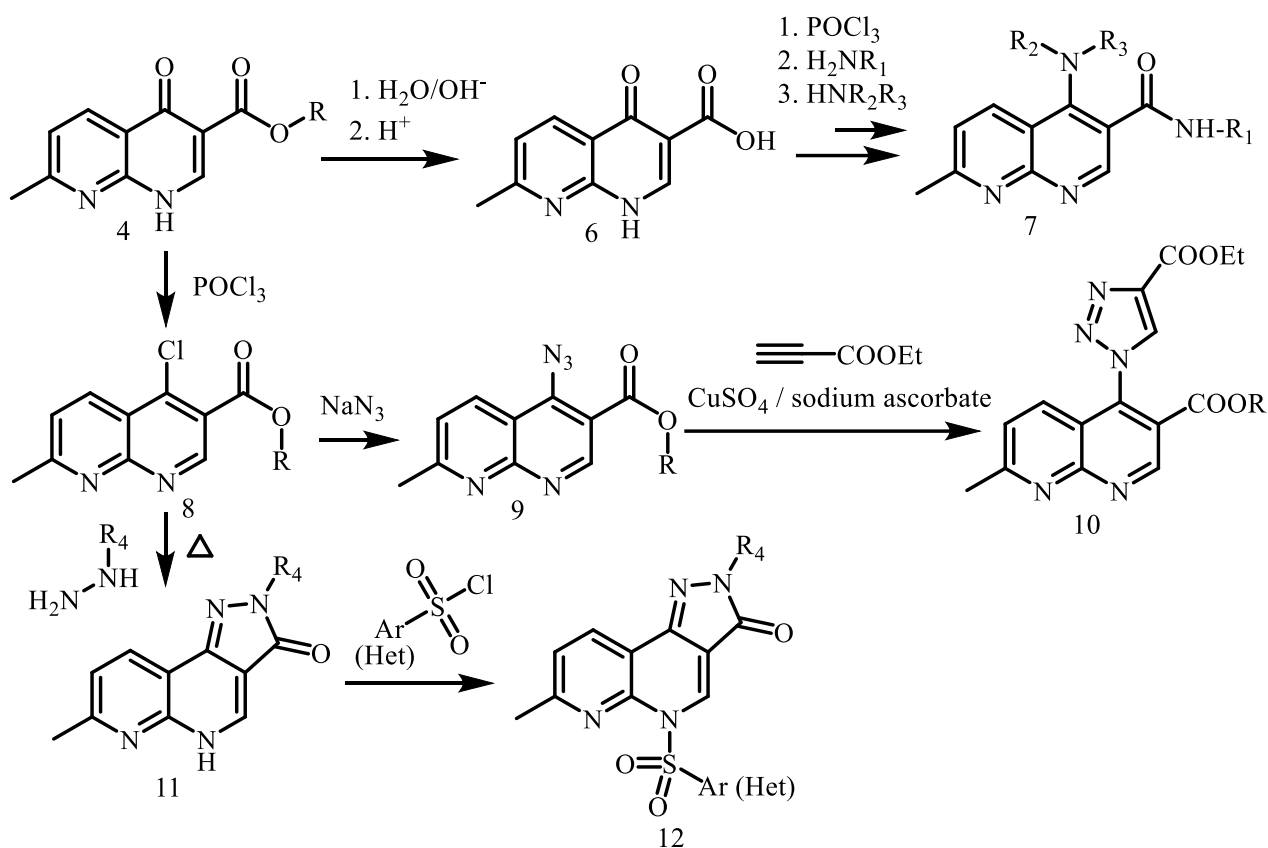

Рис. 2. Отримання естерів 7-метил-4-оксо-1,4-дигідро-1,8-нафтиридин-3-карбонової кислоти

Таким чином, були отримані цільові 1,8-нафтиридин похідні (4), які в своєму складі містять декілька реакційних центрів. Це дає змогу провести різноманітну модифікацію цього білдинг-блоку з метою отримання потенційно біологічно активних сполук за різним типом дії.

Результати та обговорення. На схемі нижче представлено деякий синтетичний потенціал активних центрів отриманного білдинг-блоку (4). Отже, продукт гідролізу (6), є досить зручним для отримання 4-*N*-алкіламінопохідних карбоксамідів 1,8-нафтиридину (7). Встановлено, що хлорпохідний естер (8) досить легко реагує з азидом натрію, що приводить до 4-азидозаміщеного 1,8-нафтиридину (9), який є досить перспективним для отримання важкодоступних 4-тріазолопохідних 1,8-нафтиридинів (10) завдяки реакції диполярного клік-приєднання (див. Рис. 3.).

R = Me, Et; R₁ = Ar, Het; R₂, R₃ = Alk; R₂+R₃ = cycloalk; R₄ = Ar

Рис. 3. Хімічна модифікація 7-метил-4-оксо-1,4-дигідро-1,8-нафтиридин-3-карбонової кислоти

Також, був реалізований ще один напрямок хімічної модифікації через отримання 2,5-дигідро-3*H*-піразоло[4,3-с][1,8]нафтиридин-3-онів (11), які у подальшому під дією арил- або гетарилпохідних сульфохлоридів утворюють потенційно біологічно активні речовини (12) (див. Рис. 3.).

Висновки. Отже, естери 7-метил-4-оксо-1,4-дигідро-1,8-нафтиридин-3-карбонової кислоти (4) та її похідні у зв'язку з наведеною поліфункціональністю є досить зручними об'єктами для пошуку нових біологічно активних речовин різного спектру дії, тому вони можуть бути використані для побудови відповідних молекулярних бібліотек за допомогою комбінаторної хімії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Pat. US2002177604 (A1) - 4-oxo-1,4-dihydro[1,8]naphthyridine-3-carboxamides as antiviral agents / Vaillancourt V. A., Thorarensen A. Pharmacia & up John company.
2. Bernath G. Stickstoff-Brueckenkopf-Verbindungen. VIII Stereochemische untersuchungen. XXXIV. Gesaettigte heterocyclen. X. Ringumwandlungen. IV. Synthese und reaktionen von 2,3-cycloalkylen-4H-pyrido[1,2-a]pyrimidin-4-onen / Fueelop F., Hermecz I., Meszaros Z.J. // Heterocycl. Chem., 1979, -Vol. 16, № 1, -P. 137-144.
3. Synthesis of quinolone analogues: 7-[(2S,4R)-2-aminomethyl-4-hydroxypyrrolidin-1-yl] quinolones/ Liu Jiu Yu, Guo Hui Yuan // Chinese Chemical Letters. 2004, -Vol. 15, -№ 5, -P. 535-538.
4. Synthesis and Evaluation of a Series of Aryl[e] fused Pyrazolo[4,3-c]pyridines with Potential Anxiolytic Activity / Ian T. Forbes, Christopher N. Johnson, Graham E. Jones, Julia Loudon, Jane M. Nicholass, Mervyn Thompson,* and Neil Upton // J. Med. Chem. 1990,33, 2640-2645.

ВИДАЛЕННЯ КРИСТАЛІЧНОГО ФІОЛЕТОВОГО З ВОДНИХ РОЗЧИНІВ

Обушенко Тетяна Іванівна

старший викладач

Толстопалова Наталія Михайлівна

к.т.н., доцент

Юзупкіна Євгенія Едуардівна

Терещенко Мірра

студенти

Національний технічний університет України

Київський політехнічний інститут

імені Ігоря Сікорського

Вступ. Утилізація та знешкодження стічних вод становить одну з найважливіших екологічних проблем сьогодення і в цьому напрямку напрацьовано безліч різноманітних технологічних прийомів, в основі яких покладено фізико-хімічні або біохімічні процеси знешкодження компонентів стічних вод.

Наразі, однією з актуальних проблем є очищення стічних вод від органічних барвників, токсичних по відношенню до живих організмів. Сучасні синтетичні барвники зі складною хімічною структурою не підлягають біохімічній деструкції у водних системах. Саме тому, пошук методів, що дозволяють проводити ефективно видалення барвників зі стічних вод та їх подальшу регенерацію, є одним з основних напрямків розвитку технологій очищення.

У поверхневі природні водойми з промисловими стічними водами надходить така велика кількість барвників, що вони стають істотною перешкодою для життєдіяльності мікробіонтів. Присутність барвників викликає серйозні утруднення при очищенні стічних вод. Значна частина барвників, використовуваних у промисловості, може практично в незмінному виді проходити через установки біохімічного окиснення та потребує доочищення.

Більшість систем очистки стічних вод знаходяться на низькому рівні та не відповідають вимогам міжнародних стандартів [1].

Мета роботи. Дослідження флотоекстракційного видалення барвника катіонного типу кристалічного фіолетового (КФ) з імітатів стічних вод. Визначення ефективності видалення барвника вивчали в залежності від: типу органічного розчинника, молярного співвідношення ПАР:Барвник, рН вихідного розчину, вихідної концентрації барвника.

Матеріали и методи. Процес флотоекстракції проводили у циліндричній скляній колонці діаметром 35 мм. Крізь пористу скляну перегородку, розташовану в нижній частині колонки, подавалось повітря з компресору. Витрати газу контролювали ротаметром.

Процес флотоекстракції відбувався до встановлення постійної залишкової Концентрації барвника, яку визначали фотометричним методом на однопроменевому скануючому спектрофотометрі Portlab 501 (Великобританія). Корегування значення рН проводилося розчинами NaOH з концентрацією 0,1 моль/дм³ та HCl з концентрацією 0,1 моль/дм³ (рН водних розчинів вимірювався за допомогою рН-метра рН-150МИ). Мірою ефективності процесу флотоекстракції слугував показник ступеня вилучення барвника.

Основний принцип вибору збирача, при промисловому застосуванні флотоекстракції полягає в нейтралізації заряду катіона або аніона відповідним іоногенним ПАР, тобто при необхідності флотоекстракції катіона використовують аніонні ПАР, при флотації у вигляді аніона – катіонні [2]. Іншими словами, вибір ПАР дотепер носить експериментальний характер. В якості ПАР експериментально було обрано натрій лаурилсульфат (НЛС). В загальному випадку, ефективність процесу тим вище, чим вище розчинність комплексу (Барвник-ПАР) в органічному розчиннику.

При виборі органічної фази слід враховувати наступні особливості:

- органічна фаза повинна не змішуватися з водою;
- не повинна розчинятися у воді;
- проявляти здатність утримуватися на поверхні води й не

утворювати емульсії;

- мати густину в межах 0,75 - 0,90 г/см³;
- повинна бути нелеткою за кімнатної температури [3].

Досліджено ефективність флотоекстракції з різними екстрагентами та обрано ізопентанол.

Відомо, що поверхнево активні речовини легко формують мономолекулярні шари на границі розподілу рідина-газ і що ці шари можуть дуже змінювати природу границі розділу. Тому ПАР часто використовуються як колектори при флотоекстракції. Концентрація ПАР також є одним з важливих факторів. ПАР знижує поверхневий натяг водної фази, що зменшує розміри бульбашок. Зменшення розмірів бульбашок, як вже зазначалося, призводить до збільшення площі поверхні на одиницю об'єму повітря, що більш ніж компенсує вплив зменшення коефіцієнту масопередачі. До того ж, знижений поверхневий натяг на поверхні розподілу вода – органічний розчинник як результат присутності ПАР у водній фазі допомагає бульбашкам перетинати границю без коалесценції. Всі ці фактори будуть вести до збільшення ефективності флотоекстракції [2].

Однак, якщо концентрація ПАР занадто висока, надлишок ПАР буде конкурувати за місце на поверхні бульбашки, і навіть, коли критична концентрація міцелоутворення буде досягнута, є можливість, що агрегати молекул ПАР будуть „ловити” гідрофобні молекули в середину своєї гідрофобної частини. Крім того, велика концентрація ПАР може призвести до формування великої кількості піни на вершині колони [1].

Як ПАР використовували лаурил (додецил) сульфат натрію. ПАР разом з барвником утворює гідрофобний комплекс, який поверхнево взаємодіє з бульбашками газу і підіймається до межі розподілу фаз «вода-органічна сполука» і поглинається органічною фазою. Залежність ступеня видалення від кількості ПАР наведена на рис. 1.

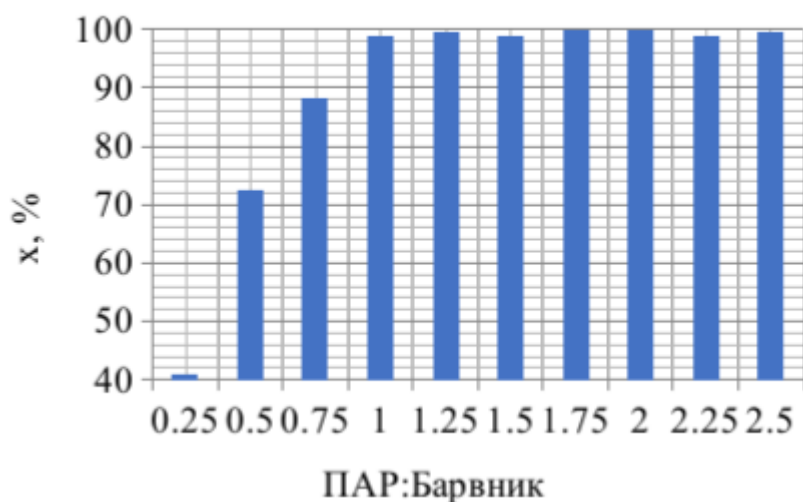

Рис. 1. Залежність ступеню видалення від співвідношення ПАР:Барвник.

Значення рН розчину є дуже важливим параметром процесу, оскільки визначає наявність частинок, які беруть участь у флотоекстракції. Зміна рН призведе до зміни заряду колігенда внаслідок гідролізу, утворення інших комплексів, утворення нерозчинного осаду. За різних значень рН ПАР та барвник можуть утворювати різні комплекси які мають різну гідрофобність та різну розчинність у органічній фазі.

Як видно з рис. 2, при збільшенні значення рН ступінь видалення барвника збільшується. Але і без корегування рН ступінь видалення поллютанта досить значна и складає 99,8 % при рН 5.

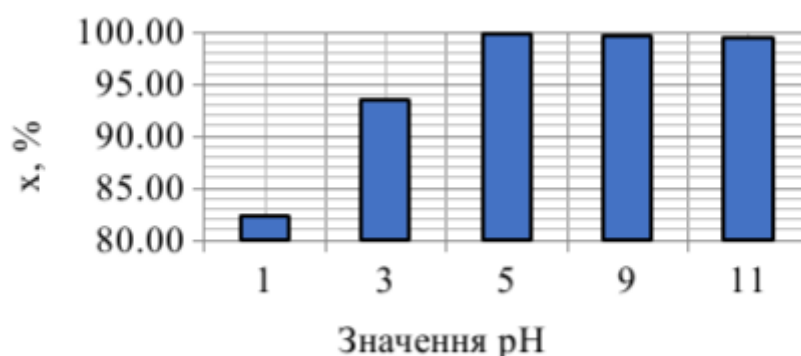

Рис. 2. Вплив рН середовища на ступінь видалення кристалічного фіолетового.

З наведеної на рис. 3 залежності видно, що зі збільшенням тривалості процесу флотоекстракції від 5 до 15 хв збільшується ступінь вилучення

барвника. При подальшому проведенні процесу ступінь вилучення не зростає.

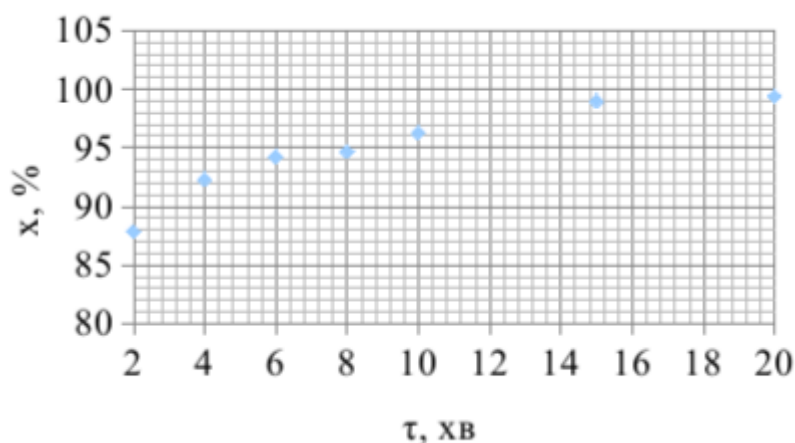

Рис. 3. Залежність ступеня вилучення кристалічного фіолетового барвника від тривалості процесу.

При зменшенні вихідної концентрації кристалічного фіолетового ступінь вилучення зменшується (рис.4). Отримані значення ступеня вилучення знаходяться в межах похибки дослідів. Тобто вихідна концентрація барвника майже не впливає на перебіг процесу.

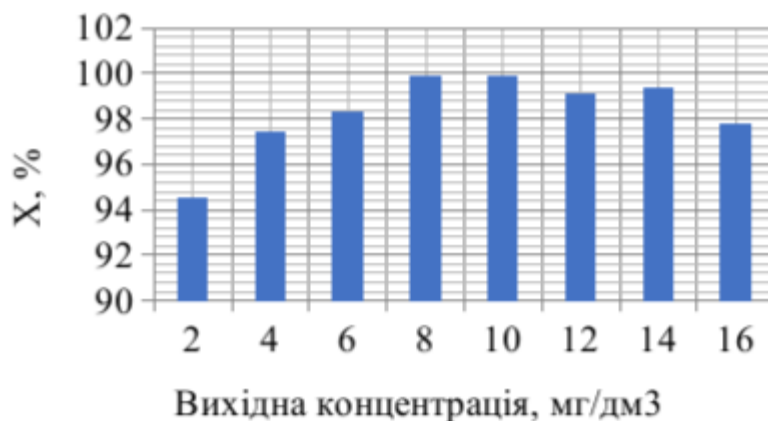

Рис. 4. Вплив вихідної концентрації на ступінь видалення кристалічного фіолетового.

Висновки. Досліджено флотоекстракційне видалення катіонного барвника кристалічного фіолетового з імітатів стічних вод. Експериментально підібрано ПАВ для утворення гідрофобного комплексу – натрію лаурілсульфат та флотоекстрагент – ізопентанол. Встановлено раціональні умови видалення барвника: рН 5, стехіометричне молярне співвідношення 1:1, тривалість процесу

15 хв. За цих умов ступінь видалення КФ складає 99,8 %.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Bi, P. The recent progress of solvent sublation/ H. Dong, J. Dong //Journal of Chromatography. – 2010.– V.1217.– P. 2716-2725.
2. Bi, P. Solvent sublation of dyes / P. Bi, H. Dong, N. Wang // Chin. Chem. Lett. – 2007.–V. 18.– P. 1293.
3. Астрелін І. М., Обушенко Т. І., Толстопалова Н. М., Таргонська О. О., "Теоретичні засади та практичне застосування флотоекстракції: огляд", Вода і водоочисні технології, № 3, с. 3-23, 2013.

TECHNICAL SCIENCES

THE APPROACH IN TERMS OF IDENTIFYING THE DISSEMINATION OF FRACTIONS IN THE AREA OF IMPACT AND THE FEATURES OF THEIR ENERGY

Popkov Oleh

Candidate of Technical Sciences
Central scientific research institute
of armament and military equipment of the Armed forces
of Ukraine
Kyiv, Ukraine

Introduction The analyses of world experience evidently point out the fact that artillery is conducting the main volume of tasks of fire engagement with the enemy and happens to be the main tool of fire engagement.

The modern conditions demand the development of supreme artillery armament and ammunition that would fully correspond with the conditions of conducting an operation (battle). However due to the development of the complexity of hardware there's a persistent growth in terms the prices for new complexes (samples) of armament and ammunition. In this respect exceptional importance gain the issues of the most effective implementation of artillery armament to conduct tasks on hitting the objects of the enemy. An urgent issue appears in terms of the increase of effectiveness of implementing different types of ammunition and the conduct of expensive field-tests, or the implementation of an improved scientific-methodological approach on assessing the effectiveness of hitting the objects and the conduct of calculations, that would significantly decrease the expenditures of material and time resources and allows to acquire precise results.

One of the components of the scientific-methodological approach is the method to define the exemplary area of impact (EAI) of a target by shell fractions, the

definition of which comes down to defining the cinematic parameters of fractions whilst engaging with a vulnerable element of the target at every single elemental part within the area of fraction coverage, and the results of identifying the dissemination of fractions in the area of impact the features of their energy is used as the input data of the method to define EAI.

The analyses of the stages of development of armament in the world's prominent countries, evidently points out that the leadership of these countries with the purpose of optimizing the material resources widely imposes the mathematic modelling whilst forecasting the implementation of new types of armament and military hardware. The modern methods of identifying the initial parameters of the fraction field (including the dissemination of fractions in the area of impact and the features of their energy) is based on experimental data of exploding the mostly wide spread shells.

However, such methods happen to have a narrow reach of engagement due to the fact that they do not include the peculiarities of construction of a significant variety of ammunition (shells, mines) as well as the parameters of movement for every single fraction under natural fracture due to the force of inertia, aerodynamic resistance and gravity.

The aim of the work The aim of the article is to introduce the approach which allows to include the constructive peculiarities of any of the ammunitions (shell, mines), as well as the parameters of movement of every single fraction due to natural fraction under the force of inertia, aerodynamic resistance and gravity and could be used as a component to identify the EAI targets of fraction impact with modernized and new ammunition.

The materials and methods In order to include any constructive and features of energy of artillery ammunition (existing, modernized and new) the suggestion is to implement slightly different approaches in terms of identifying the dissemination of fractions in the area of impact and their features of energy.

The suggested approach allows to identify the parameters of movement of every single fraction due to natural fraction under the force of inertia, aerodynamic

resistance and gravity.

On the contrary to the existing analytical methods of identifying the fractions in the area of impact and the features of the energy it is for the first time suggested to use the calculative definition of areal trajectory of every fraction under the force of inertia, gravity, aerodynamic resistance etc.

The main destructive force of artillery shells is imposing damage to personnel, by the fractions of natural fracture. In order to calculate the identification of the area of impact of fractions and the features of their energy in terms of the trajectory the model is to be considered which includes the following:

The final part of the trajectory and the velocity of movement of the artillery shell;

The peculiarities of construction of the artillery shell (the geometrical sizes, the enclosing material, the type of explosives and its mass);

The natural fracture of the coverage under the influence of the direct and reverse front of the blasting wave;

The movement of shells of natural fraction under the influence of explosion, the force of inertia, gravity and aerodynamic resistance.

The results and discussion

The input for the model of the flight of one single fraction of natural fracture is:

The angle and velocity of the artillery shell at the point when it hits the earth;

The form and weight of the fraction of natural fracture;

The starting velocity of the flight of the fraction of natural fracture;

The meteorological conditions in the area of the target (the pressure and the temperature of the atmosphere).

The model of the flight of one single fraction includes the following presumptions:

Describes the movement of the center of the mass of the fraction of natural fracture;

The form of a fraction of natural fracture in a sphere;

The explosion of the artillery shell is considered to happen instantly and happens when the detonator hits the ground;

The suggested model does not include the wind pressure exercised on the shell of natural fracture after the explosive of the artillery shell has detonated;

The model does not include the non-stationary processes of interaction of the blasting wave with the fraction of natural fracture. It is considered that the initial impulse of the fracture of natural fraction is transmitted instantly by the explosion;

In terms of the radial direction the fraction of natural fracture does not develop any componential angles of dissemination.

In order to analyse the movement of one fraction of natural fracture of the artillery shell the following system of square coordinates is to be introduced:

The immovable (basic) system of coordinates OXYZ, the area of which OXY corresponds the area of fire;

The velocity system of coordinates MX'Y'Z', the axes of which осі якої рухаються translationally and parallel to the axes XYZ;

The trajectorial system of coordinates MTNB (that relates to the center of the weight of the fraction of natural fracture), the axe T of which corresponds with the vector of the velocity of the center of the weight of the fraction of natural fracture. Axis N, is perpendicular to axis T, together with the axis T establishes a vertical area. Axis B is perpendicular to that area;

The related with the artillery shell system of coordinates O ζ ξ η , the axis of which ξ corresponds with the length of the axis of the shell. The axis ξ , is perpendicular to axis ζ , and establishes together with axis ζ a vertical area of the symmetry of the shell. The axis η is perpendicular to this area.

The mutual state of the starting system of coordinates with the related one is defined with angle α , that is located in the area OXY and corresponds with the angle of the impact of the artillery shells. In his turn the state of the velocity system of coordinates relating to the immovable part is defined by the coordinates of the weight center and the angles ψ and θ .

The angles ψ and θ unite the velocity and trajectory system of coordinates.

Thus, the angle ψ indicates the angle between the projection of the T axis of the trajectorial system of coordinates to the area of $MX'Z'$ of the velocity system of coordinates with the axis X' . The angle θ indicates the angular deviation between the area of $MX'Z'$ of the velocity system of coordinates and the T axis of the trajectorial system of coordinates. The further movement of every single fraction of natural fracture is identified by solving a system of differential equations.

Due to the fact that the areal form of the fraction of natural fracture is considered to be a sphere, accordingly the coefficient of aerodynamic resistance has been used exactly for this particular figure. The meaning of the coefficient of frontal resistance was calculated in a practical software complex Ansys CFX, that is based on the principles of calculative hydrodynamics.

The entire range of Mach numbers has been divided into three ranges: pre-sound enclosure ($M = 0 \div 0,8$), trans-sound enclosure ($M = 0,8 \div 1,2$) and super-sound enclosure ($M = 1,2 \div 5$).

The analytical interconnections that are suggested allow to decline the implementation of the permanent meaning of the aerodynamic resistance whilst calculating the parameters of energy of the fraction of natural fracture in the course of its movement after the detonation of the explosive. The equations allow to automate the process of calculation of the trajectory of flight of every single fraction of natural fracture and the high-explosive effect of the artillery shell.

In order to further simplify the modelling of the flight of all fractions of natural fracture of artillery shells without losing the preciseness of the results achieved the following suggestions would be appropriate:

The initiation of the explosion of the explosives of an artillery shell happens simultaneously along the entire height;

Due to the fact that the information on the turning of the artillery shells on the last part of the trajectory happen to be absent, the model does not include its turning point at the moment when the explosives detonate;

Whilst penetrating the steel obstacle we consider the fraction of natural fracture not to lose its form. The modelling of the flight of all fraction of natural fracture is

based on solving the system of differential equations with the aid of the 4-th range Runge-Kutt method.

Conclusions The mentioned approach allows us to define the areal trajectory of the flight of all fractures with the inclusion of their features of energy. The mentioned trajectorial parameters are necessary to establish an actual form of the presented area of impact, which will include: the end velocity of the flight of the shell, the angle of impact of the shell with the surface, the model of protection of the target.

INSTRUMENTS OF INFORMATION TECHNOLOGY OF DIAGNOSTICS OF TECHNICAL CONDITION OF CONSTRUCTION OBJECTS

Terentyev Olexander

Doctor of Technical Sciences, Professor
Kyiv national university of construction and architecture

Kyivska Kateryna

Ph.D., Associate Professor
Kyiv national university of construction and architecture

Tsiutsiura Svitlana

Doctor of Technical Sciences, Professor
Kyiv national university of construction and architecture,

Tsiutsiura Mykola

Doctor of Technical Sciences, Associate Professor
Kyiv national university of construction and architecture

An urgent problem today is to improve the quality and reliability of diagnostics of the technical condition of construction sites through the use of modern information technology. When choosing software for diagnosing the technical condition of construction sites, it is necessary to take into account such basic factors as: the possibility of using specialized programs in the software and hardware environments used by the company; the composition of auxiliary software required for the operation of specialized programs; functionality, degree of automation and completeness of solving the most complex and important for the enterprise accounting tasks; composition of adaptive properties, the possibility of establishing a program for the specifics of accounting in the organization; reliability and prospects of the developer, the presence of regional branches, dealer network and branded customer support capabilities; means of data protection against unauthorized access, as well as means of recovery in case of computer system failure or as a result of operational errors; quality, completeness and ease of use of documentation, availability of additional materials on the use of software, etc.

Despite the large number of existing software that solves 90% of the tasks of calculation and diagnostics of construction sites, it is often necessary to adapt them to

a specific task, or to develop specialized software. The choice of software development tools should be based on the goals to be achieved upon completion of the automation project, which is usually expressed in the effect of improving the company's manageability, reducing losses and unproductive costs, increasing profits, improving management and business efficiency. in general.

Requirements to be met by the designed software: reliability (in the operation of information systems, its smooth operation is important); efficiency of use (based on the initial data of the information system management decisions are made); user comprehensibility; information protection; modifiability; mobility; scalability; minimization of maintenance and support costs.

Since the decision of experts to diagnose the technical condition of construction sites is based on the assessment of many factors, information technology should contain the minimum set of parameters required to calculate: building material. Safe materials include the most traditional, made on a natural basis: brick, stone, concrete, finishing materials based on gypsum, wood, glass. The most dangerous building materials from the point of view of ecology are materials with a high number of polymers in the composition: orientation of the house around the world; lighting or shading of the place; protection of the building by greenery; thermal insulation of external walls; the density of the building shell; type of heating (in passive buildings the annual cost of heating is only $15 \text{ kW} \cdot \text{h} / \text{m}^2 \cdot \text{year}$. The heat source in passive buildings can be erected systems that simultaneously use condensing boilers, heat pump, solar panels, and air recuperator. Modern buildings use $120\text{-}160 \text{ kWh} / \text{m}^2 \cdot \text{year}$, ie 8-10 times more than passive houses); condition and type of ventilation (natural, mechanical, mixed); the presence of noise and the nature of its origin (maximum permissible norms - 70dB during the day and 60dB at night. But on a street with heavy traffic 90 dB.); the presence of vibration; electromagnetic radiation (norm - $15 \text{ kV} / \text{m}$); radiation (the maximum permissible level of radiation for Ukraine is $10\text{-}20 \mu\text{R} / \text{h}$).

REFERENCES:

1. Mikhailenko V.M., Terentyev O.O., Shabala E.E. Analysis of modern information methods for diagnosing the technical condition of buildings - K.: Management of complex systems development, collection of scientific papers, issue 29/2017, KNUBA, 2017. - P. 136-143.
2. Terentyev O.O., Shabala E.E., Balina O.I., Dolya O.V. Construction of diagnostic models of basic structures of buildings - K. : Management of complex systems, collection of scientific papers, issue 28/2016, KNUBA, 2016. - P. 155-159.
3. Mikhailenko V.M., Terentyev O.O., Shabala E.E., Kyivska K.I., Gorbatyuk E.V. Models, methods and information technology of diagnostics of technical condition of building constructions and constructions: monograph - K: CP "Comprint", 2017. - P. 161.

ENERGY INDEPENDENCE PROTECTION OF THE COUNTRY AT THE EXPENSE OF LIQUEFIED AND REGENERATED GASES

Zhabskyi Serhii

special disciplines lecturer of the 1st category

Poltava Applied Oil and Gas College of

National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

Poltava, Ukrain

Introductions.At the current stage of industrial development in Ukraine, gas is one of the main types of fuel and chemical raw materials for a number of significant industries. Using of gas leads to enhanced quality of products, increased productivity, reduced costs, improved production culture, and easier working conditions. Convenience and economic advantage from the use of gas for domestic purposes also receives the population. In recent years, the use of liquefied hydrocarbon gases for domestic and communal heating, drying, cutting and welding of metals as fuel for internal combustion engines, cars, tractors, forklifts and cars has increased dramatically.

Aim.Liquefied hydrocarbon gas (LPG), obtained from associated petroleum gas, has a wide range of applications, convenient for storage and transportation. Features of autonomous storage of liquefied gas exclude its incorrect accounting or unauthorized selection. This is essential for companies that have problems with the centralized gas supply: for example, fines from gas suppliers for non-existent debts, which have to be refuted by litigation in the courts. The situation is similar for companies that have faced attempts at raids and blackmail to cut off gas supplies. For companies that have a technologically continuous work cycle, such situations pose a great risk.

Materials and methods.Propane, $\text{CH}_3\text{CH}_2\text{CH}_3$, is a colorless, flammable, odorless gas with a 44.068 molecular weight. The melting point of propane is 187.69°C , boiling point is (-42.07°C) , ignition temperature is 465°C ; explosive limits in a mixture with air is 2.1–9.5 vol. %, heat of combustion of gas to liquid water and

CO₂ is 120.34 kcal / kg (25 °C); heat capacity $C_{po} = 17.57$ cal / deg.mol. Propane is contained in natural gases, in associated gases of oil production and refining, for example in catalytic cracking gases, in coke gases, gases of synthesis of hydrocarbons from CO and H₂ according to Fischer-Tropsch (FT). Propane is extracted from industrial gases by distillation under pressure, low-temperature absorption in solvents under pressure, adsorption by activated carbon, and molecular sieves. Propane is used as a solvent for dewaxing and deasphalting of petroleum products, in the polymerization of vinyl esters and for fat extraction. Propane is also used to produce soot; together with oxygen – for metal cutting. In a mixture with butane in cylinders, propane is widely used as a household gas and as a smokeless fuel for cars.

Butanes are gaseous saturated hydrocarbons C₄H₁₀, colorless and odorless, molecular weight 58.52. There are 2 isomers: n-butane CH₃ (CH₂) CH₃ and isobutane (CH₃)₂CHCH₃. Butanes are found in petroleum gases, natural gas and refined gases. Melting point of n-butane is (-138.4°C), and isobutane is (-159.6°C). The heat of vaporization of n-butane is 5035 kcal / mol (25°C), and the heat of combustion is 635.05 kcal / mol (p = const, 25°C).

Results and discussion. Consumption of liquefied hydrocarbon gas (LPG) in Ukraine is growing steadily for the fifth year in a row. According to the results of 2017, the LPG market increased by 7.5% – almost to 1.6 million tons, in 2018 – by another 9.2%.

A characteristic feature of the Ukrainian liquefied gas market is the high consumption of LPG as a motor fuel. Currently, autogas accounts for 90% of the market structure. The rest, about 10%, is distributed between the petrochemical, utilities, agricultural and industrial sectors. In many ways, the catalyst for the development of the Ukrainian autogas market was the crisis of 2014, when LPG became not only an ecological but also, above all, an economic alternative to expensive gasoline. For example, in 2014-2018, the consumption of liquefied gas, mainly as motor fuel, in Ukraine increased by 67%. Liquefied LPG gas is similar to natural gas in its performance characteristics, but it is more expensive – the price of

liquefied gas is still 8-10% higher than the price of natural gas. At the same time, propane-butane is lower in cost than diesel fuel, it is also cheaper to use than coal and peat.

Despite the fact that liquefied gas is not cheaper than the main, but it is 3.5 times more caloric than methane from gas pipelines and is characterized by thermal efficiency, the level of which it is three times ahead of natural gas. In addition, more than a third of propane-butane is extracted in Ukraine. Ukrainian gas accounts for 35% of the market. About 40% is supplied to Ukraine by Belarus, the rest to liquefied gas by other European countries. It is possible to reduce the price of liquefied gas by mixing it with biogas, which is increasingly produced in Ukraine, because there are many agricultural raw materials for this. Biomass, which is available today in the agricultural sector, is enough to replace about 20 billion cubic meters of natural gas, which is more than half of the gas consumed by Ukraine. According to government plans, more alternative fuels will be produced.

Conclusions. The existing pipeline gas market in Ukraine is not efficient enough and is much less competitive than the LPG market. Liquefied propane-butane and pipeline natural gas are two alternative complementary approaches to shaping the country's energy security. Ukraine's entry into the world market as a full-fledged partner will lead to the stability of the country's energy system. Production and use of LPG as a source of thermal energy generation for heating and as automotive fuel is a new, flexible, competitive and promising technical solution in today's conditions of depletion of oil and coal.

Thus, the dynamic market of liquefied and regenerated gases is a guarantee of correct and profitable economic processes and is an important component of Ukraine's energy independence and security.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ТА ОПТИМІЗАЦІЯ СИСТЕМ МАСОВОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ

Астаф'єв Олександр Юлійович

к.т.н., доцент

Кобрин Егор Ігорович

студент

Державний університет економіки і технологій
м. Кривий Ріг, Україна

Актуальність теми: Процеси масового обслуговування виникають у найрізноманітніших галузях техніки, науки й у повсякденному житті і є невіддільною частиною телекомунікаційних і комп'ютерних систем, у яких за запитами від різних джерел передаються масиви інформації. Запити на обслуговування надходять нерівномірно, тому для компенсування цієї нерівномірності розробники закладають в обслуговуючі пристрої додаткові потужності. Набагато складнішими є завдання синтезу. Розробнику систем масового обслуговування доводиться вирішувати низку складних проблем. Насамперед це кількість каналів обслуговування за певної продуктивності кожного каналу. Надмірна кількість каналів призводить до їх простоювання протягом тривалих проміжків часу.

Основна частина: За останні десятиліття в різних галузях народного господарства виникла необхідність вирішення ймовірнісних завдань, пов'язаних з роботою систем масового обслуговування. Прикладами таких систем є телефонні станції, ремонтні майстерні, торгові підприємства, квиткові каси і тд. робота будь-якої системи масового обслуговування полягає в обслуговуванні потоку вимог, що надходить до неї (виклики абонентів, прихід покупців у магазин, вимоги на виконання роботи в майстерні і т. д.). У великих системах запити надходять масово, у зв'язку з цим такі системи отримали назву «системи масового обслуговування» (далі СМО). У зарубіжній літературі подібні системи називаються *queuing systems*. Робота системи масового обслуговування

залежить від виду та внутрішньої структури потоку заявок, що надходять на обслуговування, кількості каналів обслуговування і закону розподілу часу обслуговування заявок кожним каналом. Крім цього, на роботу системи значно впливають алгоритми обслуговування. Алгоритми обслуговування містять усі особливості поведінки заявки, що надійшла в систему. До таких алгоритмів належать, насамперед, правила утворення черги із заявок, які потрібно обслуговувати, і алгоритми вибору заявок із черги. Можуть розглядатися такі правила, коли черга взагалі не допускається. В інших системах масового обслуговування допускається утворення обмеженої (або необмеженої) черги заявок.

Система масового обслуговування вважається заданою, якщо визначено:

- 1) вхідний потік вимог;
- 2) система обслуговування;
- 3) час обслуговування вимоги кожним приладом;
- 4) дисципліна очікування;
- 5) дисципліна обслуговування;
- 6) дисципліна черги.

Для СМО (Систем масового обслуговування) з відмовами використовуються такі показники ефективності: абсолютна пропускна спроможність A – середня кількість заявок, яка може бути обслужена в одиницю часу; відносна пропускна здатність Q - відносне середнє число заявок. При цьому відносну пропускну здатність можна знайти за формулою де λ – це інтенсивність надходження заявок до СМО.

Оператор технічної підтримки має один телефон. Телефонні запити надходять з інтенсивністю 35 заявок на годину, середня тривалість розмови становить 6 хв. Визначити показники СМВ чергового оператора.

Примітка: вибираємо $\lambda = 35$ за годину; $t = 6$ хв.

Інтенсивність потоку обслуговування: $\mu = 35/6 = 5,8$

1. Інтенсивність навантаження.

$$\rho = \lambda \cdot t_{\text{обс}} = 35 \cdot 6/60 = 3,5$$

Інтенсивність навантаження $\rho=3,5$ показує ступінь узгодженості вхідного та вихідного потоків заявок каналу обслуговування та визначає стійкість системи масового обслуговування.

2. Імовірність, що канал вільний (частка простою каналу).

$$p_0 = \mu / (\lambda + \mu)$$

$$p_0 = 5,8 / (35 + 5,8) = 0,14$$

Отже, 25% протягом години канал буде не зайнятий, час простою дорівнює $t_{\text{пр}} = 15$ хв.

3. Частка заявок, які отримали відмову.

$$p_1 = 1 - p_0 = 1 - 0,14 = 0,86$$

Отже, 75% з числа заявок, що надійшли, не приймаються до обслуговування.

4. Відносна пропускна спроможність.

Частка обслуговуваних заявок, що надходять за одиницю часу:

$$Q = p_0 = 0,14$$

5. Абсолютна пропускна спроможність.

$$A = Q \cdot \lambda = 0,14 \cdot 35 = 4,9 \text{ заявок/година.}$$

6. Середній час простою СМО.

$$t_{\text{пр}} = p_{\text{отк}} \cdot t_{\text{обс}} = 0,86 \cdot 0,0333 = 0,29 \text{ година.}$$

7. Середня кількість заявок, що обслуговуються.

$$L_{\text{обс}} = \rho \cdot Q = 3,5 \cdot 0,14 = 0,49 \text{ од.}$$

Число заявок, які отримали відмову протягом години: $\lambda \cdot p_1 = 30$ заявок на годину.

Номінальна продуктивність СМО: $1/0,1 = 10$ заявок на годину.

Фактична продуктивність СМО: $4,9/5,8 = 84\%$ від номінальної продуктивності.

Підсумкова частина: Робота системи масового обслуговування залежить від виду та внутрішньої структури потоку заявок, що надходять на обслуговування, кількості каналів обслуговування і закону розподілу часу

обслуговування заявок кожним каналом. Крім цього, на роботу системи значно впливають алгоритми обслуговування. Алгоритми обслуговування містять усі особливості поведінки заявки, що надійшла в систему.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. А. Л. Литвинов. Теорія систем масового обслуговування: навч. посібник / А. Л. Литвинов; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. – 141 с.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ

Астаф'єв Олександр Юлійович

к.т.н., доцент

Сутягін Михайло Віталійович

студент

Державний Університет економіки і технологій
м. Кривий Ріг, Україна

Вступ. У реаліях 21 століття неймовірно великою цінністю зростає інформація. Інформація - це практично все, що оточує нас, те, що ми бачимо, чуємо, те, що ми представляємо у нашій уяві. Інформація (від лат. *informātiō* «роз'яснення, уявлення, поняття про що-небудь» ← *informare* «надавати вигляд, форму, навчати; мислити, уявляти») — відомості незалежно від форми їх уявлення[1]. Починаючи від неймовірної ідеї, яка з'явилася у вашій голові та закінчуючи її реалізацією та станом справ після її здійснення, інформація починає приймати якусь цінність. У світі, де гроші мають величезне значення, де гроші буквально описують ваше становище і вашу важливість, інформація відіграє найважливішу роль, адже за фактом ваші секрети, ваші геніальні ідеї, які привели вас до високого становища чи багатства за своєю суттю і є вашими грошима, тим, що надає вам право володіти грошима та становищем. Іншими словами, банальними, як не дивно, якщо ви знаєте щось, у вас є ідея як створити щось вартісне, то ви володієте цінною інформацією і зловмисники за своєю натурою звичайно будуть раді заволодіти цією інформацією і позбавити вас прибутку або отримати прибуток за допомогою ваших секретів самим. Згідно за статтею Леоніда Черняка на тему «Бар'єри на пути утечки данных»[2] розкрадання даних перетворюються сьогодні на одну з найбільш серйозних загроз для інформаційної безпеки — запобігання крадіжкам даних та несанкціонованому доступу до них розглядається вже серед завдань національного масштабу.

Мета роботи. Метою роботи є інформування зацікавлених осіб про те, яким чином можна захищати свою інформацію, якими методами та засобами при цьому можна скористатися і для чого інформацію взагалі потрібно захищати.

Матеріали та методи. У міру розвитку інформаційних технологій, подібна інформація почала зберігатися в електронному вигляді. Для її захисту потрібно організувати цілу систему методів, спрямованих на те, щоб вона не потрапила до рук недоброзичливців. Основне завдання системи захисту інформації - збалансований захист конфіденційності, цілісності та доступності даних, з урахуванням доцільності застосування та без будь-якої шкоди продуктивності організації[3]. Система захисту інформації представляє організовану сукупність спеціальних органів, засобів, методів та заходів, що забезпечують захист інформації від внутрішніх та зовнішніх загроз.

З позицій системного підходу до захисту інформації висуваються певні вимоги:

- забезпечення безпеки інформації не може бути одноразовим актом. Це безперервний процес, що полягає в обґрунтуванні та реалізації найбільш раціональних методів, способів та шляхів удосконалення та розвитку системи захисту, безперервному контролю її стану, виявлення її вузьких та слабких місць та протиправних дій;

- безпека інформації може бути забезпечена лише при комплексному використанні всього арсеналу наявних засобів захисту у всіх структурних елементах економічної системи та на всіх етапах технологічного циклу обробки інформації;

- планування безпеки інформації здійснюється шляхом розроблення кожною службою детальних планів захисту інформації у сфері її компетенції;

- захисту підлягають конкретні дані, що об'єктивно підлягають охороні, втрата яких може завдати організації певної шкоди;

- методи та засоби захисту повинні надійно перекривати можливі шляхи неправомірного доступу до секретів, що охороняються;

- ефективність захисту інформації означає, що витрати на її здійснення не повинні бути більшими за можливі втрати від реалізації інформаційних загроз;
- чіткість визначення повноважень та прав користувачів на доступ до певних видів інформації;
- надання користувачеві мінімальних повноважень, необхідних для виконання дорученої роботи;
- зведення до мінімуму кількості загальних для кількох користувачів засобів захисту;
- облік випадків та спроб несанкціонованого доступу до конфіденційної інформації; забезпечення ступеня конфіденційної інформації;
- забезпечення контролю цілісності засобів захисту та негайне реагування з їхньої вихід з ладу.

Результати та обговорення. Система захисту — це комплекс організаційних і технічних заходів, вкладених у забезпечення інформаційної безпеки підприємства. Головним об'єктом захисту є дані, що обробляються в автоматизованій системі управління (АСУ) та задіяні під час виконання бізнес-процесів [4]. Тобто у результаті система захисту інформації, як і будь-яка система, повинна мати певні види власного забезпечення, спираючись на які вона виконуватиме свою цільову функцію. З огляду на це система захисту інформації повинна мати нормативні документи, положення, інструкції та керівництва, вимоги яких є обов'язковими в рамках сфери дії. Реалізація захисту має здійснюватися певними структурними одиницями. Також передбачається широке використання технічних засобів, як захисту інформації, так забезпечення діяльності власне системи захисту інформації. Відомості, пов'язані із захистом інформації, що забезпечують її функціонування, повинні бути задокументовані. В умовах жорстких вимог захисту інформації повинні бути норми та регламенти діяльності органів і служб, що реалізують функції захисту, різноманітних методик, що забезпечують діяльність користувачів при виконанні своєї роботи.

Висновки. Інформація потребує захисту, у будь-якому бізнесі це, мабуть,

найуразливіше місце. Ми розглянули більшу частину вимог до організації подібних систем і вказали з чого в результаті повинна бути система захисту інформації. Якщо всі правила, методи та засоби захисту інформації в компанії розглянуті та працюють злагоджено, компанія не зазнає збитків через витік, знищення та неправомірний доступ до інформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ю. Е. Хохлова. (2009) Институт развития информационного общества. 160 с.
2. Леонид Черняк (2010) [Електроний ресурс]: Барьеры на пути утечек данных | Открытые системы. СУБД | Издательство «Открытые системы» — Режим доступа: <https://www.osp.ru/os/2010/10/13006330>
3. Jason Andress (2009) The Basics of Information Security. 6с.
4. Журнал «Газовая промышленность» (2009) [Електроний ресурс]: Комплексный подход к организации системы защиты информации на предприятии: основные вопросы и технологии Режим доступа: <https://www.epam-group.ru/about/newsroom/in-the-news/2009/kompleksnyy-podhod-k-organizacii-sistemy-zaschity-informacii-na-predpriyatii-osnovnyye-voprosy-i-tehnologii>

БЕЗПЕКА В ІНТЕРНЕТІ З ВИКОРИСТАННЯМ VPN

Астаф'єв Олександр Юлійович

к.т.н., доцент

Шолох Тимур Олександрович

студент

Державний Університет Економіки і Технологій
м. Кривий Ріг, Україна

Вступ. Збереження конфіденційності в Інтернеті є серйозною проблемою сьогодні перед світом. Ця проблема тісно пов'язана з концепцією Інтернету на право всіх користувачів на вільний доступ до інформації, перегляду, зберігання та перепрофілювання даних. Реальність така, що Ви та Ваш комп'ютер перебуваєте під постійним контролем. Більшість цього контролю безпечна, наприклад, якщо Ваш інтернет-провайдер (ISP) відстежує інформацію про Ваш веб-хост, Вашу IP-адресу та фізичне місцезнаходження, що часто вважається знеособленою інформацією. З іншого боку, чимала частина моніторингу не така вже безневинна, оскільки існують хакери, віруси, а також, у деяких випадках, урядові цензори, які шукають інформацію, використовуючи яку, вони можуть завдати Вам шкоди або блокувати Вам доступ в Інтернет.

Віртуальні приватні мережі вже давно розглядаються як сервісно-орієнтовані мережі. Вони використовуються для безпечного зберігання даних корпоративних мереж у випадках, коли працівники працюють віддалено. Вони також використовуються окремими особами, які бажають уникнути інтернет-цензури та отримати доступ до регіонально обмеженого контенту. Все більшої популярності набувають VPN і як інструмент для підвищення безпеки при підключенні до Інтернету. Скажімо, наприклад, Ви подорожуєте та працюєте у мережі загального користування Wi-Fi, або мешкаєте в країні, де доступ до контенту в Інтернеті обмежений. Ваші дані та комп'ютер при підключенні до Інтернету стають доступними для сторонніх, які, за бажанням, можуть бачити перелік веб-сайтів, які Ви відвідуєте, вкрасти Ваші дані, коли вони рухаються

по мережі та навіть отримати доступ до Вашого комп'ютера. Дані можуть бути продані іншим, використовуватися для блокування доступу до веб-сайтів або для ідентифікації Вашої особи та визначення Вашого місцезнаходження.

Зі зростанням кількості бажаючих отримати різноманітну інформацію для різних цілей потреба у використанні віртуальних приватних мереж значно зросла. Ця та багато інших проблем роблять цю тему досить актуальною.

Мета роботи. Метою роботи є інформування користувачів про спосіб, що дозволяє захистити себе і свої дані у інтернет мережі.

Матеріали та методи. VPN (Virtual Private Network – віртуальна приватна мережа) – це безпечне, зашифроване підключення між двома мережами або між окремим користувачем та мережею. Мережі VPN дозволяють користуватися Інтернетом, зберігаючи конфіденційність.

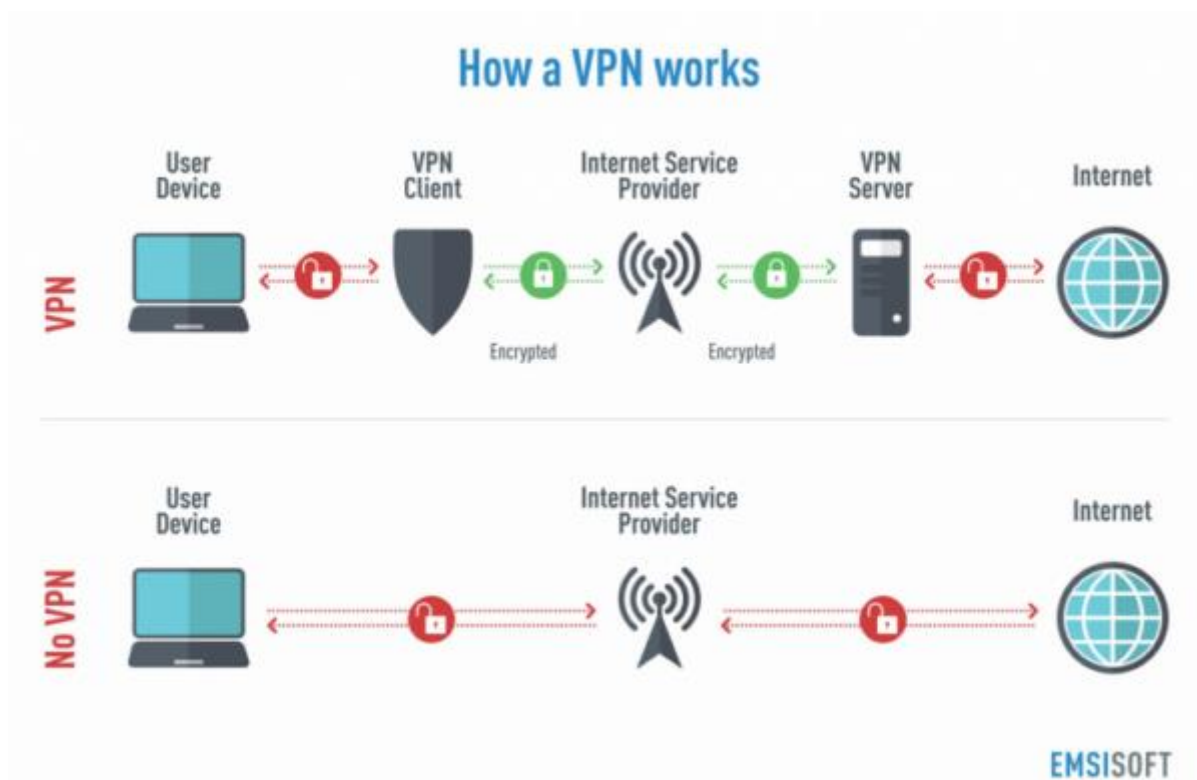

Рис. 1. Принцип роботи VPN

Принцип роботи доволі простий (рис. 1) і вам потрібен лише VPN-клієнт, щоб підключитись до VPN-сервера.

1. Після встановлення VPN клієнта, вам потрібно встановити з'єднання з сервером, аби розпочати шифрування.

2. VPN-клієнт встановить підключення до відповідного сервера через провайдера та створить VPN "тунель".

3. VPN-сервер замінить вашу IP-адресу своїм (таким чином приховуючи ваше місце розташування) і починає розшифровувати дані, що отримуються від вас, і перешле їх в Інтернет

4. Як тільки VPN-сервер отримає дані з різних веб-серверів, він шифрує їх і відправляє назад на пристрій через провайдера.

5. Коли VPN клієнт отримає вхідний трафік, він розшифровує його для вас.

Результати та обговорення. Використання VPN системи має дуже багато плюсів:

1. Приховування вашої особи в інтернеті, що відбувається завдяки підміні вашої IP адреси.

2. Обхід геоблокування країни, завдяки отриманні усіх даних з VPN сервера іншої країни.

3. Обхід факсволу, який може бути встановлений у будь-якому закладі

4. Захист вашого інтернет підключення через систему шифрування.

5. Безпечне використання торентів з прихованною IP адресою.

Нажаль існує і декілька мінусів:

1. Іноді VPN можуть уповільнювати швидкість роботи інтернету, що відбувається через використання повільного серверу.

2. Неправильне використання VPN може поставити під загрозу вашу конфіденційність

3. Якісні VPN коштують грошей

Висновки. Підсумовуючи можна зрозуміти, що VPN використовується для захисту трафіку від перехоплення зловмисниками, безпечної діяльності в Інтернеті, для отримання доступу до заблокованих ресурсів і ще для деяких задач. Хоча VPN використовує досить надійні алгоритми шифрування, включення VPN-клієнта на вашому ПК не гарантує 100% збереження конфіденційної інформації, тому слід уважно поставитися до вибору VPN-

провайдера і до цієї технології в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Столлингс В. (2002) Основы защиты сетей. 432 с.
2. Haylee Osborn (2017) [Електроний ресурс]: VPNs: Your personal tunnel to privacy. Режим доступу: <https://www.osp.ru/os/2010/10/13006330>
3. Романец Ю. В., Тимофеев П. А., Шаньгин В. Ф. (2002) Защита информации в компьютерных системах и сетях. 2-е изд. 328с.

ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОСТІ ОСНОВНОГО ГЕНЕРУЮЧОГО ОБЛАДНАННЯ ТЕЦ

Бабенко Ольга Анатоліївна
кандидат технічних наук
старший науковий співробітник
Інститут проблем машинобудування
ім. А. М. Підгорного НАН України
м. Харків, Україна

Вступ. Одним з напрямків підвищення економічності основного генеруючого обладнання теплоелектроцентралей (ТЕЦ) є вибір раціональних режимів експлуатації турбоустановок з урахуванням споживання теплової енергії тепловими мережами міста, яке визначається температурним графіком, станом теплового фонду, промислових споживачів і безпосередньо теплових мереж, які суттєво змінили свої теплові характеристики після введення їх в експлуатацію. Це викликає необхідність коригувати режими відпуску теплової енергії в порівнянні з заданим температурним графіком.

Теплофікаційна установка (ТФУ) ТЕЦ працює в складі турбоустановки, використовуючи пар знижених параметрів з верхнього й нижнього теплофікаційних відборів. Залежно від завдання споживачем необхідної кількості тепла та його потенціалу (температури), відбувається розподіл потоків на пар, що надходить в підігрівачі сітьової води (ПС), і пар, що надходить в циліндр низького тиску (ЦНТ). При цьому збільшення витрати пари в ПС пов'язано зі зниженням витрати пари в ЦНТ, що призводить до роботи ступенів ЦНТ в режимі споживання потужності, при якому зменшується вироблення електроенергії. Це викликає необхідність вибору раціональних режимів відпуску тепла ПС та узгодження їх роботи з режимом експлуатації ЦНТ.

Мета роботи. Мета дослідження – проаналізувати роботу теплофікаційної установки на прикладі турбіни Т-100/120-130 Уральського турбінного заводу (на ТЕЦ України експлуатуються 6 енергоблоків з турбінами

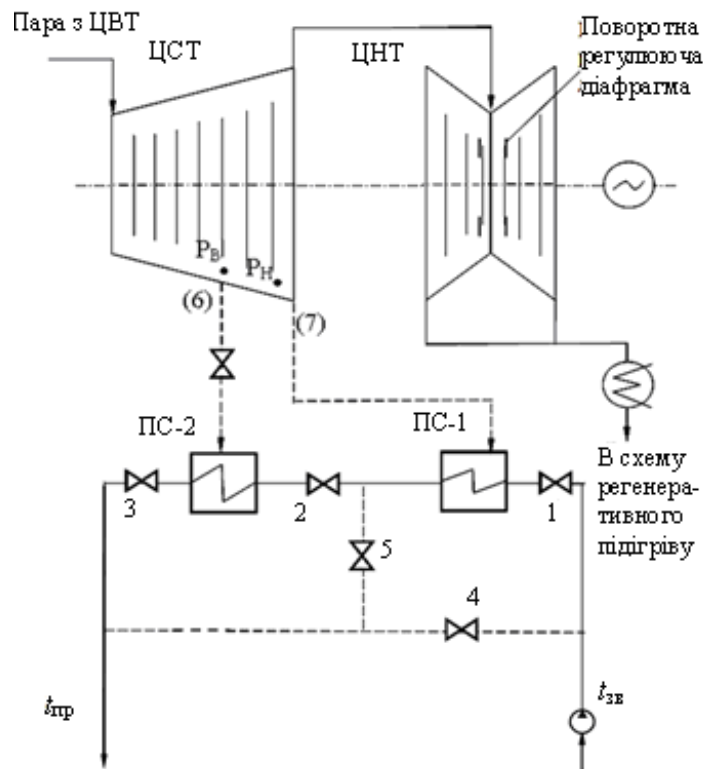
даного типу), розглянути режими роботи ТФУ та визначити раціональні режими експлуатації турбіни при роботі тільки сітьового підігрівача нижнього ступеня та при оптимальному розподілу теплового навантаження між ними. При цьому слід враховувати, що на режими експлуатації турбіни й ТФУ значно впливає температура зовнішнього повітря та витрата сітьової води.

Матеріали та методи. Інструментом вирішення задачі підвищення ефективності основного генеруючого обладнання ТЕЦ є математичне моделювання теплових схем турбоустановок, розвиток моделей з урахуванням аналізу реальних умов роботи енергоблоків, аналіз результатів розрахункових досліджень, створення швидкодіючих математичних моделей роботи елементів турбоустановки та, перш за все, теплофікаційної установки і циліндра низького тиску.

Результати та обговорення. Двохступінчата теплофікаційна установка (див. рис. 1) підключена до відбору 6 циліндру середнього тиску (ЦСТ), з якого отримує пару підвищеного тиску p_v (від 0,06 МПа до 0,25 МПа) сітьовий підігрівач верхнього ступеня ПС-2, та до регульованого відбору 7 ЦНТ, розташованого між вихлопом ЦСТ й входом в ЦНТ, з якого отримує пару з тиском p_n (від 0,05 МПа до 0,20 МПа) підігрівач сітьової води нижнього ступеню ПС-1.

Підігрівачі ПС-1 й ПС-2 підключені по сітьовій воді послідовно, що забезпечує на виході з ТФУ температуру сітьової води, яка визначається температурним графіком споживача. Для регулювання цієї температури використовуються засувки 1 – 3 та перемички з засувками 4, 5.

Регулювання кількості відпускаемого тепла здійснюється поворотною діафрагмою, яка розташована на вході в проточну частину ЦНТ, приводом для неї служить сервомотор. Поворотом кільця регулюючої діафрагми проводиться розподіл потоків пари в ПС-1 та проточну частину ЦНТ, від чого залежить кількість тепла, що віддається сітьовій воді в ПС-1, та вироблення потужності в ЦНТ, що передається електрогенератору.

ЦВТ, ЦСТ, ЦНТ – циліндри високого, середнього й низького тиску

Рисунок 1 – Принципіальна схема установки для підігріву сітрової води теплофікаційної турбіни Т-100/120-130

Розрахункове дослідження виконано при витратах сітрової води $G_{\text{св}}$, що дорівнює 1000; 2000; 3000; 4000; 4500 т/год, в діапазоні зміни температури зовнішнього повітря $t_{\text{зп}}$ від мінус 11°C до 10°C (опалювальний сезон) та $t_{\text{зп}} > 10^\circ\text{C}$ (гаряче водопостачання).

Зміна навантаження енергоблоку здійснювалася за рахунок витрати свіжої пари при постійному тиску й температурі на вході в турбіну. Витрата свіжої пари для розглянутих навантажень прийнята наступною:

- $G_0 = 295$ т/год – нижнє значення регульовального діапазону турбіни;
- $G_0 = 440$ т/год – номінальний режим роботи турбіни;
- $G_0 = 485$ т/год – робота турбіни в режимі максимальної потужності та в

чисто конденсаційному режимі (при розрахунковому дослідженні робота турбіни без відпуску тепла не розглядалася).

Розглянуто змінні режими роботи теплофікаційної турбіни Т-100/120-130 при відпуску тепла від нижнього відбору за допомогою ПС-1

$$\bar{Q}_{T1} = Q_{T1}/Q_T = 1,0,$$

відпуску тепла від двох відборів, коли послідовно включені сітьові підігрівачі ПС-1 й ПС-2 при рівному тепловому навантаженні

$$\bar{Q}_{T1} = Q_{T1}/Q_T = 0,5 \text{ або } Q_{T1} = Q_{T2} = 0,5Q_T$$

та при оптимальному розподілі теплового навантаження між ними

$$\bar{Q}_{T1} = \bar{Q}_{T1}^{\text{опт}},$$

де Q_{T1} , Q_{T2} – кількість тепла, що підводиться в нижньому ПС-1 й верхньому ПС-2 підігрівачах сітьової води;

Q_T – кількість тепла, що відпускається теплофікаційною турбіною.

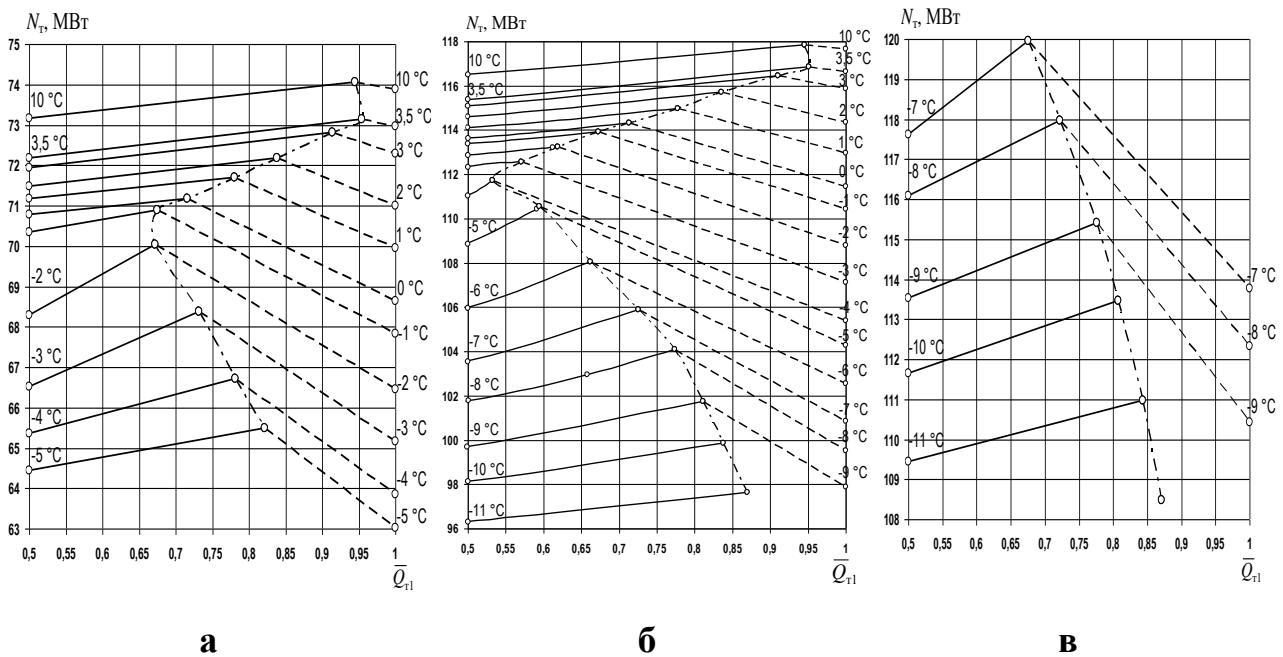
Зважаючи на можливість ТЕЦ-5 працювати трьома енергоблоками при певній пропускній здатності теплової мережі на виході ТЕЦ, для дослідження обрано діапазони:

- по витраті сітьової води від 1000 т/год до 4500 т/год, яка визначається технічними характеристиками сітьових підігрівачів ПС-1 й ПС-2;

- по витраті свіжої пари від 295 т/год до 485 т/год, що визначається діапазоном регулювання енергоблоку по відпуску електроенергії.

При цьому прийнято обмеження по максимальній електричній потужності турбоустановки, що дорівнює 120 МВт, та по температурі прямої сітьової води.

На рис. 2 у якості прикладу наведено результат розрахункового дослідження роботи сітьових підігрівачів ТФУ в залежності від температури зовнішнього повітря та навантаження турбіни Т-100/120-130 при витраті сітьової води $G_{св} = 2000$ т/год.

а – $G_0 = 295$ т/год; **б** – $G_0^{\text{ном}} = 440$ т/год; **в** – $G_0^{\text{max}} = 485$ т/год

Рисунок 2 – Вплив розподілу теплового навантаження між сітьовими підігрівачами ТФУ на зміну потужності турбіни Т-100/120-130 при витраті сітьової води $G_{\text{св}} = 2000$ т/год

Висновки. Аналіз зміни залежності N_T від розподілу навантаження сітьових підігрівачів $\bar{Q}_{T1} = Q_{T1}/Q_T$ при різних температурах зовнішнього повітря показав, що залежність N_T від \bar{Q}_{T1} при різних $t_{\text{зп}}$ має екстремум.

Такий характер впливу розподілу \bar{Q}_{T1} вказує на те, що при відході від інструкційного рівномірного розподілу теплового навантаження між сітьовими підігрівачами можливо одержувати додатково електроенергію і тому слід розглянути оптимальну роботу ТФУ при різному тепловому й електричному навантаженні турбіни. Це надасть можливість у подальшому створити програмне забезпечення для зручності представлення отриманих результатів чисельних досліджень для їх використання на ТЕЦ при роботі енергоблоку, що дозволить оперативному персоналу обрати раціональний розподіл навантажень між сітьовими підігрівачами при зміні режимів експлуатації.

МЕНЕДЖЕР БАЗ ДАНИХ MYSQL ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЙОГО РОБОТИ

Гаврилов Сергій Михайлович

студент кафедри програмного забезпечення систем
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Білак Юрій Юрійович

кандидат фізико-математичних наук,
доцент, завідувач кафедри
програмного забезпечення систем

В наш час, однією з найпопулярніших систем управління базами даних (СУБД) є MySQL та MySQL-сервер, які мають вільну ліцензію, є надійними та швидкими в роботі. При розробленні веб-додатків чи веб-сайтів, незалежно від обраної платформи, мови програмування або фреймворку не обходиться без використання бази даних. Цю СУБД використовують більшість провідних веб-сайтів та веб-додатків, в тому числі Airbnb, Uber, LinkedIn, Facebook, Twitter та YouTube. Однак при використанні баз даних MySQL виникає потреба в їх адмініструванні. Тому досить важливим та актуальним на даний час є наявність універсального інструменту у вигляді простого, зручного та швидкого менеджера баз даних.

Дослідження присвячене вивченню роботи сучасного стану програмних розробок менеджерів БД, їх порівняльна характеристика, виявлення переваг та встановлення недоліків, аналізу потреб ринку та користувачів менеджерів БД і як результат створення повнофункціонального кросс-платформенного менеджера баз даних MySQL на мові Java на архітектурі клієнт-сервер.

Процес створення додатку складається з таких етапів:

- визначення завдань, які має вирішувати додаток та конкретизація функціональності;
- вибір технологій для реалізації поставлених завдань;
- визначення дизайну системи;
- побудова структури системи тощо.

Важливою особливістю, якій має відповідати додаток - він повинен мати

дружелюбний інтерфейс, щоб користувачам було зручно керувати базами даних, таблицями та полями. Він повинен володіти швидкістю та стабільністю в роботі, довгий час працювати без перевантаження веб-сервера. Менеджер повинен мати зручну інсталяцію на будь-якій операційній платформі.

В якості технології побудови додатку обрано фреймворк Grails — програмний каркас для створення веб-застосунків, написаний на скриптовій мові Groovy, яка в свою чергу заснована на Java.

В результаті отримано наступні характеристики додатку:

- Потужна і несуперечлива підтримка персистенції (збереження даних).
- Потужні і легкі у використанні шаблони сторінок (view), що використовують GSP (Groovy Server Pages).
- Динамічні бібліотеки тегів для легкого створення компонентів веб-сторінок.
- Хороша підтримка AJAX, легко розширюється і налаштовується під цілі розробника.
- Забезпечити режим розробки, що включає вбудований веб-сервер і автоматичне перевантаження ресурсів.

Етапи створення алгоритму

Висновки. Розроблений додаток є актуальним та універсальним, а його новизна полягає в тому, що він є кросс-платформенним, знижує витрачання ресурсів за рахунок використання єдиного сервера, підтримує багатокористувацький режим управління, відповідає архітектурі клієнт-сервер і є єдиним, в своєму роді, на даний час. Даний додаток є легкорозширюваним за рахунок використання популярного фреймворку Grails та може бути використаний у ході реальних розробок програмних продуктів, сайтів і CMS систем для адміністрування СУБД MySQL.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. П. Ноутон, Г. Шилдт «Java 2: The Complete Reference», БХВ-Петербург, 2008 р. 1072 стр. ISBN: 978-5-94157-012-6
2. G.Smith, P.Ledbrook «Grails in Action, Manning», 2009р. 520стр. ISBN: 1933988932
3. S.Davis, J.Rudolph «Getting Started with Grails Second Edition», C4Media Inc, 2010р. 147стр. ISBN: 978-0-557-18321-0
4. В.Вibeault, Y.Katz «jQuery in Action», Manning, 2008р. 376стр. ISBN: 1933988355
5. А.Хемраджани «Гибкая разработка приложений на Java с помощью Spring, Hibernate и Eclipse», Вильямс, 2008р. 352 стр. ISBN 978-5-8459-1375-3
6. Документація Java – <http://www.kodejava.org/>
7. Офіційна документація Grails – <http://www.grails.org/Documentation>,
<http://grails.org/doc/1.0.x/guide/>

ВИКОРИСТАННЯ АЛГОРИТМУ ПОШУКУ АНОМАЛІЙ У ТЕСТУВАННІ ІГРОВИХ ПРОГРАМ

Крамаренко Дар'я Олександрівна,

студент

Рудніченко Микола Дмитрович

к.т.н., доцент

Національний університет «Одеська політехніка»

м. Одеса, Україна

Вступ. Розробка, тестування та підтримка відеоігор потребує великої кількості дорогих ресурсів. Вимоги до ігрових продуктів зростають у геометричній прогресії, і сучасним ігровим компаніям складно встигати за бажаннями користувачів. Особливо великої популярності ігрові програми почала набувати на тлі епідемічної ситуації у світі - так, згідно з останнім дослідженням від DFC Intelligence, у відеоігри грає понад 40% населення планети, серед яких 48% споживачів грають у ігри на комп'ютері.

Така висока актуальність породжує попит на більш дорогі ігрові продукти, цим ускладнюючи процес розробки. Як відомо, що складніший продукт, то більше в ньому помилок, і кількість тестів зростає пропорційно кількості функцій.

У великих ігрових компаніях відсоток співробітників-тестувальників може перевищувати кількість інших фахівців, і часто більшість бюджету розробки витрачається саме на етапі тестування та виправлення помилок.

Мета роботи. З метою оптимізувати та прискорити етап тестування, розробники ігор все частіше починають звертатися до автоматизації тестування. Проте ця сфера ще настільки вивчена, а існуючі рішення автоматизації не підходять для комплексних інтерактивних систем.

Для вирішення цієї проблеми можна звернутися до штучного інтелекту та спробувати розробити систему пошуку аномалій, яка автоматизує процес пошуку багів. За допомогою цієї технології можна прискорити процес

тестування та зменшити кількість працівників-тестувальників.

Матеріали та методи. За основне завдання візьмемо пошук візуальних помилок, а саме баги з текстурами, 3д об'єктами та візуальними ефектами. Для розробки рішення буде використана мова Python та бібліотеки TensorFlow, pandas та Alibi Detect.

Після створення програмного продукту на основі вибраних технологій ми маємо готову для навчання систему. Як матеріали навчання були взяті зображення з комп'ютерної гри «The Elder Scrolls V: Skyrim» розробленої компанією Bethesda Game Studios, при цьому всі зображення є "нормальними" даними і не відображають багів.

З навченою системою було проведено ряд тестів, суть яких була у визначенні можливості нейромережі знаходити аномальні патерни, дефектні текстури та неприродні для ігрового оточення кольору. Результати цих тестів показані на круговій діаграмі на рис. 1.

Рис. 1. Діаграма результатів пошуку аномалій

Результати та обговорення. Отже, виходячи з отриманих даних можна побачити, що система пошуку аномалій після першої ітерації навчання показала позитивний результат і спрацювала без помилок у 89% випадків: зі 127 зображень, завантажених для обробки, 113 були успішно позначені як "нормальні" або аномальні залежно від змісту. Ще 10 зображень були

помилково позначені як аномальні, що призводить до 8% помилкових спрацьовувань алгоритму. 4 зображення, що залишилися, містили аномальні текстури, проте не були помічені системою, приводячи до 3% нерозпізнавання багів.

Висновки. Таким чином, розробка програми пошуку аномалій прискорила тестування продукту та показала позитивні результати, проте все ще спостерігався певний відсоток хибних спрацьовувань та ігнорування багів. Робимо висновок, що неймережа може використовуватися для успішного тестування ігрових програм, проте вона вимагає великої кількості навчальних матеріалів, удосконалення алгоритму та контрольованого підходу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Three Billion People Worldwide Play Video Games, New Report Shows [Електроний ресурс] – Режим доступу: <https://www.ign.com/articles/three-billion-people-worldwide-now-play-video-games-new-report-shows>.

2. Автоматизація тестування під час створення ігор [Електроний ресурс] – Режим доступу: <https://habr.com/ru/post/487640/>.

3. Застосування неймережевих технологій [Електроний ресурс] – Режим доступу: <https://habr.com/ru/post/413095/>.

4. Game Testing: All in One / Charles P. Schultz, Robert Bryant, Tim Langdell // Course Technology - 2005 - p. 520

АНАЛІЗ МЕТОДІВ РОЗРАХУНКУ ПОКАЗНИКІВ БАЛАНСОВОЇ НАДІЙНОСТІ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИЧНИХ СИСТЕМ

Ковальова Юлія Вікторівна

к.т.н., доцент, доцент

Щербак Ірина Євгенівна

к.т.н., старший викладач

Кривенко Артем Олександрович

Стадник Антон Вікторович

студенти

Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова
м. Харків, Україна

Вступ. Планування розвитку електроенергетичних систем (ЕЕС) передбачає необхідність вирішення завдання визначення кількісних характеристик одиничних властивостей надійності ЕЕС і ризиків, пов'язаних з її роботою, представлених показниками балансової надійності (ПБН) [1-2]. Рішення зазначеної задачі вимагає урахування імовірнісних характеристик основних параметрів, що визначають режим роботи ЕЕС.

Структура і принципи управління ЕЕС в цілому по світу все більше ускладнюються, що пов'язано з впливом таких чинників як: збільшення частки розподіленої генерації, впровадження нових технологій виробництва електроенергії, в основі яких закладено використання поновлюваних джерел енергії, ускладнення схем мереж електропостачання, збільшення протяжності ліній електропередавання (ЛЕП), впровадження управління на стороні споживача та ін. В цих умовах все більш істотну роль починає грати оцінка надійності складнозамкнутих електроенергетичних систем (ЕЕС).

Мета роботи. Дослідження та удосконалення аналітичних методів та методів статистичного моделювання для розрахунку показників балансової надійності електроенергетичних систем.

Матеріали та методи. На сьогоднішній день найбільш поширеними методами для оцінки показників балансової надійності багатозонних ЕЕС є

аналітичні методи та методи статистичного моделювання (ММК). При визначенні показників балансової надійності з допомогою ММК можна використовувати аналіз випадкових подій чи випадкових процесів.

Аналіз випадкових подій передбачає розгляд окремих часових інтервалів та відповідних їм випадкових станів системи (стан обладнання та значення навантаження). До кожного стану визначається дефіцит потужності. Багаторазове повторення цієї процедури дозволяє отримати необхідні показники надійності. При цьому даний підхід не дозволяє оцінити тривалість дефіцитних станів, оскільки кожен стан не залежить від попереднього стану системи. Основними моделями, що використовуються в радянські часи, були SINAR-MEI, «Оріон», «Корал», Бурштин, модель ЕНІН.

При використанні аналізу випадкових процесів моделюється випадковий потік відмов для періоду, що розглядається, після чого, для окремих інтервалів часу вибираються випадкові величини навантаження, визначаються дефіцити потужності та їх тривалість. Багаторазове повторення цієї процедури дозволяє обчислити шукані показники надійності.

ММК використовуються в тих випадках, коли ще не розроблені або недостатньо налагоджені аналітичні методи. У них відносно просто враховуються фактори, що визначають надійність ЕЕС, і немає обмеження на вигляд законів розподілу подій, що моделюються. Необхідна точність досягається ціною збільшення числа реалізацій, що призводить до значної, навіть за мірками завдань довгострокового планування, тривалості розрахунку ПБН, займає від кількох хвилин за кілька днів. На рисунку 1 представлено укрупнену блок-схему реалізації методу ММК при оцінці показниками балансової надійності (ПБН) ОЕС.

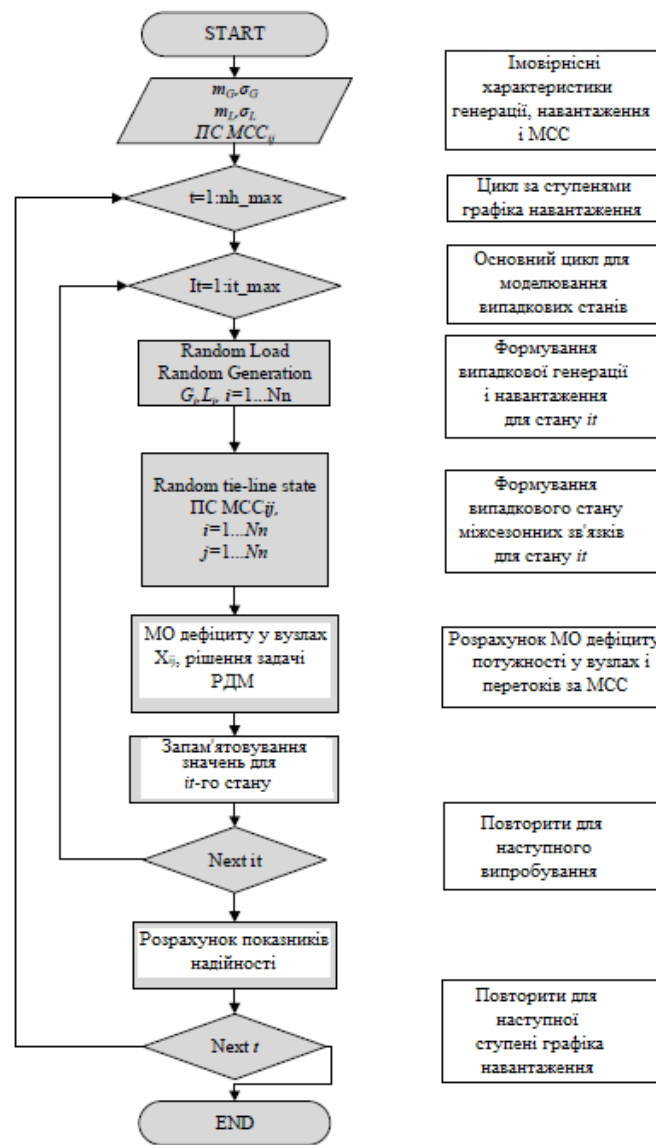

Рис1. Укрупнена блок схема ММК

Ідея аналітичних методів полягає у перетворенні рядів ймовірностей (функцій розподілу) вихідних величин з використанням методів математичної статистики та теорії ймовірностей для отримання результуючих показників надійності. Досить поширеним аналітичним методом є метод згортки. На кожному етапі згортки схеми міжсистемний зв'язок А-В розглядається разом із суміжними ЕЕС А, В за моделлю диполя (рис. 2).

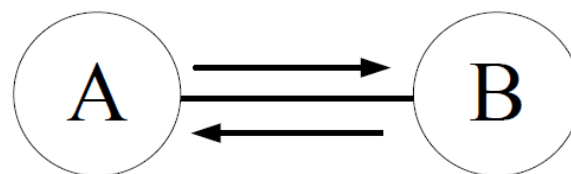

Рис 2. Розгляд МСС А-В за моделлю диполя

При поточних імовірнісних характеристиках ЕЕС А і В (без урахування зв'язку з іншими ЕЕС) визначаються імовірнісні параметри потоку потужності зв'язку А-В. При згортанні схеми від вузла В до вузла А, результуючі показники балансової надійності об'єднаного вузла визначаються як сума власних математичного очікування та дисперсії небалансу потужності (НП) вузла А з можливою допомогою/попитом вузла В. При даному підході, можливий дефіцит вузла, що виключається, розглядається як пріоритет в результаті чого на останньому етапі згортки, можлива допомога від системи враховує всі раніше виключені вузли (а отже, і їх дефіцити), що може призвести до завищених показників дефіциту потужності у вузлі. Крім того, подібний підхід дозволяє визначити показники надійності лише для найпростіших радіальних систем.

Додатково до зазначеного зустрічається підхід використання згортки функцій розподілу (ФР) ймовірностей генерації та навантаження окремих концентрованих систем (зон надійності) без урахування обмежень ПС МСС для отримання підсумкової ФР НП ЕЕС та подальшого обчислення ПБН. Основним недоліком зазначеного підходу є висока обчислювальна складність інтеграла згортки у разі великої кількості змінних у зв'язку з чим, як альтернатива, пропонується використовувати семиінваріанти (коефіцієнти розкладання логарифму характеристичної функції до ряду Маклорена).

При використанні методу семи інваріантів, ФР підсумкового НМ в системі, може бути представлена через суму семиінваріантів відповідних вихідних незалежних випадкових величин (наприклад, небалансів вузлів), при цьому для отримання ФР на основі отриманих характеристик використовується апроксимація з використанням рядів Грама-Шарльє, розкладання Еджворта, Тейлора та ін. До недоліків методу відносять залежність точності розрахунку від числа семиінваріантів, що розраховуються, і виникнення похибки на етапі переходу від семиінваріантів до підсумкової ФР.

Іншою поширеною групою аналітичних методів є методи, засновані на точковій оцінці ФР. Ідея методів точкової оцінки полягає в отриманні

параметрів (математичного очікування та середньоквадратичного відхилення) ФР шуканих величин (перетікань потужності, значень обмеження навантаження і т.д.), через точкову оцінку вихідних ФР. При цьому, незважаючи на простоту реалізації порівняно, наприклад, з методом згортки в якості ключових недоліків даного методу, як правило, виділяють зниження точності при збільшенні числа змінних.

Результати та обговорення. Застосування того чи іншого підходу до розрахунку показників балансової надійності багато в чому визначається деталізацією розрахункової моделі, а вона, у свою чергу, залежить від горизонту планування та існуючих принципів взаємодії між окремими ЕЕС.

Висновки. Таким чином, все більш ускладнюється структура та принципи управління ЕЕС, позиціонування надійності як товару із заданою вартістю, а також відсутність нормативно закріплених керівних вказівок з управління надійністю вимагають розробки комплексних підходів до оцінки показників надійності ЕЕС. Існуючі методи розрахунку ПБН умовно поділяються на аналітичні та ММК. Незважаючи на широке поширення ММК у всьому світі, все більше ускладнення розрахункових моделей взаємодії між окремими ЕЕС, використовуваних щодо ПБН, вимагає розробки нових підходів до обліку стохастичних характеристик ЕЕС. Область застосування, що існують на сьогодні, аналітичних методів визначення ПБН обмежена як структурою, і розмірами аналізованих ЕЕС, що передбачає необхідність їхнього подальшого вдосконалення.

ВПЛИВ МЕХАНІЧНИХ ФАКТОРІВ НА КОРОЗІЙНІ ПРОЦЕСИ НА АВІАЦІЙНІЙ ТЕХНІЦІ

**Копичко Руслана Русланівна,
Сиволожська Валентина Миколаївна,**
викладач циклової комісії
технічного обслуговування авіаційної техніки
Кременчуцький льотний коледж
Харківського національного університету внутрішніх справ
м. Кременчук, Україна

Введення. Корозія і авіація – два поняття, які не повинні перетинатися. Але це неможливо. У будь – якому середовищі корозійні процеси завжди будуть залишатися сліди на авіаційній техніці. Її головною задачею є вчасне виявлення та видалення осередків корозії, доки вони не призвели до катастрофічних наслідків.

Ціль роботи. Дослідити вплив механічних факторів на корозійні процеси та процеси захисту авіаційної техніки.

Матеріали та методи. Дослідження впливу механічних факторів корозії на авіаційну техніку та захист від неї.

Результати. Сучасна авіаційна техніка майже повністю використовує у якості конструкційних матеріалів метали та їх сплави. У процесі експлуатації авіаційної техніки унаслідок хімічної або електрохімічної їх взаємодії з навколишнім середовищем та механічними напруженнями відбувається корозія, що призводить до руйнування металевих конструкцій. Найчастіше корозія починається з металевих поверхонь, й подальшому розвитку цього процесу, поширення вглиб конструкції. За своїм походженням механічні напруження бувають внутрішніми, які виникають у результаті деформації або термообробки металу, або зовнішніми, викликані прикладеними зовні навантаженнями

Також, в залежності від характеру механічної взаємодії поділяється на чотири типи корозії:

– Корозійне розтріскування – це місцеве руйнування металу при одночасному впливі на метал розтягуючи напружень та корозійного середовища;

– Корозійна втома – це руйнування при одночасному впливі на метал агресивного середовища та знакозмінних напружень;

– Корозія тертя – це руйнування металу у результаті механічного впливу стирання на метал іншого металу при наявності корозійного середовища або безпосереднього впливу самого рідкого або газоподібного корозійного середовища на метал;

– Корозійна кавітація – це механічний ударний вплив самого агресивного корозійного середовища.

Розглянемо найпоширеніші види корозії на поверхнях авіаційної техніки.

Корозійне розтріскування металу найчастіше відбувається на крилах літаків. Під час зльоту та посадки крило літака зазнає напружень розтягу та згинальні моменти. Також відбувається вплив навколишнього середовища, яке проявляється у перепаді тиску, різній вологості повітря та наявності опадів.

Корозійне розтріскування металу крила одночасно при впливах характеризується утворенням тріщин у площинах, перпендикулярних напрямленню розтягуючи напружень.

Корозія тертя найчастіше спостерігається на вузлах кріплення деталей. Зараз розглянемо на прикладі вузла кріплення траверсу стійки шасі літака до корпусу крила. Ймовірність появи корозії тертя у цьому місці дуже велика у тому випадку, якщо порушується змащення опорного елемента.

Найбільш поширеним методом захисту металів та сплавів від корозії є створення на їх поверхні захисних покриттів. Існує багато різноманітних покриттів, які мають достатньо високі антикорозійні властивості.

Висновки. Навіть при розвитку сучасної техніки, вдосконалення технологічних процесів та методів, корозія залишається великою небезпекою не

тільки в авіації, а й для інших промислових цілей. Методи захисту також залишаються майже без змін.

Можливо, якщо всі металеві конструкції авіаційної техніки замінюють на композитні матеріали, тоді повністю вийде уникнути появу корозії. Але зараз використання композитних матеріалів не доцільно з економічної точки зору.

ПРОГРАМНО-АЛГОРИТМІЧНЕ ФОРМУВАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ ГРАФІЧНИХ ОБРАЗІВ В СИСТЕМАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Лазоришинець Віталій Вікторович

студент

Ужгородський національний університет

м. Ужгород, Україна

Вступ. У зв'язку з масовим переходом навчальних закладів на дистанційну форму навчання, багато людей знайшли для себе в цьому як і переваги, так і досить серйозні недоліки. Коли у людей немає вибору між традиційною формою освіти та дистанційною, потрібно у найшвидшому темпі вирішувати недоліки останньої. Покращити сприйняття та збільшити занурення у такій формі навчання може здійснити технологія віртуальної реальності.

Вже сьогодні віртуальна реальність використовується у великій кількості різноманітних сфер: медицина, армія, виробництво, музеї, освіта, тощо [1]. Одним із найважливіших аспектів у навчанні є практична частина. Адже без неї теоретичні знання не мають сенсу. Проте бувають ситуації, коли проходження практики є неможливим одразу після освоєння теоретичних знань, бо вона може бути небезпечною для людини без досвіду, або вартість її проведення буде дуже дорогою.

Мета роботи полягає в розкритті особливостей організації дистанційного навчання з використанням віртуальної реальності, формування віртуальних графічних образів та розробка навчального VR додатку, який дозволяв би за допомогою використання технології VR значно розширювати можливості дистанційного навчання.

Матеріали і методи. Складнощі дистанційного навчання у тому, що воно на більшість закладів освіти впало, як сніг на голову. Одна річ, коли навчальний заклад спочатку було спрямоване на розвиток дистанційного навчання як напряму, а інше, коли до дистанційного навчання підштовхнули виключно зовнішні обставини – пандемія коронавірусу.

Проаналізувавши всі особливості, програмні засоби, переваги та недоліки дистанційного навчання було виявлено, що багато із актуальних недоліків вищерозглянутого методу навчання можна усунути за допомогою використання новітніх технологій, а саме завдяки реалізації дистанційного навчання з використанням технології віртуальної реальності, яка зможе надати учасникам навчання відчуття присутності у віртуальному світі, зможе передати глибину та точне сприйняття геометричних властивостей об'єктів у тривимірному просторі. За допомогою візуалізації учасників наукового процесу через віртуальні образи, які зможуть відтворювати жестикуляцію, переміщення, емоції. Також віртуальна реальність зможе в більшій степені вирішити проблему проведення практичних занять, так як учні зможуть взаємодіяти з віртуальними об'єктами за допомогою відслідковування рук. Ну і звичайно, у студентів та викладачі буде можливість дискутувати на різні теми за допомогою вбудованих в гарнітури мікрофонів.

Віртуальна реальність використовуються багатьма галузями для досягнення нових рівнів залучення користувачів, а отже, з кожним роком зростає її популярність. Що ще важливіше, ціна пристроїв віртуальної реальності поступово знижується, вона стає доступною для масової аудиторії. Як може засвідчити кожен, хто раніше спробував гарнітуру VR, здатність точно сприймати просторові відносини у світі віртуальної реальності не може бути повторена через традиційні 2D-носії, такі як екрани або папір.

Створені у віртуальній реальності програми, перш за все стимулюють мислення людини. Віртуальна реальність сприяє прогресивному формуванню характеристик людського мислення, а також розвиває форми розумової активності. Робота в навчальних VR-проектах покращує звичайні показники образної короткочасної пам'яті, спостережливості, стійкості, концентрації уваги, здатності до узагальнення і класифікації.

Оцінивши можливості віртуальної реальності на сьогодні, було вирішено створити продукт з використанням цієї технології. Дослідивши проблематику дистанційної форми навчання, розробка програмного продукту була направлена

саме для вирішення певних проблем дистанційного навчання.

Основною метою додатку є проведення навчальних занять та конференцій з використанням технологій, які на даний час може надати нам віртуальна реальність. Така мета є особливо актуальною в сучасному світі, оскільки після глобального примусового переходу на дистанційну форму навчання багато закладів знайшло в цьому свої переваги. І велика кількість закладів і, навіть, компаній вирішила залишити можливість здобувати знання у такій формі.

Реалізувати розробку додатку вдалося за допомогою використання ігрового рушія Unity 3D та пакету XR. Unity 3D - це пакет в якому зібрані всі необхідні функції. Unity робить розробку ігор та додатків простіше, швидше та ефективніше. В даний час це один з найкращих інструментів для створення невеликих та середніх ігор. Крім того, він дуже простий у освоєнні та має доступну цінову політику [2].

Висновки. В результаті дослідження був розроблений продукт, що являє собою цікавий та корисний додаток, в якому застосовуються технології віртуальної реальності. За його допомогою, користувачі зможуть здобути нові знання, дискутувати на різні теми та виконувати деякі практичні завдання. Технологія VR наділяє додаток особливим шармом, учасники зможуть відчувати весь навчальний процес в новому виді, з повним зануренням у віртуальне середовище.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Можливості технологій віртуальної реальності в різних сферах. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28903722.html>;
2. 10 найкращих ігрових рушіїв - Ulab – SumDU. URL: <https://ulab.sumdu.edu.ua/uk/10-najkrashhih-igrovih-rushiiv>.

ДОСЛІДЖЕННЯ МЕТОДУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НАВЧАННЯ З ПІДКРІПЛЕННЯМ У ІГРОВИХ ЗАСТОСУНКАХ

Муравльов Роман

Харківський національний університет
радіоелектроніки
61124, Харків, пр. Науки, 14, каф. Системотехніки

Вступ. Штучний інтелект використовується у найрізноманітніших галузях, починаючи з роботів та автопілоту в автомобілях, закінчуючи розумними пирососами. Метою цієї роботи є дослідження методу навчання штучного інтелекту у ігрових застосунках для більш живої та нелінійної поведінки персонажів або об'єктів в відеоіграх. Для цього досліджувалися алгоритми методу Навчання з підкріпленням (Reinforcement Learning).

Мета роботи. Навчання з підкріпленням (Reinforcement Learning) - один із способів взаємодії, в ході якого випробувана система (агент) навчається, взаємодіючи із середовищем. Якщо спростити, то робота будується за принципом "дають - бери, б'ють - біжи", отримуючи після будь-яких взаємодій з середовищем або шкоду, або нагороду. Цей алгоритм намагається знайти мінімально можливу кількість спроб для дослідження різних елементів світу і відповідає за довгострокове планування. Для налагодження такого виду алгоритмів потрібні середовища зі складними, але формальними і все ж таки обмеженими правилами.

Матеріали і методи. Як правило, установка навчання з підкріпленням складається з двох компонентів, агента та середовища. Коли середовище посилається на об'єкт, на який діє агент, то агент починає виконувати алгоритм Навчання з підкріпленням. Середовище починається з надсилання стану агенту, який потім на основі своїх знань виконує дію у відповідь на цей стан. Після цього середовище надсилає агенту пару наступних станів і винагороду. Агент оновить свої знання винагородою, яку повертає середовище, щоб оцінити свою останню дію. Цикл продовжується, доки середовище не надішле кінцевий стан,

який закінчує виконання алгоритму.

Результати та обговорення. Для тренування були обрані чотири алгоритми: Q-learning, Softmax, ϵ -greedy і UCS. Тренування проводилось на базі ігрового застосунку, під час якого алгоритми вчилися проходити ігрові рівні. Навчання проходило по черзі і в рівних умовах для кожного алгоритму. Кожен метод тестувався одну годину, за цей час кожен метод встиг зробити трохи більше 3000 спроб, цього повністю вистачило для повного навчання алгоритму та для отримання широкого спектру результатів у виді графіку. На цих графіках відображались загальна кількість спроб та інтенсивність зростання навичок обраного алгоритму, а також графік з середнім значенням для кожного з методів.

Висновки. Після навчання алгоритмів на ігровій моделі та отримання графіків з прогресом навчання ці результати були порівняні і зроблений висновок. За результатами досліджень було виявлено, що з усіх обраних методів більш ефективним виявився алгоритм Softmax. Він показав себе непогано з самого початку, його навички почали зростати раніше ніж інші, ріст був досить впевнений і плавний. А після середини процесу тесту, коли навички всіх тестованих методів почали розвиватись дуже повільно, або взагалі трималися на одному рівні, метод Softmax все одно продовжував повільно зростати.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] James Scott Nick Polson Artificial intelligence 2019p. c 273-280.
- [2]. G. N. Yannakakis. Preference Learning for Affective Modeling. In Proceedings of the Int. Conf. on Affective Computing and Intelligent Interaction, pages 126–131, Amsterdam, The Netherlands, September 2009. IEEE
- [3] Z. Zeng, M. Pantic, G. Roisman, and T. Huang. A survey of affect recognition methods: Audio, visual, and spontaneous expressions. IEEE Trans. Pattern Analysis and Machine Intelligence, 31(1):39–58, 2019.

ПОВЫШЕНИЕ УРОВНЯ ЭНЕРГОЭФФЕКТИВНОСТИ ЗА СЧЕТ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СОЛНЕЧНЫХ КОЛЛЕКТОРОВ В ЖИЛИЩНОМ ДОМЕ

Оборонов Тарас Юрьевич

к.т.н., старший преподаватель

Николиив Иван Анатольевич

студент

Национальный технический университет Украины

Киевский политехнический институт

имени Игоря Сикорского

Кафедра теплотехники и энергосбережения

г. Киев, Украина

Введение. В связи с большими тарифами на тепловую энергию, электроэнергию и горячее водоснабжение все более актуальной становится тема энергосбережения. Особенно это касается бюджетных учреждений, где потребление данных ресурсов существенно. На сегодняшний день стремительное развитие использования возобновляемых источников энергии, а именно энергия ветра, воды, геотермальная энергия и энергия Солнца. Использовать солнечную энергию перспективно, потому что она доступна в каждой точке нашей планеты и процесс получения энергии экологически чист. В стране уже существуют энергоэффективные школы, автономные, то есть независимые от центральных систем отопления. В таких школах установлены геотермальные тепловые насосы, использующие энергию Земли для обогрева заведения.

Цель работы. Целью и задачей данной статьи является повышение уровня энергоэффективности и распространение доли альтернативной энергетики за счет установки солнечных коллекторов жилого дома.

Материалы и методы. Объектом исследования является многоквартирный жилой дом со встроенными нежилыми помещениями, расположенный по адресу: ул. Волошковая, 2/1, с. Софиевская Борщаговка,

Киево-Святошинский район, Киевская область.

Наружные стены строения выполнены из кирпича толщиной 500 мм, внутри покрыты слоем штукатурки. Наружный фасад не имеет явных повреждений.

Окна – недавно установленные двухкамерные стеклопакеты. Общая площадь окон – 1229,5 м². Входная дверь здания деревянная не утеплена. Общая площадь двери равна 18,2 м².

Крыша здания состоит из следующих слоев:

- гидро барьер (1 мм)
- паро барьер(1 мм)
- доска кровельная (дуб 30мм)
- металлочерепица (2мм)

Площадь крыши – 1951 м².

Результаты и обсуждение. В ходе работы выполнено детальное энергетическое обследование, включавшее: изучение режимов эксплуатации, уточнение геометрических и теплотехнических показателей ограждений, исследование условий микроклимата внутри помещений, выполнение необходимых инструментальных измерений и расчетов, обследование инженерных систем, тепловизионную съемку.

Анализ потерь теплоты дошкольным учебным заведением показал (рис.1), что тепловые потери в основном обусловлены недостаточной изоляцией ограждающих конструкций. Этот показатель можно снизить, предложив внедрение энергоэффективных мер, без которых использование энергосберегающих технологий и установка солнечных коллекторов не даст желаемого результата.

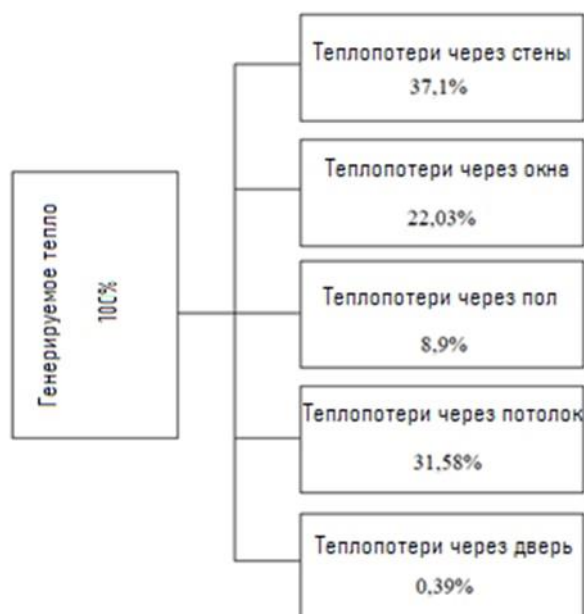

Рис. 1. – Баланс теплопотерь

После выполнения подробных расчетов было предложено утепление наружных стен, крыши, замена окон экономия от термосанации составила 1513971,16 грн/год по сравнению с существующей ситуацией, расчеты представлены в таблице 1 и 2.

Таблица 1

Энергосберегающие мероприятия (тепловая энергия)

Наименование	Срок окупаемости	Экономия тепловой энергии, Гкал/год	Годовая экономия средств, грн
1	2	3	4
Утепление наружных стен	9 лет 9 месяцев	527,4	702797,4
Замена окон	7 лет 5 месяцев	193,16	360436,56
Утепление крыши	6 лет 3 месяца	38,09	811173,76

Также одним из предложенных методов энергосбережения является установка гелиосистемы. Прямой задачей гелиосистем является максимально эффективное превращение энергии солнечного излучения в тепловую. Выбор солнечного коллектора.

Таблица 2

Энергосберегающие мероприятия (электрическая энергия)

№	Наименование	Капитальные затраты, грн.	Экономия, грн./год.	Срок окупаемости, лет.
1	Установка датчиков движения	4800	2277	2,1
2	Замена кондиционеров	350000	35880	9,75
3	Установка системы автоматики для кондиционеров	500000	91728	5,45

Суточная потребность в тепловой энергии для горячего водоснабжения детского сада рассчитывается по формуле: $\frac{\text{кВт} \cdot \text{год}}{\text{доба}}$:

$$Q_{\text{ГВП}}^{\text{д}} = 1,163 \cdot G^{\text{д}} \cdot (t_{\text{ГВ}} - t_{\text{ХВ}}),$$

де $t_{\text{ГВ}}$ - температура горячей воды, принимается 55 °С; $t_{\text{ХВ}} = 15$ °С - температура холодной воды в летний период и $t_{\text{Х}} = 5$ °С зимний период.

$$Q_{\text{ГВП}}^{\text{д}} = 1,163 \cdot 8087,15 \cdot (55 - 15) = 376,2 \frac{\text{кВт} \cdot \text{год}}{\text{доба}}.$$

Таблица 3

Расчет удельной тепловой энергии

Месяц	Часы суток до полудня						Сумма
	6 – 7	7 – 8	8 – 9	9 – 10	10 – 11	11 – 12	
Январь			197,47	391,70	525,03	673,30	1787,51
Февраль		101,66	414,37	529,71	675,54	816,54	2537,81
Март	100,33	318,41	530,93	716,95	841,51	969,27	3477,42
Апрель	177,37	367,28	562,38	785,92	882,05	972,16	3747,16
Май	234,07	419,15	606,55	820,72	900,77	980,13	3961,39
Июнь	248,38	428,24	607,98	803,10	890,77	967,85	3946,33
Июль	228,96	427,16	619,78	764,67	880,39	959,81	3880,77
Август	175,58	367,67	565,57	737,95	831,72	918,36	3596,86
Сентябрь	124,54	312,26	501,11	726,46	826,06	926,57	3417,00
Октябрь	-8,19	220,87	323,95	669,40	732,21	804,57	2742,82
Ноябрь		220,87	182,47	602,93	633,69	697,39	2337,36
Декабрь			72,73	418,71	495,31	598,21	1584,95
ω	82,50	67,50	52,50	37,50	22,50	7,50	

Для установки выбираем солнечный коллектор марки AS-Solar AS-CPC-

18 площадь – 3.41м² со следующими техническими характеристиками (таблица4):

Таблица 4

Расчет внедрения гелиосистемы

№	Товар	Колво	Цена, €	стоимость, €
1	AS-Solar AS-CPC-18, 3,41 кв.м,	20	510	27628
2	Система подключения для 15 коллекторов	4	548	
3	Регулятор autoMATIC 620/3	2	250	
4	Насосная станция AS-Solar	1	500	1076
5	Расширительный Бак Up 80 л	1	150	
6	Теплоноситель, 20 л	6	71	
7	Бак-аккумулятор, 1000л.	2	2948	6296
8	Расширительный Бак Zirwz 200l	2	200	9910
9	Монтажный комплект	12	465	
10	Термостатический смесительный клапан ESBE VTC512	4	85	340
11	Трубопровод из нержавеющей стали в изоляции (с эл. кабелем), 10м.	7	180	1260
12	Работа и расходные материалы	1	10%	3443
			Сума	60953

Срок окупаемости такой гелиосистемы составит 10 лет 9 месяцев.

Моделирование системы горячего водоснабжения с использованием плоских коллекторов в программе T*sol

Предлагается выполнить моделирование с тремя вариациями по количеству коллекторов 20шт. Коллекторы производства компании AS-Solar AS-CPC-18 подключены к баку-аккумулятору объемом 1000 л, который, в свою очередь, контактирует с сетью централизованного водоснабжения (рис. 2). Коллекторы расположены на южной половине скатной крыши под углом 25° к горизонту.

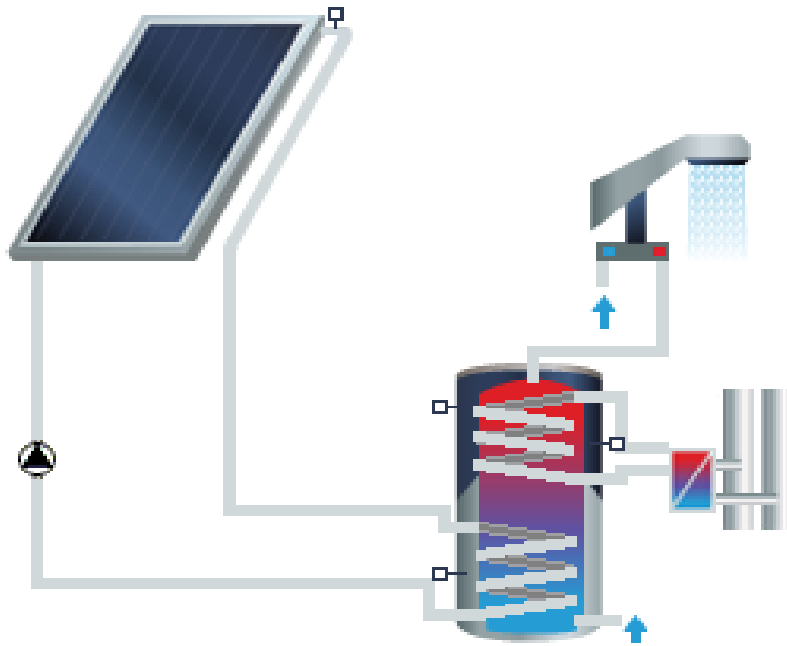

Рис. 2. – Схема функционирования системы солнечных коллекторов

Динамика потребления теплоты представлена на рис. 3.

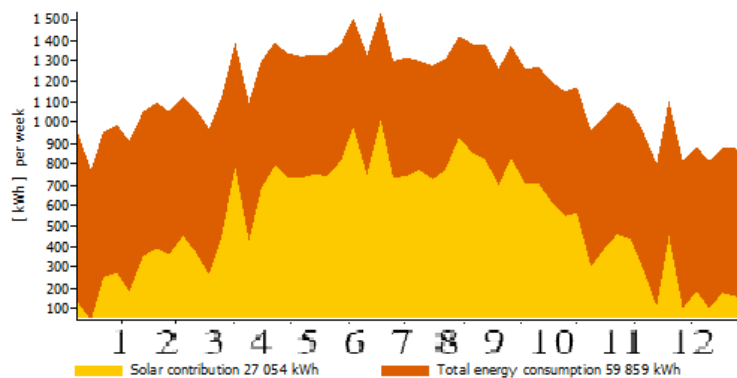

Рис. 3 – Динамика потребления теплоты (1-12 – месяцы)

Таблица 5

Характеристики установленной системы СК

Параметр системы СК	Характеристика
Тепловая мощность системы, кВт	47,74
Общая площадь поверхности коллекторов, м ²	68,2
Годовая генерация теплоты, (кВт·ч)/год	27054
Эффективность работы системы, %	36,8%

Выводы. Меры по повышению энергоэффективности целесообразны, несмотря на значительные первоначальные капиталовложения. Была проанализирована возможность уменьшения оплаты за потребление электроэнергии. Рассмотрена возможность внедрения возобновляемых источников энергии. Внедрение комплекса мер по объекту исследования позволит улучшить условия микроклимата в помещениях и получить существенное снижение энергопотребления.

СПИСОК ИСПОЛЬЗУЕМЫХ ИСТОЧНИКОВ.

1. Теплова ізоляція будівель: ДБН В.2.6-31:2016. – Офіц. вид. – К.: Мінрегіонбуд України, 2017. – 11с.
2. Проектування електрообладнання об'єктів цивільного призначення. ДБН В.2.5-23:2010. – Офіц. вид. – К.: Мінрегіонбуд України, 2010. – 26с.
3. Розрахункові електричні навантаження: ДБН В.2.5-23 2003. – Офіц. вид. – К.: Мінрегіонбуд України, 2003. – 20с.
4. Системи електропостачання [Текст]: Довідкові дані / О.С. Ярмолюк, В.А. Попов, В.В. Ткаченко – К. : НТУУ «КПІ», 2014. – 17 с.
5. Державні санітарні норми мікроклімату виробничих приміщень.: ДСН 3.3.6.042-99. – Офіц. вид. – К.: МОЗ України, 1999. – 53 с.

FRONTEND РОЗРОБКА ТОРГОВОЇ ПЛАТФОРМИ БІНАРНИХ ОПЦІОНІВ

Онуфрійчук Артем Костянтинович

магістр ДВНЗ

Придніпровська державна академія
будівництва та архітектури, Україна

Пономарьова Олена Анатоліївна

канд. техн. наук, доцент ДВНЗ

Придніпровська державна академія
будівництва та архітектури, Україна

Вступ. На даний момент криптовалюти стали дуже популярними і все, що пов'язано з ними, користується дуже великим попитом. У цій статті ми розберемо основні технології, які будуть потрібні для того, щоб розробити FrontEnd додатку з використанням графіків та підключенням через веб-сокети на React js.

Матеріали та методи. Технології, які використовувалися на проекті.

React. це бібліотека для створення компонованих призначених для користувача інтерфейсів. Він заохочує створення повторно використовуваних компонентів для користувача інтерфейсу, які представляють дані, які з часом змінюються. React абстрагує DOM від вас, пропонуючи більш просту модель програмування і кращу продуктивність. React також може виконувати рендеринг на сервері за допомогою Node, а також може запускати власні програми за допомогою React Native. React реалізує односторонній реактивний потік даних, який скорочує шаблон і його легше розмірковувати, ніж традиційне зв'язування даних.

JSX. це розширення синтаксису JavaScript. Немає необхідності використовувати JSX в розробці React, але це рекомендується.

Moment.js. це бібліотека яка позбавляє необхідності використовувати рідний JavaScript-об'єкт Date безпосередньо. Бібліотека є оболонкою для об'єкта Date, що дозволяє значно простіше працювати з об'єктом.

Проблема об'єкта Date не функціональна, він надзвичайно громіздкий при використанні розробниками. Якщо ви хочете зробити складний розбір, перевірку та відображення дати, вам, зрештою, доведеться писати багато коду.

Axios. це бібліотека HTTP-запитів, зі сценарієм відправки асинхронних запитів.

TradingView lightweight-charts. це легкі діаграми, які вирішують прості задачі. Бібліотека відкрита, добре документована та постійно оновлюється. Якщо вам потрібно швидко зібрати графіки, візуалізувати алгоритм чи якісь дані, то це найкращий вибір.

Socket.io-client. це бібліотека JavaScript, заснована на (написано вище) на веб-сокетах, підтримує автоматичне повторне підключення при втраті з'єднання.

Реалізація. Нижче ви можете спостерігати основні функції, які допоможуть вам створити графік з кастомними налаштуваннями.

setChartSettings (Рис. 1): налаштування самого графіка кольору, рух курсором, часові шкали.

candleSeries, volumeSeries (Рис. 2): ці функції відповідають за початкове налаштування кольорів і створення простору під малювання даних.

setChartValues (Рис. 3): бере на себе об'єкти, які віддали функції вище а також історію коливання валют яку нам повернув backend і передає їх у графік.

useEffect (Data loaded and pass values in chart) (Рис. 4): `candleChartSeries.setData`, `candleVolumeSeries.setData`: передає дані, які записані в історію графіка.

socket.on 'sendPrice': функція яка підписується на сокет і чекає повідомлення 'sendPrice', після отримання цього повідомлення обробляє відповідь та передає дані у графік.

socket.on connect_error (Рис. 5): обробник помилок при дисконнекті від сокету а також перепідключення.

Set past series (Рис. 6): функція, яка запитує Backend, щоб взяти попереднє значення валютних пар і передає їх у графік.

```

const setChartSettings = () => {
  chart.current = createChart(chartContainerRef.current, {
    width: chartContainerRef.current.offsetWidth,
    height: chartContainerRef.current.offsetHeight,
    layout: {
      backgroundColor: '#253248',
      textColor: 'rgba(255, 255, 255, 0.9)',
    },
    grid: {
      vertLines: {
        color: '#334158',
      },
      horzLines: {
        color: '#334158',
      },
    },
    crosshair: {
      mode: CrosshairMode.Normal,
    },
    priceScale: {
      borderColor: '#485c7b',
    },
    timeScale: {
      borderColor: '#485c7b',
      rightOffset: 12,
      barSpacing: 3,
      fixRightEdge: true,
      visible: true,
      timeVisible: true,
      secondsVisible: true,
    },
  });
};

```

Рис. 1. Функція “setChartSettings”

```

//----- Chart candle styles
const candleSeries = chart.current.addCandlestickSeries({
  upColor: '#4bffb5',
  downColor: '#ff4976',
  borderDownColor: '#ff4976',
  borderUpColor: '#4bffb5',
  wickDownColor: '#ff4976',
  wickUpColor: '#4bffb5',
});

//----- Chart volume styles
const volumeSeries = chart.current.addHistogramSeries({
  color: '#182233',
  lineWidth: 0.5,
  barSpacing: 3,
  priceFormat: {
    type: 'volume',
  },
  overlay: true,
  scaleMargins: {
    top: 0.9,
    bottom: 0,
  },
});

return { candleSeries, volumeSeries };
};

```

Рис. 2. Функція “candleSeries, volumeSeriesset”

```

const setChartValues = (candleSeries, volumeSeries, data) => {
  arrAll.push({
    time: data.time,
    open: data.open,
    high: data.high,
    low: data.low,
    close: data.close,
  });
  arrVolumeAll.push({
    time: data.time,
    value: data.value,
  });

  if (arrAll.length >= 2 && arrAll[arrAll.length - 2].open !== data.open) {
    arr.push(arrAll[arrAll.length - 2]);
    arrVolume.push(arrVolumeAll[arrVolumeAll.length - 2]);

    candleSeries.setData(arr);
    volumeSeries.setData(arrVolume);
  } else {
    candleSeries.setData([
      ...arr,
      {
        time: data.time,
        open: data.open,
        high: data.high,
        low: data.low,
        close: data.close,
      },
    ]);
  }
  volumeSeries.setData([
    ...arrVolume,
    {
      time: data.time,
      value: data.value,
    },
  ]);
  rateVal.current.innerText = data.close.toFixed(2);
};

```

Рис. 3. Функція “setChartValues”

```

//----- Data Loaded and pass values in chart
useEffect(() => {
  const localStorageBetPair = localStorage.getItem('bet_pair') ? JSON.parse(localStorage.getItem('bet_pair')) : { id: 1, name: 'BNB/USDT', url: 'binance' };

  if (stateLoaded && candleChartSeries && candleVolumeSeries) {
    arr.push(...arrPastCandle);
    arrVolume.push(...arrPastVolume);

    candleChartSeries.setData(arr);
    candleVolumeSeries.setData(arrVolume);

    chart.current.subscribeCrosshairMove((param) => {
      if (param.time) {
        const ohlc = param.seriesPrices.get(candleChartSeries);
        const volume = param.seriesPrices.get(candleVolumeSeries);
        if (legendRef.current) {
          legendRef.current.innerHTML = `${activeChartType} && activeChartType.name} ОТКР: ${ohlc.open} МАКС: ${ohlc.high} МИН: ${ohlc.low} ЗАКР: ${
            ohlc.close
          } (${(100 - ohlc.close / (ohlc.open / 100)).toFixed(4)} %) <br/> Об'єм: ${volume} && volume.toFixed(2)}`;
        }
      }
    });
  }

  socket.on('sendPrice', (dataRaw) => {
    let data = dataRaw[localStorageBetPair.url];
    setBetPrice(data.close);
    setChartValues(candleChartSeries, candleVolumeSeries, data);
  });
}
), [stateLoaded]);

```

Рис. 4. Функція “useEffect”

```

//----- Socket reconnect
socket.on('connect_error', () => {
  console.log('FrontLog: connect_error');
  setTimeout(() => {
    socket.connect();
  }, 10000);
});
return () => {
  socket.disconnect();
};

```

Рис. 5. Функція “socket.on connect_error”

```

//----- Set past series
axios
  .get(`${process.env.REACT_APP_BACK_LINK}/candles?pair=${localStorageBetPair.url}&limit=1440`)
  .then(({ data }) => {
    const pastDataCandles = [];
    const pastDataVolume = [];

    data.data.reverse().map((element) => {
      pastDataCandles.push({
        time: element.time,
        open: element.open,
        high: element.high,
        low: element.low,
        close: element.close,
      });
      pastDataVolume.push({
        time: element.time,
        value: element.value,
      });
    });

    setArrPastCandle(pastDataCandles);
    setArrPastVolume(pastDataVolume);
  })
  .then(() => {
    setStateLoaded(true);
  })
  .catch((e) => {
    errorHandler(e);
  });

```

Рис. 6. Функція “set past series”

Висновки. Спроектований веб-сайт можна віднести до програм - сервісів. Веб-додаток є повністю самостійною та автоматизованою програмою, яка використовує графіки та підключення через веб-сокети на React js.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. React (2021) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL:<https://ru.reactjs.org> (2021)

2. axios [Электронный ресурс]. – Режим доступа:
URL:<https://github.com/axios/axios> (2021)

3. Moment [Электронный ресурс]. – Режим доступа:
URL:<https://momentjs.com/> (2021)

4. TradingView lightweight-charts [Электронный ресурс]. – Режим доступа:
URL:<https://tradingview.com/lightweight-charts> (2021)

4. Socket.io-client [Электронный ресурс]. – Режим доступа:
URL:<https://socket.io/docs/v4/client-api> (2021)

СТВОРЕННЯ АРКАДИ НА РУШІЮ UNITY НА ОСНОВІ БІБЛІОТЕКИ PHYSICS 2D

Рябоволенко Влаислав Анатолійович,

ст. викладач

Ульяновська Юлія Вікторіна,

к.т.н., доцент

Рябоволенко Едуард Анатолійович,

студент

Університет митної справи та фінансів

м. Дніпро, Україна

У роботі розглядається задача розробки ігрового застосунку, який моделює процес фізичної взаємодії об'єктів на основі бібліотеки Physics 2D. Гра розроблена з використанням сучасних ігрових рушіїв та мов програмування.

Аркада - один з найперших і найпопулярніших ігрових жанрів. До цього жанру відносяться всі ігри, у яких ігровий процес є максимально спрощеним або копіює концепцію відео ігор на ігрових автоматах.

Також до жанру відносять:

Платформери - це ігри, де потрібно пересуватися по платформах, уникаючи ям, ворогів, перешкод та збирати бонуси, виконувати інші цілі гри і набирати очки. Прикладом найпопулярнішого платформера, можна назвати гру про водопровідника Маріо, досить популярну в наш час.

Скролери - таку назву отримали через сам ігровий процес, де екран безперервно рухається в певну сторону. Найчастіше даний вид відео ігор представлений на мобільній та веб- платформах.

Для створення аркади на рушії Unity необхідно поставити перед собою деякі цілі, виконання яких призведе до успішного створення гри.

1. Вивчити інформацію про рушій Unity.

Unity - це кросплатформенна середовище розробки комп'ютерних ігор. Вона дозволяє створювати додатки, що працюють на більш ніж 25 різноманітних

видах платформ. До переваг Unity відносять: кросплатформенну підтримку, модульну систему компонентів і наявність візуального середовища розробки. Недоліками Unity є: складності при підключенні зовнішніх бібліотек, поява складнощів при роботі з багатокомпонентними схемами. У цьому середовищі розробки написана велика кількість додатків, а також ігор. Unity - це потужний рушій з безліччю інструментів, які можуть бути використані для реалізації ваших потреб. [2]

2. Розробити свій віртуальний світ для майбутньої гри. При розробці гри потрібно визначитись: з цілями гри, сюжетом, середовищем взаємодії, а також з перепонами для гравця.

3. Освоїти особливості мови програмування C #.

C # об'єктно-орієнтована мова програмування, її відносять до сім'ї мов з C-подібним синтаксисом. Синтаксис C # найбільш близький до Java та C ++. Ця мова підтримує поліморфізм і має анонімні функції з підтримкою замикань, LINQ, виключень, коментарів у форматі XML, має статичну типізацію, змінні, властивості, делегати, атрибути, перевантаження операторів, події, узагальнені типи і методи, ітератори. [2]

Скриптінг - це необхідна складова всіх ігор. Найпростіші ігри також потребують скриптів для організації подій геймплея і реакції на постійні дії гравця. Також скрипти можуть використовуватися для управління фізичною поведінкою об'єктів або реалізації користувацької системи для персонажів гри або створення графічних ефектів. [3]

4. Вивчити нюанси фізики у рушії Unity. Об'єкт в грі потрібно правильно прискорити, обробку зіткнень, гравітацію і інші фізичні сили для того щоб фізична поведінка була правдоподібною і гравець міг мати більш реалістичне уявлення гри. Для обробки симуляції фізики потрібно використовувати вже наявні в Unity фізичні бібліотеки, які забезпечують вас компонентами. Ви можете створити об'єкти, які ведуть себе пасивно реалістично (тобто вони будуть переміщені в результаті зіткнень і падінь, але не почнуть рухатися самі по собі) саме з допомогою розуміння суті фізики Unity та налагодження всього

декількох параметрів. Також можливо надати об'єкту динаміку машини або навіть рухомого шматка матерії керуючи фізикою за допомогою скриптів. У рушії Unity існують дві окремих фізичних бібліотеки: для 3D - Physics 3D і 2D - Physics 2D. Відмінність в них полягає лише в тому, що в Physics 3D відбувається обробка додаткової координати, фундаментальні поняття ідентичні в обох бібліотек. [4] Проведена робота з вище згаданими цілями дає можливість розробнику вивчити рушій Unity, освоїти особливості мови програмування C #, попрацювати над створенням свого віртуального світу і вивчити фізику в Unity на основі бібліотеки Physics 2D. Величезною перевагою є те, що дана платформа підходить не тільки для програмістів початківців, але і для досвідчених розробників ігор.

Для реалізації фізичної взаємодії об'єктів використаємо бібліотеку Physics 2D та її компоненти: Rigidbody 2D, Box Collider 2D та Circle Collider 2D.

Rigidbody 2D – являє собою основний компонент, який забезпечує фізичні властивості ігрового об'єкту. Він слугує для реалізації сили гравітації, зіткнення, чи відштовхування ігрових об'єктів. Таким об'єктам можна надавати прискорення, що призведе до руху. Box Collider 2D та Circle Collider 2D компоненти, що оточують ігрові об'єкт у вигляді зелених контурів. Для об'єктів які мають форму кола використовуємо Circle Collider 2D, інші - Box Collider 2D. В даному випадку використовуватиму ці компоненти для реєстрації зіткнення одного фізичного об'єкта з іншим.[6]

В даній грі було реалізовано такі ігрові об'єкти: куля, рогатка та замок.

1. Куля - фізичний об'єкт, який має певну масу та взаємодіє з силами гравітації (Рис 1.). При пострілі матиме деяке прискорення.

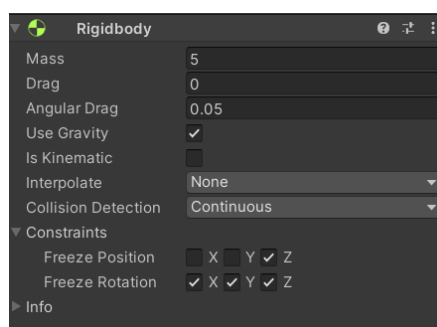

Рис. 1. Фізичні властивості кулі.

2. Рогатка – статичний об’єкт. Виглядає вона наступним чином (Рис2.).

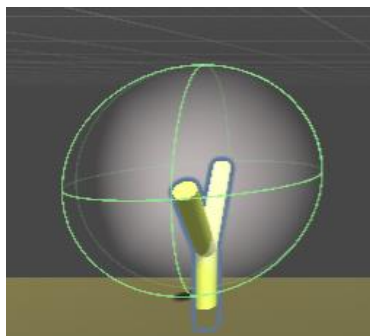

Рис. 2. Зовнішній вигляд рогатки.

Сама рогатка не потребує фізичних властивостей, тому додавати компонент Rigidbody 2D не має потреби. Насамперед його роль тільки дати можливість вистрілити тобто надати кулі прискорення.

3. Замок – структура яка складається з декількох блоків, розташованих один поверх одного (Рис. 3).. Кожен з цих блоків є фізичним об’єктом тому вони всі мають компоненти Rigidbody та Collider. Всі вони мають однакові фізичні параметри, відрізняються тільки розмірами.

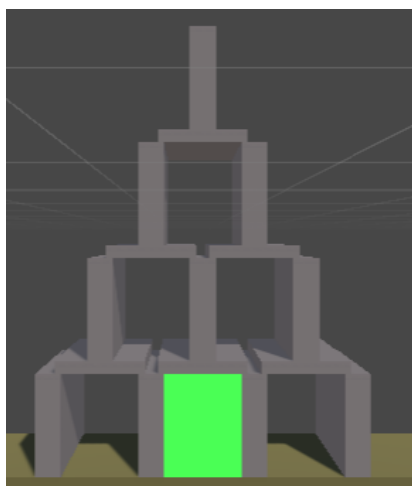

Рис 3. Зовнішній вигляд замку.

У результаті роботи було:

1. Вивчено особливості створення ігрових додатків, а саме жанру аркада;
2. Вивчено особливості взаємодіє об’єктів в 2D просторі;
3. Вивчено функції та особливості бібліотеки Physics 2D;
4. Реалізована база для створення будь-якої 2D аркади з

можливостями включення або виключення будь яких елементів до проекту;

5. Розроблений зразок аркади і головного меню до нього.

Висновок

Отже за допомогою розробленої гри продемонстрували можливості рушію Unity симулювати та обчислювати фізичні властивості об'єктів, контролювати їх швидкість, траєкторію та взаємодію між собою використовуючи певні компоненти та методи бібліотеки Physics 2D.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Научно-исследовательская работа на тему: «Создание аркады на движке Unity» URL: http://vcnmo.ru/upload/activities/kolmogor_2016/357/3578cc85292a2a1ce47d9c262ae43ea0.pdf (дата звернення: 09.10.2021).
2. Вікіпедія URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki> (дата звернення: 09.10.2021).
3. Скриптинг. URL: <http://xgu.ru/wiki/%D0%A1%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BF%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B3> (дата звернення: 09.10.2021)
4. Это всё — Unity. URL: https://skillbox.ru/media/gamedev/eto_vsye_unity/ (дата звернення: 09.10.2021)
5. Аркада (игра) URL: <https://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/159579> (дата звернення: 09.10.2021)
6. Бонд Джереми Гибсон - Unity и C#. Геймдев от идеи до реализации. 2-е изд.

ОРГАНІЗАЦІЯ ТРАНСПОРТНОЇ МЕРЕЖІ ДЛЯ ОПЕРАТОРА МОБІЛЬНОГО ЗВ'ЯЗКУ НАСТУПНОГО ПОКОЛІННЯ

Хоржан Олександр,
Викладач
Київського фахового коледжу зв'язку

Анотація. Стрімкий розвиток мереж мобільного зв'язку вносить свої корективи у сьогодення. Для потужної роботи любого оператора необхідно створити потужну транспортну мережу, яка задовольнить всі технічні вимоги. Дані вимоги дозволять провести глибокий аналіз сучасної транспортної мережі оператора мобільного зв'язку, а проведений аналіз дасть змогу визначити проблеми в існуючих мережах операторів.

Для формування вимог необхідно враховувати принципи проектування мереж наступного покоління, особливості використання, тощо.

Мобільний трафік незмінно зростає і тому технології повинні відповідати вимогам часу. Для організації додаткової потужності необхідно більша кількість спектру на більш високих частотах несучих. Нові системи мають бути спроектовані таким чином, щоб забезпечити розгортання нових діапазонів.

Прогнозується стрімке зростання кількості пристроїв від десяти до ста на кожного користувача стільникового зв'язку [2]. Загальна тенденція така, що в кінцевому підсумку буде підключено все, що може виграти від підключення до мережі, починаючи від світлофорів, побутової техніки до автомобілів, медичного устаткування і систем електропостачання. Це відкриває необмежені можливості для людей, бізнесу та суспільства. Забезпечення такого роду підключень - завдання, яке належить вирішити технологіям 5G.

Іншим фактором є радіо затримка менше, ніж одна мілісекунда, що дуже важливо для:

- досягнення високих швидкостей передачі даних, зберігаючи при цьому низьку вартість обладнання
- забезпечення швидкого часу відгуку процедури в системі

- цілого ряду нових випадків застосування, таких як дистанційне керування машинами і об'єктами в хмарі або Tactile Internet

Пікові швидкості передачі даних системи 5G повинні бути вище, ніж 10 Гбіт/с, але що більш важливо, швидкість передачі даних на границі покриття (95% користувачів) повинна становити 100 Мбіт/с. Це дозволить використовувати стільниковий Інтернет в якості надійної заміни кабелю там, де це необхідно.

Мобільність повинна бути забезпечена при швидкостях, як сьогодні або вище - звичайно, невеликі стільники будуть оптимізовані для більшої мобільності, але більш високі швидкості також будуть підтримуватися.

Точне позиціонування пристрою також має бути можливим з 5G, в приміщенні, а також на відкритому повітрі. Засновані на місцезнаходженні послуги стають все більш важливими і будуть супроводжуватися зазначенням місця розташування на основі реального часу. Інше застосування фіксуючих пристроїв більш точно, ніж в даний час може бути радіо розподіл ресурсів на основі позицій пристроїв.

Безпека буде дуже важливою вимогою для 5G і ця тенденція вже вирішується. У новій системі, не тільки безпека конфіденційних персональних даних, а й безпека від вставки неправдивої інформації в систему повинна бути забезпечена, з якомога простішими процедурами [3].

Висновок: з впровадженням мереж наступного покоління необхідно виконати наступні вимоги:

- має бути плавний хендовер між сотами, рівнями і технологіями радіодоступу;
- забезпечення ефективного засобу управління трафіком і забезпечення якості обслуговування;
- зручні засоби технічного обслуговування і експлуатації;
- забезпечення підтримки будь-якого зв'язку (не тільки висхідних ліній зв'язку або низхідних ліній зв'язку, але і пристрою до пристрою і вузла до вузла)

- мережі 5G повинні бути програмованими, з керуванням та управлінням програмним забезпеченням інтегрованим способом
- «економічний» підхід до управління мережею для зниження сигнального трафіку і пов'язаних з ним накладних витрат;

ЛИТЕРАТУРА

1. О.П. Проживальський. Технічні, нормативноправові та економічні аспекти впровадження технологій мобільного зв'язку 4-го (4G) та 5-го (5G) поколінь. URL: https://www.itu.int/en/ITU-D/Regional-Presence/CIS/Documents/Events/2016/11_Kiev/Oleg%20Prozhivalsky.pdf
2. С. Терещенко. LTE vs. WiMAX. Радиочастотная служба. URL: <http://www.rfs-rf.ru/upload/medialibrary/53e/018691.pdf>.
3. Р.С. Одарченко, Л.О. Харлай. Дослідження ефективності стільникових мереж в Україні. Актуальні дослідження в сучасному світі: збірник наукових праць. 11(31). Ч.10. Переяслав-Хмельницький, 2017.

ПОРІВНЯННЯ ПРОВІДНИХ ХМАРНИХ ПЛАТФОРМ ЯК СЕРВІСІВ

Шокотько Людмила Миколаївна

викладач кафедри
інформаційних технологій і моделювання

Вручинський Антон Віталійович

студент 4-го курсу
Факультету інформаційних технологій
Державний університет економіки і технологій
м. Кривий Ріг, Україна

Вступ. Адаптація бізнес процесів для переходу в цифровий простір набуває величезного масштабу та швидкості у зв'язку з стрімким розвитком технологій, високих показників надійності та ефективності. Питання вибору оптимальної стратегії розгортання цифрової системи є дуже складним та надзвичайно важливим, адже, саме від цього, залежить надійність та гнучкість системи у цілому. Швидкодія апаратних та програмних ресурсів має безпосередній вплив на економічний стан компанії, складність підтримки ефективної роботи, рівень довіри клієнтів та інвесторів. Система повинна бути спроектована з урахуванням великої кількості факторів та ризиків, щоб повністю покривати всі потреби компанії, бути надійним інструментом для реалізації та оптимізації роботи бізнесу, надати можливість легко та швидко розширювати можливості системи. Загалом, існує два основні варіанти створення цифрових систем обробки та збереження інформації:

- повне налагодження, побудова та підтримка інфраструктури системи потужностями самої компанії;
- використання хмарних платформ, що беруть налаштування та підтримку програмних та апаратних засобів на себе.

Використання хмарних платформ значно скорочує час запуску та ведення бізнесу, потребує значно менших інвестицій в побудову власної інфраструктури. Бізнес процеси побудовані на хмарних платформах також є відказостійкими та надійними. Переважна кількість хмарних платформ являють

собою сукупність налагоджених та перевірених часом систем пов'язаних між собою.

Мета роботи. Метою роботи є визначення переваг, недоліків інтеграції хмарних платформ, аналіз особливостей, можливостей та доцільності використання лідерів ринку хмарних технологій.

Матеріали і методи. Дослідивши історію розвитку хмарних технологій, офіційну документацію, провівши консультаційні сесії зі спеціалістами сфери хмарних інтеграцій можна сформулювати список рекомендацій по вибору та налаштуванню хмарної платформи, для задоволення всіх потреб компанії за оптимального рівню ціни і затрачених ресурсів.

Результати і обговорення. Для використання хмарних платформ не потрібно проводити закупку та встановлення своїх серверів, налаштовувати їх, підключати до інтернету та займатись обслуговуванням власноруч. Всі ці зобов'язання та технічні аспекти бере на себе компанія – постачальник хмарного сервісу. Зі сторони клієнта необхідно тільки обрати, що саме йому потрібно, провести початкове налаштування сервісів та своєчасно оплачувати користування сервісом. Доступ до власних даних, відсутність необхідності піклуватись про стан та обслуговування складної інфраструктури ресурсів, приховані технічні моменти є однозначними перевагами хмарних технологій.

Класифікація хмарних систем:

- “IaaS-SaaS-PaaS”
- “IaaS”
- “SaaS”

Найбільш розповсюдженою моделлю є трирівнева модель “IaaS-SaaS-PaaS”, “IaaS” – представлення апаратної інфраструктури. Включає в себе сервери, зберігаючи пристрої, мережеве обладнання тощо. Також, може бути використане як оренда обладнання. Без затрат часу на купівлю, встановлення, налаштування, підключення. За кілька хвилин вже можна отримати працюючу систему і розпочати розробку/використання. “SaaS” – програмне забезпечення як послуга. Користувач платить за користування певним хмарним програмним

забезпеченням. Виконання програми відбувається на хмарних серверах компанії постачальника, а користувач отримує результат через інтернет. Це може бути перегляд фільму в інтернет-кінотеатрі, онлайн сервіси для збереження та роботи з даними. “PaaS” – повноцінне хмарне середовище, що включає в себе серверне забезпечення, обладнання збереження даних, набір API, програмне забезпечення/утиліти для розробки і обслуговування хмарних сервісів. Свого роду хмарне середовище розробки для створення, тестування та запуску продукту. Цей клас є найбільш комплексним видом хмарних систем.

Одним з лідерів постачальників хмарних сервісів є компанія Amazon. Платформа Amazon Web Services надає широкий спектр послуг будь-якого рівню. Здатна витримувати навантаження мільярдів пристроїв, обслуговувати трильйони запитів. Сервіси Amazon швидко налаштовуються, мають відмінні характеристики швидкості, надійності та доступності. Користувачі з більш ніж 200 країн світу використовують ці сервіси, будують на них бізнес процеси та, за необхідності, легко масштабують. Всі сервіси Amazon володіють багаторівневим комплексом систем захисту. За допомогою інтеграції нейронних мереж сервіси здатні самонавчатись навіть без підключення до інтернету. AWS використовується в близько 80% всіх великих компаній.

В залежності від обраного рівня, тарифу, та поставлених задач клієнт отримує всі необхідні ресурси, інструменти та сервіси за лічені хвилини. Вся інформація надійно шифрується та зберігається у багатьох місцях одночасно з регулярним резервним копіюванням. Кожен клієнт застрахований від втрати даних завдяки складній інфраструктурі розподілених баз даних. Всі сервіси AWS мають прозорі тарифи, користувач платить по годинно за працююче обладнання, має доступ до детальної статистики: скільки саме було витрачено коштів на певний компонент його системи. Хмарна платформа AWS має цілодобову підтримку кваліфікованих спеціалістів, що в найкоротший строк можуть допомогти вирішити проблеми. За останні 8 років платформа була недоступною всього декілька разів, для конкретного регіону на короткий проміжок часу. Це є дуже високим показником стабільності.

В 2008 році було анонсовано хмарну платформу Microsoft Azure. А в 2010 році відбувся перший запуск. Microsoft Azure дозволяє створювати хмарні віртуальні машини на основі ОС Windows, використовувати Visual Studio, Barracuda, SharePoint, створювати та хостити веб сайти, формувати власні та використовувати вже існуючі сховища даних, підтримує розробку мобільних сервісів. Всі інструменти Azure можуть бути гнучко сконфігуровані під конкретні потреби користувача. Має власні рішення для автоматизації процесів, балансування ресурсів та розподілення навантаження. Платформа підтримує майже всі мови програмування. Користувачі Azure здатні створити хмарну систему Active Directory. Сформувати списки користувачів, налаштувати ролі, групи, дозволи. Active Directory може бути використана для побудови систем автентифікації та авторизації на сторонніх ресурсах з використанням API. За даними аналітиків, використання Azure є вдвічі дешевшим за створення власної інформаційної інфраструктури та її підтримку. Користувачі Azure мають доступ до системи управління проектами за методологією SCRUM, KANBAN тощо. Проектний менеджер налаштовує дошку завдань, назначає осіб на виконання, встановлює дати виконання, оцінку складності, контролювати список знайдених та виправлених помилок, моніторити активність розробників.

Google Cloud Platform була випущена в загальне користування в кінці 2011 року. З моменту релізу першої версії платформа постійно розвивається, включає більше сервісів, масштабується для покриття пріоритетних регіонів. На сьогодні, платформа налічує 28 хмарних регіонів, 146 локацій та доступна в більшій ніж 200 країнах. Платформа заточена під вирішення бізнес задач: надає сервіси модернізації інфраструктури, створення баз даних, модифікації вже існуючих додатків, має глибоку інтеграцію з сервісами Google. Користувачі можуть спостерігати за аналітичними графіками в режимі реального часу, відслідковувати навантаження та загальне використання системи. Вагомим аргументом для початку використання GCP може стати політика оплати сервісів. Кожен новий користувач отримує 300\$ на свій рахунок. Ці гроші можуть бути використані як завгодно в рамках GCP. Такий підхід дає

можливість спробувати використання платформи в цілому та прийняти рішення чи підходить дана платформа чи ні без власних вкладень. Також, це є гарною пропозицією для початківців, що тільки починають використовувати хмарні технології та не мають чіткого бачення доцільності використання хмарних платформ. Додатково, клієнти мають можливість скласти спеціальні контракти на вигідних умовах, отримати знижки та регіональні ціни.

Кожна з представлених платформ має свої переваги і недоліки. Дуже часто великі проекти не зупиняються на одній платформі а використовують декілька платформ одночасно, розділивши сфери діяльності між ними. Налагоджують зв'язок між хмарними системами та намагаються досягти максимального балансу між витратами та результатом. Найбільша частина ринка належать сервісам AWS (40-43%). Azure має 30% ринку, на GCP приходить 15% ринку але відсоток використання стрімко зростає.

Найбільшу кількість сервісів пропонує AWS (200+ проти 70+ у GCP). По показнику надійності найкращими є GCP. Найдовший збій зафіксований у 2014 році, що тривав всього 14 хвилин. Базова ціна на використання сервісів приблизно однакова, але GCP може пропонувати знижки, а AWS може мати кращі регіональні ціни.

Підсумовуючи, переваги AWS:

- домінантна позиція на ринку хмарних платформ;
- найкращі системи безпеки, моніторингу, автоматичного масштабування;
- більше свободи в використанні Open Source інструментів;
- глобальна доступність.

Переваги Microsoft Azure:

- має апаратну та програмну підтримку для роботи з інструментами та сервісами Microsoft;
- найкращі інструменти розробки та тестування;
- високий рівень покриття регіонів.

Переваги GCP:

- надання DevOps інструментів;
- гнучкі контракти та знижки;
- розроблена спеціально для хмарного бізнесу;
- можливість безоплатного використання певний проміжок часу для нових клієнтів.

Висновки. Хмарні платформи є надзвичайно важливим та перспективним напрямком ІТ індустрії. Компанії отримали можливість прискорити темпи розробки нових систем, підвищити рівень надійності, швидкості та доступності, полегшити масштабованість та мобільність. Що безумовно, має гарний вплив на користувацький досвід кінцевого споживача.

Лідери хмарної галузі розвиваються кожного дня. Створюють гарну конкуренцію один одному, що є стимулом до якісного покращення сервісу, зменшення цін на використання.

При виборі хмарної платформи, в першу чергу, необхідно чітко сформулювати рівень потреб компанії, сектору впливу, сфери діяльності, географічного положення, необхідних сервісів та інтеграцій. Хмарна платформа GCP може бути обрана для побудови системи, що потребує використання DevOps інструментів, з географічним положенням в регіоні, що підпадає під регіональні знижки. При необхідності тісної роботи з сервісами Microsoft, використання сервісів контролю та менеджменту робочих процесів та персоналу, гарним вибором стане Microsoft Azure. Платформа AWS є бажаною для використання, у разі, необхідності, динамічного масштабування системи, погодиної оплати та забезпечення швидкої роботи системи на глобальному рівні з використанням Open Source інструментів. Для ефективного використання хмарних технологій, на великих, складних системах, необхідно розробити план використання та інтеграції сукупності різних хмарних платформ. Кожна окрема платформа, повинна обробляти список задач, на яких вона спеціалізується, перекриваючи недоліки інших використаних платформ.

ЗАХИСТ БАНКІВСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ В УКРАЇНІ

Шокотько Людмила Миколаївна

викладач

Іванченко Діана Віталіївна

студентка 4-го курсу

Факультету інформаційних технологій, групи КН 18-1

Державний університет економіки і технологій

м. Кривий Ріг, Україна

Вступ. Поняття захисту банківської таємниці існує вже не одне століття, адже ще до нашої ери з'явилися лихварі, які давали гроші у позику під відсотки, у Древній Греції приймали на зберігання цінні папери, а у часи Птолемея існували «царські банки», в які зливались різні державні збори, доходи с державних фабрик, і, які за рахунок держави виконували різні виплати, наприклад, видача платні солдатам. І звичайно люди завжди хотіли, щоб інформація про їхні рахунки була конфіденційною. Чому? У кожного свої причини. З розвитком банківської справи, банки почали мати змогу володіти не тільки даними про стан рахунків своїх клієнтів, а ще й про додаткову особисту інформацію, тому кожна держава мала потурбуватися про збереження цієї особистої таємниці і не дати змоги третім особам оволодіти нею. На жаль, розвиток банківської таємниці в Україні ще на досить малому рівні, порівняно з іншими державами, але приватні банки по різному намагаються забезпечити конфіденційність своїх клієнтів. Тому дослідження захисту банківської таємниці в Україні є актуальним.

Ціль роботи. Ціллю роботи є дослідження обігу банківської інформації в Україні, її засоби та захист, представлення її видів та визначення «банківська таємниця» та «персональні дані».

Матеріали і методи. Дослідивши історію банківської діяльності, звернувшись до чинного законодавства та урахувавши думку інших науковців, які проводили схожі дослідження, можна сформулювати проблеми та визначити недоліки захисту банківської таємниці в Україні.

Результати і обговорення. Банк – кредитно-фінансова установа, яка здійснює грошові розрахунки, акумулює грошові кошти та інші цінності, надає кредити та здійснює інші послуги. Щоб стати клієнтом банку, відкрити свій рахунок абощо, слід надати банку певний перелік особистої інформації, для того, щоб у подальшому для використання грошей з власного рахунку клієнт зміг підтвердити свою особистість. Наприклад, раніше ніяких підтверджень людина не мала надавати. Так у Швейцарських банках ще за часів Першої світової війни, люди могли відкривати рахунки на ім'я своїх друзів та зберігати подробиці документи. Це підтверджувало високу конфіденційність Швейцарських банків, адже навіть співробітники банку не мали особливого уявлення, хто є їхніми клієнтами, але водночас це давало змогу людям уникати сплати державних податків, що є порушенням закону, особливо для іноземних користувачів. Тому згодом Швейцарські банки припинили зберігати фінансові таємниці від урядів інших держав. Але це і не було їхньою метою. Захист від злочинних посягань та претензій податкового характеру вони продовжували підтримувати на високому рівні. Доступ до персональних даних був тільки у певного кола осіб працівників банку.

В епоху розвитку інформаційного суспільства одним із основних понять у банківській сфері є поняття «банківська таємниця». Банківська таємниця – інформація щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку у процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин з ним чи третіми особами при наданні послуг банку і розголошення якої може завдати матеріальної чи моральної шкоди клієнту. Світові підходи щодо розкриття інформації, що становить банківську таємницю, а також різні аспекти її захисту були об'єктом досліджень таких провідних вітчизняних і зарубіжних учених, як В. Андрущенко, Л. Вдовічена, М. Демчук, П. Бірюков, В. Кашин, Л. Полежарова, І. Петраш, В. Кротюк, А. Шаповалов, С. Харламов, Ю. Ващенко, Є. Карманов, І. Гловюк, Р. Афанасієв, О. Користін, Т. Присяжнюк.

Банки та кредитні організації захищають інформацію про вкладення й рахунки своїх клієнтів і кореспондентів, інакше це може зруйнувати

недоторканість до приватного життя.

Банківською таємницею, зокрема, є:

- Відомості про банківські рахунки клієнтів;
- Операції, які були проведені на користь чи за дорученням клієнта, здійснені ним угоди;
- Фінансово-економічний стан клієнтів;
- Системи охорони банку та клієнтів;
- Інформація про організаційно-правову структуру юридичної особи – клієнта, її керівників, напрями діяльності;
- Відомості стосовно комерційної діяльності клієнтів чи комерційної таємниці, будь-якого проекту, винаходів, зразків продукції та інша комерційна інформація.

Для захисту банківської таємниці, фінансові установи повинні обмежувати коло осіб, які мають доступ до інформації, яка складає банківську таємницю, організувати окреме діловодство с документами, які містять банківську таємницю, використовувати технічні засоби для запобігання несанкціонованого доступу до носіїв інформації, застосовувати попередження про необхідність збереження банківської таємниці й відповідальності за її розголошення у договорах між банком та клієнтом. Порухенням банківської таємниці згідно статті Полуніної Л.В. на тему “Тактика допиту підозрюваного під час розслідування розголошення комерційної або банківської таємниці” вважається умисне чи мимовільне розголошення інформації, визнаною конфіденційною, посадовою особою фінансової установи без погодження клієнта. Таку інформацію ці особи отримують, користуючись своїм службовим становищем не для виконання власних функцій, а для передання конкурентам чи використання в інших протиправних цілях, наприклад, різних видів шантажу щодо здійснення чи нездійснення певних дій за нерозголошення комерційної або банківської таємниці. Способи розголошення комерційної або банківської таємниці можуть бути різними: усно, письмово, із застосуванням засобів зв’язку, повідомленням у засобах масової інформації, наукових статтях,

шляхом умисного створення умов для ознайомлення з відповідними документами або предметами тощо. У випадку, якщо такі дії нанесли фізичній або юридичній особі матеріальну або репутаційну шкоду, то законодавство передбачає можливість звернення до суду для захисту своїх інтересів. Законодавство передбачає різні види відповідальності за порушення банківської таємниці. Особи, винні в порушенні порядку розкриття та використання банківської таємниці, несуть відповідальність згідно із законами України.

На сьогодні правовий режим банківської таємниці визначається Цивільним кодексом України, а також Законом України «Про банки та банківську діяльність», який є основним нормативно-правовим актом, який визначає правовий режим банківської таємниці в Україні. За Законом про банки (ст. 62), інформація, що становить банківську таємницю, може бути розкрита:

- За письмовим запитом або з письмового дозволу власника такої інформації
- За рішенням суду.
- Органам прокуратури, СБУ, МВС, антимонопольного
- Органам податкової
- Спеціально уповноваженому органу з питань фінансового моніторингу
- Органам виконавчої служби
- Національній комісії з цінних паперів

Звичайно за умови надання спеціальних запитів. Але все одно виходить, що держоргани без особливих труднощів можуть отримати інформацію про стан рахунку та проведені операції.

Крім того, банк має право передавати конфіденційну інформацію іншим банкам та НБУ при наданні кредитів та банківських гарантій, а також при здійсненні банківського нагляду чи валютного контролю. Закон також передбачає передачу інформації, одержану під час здійснення банківського

нагляду, органам інших країн, якщо такі зобов'язання передбачені міжнародними договорами України.

Висновки. Дослідивши рівень конфіденційності банківської таємниці України можна зробити висновок, що режим поводження з інформацією про вкладників в Україні назвати банківською таємницею складно. Швидше, існує лише законодавчо закріплене поняття банківської таємниці та загальні принципи, які практично не працюють (у разі, на користь клієнтів банку). Існуюче законодавство зможе захистити хіба що від простих цікавих, які збирають інформацію в особистих цілях, а на будь-який офіційний, правильно складений запит банк відповідь не замислюючись. Відповідно до нових правил, відповідь має бути надана банком протягом 10 днів. Максимум, що банк може зробити - це попередити про запит і трохи потягнути з відповіддю.

GEOGRAPHICAL SCIENCES

ПЕРСПЕКТИВИ ГЛОБАЛЬНОГО ПОТЕПЛІННЯ ТА ПРОБЛЕМИ ПОСТАЧАННЯ СИРОВИНОЮ ШОКОЛАДНОЇ ІНДУСТРІЇ СВІТУ

Гаврон Анна Ігорівна

студентка III курсу спеціальності 106 Географія

Романів Оксана Яківна

к. геогр. н., доцент, зав. кафедри геології та гідрології

Національний університет

водного господарства та природокористування

м. Рівне, Україна

Вступ./Introduction. Солодощі мають чудову здатність змінювати відчуття життя в кращу сторону. А виробництво шоколадних виробів має для України важливий іміджевий контекст. Отже, від наявності гарної сировинної бази, на яку впливають глобальні кліматичні зміни, залежить і успіх українських компаній. Це і обумовило вибір теми даної роботи.

Мета роботи./Aim. Метою даного дослідження є визначення впливу глобального потепління на галузь виробництва шоколаду, зокрема на виробництво його сировини – какао-бобів.

Матеріали і методи./Materials and methods. Джерелами первинної інформації дослідження слугували дані метеорологічних та статистичних спостережень, наукова література, результати власних розрахунків. Автором роботи особисто здійснено збір первинного матеріалу з відкритих баз даних Інтернет, підбір методів дослідження, обробка даних. У роботі застосовані літературний, статистичний, картографічний методи дослідження.

Результати і обговорення./Results and discussion. Дослідженню наслідків змін клімату для шоколадної індустрії присвячено низку праць зарубіжних науковців. Прикладом є звіт колективу Національного управління

океану та атмосфери США. [1] За їх висновками, глобальне потепління призведе до того, що вже через 40 років шоколад зникне як явище. Науковці деталізують: потепління лише на 2,1°C спричинить «вимирання» дерев какао. Нівелювати потепління могли би опади, але навряд чи дощів буде більше.

Какао, або шоколадне дерево (*Theobroma cacao*), зростає в тропіках і потребує вологого клімату з невеликою кількістю посушливих днів і частими дощами. Ось чому плантації простягаються вузькою смугою пообіч від екватора. Вирощування і збір врожаю – трудомісткий процес, плоди не визрівають одночасно, тому потрібно постійно спостерігати за деревами. Рослина плодоносить цілий рік, з одного дерева отримують 0,5 кг какао. Найменші зміни погоди можуть зіпсувати урожай, тому глобальні зміни клімату не сприяють розвитку індустрії.

Зараз какао-дерева ростуть лише на окремих територіях поблизу екватора. Теоретично виробничі площі можна перенести на сотні кілометрів вище екватора, в гори. Але ця місцевість оберігається для дикої природи до 2050 року. Тому в Кот-д'Івуарі та в Гані стоять перед вибором: підтримувати експорт какао – чи зберегти екосистему.

Експерти прогнозують, що світ стоїть на порозі шоколадного дефіциту не лише через глобальні зміни клімату. Посилює ці побоювання те, що населення споживає все більше солодоців. Тим часом, запаси какао падають, а спосіб виробництва його лишається незмінним уже сотні років. Дані Міжнародної організації какао [4] показують, що ситуація на ринку нагадує маятник: протягом 20 років дефіцит змінювався надлишком і навпаки.

Шоколадна індустрія на сьогодні оцінюється більш ніж в 100 мільярдів доларів США. Географія лідерів галузі станом на 2020 рік така: це переважно компанії США, Європи, Японії, кілька виробників з Пд. Кореї. Серед лідерів світу є і виробники з України. На позиції № 27 Roshen (м. Київ), а на № 44 Конті (м. Донецьк). У табл. 1. наведемо дані про ТОП-10 компаній-лідерів.

Провідні виробники повідомляють про прибуток щороку, але запорука підтримки процвітання глобального кондитерського бізнесу і задоволення

потреб всіх країн світу – це чотири західноафриканських держави: Кот-д’Івуар, Гана, Нігерія і Камерун, які є найбільшими в світі виробниками і експортерами какао, що є основним інгредієнтом шоколаду. Більше 70% світового какао надходить з цього регіону, причому Кот-д’Івуар і Гана спільно постачають 60% світового обсягу. Виробництво какао продовжує залишатися важливим економічним фактором для країн Західної Африки (рис. 1).

Таблиця 1

ТОП-10 виробників шоколаду у світі (за даними 2020 року)

№	Виробник	Штаб-квартира	Прибуток	Співробітників	Фабрик
1	Mars	Чикаго, США	\$18 000 000 000	34 000	53
2	Ferrero	Альба, Італія	\$12 390 000 000	34 543	23
3	Mondelez Int.	Дирфілд, США	\$11 792 000 000	80 000	150
4	Meiji	Токіо, Японія	\$9 662 000 000	10 673	7
5	Hershey	Херши, США	\$7 779 000 000	16 910	13
6	Nestle	Ве́ве, Швейцарія	\$6 135 000 000	323 000	413
7	Lindt	Кільхберг, Швейцарія	\$4 374 000 000	14 000	12
8	Ezaki Glico	Осака, Японія	\$3 327 000 000	5 488	24
9	Haribo	Бонн, Німеччина	\$3 300 000 000	7 000	16
10	Perfetti Van Melle	Лайнете, Італія	\$3 086 000 000	17 700	32

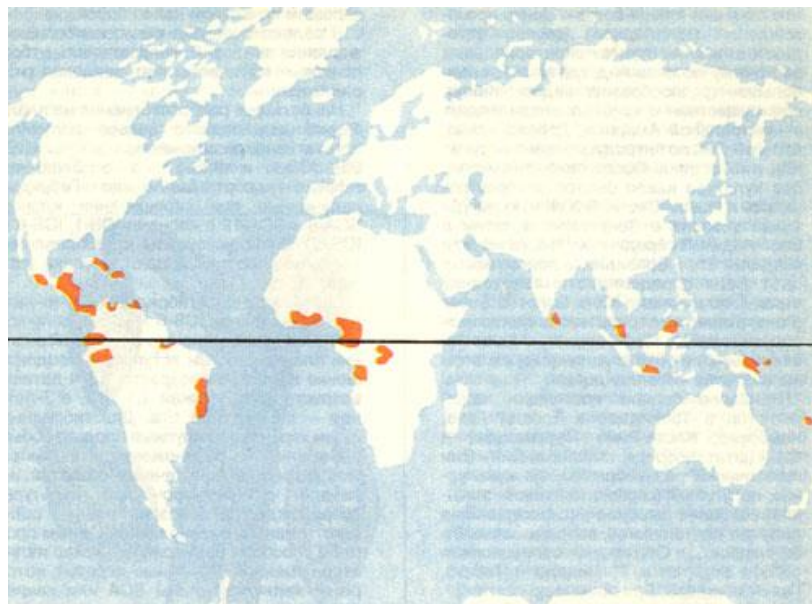

Рис. 1. Райони виробництва какао [3]

У всіх африканських країнах-виробниках какао дрібні фермери несуть відповідальність за виробництво цієї унікальної рослини. У Гані більшість з

них живуть в невеликих селах. На сектор какао припадає близько 15% ВВП Гани.

У Нігерії багато фермерів відмовилися від торгівлі в 1980-х роках після того, як ціни на сировину різко впали. Сільськогосподарська галузь ще більш дестабілізується через брак інвестицій, оскільки уряд приділяв першочергову увагу витратам в нафтовому секторі країни. Але тепер, коли Нігерія продовжує боротися з високим безробіттям, уряд приділяє більше уваги виробництву какао, намагаючись створити робочі місця. Мета Нігерії – в кінцевому підсумку стати найбільшим виробником какао на континенті до кінця 2021 року. Щоб досягти цього, уряд Нігерії проводить навчання фермерів, забезпечує їх деревами какао і поширює стійке до хвороб насіння, добрива за низькими цінами, планує посадити нові 2 мільйони дерев какао до кінця 2021 року.

Вчені попереджають, що жителі Африки є серед тих, хто у найближчі десятиліття найбільше постраждає від змін клімату. У доповіді Британського метеорологічного бюро (Met Office) та Університету Лідса міститься застереження, що зміни клімату принесуть хаос в Африку – водночас посухи та повені. Що стосується екстремальних опадів, спостерігаються зміни по всьому континенту. Що стосується екстремальної посухи – потерпає Центральна та Західна Африка. При цьому у жителів Африки – чи не найменше можливостей для боротьби з наслідками глобальних змін клімату. Кліматичні зміни в найближчому десятилітті істотно зменшать і площу земель, придатних для вирощування какао, особливо в Кот д'Івуар і Гані.

Існує ще одна проблема. Какао, фактично, залишається дикою рослиною. На батьківщині какао, в басейні річки Амазонки, фермери навчилися протистояти патогенам. Проте в Африці, куди рослина була завезена європейськими колоністами в XIX столітті, дещо інші умови. Оскільки какао не піддавали систематичній селекції, воно не вирізняється генетичною різноманітністю, віруси легко долають його захист. А в умовах глобального потепління ризику ураження дерев є ще вищими. Досі єдиним засобом боротьби з інфекціями лишається знищення хворих рослин. Але дерева можуть

бути інфікованими тривалий час, поки з'являться первісні симптоми.

Тим часом вартість шоколаду на світовому ринку продовжує бити рекорди. За припущеннями, до 2025 року ціна шоколадних виробів збільшиться вдвічі від рівня 2015 р. [3]

Найбільша кількість шокохоликів мешкає у Західній Європі та Північній Америці – тут з'їдають понад половину всього виробленого в світі шоколаду. Найбільші ласуни – швейцарці, споживання шоколаду в країні понад 8 кг на душу населення за рік. Країни, що є найбільшими споживачами шоколаду, опинились в епіцентрі епідемії коронавірусу і карантинних обмежень, які призвели до скорочення витрат на продукти харчування. Проте прогнозується, що ринок шоколаду переживе кризу з невеликими втратами. Споживачі під час карантину не відмовлялись від купівлі шоколаду, оскільки він дозволяє підняти настрій дорослим і потішити дітей. Споживання шоколаду зумовлене й доведеними перевагами для здоров'я. Він уповільнює старіння, має антиоксидантний ефект, полегшує стрес і регулює артеріальний тиск. Вплив корона-кризи проявляється в тому, що споживачі переключаються на продукти масових дешевших брендів. [5]

Хоча лідирують у галузі розвинені західні ринки, у майбутньому вони можуть виникати будь-де в світі. Наприклад, попит на шоколад в Індії стрімко зростає, оскільки індуси вважають його корисним для здоров'я. Причина ще й така: у Індії швидка урбанізація, а зростання середнього класу і зміна споживчих смаків сприяють посиленню апетиту на шоколад.

У Китаї за часів економічних реформ початку 1980-х шоколад вважався делікатесом. Ситуація, однак, швидко змінюється, чому сприяє ще і поява "кавової культури" в прикуску з шоколадом. Тепер мільйони забезпечених китайців купують високоякісні делікатеси іноземного виробництва онлайн.

Втім, як ми зазначали вище, виробники шоколаду переживають не найкращі часи. Какао, з якого виробляють шоколад, – вибаглива рослина. Тому глобальне потепління ускладнило вирощування рослини.

Проте деревам какао загрожують не лише кліматичні зміни, а ще два

вороги – це хвороби і шкідники. Через них виробники какао щороку втрачають від 30% до 40% продукції. Так, через забруднення вірусом на початку 2018 року уряд Кот-д'Івуару знищив плантацію какао площею 100 тис. га. [3] Перш ніж територію знову можна буде засадити деревами, повинно минути щонайменше п'ять років.

Через «природні» ризики та коливання цін виробники какао нерідко переходять на вирощування інших, потенційно вигідніших та менш вередливих рослин, як-от кукурудза, каучук або пальмова олія.

Третій за величиною у світі виробник какао, Індонезія, стикнулася зі скороченням виробництва какао, яке почалося з 2010 року. Основні причини – не лише погіршення клімату, а і старіння какао-дерев.

Гана, другий найбільший у світі постачальник какао, покладає великі надії на Азію та Китай. Щоби збільшити щорічне виробництво какао, Гана намагається отримати кредит у розмірі 1,5 млрд доларів США від Ексім-банку Китаю. Співпрацю підтримують уряди обох країн, оскільки взаємовигода є очевидною – шоколадний ринок Китаю розвивається.

Інші «гарячі» напрямки – це Близький Схід та Африка. Лідерами в споживанні шоколаду в цьому регіоні є Об'єднані Арабські Емірати та Саудівська Аравія. Для споживачів цих ринків шоколад є предметом розкоші, що стимулює попит на преміум-марки. Споживання шоколадних виробів також зростає в Алжирі, але причини в цій країні дещо інші. За даними маркетингових досліджень компанії Euromonitor, алжирці вважають шоколад джерелом енергії.

Хоча розмови про "шоколадний апокаліпсис" можливо трохи перебільшені, ризики є цілком реальними. Тому самі ж виробники-лідери шоколаду беруть активну участь в ініціативах екологічного виробництва. Наведемо конкретні приклади таких дій. Ще в 2009 році компанія Mars стала першою шоколадною фірмою, яка пообіцяла, що вже 2020 року вироблятиме всю свою продукцію лише з какао, яке вирощене екологічним способом. Пізніше так само вчинили Hershey's, Ferrero та Lindt.

Американський кондитерський завод Mars Wrigley, за обсягом продажів

провідний виробник цукерок у світі, виділив 1 млрд дол. на розробку какао-дерева, більш стійкого до спеки. Повністю перейти на екологічне какао планує й компанія Mondelez International. Milka – один з її брендів, який приєднався до програми Cocoa Life, запущеної в 2012 році з метою підтримати фермерів.

Хоча ці ініціативи є великим кроком уперед, виробники зазначають, що їх недостатньо, аби подолати проблему бідності фермерів. Африканці-виробники хочуть мати більший вплив на ціни на какао в світі. Наприклад, у Кот-д'Івуарі фермери, які мають сертифікат стійкого сільського господарства UTZ, отримують лише на 84-134 євро більше на рік, ніж не сертифіковані.

Інша проблема – забезпечити, щоби на всьому ланцюжку виробництва не використовувалася дитяча робоча сила, а це складно контролювати.

Висновки./Conclusions: Майбутнє переробки какао опинилося під загрозою через тривожний збіг низки факторів – від глобального потепління до шкідників і генетичних особливостей шоколадного дерева. Деякі дослідники зайшли в своїх песимістичних прогнозах настільки далеко, що пророкують у найближчі 40 років загибель всієї шоколадної індустрії. При цьому обсяги споживання шоколаду зростають. Апетит, з яким людство поглинає шоколад, в основному підігрівається збільшенням споживання в Китаї та Індії - двох найбільш населених країнах світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Без солодкого: шоколад зникне через глобальне потепління. URL : <https://agroday.com.ua/2018/01/02/desertu-ne-bude-shokolad-mozhe-znyknuty-cherez-globalne-poteplinnya/>
2. Какао – Theobroma. URL : <http://ecosystema.ru/07referats/cultrast/176.htm>
3. Станіславич Джована. Шоколадний апокаліпсис - вже не за горами? URL : <https://www.bbc.com/ukrainian/vert-cap-45724490>.
4. Міжнародна організація з какао. URL : <https://www.icco.org/>
5. Тренди світового ринку шоколадних виробів. URL : <https://export.gov.ua/industry/review/26>

ARCHITECTURE

ТЕМАТИЧНЕ ОЗЕЛЕНЕННЯ ВУЛИЦЬ І «ЕКОЛОГІЧНІ ПИТАННЯ» В КИЄВІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ ТА НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Єрофалов Борис Леонідович,
професор
Київський Національний Університет
будівництва та архітектури

Вступ В доповіді ми спробуємо з'ясувати методи зеленого будівництва в діяльності Київської міської думи наприкінці ХІХ та на початку ХХ ст., коли починається застосування міського саду як регулярної розпланувальної одиниці. Врешті у 1880-1890-х рр. Київською садовою комісією розроблено і реалізовано унікальну програму тематичного озеленення міських вулиць.

Мета дослідження – з'ясувати обставини первинного осмислення «екологічних питань» у містобудуванні на вітчизняних теренах, співвідношення нововведень із закордонними пропозиціями, ступінь опрацювання проєктних рішень, реконструкція основних розпланувальних рис київської «зеленої програми» кінця ХІХ ст., її значення та вживаність в сучасних умовах.

Методи дослідження. Робота проводилась із застосуванням комплексного методу дослідження, який включає: узагальнення та систематизацію наукових робіт, аналіз картографічних матеріалів, архівні розвідки, моделювання. Архівні розвідки доповнювалися роботою з картографічними матеріалами із застосування методу архітектурно-містобудівної реконструкції.

Містобудівний контекст На початку ХХ ст. протиставлення центральних частин Києва «новому місту», що виростало на територіях передмість, не охоплених регулярним розплануванням, стає кричущим. Спроба

облаштувати міські околиці, використовуючи і пристосовуючи до місцевих умов принцип «міста-саду» Ебенізера Говарда, була характерним проявом такого протистояння. В численних обговореннях ідеї міста-саду як оптимальної форми передмістя все чіткіше окреслюється поняття «європейське» або «старе» місто.

Специфіка старого міського центру, що забудовувався на підставі традиційних норм, виокремлюється з обговоренням багатоповерхового прибуткового будинку – найважливішого структурного елементу забудови розглянутого періоду. На відміну від прихильників «міста-саду», які засуджували зведення багатоповерхових житлових будинків, наприклад, М. Г. Диканський [4, с. 165-199], київський інженер-будівельник Г. П. Ковалевський оцінював ситуацію контраверсійно: «Практика останніх років довела, що із спорудженням великих багатоквартирних будинків можна домогтися задовільних результатів; тим часом старі будинки з дорогою землею в центрі та багатоповерховою забудовою не піддаються виправленню за принципом міст-садів, у зв'язку з чим зразкові багатоповерхові будинки також мають для нас великий інтерес» [5, с. 6]. Основною проблемою при заповненні «старого міста» щільною забудовою з прибуткових будинків стають *нагальні питання гуманізації міського середовища, його розрідження, зеленого будівництва та санітарії, тобто проблема суто «екологічна».*

Міський парк як нова розпланувальна одиниця Міський парк першим порушив лад київських кварталів, що ставав настирливо одноманітним. Загальнодоступні міські сади спочатку були протиставлені суцільній забудові і створювалися як необхідна й дорога прикраса. В планах Міської садової комісії «сади, сквери, бульвари і вуличні деревні насадження» стають дієвим інструментом благоустрою, на думку одного з голів Комісії, незважаючи на велику кількість в Києві природних пейзажів й «дивних панорамних видів, що відкриваються тут на кожному кроці» [6, с. 1]. Необхідність розширення зелених насаджень в місті підкреслював ще один член Садової комісії, який стояв біля витоків її заснування, А. П. Осипов, відзначаючи зміну самої

структури кварталів, «адже приватні сади й садиби, що мали насадження, з кожним роком все більш зникають і на місці садків виростають багатоповерхові будинки» [4, с. 37]. Якщо забудовані квартали сприймалися як суцільні блоки житлової території, міські «кухня» і «спальня», то сади стають своєрідною «вітальнею» міста, простором принципово протиставленим цим кварталам. «В самий жаркий липневий полудень ви знайдете тут прохолоду, притулок від міського шуму й метушні <...> сміливо скажемо, що сади це літня приймальня киян» [3, с. 1].

Створення Садової комісії Поряд з безліччю громадянських товариств у 1860-і в Києві було засноване Товариство садівництва на чолі з професійним садівником Хлоповим, який закінчив Головне училище садівництва в Петербурзі. Підсумком була закладка Олександрівського парку, після чого воно припинило своє існування. Вже через двадцять років парк знаходився в занедбаному стані, а в існуючих загальнодоступних садах «паслися стада корів і свиней, на траві лежали та спали натовпи прочан і всякого бездомного люду; вцілілі чагарники служили клоачними місцями й заражали повітря своїми міазмами» [7, с. 9]. Необхідність впорядкування і розширення парків усвідомлювалась міською владою, яка в 1880-ті вже була здатна фінансувати таку діяльність. 1887 р. з клопотанням про створення Садової комісії виступили гласні Міської думи А. С. Яценко, проф. В. І. Афанасьєв і Н. М. Мозговий. До комісії увійшли двадцять членів Думи, головою обрано члена Управи архітектора В. М. Ніколаєва. Першою турботою Садової комісії було приведення до ладу існуючих парків і шляхом їх благоустрою і *вироблення спеціальних правил користування зеленими насадженнями*. Другою невідкладною справою було влаштування нових, більш компактних, ніж парки, скверів серед щільної міської забудови. Абсолютно небаченою для всієї Російської держави тих часів була *діяльність з «тематичного озеленення міських вулиць»*. Ці завдання Київська садова комісія першого складу, що працювала до березня 1895 р., виконала, значно розширивши арсенал містобудівних засобів.

Організаційні заходи щодо озеленення Києва наприкінці XIX — на початку XX ст.

Законодавчий супровід Садова комісія зіткнулася з «жахливим, історично сталим, ворожим ставленням нашої середньої та нижчої публіки до громадських деревних насаджень. Ця невихованість населення змушувала посилювати нагляд, зупиняти знищення насаджень і, нарешті, просити сприяння поліції, яка притягала до відповідальності винних. Не дивлячись на всі ці заходи, більшість публіки досі дивиться на сторожа, який охороняє рослинність, як на ворога, що порушує інтереси публіки» [там само, с. 12]. Отож в січні 1889 р. Думою прийняті обов’язкові постанови, розроблені Садовою комісією, про захист садів, скверів і бульварів Києва: обмежувався час доступу публіки в міські сади, заборонялося смітити і псувати рослинність, «проходити через сад партіями прочанам і нижнім чинам», заходити жебракам і торговцям ручним товаром (Правила прийняті відповідно до ст. 103-106 Міського положення і опубліковані в «Київських губернських відомостях» 1889 року і таким чином стали обов’язковими до виконання).

Проект тематичного озеленення вулиць У березні 1888 р. член Садової комісії А. П. Осипов увійшов до Міської думи з проектом правил з дванадцяти параграфів, згідно з якими передбачалося «всі вулиці Києва обсадити алейними деревами, при чому, враховуючи розмаїття кліматичних і ґрунтових умов, передбачалося внести якомога більшу різноманітність в рослинність Києва, чим він істотно в цьому відношенні і відрізняється від інших міст Росії» [там само,

с. 25]. Після довгих обговорень 1896 року Міською думою прийнято проєкт обов'язкових постанов для київських домовласників [«Київські губернські відомості», 1896 р., № 97]. Постанова зобов'язувала засаджувати кожен вулицю «деревами одного роду, відповідно до розкладу» (§ 3). Програма озеленення вулиць Києва успішно реалізовувалася в перші десятиліття після її прийняття 1896 р., результати чого аж до сьогодні впливають на зелений вигляд міста. Згідно з правилами на вулицях Старокиївської ділянки наказувалося висаджувати каштан, на вулицях Двірцевої – лише липу (адже район Липки виникл на місці липового гаю).

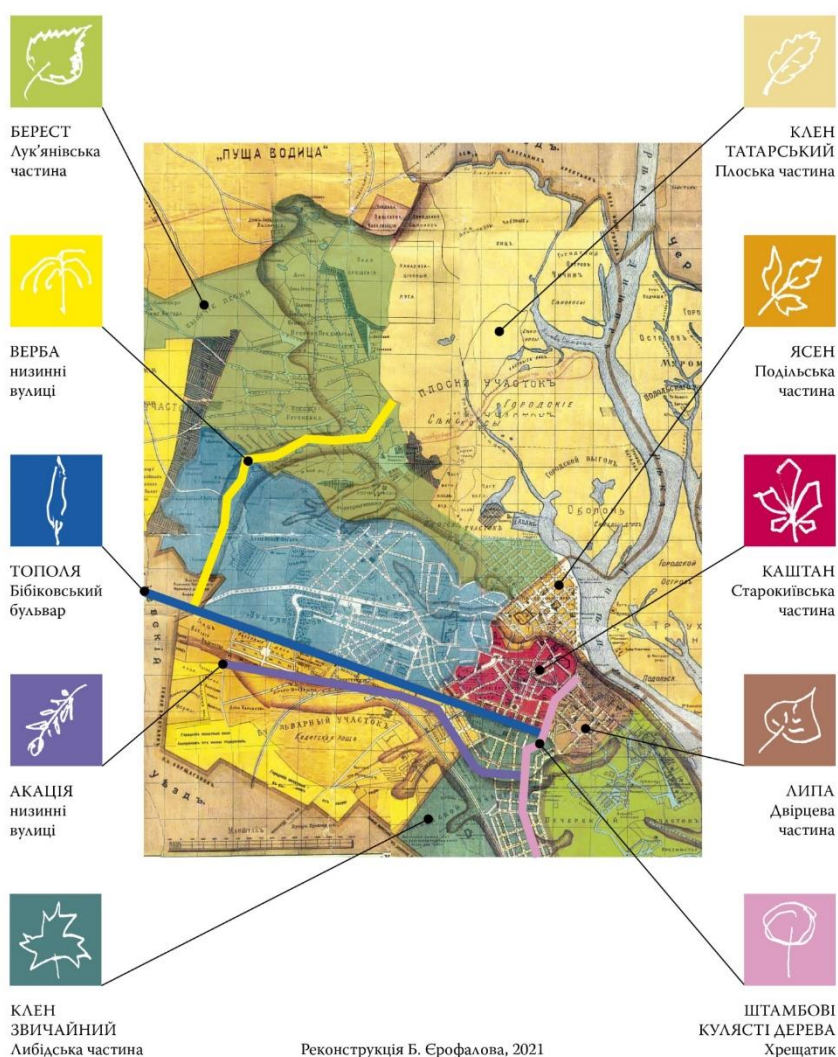

Схема тематичного озеленення київських вулиць за програмою Садової комісії 1880–1890-х рр.

На Хрещатику, а також на його продовженні, Великій Васильківській, мали висаджувати «штамбові кулястої форми дерева». У Либідській ділянці на

«підвищених вулицях» належало садити клен звичайний, а на «низинних» – акацію та вербу, в Бульварній ділянці – теж білу акацію і вербу, в Подільському – ясен звичайний, в Лук'янівському – берест, в Плоському – клен татарський, в Печерській та Куренівській ділянках, а також на Пріорці і Звіринці – липу. В шести останніх ділянках на вулицях, що проходять в сирих і низинних місцях, вказувалися все ті ж акація і верба.

При загальній обов'язковості правил озеленення вони були цілком демократичні – домовласникам дозволялося залишати існуючі дерева інших порід «до тих пір поки дерева здорові» (§ 3), що не завадило перетворенню міських вулиць в цілому.

Висновки та обговорення

1. Проблему «екологічного» переосмислення квартального розпланування великого капіталістичного міста вітчизняними думськими діячами було сформульовано в санітарно-гігієнічних термінах вже наприкінці XIX ст., у вирішенні суто розпланувальних питань вітчизняні міські діячі використовували як базові рішення концепції «міста-саду» Е. Говарда, так і власні винаходи на кшталт тематичного озеленення вулиць.

2. Провідний досвід зеленого упорядкування Києва і на сьогодні залишається прогресивним, майже інноваційним. Окрім елементарного впорядкування виважена тематична програма вносить певні образні та стилістичні риси у вигляд функціонально відмінних осередків міста.

3. Практичні кроки прогресивного зеленого будівництва та розпланування наприкінці XIX та на початку XX ст. були підтримані законодавчо діячами Міської думи, без чого ефективні нововведення били б унеможливлені.

4. Довгостроковий вплив програми зеленого будівництва в Києві, складеної більше ніж сто років тому, демонструє, з одного боку, якість проектного мислення наших попередників, і з іншого, важливість екологічних програм в житті мегаполіса.

5. Такий «грунтовно забутий» досвід може слугувати яскравим

прикладом для організації сучасних урбаністичних програм в роботі як з окремими проектами, так і конкретними містами навіть у регіональному масштабі – адже наші міста мають отримати своє досконале та яскраво темпероване ландшафтне обличчя.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Диканский М. Г.* Постройка городов: Их план и красота. – Пгд., 1915. – 306 с.
2. *Ковалевский Г. П.* Большой город и города-сады. – К., 1916. – 168 с.
3. *Ромишовский С. В.* Общественные сады г. Киева в период с 1897-го по 1902-й год: Резюмированный отчет о деятельности Садовой комиссии Киевской городской управы. – К.: Тип. К. Милевского, 1902. – 76 с.
4. *Осипов А. П.* Очерк истории древесных насаждений города Киева и деятельности Городской садовой комиссии за 1887–1897 гг. – К., 1897. – 44 с.

PEDAGOGICAL SCIENCES

UDK 378:37.02

FACILITATION APPROACHES AND TECHNIQUES IN ESP TEACHING

Perminova Vladyslava

Sikaliuk Anzhela

Ph.D, Associate Professors

Chernihiv Polytechnic National University

Chernihiv, Ukraine

Abstract. The paper examines the term "facilitation", revealing the principles of work and the main role of the teacher-facilitator in the system of teaching English for Specific Purposes at higher educational establishments in the context of vocational training.

Key words: facilitation, ESP, teacher-facilitator, facilitation methods and techniques.

Introductions. Today, a number of issues have emerged which are completely new in the present system of vocational training. One of them is the improvement of the relationship between a teacher and a student in the process of foreign language teaching. At first glance, communication between students (both with each other and with the teacher) in a foreign language classroom does not seem to be a very complex organizational problem. However, to solve this problem in a practical way requires much more input than just developing communicative.

Aim. The aim of the research is to analyze the main objective of a foreign language teacher who wants to increase the speech interaction between himself/herself and the students or between a group of students and to create a psychologically comfortable atmosphere in the classroom as well as the position of the teacher as a partner in relation to the students. All of the above factors may help

to reduce (and sometimes even eliminate) psychological barriers in professional communication.

Results and discussion. The problem of facilitation is being studied by domestic and foreign academicians. Several main approaches to understanding this phenomenon can be distinguished: facilitation is understood as communication, interaction, orientation, process or as a new personality formation, a meaningful quality of a teacher. Despite the difference, all approaches have a common ground in understanding the result of facilitation - personal growth of learners and productivity of education due to a certain way of organized interaction of the teacher and learners. Each approach describes the teacher's actions in relation to learners, which are expressed in support, facilitation of learners' initiative, facilitation of the process of learners' mental development and organization of positive interpersonal interaction, leading to learners' self-actualization. The support provided by the teacher acts as an assistance and helps learners to overcome possible fear or insecurity when performing difficult learning tasks, and also contributes to the formation of learners' perceptions of their place in the system of interpersonal relations in the group, i.e. the assertion of the psychological status of learners.

At the same time, facilitation as a process should be used not only in the system of primary or secondary education, but also in higher education, when the main objectives are not only the formation of students' knowledge and skills, not limited to a to the knowledge of language necessary for the future profession, but the development of extraordinary, innovative and adaptive thinking, the ability to create future projects, as well as the development of psychological characteristic of a person as social intelligence, which is important in modern society. We believe that it is the teacher who is able to create the optimal atmosphere for solving educational tasks based on cooperation with students, their full acceptance and support, belief in their abilities, as well as mutual respect and trust, who can solve the new challenges facing higher education today. Facilitation in pedagogical activities has the necessary stimulating, developing and supportive effect leading to the formation of the necessary competences of learners, meeting the basic needs of the modern world, and

thus contributing to the improvement of the quality of higher education. Thus, it can be argued that facilitation is essential in the implementation of interactive learning in higher education. The implementation of facilitation in higher education requires, on the one hand, increasing the degree of subjective significance of the learning process for the student and, on the other hand, developing the teacher's readiness for facilitation. By teacher readiness for facilitation, we understand a multidimensional and multicomponent formation integrating various aspects of personality which determine the ability to implement the facilitation process effectively.

The main psychological characteristics of constituting facilitation readiness are reflexivity, empathy, sensitivity as sensitivity to the group emotional mood, authenticity, aspiration for development and self-actualization, creativity, flexibility, activity, communicative, leadership qualities. Consequently, when implementing the idea of modern education quality improvement, it is necessary to pay attention not only to methods, forms of teaching, compliance with federal state educational standards, but also to a teacher's personality as a key figure of educational process, development of professionally important qualities contributing to facilitation readiness. The purpose of applying facilitation in the educational process is aimed at solving cases, business situations where solutions are required, problem analyses, generating ideas, clarifying tasks, plan actions, etc.

Facilitation sessions are useful when there are sensitive topics that require solutions, when a situation needs to be dealt with in a complex way, from different angles, or when an effective group discussion needs to be organized where everyone can have a say, share ideas, experiences and assumptions.

The product of the "facilitation" method can be represented as an organizational decision or proposal that has been adopted and recorded on paper (photos, any other medium). A facilitator is the one whose main task is to stimulate, slightly guide the process of intellectual activity in a group of learners, aimed at finding and analyzing information on a particular problem or task.

However, there is a question as to whether there is a fundamental difference between the terms "facilitator" and "moderator". Provided that both a "facilitator",

both "facilitator" and "moderator" organize the work in the group and direct it towards the goal set. In our opinion, moderating group processes is that the moderator is a monitor of group discussion whereas the task of a facilitator is limited to encouraging action and observing the rules of the discussion. Thus, the facilitator is a neutral leader who makes the group process easy and effective. The facilitator does not offer ready-made solutions and does not impose his/her opinion, he/she provides certain means by which the group itself finds a solution. Therefore, the role of a facilitator should be limited to selecting the topic and questions for discussion, organizing the work process, namely the creation of a creative, free, positive atmosphere.

Conclusions. Facilitative communication creates positive motives for further language learning, which in turn encourages learners to adopt their own attitudes and to be active. In conclusion, a facilitator is a teacher whose presence and influence makes it easier for students who are learning an unfamiliar language to take their own initiative and be independent, as well as facilitating the process of mental development and ensuring positive interpersonal interaction.

REFERENCES

1. Маслова Е. А. Сущность и структура фасилитативной направленности личности будущего педагога / Е. А. Маслова // Вестник Московского городского педагогического университета. Серия: Педагогика и психология. – 2011. – № 3. – С. 109-117.
2. Роджерс К., Фрейберг Дж. Свобода учиться / Пер. с англ. А. Б. Орлова, С. С. Степанова, Е. Ю. Патяевой; Под ред. А. Б. Орлова. М.: Смысл, 2002. – 527 с.
3. Роджерс К. Р. Вопросы, которые я бы себе задал, если бы был учителем / К. Р. Роджерс // Семья и школа. – 1987. – №10. – С. 22-24.
4. Шахматова О. Н. Педагогическая фасилитация: особенности формирования и развития / О. Н. Шахматова // Научные исследования в образовании. – 2006. – № 3. – С. 118-125.

**MODERN TECHNOLOGIES OF EDUCATIONAL
PROCESS MANAGEMENT**

Piddubna A. A.

Candidate of medical sciences,
Docent of Endocrinology,
Allergology and Immunology Department,
Higher State Medical Establishment
«Bukovinian State Medical University»
Chernivtsi, Ukraine

Kruhliak V. V.

^{4th} year student,
Higher State Medical Establishment
«Bukovinian State Medical University»
Chernivtsi, Ukraine

Makoviichuk K. Y.

^{3th} year student,
Higher State Medical Establishment
«Bukovinian State Medical University»
Chernivtsi, Ukraine

Abstract: The purpose of the publication is to analyze the use of subject-oriented organization of learning and management of educational activities of students in clinical departments. The study of modern scientific pedagogical trends, which are widely discussed in professional journals, shows the greatest attention to the subject-oriented organization of learning and management of educational activities of the subject.

Key words: organization of education, educational process, student experience, teacher knowledge

The modern approach to the educational process allows to form the student's experience through independent solution of problems of different degrees of difficulty of theoretical and practical levels. A critical area of this approach is the

formation of students' awareness of the need to use the experience and knowledge of the teacher, the need for his influence and desire to perform tasks. Obtaining information through self-study of literature does not create a real picture without discussing the topic with the teacher and other members of the study group, as a proven psychological phenomenon is that reading comprehension does not always correspond to the content of the author, and usually accompanies "quick reading". The brain sees words that it is ready to see instead of real ones. This problem becomes especially acute in conditions of chronic student fatigue. Management of educational activities is to form students' responsibility for the quality of their work, especially when performing collective tasks, such as solving case reports. It is necessary to create an atmosphere of dialogue between group members, as quite often such tasks turn into a chain of monologues, without reaction, and often without attention, from other students.

The quality of information assimilation, of course, depends on the motivation of the student. Problems of the topic of the lesson are often limited to describing the relevance of the topic in a lecture or methodological recommendation. Our experience proves that communication with real people, who consciously agree to contact with students, allows to bring the relevance of the topic of practical training to a much higher level than the dry presentation of statistical indicators. At one time in the clinic of diseases of the endocrine system there was a practice of cooperation with thematic patients, when people consciously agreed to communicate with students for reasons of future solution to the problem of their disease. In this case, patients acted as a kind of "teacher", and there was a situation of students' involvement in the study of a particular pathology, its diagnosis and treatment. Unfortunately, in today's reality this method is fading, and didactic materials come to the fore. Limited communication with real people leads to superior treatment of patients. There is a problem with treating patients as an object, not a subject. In our opinion, this problem can be solved in the conditions of the university clinic, when the practice of inviting thematic patients can be resumed.

The use of subject-oriented organization of learning and management of

students' learning activities allows to form the student's experience through independent solution of problems of varying difficulty, not only theoretical (coverage of theoretical issues, test tasks), but also practical level when working with case problems and , especially with specific patients. Communicating with real people who consciously agree to contact with students, can significantly increase the relevance of the topic studied in practice. The creation of a university clinic can significantly increase students' commitment to theoretical preparation for practical classes. After all, one of the main tasks in reforming Ukrainian education is the formation of an educated and creative personality, the formation of her physical and moral health. This in turn leads to the use of new technologies in the organization of educational and upbringing processes in higher education. Therefore, modern pedagogical science has focused on finding and developing new learning technologies that would contribute to its comprehensive development. The rapid development of information and computer technology contributes to the improvement of methods of diagnosis of internal diseases, and therefore training in higher medical school requires a new orientation of the educational process associated with the use of modern educational and computer technology. The future doctor needs the ability to operate modern computer medical programs and then effectively apply them in practice.

Conclusions. Thus, training with innovative technologies qualitatively exceeds classical medical education, allows to modernize the educational process, visualize some pathogenetic mechanisms of a number of diseases, objectify the results of patient examinations, develop a treatment algorithm for a particular patient based on modern recommendations.

REFERENCES:

1. Bodnar O.S. Management of analytical and expert activity in the sphere of general secondary education of the region. - Ternopil: Krok, 2013. – 544 p.
2. Danylenko L. Peculiarities of leadership in management / Lydia Danylenko // Upr. education: a magazine for the head. education. industry. – 2014. – N 4. – P. 3-

5.

3. Danylenko L.I. Management of innovation activity in general educational institutions. [rec .: V.I. Bondar, V.F. Palamarchuk, V.I. Maslov]. - K .: Millennium, 2004. – 358 p.

4. Renkas BM Interaction of external and internal environment as a factor of effective management of general educational institution / B.M. Renkas // Proceedings of the All-Ukrainian scientific-practical conference "Innovative approach to management of educational institutions": April 10. 2014. / Zhytomyr: Publishing house of ZhSU named after I. Franko, 2014. – 210 p.

СУТНІСТЬ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЙ

Андросенко Артем Олександрович

аспірант

Глухівський національний педагогічний університет

імені Олександра Довженка

м. Глухів, Україна

Вступ. Модернізація вітчизняної освіти спрямована інтеграцію в міжнародний освітній простір висуває вимоги до підготовки вчителя нової формації. Інноваційні процеси, які безперервно проходять в освіті призводять до того, що високий рівень знань з предмета та володіння вивченою методикою його викладання вже не можуть повністю характеризувати актуальний рівень професійної підготовленості вчителя. Однією з серйозних проблем сучасної освітньої системи є недостатній рівень підготовленості вчителів до роботи в умовах, що вимагають самостійного прийняття оптимальних педагогічних рішень. Розвиток педагогічної освіти зумовлює необхідність базових знань та здатності до творчості та саморозвитку майбутнього вчителя.

Процес розвитку педагогічної майстерності дозволяє пізнавати, прогнозувати та перетворювати дійсність, удосконалювати професійну компетентність протягом всього життя, мобілізуючи знання і вміння на пошук вирішення нових завдань, приймати обґрунтовані професійні рішення, формувати суб'єктну позицію учня. У процесі розвитку педагогічної майстерності розкриваються резерви особистісного розвитку вчителя та можливості оптимізації його педагогічних впливів, тим самим даючи можливість реагувати на «виклики» освітнього середовища.

Мета роботи. Проаналізувати сутність розвитку педагогічної майстерності майбутніх вчителів трудового навчання та технологій.

Матеріали і методи. Проблеми розвитку педагогічної майстерності широко досліджено у працях О. Абдулліної, Є. Барбіної, М. Гриньової,

І.Зязюна, В. Ковальчука, Н. Кузьміної, Н. Кушкова, В. Семиченко, В.Сластьоніна, Н.Тарасевича, Р. Хмелюка та ін.

І. Зязюн визначає педагогічну майстерність як комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі [2]. Майстерність вчителя безпосередньо пов'язана з його творчістю, де велику роль відіграють інтуїція, натхнення, талант педагога. Найважливішою умовою розвитку майстерності є творчість, заснована на безперервному вдосконаленні педагогічної діяльності. Вирішальне значення в становленні майстерності має те найближче оточення, до якого потрапляє педагог, мікроклімат колективу, ті ідеї, якими він живе та його традиції.

Незважаючи на велику кількість публікацій щодо розвитку педагогічної майстерності, існує необхідність провести аналіз сутності розвитку педагогічної майстерності майбутніх вчителів трудового навчання та технологій, задля кращого розуміння даного феномену.

Результати і обговорення. Сутність педагогічної майстерності вчителя - в його особистісних якостях, що, на наш погляд забезпечують його успішну професійну діяльність. Педагогічна майстерність проявляється в діяльності, але до неї не зводиться [1].

На наш погляд, педагогічні умови розвитку педагогічної майстерності майбутніх вчителів трудового навчання і технологій доцільно розділити на три групи: зовнішні умови, ті, що створюють творче освітнє середовище, яке забезпечує цей процес; внутрішні, обумовлені власним потенціалом учнів; та матеріальні, створюють комфортні умови навчальної діяльності через організацію розвиваючого творчого середовища.

Розвиток педагогічної майстерності є важливою умовою успішності навчального процесу, оскільки він суттєво впливає на підвищення рівня пізнавальної та професійної активності вчителя, на його професійне самовдосконалення. Професійне самовдосконалення сприяє формуванню у вчителя позитивної мотивації до професійної діяльності, гуманістичного

ставлення до учнів і є важливою умовою ефективності його професійної діяльності [3].

Можемо стверджувати, що досягнення майбутнім учителем педагогічної майстерності означає його спроможність не просто виконувати педагогічну діяльність, а здійснювати її досконало, що характеризується соціальністю, регулятивністю, персоналізацією, неперервністю [1].

Розвиток педагогічної майстерності майбутніх вчителів трудового навчання і технологій має особливий характер, оскільки орієнтований на формування в учнів практичних навичок з різноманітних видів діяльності. Саме практичний аспект розвитку педагогічної майстерності розкритий у працях В. Ковальчука. Автор акцентує увагу на особливостях проведення кожного окремого етапу уроку та пропонує відповідні критерії [5] та пропонує комплекс вправ, що допоможуть вчителю створити сприятливе навчальне середовища [4].

Висновки. Отже, в наш час потрібен, по-перше, вчитель-професіонал, який буде творчим, креативним, ініціативним, здатним до самовдосконалення, самонавчання та саморозвитку впродовж усього життя; по-друге, вчитель-дослідник, який буде здійснювати систематичну важку роботу над розвитком своїх здібностей.

Тому, починаючи свою діяльність ще з студентських років необхідно удосконалювати свої вміння та навички, здобувати нові знання. Майбутній вчитель повинен бути орієнтованим на досягнення високого рівня педагогічної майстерності, виробляти прагнення до неперервної освіти, що в подальшому забезпечить його успішну адаптацію до професійної діяльності в закладі загальної середньої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ковальчук В.І. Сутність та структура педагогічної майстерності вчителя // Вища освіта України. - Тематичний випуск Вища освіта України в контексті інтеграції до європейського освітнього простору. Додаток 2 №3, том

II (27) – Київ, 2011. – С.210-223.

2. Педагогічна майстерність: Підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; За ред. І. А. Зязюна. — К.: Вища шк., 1997. — 349 с.

3. Прокопова О. С Система професійного самовдосконалення вчителя хімії середньої школи : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. пед. Наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О. С Прокопова.- К. : 2003.-20 с.

4. Ковальчук В. І. Створення сприятливого навчального середовища. Тренінги / [за заг. ред. В. Ковальчука, упор. Л. Галіцина]. – К. : Шк. світ, 2011. – 128 с.

5. Як стати майстерним педагогом : навчально-методичний посібник / [кол. автор. : В.І Ковальчук, Л.М. Сергеева та ін.] ; за заг. ред. Л.І. Даниленко. – К. : Етіс плюс, 2007. – 184 с.

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Барак Марія Теодозіївна

студентка

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка

м. Тернопіль, Україна

Вступ./Introduction. Сучасні соціокультурні умови висувають доволі високі вимоги до професійно-управлінської компетентності керівників закладів освіти, зокрема керівника закладу загальної середньої освіти, його здатності оптимально реалізовувати управлінські функції, педагогічної майстерності, самостійно вирішувати різноманітні завдання в нестандартних ситуаціях, психологічної грамотності, ефективної взаємодії з учасниками педагогічного процесу.

До пріоритетів сьогодення освіта зараховує готовність керівника до сучасних умов діяльності закладу освіти та постійного професійного самовдосконалення. Тож, важливою проблемою сучасної освіти є питання компетентнісного підходу до організації навчально-виховного процесу, як умови розвитку професійної самосвідомості членів колективу та всебічного розвитку особистості дитини [2].

Компетентністний підхід має забезпечити вищий рівень компетентності суб'єктів навчально-виховного процесу. Названий підхід передбачає сформованість у суб'єкта наукового розуміння «компетентності», в якій науково-орієнтована основа визначає логіку практичних дій, що полягає в інтелектуально-моральній саморегуляції, спрямованій на ефективне подолання певних життєвих проблем. До компетентності цього рівня спонукає прагнення до самоствердження, чуття гідності, соціальна мотивація тощо [6, с. 30].

Менеджеру сучасної освітньої установи необхідно працювати в доволі складний період, коли відбувається оновлення видів управлінської діяльності та

його функціональних обов'язків. Це напряду пов'язано з конкретними історичними умовами розвитку нашої країни, розширенням сфери знань та умінь в галузі освітнього менеджменту та іншими об'єктивними причинами. Вимога до менеджера – створити такі умови, в яких кожен би міг самореалізуватися [5].

Реалізацію компетентнісного підходу в освіті розглянуто в працях В. Вербицького, Г. Зайчука, Е. Зеєра, І. Зимньої, Д. Заводчикова, С. Лісової, Н. Мурованої, О. Овчарук, О. Пометун, М. Пустового, Н. Радіонової, М. Сосніна, А. Хуторського та ін. Компетентнісний підхід є ціннісним орієнтиром для системних змін у педагогічній освіті.

Мета роботи./Aim. Розкрити теоретичні аспекти компетентнісного підходу керівника закладу загальної середньої освіти в управлінні освітнім процесом у закладі загальної середньої освіти.

Матеріали й методи./Materials and methods. Під час визначення досліджуваної проблеми ми використовували методи аналізу і синтезу, порівняння та узагальнення, теоретичні методи, пов'язані з вивченням наукової літератури, періодичних видань, довідкову педагогічну, психологічну літературу. Пошук інформації здійснювався в електронних базах даних, таких як Google Scholar, Web of Science, українських і зарубіжних веб-сайтах, присвячених проблемі професійної компетентності.

Результати й обговорення./Results and discussion. Характерною особливістю навчального закладу є особливість його цілей, що пов'язані з розвитком та формуванням особистості дитини за допомогою навчання, виховання і розвитку. Можливість реалізувати зазначені цілі з'являється лише тоді, коли для цього є організований навчально-виховний процес, кваліфіковані педагоги, відповідна матеріальна база, створено належні санітарно-гігієнічні умови, здійснюється медичне обслуговування вихованців, які перебувають у сприятливих моральних та психологічних умовах [2].

На учнів закладів загальної середньої освіти суттєвий вплив мають певні характеристики закладу освіти: здоровий психологічний клімат, системність у

роботі колективу, традиції та суспільна думка. Велика відповідальність у реалізації зазначених цілей покладена на керівників закладів загальної середньої освіти, які, в свою чергу, повинні володіти інноваційним типом мислення, здатністю творити зміни. Тому їх професійна діяльність неможлива без реалізації компетентнісного підходу.

У Національній рамці кваліфікацій, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України №1341 від 23.11.2011 р., компетентність означає «здатність особи до виконання певного виду діяльності, що виражається через знання, розуміння, уміння, цінності, інші особисті якості» [3]. У нашому розумінні, компетентність – це інтегративна здатність встановлювати зв'язки між знаннями та практичними завданнями, формувати чіткий алгоритм необхідних дій, використовуючи комплекс компетенцій для реалізації потенціалу педагогічного персоналу та стратегічних пріоритетів освітньої установи.

Відповідно до проєкту TUNING («Гармонізація освітянських структур в Європі») компетентності класифікують на [4]:

- фахові (subject specific competences), що пов'язані з конкретною професійною сферою, освітньою програмою, видом професійної діяльності;
- загальні (transferable skills), які можна отримати впродовж життя в результаті спілкування, навчання, отримання досвіду, спостережень тощо.

Слід зазначити, що загальні компетентності надалі класифікуються за трьома категоріями [4]:

- 1) інструментальні (когнітивні, методологічні, технологічні та лінгвістичні здібності);
- 2) міжособистісні (соціальна взаємодія, співпраця, навички спілкування);
- 3) системні (поєднання розуміння, сприйнятливості та знань).

Запровадження компетентнісного підходу до управління освітньою установою вимагає конкретизації базових компетентностей керівника. У науково-педагогічній літературі зустрічаємо різні моделі компетентностей, що відрізняються, як правило, сферою їх використання (управління, бізнес,

культура тощо) та рівнем управління, до якого належить посада. Зокрема, це особистісні, соціальні, позиційні, технологічні, комунікативні, стратегічні, конфліктологічні компетенції [1, с. 207-221]. Особливе місце серед цього переліку займають професійні компетентності.

Професійна компетентність є інтегративною характеристикою особистісних і ділових якостей спеціаліста, яка відображає його моральну позицію та рівень знань, умінь, досвіду, що є достатніми для досягнення поставленої цілі у професійній діяльності [1, с. 722]. Отже, така характеристика може свідчити про наявний потенціал особистості людини для успішного виконання особливого виду професійної діяльності, зокрема управлінської діяльності у сфері освіти.

Аналіз науково-літературних джерел дав змогу визначити комплекс професійних компетентностей менеджера закладу загальної середньої освіти (ЗЗСО), а саме: соціально-психологічну, предметно-спеціальну, аналітико-діагностичну, організаційно-управлінську та інформаційно-комунікативну. Кожна з названих компетентностей є складним системним утворенням. Розглянемо їх детальніше.

Так, *аналітико-діагностична компетентність* керівника ЗЗСО являє собою здатність практично застосовувати методи наукового дослідження (зокрема системного аналізу та синтезу), технології діагностики, проводити інтерпретацію отриманих результатів і використовувати їх у процесі прийняття рішень та вирішенні професійних завдань.

Предметно-спеціальна компетентність передбачає уміння діяти на практиці і використовувати при цьому знання суспільних наук (філософії, менеджменту, психології, державного управління, економіки, соціології тощо) для прийняття рішень та вирішення професійних завдань. Слід враховувати той факт, що ця компетентність керівника освітньої сфери належить до базових професійних компетентностей менеджера, її не слід ототожнювати з предметними компетентностями, які є свідченням освоєного спеціалістами досвіду специфічної діяльності, наприклад управління навчально-виховним

процесом у ЗЗСО.

Інформаційно-комунікаційна компетентність передбачає здатність практично використовувати інформаційно-комунікаційні технології для розв'язання важливих управлінських завдань і задоволення професійних потреб.

Організаційно-управлінська компетентність є здатністю менеджера забезпечувати постійний системний професійний розвиток педагогічного колективу, організації освітнього процесу в цілому за допомогою вірно прийнятих управлінських рішень (у межах власних функціональних обов'язків і повноважень), що сприяють досягненню встановленої мети.

Соціально-психологічна компетентність передбачає оволодіння комплексом соціально-психологічних знань, умінь, комунікативних навичок, які керівник застосовує у системі управління ЗЗСО. Цей вид компетентності може бути представлений емоційно-вольовими характеристиками, емпатією, різними мотивами професійної діяльності, поведінковими реакціями, уміннями ефективної самоорганізації управлінської діяльності, рефлексією тощо.

Висновки./Conclusions. Обґрунтовано потенціал компетентнісного підходу в управлінні освітнім процесом закладом загальної середньої освіти. Виокремлено ключові професійні компетентності керівника закладу загальної середньої освіти. Ми переконані, що компетентнісний підхід виступає важливим критерієм якості управління освітнім закладом, згідно з яким компетентність його керівника визначається, як сукупність професійно важливих компетентностей, які допомагають ефективно здійснювати управлінську діяльність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень. К. : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
2. Канарова О. В. Компетентнісний підхід в управлінні дошкільним навчальним закладом як чинник формування толерантних стосунків у

колективі. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2017. Вип. 53 (106). С. 153–159.

3. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій : Постанова Кабінету Міністрів України № 1341 від 23.11.2011 р. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF>.

4. Рашкевич Ю. М. Болонський процес та нова парадигма вищої освіти: монографія. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014. 168 с.

5. Сергеева Л. М. Сучасні орієнтири змісту управлінської компетентності керівника навчального закладу. URL : http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/metod_upr_osvit/v_3/32.pdf

6. Хриков Є. М. Управління навчальним закладом : навч. посіб. Київ : Знання, 2006. 365 с.

ВИКОРИСТАННЯ НЕТРАДИЦІЙНИХ МЕТОДІВ ТА ПРИЙОМІВ ДЛЯ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ

Бербека Ольга Константинівна,
магістрантка
Ужгородський національний університет

Вступ. Дошкільний вік є унікальним, адже багато складових психіки дитини знаходяться в стадії активного формування. Дитину вирізняє підвищена пізнавальна активність, розширення обсягу знань, поява нових мотивів діяльності, що дозволяє займатися самостійною творчою працею. Але головним є те, що саме в цьому віці відбувається інтенсивний розвиток мислення, що визначальним чином впливає на всі інші пізнавальні процеси та інтелект у цілому. Суттєві зрушення відбуваються і в розвитку самосвідомості, відбувається активне початкове становлення особистості. Усе це в комплексі є гарною базою для розвитку творчих здібностей.

Мета дослідження – визначити особливості розвитку креативності старших дошкільників нетрадиційними методами, сформувати систему заходів педагогічного впливу з метою розвитку креативності дітей старшого дошкільного.

Матеріали і методи. Розвитку у дітей творчих здібностей присвячено багато педагогічних досліджень: Н. Ветлугіної, Т. Казакової, Т. Комарової, В. Сухомлинського та багатьох інших. Питанням розвитку дитячої зображувальної творчості займалися такі відомі вчені, як Н. Ветлугіна, Г. Григор'єва, Т. Доронова, Т. Казакова, Т. Комарова, Н. Сакуліна, Б. Теплов, Є. Фльоріна та інші.

Незважаючи на значну кількість публікацій, проблема креативного розвитку дітей дошкільного віку висвітлена в науковій літературі недостатньо. Це пов'язано в першу чергу з тим, що система соціально-психологічної роботи з розвитку креативності в дошкільних закладах освіти в Україні продовжує формуватися.

Результати і обговорення. Насамперед, ми спробували розкрити суть понять «творчість» та «креативність».

Труднощі у визначенні поняття пов'язані з відсутністю безпосередньо операціонального, психологічного наповнення творчості, зазначає Д. Богоявленська [1]. На думку Н. Ветлугіної [2] творчість визначається як діяльність, в результаті якої дитина створює нове, оригінальне, проявляючи уяву, реалізуючи свій задум, самостійно знаходячи засіб для його втілення.

Відповідно, креативність як феномен відносять до сфери людської творчості. Досліджуючи сутність поняття "креативність", зарубіжні вчені дійшли висновку, що креативність – це сукупність особливостей психіки, що забезпечує продуктивні перетворення у діяльності людини

Одним із завдань дитячої педагогіки та психології є виховання дитини активної творчої особистості. У дошкільному віці діти проходять навчання, соціалізацію, підготовку в закладах дошкільної освіти, де педагоги використовують різні прийоми для розвитку дитини.

У дошкільників творчі здібності формуються поступово. Дослідники дитячої творчості (Л.Трофименко, О.Кульчицька, Л.Чорна та ін.) виділяють три рівні розвитку творчого мислення: наочно-дійове, причинно-наслідкове та евристичне. Якщо дитина молодшого дошкільного віку діє тільки з предметами, то дитина старшого дошкільного віку уявляє наочний, зоровий образ, тому мислення дошкільника називають наочно-дійовим.

Крім того, можна відзначити, що до основних чинників розвитку творчих здібностей науковці І. Лернер та М. Скаткіна частіше всього відносять такі риси особистості, як: характер, сила волі, завзятість, винахідливість, наполегливість, пристрась, бачення проблем та вміння бачити альтернативу рішення і т.ін.

Думки видатних педагогів про роль інтересу в навчанні дітей посідають значне місце в побудові системи дошкільного навчання. Як наголошують чимало педагогів, воно не повинно будуватися у формі традиційного шкільного уроку, а нові знання та вміння повинні засвоюватися в процесі предметних занять, в різних видах цікаво організованої практичної діяльності.

Одним із основних завдань сучасної дошкільної освіти є розвиток творчих здібностей дошкільників, їх креативного мислення.

Можна виділити такі важливо значимі моменти розвитку творчих здібностей дошкільників:

– предметно-навчальна діяльність – формує пізнавальні процеси дитини, цілі та мотиви її поведінки, дозволяє засвоювати знання про предмети;

– емоційно-предметне спілкування – збагачує новими враженнями, формує уявлення про оточуюче середовище;

– гра – засвоєння властивостей та ознак предметів, змінення дій, засобів створення чогось нового, що не існує у реальності, зв'язків між процесами та явищами, набуття соціальних навичок тощо;

– художньо-продуктивна праця – розвиток образного конструкторського мислення, уяви, художніх здібностей [2].

Не менш важливу роль у розвитку дошкільника відіграють заняття мистецтвами. Це може бути живопис фарбами, малювання восковими крейдочками, ліплення з воску, музику та спів, евритмія (мистецтво гармонійного руху), використання казок, віршів та історій, що супроводжуються ляльковими виставами.

Також великої популярності як засіб розвитку творчості у дитячому віці набула “пісочна анімація” (малювання піском, сипка анімація, техніка порошку) – стиль образотворчого мистецтва, а також технологія створення анімаційних фільмів.

Малювання в нетрадиційних техніках – дуже цікавий і доступний вид самостійної художньої діяльності, де можна створювати художні образи, візерунки, предмети за допомогою різноманітних прийомів і матеріалів.

Цікавим для дітей є метод монотипії. Це зображення на целофані, що переноситься потім на папір. Діти отримують два малюнки, які можна подарувати своїм рідним.

Плямографія також дає великий розвивальний ефект. Вона полягає в тому, щоб навчити дітей робити плями (чорні та різнокольорові). Дитина,

дивлячись на них, може бачити образи, предмети або окремі деталі.

Розвиток креативності дітей в умовах дошкільного навчального закладу вимагає від практиків розуміння загальних теоретичних положень щодо пошуку можливостей їх використання на певному віковому періоді. Першим етапом на шляху розвитку певної якості є діагностика рівня її сформованості [3].

Можна вважати, що в дитини розвинені креативні здібності, якщо вона:

- легко й охоче генерує конструктивні ідеї;
- здатна самотійно апробувати й застосовувати ідеї;
- зазвичай аналізувати свої дії, прогнозувати їх наслідки;
- уникати одноманітного маніпулювання, урізноманітнює пошуки способів розв'язання;
- ніколи не кидає розпочате на півдорозі, переважно самотійно долає труднощі;
- уміє зважено ризикувати;
- самотійно приймає рішення в непевних ситуаціях;
- реалістично оцінює результат своєї діяльності, об'єктивно оцінює докладені зусилля;
- прагне виявити оригінальність, має схильність репродукувати зразок;
- може дати нову назву відомій картині;
- може фантастично поєднати несумісне [4, с. 28].

З метою визначення рівнів сформованості креативності дітей старшого дошкільного віку було підібрано пакет методик: шкала для оцінювання прояву креативності дитини; батарея субтестів з виявлення рівня сформованості креативності.

Одержані результати констатувального етапу експерименту засвідчили переважно невисокий рівень сформованості креативності у дітей старшого дошкільного віку 41,7 %, середній рівень становив 35,5 % та 22,8 % високий.

На другому етапі формувального експерименту відбувалося впровадження педагогічних умов формування креативності старших дошкільників, що передбачало залучення педагогів і батьків вихованців до просвітницької і методичної роботи.

Аналіз даних показав, що загальні результати формувального етапу педагогічного експерименту підтверджують ефективність теоретично обґрунтованих, розроблених педагогічних умов формування креативності старших дошкільників у ЗДО та відповідного змістово-методичного забезпечення. Так, в експериментальній групі динаміка рівнів сформованості креативності дітей змінилася в позитивний бік на кінець формувального етапу експерименту: кількість дітей з високим рівнем сформованості креативності зросла на 13,0 %; із середнім збільшилася на 3,9 %; з низьким зменшилася на 16,9 %. Зокрема, у дітей експериментальної групи збільшився обсяг уваги та пам'яті; вони частіше самостійно використовували уяву для вирішення завдань і давали нестандартні відповіді на запитання, швидко розв'язували проблемні ситуації, виявляли перетворювальну активність.

Висновки. Важливими чинниками розвитку творчої особистості дитини старшого дошкільного віку визначаємо такі: наявність сприятливого психологічного клімату в дошкільному навчальному закладі та в родині (атмосфери визнання, поваги, свободи), необхідного обладнання і матеріалів для творчості, соціально-емоційних (відчуття захищеності, безпеки) і розвивально-інтелектуальних (завдань творчого характеру) компонентів.

Порівняльний аналіз здобутих результатів засвідчив ефективність розроблених педагогічних умов та змістово-методичного забезпечення формування креативності старших дошкільників у ЗДО.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богоявленская Д. Б. Психология творческих способностей / Д. Б. Богоявленская. – М.: Академия, 2002. – 320 с.
2. Ветлугіна Н.О. Музичний розвиток дитини. – К.: Муз. Україна, 1978. –

256 с.

3. Коломоець Т. Г. Розвиток творчості дітей дошкільного віку на заняттях з художньої праці. – Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf>

4. Колесник О. Є. Розвиток креативного мислення в дітей засобами графіки. – Режим доступу: <https://www.dnmczkmo.org.ua/wp-content/uploads/2020/06/zbirnyk-tez-naukovo-praktychnoyi-konferencziyi-%C2%ABrozvytok-tvorchoyi-kompetentnosti-uchniv-mys>

5. Гилфорд Дж. Три сторони інтелекта / [Дж. Гилфорд ; пер. с англ.] // Психологія мышлення. – М. : Прогресс, 1969. – 531 с.

ПЕДАГОГІЧНІ ЧИННИКИ ТА МЕТОДИКИ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ ЯКОСТЕЙ ВИХОВАТЕЛІВ ЗДО

Бербека Ольга Константинівна,

магістрантка

Ужгородський національний університет

Марусяк Лідія Олегівна

к.ю.н., доцент

Вступ. У професійній діяльності вихователь виступає активним суб'єктом спілкування: передає та приймає інформацію від дітей, колег і батьків, установлює контакти з ними, будує взаємовідносини на основі діалогу, розуміє і сприймає внутрішній світ дитини, прагне до максимальної реалізації здібностей кожного дошкільника та забезпечення його емоційного комфорту в освітньому процесі.

На важливості набуття майбутніми вихователями комунікативної компетентності акцентується увага і в Стандарті вищої освіти України для першого (бакалаврського) рівня, зокрема, серед компетентностей, яких має набути майбутній вихователь ЗДО

Мета цього дослідження – розкриття проблеми формування комунікативної компетентності майбутніх вихователів дошкільних закладів та вивчення основних сучасних підходів до вирішення цієї проблеми.

Матеріали і методи. Аналіз педагогічних досліджень та публікацій засвідчує відсутність єдиного підходу щодо тлумачення кола понять, які характеризують процес професійно-педагогічної підготовки майбутніх вихователів. Усталеним визнаний підхід відповідно до якого метою і результатом професійної підготовки у вищому навчальному закладі є готовність до педагогічної діяльності. Разом з тим, сучасна педагогічна наука характеризується суттєвим зростанням інтересу до теоретичного обґрунтування процесу формування професійної компетентності майбутніх фахівців.

Співвідношення понять «професійна підготовка» – «професійна

готовність» – «компетентність» подано в працях Ю. Сенька [1]. Вчений вважає, що результатом професійної підготовки є готовність випускника вищої педагогічної школи до педагогічної діяльності, а результатом професійної педагогічної освіти є професійна компетентність.

У сучасних дослідженнях для характеристики професійно-педагогічної діяльності досить широко використовується компетентнісний підхід, який передбачає цільову орієнтацію процесу підготовки майбутнього педагога на формування професійної компетентності як інтегрованої характеристики.

Широке узагальнююче поняття «професійна компетентність» у психолого-педагогічній літературі розглядається як професійна підготовленість і здатність суб'єкта праці до виконання завдань і обов'язків повсякденної діяльності [7]. До її структури належать знання, уміння та навички професійної діяльності. Слід відзначити зростання інтересу вчених до проблеми компетентності фахівця дошкільного закладу

Результати і обговорення. Професійна компетентність педагога-вихователя дітей дошкільного віку охоплює такі сфери компетенції, як оздоровчо-профілактична, діагностико-прогностична, навчально-розвивальна, методична, виховна, комунікативна, організаційно-педагогічна, контрольна, просвітницька, самовдосконалення, кожна з яких потребує від вихователя, крім професійних знань та вмінь, ще й наявності позитивних світоглядних настанов і розвитку певних особистісних професійно-значущих рис характеру.

Серед низки професійних компетентностей, які мають бути сформовані у майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти, чільне місце належить саме комунікативній компетентності.

Комунікативна компетентність (Communication competence) розглядається як здібність вчителя встановлювати і підтримувати необхідні контакти з учнями; сукупність знань, умінь і навичок у галузі вербальних і невербальних засобів для адекватного сприйняття і відбиття дійсності в різних ситуаціях спілкування; конгломерат знань, мовних і немовних умінь і навичок спілкування, які передбачаються в ході природної соціалізації, навчання,

виховання та оцінки [2].

На думку О. Смирнової [3], успішність педагогічного спілкування забезпечується шляхом реалізації трьох його компонентів: емоційного (передбачає емоційний відгук, емпатію, чуйність до дітей, здатність до співпереживання, увагу до переживань і дій співрозмовника); когнітивного (включає пізнання дитини, розуміння її поглядів, передбачення поведінки, що, зі свого боку, дає можливість ефективно розв'язувати різноманітні проблеми, які виникають між дітьми); поведінкового (здатність до співробітництва, спільної діяльності, ініціативності, адекватності у спілкуванні, організаторські здібності).

Важливою умовою формування комунікативних умінь майбутніх педагогів є моделювання реальних професійних умов спілкування з метою залучення кожного студента до практичної комунікативної діяльності.

Моделювання реальних професійних ситуацій допоможе студентам зрозуміти й відчути на власному досвіді відповідальність за свої слова, вчинки, навчить взаємодіяти з колегами, розуміти їх, правильно добирати мовні засоби для формулювання та висловлювання думок.

Ще однією педагогічною умовою, яка забезпечує якісний розвиток комунікативних умінь і навичок майбутніх вихователів, є підбір навчальних завдань і вправ, спрямованих на підвищення комунікативної активності студентів. Їх виконання допомагає студентам розкрити свої комунікативні можливості, відчути важливість правильної і чіткої побудови комунікативного процесу як однієї з умов ефективної діяльності.

Важливим у розвитку комунікативних умінь і навичок є формування індивідуального стилю спілкування з урахуванням особливостей розвитку вихованців та індивідуальності викладача.

Висновки. Отже, комунікативна компетентність вихователя дітей дошкільного віку передбачає сформованість у нього комунікативно значущих особистісних рис, яскраво виражену гуманістичну схильність до спілкування з вихованцями, готовність до налагодження суб'єкт-суб'єктної взаємодії,

володіння системою інтегрованих професійно-мовленнєвих умінь та комунікативних якостей. Її компонентами є [4]:

1) система комунікативних знань (у тому числі в галузі психології спілкування, загальнодидактичних, фахових, методичних);

2) комунікативні вміння й навички (вміння говорити, слухати, встановлювати контакт зі співрозмовником, розуміти його внутрішній стан, керувати взаємодією, застосовувати конструктивну поведінку у конфліктних ситуаціях; експресивні уміння та ін.);

3) комунікативні здібності (риси та професійно значущі якості особистості), а також моральні переконання (світогляд, етичні погляд, ціннісні орієнтири та мотиви діяльності).

ЛІТЕРАТУРА

1. Сенько Ю. В. Гуманитарные основы педагогического образования: курс лекций / Ю. В. Сенько. – М. : Издательский центр «Академия», 2000. – 240с.

2. Гавриляк Л. С. Комунікативна компетентність як складова професійної підготовки сучасного фахівця / Л. С. Гавриляк // Scientific journal «ΛΟΓΟΣ. The art of scientific mind». – №3. – April, 2019. – С. 70-73.

3. Смирнова Е. О. Отношение популярных и непопулярных дошкольников к сверстникам / Е. О. Смирнова, Е. В. Калягина // Вопросы психологии. – 1998. – № 3. – С. 50 – 60.

4. Паласевич І. Комунікативна компетентність вихователя дітей дошкільного віку // І. Паласевич // ЛЮДИНОЗНАВЧІ СТУДІЇ. СЕРІЯ «ПЕДАГОГІКА». – Випуск 4/36 – 2017. – С. 220-229.

ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ГРАФІЧНИХ ПОНЯТЬ В УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ОПАНУВАННЯ ГРАФІЧНОЇ ГРАМОТИ

Вересоцька Наталія Іванівна

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри теорії і методики технологічної освіти та комп'ютерної графіки

Колядич Андрій

Студент групи ТН-2пм

Анотація: У статті розглядаються теоретичні аспекти формування графічних понять в учнів на уроках креслення. Виділені основні методологічні теорії поетапного формування розумових дій і понять на уроках креслення. Визначено та розкрито критерії рівня сформованості графічних понять в учнів у процесі графічної діяльності.

Ключові слова: креслення, графічні поняття, графічна діяльність, технологій, навчально-виховний процес.

Останнім часом у суспільстві недооцінюють значення графічної грамотності. Сьогодні, попри всі наміри та цілі, поширена думка, що графічні значення та зміст швидко зменшуються у середовищі, де традиційні засоби виконання графічних документів є досконалими та доступними для всіх комп'ютерних технологій.

Навіть інколи можна почути висловлювання про повну передачу в перспективі всіх видів конструкторсько-графічних робіт комп'ютерним засобам – то навіщо тоді забезпечувати графічну підготовку, яка в недалекому майбутньому стане нікому не потрібною. Але ця думка помилкова – комп'ютер ніколи не може замінити людину (і в це важко повірити). В епоху бурхливого розвитку комп'ютерних технологій невідомо, коли комп'ютер може самостійно створювати графічний документ без втручання людини [4].

Якісні зміни у вимогах до індивідуальної графічної підготовки підкреслили необхідність значного перегляду поглядів на роль та місце курсу креслення у загальноосвітній системі кожної вікової групи. Тому настав час поговорити про мету навчання графічних конструкцій не лише як формування певної інструментальної здатності, а й поглянути на неї глибше і ширше. Курс креслення має стати важливою умовою формування графічної культури учня, розвитку його інтелекту [1].

Носієм технічного прогресу у загальноосвітній школі є вчитель трудового навчання. Тому його професійна підготовка має забезпечити високий рівень графічних знань та навичок, а отже, і високий рівень графічної культури. Тому що рівень графічної підготовки учнів залежить від рівня підготовки вчителів. Тому важливу роль у підготовці вчителів на робочому місці відіграє вивчення курсу креслення [3].

Вивчення креслення пов'язане з володінням методами пізнання, науковим почерком мислення, розвитком інтуїції, просторової уяви. Поряд із цим креслення має чітке спрямування, оскільки є мовою науки і техніки, неодмінне для моделювання та вивчення багатьох явищ, що відбуваються у природі та суспільстві, формує духовну сферу людини, інтелектуальні, морально-етичні складові людської особистості. Ця галузь знань є потужним засобом виховання творчих здібностей учнів, має значні можливості у справі естетичного виховання, відчуття гармонії у природі, навколишньому світі, розвитку художньо-графічної культури учнів.

В Україні завершено розробку Державного стандарту середньої освіти здійснюється його реалізація [4]. Основою цього стали Базовий навчальний план, відповідні навчальні програми, підручники, методичні посібники. Проте незважаючи на це невизначеною залишилася доля шкільного курсу креслення [1].

Є всі підстави вважати, що доступ до систематичного вивчення курсу креслення в загальноосвітній школі залишається проблемою для багатьох учнів сьогодні. Незважаючи на те, що креслення як навчальний предмет включено до

освітньої галузі «Технологія», навчальні години на його вивчення передбачені тільки в старшій школі в технологічному профілі [4]. Така позиція розробників навчальних програм не дозволяє забезпечити повноцінну графічну підготовку всіх учнів, що дуже важливо в сучасних умовах.

Переважно більшість випускників шкіл і їх батьки вважають, що креслення вилучено із шкільного навчального плану. Але офіційно курс креслення із загальноосвітньої школи ніхто не вилучав – він може вивчатися у 8-9 класах за рахунок годин шкільного компоненту. І на це вказується у пояснювальній записці до Базового навчального плану [3].

Однак це означає, що необхідність вивчення цього предмета в школі визначається її керівництвом. Аналіз ситуації показує, що поглиблене вивчення деяких із найпопулярніших серед учнівської молоді в школах через шкільні складові години: математика, фізика, мова тощо є важливою умовою їх вступу до вищих навчальних закладів. Немає підстав заперечувати це.

Креслення у сфері виробництва, будівництва, дизайну, архітектури, експлуатації, транспорту є основними засобами надання графічної, дизайнерської, кошторисної та проектно-технологічної інформації. Креслення є основним засобом вираження творчих ідей дизайнера, архітектора, дизайнера у чіткій, економічній та зрозумілій формі. Креслення в сучасній освіті є основою для викладання нового матеріалу з багатьох предметів [2].

Носієм технічного прогресу у загальноосвітній школі є, перш за все, вчитель трудового навчання. Тому природно, що професійна підготовка вчителя забезпечує високий рівень графічних знань та навичок. Саме вивчення курсу креслення відіграє цю важливу роль у підготовці вчителів трудового навчання.

Графічна мова створюється і розвивається суспільством, без графічної мови немає науково-технічного прогресу – еволюційного розвитку суспільства [44]. У сучасному виробництві кожен працівник повинен мати добре розвинену просторову уяву та мислення. Графічна грамотність відіграє важливу роль у розвитку цих якостей у школярів. Тому особлива увага приділяється графічній

підготовці учнів на уроках трудового навчання.

Розробка графічних понять з креслення вимагає особливої логічної послідовності тем, що дозволяє повторно використовувати багато понять з попередніх тем. Така система повторення вчитель планує та систематично впроваджує. Це вимагало структурного та логічного аналізу змісту та послідовності дослідження у кресленні графічних понять, що ми зробили пізніше.

Формування мислення учнів на уроках креслення та трудового навчання відбувається головним чином у розвитку основних розумових операцій: аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, класифікації та формування розумових якостей: гнучкості, стабільності, глибини, самостійності та наочності, практичного та логічного та словесного мислення. Для ефективного розвитку вчитель повинен знати особливості, етапи та шляхи формування всіх цих психологічних особливостей.

На жаль, існує багато думок, що проблеми шкільних занять кресленням зумовлені його застарілою назвою. Однак, враховуючи здатність учня формувати графічну культуру, ми не повинні вважати, що назву та зміст традиційного курсу креслення слід змінити в першу чергу. Тому не варто поспішати, адже нинішній курс креслення підпорядковується стабільній методичній системі, що повною мірою відображено у нещодавно виданих підручниках для вчителів. Починати треба з чистого аркуша [2].

По-перше, нам потрібно змінити підхід до шкільного курсу, появу нового погляду на можливості предмета, зростання значення та ролі графічної інформації у суспільстві (оскільки інформатизація визнається природним явищем), то навіщо зменшувати його матеріальні ресурси?).

З іншого боку, вчителі всіх предметів повинні об'єднати свої зусилля для створення справжньої графічної культури учнів - це вимагає єдиного термінологічного та графічного режиму в школі, дотримання загальних та цільових вимог до культури графічної інформації, формування постійна необхідність використання графічних носіїв. Коли така діяльність стане

нормою, графічна культура гарантуватиме, що кожен учень займе гідне місце в системі особистих цінностей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Методика* викладання креслення в школі: Посібник для вчителя. А.П. Верхола, В.Я. Науменко, В.Г. Мазур та ін. / За ред. А.П. Верхоли. К.: Рад. шк., 1989. 128 с.

2. *Сидоренко В.К.* Графічна підготовка школярів: проблеми і завдання // Трудова підготовка в закладах освіти України. 1995. №1. С. 32 – 33.

3. *Сидоренко В.К.* Інтеграція трудового навчання і креслення як засіб розвитку технічних здібностей школярів (дидактичний аспект): Автореф. дис. ... докт. пед. наук. К., 1995. 46 с.

4. *Тхоржевський Д.О.* Державний стандарт загальної середньої освіти і диференціація змісту навчання. Педагогіка і психологія. 1999. № 4 (25). – С. 47 – 51.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КРОСВОРДІВ У ПРОЦЕСІ РОЗВИВАЮЧОГО НАВЧАННЯ ПРИ ВИВЧЕННІ ДИСЦИПЛІН ЗАГАЛЬНОТЕХНІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

Волинець Валентина Михайлівна
Новікова Лариса Олександрівна

Полтавський фаховий коледж нафти і газу
Національного університету
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
викладачі вищої категорії
дисциплін загальнотехнічної підготовки

Постановка проблеми у загальному вигляді. Організація навчальної діяльності студента, спрямованої на формування його розумових здібностей, пізнавальної активності, самостійності, пізнавальних інтересів у процесі розвиваючого навчання.

Мета статті – розкрити особливості використання кросвордів у процесі вивчення дисциплін загальнотехнічної підготовки, як одного із прийомів розвиваючого навчання.

Виклад основного матеріалу. Дисципліни загальнотехнічної підготовки є значним блоком у підготовці фахівців технічних закладів вищої освіти, сприяють розвитку базових та фахових професійних компетентностей майбутнього фахівця, допомагають йому глибше розуміти застосування законів природознавства в техніці і технології виробництва.

Якість підготовки студентів залежить від глибини засвоєння теоретичних знань, практичних умінь та навичок, від розвитку їх творчих здібностей. Для підвищення пізнавальної активності студентів викладачеві пропонується безліч різних розроблених активних методів навчання, які він може використовувати у своїй викладацькій роботі. Одним із таких методів є розвиваюче навчання.

Розвиваюче навчання є однією із центральних проблем сучасної педагогіки, яке забезпечує умови для перетворення студента на суб'єкта навчання, який зацікавлений у розвитку і здатний до нього. Система

розвиваючого навчання орієнтована на дослідницьку діяльність студентів. Методика розвиваючого навчання – це принципово інша побудова навчальної діяльності, яка відрізняється від репродуктивного навчання. Суть її концепції полягає в тому, що створюються умови, при яких розвиток студента стає головною задачею як для викладача, так і для самого студента. Це змінює зміст, методи, форми спілкування, критерії оцінювання успішності навчання.

Основне завдання викладача в процесі розвиваючого навчання – організація навчальної діяльності студента, спрямована на формування його розумових здібностей, пізнавальної активності, самостійності, пізнавальних інтересів. Спосіб організації, зміст, методи і форми розвиваючого навчання орієнтовані на всебічний розвиток студента.

Використання кросвордів є одним із прийомів розвиваючого навчання, яке ґрунтується на принципі визнання студента суб'єктом пізнавальної діяльності. Це допомагає розвивати пізнавальну діяльність у процесі виконання навчальних завдань різного ступеня складності [1].

Слово «кросворд» походить з англійської мови (cross-word) і означає: задача - гра, яка полягає у вписуванні літер у перехресні рядки клітинок накресленої фігури так, щоб по горизонталі та вертикалі вийшли загадані слова. Найдавнішою згадкою про кросворди вважається плита з малюнком, який дуже нагадує кросворд. Вона була знайдена під час розкопок стародавнього поселення в Англії і датується 3-4 століттям. Сучасні кросворди з'явилися відносно недавно – приблизно сто років тому. Цей вид інтелектуальних ігор є досить поширеним у світі та досить поширеною формою проведення дозвілля багатьох людей.

Ідея використання кросвордів у викладанні навчальних дисциплін не нова, наприклад, у США була надрукована збірка кросвордів для підготовки до складання іспиту USMLE STEP-2. З точки зору освіти такий вид ігрової діяльності не обмежує фантазії, а розширює світогляд, розвиває мислення студентів. Дослідження показують, що розгадування кросвордів сприймається студентами позитивно, і вони готові до виконання поставлених завдань.

У процесі вивчення дисциплін загальнотехнічної підготовки використовується серія різноманітних технічних кросвордів під час вивчення і закріплення теоретичного матеріалу, проведення лабораторних, групових та індивідуальних практичних робіт, самостійних робіт пошукового типу, організації нетрадиційних занять, позааудиторних заходів (рис.1, 2).

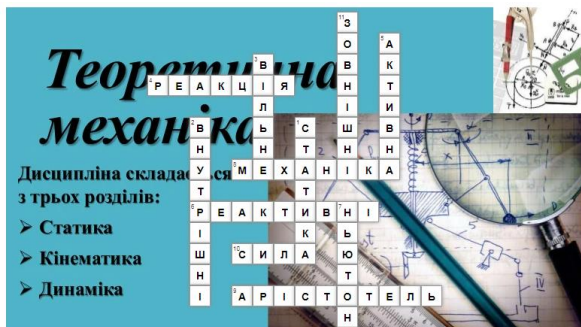

Рис. 1 - Кросворд

«Основні поняття статички»

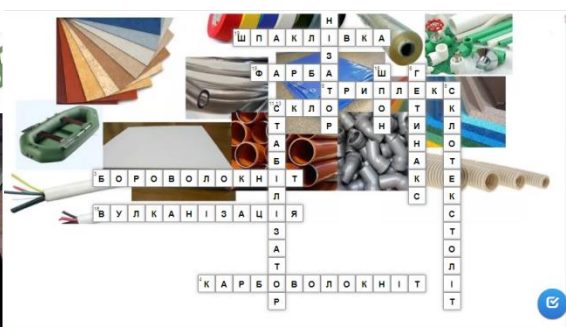

Рис. 2 - Кросворд

«Неметалеві матеріали»

Із досвіду використання кросвордів під час занять з «Матеріалознавства», «Технічної механіки», «Безпеки життєдіяльності», «Технологій» виділяються різні типи завдань, а саме: складання кросвордів із кожного розділу; розв'язування складених кросвордів викладачем; підбирання запитань до вже складених кросвордів. Особливою формою роботи є саме третій тип завдань, у процесі якого студенти навчаються аналізувати і порівнювати, їм доводиться не просто знайти відповідь, а поставити коректне запитання, правильно сформульоване та грамотно складене. Кросворди повинні об'єднувати у собі завдання різної складності. По-перше, це шанс кожному студенту досягти успіху в розв'язанні хоча б окремих частин кросворду, а, по-друге, урівноваженість між полегшеними завданнями і більш важкими підтримує розумову активність студентів, виключить втрату інтересу до кросворду як занадто легкого [2].

Процес закріплення нових знань відбувається найкраще тоді, коли студенти не тільки вирішують, але й самостійно складають кросворди. Складання кросвордів - непроста задача. Вона потребує від автора глибоких теоретичних знань, чіткого їх формулювання, зосередженості, грамотності, фантазії, уваги. У процесі складання кросворду студент звертається не тільки

до викладеного теоретичного матеріалу, а й переглядає довідкову літературу. Якщо запровадити створення кросвордів у навчальний процес, студент має безліч варіантів для вирішення цієї задачі, адже він як допомогу може використати цілий ряд автоматизованих засобів, що є актуально в наш час. Цей вид завдання розвиває уяву, потребує повторення вивченої теми; сприяє формуванню відчуття краси розумової праці, виховує у студентів такі моральні риси особистості як волю, наполегливість у досягненні мети, точність, активність, культуру мовлення [3].

В сучасній системі вищої освіти кросворди можна використовувати як методику контролю знань студентів, оцінювання самостійної роботи. Метод оцінювання за допомогою кросвордів дозволяє більш “гнучко” ставити питання з теми занять, а можливість “вгадати” правильну відповідь дозволяє студентам, навіть при недостатній підготовці, активно брати участь у навчальному процесі і розвивати своє мислення.

Новітнім, нетрадиційним та цікавим засобом перевірки знань студентів є тестові завдання у вигляді кросвордів. У них виключені непрямолінійні формулювання, вони вносять у процес тестування ігрові і змагальні елементи, надихаючи студентів інтенсивно обмірковувати різні комбінації з використанням отриманих ними знань. Тести-кросворди особливо зручні для проведення поточних рейтингів на практичних або лабораторних заняттях [4]. Задача для студента побудована так, щоб він чітко знав і орієнтувався в області тематики кросворду, і ніякий інтернет-ресурс студенту не допоможе, адже поставленого питання кросворду не існує у web-ресурсі, студент може скористатися лише своїми власним знаннями [5].

Висновки. Використання кросвордів під час викладання дисциплін загальнотехнічної підготовки має багато переваг. Результатом такого підходу до навчальної роботи є значна активізація розумової діяльності студентів [1]. Студенти більше працюють самостійно, користуються додатковою літературою, а складні поняття краще засвоюються в ігровій формі. Це сприяє розвитку необхідних для молодих кваліфікованих спеціалістів якостей, таких як

креативність, принцип самонавчання, спонукає до активного творчого саморозвитку, інтелектуальної самостійності і готовності у майбутньому використати свої знання у професійній діяльності.

ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

1. Твердохлеб О. Г. Кроссвордные задания как прием развивающего обучения / О. Г. Твердохлеб // Вестник Пермского национального исследовательского политехнического университета. Проблемы языкознания и педагогики. – 2016. – № 2. – С. 139–146.

2. Ошур Н. В. Активізація пізнавального процесу на заняттях з технічної механіки [Електронний ресурс] / Н. В. Ошур // Вища освіта. – 2018.

3 Наукові записки. — Випуск 39 [Збірник наукових праць є результатом окремих наукових пошуків дослідників теоретичних та методичних аспектів педагогічних проблем] — Серія: Педагогічні науки. — Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2001. – 203 с.

4 Оборский Г. А. Праці Одеського політехнічного університету, 2012. Вип. № 1 (38) / Г. А. Оборский, В. И. Ковальков, А. П. Гнатюк. — (Стаття Особенности рейтингового контроля уровня подготовки студентов по техническим дисциплинам метрологической направленности.)

5. Кросворд як засіб перевірки знань студентів у ВНЗ I-II рівня акредитації [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/2842>

ПРИРОДНИЧО-КРАЄЗНАВЧИЙ КВЕСТ ЯК СПОСІБ ЗАЛУЧЕННЯ УЧНІВ ДО ПРИРОДООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ганус Ольга Вікторівна

магістр кафедри зоології

Ужгородський національний університет

Вантюх Олеся Михайлівна

канд. с-г.н., доцент

Ужгородський національний університет

м. Ужгород, Україна

Куруц Наталія Василівна

канд. б.н., доцент

Ужгородський національний університет

Ганус Євгенія Олександрівна

уч. вищ. кат., учитель-методист

Лінгвістична гімназія ім. Т. Г. Шевченка

м. Ужгород, Україна

Вступ. Одним із важливих напрямків національної системи виховання є формування екологічної культури, гармонійних відносин людини з природою. Екологічна і демографічна кризові ситуації в Україні засвідчують, що наша молода держава успадкувала тугий вузол екологічних проблем: забруднені промисловими відходами, пестицидами і радіонуклідами повітря, ґрунти, водойми, вирубані ліси, еродовані ґрунти, вичерпні природні ресурси і т.д.

У зв'язку з погіршенням екологічної ситуації педагоги намагаються формувати активну гуманну позицію, відповідальне відношення школярів до природи.

Інноваційна освітня діяльність, що виявляється у внесенні в освітню практику нових ідей, методик, технологій, відмові від навчальних штампів, слугує оновленню змісту сучасної освіти, створює нові педагогічні технології, пропонує нові можливості для творчості вчителя, сприяє підготовці творчо мислячого школяра. Організація інтерактивного навчання в основному передбачає моделювання життєвих ситуацій, ефективно сприяє формуванню

умінь і навичок, виробленню цінностей. Упровадження інтерактивних технологій та методик навчання і виховання сприяє різносторонньому розвитку та зацікавленості не тільки учнів, але й учителів.

Інноваційні форми навчання викликають інтерес в учителів з огляду на те, що спроможні створити оптимальні умови для навчальної діяльності учнів, розвинути інтелектуальні, творчі здібності особистості і, тим самим, підвищити рівень навчальних досягнень з біології.

На основі вивчення наукової літератури ми поставили перед собою за мету визначити актуальність і доцільність використання квест-технологій як способу залучення учнів до природоохоронної діяльності.

Для досягнення цієї мети необхідно вирішити наступні завдання:

1. Розкрити поняття “квест-технологія”, визначити його структуру та принципи.

2. Порівняти рівні обізнаності учнів щодо екологічної культури та обізнаності у питанні охорони природи перед проходженням квесту і після нього.

3. Дати оцінку отриманим результатам.

Об'єкт дослідження: педагогічна технологія квест як спосіб залучення учнів до природоохоронної діяльності та підвищення зацікавленості предметом Біологія.

Матеріали і методи. Дослідження проводились у першому семестрі 2020/2021 навчального року у Лінгвістичній гімназії ім. Т. Г. Шевченка міста Ужгорода під час проходження педагогічної практики.

У дослідженні вивчали актуальність і доцільність використання квест-технології, для чого попередньо було розроблено для учнів 7 класів анонімне анкетування у Google Формах на природоохоронну тематику 3-х типів — первинне, повторне та діагностичне, і, безпосередньо, сама квест-технологія. Учні виконали анкетування 1-го типу за тиждень до проходження екологічного квесту, 2-го типу — на наступному уроці біології після нього, і анкетування 3-го типу — в кінці семестру. Тест-анкети розроблено з урахуванням вікових

особливостей; складається з 9 питань. Анкетуванням охоплено 39 учнів.

Про зміну рівнів обізнаності з екологічної культури судили з порівняння відповідей первинного, повторного і діагностичного анкетування.

Результати і обговорення Поняття «квест» в педагогічній науці визначається як вид дослідницької діяльності, організований спеціальним чином, для виконання якої учень здійснює пошук інформації за вказаними адресами (в реальності), що включає і пошук цих адрес чи інших об'єктів, людей або завдань.

Освітні квести можуть бути організовані в різних просторах як школи так і поза нею. Наприклад, квести в замкнутому приміщенні, в класі; квести в музеях під відкритим небом, всередині будівель, в парках; квести на місцевості (міське орієнтування — «місто, що біжить»); квести на місцевості з пошуком схованок (геокешинг) і елементами орієнтування (в т.ч. GPS) і краєзнавства; змішані варіанти, в яких поєднується і переміщення учасників, і пошук, і використання інформаційних технологій, і сюжет, і випереджаюче завдання-легенда.

Залежно від сюжету квести можуть бути:

- лінійними, в яких гра побудована по ланцюжку: розгадавши одне завдання, учасники отримують наступне, і так доти, поки не пройдуть весь маршрут;

- штурмовими, де всі гравці отримують основне завдання і перелік точок з підказками, але при цьому самостійно вибирають шляхи вирішення завдань;

- кільцевими, вони представляють собою той же «лінійний» квест, але замкнутий в коло. Команди стартують з різних точок, які будуть для них фінішними.

Структура освітнього квесту може бути наступною: вступ (в якому прописується сюжет, ролі); завдання (етапи, питання, рольові завдання); порядок виконання (бонуси, штрафи); оцінка (підсумки, призи).

Педагогу, що розробляє квест, необхідно визначити: мету і завдання квесту; цільову аудиторію і кількість учасників; сюжет і форму квесту. Також

написати сценарій; визначити необхідний простір і ресурси; визначити кількість помічників, організаторів; назначити дату; продумати, як заінтригувати учасників.

Таким чином, освітній квест як вид інтерактивних технологій дозволяє реалізувати функції:

- освітню — залучення кожної дитини в активний пізнавальний процес (організація індивідуальної та групової діяльності школярів, виявлення умінь і здібностей працювати самостійно за якою-небудь темою);
- розвиваючу — розвиток інтересу до предмета, творчих здібностей, уяви учнів; формування навичок дослідницької діяльності, умінь самостійної роботи з інформацією, розширення кругозору, ерудиції, мотивації;
- виховну — виховання особистої відповідальності за виконання завдання, виховання поваги до культурних традицій, історії, краєзнавства.

Проаналізувавши методичну основу, можна перейти до авторського екологічного квесту “А за деревом дерево...”.

Відповідно до структури освітнього квесту, першим етапом визначено мету і цілі гри, прописано сюжет, обрано локації, пов'язані з природоохоронною діяльністю безпосередньо або опосередковано. Наступним етапом розроблено по 2 завдання до кожної локації — завдання, що приводить учасників до локації і завдання безпосередньо на локації. Ці завдання розроблені у вигляді кросворду, ребусів, “встанови відповідність”, “встанови послідовність”, шифр, тощо. Дата проведення встановлюється з урахуванням декількох факторів. Найоптимальніше проводити такий захід у теплу пору — пізня весна або золота осінь. Крім того, маємо орієнтуватися і на програму. Весна — 6-класники грають (узагальнення пройденого за рік матеріалу), осінь — 7-класники (повторення вивченого у 6 класі). У нашому випадку квест проводився восени, між командами 7 класів.

Цілі гри:

- активізувати розумову діяльність шляхом створення спеціальних умов для виконання завдань, які потребують достатньої свідомості в учнів,

здатності до подолання спеціально створених перешкод;

- поєднати новітні та традиційні дидактичні засоби навчання;
- розвинути універсальні форми розумової діяльності – аналіз,

синтез, індукція, порівняння, систематизація тощо.

Локації:

1. Ясен Масарика (на наб. Незалежності, 2)
2. Гінкго білоба на пл. Шандора Петефі
3. Міні-скульптура Міклошу Берчені і Крістіні Чакі (наб.

Православна, 4)

4. Ботанічний сад
5. Палісадник хімічного факультету
6. Альпінарій
7. Дендросад Іштвана Лаудона (на території міської дитячої лікарні)
8. Найдовша в Європі Липова алея
9. Лінгвістична гімназія ім. Т. Г. Шевченка.

За результатами первинного опитування встановлено: у 10% опитаних “на слуху” Іштван Лаудон і його діяльність; 10% знають про дендропарк Лаудона і де він знаходиться; 80%, на жаль, не знають.

На момент опитування 15% учнів вважають, що мають високий рівень знань з біології, 57% – достатній і 28% – середній рівень знань.

Приблизно такий же рівень обізнаності учнів з природоохоронної тематики. Це встановлено з відповідей на цю тему.

Також встановлено, що 30% знають про інноваційну технологію квест і брали участь в освітньому квесті; 42% знають про квест і брали участь у розважальному квесті поза школою; 14% знають про інноваційну технологію квест і брали участь в обох видах; 14% знають про квест, але участі не брали. На момент опитування середній бал з біології 9,7.

За відповідями повторного анкетування, проведеного на наступному уроці після квесту, встановлено наступне. 94% опитаних поділились позитивними враженнями від пройденого екологічного квесту. Учні вказали,

що з квесту дізнались багато нового, а саме: про Гінкго білоба в Ужгороді (на Закарпатті); про природоохоронну діяльність подружжя Міклоша Берчені і Крістіни Чакі; про види рослин у ботанічному саду, про діяльність Іштвана Лаудона, його дендропарк; альпінарій. Дізнались про наукове відкриття, яке зробив Іштван Лаудон в Усть-Чорній, про реліктові рослини в Ужгороді, можуть їх назвати. Також їх вразило те, що Ужгородський дендропарк на початку ХХ ст. був визнаний одним з кращих у Європі; що на Липовій алеї висаджено аж 30 видів лип, а також те, що виду дерев Гінкго білоба, повз які ми проходимо майже щодня, близько 300 млн. років (!). Ми вважаємо, що на цьому етапі визначати середній бал з біології недоцільно, оскільки малий проміжок часу між опитуванням.

У кінці семестру учні виконали діагностичне анкетування на встановлення рівня знань з біології. Враховуючи самооцінювання (суб'єктивно) та оцінки (об'єктивно) з пройдених за цей час тем, виявили наступне: високий рівень знань спостерігається у 16% опитаних, достатній – 61%, 23% – середній.

Середній бал з предмету Біологія серед учнів, які проходили квест, виріс до 10,4. У той час, як в учнів, які участь у квесті не брали, рівень знань та середній бал не змінився.

Аналізуючи власну діяльність, можемо зробити висновок, що використання квесту в освітньому процесі приносить позитивні результати, а саме:

1. Зріс показник достатнього рівня знань учнів на 4%.
2. Зменшився показник середнього рівня знань на 5%.
3. Змінився на краще характер навчальної діяльності учнів.
4. Покращились міжособистісні взаємини учнів, які проявились у згуртованості, задоволенні своєю працею, пошуком і його результатом, психологічною сумісністю.

Усе це допомогло довести вплив нововведень на підвищення рівня навчальних досягнень учнів з курсу біології.

І взагалі, на нашу думку, розвиток логічного мислення, пам'яті, уваги, уваги, спостережливості (те все, що нам дає квест), підвищує загальний рівень розвиненості школяра. Ким би не збирався стати учень, який фах не обрав би, йому потрібно правильно і швидко міркувати, діяти організовано, враховуючи обставини і наявні ресурси. А якщо він ще почне сприймати себе не пасивним спостерігачем, від якого нічого не залежить, а частиною цього дивовижного і прекрасного світу, то вважаємо, що наша місія виконана.

ВАГОМІ СКЛАДОВІ РОБОТИ З ДІТЬМИ, ЩО МАЮТЬ ВАДИ МОВЛЕННЯ

Герасимова Алла Юріївна,
старший учитель-логопед, дефектолог,
вихователь-методист, директор ЗДО № 294
м. Кривий Ріг, Україна

Вступ. Важливість мовленнєвого розвитку для дитини важко переоцінити: за допомогою мови вона пізнає світ, стає безпосереднім учасником суспільних відносин, формується як особистість протягом усього життя, здобуваючи нові знання та набуваючи досвіду. Саме тому важливим є оптимальне засвоєння навчального матеріалу за допомогою мовлення і впровадження набутих знань у життя за допомогою мовленнєвих компетенцій [3].

Недорозвинення мовлення у дошкільників є головною перешкодою становлення повноцінної особистості. За дослідженнями науковців (Ю. Рібцун, Н. Савінова), за останні роки різко зросло число дітей, що мають вади мовлення різної етимології [4,6]. Тому навчання і практична діяльність дитини, яка має вади засвоєння та відтворення мовлення, повинні бути уміло та професійно організовані і скеровані педагогами дошкільного закладу, щоб максимально ліквідувати недоліки.

Дана стаття дає обґрунтовані досвідом роботи відповіді на такі проблемні питання:

- Як правильно сформувати освітнє середовище для дітей з вадами мовленнєвого розвитку?
- Як організувати та з чого починати роботу з дошкільниками задля покращення результативності?
- Яким методам і прийомам надати перевагу?
- Як організувати роботу з батьками, у період карантинних вимог у тому числі, щоб розвиток мовлення дітей був оптимально вираженим?

Актуальність роботи полягає у виявленні методів і прийомів навчання і виховання дітей 3-6 років, які сприяють ефективній роботі з усунення проблем мовленнєвого розвитку.

Мета статті – узагальнення виявів словесного, наочного та практичного методів корекційно-розвивальної роботи з дошкільниками, що мають вади мовленнєвого розвитку; характеристика взаємодії форм і прийомів роботи на різних етапах освітнього процесу в дитячому садку задля повноти реалізації кінцевої мети – розвитку мовлення дитини.

Матеріали і методи. Формування мовленнєвої компетентності – одне із пріоритетних завдань всебічного гармонійного розвитку дитини у дошкільному навчальному закладі [3,5]. Різноманітні аспекти дослідження проблеми корекційного впливу на дитину з мовленнєвими вадами були предметом дослідницької уваги українських вчених, зокрема Абрамової Т., Бондар Л. [1,2]. Вони доводять необхідність та доцільність створення відповідного освітнього середовища, застосування інноваційних педагогічних засобів корекційно-розвивального навчання та виховання дошкільників з вадами мовлення зусилля ми педагогів та батьків [6].

Освітнє середовище – це не просто місце, де знаходиться дитина. Це простір її неповторного життя, що складається з вагомих миттєвостей. Для дитини воно має величезне значення у плані формування особистісних вражень і накопичення досвіду [3]. Тож потрібно, щоб вигляд дитячого садка зовні і внутрішньо були приємними і позитивно сприйнятими вихованцями. Це вагома основа того, що дитина хотітиме йти до закладу освіти, буде життєрадісною і впевненою. Коли ж вихованці будуть активно долучатися до підтримання краси і затишку в дитячому садочку, а саме: допомагати поливати квіти, збирати опалі після вітру гілочки, чіпляти годівнички, посильно працювати на городах і клумбах, складати ігровий матеріал, доглядати за рибками, вони накопичуватимуть розуміння того, що затишок для себе людина створює сама. Такі трудові доручення – форма практичного методу розвитку дитини і її виховання, вагома в плані формування активного мовлення. Під час співпраці з

дитиною налагоджується практичний діалог, який створює умови для обов'язкових дитячих відповідей. І не треба боятися перших коротких фраз, сказаних дитиною, на кшталт "так" і "ні". Це хоч і примітивне мовлення, та підтвержене діями і яскраво виражає глибинні емоції і почуття. Дітей усіх вікових груп корисно підключати до виконання посильних доручень з упорядкування навколишнього середовища чи підготовки до занять, прибирання іграшок, бо це дає можливість відчутти потребу в спілкуванні як у необхідній умові суспільних відносин.

Під час співпраці з дитиною налагоджується продуктивний діалог, зумовлений спільною діяльністю. Роль вихователя полягає у супроводженні такої діяльності питаннями до дитини, спонуканням до відповіді. Питання вихователя, на кшталт "чи не хочеш ти допомогти нам зібрати гілочки?"," скільки гілочок ти зібрав?", "як ти погодуєш рибок?", "як зрадіють політі квіточки?" пришвидшують мовленнєвий розвиток вихованців.

Корекційну діяльність із дітьми, що мають вади мовлення, плануємо як комплексну співпрацю логопедів, дефектологів, вихователів, музичних та фізичних керівників, а також батьків. Для кожної дитини обговорюється свій напрям розвитку, що базується на індивідуальному підході [5]. Спираємося на максимально точний діагноз причин затримки чи вад розвитку мовлення, вивчаємо рекомендації лікарів. Потім на педагогічних консилиумах сумісно вирішуються потреби в напрямках роботи з кожною, окремою, дитиною. Дефектологи чи логопеди намічають перспективний план навчальної діяльності з дітьми, а саме: конкретизують форми занять, що матимуть найбільш позитивний ефект (індивідуальні бесіди-діалоги, колективні види занять, вправи на повторення та наслідування).

Такий підхід до роботи не простий для повноти реалізації, бо все залежить від віку дитини, стану здоров'я та її індивідуальних особливостей.

Основні групи методів дошкільної педагогіки – словесний, наочний та практичний у тісній взаємодії в освітньому процесі дошкільників забезпечать ефективний результат – розвиток мовлення дитини [3].

Словесні та наочні методи (спостереження, розглядання малюнків, картин, макетів, перегляд фільмів, прослуховування аудіозаписів) дають очікувані результати у поєднанні з практичними: спочатку – приклад вмінь і навичок, а потім – відтворення чи наслідування. Це відповідає дидактичному принципу навчання у співпраці з дитиною і дає потрібний результат. Ускладнювати вимоги до дитини потрібно тільки через заохочення: це можуть бути сюрпризні моменти, під час яких зав'язується невимушена бесіда з казковим персонажем, лялькові вистави, під час яких діти охоче відповідають на питання, дидактичні ігри на додумування, домислення, образотворча діяльність, поєднана з розвитком мовлення, заняття з розвитку мовлення, що носять характер сюжетно-рольових ігор, рухливі ігри з лічилками та мовленнєвим супроводом.

Бесіди різних видів, спостереження різних форм, демонстрації, що їх підбирають вихователі, обов'язково містять матеріал, що попередньо вивчався чи хоча б розглядався. Це робиться для розвитку пам'яті, що має величезний аспект впливу на становлення мовлення. Дитина пригадує, що і як вона говорила та робить кроки до саморозвитку, має основу для самоконтролю та самоаналізу – вагомих чинників для подолання вад мовлення. Така наступність формує цілеспрямованість, допомагає дитині краще засвоювати почуте та побачене. А коли дитина виконає певні доручення (чи то трудові, чи творчі), вона має змогу накопичувати досвід. І словесні, і навчальні, і практичні методи повинні базуватися на грі з дітьми. Особливою складовою цього процесу є дидактичні ігри, ігрові ситуації, обігрування, що спонукають до спілкування, а отже – до розвитку. Позитивний ефект спостерігаємо також при супроводі режимних моментів словесним зацікавленням у формі коротких віршованих примовок, приказок, прислів'їв. Творчий підхід до роботи, винахідливість і кмітливість, почуття гумору вихователя – це дуже цінні складові успішної співпраці з дітьми, що мають вади мовлення.

Музичні керівники, керівники фізичного виховання теж активно включені у процес мовленнєвого вдосконалення вихованців. Звуконаслідування,

приспіву, словесні ігри застосовуються на заняттях максимально і щоразу. Отож, співпрацею усіх педагогів і досягається поставлена мета розвитку мовлення дітей. Досягнення корекційної мети передбачає і визначення відповідних предмету корекції технік впливу (методів, засобів, прийомів тощо). Методика корекційно спрямованого навчання — це методика не засвоєння знань, умінь і навичок, передбачених навчальною програмою, змістом навчання, а методика корекції та розвитку певної складової психофізичного розвитку дитини, у нашому випадку вади мовлення [6].

Корекційний розвиток і навчання проходять успішно за умови співпраці і взєморозуміння між педагогами дошкільного навчального закладу і членами сім'ї дитини. Це можна зробити за допомогою рекомендованих педагогами вправ на повторення (віршів, приказок, лічилок, питань, звукової гімнастики, чистомовок, скоромовок, забавлянок, потішок, сюжетно-рольових чи дидактичних ігор тощо). У процесі діяльності батьків буде виникати своєрідне переплетення різних методів роботи з дітьми, що максимально закріпить позитивну результативність.

В умовах карантину робота з батьками продовжується в дистанційному форматі, а саме:

- організовано проведення (онлайн) групових або індивідуальних консультацій (тематичних або за запитом);
- систематично викладається просвітницька інформація для батьків на сайті закладу (щодо розвитку й виховання дитини, корисні поради щодо організації домашніх занять з дітьми та змістовного спільного проведення дозвілля та ін.);
- здійснюється систематична комунікація з батьками в соцмережах й інших групах;
- рекомендуються доступні для самостійного застосування батьками методики щодо зниження рівня тривожності дітей, вправи з психогімнастики, розвивальні ігри тощо.

Результати і обговорення. Організація корекційно спрямованого

навчання передбачає підготовку та створення умов, потрібних не лише для засвоєння дітьми програмового матеріалу, а й для подолання недоліків розвитку, відповідно до попередньо поставленої спеціальної мети заняття. Корекційну роботу принципово важливо аналізувати як специфічну систему, куди входять цільовий, організаційний, змістовий, методичний, результативний компоненти педагогічного процесу (Рис.1.).

Рис. 1. Компоненти педагогічного процесу, що забезпечують корекційно-розвивальну роботу

Опора в процесі навчання на ці компоненти розглядається як умова досягнення мети корекційно-розвивального впливу, адже вони взаємопов'язані.

Необхідною складовою роботи є співпраця з батьками, що стає своєрідним продовженням діяльності педагогів. Батьки повинні мати щоденну чітку уяву про те, що і як робила їхня дитина в садочку, яких результатів досягла чи, на жаль, ні. Удома батькам потрібно закріплювати здобутки дитини.

Висновки. Таким чином, можна зазначити, що для повноти реалізації завдань розвитку дошкільників з вадами мовлення потрібна комплексна кропітка праця усіх учасників освітнього процесу.

У першу чергу, потрібне належно облаштоване освітнє середовище, що відповідає сучасним стандартам і вимогам. Саме в ньому йде тісний процес поєднання словесного, наочного і практичного методів співпраці з дитиною, що стане інструментом формування дієвого учасника суспільних відносин.

По-друге, педагоги-дошкільники повинні узгоджено планувати всі види діяльності так, щоб вона була оптимально потрібною дитині і позитивно нею сприйнята. Бесіди, розповіді, читання, слухання, демонстрації, спостереження

повинні гармонійно поєднуватися з вправами на повторення, увагу, домислення, відтворення, доручення різних видів тощо. Лише так можна досягти поставленої мети –повноцінного мовлення дитини-дошкільника.

По- третє, тільки невимушено, в ігровій формі співпраці з дитиною можна досягти позитивного результату: гра є для дитини основою для мислення і мовлення. Вихователь, логопед, дефектолог, музичний і фізичний керівники повинні максимально відчувати потреби дитини в тих чи інших діях, знаходити правильне поєднання словесних, наочних та практичних методів навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова Т. Мовлення й мислення: підґрунтя розвитку людини, зумовлене роботою мозку / Т. Абрамова // Дефектолог. –2019. №2. С.11-17

2. Бондар Л. Корекційні засоби навчання в роботі з дітьми з тяжкими порушеннями мовлення / Л. Бондар, Л. Костащенко. – 2020.– №3. С. 4-5

3. Калуська Л. Комплексна програма розвитку, навчання і виховання дітей дошкільного віку "Соняшник" / Любомира Калуська.–Тернопіль : Мандрівець, 2014. 144 с.

4. Рібцун Ю. В. Корекційна робота з розвитку мовлення дітей п'ятого року життя із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення: програмно-методичний комплекс / Ю. В. Рібцун. – К., 2012. 258 с.

5. Сак Т. В. Прохоренко Л. І. Соколова Г. Б. Дмитрієва М. В. Бабяк О. О. Баташева Н.І. Недозим І. В. "Віконечко". Програма розвитку дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку від 3 до 7 років. Міністерство освіти і науки України. К: 2018. – 237 с. URL: <http://ispukr.org.ua/?p=4460#.YbJADIBVyM8>

6. Савінова Н. В. Шляхи підвищення ефективності застосування наочних, практичних та словесних методів у логопедичній роботі з дітьми із тяжкими порушеннями мовлення. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. 2012. № 22 (3). С. 120-132

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

Дробницька Оксана Михайлівна

студентка

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка

м. Тернопіль, Україна

Вступ./Introduction. Відхилення від норми поведінки у підлітків стало надзвичайно актуальною проблемою в останні десятиріччя. Відносна частота і крайні форми проявів (суїцидальна поведінка) нерідко набувають патологічного характеру. У наш час це обумовлено прискореним фізичним розвитком і статевим дозріванням. При неможливості відповідати соціальним запитам у значної частини сучасних підлітків виникають життєва безпорадність, пасивність, зневіра та байдужість. При цьому суттєво зменшується вік злочинців, формуються та розвиваються різні форми та прояви девіантної поведінки.

За даними О. Чайковської, якщо десять років тому у кожному класі закладів загальної середньої освіти можна було б назвати двох-трьох підлітків з девіантною поведінкою, то сьогодні цей відсоток значно виріс і досягає більше 50 %. Сучасні підлітки частіше стали проявляти девіантну поведінку [11].

У зарубіжних і вітчизняних дослідженнях останнім часом активно розглядають проблеми, присвячені девіантній поведінці, які головним чином пов'язані з дітьми та підлітками, які є так званою групою підвищеного соціального ризику. Дослідження останніх десятиріч на Заході були акцентовані на різноманітних аспектах проблеми відхилень у поведінці підлітків. Вони стосуються психолого-педагогічної реабілітації підлітків із відхиленнями у поведінці, відхиленнями у інтелектуальному, фізичному та сексуальному розвитку, поширенні наркоманії у підлітковому середовищі; дослідженню значення психологічної служби в процесі попередження відхилень у поведінці неповнолітніх. Окрім цього, особлива увага науковців

прикута до розгляду проблеми попередження злочинності серед підлітків з відхиленнями у поведінці.

Мета роботи./Aim. Розкрити психологічні аспекти девіантної поведінки підлітків.

Матеріали й методи./Materials and methods. Під час визначення досліджуваної проблеми ми використовували теоретичні методи, пов'язані з вивченням наукової літератури, періодичних видань, довідкову педагогічну, психологічну літературу, методи аналізу і синтезу, порівняння та узагальнення. Пошук інформації здійснювався в електронних базах даних, таких як Google Scholar, українських і зарубіжних веб-сайтах, присвячених проблемі лідерства, військового лідерства.

Результати й обговорення./Results and discussion. Термін «девіантна поведінка» походить від латинського deviation – відхилення. Девіантну поведінку визначають, як таку, що не відповідає прийнятим у суспільстві соціальним нормам і цінностям, що викликає негативне відношення та опір з боку оточення [5].

На думку Г. Дарендорфа, «девіантна поведінка представляє собою відхилення від моральних і соціально-психологічних норм, представлена, як помилковий антигромадський зразок розв'язання конфлікту, що виявляється в порушенні суспільно прийнятих норм або в навмисно нанесеній шкоді собі, оточенню, загальному суспільному благополуччю [3]. У соціально-педагогічному словнику-довіднику девіантна поведінка представлена системою вчинків, що відрізняються від загальноприйнятих в суспільстві моральних, правових, культурних норм; поведінка, що не відповідає правилам і нормам, прийнятим в суспільних групах [9].

У психологічній науці існує кілька понять, що характеризують означену соціальну групу дітей. Йдеться про важковиховуваних, аморальних, дезадаптованих, підлітків із асоціальною поведінкою. Слід враховувати той факт, що підлітковий вік є доволі складним кризовим періодом у житті людини. Зарубіжні психологи пояснюють це тим, що підліток перебуває в стані

«маргінальної особистості». І це пов'язано з тим, що він вже вийшов з дитячого віку, але ще не став дорослим [6]. Саме в цей період підліток стикається з багатьма проблемами і не може знайти адекватні способи їх розв'язання.

Ситуація ускладнюється зростанням напруженості у всіх сферах суспільства, що негативно позначається на підростаючому поколінні, підлітках зокрема. Соціальне неблагополуччя підсилюється в руйнуванні сімейних зв'язків, омолодженні пияцтва, наркоманії, збільшенні випадків бродяжництва, безпритульності, правопорушень і антигромадських вчинків, скоєних дітьми та підлітками. Збільшується кількість дітей, які мають зазначені проблеми, найважливішою причиною переосмислення й реформування політики в галузі підліткового виховання, вжиття термінових заходів. Деструктивні форми поведінки можуть формуватися, починаючи з сім'ї, підсилюватися у школі, коливатися від незначних до складних форм прояву девіацій, що пов'язують із неналежним рівнем виховання та дитячою безпритульністю [10].

Підлітковий вік – один із найбільш складних періодів розвитку людини. Не дивлячись на відносну короткочасність (з 14 до 18 років), він багато в чому визначає усе подальше життя особистості. Саме в підлітковому віці відбувається формування та становлення психологічних характеристик особистості, зокрема характеру та поведінки. У цей період відбувається перехід від опікуваного дорослими дитинства до самостійності, зміна звичного шкільного навчання на інші види соціальної діяльності, а також бурхлива гормональна перебудова організму, що своєю чергою робить підлітка особливо уразливим і податливим до негативних впливів соціального середовища [1].

В основу формування нових особистісних і психологічних якостей підлітків покладено спілкування в процесі різних видів діяльності. Визначальною особливістю спілкування і поведінки підлітків є яскраво виражений їх особистісний характер. Зміна соціальної ситуації розвитку підлітків пов'язана з їх прагненням долучитися до світу дорослості, орієнтацією на норми і цінності цього світу. Характерним новоутворенням підліткового віку, як зазначає колектив авторів, є «відчуття дорослості», а також розвиток

самосвідомості і самооцінки, цікавості до себе як до особистості, до власних можливостей і здібностей [2].

Ознаками девіантної поведінки Є. Змановська називає специфічні особливості, а саме:

1) вона не відповідає загальноприйнятим чи офіційно встановленим нормам суспільства (традиціям, законам, правилам, соціальним устоям), тобто девіантна поведінка є порушенням не будь-яких, а найбільш важливих для суспільства в визначений час соціальних норм;

2) девіантна поведінка й особа, яка її проявляє, викликає негативну оцінку з боку оточення, вимагаючи соціальних санкцій, кримінального покарання суспільного осуду;

3) завдає реальної шкоди самій особистості чи оточуючим людям;

4) стійко повторюється;

5) узгоджується із загальною спрямованістю особистості;

6) супроводжується різними проявами соціальної дезадаптації;

7) має досить виражену статево-вікову й індивідуальну своєрідність [4].

Цікавим для нашого дослідження є виокремлені Н. Пихтіною, Н. Яковець індивідуально-типологічні риси підлітків з певним рівнем готовності до девіантної поведінки, а саме:

1) яскрава імпульсивність;

2) зменшена стійкість до перевантажень, психічних, стресів, відсутність пристосованості до конфліктів та складних, стресових ситуацій;

3) занижена самооцінка, тривожність, депресивність, невпевненість у собі;

4) психічна незрілість, схильність до наслідування негативних проявів у поведінці, інфантилізм [8].

Висновки./Conclusions. Підтримуємо С. Немченко, який вважає, що девіантна особистість не сприйняла моральних норм спільноти, яка її виховала; адаптувалася на стику різних субкультур завдяки новоутворенням особистості,

що були сформовані під впливом різноманітних соціальних факторів [7,с.98-102]. Показниками девіантної поведінки підлітків вважаємо інфантильність, утриманство, порушення міжособистісних стосунків, нездатність адекватно реагувати на події і відповідно, контролювати власну поведінку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бахур О. Психологічна характеристика підлітків з делінквентною поведінкою. URL : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=F&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&S21CNR=20&Z21ID=
2. Давыдов В. В., Драгунова Т. В., Ительсон Л. Б. и др. Возрастная и педагогическая психология: учеб. для студ. пед. ин-тов / под ред. А. В. Петровского. 2-е изд., испр. и доп. М.: Просвещение, 1979. С. 101–116.
3. Дарендорф Р. Тропы из утопии. М.: Праксис, 2017. 42 с.
4. Змановская Е. В. Девиантология: (Психология отклоняющегося поведения): Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. М. : Издательский центр Академия. 2004. 288 с.
5. Кордунова Н. О. Проблеми виникнення антисоціальних груп підлітків. *Психогенеза особистості: норма і девіація*: зб. наук. статей; гол. ред. Я. Гошовський. Луцьк: Вежа–Друк, 2018. С. 262 – 268.
6. Левин К., Бандура А. Гештальт-психология и социально-когнитивная теория личности. Прайм-Еврознак, 2007. 128 с.
7. Немченко С. Г. Девіантна поведінка як чинник порушення життєвої компетенції: актуальність проблеми. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету*. Педагогічні науки. № 1. Бердянськ: БДПУ, 2005. С. 98-102.
8. Пихтіна Н. П., Яковець Н. І. Педагогічна профілактика адиктивної поведінки учнів: навч. посіб. Ніжин: Вид-во Ніжинського педуніверситету імені Миколи Гоголя, 2003. 116 с.
9. Соціальна педагогіка: словник-довідник. За заг. ред. Т. Ф.

Алексеевко. Вінниця: Планер, 2009. 117 с.

10. Супрун М. О. Основи професійного самовиховання майбутнього співробітника МВС України: навч. посіб. К. : КІВС, 1998. 100 с.

11. Фіцула М. М., Парфанович І. І. Відхилення у поведінці неповнолітніх: шляхи їх попередження. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2008. 432с.

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ СВІДОМОСТІ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Заєць Ростислав Геннадійович

аспірант кафедри педагогіки та менеджменту освіти
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка
вулиця Шевченка, 1, Кропивницький, Україна
Міжнародний Республіканський Інститут

Вступ/Introduction. В умовах краху колишнього СРСР, подальшого створення Європейського Союзу та оголошення війни терористичним організаціям, які протирічать принципам існування суверенних держав, надзвичайно актуальним стало питання *розбудови громадянського суспільства* шляхом виховання молоді, що передбачає формування майбутніх громадян

Це питання є актуальним саме в контексті освіти для громадян у демократичних державах. Загалом громадянська освіта є своєрідною відповіддю на питання, як виховувати молодих громадян держави. Дослідження з проблем громадянської освіти здебільшого спрямовано на те, які типи громадян держава хоче культивувати та як реалізувати цю концепцію в межах освітньої системи [3].

Зокрема, національні та міжнародні наукові розвідки зосереджено переважно на завданнях стимулювання громадянської активності молоді в процесі засвоєння демократичних знань, цінностей і переконань [1].

Мета роботи/ Aim: аналіз міжнародних досліджень з проблем громадянської освіти студентів закладів вищої освіти.

Матеріали та методи/ Materials and methods.. Огляд міжнародних досліджень з проблем громадянської освіти продемонстрував, що в межах цього питання окреслено значну кількість тем і проблем. Наприклад, американські вчені Левстик і Тайсон [2] запропонували п'ять широких категорій, що представляють основні компоненти цієї галузі: демократія США; міжнаціональні порівняння; дискусії та стратегії прийняття рішень;

волонтерство; полікультурна освіта.

Ця категоризація засвідчує, що навчальні програми з громадянської освіти закладів вищої освіти США частково охоплюють вивчення історії державотворення, окремі аспекти права, розуміння ролі США у світі та механізмів демократії.

Питання громадянської освіти молодого покоління США привертають увагу вчених не тільки США, але й України. З-поміж них: Дж. Патрик, М. Брэнсон В. Мушинский, Я. Соколова, А. Нікітін, І. Фрумін, О. Воскресенська, В. Бобрович та ін.

Упродовж останніх десятиріч українські науковці здійснили низку порівняльно-педагогічних досліджень з різних напрямів громадянської освіти.

Зокрема О. Величко, А. Рацул, В. Михайліченко вивчили зарубіжний та національний досвід формування громадянської компетентності молоді [9].

І. Іванюк, О. Овчарук, А. Терещенко дослідили сучасний стан громадянської освіти в Україні [6].

Педагогічні засади формування громадянської позиції студентської молоді опрацювали О. Кафарська, О. Кирилович та ін.; питаннями громадянської освіти цікавилися І. Галактіонова, Т. Ладиченко, О. Мальцева та ін.; педагогічні умови громадянського виховання особистості окреслили В. Астахова, Є. Берднікова, І. Бех, І. Молодцова та ін.; громадянську позицію – Н. Корпач, Н. Курилюк, Т. Мірошина, М. Чельцов та ін.; виховання громадянина як провідну умову становлення громадянського суспільства – О. Алексєєва, Г. Дмитренко, П. Ігнатенко, С. Рябов та ін.; управління вихованням учнівської та студентської молоді – В. Бондар, Б. Кобзар, О. Козлова, В. Маслов, Н. Островерхова та ін.

В Україні завдання щодо громадянського виховання студентів сформульовано в таких нормативно-правових документах: Законах України «Про освіту», «Про громадські об'єднання», «Про громадські молодіжні та дитячі організації», «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні». Окрім того, важлива роль у цьому аспекті належить

Державній національній програмі «Освіта (Україна ХХІ століття)», «Концепція розвитку громадянської освіти в Україні», «Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності», «Концепції національно-патріотичного виховання молоді», Державній цільовій соціальній програмі «Молодь України» та інші. Чинні закони, концепції, програми розкривають зміст громадянського становлення особистості: виховання поваги до Конституції України, державних символів України, прав і свобод людини й громадянина; формування почуття власної гідності, відповідальності перед законом за свої дії; свідоме ставлення до обов'язків людини й громадянина; сприяння реалізації прав особистості на вільне формування політичних і світоглядних переконань; виховання шанобливого ставлення до рідної мови, національних цінностей українського народу та інших народів і націй.

Теоретичні засади формування громадянськості особистості викладено в Концепції громадянського виховання особистості АПН України (2000), де наголошено, що громадянськість – це інтегрована якість особистості, яка формується в процесі виховання. Проаналізувавши документи, ми дійшли висновку, що громадянськість – це багатоаспектне поняття й фундаментальна духовно-моральна риса, світоглядна характеристика особистості із культурологічними засадами що зумовлено її державною самоідентифікацією, усвідомленням належності до конкретної країни. Із цим пов'язано громадянське ставлення людини до сформованих традицій у державі, законів, забезпечення прав людини, чеснот громадянського суспільства, готовність виконувати обов'язки та відстоювати власні права [7]. У Концепції громадянської освіти та виховання в Україні окреслено інноваційні шляхи громадянського виховання й формування почуття громадянськості української молоді [8].

Концепція розвитку громадянської освіти в Україні [10] ґрунтується на потребі в створенні сприятливих умов для формування й розвитку громадянських компетентностей людини на всіх рівнях освіти та в усіх складниках освіти, що дасть змогу громадянам краще розуміти та реалізувати свої права в умовах демократії, відповідально ставитися до своїх прав та

обов'язків, брати активну участь у суспільно-політичних процесах, а також усвідомлено забезпечувати захист, утвердження та розвиток демократії.

Правові основи громадянської освіти в Україні закладені у Конституції України, Законі України «Про освіту», Національній стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016—2020 р.р., затвердженій Указом Президента України від 26 лютого 2016 р. № 68, Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016—2020 роки, затвердженій Указом Президента України від 13 жовтня 2015 р. № 580, Національній стратегії у сфері прав людини, затвердженій Указом Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501. Із схваленням нового Закону України «Про освіту» та з урахуванням Указу Президента України від 1 грудня 2016 р. № 534 «Про пріоритетні заходи щодо сприяння зміцненню національної єдності та консолідації українського суспільства, підтримки ініціатив громадськості у цій сфері», плану заходів щодо зміцнення національної єдності, консолідації українського суспільства та підтримки ініціатив громадськості в зазначеній сфері, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 березня 2018 р. № 179, виникла необхідність визначення конкретних кроків на шляху формування громадянської освіти в Україні.

Закон України «Про освіту» визначає, що держава створює умови для здобуття громадянської освіти, спрямованої на формування компетентностей, пов'язаних з реалізацією особою своїх прав і обов'язків як члена суспільства, усвідомленням цінностей громадянського (вільного демократичного) суспільства, верховенства права, прав і свобод людини й громадянина.

«Освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави» [5], тому в період становлення громадянського суспільства вона є вагомим інструментом виховання громадянина-патріота, формування його активної громадянської позиції, стає дієвим чинником пропагування демократичних цінностей.

Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства на 2016—2020р. передбачає активізацію діяльності, спрямованої на підвищення освіченості населення для можливості захисту своїх прав та вираження інтересів через різні форми демократії участі. Очевидно, що основними стратегічними напрямками громадянської освіти студентів закладів вищої освіти є:

- правова освіта громадян, зокрема щодо розуміння й уміння реалізовувати власні конституційні права та обов'язки;

- посилення здатності брати участь у суспільному житті та використовувати можливості впливу на процеси прийняття рішень на всеукраїнському й місцевому рівні (реалізація права на участь).

Громадянська освіта має охоплювати всі види освіти (формальну, неформальну, інформальну), а також усі складники освіти, усі рівні освіти й усі вікові групи громадян, зокрема освіту дорослих, і бути спрямовуватися на формування громадянських компетентностей. Громадянська освіта має бути практичною й повинна допомагати в здобутті важливих компетентностей.

У неформальній освіті з формування громадянської свідомості студентської молоді беруть активну участь також і громадські організації. Прикладом такої довготривалої співпраці з міжнародними організаціями є діяльність Міжнародного республіканського інституту (International Republic Institute), що виконує такі функції:

- залучає молодь до участі в політичному житті;
- формує в молоді важливі навички й знання для більш ефективного залучення до роботи в галузі управління;
- допомагає готувати нове покоління політичних, державних та громадських лідерів;
- залучає молодь до проєктів, які допомагають поліпшити життя їхніх громад.

Результати та обговорення/ Results and discussion. Упровадження формальної та неформальної освіти студентів закладів вищої освіти з

формування громадянської свідомості гарантує, що всі аспекти вищої освіти: навчальні програми, методи навчання й ресурси, методи дослідження та спільна робота, структури й процеси керівництва та прийняття рішень, політика та кодекси поведінки, персонал і стосунки студентів, позакласні заходи та зв'язки з громадськими організаціями – віддзеркалюють принципи демократії і прав людини.

Висновки/ Conclusions. Залучення всього закладу вищої освіти до створення позитивного й безпечного навчального середовища також покращить досягнення студентів, підвищить їхню громадянську свідомість. Студенти, які відчують себе частиною спільноти закладу вищої освіти та мають добрі стосунки зі своїми однолітками й академічним персоналом, з більшою ймовірністю досягнуть кращої академічної результативності та стануть активними громадянами, яких потребує суспільство.

ЛІТЕРАТУРА

1. Hahn C., Alviar-Martin T. International Political Socialization Research. *Handbook of Research in Social Studies Education* / Eds. L. S. Levstik, C. A. Tyson. New York : Routledge, 2008. P. 81-108.
2. Levstik L. S., Tyson C. A. Introduction. *Handbook of Research in Social Studies Education* / Eds. L. S. Levstik, C. A. Tyson. New York : Routledge, 2008. P. 1-12.
3. Parker W. C. Knowing and Doing in Democratic Citizenship Education. *Handbook of Research in Social Studies Education* / Eds. L. S. Levstik, C. A. Tyson. New York : Routledge, 2008. P. 65-80.
4. Величко О. Ю. Зарубіжний досвід формування громадянської компетентності дітей і молоді. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2013. Вип. 13. С. 24–29.
5. Закон України «Про освіту». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2017. № 38–39. Ст. 380.
6. Іванюк І. В., Овчарук О. В., Терещенко А. Б. Аналітичний звіт.

Сучасний стан громадянської освіти в Україні. Київ, 2013. 104 с. URL: http://lib.iitta.gov.ua/844/1/civic_education.pdf (дата звернення: 28.11. 2021).

7. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності : проект / Наук. творч. кол.: О. Сухомлинська та ін. *Шлях освіти*. 2000. № 3. С. 7–13.

8. Концепція громадянської освіти в Україні. *Громадянська освіта. Харківська правозахисна група*: веб-сайт. URL: <http://osvita.khpg.org/index.php?id=976003974> (дата звернення: 28.11. 2021).

9. Михайліченко М. В. Громадянська компетентність вчителя в контексті оновлення професійної освіти в Україні. *Шляхи модернізації вищої освіти в контексті євроінтеграції* : матер. регіон. наук.-практ. семінару семінару, 20–21 трав. 2008 р. / За заг. ред. Г. В. Терещука. – Тернопіль : ТПНУ, 2008. С. 34–39.

10. Про схвалення Концепції розвитку громадянської освіти в Україні. *Розпорядження Кабінету Міністрів України; Концепція від 03.10.2018 № 710-р. Верховна Рада України. Законодавство України* : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 28.11.2021).

11. Про навчальну платформу. *Міжнародний республіканський інститут. Платформа для онлайн-навчання* : веб-сайт. URL: <https://www.iri.org.ua/> (дата звернення: 28.11.2021).

**ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ
У СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ ЗАПАСУ
ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ**

Замотаєва Наталія Володимирівна

к.п.н.

Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського
м. Київ, Україна

Вступ./Introduction. Сучасні виклики посилюють вимоги до професійної підготовки офіцера запасу Збройних Сил України, який повинен виявляти гнучкість у непередбачуваних обставинах, бути інноваційним, гідно відповідати на виклики часу, налагоджувати взаємодію з підлеглими, об'єднувати усіх членів колективу навколо високої місії військової організації, створювати умови для їхнього професійного зростання. Відповідно актуалізується проблема практичної підготовленості студентів вищих військових навчальних закладів (далі – ВВНЗ) до вирішення у майбутній військовій діяльності професійних завдань, пов'язаних з готовністю проводити злагодження підпорядкованих підрозділів, організовувати та безпосередньо здійснювати бойову підготовку особового складу, налагоджувати діалогічну взаємодію з усіма суб'єктами військово-педагогічного процесу. Звідси пояснюється посилений інтерес до інтерактивного навчання, зокрема ігрових технологій навчання, які ґрунтуються на міжособистісному спілкуванні, взаємонавчанні.

Матеріали і методи./Materials and methods. Для досягнення мети було використано систему теоретичних та емпіричних методів дослідження: аналіз, синтез, узагальнення, систематизація для вивчення теоретико-методологічних засад наукового питання та проектування алгоритму впровадження ігрових технологій навчання у навчальному процесі вищої військової школи.

Результати і обговорення./Results and discussion. З найдавніших часів гра була провідним видом діяльності людини. Особливе місце грі відводилося у військовому мистецтві, адже впродовж багатьох віків вона була одним із найважливіших методів навчання воїнів. Однією з перших стратегічних ігор є стародавня китайська інтелектуальна настільна гра «Вей Чі» («Го»). За легендою вона була створена імператором Яо (2357–2255 рр. до н. е.) для навчання власного сина. Військові начальники використовували гру «Вей Чі» («Го») під час вивчення та прогнозування військових битв. У 1664 р. у Німеччині Кристофер Вайкманн розробив військово-стратегічну гру під назвою Koenigspiel (Королівська гра). З кожного боку було по 30 фігур та 14 різних ходів, які вони могли здійснювати. З 1811 р. ця гра набула формальних ознак воєнної гри для визначення результату стрільб та здійснення підрахунків.

На думку Й. Гейзінги, прикладом військової гри може слугувати Середньовічний турнір, який «завжди вважався імітацією бою, а отже грою, але в своєму первісному вигляді він, беззаперечно мав відбуватися абсолютно «серйозно» і тривати до загибелі когось із бійців» [1, с. 105]. У найвідомішому творі Й. Гейзінги «Людина, що грає» (1938 р.) наведено такі ознаки гри:

1. Будь-яка гра є добровільною діяльністю. Гра за наказом – це вже не гра, а в щонайменшому випадку її насильна імітація. Вона вільна, вона – сама свобода.

2. Гра – це вихід за межі «справжнього» життя в тимчасову сферу діяльності, де панують її власні закони.

3. Гра обмежується місцем дії і тривалістю. Вона «розігрується» в певних часових і просторових межах. Її перебіг і сенс містяться у ній самій.

4. Гра починається і в певний момент закінчується. Поки вона триває, доти в ній панує рух, зміна, черговість, поступовість, об'єднання і відокремлення. Але з її часовою обмеженістю безпосередньо пов'язана ще одна цікава особливість: гра одразу ж набуває усталених форм як явище культури.

5. Зіграна одного разу, вона залишається в пам'яті як дорогоцінна знахідка, як новий витвір духу. Гра передається далі, стає традицією

[1,с.15–16].

Концептуального значення для педагогічної науки набула теорія Л. С. Виготського, який довів, що у грі відбувається засвоєння живого соціального колективного досвіду взаємодії, формуються соціальні вміння та навички, вдосконалюється поведінка людини.

На прикладі військової гри «Велика стратегія» польський дидакт В. Оконь визначив, що предметом ділової гри є реальна ситуація (предметна система).

У сучасних дослідженнях гра розглядається як вид діяльності в умовах ситуацій, спрямованих на створення і засвоєння людського досвіду, у якому складається і вдосконалюється самоуправління поведінкою [4, с. 127]; форма вільного самовияву людини, яка передбачає реальну відкритість світові можливого й розгортається або у вигляді змагання, або у вигляді зображення (виконання, репрезентації) якихось ситуацій, смислів, сенсів [2, с. 127].

До найбільш поширених ігрових технологій навчання відносять ділові ігри. Ділова гра становить собою ігровий метод навчання, основна мета якого полягає у відпрацюванні різноманітних умінь, способів діяльності, у накопиченні (поглибленні) досвіду спілкування та взаємодії шляхом розігрування змодельованих професійних ситуацій (подій).

Г. К. Селевко наводить таку класифікацію ділових ігор, які застосовуються у навчанні: імітаційні, операційні, рольові ігри, діловий театр, психо- та соціодрама [4, с. 133].

1. Імітаційна гра допомагає відпрацювати виконання конкретних специфічних операцій, проведення пропаганди та агітації, рішення задач тощо. Імітаціями можуть бути події, конкретна діяльність людей, умови, у яких відбуваються події чи здійснюється діяльність (наприклад, розмова в кабінеті начальника). Сценарій імітаційної гри, крім сюжету, містить опис структури і призначення ролей.

2. Операційна гра допомагає відпрацювати тактику поведінки, дій, виконання завдань. Для проведення розробляється модель-п'єса ситуації, між

учасниками розподіляються ролі з обов'язковим змістом.

3. Виконання ролей дозволяє вжитися в певний образ, продемонструвати рольову поведінку за пропонованих обставин.

4. Діловий театр забезпечує розігрування якоїсь ситуації, поведінки людини у заданій обстановці. Учасники повинні вжитися в певний образ, зрозуміти логіку його дій, оцінити обстановку і знайти правильну лінію поведінки.

5. Інценування спрямоване на відтворення рольової поведінки особи в різних обставинах, об'єктивну оцінку цієї поведінки тощо. Для гри складається сценарій, де описується ситуація, функції і обов'язки дійових осіб, їх завдання.

6. Психодрама і соціодрама формують уміння відчувати ситуацію у соціальній групі (колективі), розуміти мотиви психічний реакцій і поведінки, налагоджувати комунікацію (взаємодію).

Практична реалізація технологій ігрового навчання здійснюється на таких етапах:

1. Підготовчий етап.
2. Етап проведення (процес гри).
3. Етап аналізу, обговорення і оцінки результатів гри.

Підготовчий етап передбачає розроблення сценарію гри, інструкцій, правил, призначення виконавців, моделювання «ігрового поля».

Етап проведення (процес гри) розпочинається із «занурення» в ігрову атмосферу, програвання ігрових ситуацій і ролей.

Етап аналізу, обговорення й оцінювання результатів гри передбачає обмін думками, захист рішень і висновків, рефлексію учасників гри.

Висновки./Conclusions. Таким чином, ігрові заняття забезпечують органічний перехід від традиційного до інтерактивного навчання, максимально підвищують у тих, хто навчається, інтерес до обраної професійної діяльності. Серед визначальних переваг ігрових технологій навчання слід указати на такі: подолання одноманітності та зняття психологічної напруги під час навчання;

активізація мислення та уяви, розвиток творчих здібностей; наближення до умов реальної службової та професійної діяльності; створення умов для особистісної самореалізації та самовдосконалення, згуртування навчальної групи (колективу).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гейзинга Й. «Homo Ludens» ; пер. з англ. О. Мокровольського. – К. : Основи, 1994. – 250 с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – К : Либідь, 1997. – 376 с.
3. Оконь В. Введение в общую дидактику. – М. : Высшая школа, 1990. – 384 с.
4. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий: в 2 т. – М.: НИИ школьных технологий, 2006. – Т. 1. – 816 с.

РУХОВА АКТИВНІСТЬ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ВІКОМ 12–14 РОКІВ

Колб Максим,

студент

Львівський державний університет
фізичної культури імені Івана Боберського
м. Львів, Україна

Вступ. Позитивний вплив рухової активності на організм людини є загальноновизнаним фактом. Оптимальний рівень локомоцій визначає не лише рівень здоров'я, але й якість життя індивіда. Одним із пріоритетних завдань системи середньої освіти є заповнення вільного часу учнів дієвою руховою активністю та підвищення інтересу до систематичних занять фізичною культурою [1, 2]. Водночас, навчальне навантаження сучасних школярів негативно впливає на рівень рухової активності не лише протягом навчального дня, але й у вільний час [6]. Однією з ключових проблем структури вільного часу дітей і молоді сучасні наукові дослідження називають проблему низького рівня залученості до різних форм рухової активності [4].

Результати наукових досліджень свідчать про зниження показників рівня фізичної підготовленості та соматичного здоров'я у дітей, які досягають підліткового віку [3]. Типовий навчальний день сучасного учня триває від 5 до 7 годин. Навчальний процес передбачає здебільшого малорухливу діяльність, що супроводжується тривалим перебування тіла в тих чи інших статичних положеннях [5].

Недостатність належного рівня рухової активності, спричинена пасивними формами проведення часу, порушує нормальну роботу всіх систем організму, знижує його резистентність. Гіподинамія є причиною багатьох порушень здоров'я, а також займає четверте місце серед чинників ризику, які є причинами захворюваності та смертності у світі [8].

Мета роботи – визначити зміст рухової активності учнів віком 12–14

років.

Матеріали і методи. В ході дослідження застосовувалися такі методи наукового дослідження:

- аналіз наукової та методичної літератури;
- загальнонаукові методи теоретичного пізнання (індукція, дедукція, аналіз та синтез, порівняння);
- соціологічні методи (опитування учнів загальноосвітніх шкіл).

Опитування проводили для визначення особливостей рухової активності учнів загальноосвітніх шкіл віком 12–14. У процесі опитування вирішували такі завдання:

- визначити систематичність залучення учнів загальноосвітніх шкіл віком 12–14 до форм рухової активності, які здійснюють перед заняттями у школі, впродовж навчального дня та після занять у школі;

- виявити форми рухової активності, до яких найчастіше залучаються учні у вільний від навчання час;

- установити чинники, які заважають систематичній руховій активності учнів загальноосвітніх шкіл віком 12–14;

- виявити види рухової активності, якими б хотіли займатися учнів загальноосвітніх шкіл віком 12–14 у вільний час.

Анкета, яку використовували для опитування, містила загалом 18 запитань, із них – 10 закриті, 4 напівзакриті та 4 відкриті запитання. Серед учнів віком 12–14 років загальна кількість опитаних становила 906, що складає 4 % від генеральної сукупності. Похибка дослідження склала ± 3 % (табл. 1).

Таблиця 1

Характеристика респондентів віком 12–14 років, залучених до опитування

Кількість	м. Львів
ЗОШ	№ 1, № 2, № 9, № 34, № 54, № 87, № 89
Хлопців	444
Дівчат	462
Разом	906

Результати та обговорення. Американська асоціація серця для профілактики порушень здоров'я в період навчання у школі рекомендує

щоденну рухову активність тривалістю не менше ніж 30 хв [7]. У середньому шкільному віці такий обсяг рухової активності дозволяє зменшити ризики виникнення багатьох порушень здоров'я. Ми з'ясували, як часто учні віком 12–14 років займаються руховою активністю тривалістю не менше ніж 30 хв упродовж тижня (рис.1).

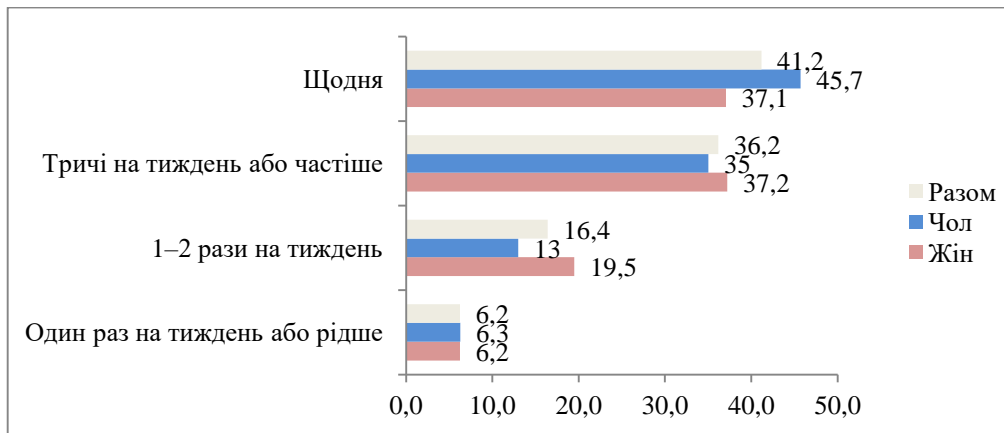

Рис.1. Періодичність рухової активності учнів віком 12–14 років тривалістю не менше ніж 30 хв (% , n = 906)

Щоденно рухову активність тривалістю не менше ніж 30 хв здійснюють загалом 41,2 % учнів 7–9 класів. Серед хлопців цей показник є вищим і становить 45,7 %, серед дівчат – 37,1 %. У результаті дослідження встановлено, що загалом 30,6 % учнів 7–9 класів залучаються до рухової активності протягом навчального дня 1–2 рази на тиждень. Кількість дівчат у цій групі учнів є більшою за кількість хлопців і становить 33,5 %. Кількість хлопців становить 27,7 % (рис. 2).

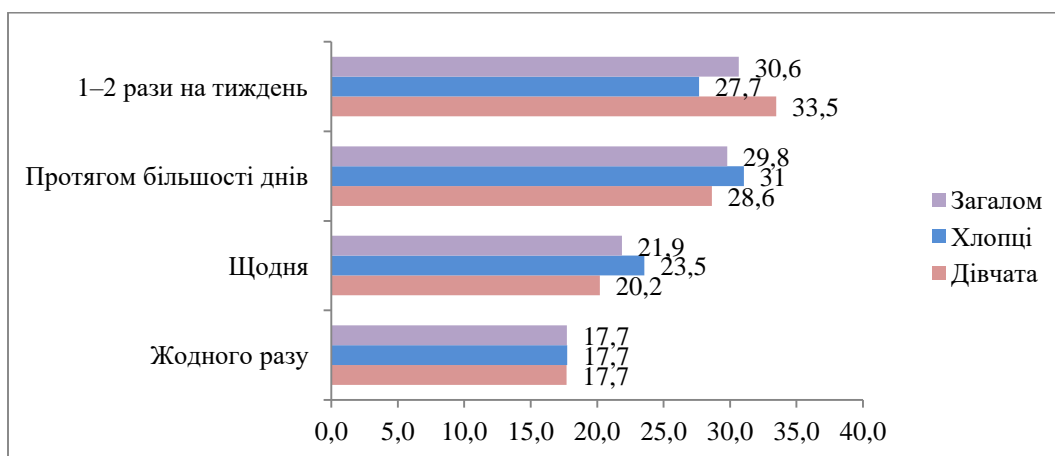

Рис. 2. Періодичність рухової активності учнів 7–9 класів протягом навчального дня (% , n = 906)

Упродовж більшості днів до рухової активності в процесі навчального дня залучені загалом 29,8 % учні віком 12–14 років. Серед хлопців цей показник становить 31 %, серед дівчат – 28,6 %.

Щоденно протягом навчального дня здійснюють ту чи іншу рухову активність загалом 21,9 % учнів 7–9 класів. Показник хлопців при цьому становить 23,5 %, показник дівчат – 20,2 %.

Наступним етапом нашого дослідження було визначення основних форм рухової активності, до яких у вільний час залучаються учні віком 12–14 років. Під час опитування учням цієї вікової категорії запропонували обрати з визначеного переліку ті форми рухової активності, у яких вони найчастіше задіяні на дозвіллі. Разом з іншими учні також могли вказати власний варіант відповіді. У результаті опитування встановлено, що загалом 57,9 % учнів 7–9 класів у вільний час залучаються до рухової активності у формі прогулянок, які здійснюють самотійно або в компанії друзів чи батьків (рис.3.). Ця форма рухової діяльності є найпопулярнішою серед вказаної категорії учнів. Проте слід зазначити, що беручи до уваги гендерну ознаку, ця форма рухової активності з показником 51,4 % була другою за популярністю серед хлопців, тоді як серед дівчат цей показник склав 63,8 %.

Другою за популярністю формою рухової активності у вільний час виявилися заняття спортивними іграми, на що вказали загалом 51,1 % учнів. Згадана форма рухової активності з показником 53,8 % виявилася найпопулярнішою серед хлопців. Серед дівчат аналогічний показник становив 48,7 %.

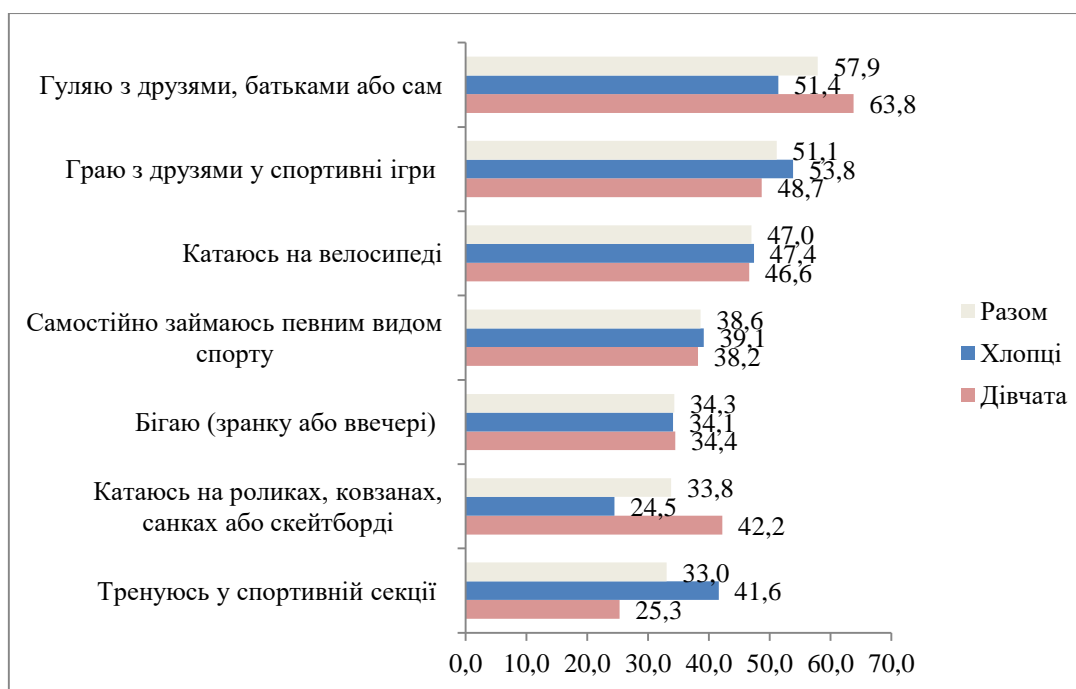

Рис. 3. Форми здійснення рухової активності учнями віком 12–14 років у вільний час (% , n = 906)

Отримані результати показали, що основною перешкодою для систематичної рухової активності учнів віком 12–14 років є значне навчальне навантаження. На це вказало загалом 67,2 % опитаних учнів 7–9 класів. Серед дівчат цей показник був вищим і становив 69,4 %, серед хлопців – 64,7 % (рис.4).

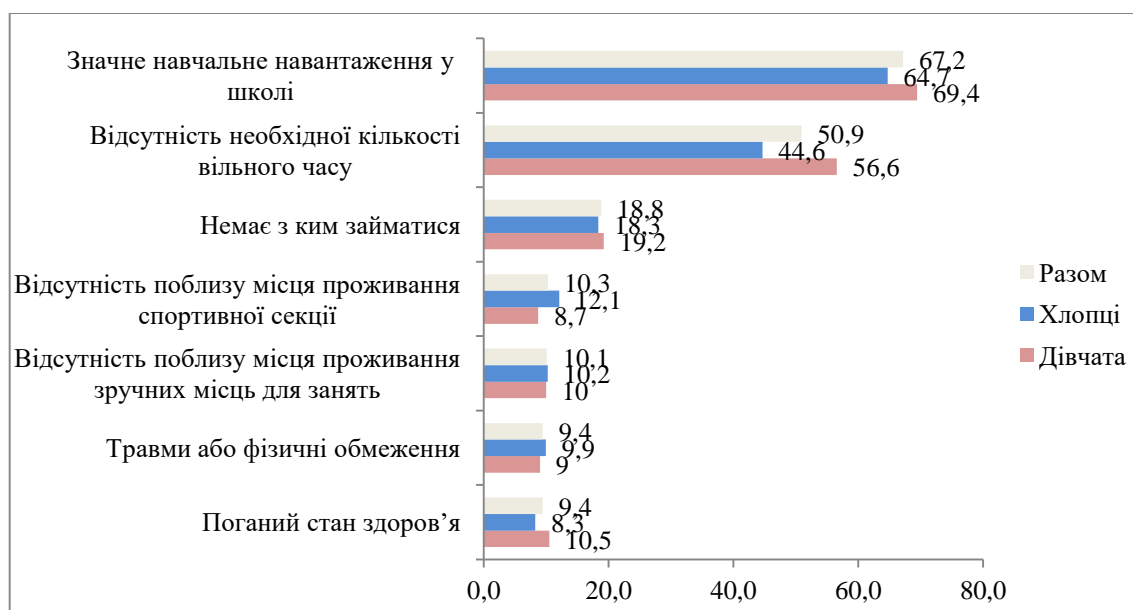

Рис. 4. Чинники, які заважають систематичній руховій активності учнів загальноосвітніх шкіл віком 12–14 років (% , n = 906)

Другим негативним фактором, який суттєво переважав інші, виявилася недостатня кількість вільного часу. На це вказало загалом 50,9 % учнів 7–9 класів. Показник дівчат при цьому склав 56,6 %, перевищивши на 12 % аналогічний показник хлопців, який становив 44,6 %.

Висновки

1. Більшість учнів 7–9 (77,4 %) класів упродовж тижня систематично залучаються до рухової активності тривалістю не менше ніж 30 хв. Встановлено, що 48,3 % учнів 7–9 класів залучаються до різних форм рухової активності впродовж навчального дня не частіше ніж тричі на тиждень.

2. За результатами дослідження встановлено, що більшість учнів віком 12–14 років (65,7 %) систематично залучаються до рухової активності після занять у школі. Відмінностей у показниках з урахуванням гендерних ознак не виявлено. Найпоширенішою формою залучення учнів віком 12–14 років до рухової активності у вільний час є різні види прогулянок (57,9 %). У старшому шкільному віці прогулянки залишаються найпопулярнішою формою рухової активності, досягаючи показника у 66,6 %.

3. Основними чинниками, які заважають систематично здійснювати рухову активність учням середнього шкільного віку, є значне навчальне навантаження та відсутність необхідної кількості вільного часу. У віці 12–14 років значне навчальне навантаження та дефіцит вільного часу є перешкодою відповідно для 67,2 % та 50,9 % учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрєєва О, Коваль Н, Хрипко І. Аналіз проблем та перспектив впровадження оздоровчо-рекреаційної діяльності старшокласників в умовах загальноосвітнього закладу. Фізична культура, спорт та здоров'я нації, 2018, 5: 11-18.

2. Белікова Н, Подубінська С. Сучасний стан організації позакласної роботи з фізичної культури. Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини,

2020;14:15-19.

3. Лемак О, Султанова І. Диференційовані підходи у фізичному вихованні школярів. Вісник Прикарпатського університету. Серія: Фізична культура. 2016;23:79–87.

4. Мандюк А. Особливості факторів, що впливають на рухову активність учнів старшого шкільного віку. В: Цьось АВ, Індика СЯ, укладачі. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. Зб. наук. пр. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Луцьк; 2017;1(37):59–65.

5. Цюкало Л. Зміна показників фізичного розвитку та фізичної підготовленості школярів в процесі занять з фізичного виховання у позаурочний. В: Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Зб. наук. пр. Київ; 2015;6, с. 80–3.

6. Badura P, Sigmund E, Geckova AM, Sigmundova D, Sirucek DJ, Dijk JP, Reijneveld S. Is Participation in Organized Leisure-Time Activities Associated with School Performance in Adolescence? PloS one. 2016;11(4).

7. Comprehensive School Physical Activity Programs: Helping All Students Achieve 60 Minutes of Physical Activity Each Day. American Alliance for Health, Physical Education, Recreation and Dance. 2013;13:3–31.

8. Shtina ІЕ, et al. Peculiarities the main types of metabolism of students of middle educational institutions depending on the organization of the educational process and public catering. Voprosy pitaniia. 2019;88.1:62–70.

КЛЮЧОВІ ПРОБЛЕМИ У ФОРМУВАННІ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ САМООЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Лукіна Тетяна Олександрівна,
д. н. держ. упр., професор,
головний науковий співробітник
Інститут педагогіки
Національної академії педагогічних наук України,
м. Київ, Україна

Вступ / Introductions. Політика у сфері освіти у більшості країн світу спрямована на пошук механізмів та інструментів, здатних забезпечити підвищення якості освіти, посилити відповідальність та зацікавленість керівництва школи, вчителів, а також учнів за результати своєї діяльності, підвищити увагу громадськості до проблем освітніх установ. Процеси децентралізації управління, надання школам автономії (як академічної, так і фінансової) або її посилення передбачає використання самооцінювання як процесу внутрішньої перевірки діяльності школи та формування висновку про досягнуті результати. Процеси самооцінки набули поширення у зв'язку з посиленням автономії навчальних закладів та необхідністю прийняття ними самостійного рішення про подальший вектор розвитку школи, а також для отримання фінансування. Внаслідок того, що системи внутрішнього оцінювання передусім передбачають вивчення та облік особливостей кожного навчального закладу, а також спрямовані на задоволення потреб шкіл, здобувачів освіти, педагогів та громад, що їх утримують, у різних країнах з'явилося широке розмаїття організаційних моделей самооцінювання діяльності закладів загальної середньої освіти. Незважаючи на наявність різних концептуальних підходів до побудови даних моделей, їх структурні та процедурні відмінності, можна виокремити загальні проблеми, що виникають при формуванні моделі самооцінювання закладів загальної середньої освіти.

Зазначене питання набуває актуальності для України. Нещодавні зміни освітнього законодавства в Україні акцентували увагу на посиленні автономії освітніх закладів [1] та запровадженні внутрішніх систем забезпечення якості освіти, що, у свою чергу, передбачає необхідність проведення у кожному закладі загальної середньої освіти самооцінювання своєї діяльності.

Мета /Aim. Мета роботи полягає у визначенні та аналізі основних проблем, що виникають при виборі організаційної моделі самооцінювання якості освіти в закладах загальної середньої освіти в Україні.

Матеріали та методи / Materials and methods. У дослідженні були використані загальнонаукові методи, зокрема аналізу та узагальнення наукової літератури, аналітичних і оглядових публікацій за результатами міжнародних досліджень у сфері освіти, а також метод опитування (інтерв'ювання) директорів шкіл.

Результати та обговорення / Results and discussion. Самооцінювання є процесом систематичного опису та оцінки функціонування школи спеціально відібраними учасниками, що ініціюється самою школою з метою прийняття рішень або висування ініціатив щодо загального розвитку школи та шкільної політики» [2, с. 104]. Запровадження самооцінювання закладів загальної середньої освіти засноване на використанні моніторингу як системи інформаційного забезпечення [3] адміністрації шкіл і усіх зацікавлених сторін. Для багатьох європейських країн, особливо для Великобританії, Нідерландів, Ірландії та ін., децентралізація в управлінні школою та, відповідно, самооцінювання результатів освітньої діяльності, не є новим явищем. Незважаючи на це, актуальними для них залишаються питання, пов'язані з визначенням місця та ролі самооцінювання у розвитку школи [4], взаємозв'язку між зовнішньою (контролем, інспектуванням) та внутрішньою оцінкою [5], виявленням факторів, що впливають на ефективність самооцінки й використання її результатів для планування та звітування навчального закладу перед контролюючими органами та інші аспекти проблеми. Самооцінювання має сприяти виконанню подвійної функції, яка, з одного боку, полягає у

покращенні роботи школи, її розвитку, а з іншого – у підвищенні якості освіти [6]. Реалізація такої складної подвійної функції самооцінювання передбачає відповідне визначення цілей її проведення, використання адекватних інструментів та критеріїв оцінювання.

Проведений нами порівняльний аналіз індикаторів та критеріїв, що використовуються у різних країнах для самооцінки школами якості освіти та результатів своєї діяльності [7], а також організаційних моделей її проведення виявив значний інтерес до такого елемента як лідерство в управлінні школою та розвиток лідерських якостей у педагогів [8]. Цей компонент розглядається як обов'язкова умова для успішної реалізації самооцінювання та розробки стратегії розвитку школи, формування організаційної культури навчального закладу, підвищення відповідальності за інформацію, її глибину та достовірність. Актуальним на сьогодні для багатьох країн світу є питання про створення і забезпечення необхідних умов для підтримки, заохочення та розвитку самооцінювання у закладах загальної середньої освіти. Досягнення кращих результатів якості освіти можливе при органічному поєднанні зовнішньої та внутрішньої оцінки, консолідації зусиль контролюючих структур на надання допомоги закладам у виявленні слабких моментів в організації освітньої діяльності, визначенні чинників впливу та розробці відповідних коригуючих дій [9]. Вирішення цього питання потребує формування відповідної політики у сфері освіти, розробки нормативно-правового забезпечення, а також широкої підтримки усіма стейкхолдерами, насамперед органами місцевого самоврядування та громадами, результатів об'єктивної самооцінки.

Дослідження виявило низку ключових проблем, що виникають при виборі організаційної моделі внутрішньої оцінки якості освіти у закладах загальної середньої освіти в Україні. Серед проблем, що викликані впливом переважно зовнішніх чинників, ми виокремлюємо наступні:

- слабка реальна автономія закладу загальної середньої освіти і сильний адміністративний тиск ззовні, що пояснює незатребуваність глибокого аналізу закладом своєї діяльності, а отже й, досконалої самооцінки;

— вплив зовнішньої системи забезпечення якості освіти на вибір закладом загальної середньої освіти типу організаційної моделі самооцінювання, що зумовлено прагненням забезпечити проходження зовнішньої перевірки (інституційного аудиту) освітньої діяльності. У такому разі не враховуються особливості та потреби конкретного закладу освіти, процес формування системи самооцінювання здійснюється за пропонованими шаблонами зовнішньої оцінки;

— велика завантаженість вчителя та адміністрації закладу навчально-методичною та організаційною діяльністю, особливо в умовах дистанційного навчання в останні роки [10], що стає причиною супротиву додатковим нововведенням;

— наявність певних сумнівів педагогічних колективів закладів освіти щодо способу та мети використання результатів самооцінювання якості освітньої діяльності органами управління освітою та інституціями, які уповноважені проводити інституційний аудит, що зумовлено недосконалістю правового регулювання даного питання.

До другої групи проблем, які спричинені впливом на процеси вибору і формування організаційних моделей самооцінювання закладу загальної середньої освіти внутрішніх чинників, нами віднесено:

— недостатня професійна компетентність педагогів і директорів шкіл щодо проведення аналітико-оцінної діяльності, використання методів математичної статистики та інтерпретації результатів досліджень з метою вироблення стратегії розвитку закладу. Це призводить до поширеної практики накопичення узагальненої звітної інформації за результатами самообстежень без визначення й оцінки чинників впливу, обчислення ризиків тощо. Відсутність (або недостатність) необхідних знань і навичок проявляється у тому, що акцент робиться не на способах розвитку закладу та досягнення кращих освітніх результатів, а на поліпшенні власної управлінської діяльності;

— психологічна неготовність використовувати отримані результати самооцінювання для вироблення дієвих механізмів усунення негативних

чинників і проблем та побудови на цій основі стратегії розвитку закладу освіти;

— недостатня /слабка підтримка самооцінної діяльності закладу освіти іншими учасниками освітнього процесу, зокрема батьками та громадою, часто їх неготовність або небажання брати активну участь у реалізації стратегії розвитку освітнього закладу.

Висновки / Conclusions. Виявлені проблеми у формуванні організаційних моделей самооцінювання якості освіти у закладах загальної середньої освіти в Україні є характерними також і для інших країн, оскільки віддзеркалюють загальні тенденції у розвитку освітніх систем. Відмінності проявляються у ступені загострення зазначених проблем, а також тим, наскільки підкріплена автономія закладу у реалізації академічної, фінансової, кадрової, організаційної та іншої діяльності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Про повну загальну середню освіту: закон України від 16 січня 2020 року № 463-IX /Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 15.12.2021).

2. Van Petegem, Peter. *Vormgeven Aan Schoolbeleid: Effectieve-scholenonderzoek Als Inspiratiebron Voor De Zelfevaluatie Van Scholen*. Leuven: Acco, 1998.

3. Лукіна Т.О. Моніторинг як механізм інформаційного забезпечення управління якості освіти. *Тестування і моніторинг*. 2007. № 12. С. 16-20. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32304893.pdf>

4. Scottish Government (2011), *Principles of Inspection and Review*, Her Majesty's Inspectorate of Education, Edinburgh. <https://education.gov.scot/Documents/PrinciplesofInspectionandReview2010.pdf> (дата звернення: 15.12.2021).

5. Higham R., Earley P. School Autonomy and Government Control: School Leaders' Views on a Changing Policy Landscape in England. *Educational Management Administration & Leadership*. 2013. Vol. 41, Issue 6. DOI:

<https://doi.org/10.1177/1741143213494191>

6. Van der Bij, T., Geijsel, F. P., & ten Dam, G. T. M. (2016). Improving the quality of education through self-evaluation in Dutch secondary schools. *Studies in Educational Evaluation*. 2016. Vol. 49. P. 42-50. URL: <https://doi.org/10.1016/j.stueduc.2016.04.001>

7. Лукіна Т.О. Підходи до вибору критеріїв самооцінювання якості функціонування закладів середньої освіти: світова практика та українські перспективи. *About modern problems in science and ways to solve them*. Abstracts of XII International Scientific and Practical Conference. Graz, Austria 2021. Pp. 280-285. URL: <https://eu-conf.com/wp-content/uploads/2021/12/ABOUT-MODERN-PROBLEMS-IN-SCIENCE-AND-WAYS-TO-SOLVE-THEM.pdf>

8. Nusche, D., et al. (2012), OECD Reviews of Evaluation and Assessment in Education: New Zealand 2011, OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264116917-en>. (дата звернення: 15.12.2021).

9. European Commission (2020). Supporting school self-evaluation and development through quality assurance policies: key considerations for policy makers. Report by ET2020 Working Group Schools. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/e10bc384-c253-11ea-b3a4-01aa75ed71a1/language-en>

10. Лукіна Т.О. Дистанційне навчання в загальній середній освіті в Україні: доступність та результативність в умовах пандемії. *Вісник післядипломної освіти. Серія «Соціальні та поведінкові науки»*. 2021. Вип. 16 (45). С. 232. URL: https://lib.iitta.gov.ua/725078/1/Bulletin_16_45_Social_and_behavioral_sciences_Lukina.pdf

ВАЛЬДОРФСЬКА ПЕДАГОГІКА В ДОШКІЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Моргуненко Олена Вікторівна

магістрантка

Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка
м. Полтава, Україна

Вступ. Сьогодні в педагога є цілий арсенал засобів для оптимізації навчального процесу та особистісного розвитку кожної дитини. Одним із таких невичерпних теоретико-методологічних підходів є вальдорфська педагогіка, засновник якої – австрійський філософ і педагог Рудольф Штайнер (1861-1925). Передумовою успішного розвитку вальдорфської педагогіки в Україні є «філософія серця», закладена «в крові» українців – нащадків Г. Сковороди, але аналіз педагогічної літератури вказує на брак досліджень, у яких комплексно висвітлено теорію та практику вальдорфської школи.

С. Білецька включила вальдорфську педагогіку в навчальний посібник як дитиноцентровану [1]; Л. Литвин запропонував шляхи адаптації моделі вальдорфської школи в Україні [3]; детальний аналіз останніх досліджень і публікацій читаємо в дисертації Ван Юечжи [2].

Аналіз вітчизняних наукових публікацій із порушеної проблеми свідчить про важливість ідей вальдорфської педагогіки для вітчизняної педагогічної теорії і практики, зокрема виховання дітей дошкільного віку в освітніх закладах, але недостатність відповідних досліджень.

Мета роботи. Узагальнити досвід організації освітнього процесу в закладі дошкільної освіти на засадах вальдорфської педагогіки (на прикладі Лубенського ЗДО № 17 «Золотий ключик» Полтавської області).

Матеріали і методи. Для вирішення завдань дослідження використовувався комплекс таких методів: теоретичні – вивчення та аналіз наукової літератури з проблеми, порівняння, зіставлення, аналіз, узагальнення

матеріалів; емпіричні – педагогічний експеримент та аналіз його результатів.

Результати та обговорення. Система вальдорфської педагогіки спрямована на поважне ставлення до дитинства, коли інтенсивно розвиваються природні здібності дітей, зміцнюється їхня віра у свої сили й можливості. Априорі дитина розглядається як цілісна та гармонійно розвинена особистість, у якої ідеально співвідносяться емоційні, духовні, соціальні, фізичні та інтелектуальні прояви. Вальдорфська педагогіка вважає наслідування та приклад основними чинниками розвитку дошкільника. За переконанням Р. Штайнера, дитина протягом перших семи років життя завдяки імітації може засвоїти все необхідне для орієнтації в навколишньому середовищі, якщо бачить у ньому відповідні приклади.

Неодмінною умовою гармонійного розвитку, на думку вальдорфських педагогів, є організація здорового ритму життя групи, повторюваного щодня. У дитячому садку вихователі працюють із такими основними ритмами, як ритм дня (поєднання ігор і занять протягом дня), ритм тижня (проведення різноманітних занять протягом тижня), ритм року (проведення свят у кожному пору року). Діти звикають до такого режиму і знають заздалегідь, що їх на сьогодні очікує в групі.

Ми впроваджували вальдорфську педагогіку в процесі музичного виховання дошкільнят у Лубенському закладі дошкільної освіти №17 «Золотий ключик». У вальдорфському дошкільному навчальному закладі всі діти поділені на різновікові групи від 3 до 7 років, але ми створили лише одну таку групу як експериментальну. У такій групі дошкільнята живуть в одній великій сім'ї, де маленькі можуть спостерігати за старшими дітьми, а старші допомагають доглядати за молодшими.

Всі зусилля педагогів були спрямовані на те, щоб спонукати дітей до активної ігрової діяльності. Велика увага приділялася «вільній грі» – ігровій діяльності дошкільника за власним бажанням. Кожен день на таку «вільну гру» відводилося 1,5 ранкові години. Ми пропонували дітям прості іграшки з природних матеріалів (дерев'яні, шишки, жолуді, каштани тощо). Бажано, аби

всі іграшки лише натякали на свою можливу функцію й передбачали багатофункціональність застосування. Так, шматок блакитної тканини може стати озером, зоряним небом, дахом у магазині або стінами печери. Ми спостерігали цікаву ситуацію. Дітям запропонували зробити саморобну іграшку із кольорових клаптиків тканини. Одна дівчинка 4 років упродовж усього заняття (30 хвилин) нанизувала на голку з ниткою яскраві клаптики, а в інших дітей уже давно були готові вироби. У кінці роботи дошкільниця взяла свою «гірлянду» й щільно обгорнула нею олівець, вийшла саморобна оригінальна лялька у яскравому вбранні – це було найкреативніше рішення.

Одним з основних постулатів у роботі вальдорфського закладу прийнято вважати освоєння народної культури та різних видів художньої діяльності (музичної, образотворчої, театральної, танцювальної тощо). Так, для театральної вистави використовувалися ляльки, гноми, казкові персонажі, але дошкільники конструювали їх разом із вихователем і батьками. Малювання, ліплення з солоного тіста, евритмія й заняття іншими видами мистецтв (спів, танці, театралізовані вистави тощо) відбувається за принципом наслідування у формі гри. Репертуар містив сезонні й святкові пісні; фольклорні композиції; музичні ігри-вправи на ознайомлення з поняттям висоти й тривалості звуків, динамікою, темпами, тембрами тощо. Під час ритмічних ігор допомагали дітям опановувати власне тіло та простір (вправи на розвиток різних видів моторики, зокрема мікромоторику опрацьовували в музичних іграх для язичка, губ та щік, що покращує дикцію; дрібну моторику розробляли в музичних пальчикових іграх; загальну – в тілесній перкусії, рухах під музику, хороводах і танцях).

Висновки. Отже, як і будь-який досвід, вальдорфська педагогіка має свої переваги та недоліки. Популярність і затребуваність даної методики це результат переваг, які відзначають не тільки педагоги і батьки, але й дитячі психологи, а саме: створення теплої та невимушеної атмосфери, у якій малюки відчувають себе вільно і впевнено; наявність невеликих, але дуже затишних кімнат, у яких вихователі можуть приділяти увагу кожній дитині; постійний контакт із батьками; усі заняття організовані в ігровій формі, що позитивно

позначається на розвитку творчих здібностей; прищеплення дітям корисних практичних навичок (праця, самоконтроль, дотримання дисципліни); чергування занять творчістю з різними фізичними вправами і ручною працею, що сприяє рівномірному розподілу навантаження, попередженню перевтоми малюків.

До недоліків ми віднесли таке: обмеженість змісту програми розвитком чуттєвого досвіду, адже в неї не входять науки, тому в подальшому діти можуть переживати певні труднощі в освоєнні програм початкової, базової та середньої освіти; успіх у розвитку дитини безпосередньо залежить від високої кваліфікації вихователя, бо педагогічна діяльність у вальдорфських освітніх закладах розглядається як покликання, стиль життя, мистецтво; і найголовніше – неприйнятність багатьох положень філософського підґрунтя вальдорфської педагогіки, зокрема Р. Штайнер багато уваги приділяв езотеричній сфері діяльності (астральні та вищі духовні тіла), що вважається небезпечним для дитячої психіки, тому провідною умовою впровадження вальдорфської педагогіки є відокремлення її від езотерично-антропософських постулатів.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Білецька С. В. Дитиноцентрована педагогіка: теорія і практика західних країн: навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / С. В. Білецька. - Х.: Факт, 2008. – 255с.
2. Ван Юечжи. Музичне виховання молодших школярів у вальдорфських школах КНР і України: дис... док. ф-фії: 011; харківський нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2020. 197 с.
3. Литвин Л.В. Адаптація моделі вальдорфської школи в Україні / Л.В.Литвин // Проблеми сучасності: культура, мистецтво, педагогіка: зб.наук.пр. / Луганський державний інститут культури і мистецтв –Луганськ, 2008. – Вип.11. – С.176–183.

ФАСИЛІТАЦІЯ В ПЕДАГОГІЦІ, ПРИНЦИПИ ТА ПРАВИЛА

Нічуговська Лілія Іванівна
доктор педагогічних наук, професор
Скачко Інеса Володимирівна
магістрантка II курсу
Дніпровський національний
університет імені Олеся Гончара
м. Дніпо, Україна

Анотація. Актуальність вивчення можливостей фасилітації педагога обумовлена необхідністю активізації діяльності педагогів та навчально-професійної діяльності студентів за умов сучасної освіти. Центральною ланкою особистісно розвиваючої освіти є формування та розвиток особистості. При цьому значимо не стільки формування певних властивостей, якостей, пізнавальних процесів, знань, умінь, навичок, скільки розвиток прагнення та здатності до самостійності, саморозвитку та самореалізації особистості.

Ключові слова. Фасилітація, педагогічна діяльність, мотивація, розвиток індивідуалізації.

У міжособистісній взаємодії суб'єктів освіти, педагогів та студентів, створюються умови для розвитку навчально-професійної мотивації, надання навчанню характеру співробітництва, та на цій основі досягнення цілей та завдань освіти. Сучасні умови розвитку освіти актуалізують потребу дослідження умов оптимального професійного розвитку особистості та розробку технологій, що позитивно впливають на цей процес.

Особистісно-розвиваюча освіта, крім традиційних форм і методів, що добре зарекомендували себе, передбачає використання розвиваючих технологій: діалогові лекції, моделювання професійних ситуацій, ділові ігри, ігрові вправи, тренінги. Важлива роль при реалізації цих технологій відводиться провідному – педагогу. За їх реалізації виникає необхідність

ухвалення педагогом нової позиції – педагога-фасилітатора.

Термін фасилітація (від англ. to facilitate - полегшувати, сприяти) використовується в психології для позначення процесу та феномена полегшення, оптимізації та підвищення продуктивності діяльності особи або групи внаслідок уявного або реальної присутності іншої людини чи групи людей. Фасилітація може бути випадковою, несвідомою або усвідомлюваною та цілеспрямованою, якщо здійснюється фасилітатором.

У педагогіці це поняття використовується в значенні, близькому до тлумачення терміна «педагогічний менеджмент», тобто управління діяльністю тих, хто навчається. Викладач-фасилітатор – педагог, який власною присутністю та дією полегшує вияв ініціативи, самостійності студентів, сприяє процесу їх розвитку, а також забезпечує позитивну міжособистісну взаємодію.

Фасилітаційна педагогічна взаємодія є двостороннім процесом взаємного впливу учасників педагогічного процесу, в межах якого відбувається спільне особистісне зростання, а також розвиток суб'єктивності як студента, так і викладача. Педагог-фасилітатор використовує підхід, орієнтований на студента, що означає, що він/вона представляє ідею чи вид діяльності, а потім скеровує або фасилітує обговорення та процес навчання. Процес навчання передбачає активну участь усіх присутніх, студенти роблять свій внесок, застосовуючи свої власні знання та досвід. Багато в чому вони стають своїми власними вчителями, а педагог виступає в ролі «диригента» процесів, які відбуваються.

Педагогічна фасилітація як процес – це полегшення та посилення продуктивності виховання й навчання, розвиток учасників педагогічного процесу за рахунок їхнього стилю спілкування й особливостей особистості педагога та студента.

Звідси випливає, що основними завданнями фасилітації доцільно вважати такі:

- 1) розвиток індивідуальності та творчих виявів студентів;
- 2) стимулювання, надання педагогічної підтримки та ініціація будь-яких форм їх активності на всіх етапах педагогічного процесу, в рамках яких

відбувається особистісне становлення й розвиток кожного.

3) Важливим для реалізації фасилітації педагога є розвиток його особистісних якостей, що становлять гуманістичну центрацію:

4) Дієвий педагогічний гуманізм: приєднання до емоційного стану студентів, співпереживання та надання допомоги в подоланні негативних емоцій і суб'єктивних труднощів. Прагнення до формування позитивного ставлення до себе з боку студентів, що ґрунтується на власному позитивному ставленні до них, щирості, відвертості, конгруентності. Вияв емоційної підтримки дозволяє підвищити збалансованість міжособистісних стосунків.

5) Соціально-психологічна толерантність: уміння без роздратування та вираженої ворожості ставитися до думок, поглядів, звичок студентів, бути великодушним і терплячим. Опанування мистецтвом вести діалог без повчання та безапеляційних указівок виступає потужним фасилітаційним засобом.

6) Соціальний інтелект – здатність, що визначає продуктивність взаємодії зі студентами та регулює пізнавальні процеси, пов'язані з віддзеркаленням соціальнопсихологічних стосунків.

7) Педагогічна рефлексія – якість, що уможливлює аналіз власних учинків, знань про самого себе та розуміння того, як студенти репрезентують особистісні реакції та когнітивні уявлення педагога.

8) Відповідальність – здатність до здійснення самоконтролю та власне контролю за взаємодією зі студентами, а також прогнозування та корекція їх особистісного і професійного становлення.

Найбільш значущими характеристиками фасилітації у вихованні та навчанні є такі:

– співпраця: взаємодія педагога зі студентами та студентів між собою ґрунтується на розумінні та підтримці.

– організація діяльності та взаємодії спрямована на конструктивне вирішення проблемних завдань;

– власна позиція: за кожним учасником взаємодії залишається право на власну думку, позицію, що передбачає щире зацікавлення у думці інших і не

нав'язуванні власної думки;

- індивідуальність і рівність: кожен суб'єкт визнається неповторною особистістю, рівноправною серед інших у вияві власної індивідуальності;

- саморозкриття: педагог-фасилітатор педагогічно грамотно та відкрито виявляє свої власні відчуття й емоційні переживання, знімаючи психологічні бар'єри відчуженості між учасниками взаємодії;

- залучення кожного в спільну діяльність (партисипативність): співучасть студентів в організації діяльності з педагогом, спільне прийняття рішень про форми, способи та норми здійснення взаємодії, колективна відповідальність за прийняті рішення;

- організація простору: фасилітаційна організація простору дозволяє вільно встановлювати зоровий контакт, виконувати спільні дії, обмінюватися вербальними й невербальними засобами комунікації, емоційними станами, забезпечуючи зворотний зв'язок і взаєморозуміння.

Фасилітація є важливою якістю особистості педагога, оскільки виступає професійним психологічним новоутворенням, що інтегрує в собі індивідуально-психологічні особливості емоційної, інтелектуальної та поведінкової сфер, і виявляється в міжособистісній взаємодії, позитивно впливаючи на виконання педагогічної діяльності. З цієї точки зору, важливим для реалізації фасилітації педагога є розвиток його особистісних якостей, що становлять гуманістичну центрацію:

- Дієвий педагогічний гуманізм: приєднання до емоційного стану студентів, співпереживання та надання допомоги в подоланні негативних емоцій і суб'єктивних труднощів. Прагнення до формування позитивного ставлення до себе з боку студентів, що ґрунтується на власному позитивному ставленні до них, щирості, відвертості, конгруентності. Вияв емоційної підтримки дозволяє підвищити збалансованість міжособистісних стосунків.

- Соціально-психологічна толерантність: уміння без роздратування та вираженої ворожості ставитися до думок, поглядів, звичок студентів, бути великодушним і терплячим. Опанування мистецтвом вести діалог без повчання

та безапеляційних указівок виступає потужним фасилітаційним засобом.

– Соціальний інтелект – здатність, що визначає продуктивність взаємодії зі студентами та регулює пізнавальні процеси, пов'язані з віддзеркаленням соціальнопсихологічних стосунків.

– Педагогічна рефлексія – якість, що уможливорює аналіз власних учинків, знань про самого себе та розуміння того, як студенти репрезентують особистісні реакції та когнітивні уявлення педагога.

– Відповідальність – здатність до здійснення самоконтролю та власне контролю за взаємодією зі студентами, а також прогнозування та корекція їх особистісного і професійного становлення.

Перехід до фасилітаційної діяльності пов'язаний із глибокою особистісною перебудовою учасників педагогічного процесу, внаслідок чого змінюються не стільки зміст і методи викладання, скільки особистісні орієнтири, що, зрештою, забезпечують професійно-особистісне зростання педагога-фасилітатора, зумовлюючи й розвиток особистості студента.

Результатом переходу до фасилітаційної взаємодії є зростання аутопсихологічної компетентності; розвиток готовності до самоперетворень, саморозвитку та самореалізації у сфері професійної діяльності; зміна ціннісних орієнтацій мотиваційних настанов; усвідомлення власної оптимістичної професійної перспективи; підвищення культури управління; подолання професійних криз і стагнацій.

Висновки. Педагог-фасилітатор - це професіонал, здатний прорахувати варіанти педагогічних дій, прогнозувати можливі його результати, приймати на себе відповідальність за педагогічне новаторство. Педагогічна фасилітація має різну динаміку розвитку у процесі освоєння професійної діяльності залежно від індивідуально-типологічних особливостей педагога. Рівень розвитку педагогічної фасилітації суттєво підвищується завдяки включенню педагога до спеціально організованої інноваційної діяльності.

Педагогічна фасилітація – це якісно вищий і відповідний сучасним запитам практики рівень навчання професіоналів. Фактично студент засвоює

рівно стільки, скільки в нього виникло питань, тобто, на скільки він був активним у навчальному процесі. Ніяке емоційне та логічно побудоване викладення матеріалу не дає бажаного ефекту, якщо студенти з тих чи інших причин залишилися пасивними слухачами, які лише присутні на лекції та машинально фіксують її зміст. Кожен їх бере від занять рівно стільки матеріалу, скільки виявлено їм свідомості за його сприйнятті.

Педагогічна фасилітація є професійно значущою якістю особистості педагога, від якої залежить успішність оволодіння педагогічною діяльністю, підвищення продуктивності освіти, розвиток суб'єктів педагогічного процесу формування особливого стилю взаємодії вчителя з учнями.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1 Бондаренко В. В. Педагогіка та технологія дистанційного навчання: навч. посіб./В.В. Бондаренко, В.М. Кухаренко; Харків,

2 Гуревич Р.С. Інтерактивні технології навчання у вищому педагогічному навчальному закладі: навч. посіб. / Р.С. Гуревич, М.Ю. Кадемія, Л.С. Шевченко; за ред Р С Гуревича. - Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2013.

4. Інновації у вищій освіті: вітчизняний і зарубіжний досвід: навч. посіб. / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т вищ. освіти, ДВНЗ «Ужгород, нац. ун-т», Навч.-наук. ін-т євроінтеграц. дослідж.; [І.В. Артьомов та ін.]; за заг. ред. канд. іст. наук, доц. І.В. Артьомова. - Ужгород: АУТДОР-ШАРИ, 2015.

5. Кадемія М.Ю. Інтерактивні засоби навчання: навч.-метод. посіб. / М.Ю. Кадемія, О.А. Сисоєва. - Вінниця: ТОВ «Планер», 2010.

6. Освітні технології: навч.-метод. посіб. / О.М. Пехота, А.З. Кіктенко, ОМ. Любарська та ін.; за заг. ред. О.М. Пехоти. - К.: А.С.К. 2001. - 256 с.

7. Полат Е.С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования/Е.С. Полат. - М.: Академия, 2009. - 270 с.

8. Сисоєва С.О. Інтерактивні технології навчання дорослих: навч.-метод. посіб.: НАПН України, Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих. - К.: ВД «ЕКМО», 2011.-324 с.

ВИКОРИСТАННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ

Парубій Анастасія Юріївна,
магістрантка
Ужгородський національний університет

Вступ. Вивчення досвіду професійної підготовки педагогів у розвинених зарубіжних країнах відкриває нові можливості для удосконалення системи педагогічної освіти в Україні в умовах її адаптації до вимог загальноєвропейського освітнього простору. Значний науковий інтерес становлять прогресивні здобутки країн, що демонструють високий рівень професійної підготовки педагогів, відповідно до світових стандартів та вже мають значний досвід у галузі професійної підготовки педагогів у нових соціокультурних умовах.

Мета цього дослідження полягає у визначенні й науковому обґрунтуванні комплексу педагогічних умов, що забезпечують успішність підготовки вчителів початкових класів у системі вищої освіти.

Для досягнення цієї мети передбачається виконання таких завдань:

- проаналізувати зарубіжний досвід організації професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів;
- обґрунтувати сутність, структурні компоненти, критерії готовності вчителів початкових класів до навчання молодших школярів;
- узагальнити зарубіжний та український досвід підготовки вчителів початкових класів;
- визначити й теоретично обґрунтувати педагогічні умови, що забезпечують успішність підготовки вчителів початкових класів;
- провести опитування щодо запозичення досвіду зарубіжних країн та ефективності впровадження нових методів навчання майбутніх педагогів;
- розглянути зміст та ефективність використання кейс-методу як

специфічний метод навчання у вищій школі;

– розробити рекомендації щодо формування основної професійної освітньої програми на основі зарубіжного досвіду.

Матеріали і методи дослідження: Вивчення робіт Бобрицької В. І., Гільберг Т., Тарнавської С., Жигайло О. та ін. які займаються питаннями професійної діяльності вчителя дозволило виявити проблеми та шляхи розвитку підготовки вчителів початкових класів в Україні. Аналіз зарубіжного досвіду підготовки вчителів, представлений у роботах Гушлевської І. В., Бобрицької В. І., Бондар С.П., Дяченко Л. М., Ковальнової С. М. показав вимоги до підготовки вчителів за кордоном. Вивчення міжнародних досліджень дало змогу виявити "слабкі" місця української педагогічної освіти. Аналіз нових нормативних документів показав деяку невідповідність змісту освіти актуальній ситуації на ринку праці. Також було застосовано методи класифікації, систематизації та узагальнення для виділення основних напрямів вдосконалення методичної підготовки вчителя початкових класів.

Результати і обговорення. Розглянуто проблеми та перспективи професійної діяльності вчителя початкових класів, а також професійні та загальні компетенції вчителя, затребувані роботодавцями та випускниками.

Модернізація змісту підготовки майбутнього вчителя початкової школи пов'язана з вирішенням поставлених завдань щодо упровадження у ЗВО компетентнісно-орієнтованої моделі навчання. У вищій школі перехід на компетентнісно-орієнтовану підготовку розглядається у двох аспектах. По-перше, відбувається модернізація змісту професійної освіти, що передбачає його відбір і структурування з одночасним визначенням результативної складової освітнього процесу – набуття студентами компетентностей. По-друге, постає потреба навчити майбутніх учителів цілеспрямовано формувати в учнів ключові та предметні компетентності.

Одним із можливих засобів посилення професійної орієнтації навчання майбутніх учителів у вищій школі дослідники вважають практико-орієнтований підхід, здатний забезпечити максимальне наближення до майбутньої

професійної діяльності вже під час навчання.

Серед останніх світових досліджень у галузі педагогіки практико-орієнтований підхід до професійної підготовки учителів розглядається як основний засіб професіоналізації майбутніх педагогів, що дозволяє здійснити змістову переорієнтацію від "декларованих" (що?) до "процедурних" (для чого? і чому?) знань через створення ситуацій, що імітують професійні проблеми, та спрямований на інтеграцію теоретичних і практичних компонентів професійної підготовки.

Однією з інтерактивних методик, що набула популярності у Великобританії, США, Німеччині, Данії та інших країнах, стала Case study (кейс-метод, метод аналізу ситуацій). Ця методика розроблена англійськими науковцями М. Шевером, Ф. Едейем та К. Сйтс. Саме їй у світовій практиці відводиться важливе місце для вирішення сучасних проблем у навчанні.

Мета кейс-методу – поставити студентів у таку ситуацію, коли їм необхідно буде прийняти рішення, тому кейси ґрунтуються на реальному фактичному матеріалі або ж наближено.

З метою вивчення особливостей застосування кейс-методу у процесі підготовки майбутніх педагогів нами було проведено опитування викладачів кафедри педагогіки та студентів. У процесі опитування нами вивчалось ставлення викладачів та студентів до використання кейс-методу у процесі навчання, з'ясовувалися переваги та недоліки даного методу та його роль у підготовці майбутніх педагогів.

Під час опитування отримано такі результати: усі респонденти-викладачі відповіли, що знайомі з кейс методом, 12 викладачів (60%) використовують його епізодично, на деяких заняттях, а 8 педагогів (40%) надають перевагу цьому методу частіше; частота використання кейс-методу у процесі навчання така: 13 респондентів (65%) використовують його кілька разів на семестр; 7 викладачів (35%) відзначили, що використовують цей метод досить часто, ніхто з викладачів не зазначив, що використовує даний метод майже кожного заняття.

Студенти (24 особи, 100%) відповіли, що кейс-метод використовується в процесі навчання; причому на деяких заняттях досить часто (12 чол., 50%) та кілька разів на семестр (12 чол., 50%). Розбіжність у частоті використання кейс-методу може пояснюватись тим фактом, що в опитуванні брали участь студенти I курсу, в освітній програмі яких співвідношення базових та професійних дисциплін непропорційне на користь більшості перших.

У визначенні переваг кейс-методу думка викладачів та студентів була майже однотайною. На думку викладачів та студентів, кейс-метод володіє рядом недоліків, серед яких вони визначили такі:

- стереотипізація алгоритму роботи;
- труднощі у підборі кейсів;
- звуження професійного погляду на спектр проблем.

На питання, якому з видів роботи на практичному занятті вони б надали перевагу, 12 викладачів (60%) та 18 студентів (62,5%) обрали кейс-метод, 4 педагоги (20) – усне опитування за змістом лекції, 4 респондентів-викладачів (20%) – інтелектуальні ігри, водночас 6 студентів (37,5%) зазначили, що хотіли б переглянути навчальний фільм.

Висновки. У контексті модернізації вищої педагогічної освіти великі перспективи має вивчення та облік позитивного досвіду професійної підготовки вчителів за кордоном. Педагогічна освіта зарубіжних країн сьогодні спрямована на оволодіння викладачами новими методами та видами роботи, що дають більше свободи у виборі, дозволяють полегшити організацію навчального процесу, домогтися індивідуалізації навчання.

Виявлені тенденції засвідчують актуальність нових підходів до підготовки майбутніх педагогів. Особлива увага приділяється формуванню професійних компетентностей учителів, висвітленню інноваційного характеру навчання, підвищенню конкурентоздатності майбутнього педагога.

Використання у системі вищої освіти традиційних методів навчання було спрямоване на знаннєвий підхід, що передбачав надання переваги засвоєнню студентами знань та формування на їх основі умінь та навичок. Сучасний

компетентнісний підхід передбачає оволодіння майбутніми соціальними працівниками рядом компетенцій необхідних їм у професійній діяльності. Для озброєння студентів необхідними компетенціями вже не достатньо лише традиційних методів навчання, тому сьогодні все актуальнішими стають активні та інтерактивні методи навчання, що дають змогу наблизити процес навчання до реалій практичної професійної діяльності майбутнього фахівця соціальної сфери. Одним із таких інтерактивних методів навчання є кейс-метод.

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ – СУЧАСНА ОСВІТНЯ ТЕХНОЛОГІЯ

Сіліна Лариса Василівна
Супруненко Віталіна Геннадіївна

Суббота Олена Миколаївна

викладачі

Полтавський базовий медичний фаховий коледж

Дистанційне навчання – це сукупність сучасних технологій, що забезпечують передачу інформації за допомогою використання інформаційно-комунікаційних технологій від викладача до студента. Це є взаємодія у процесі, надання студентам можливості самостійної роботи з освоєння досліджуваного матеріалу, а також використання консультацій у процесі вивчення матеріалу.

Дистанційне навчання включає:

- можливість викладення навчального матеріалу щодо здібностей студентів;
- можливість упровадження новітніх педагогічних, психологічних, методичних технологій;
- можливість навчання у зручний час, у певному місці, відсутність обмежень у часі для засвоєння матеріалу;
- розбиття матеріалу на окремі теми, які вивчаються і відповідають здібностям студентів;
- можливість одночасного використання великого обсягу навчальної інформації будь-якою кількістю студентів;
- більші можливості контролю якості навчання, які передбачають проведення дискусій, чатів, використання самоконтролю, відсутність психологічних бар'єрів.

Дистанційне навчання визначають як «технологію отримання знань за допомогою телекомунікаційних засобів, коли взаємодія того, кого навчають і викладача проходить на відстані».

Викладач на дистанційному навчанні повинен володіти сучасними

педагогічними та інформаційними технологіями, бути психологічно готовим до роботи зі студентами. Необхідно використовувати засоби дистанційного навчання: дискусійні форуми, електронні обговорення засвоєного матеріалу, списки розсилання, методами створення і підтримки навчального середовища, розробляти методи проведення взаємодії між студентами, підвищувати творчу активність і власну кваліфікацію.

Також використовувати методи, які направлені на інтенсивну самостійну роботу студента, який може навчатися в зручному для себе місці, по узгодженому розкладу та під керівництвом викладачів. У Полтавському базовому медичному фаховому коледжі приділяється увага підвищення якості навчання і впровадження сучасних інноваційних методів традиційного і інтерактивного навчання за допомогою інтерактивних методів і різних аудіо-візуальних програм (Viber, Zoom, Google Meet, Telegram та ін.).

На мою думку, дистанційне навчання має недоліки:

- практично весь навчальний матеріал студент засвоює самостійно. Це вимагає достатньої сили волі, відповідальності і самоконтролю. Швидше за все, ніхто його підганяти чи заохочувати до навчання не стане. Підтримувати потрібний темп навчання без контролю вдається не всім;
- проблемно якісно організувати дистанційне навчання за напрямом підготовки та спеціальностями, на яких передбачена велика кількість практичних занять, це ніколи не замінить «живої» практики.
- особистий контакт «студент-викладач» мінімальний, а то і відсутній. Тому така форма навчання не підходить для розвитку комунікабельності, впевненості, навичок роботи у команді.
- поки найефективніший спосіб простежити за тим, чи студент самостійно здавав іспити чи заліки, – це відеоспостереження, що не завжди можливо, тому на підсумкову атестацію студентам доводиться особисто з'являтися.

Як викладачі клінічних дисциплін (геронтологія, стоматологічні захворювання, внутрішні захворювання, неврологія, наркологія, психіатрія.),

постійно розробляємо і оновлюємо методичні матеріали дисциплін, які викладаємо, на дистанційній платформі Moodle. Під час проведення практичних занять використовуємо методики проведення:

- чат-заняття, які проводяться синхронно, коли всі учасники мають одночасний доступ до чату;
- дистанційні лекції, конференції, семінари, ділові ігри, що проводяться за допомогою засобів телекомунікацій та інших можливостей інтернету;
- телеконференції, що проводяться, на основі списків розсилки з використанням електронної пошти.

Також навчальні матеріали висилаються електронною поштою. Але навчитися виконувати практичні навички самостійно, при відсутності прямого контакту студента і викладача, практично неможливо. Одна з головних проблем запровадження інноваційних форм навчання є вибір оптимального співвідношення найкращих традицій наявної освітньої системи, сучасних педагогічних інновацій та інструментарію інформаційно-комунікаційних технологій. Як свідчить практика і деякі дослідження, тенденція навчання чітко розвивається в напрямку змішаного навчання як процесу, котрий створює комфортне інформаційне освітнє середовище, системи комунікацій, що надають всю необхідну навчальну інформацію

Наші студенти, що працюють в системі дистанційного навчання, в основному займаються саморозвитком у зручній для них час. Під час спілкування за програмою Zoom, Gool Meet, Viber, Moodle розглянуто багато питань. Дискусійні питання які виникають протягом викладання матеріалу викликали дискусію і відгуки між студентами та мною, як викладачем. Студенти висловлюють власні думки відповідно теми. Тому, дистанційну освіту можна розглядати як простір самоактуалізації особистості майбутнього фахівця.

Використання дистанційного навчання – відсутність живого контакту між викладачем і студентом. Саме відсутність цього викликає у студентів

психологічний дискомфорт.

Студенти визначають проблеми з якими вони зіткнулися під час навчання, а саме: труднощі вивчення навчального матеріалу в Інтернет-середовищі, відсутність реальної допомоги з боку викладача, швидкий темп навчання, нестача часу на підготовку завдань.

Слід зазначити, що дистанційна форма навчання в медицині не виправдовує свого призначення. Знання, що отримує студент, часто є поверховими, а самі заняття непродуктивними. Крім того, навчальний процес продовжується досить довго. Дистанційне навчання дає змогу впроваджувати інтерактивні технології викладення матеріалу, здобувати повноцінну освіту, підвищувати кваліфікацію співробітників у територіально розподілених місцях

Вважаю, що у медичних ВНЗ дистанційного навчання не повинно бути – студент такого навчального закладу повинен знати не тільки теорію, а і володіти практичними навичками. Дистанційна форма навчання не дозволяє таку практику.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Власні спостереження як викладачів Полтавського базового медичного фахового коледжу
2. Биков В.Ю. Дистанційне навчання в країнах Європи та США і перспективи для України / В.Ю. Биков // Інформаційне забезпечення навчально-виховного процесу: інноваційні засоби і технології : кол. Монографія / В.Ю. Биков, О.О. Гриценчук, Ю.О. Жук та ін. / Академія педагогічних наук України, Інститут засобів навчання. – К. : Атіка, 2015. – С. 77–140. 14
3. https://uk.wikipedia.org/wiki/Дистанційне_навчання
4. <http://dist.knute.edu.ua/index.php/ru/novini/31-psikhologichno>

ПРОБЛЕМА ГЕМБЛІНГУ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Сорока Ольга Вікторівна,

доктор педагогічних наук, професор

Радчук Ольга Ярославівна,

студентка

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна

Вступ./Introduction. Відсоток людей, які страждають ігровою залежністю в Україні за останній час значно виріс. Масштаби і наслідки ігроманії в сучасному світі викликають неабияку стурбованість у суспільстві. Статистика показує, що із 48,5 млн. українців більше чотирьох мільйонів – гравці. Цікавим видається той факт, що облік хворих ігровою залежністю в Україні не ведеться, взагалі. Що ж стосується підлітків то три чверті українських підлітків до трьох-чотирьох годин на добу сидять за комп'ютером, граючи в ігри, про це свідчать дані експертів Міністерства охорони здоров'я [Лукашук].

Ігрова залежність, акумулюючись, викликає у суспільстві соціальні, економічні та кримінальні проблеми. Саме тому, зараз як ніколи, постає питання про профілактичну роботу з особами, які мають ігрову залежність. Важливе значення тут відіграє співпраця державних і недержавних установ, різних спеціалістів між собою, в тому числі, і соціальних педагогів.

Виникнення ігрової залежності (гемблінг-залежності) не підпорядковується закономірностям формування залежностей, виведеним під час спостережень за курцями, наркоманами, алкоголіками чи патологічними гравцями. Якщо для формування традиційних видів залежностей потрібні роки, то залежність від комп'ютерних ігор з'являється набагато швидше. За даними К. Янг, 25 % формування залежності відбувається протягом півроку після початку систематичного повернення до вживання, 58 % – протягом другого півріччя, а 17 % – незабаром після закінчення року [10]. Крім того, якщо

довгострокові наслідки залежності від алкоголю або наркотиків добре вивчені, то стосовно ігроманії відсутня можливість тривалого спостереження.

Аналіз наукової літератури [5; 6] показує, що найбільш уразливими у формуванні залежності від азартних і комп'ютерних ігор є підлітки. Переживаючи складний період фізіологічного й психічного розвитку, вони ще не володіють усталеними стратегіями поведінки у відносинах з дорослими і однолітками, відчують труднощі в соціальній адаптації, знаходять вирішення власних проблем у відході від реальності у віртуальний світ гри.

Мета роботи./Aim. Розкрити теоретичні аспекти проблеми гемблінгу в підлітковому віці.

Матеріали й методи./Materials and methods. Під час визначення досліджуваної проблеми ми використовували теоретичні методи, пов'язані з вивченням наукової літератури, періодичних видань, довідкову педагогічну, психологічну літературу, методи аналізу і синтезу, порівняння та узагальнення. Пошук інформації здійснювався в електронних базах даних, таких як Google Scholar, українських і зарубіжних веб-сайтах, присвячених проблемі лідерства, військового лідерства.

Результати й обговорення./Results and discussion. Залежність від азартних ігор (ігроманія, гемблінг-залежність, лудоманія) широко поширена в усьому світі, зокрема й в Україні. Захоплення азартними іграми (гемблінг) становить самостійний специфічний вид поведінкових адикцій. Залежно від механізмів дії, всі адикції умовно поділяють на дві великі групи:

1) хімічні адикції – захоплення (залежність) психотропними речовинами;

2) нехімічні (поведінкові) адикції – сексуальна та любовна адикції, трудовголізм, нестримний потяг до витрачання грошей, інтернет-залежність, kleptomania, піроманія тощо [2].

Всесвітня Організація Охорони Здоров'я у 2019 році включила діагноз «ігровий розлад» у МКБ-11. Залежність від ігор зазвичай визначають, як надмірне проведення часу в комп'ютерних, Інтернет та відео іграх, яке

призводить до значних порушень у різних життєвих сферах тривалий час.

За визначенням міжнародної класифікації хвороб, «гемблінг» (патологічна схильність до азартних ігор) відноситься до хвороби, що полягає у частих повторних епізодах участі в азартних іграх, що домінує в житті суб'єкта і веде до зниження соціальних, професійних, матеріальних і сімейних цінностей, втрати належної уваги до своїх обов'язків. Існує велика кількість ігр: карточні ігри, рулетка, тоталізатор, спортивні ігри, ігрові автомати, лотереї, кросворди, казино, які особливо інтенсивно витісняють активні, творчі види проведення дозвілля [8].

Оскільки залежність від комп'ютерних ігор належить до різновиду адиктивної поведінки, то і причини її розвитку аналогічні, подібно до факторів, що сприяють появу адиктивної поведінки підлітків. Так, виділяють такі фактори:

— біологічні – своєрідний для кожного спосіб реагування на різні впливи, а також генетична схильність до різних форм адикцій, що передається у спадок;

— соціальні – дезінтеграція суспільства та наростання змін із неможливістю до них своєчасно адаптуватися;

— психологічні, особистісні особливості (підвищена вразливість, тривожність, схильність до депресії, низька самооцінка, погана стресостійкість, нездатність вирішувати конфлікти, уникнення проблем тощо), психологічні травми дитячого віку та насильство над дітьми, відсутність турботи з боку дорослих [4].

По-іншому називає фактори, які можуть привести до ігрової залежності В. Пушкар, а саме:

— неправильне виховання у сім'ї (тиск на дитину);

— участь у грі батьків, знайомих (має велике значення на початковому етапі);

— прагнення брати участь у грі з дитинства (карти, доміно, шахи);

— переоцінка значення матеріальних цінностей (можливо

найголовніший фактор);

- увага на фінансових можливостях;
- заздрість більш багатим людям;
- переконання в тому, що все можна вирішити за допомогою грошей

[8].

Самим залежним віком вважається підлітковий вік – 12-15 років. Підлітки, намагаючись знайти себе і своє місце в цьому світі, йде у віртуальний світ, обманюючи свої думки і почуття, переконаний, що йому тут добре, що всі проблеми просто перестають існувати, підліток створює навколо себе ілюзорний купол, наповнений щастям і радістю [5].

Спеціалісти, які вивчають різні форми залежної поведінки [1], вважають, що в основі адиктивної поведінки лежать особистісні особливості, в силу чого у індивіда формується залежність. Найбільш часто згадуються такі характеристики, як інфантильність, чи психічний інфантилізм, навіюваність, прогностична некомпетентність, ригідність, впертість, допитливість і пошукова активність, юнацький максималізм, егоцентризм, схильність до ризику і «смаку небезпеки», нетерпеливість, страх бути покинутим [8].

Для того, щоб віднести підлітка до залежного типу виділяють ознаки, п'яти з яких достатньо для діагностики залежності [3]:

- нездатність приймати рішення без порад інших людей;
- готовність дозволяти іншим приймати за себе важливі рішення;
- готовність погодитися з іншими, щоб не бути знехтуваним (навіть якщо інші не праві);
- ускладнення почати яку-небудь справу самостійно;
- готовність добровільно йти на виконання принизливих або неприємних робіт з метою отримання підтримки та любові оточуючих;
- погане перенесення переживання самотності та готовність до значних зусиль, щоб його уникнути;
- відчуття спустошеності та безпомічності, коли втрачається зв'язок з близькою людиною;

— страх бути знехтуваним; легка вразливість, глибокі переживання через критику та відсутність підтримки зі сторони.

Висновки./Conclusions. Ігрозалежним підліткам притаманний специфічний комплекс негативних емоційних станів: самотність, нудьга, роздратування, негативізм, образа, смуток, тривога, що свідчить про провідну роль негативних емоційних станів у формуванні ігрозалежності [7].

У свою чергу, найменшу небезпеку попадання в ігрову залежність мають підлітки, які володіють такими якостями: самореферентність; комунікативна і соціальна компетентність; здатність конструктивно поводитися в конфліктних ситуаціях; адекватна самооцінка; здатність контролювати афект; здібність до відстроченої розрядки напруги [9]. Тому розвиток цих особистісних характеристик повинен стимулюватися під час профілактики ігрової залежності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бухановский А. О., Солдаткин В. А. Патологический гемблинг: клиничко-патогенетические аспекты. Клинические особенности психических заболеваний. *Российский психиатрический журнал*. 2007. № 5. С 35–43.
2. Змановская Е. В. Девиантология (Психология отклоняющегося поведения): учеб. пособие. М. : Изд. центр «Академия», 2003. 288 с.
3. Краткий психологический словарь: / под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. 2-е изд. М., 1990. 494 с.
4. Леус Э. В. Проблема гемблинг-зависимости. *Профилактика игровой компьютерной зависимости*. URL: https://elibrary.ru/download/elibrary_26695041_89040810.pdf
5. Лукашук Д. Д. Работа соціального педагога з профілактики ігрової залежності учнів підліткового віку: Автореферат магістерської роботи за освітньою програмою «Соціальна робота». Миколаїв, 2019. 30 с.
6. Максимова Н. Ю. Психологія адиктивної поведінки: Навч. посіб. К.: ВПУ «Київський університет», 2002. 308 с.

7. Мотрук Т. О. Дослідження особливостей емоційних станів ігрозалежних юнаків. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2015. № 3(38). С. 286–293.
8. Пушкар В. А. Психологія адиктивної поведінки: Методичні рекомендації до курсу «Психологія адиктивної поведінки» для студентів IV курсу спеціальності «Психологія». Чернігів: Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г.Шевченка, 2010. 84 с.
9. Терещук Н. В. Ігрова залежність у підлітковому віці як форма адиктивної поведінки. *Практична психологія та соціальна робота*. 2009. № 5. С. 19–25.
10. Янг К. С. Диагноз Итернет-зависимость. *Мир Интернет*. 2000. № 2. С. 24–28.

ЛІДЕРСЬКІ ЯКОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ: СУТНІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Сорока Ольга Вікторівна,

доктор педагогічних наук, професор

Щербак Владислав Ярославович,

студент

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка

м. Тернопіль, Україна

Вступ./Introduction. Проблема лідерства у військовому колективі сьогодні є надзвичайно актуальною. Нині, науковці, які займалися її вивченням [1; 2; 3; 5; 6], вказують, що за статусом офіцер є формальним лідером свого підрозділу, але цього, найчастіше, виявляється недостатньо для ефективного керівництва підлеглими у складній обстановці, яка висуває додаткові вимоги до його професійних і особистісних якостей.

Для військової діяльності характерні особиста відповідальність кожного суб'єкта діяльності за виконання своїх функціональних обов'язків, високий ступінь інтелектуалізації, підвищення ролі розумової праці, високі вимоги до особистісних і психологічних характеристик військовослужбовців, особливо офіцерського складу. Від військовослужбовця вимагаються не лише глибокі професійні знання, але й високий рівень державної зрілості та моральної стійкості, ініціативи та творчості як вищого рівня розвитку спроможності до самостійних, відповідальних, ініціативних, автономних дій [10]. Специфічні особливості та вимоги військової діяльності, зумовлюють необхідність виокремлення лідерських якостей у військовослужбовців.

Мета роботи./Aim. Розкрити сутність понять «лідерство», «лідерські якості»; визначити лідерські якості військовослужбовців.

Матеріали й методи./Materials and methods. Під час визначення досліджуваної проблеми ми використовували теоретичні методи, пов'язані з вивченням наукової літератури, періодичних видань, довідкову педагогічну,

психологічну літературу, методи аналізу і синтезу, порівняння та узагальнення. Пошук інформації здійснювався в електронних базах даних, таких як Google Scholar, українських і зарубіжних веб-сайтах, присвячених проблемі лідерства, військового лідерства.

Результати й обговорення./Results and discussion. Залежно від теоретичних аспектів, концепції лідерства можуть бути розділені на три групи:

1) ґрунтуються на тому, що лідерство – це універсальний феномен людської діяльності, закономірності його функціонування єдині в усіх сферах суспільства [2; 8];

2) розглядають лідерство в якості специфічного явища суспільного життя, без акцентування на економічних, психологічних або правових принципах;

3) пов'язують лідерство з управлінням і керівництвом, при цьому формальне володіння владою є необхідною і достатньою умовою появи лідерства. Діяльність лідера в адміністративному контексті зводиться до правових регулятивних норм поведінки менеджера, як посадової особи. Як соціальний інститут, лідерство, ототожнюють з органами державної влади [4;8].

Автори навчально-методичного посібника «Соціально-психологічні технології управління військовими колективами» наголошують, що офіцер є одночасно суб'єктом військового управління і військовим лідером. Він виступає ключовою і центральною фігурою в системі військово-організаційних взаємовідносин. Саме військовий лідер відповідає за порядок і пояснює логіку в діяльності військовослужбовців, об'єднуючи їх у колектив односторонців для досягнення спільних цілей та розв'язання поставлених завдань, [3, с. 122].

Слід зазначити, що військовий лідер визначає характер і спрямованість діяльності військової установи. При цьому, він може стати лідером або в силу певних обставин, або внаслідок прояву характерних особливостей свого характеру. У першому випадку військовий лідер готовий виконувати функції лідера лише за певних умов. В іншому – він буде змагатися з іншими за право бути лідером, постійно демонструючи при цьому лідерські якості, незалежно

від ситуації. Деякі військовослужбовці за жодних обставин не бажають ставати лідерами. Незважаючи на так звану соціальну привабливість становища лідера, вони віддають перевагу ролі послідовників, оскільки лідер не тільки приймає рішення, однак ще й несе за це відповідальність.

Поєднання здібностей командира військового підрозділу та ефективного військового лідера є запорукою успішного функціонування військової установи та розвитку її конкурентоспроможності в складних, постійно мінливих умовах середовища. Це пояснюється тим, що, по-перше, доволі складно впроваджувати інновації та змушувати військовослужбовців проявляти креативність під час несення військової служби, хоча можна їх мотивувати до цього. По-друге, лише військові лідери можуть будувати ефективну стратегію військової установи у доволі складних умовах сьогодення та об'єднувати зусилля своїх підлеглих, спрямовуючи їх на досягнення поставлених цілей. По-третє, військовий лідер намагається побудувати міцні партнерські взаємовідносини всередині самої військової установи / підрозділу та поза її межами. А це неможливо здійснити без лідерських якостей. По-четверте, в умовах жорсткої обмеженості ресурсів військовий лідер може ефективніше вирішувати складні проблеми, знаходячись в екстремальних умовах та оптимально використовуючи кадровий потенціал підлеглих військовослужбовців.

Слід зазначити, що діяльність військового лідера за стандартами НАТО базується значною мірою на принципах американської школи менеджменту, які передбачають:

— режим зовнішніх зв'язків: керівник військового підрозділу представляє своїх підлеглих поза межами військової частини, є компетентним при вирішенні питань, пов'язаних з зовнішніми відносинами. Нажаль, лідер у своїй активності обмежений внутрішніми груповими стосунками;

— функціонування: керівництво передбачає організацію спільної діяльності членів військової частини на засадах правової організації, а лідерство більше акцентовано на створенні позитивного соціально-психологічного клімату військового колективу;

— регламентацію діяльності: діяльність керівника військової частини регламентується відповідним правовим забезпеченням; діяльність лідера визначається морально-психологічними нормами людських взаємовідносин та спільною діяльністю;

— важливість соціальної ролі керівника і лідера: керівник є посередником між владою і соціальним контролем, а військовий лідер є суб'єктом групових норм, цінностей, очікувань, які формуються у колективі військовослужбовців [5].

У трактуванні В. Ягоднікової, лідерські якості є тими особистісними якостями, що забезпечують ефективне лідерство – соціально-психологічні та індивідуально-особистісні характеристики людини, які суттєво впливають на групу послідовників і призводять до реалізації організаційних цілей [11]. Нажаль, «універсального», на всі випадки, набору лідерських якостей учені не визначили. Спроби виокремити суто лідерські якості були неуспішними і не виправдали себе. І це пов'язано, на нашу думку з тим, що на послідовників впливають не якості, а конкретні вчинки, дії і поведінка лідера.

Достатньо змістовно обґрунтував перелік лідерських якостей М. Рожков. До переліку означених якостей він відніс: спроможність управляти собою та вміння використовувати свій час, енергію, вміти виходити зі стресових ситуацій, вміти долати труднощі; наявність чітких цілей, розуміння їх реальності та оцінювання можливостей їх досягнення; вміння виокремлювати головне та другорядне, вирішувати проблеми, прогнозувати наслідки, оцінювати варіанти, оцінювати і розподіляти ресурси; готовність до нововведень, вміння генерувати ідеї, творчий підхід до вирішення управлінських завдань; знання особливостей організаційної та організаторської діяльності, вміння працювати з групою тощо [7].

Л. Скібіцька при виокремленні лідерських якостей, наголошує на вміннях аналізувати ситуацію, вивчати підлеглих, ставити себе на їхнє місце, прогнозувати наслідки власних дій, прагнути до вдосконалення, здатність вселяти в підлеглих упевненість, мотивуючи їх [9].

Н. Мараховська виділяє серед лідерських якостей активність, авторитетність, незалежність, витривалість, вимогливість, інтелект, ініціативність, компетентність, креативність, комунікативність, надійність, критичність, оптимізм, наполегливість тощо [6]. Дослідниця згрупувала лідерські якості на: комунікативні (уміння привертати увагу людини, звертатися до когось, ініціювати взаємодію в процесі спілкування); організаторські (уміння згуртовувати колектив); прогностичні (уміння передбачати поведінку інших людей у процесі ведення діалогу, визначати можливості та способи впливу на неї); перцептивні (уміння сприймати, розуміти й оцінювати себе та інших); саморегуляції (уміння зберігати рівновагу між різницею у внутрішньому стані та впливом зовнішніх обставин); креативні (уміння виявляти нестандартні ідеї, що ініціюють діалогічні форми взаємодії з іншими людьми) [6].

Висновки./Conclusions. Враховуючи специфіку професійної діяльності військовослужбовців, до лідерських якостей ми відносимо *цілеспрямованість, рішучість, упевненість, відповідальність, активність, дієвість, успішність, впливовість, витривалість*. Підтримуючи групу науковців [1], вважаємо, що «універсального», на всі випадки, набору лідерських якостей не існує, оскільки він залежатиме від специфіки професійної діяльності та особистісних рис людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агаєв Н. А., Кокур О. М., Пішко І. О., Лозінська Н. С., Герасименко М. В., Ткаченко В. В. Психологічне забезпечення розвитку лідерських якостей майбутніх офіцерів: Методичний посібник. К.: НДЦ ГП ЗСУ, 2014. 209 с.
2. Анцупов А. Я., Дьяченко М. Н., Караяни А. Г., Утлик Э. П. Военная психология: методология, теория, практика: учебно-методическое пособие; под ред. П. А. Корчемного. : Военный университет. 1996. 231 с.
3. Грицевич Т. Л., Капінус О. С., Мацевко Т. М., Ткачук П. П.

Соціально-психологічні технології управління військовими колективами: Навчально-методичний посібник. Львів: НАСВ, 2018. 256 с.

4. Елин С. А. Психологические аспекты формирования группового лидерства в воинском коллективе. *Студенческий научный форум: IV Международная студенческая электронная научная конференция*. URL : <http://www.rae.ru/forum2012/290/2059>

5. Корчемный П. А. Военная психология: методология, теория, практика. М. : Воениздат, 2008. 280 с.

6. Мараховська Н. В. Педагогічні умови формування лідерських якостей майбутніх учителів у процесі навчання дисциплін гуманітарного циклу: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук: 13.00.04. Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Х., 2009. 22 с.

7. Рожков М. И. Теория и практика развития самоуправления в ученических коллективах. М., 1990. 144 с.

8. Рудь О. Л., Рудь Ю. Л. Неформальне лідерство в організації: взаємодія керівника та неформального лідера. *Нові технології*. Науковий вісник КУЕІТУ. № 1 (23). 2009. Кременчук. С. 204–209.

9. Скібіцька Л. І. Лідерство та стиль роботи керівника: Навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2009. 192 с.

10. Федоренко В. А. Философско-социологические вопросы воинского воспитания. Житомир: ЖВУРЭ ПВО, 1994. 232 с.

11. Ягоднікова В. В. Формування лідерських якостей старшокласників в особистісно орієнтованому виховному процесі загальноосвітньої школи: Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук: 13.00.07. Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. Луганськ, 2006. 21 с.

**ДЕФІНІТИВНИЙ АНАЛІЗ БАЗОВИХ ПОНЯТЬ ПІДГОТОВКИ
ФАХІВЦІВ ЕЛЕКТРОТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ
В АГРАРНИХ КОЛЕДЖАХ**

Стаднійчук Ірина Петрівна

к.п.н., викладач вищої категорії

ВСП «Ладижинський фаховий коледж ВНАУ»

м. Ладижин, Україна

Анотація: Статтю присвячено дефінітивному аналізу основних понять компетентнісно орієнтованої підготовки фахівців електротехнічних спеціальностей в аграрних коледжах. Представлено авторське бачення класифікації термінологічного поля наукового пошуку.

Ключові слова: професійна підготовка, компетентність, фахова передвища освіта, фахові молодші бакалаври.

Процес навчання студентів у коледжі характеризується певною специфікою, пов'язаною з тим фактом, що від майбутнього фахівця у конкретних обставинах можуть знадобитися не тільки професійні знання для ефективної роботи, а й вміння творчо виконувати виробничі завдання, орієнтування у суміжних сферах діяльності, спроможність працювати на рівні світових стандартів, готовність до постійного професійного вдосконалення, бути соціально та професійно мобільним.

З огляду на наукову літературу, професійна підготовка майбутніх техніків-електриків так і любого іншого фахівця, ґрунтується на педагогічній системі професійної освіти та визначається як «певна сукупність взаємопов'язаних засобів, методів і процесів, необхідних для створення організованого, цілеспрямованого педагогічного впливу на формування особистості із заданими якостями» [7, с. 104]. До основних характеристик педагогічної системи науковці відносять: оптимальність, структурність,

функціональність, інтегративність.

Компетентнісний підхід сьогодні розглядається в працях вітчизняних і зарубіжних дослідників професійної освіти. Так А. Алексюк, С. Гончаренко, І. Зязюн, Н. Кузьміна, Ю. Кулюткіна, Б. Теплова, Н. Ничкало, О. Савченко, М. Ярмаченко та інші свідчать – головний напрям оновлення професійної освіти в сучасному світі полягає у винайденні шляхів забезпечення діяльній позиції в освітньому процесі, які б сприяли становленню досвіду цілісного системного бачення професійної діяльності, системних дій у ній, вирішення нових проблем і завдань. Компетентнісний підхід визнаний базовою ідеєю реформування освіти в країнах Європейського Союзу й розглядається як стрижнева конструктивна ідея неперервної освіти впродовж життя [12, с. 20].

З огляду на розробленість основних педагогічних категорій вбачаємо за потрібне представити тлумачення окремих понять у контексті окресленої теми, а саме: *компетентність, професійна компетентність, освітній стандарт, фахова передвища освіта, якість освіти, професійна підготовка, молодший бакалавр, фахівець електротехнічної спеціальності (технік-електрик), педагогічна технологія*. Оскільки наше дослідження стосується сфери фахової передвищої освіти, коректним буде спиратись на положення, викладені у глосарії адресоване працівникам сфер освіти та наукової і науково-технічної діяльності «Національний освітньо-науковий глосарій» (2018).

У світовій освітній практиці компетентність виступає як одне з центральних понять, як бажаний і прогнозований результат навчання та професійної підготовки. Отже, *компетентність* – це динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, проводити професійну та/або подальшу навчальну діяльність. Компетентності лежать в основі кваліфікації випускника [10, с. 43].

У словнику іншомовних слів поняття «компетентність» визначається як обізнаність, поінформованість, авторитетність. У перекладі з англійської, «competence», означає: уміння, здатність; компетенція, компетентність,

здатність. Тлумачний словник англійської мови дає цьому поняттю наступне значення: достатність, відповідність, уміння виконувати певне завдання, роботу та обов'язок; загальні уміння та навички, розумові здібності.

Також складним багатокomпонентним поняттям є *професійна компетентність*. Це поняття можна деталізувати як здатність успішно діяти на основі практичного досвіду, вмінь і знань для вирішення професійних завдань, приймати ефективні рішення в професійній діяльності. А компетентний фахівець – творчо вирішує будь-які завдання професійної діяльності, здатний до переоцінки накопиченого досвіду, аналізу своїх можливостей, має високу культуру, володіє рефлексією, гнучкістю, толерантністю.

У словнику «Професійна освіта» компетентність (від лат. *competens* – належний, відповідний) визначена як сукупність знань та умінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: уміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію. «Національний освітньо-науковий глосарій» професійну компетентності трактує, як сукупність знань, умінь і навичок, професійно значущих якостей особистості, що забезпечують здатність виконувати на певному рівні трудові функції, визначені відповідним професійним стандартом [10, с. 81]. Професійна компетентність характеризує індивіда щодо спроможності виконувати професійну діяльність, ухвалювати відповідальні рішення і діяти адекватно у виробничих ситуацій. Компетентність відображає стандартизовані кваліфікаційні вимоги до змісту, обсягу та якості фахової передвищої освіти, що характеризують достатній рівень підготовленості та гарантують належну якість професійної діяльності випускника.

Основним інструментом досягнення цілей компетентнісно орієнтованого навчання учені називають стандартизацію професійної освіти. Державні *стандарти освіти* – це вимоги до обов'язкових результатів навчання та компетентностей здобувача відповідного рівня. Державні стандарти розробляються на теоретичному і світовому фундаменті класичної та сучасної педагогіки України і світу, на основі аналізу впровадження провідних

українських та світових інноваційних практик в освіті задля реалізації головної цілі освіти.

Стандартизація є ефективним засобом, що стимулює властиві освіті якості: здатність до саморозвитку і самовдосконалення. Зміст освіти, виступаючи оптимальним об'єктом стандартизації, є тим унікальним основним стрижнем, що досить міцно й у той же час досить гнучко поєднує всі рівні системи освіти, визначає їхню послідовність і наступність. Стандарти в професійній освіті і навчанні – це своєрідний зв'язок між системою освіти, з одного боку, і ринком праці та промисловістю – з іншого. Зв'язок між стандартами професійної освіти і навчання в секторі освіти, включаючи загальну і вищу освіту, та ринком праці постійно змінюється, в залежності від політики країни в цій галузі та її правової основи.

При розробленні професійного стандарту враховуються методи функціонального аналізу, а саме виявленні функцій, які повинні виконуватися в конкретній сфері професійної діяльності шляхом вивчення досвіду кращих підприємств і організацій, конкурентоспроможних на національному і світовому рівнях. Інакше кажучи, відправним пунктом формування стандарту є аналіз трудової діяльності спрямований на виявлення функцій і вимог до їх виконання працівниками різних рівнів кваліфікації [4, с. 19; 484].

Законопроект передбачає функціонування самостійного складника системи освіти – *фахової передвищої освіти*. Основу цієї ланки становитимуть фахові коледжі, в які трансформована переважна більшість нинішніх коледжів та технікумів (частина коледжів має намір залишитись у системі вищої освіти, конкуруючи з університетами й академіями). Основним результатом діяльності фахових коледжів є підготовка фахового молодшого бакалавра – замість освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста. Найважливішою особливістю підготовки фахових молодших бакалаврів є незаперечна орієнтація на практичну діяльність в умовах сучасних виробництв і сфери послуг, на потреби ринку праці. Фахові коледжі можуть бути самостійними або входити до структури закладів вищої освіти. В окремих випадках готувати фахових

молодших бакалаврів зможуть заклади професійної (професійно-технічної) освіти за умови отримання відповідної ліцензії та дотримання стандартів фахової передвищої освіти, загальних умов до набору, підготовки й атестації випускників.

У ст. 16 Закону України «Про освіту» подається тлумачення фахової передвищої освіти: фахова передвища освіта спрямована на формування та розвиток освітньої кваліфікації, що підтверджує здатність особи до виконання типових спеціалізованих завдань у певній галузі професійної діяльності, пов'язаних з виконанням виробничих завдань підвищеної складності та/або здійсненням обмежених управлінських функцій, що характеризуються певною невизначеністю умов та потребують застосування положень і методів відповідної науки, і завершується здобуттям відповідної освітньої та/або професійної кваліфікації. Система фахової передвищої освіти передбачає здобуття кваліфікацій, що відповідають п'ятому рівню Національної рамки кваліфікацій. Фахова передвища освіта здобувається на основі повної або базової середньої освіти. Здобуття фахової передвищої освіти на основі базової середньої освіти здійснюється з одночасним здобуттям повної загальної середньої освіти та отриманням відповідного документа про повну загальну середню освіту.

Наприкінці ХХ ст. в психолого-педагогічній науці позначилася тенденція до застосування для аналізу результатів та інтерпретації показників широкого спектра педагогічних явищ нової категорії – *якість освіти*. Це поняття у світі розуміють по-різному. У широкому сенсі якість освіти – це збалансована відповідність процесу, результату та освітньої системи меті, потребам і соціальним нормам (стандартам) освіти. У вузькому розумінні якість освіти – перелік вимог до особистості, освітнього середовища й системи освіти, яка реалізує їх на певних етапах навчання.

Якість професійної освіти визначається рівнем розвитку особистості випускника навчального закладу, що відображає його особистісний потенціал, здатність задовольнити вимоги роботодавця та відповідність державним

стандартам [1, с. 3]. У «Словнику професійної освіти» під якістю освіти розуміють «ступінь відповідності професійної освіти поточним і перспективним завданням соціально-економічного розвитку суспільства, тобто наскільки воно задовольняє запити окремої особистості і суспільства в цілому, держави і сформованих областей продуктивної діяльності людини» [2, с. 121].

Якість професійної підготовки у коледжі залежить від: оптимального добору змісту; шляхів реалізації навчальних дисциплін (технології, методичної системи тощо); компетентності фахівців закладів фахової передвищої освіти; розвитку особистісно-професійної спрямованості студентів у навчально-виховному процесі закладу освіти.

Професійна освіта в Україні є провідною концепцією й освітньо-організаційною реальністю сучасного етапу розвитку освіти. Вона пов'язана з вибудовою наскрізних послідовних ліній у підготовці фахівців, виокремленням етапів такої підготовки, забезпеченням інтегрованості освітніх систем різного рівня й структурно-логічного взаємозв'язку загальноосвітніх, фундаментальних й спеціальних дисциплін з єдиною цільовою настановою.

В законі України «Про професійну (професійно-технічну) освіту» зазначено: Професійна (професійно-технічна) освіта є складовою системи освіти України. Професійна (професійно-технічна) освіта є комплексом педагогічних та організаційно-управлінських заходів, спрямованих на забезпечення оволодіння громадянами знаннями, уміннями і навичками в обраній ними галузі професійної діяльності, розвиток компетентності та професіоналізму, виховання загальної і професійної культури. Професійна (професійно-технічна) освіта здобувається у закладах професійної (професійно-технічної) освіти. [6]. Педагогічний енциклопедичний словник поняття «професійна освіта» розкриває як соціально і педагогічно організований процес трудової соціалізації особистості, що забезпечує орієнтацію і адаптацію у світі професій, оволодіння конкретною спеціальністю і рівнем кваліфікації, безперервний ріст компетентності, майстерності і розвиток здібностей у різних сферах людської діяльності [11, с. 223].

Професійна освіта гарантує глибоке та всебічне вивчення наукових основ і технології обраної спеціальності. Під час навчального процесу майбутній спеціаліст не лише отримує всі необхідні для подальшої успішної діяльності знання, але й бере участь в процесі формування спеціальних практичних умінь і навичок, які можуть йому знадобитися в обраній сфері діяльності. Крім того викладачі намагаються виховати у своїх студентів певні моральні та естетичні якості, які допоможуть фахівцеві успішно працювати в тій чи іншій галузі трудової діяльності.

Фаховий молодший бакалавр – це освітньо-професійний ступінь, якій здобувається на рівні фахової передвищої освіти і присуджується закладом освіти у результаті успішного виконання здобувачем освітньо-професійної програми.

Підготовку фахового молодшого бакалавра здійснюють за освітньо-професійними програмами відповідно до галузі і спеціальності в коледжі, технікуми та, в окремих випадках, вищі професійні училища. Диплом фахового молодшого бакалавра можна вважати початковим етапом в отриманні освіти, першою сходинкою на кар'єрному шляху.

Загалом фахові молодші бакалаври, випускники коледжу чи технікуму, можуть обрати для себе один із трьох варіантів подальшого шляху: працювати за спеціальністю як особа, що має відповідну освіту та певні компетенції, продовжити освіту за фахом в університеті за скороченою програмою, або ж змінити освітній напрям і вступити до іншого вищого навчального закладу на загальних засадах. При вступі до ВНЗ I-II рівня акредитації на бакалаврат, відповідної спеціальності, випускникам коледжів або технікумів після здобуття кваліфікації фахового молодшого бакалавра, необхідно надати відповідні сертифікати ЗНО та пройти фаховий іспит.

Сьогодні на ринку праці є безліч професій, які пов'язані з технікою і вимагають особливих навичок. Підготовка *техніків-електриків* в аграрних коледжах здійснюється за спеціальністю 141 «Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка» галузю знань 14 «Електрична інженерія».

Зазначимо, що залежно від діяльності підприємства майбутній технік-електрик повинен володіти системою знань та умінь для успішного вирішення загальнопрофесійних і виробничо-необхідних завдань. Як зазначено у Довіднику кваліфікаційних характеристик професій працівників технік-електрик забезпечує ефективну експлуатацію електроустаткування та засобів автоматизації, раціональне використання електроенергії з метою підвищення ефективності виробництва, переробки, зберігання і реалізації сільськогосподарської продукції встановленої якості. Бере участь у розробленні планів електрифікації підприємства й графіків споживання електроенергії виробничими підрозділами й окремими об'єктами та і. н.

Для виконання поставлених завдань технік-електрик повинен знати: закони, постанови, накази, розпорядження, рішення та інші нормативно-правові акти органів державної влади і місцевого самоврядування з питань агропромислового комплексу; чинні нормативні документи з питань улаштування і технічної експлуатації електроустановок споживачів; правила безпечної експлуатації; правила користування електричною енергією; діючі положення про оплату праці та нормування; теоретичні основи електротехніки; електроніку та мікросхемотехніку; технічні засоби зв'язку та і. н. [5].

Термін «педагогічна технологія» вперше було застосовано Д. Саллі уже в 1886 р.. Технологія як процес являє собою керовану систему з передбачуваним результатом. Таким чином, у широкому розумінні технологія – це розробка визначеної ідеї. У 70 – 80-і роки ХХ ст. педагогічна технологія характеризувалася тим, що крім програмованого навчання й аудіовізуалізації, додалися інформатика, теорія телекомунікацій, педагогічна кваліметрія, системний аналіз і низка педагогічних наук (технологія навчання, теорія управління пізнавальною діяльністю, оптимізація навчання, наукова організація праці). Отже, відбулася зміна методологічної основи педагогічних технологій і здійснився перехід від вербального до аудіовізуального навчання.

Серед різноманітних напрямів нових педагогічних технологій, які є компонентом освітніх технологій, найбільш універсальними, є навчання у

співпраці, метод проектів, ігрові технології та диференційований підхід у навчанні. Означені технології дозволяють вирішити основні завдання: розвиток пізнавальних навичок студентів, вмінь самостійно конструювати свої знання, орієнтуватися в інформаційному просторі, розвиток критичного та творчого мислення [9 с. 43-44].

Висновок. Сьогодні в рамках компетентнісно підходу до підготовки фахівців електротехнічних спеціальностей в аграрних коледжах науковцями робляться певні спроби визначення «універсальної формули компетентності», її властивостей, компонентного складу, критеріїв. Все це можна пов'язано з тим, що базові терміни даного підходу, для визначення відповідного рівня кваліфікації та професіоналізму фахівця, використовуються інтуїтивно. Формування нового понятійного апарату засвідчує, що відбувається перехід системи фахової передвищої освіти на компетентнісно орієнтовану парадигму. А саме компетентнісний підхід передбачає застосування принципово нової методології до організації когнітивної та процесуально-діяльній сторін вищої освіти. Його особливістю є створення принципово нової моделі освіти, яка, ґрунтуючись на результатах навчання, регулює саморозвиток студентів, викладачів, усієї системи вищої освіти.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бим-Бад Б. М. Педагогический энциклопедический словарь / Б. М. Бим-Бад, Э. и др. – М. : Большая Российская энциклопедия, 2003. – 527 с.
2. Вишнякова С. М. Профессиональное образование: словарь. Ключевые понятия, термины, актуальная лексика / С. М. Вишнякова. – Москва: НМЦ СПО, 1999. – 538 с.
3. Десятов Т. М. Професійні стандарти : теоретичні аспекти і методика: метод. посібник / Десятов Т. М., Пальчук М. І., Паршина Н. П.; за ред. Ничкало Н. Г. – Київ : Арт Економі, 2011. – 234 с.
4. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. Випуск 2. Сільське господарство та пов'язані з ним послуги [Електронний

ресурс] – Режим доступу : <https://ips.ligazakon.net/document/FIN11381>

5. Закон України Про професійну (професійно-технічну) освіту Законами України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80#Text>

6. Матвієнко В. М. Формування професійної компетентності викладача як ефективний засіб забезпечення якості освіти / В. М. Матвієнко // Організація навчально-виховного процесу : наук.-метод. зб. / ред. кол.: Хоменко М. П., Дудник Т. П., Лихогод Н. Г. та ін. – К. : НМЦВО, 2009. Вип. 15. – 341 с.

7. Марцева Л. А. Теоретичні та методичні основи професійної підготовки молодших спеціалістів радіотехнічного профілю : дис...кан. пед. наук: 13.00.04 / Національна академія педагогічних наук України Львівський Науково-практичний центр інституту професійно-технічної освіти. Львів, 2015. 459 с.

8. Михайліченко М. В., Рудик Я. М. Освітні технології: навчальний посібник. – Київ : ЦП «КОМПРИНТ», 2016 – 583 с.

9. Національний освітньо-науковий глосарій. – Київ: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. – 524 с.

10. Педагогический энциклопедический словарь // Научное изд-во «Большая Российская энциклопедия». – Москва : 2003. – 527 с.

11. Савченко Н. С. Тенденції компетентісно орієнтованої професійної підготовки майбутніх фахівців в університетах України. Наукові записки Серія: Педагогічні науки. 2021 № 192. С. 19 – 22.

ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ВЧИТЕЛЕМ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ В КЛАСІ

Титаренко Наталія Володимирівна,
Завідувачка сектору
ДНУ «Інститут освітньої аналітики»
м. Київ, Україна

Вступ. Основне завдання Нової української школи надати учням необхідні знання і сформувати необхідні навички для того, щоб бути свідомими при виборі профілю навчання і стати успішними в обраній професії. Для реалізації такого завдання у освітніх закладах, окрім основного виду діяльності – загальнопредметної підготовки, створена система професійного самовизначення учня. Організована профорієнтаційна робота виконує надважливу місію – допомагає учневі приймати обґрунтовані рішення щодо особистісного та професійного розвитку через самопізнання та ознайомлення зі світом професій.

Мета роботи. У роботі представлено деякі результати проведеного у вересні 2021 року моніторингового дослідження щодо організації профорієнтаційної роботи в закладах загальної середньої освіти. А саме, якими джерелами інформації послуговуються класні керівники 8, 9 класів під час підготовки профорієнтаційних заходів для своїх учнів. У даному контексті, для зручності обрахунку й аналізу, ми запропонували освітній індикатор «залежність вибору джерела інформації профорієнтаційного спрямування від певних характеристик вчителя (тип населеного пункту, де розташований заклад освіти; вік, педагогічний стаж і кваліфікаційна категорія вчителя). Індикатор використаний нами для виявлення кореляцій між окресленими характеристиками і з метою формулювання певних рекомендацій для ефективної організації профорієнтаційної роботи в класі.

Матеріали і методи. На сучасному етапі розвитку суспільства відбувається трансформація суспільних і економічних відносин. Це зумовлює

появу нових професій як вузькогалузевих, так і на перетині кількох галузей. А це, в свою чергу ставить перед системою освіти кожної держави завдання формування особистості, яка буде володіти універсальними міжпрофесійними навичками (soft skills). Окрім цього, заклади освіти мають формувати в учня розуміння своїх освітніх можливостей та потреб щодо вибору майбутнього профілю навчання. Сформована в закладах загальної середньої освіти система профорієнтаційної роботи покликана виконувати такі завдання. Протягом двох років нами проводяться моніторингові дослідження того, як налагоджена така робота. Для отримання об'єктивної інформації про досліджувану проблему, нами запропоновані освітні індикатори. Розглянемо один з них: «залежність вибору джерела інформації профорієнтаційного спрямування від певних характеристик (тип населеного пункту, де розташований заклад освіти; вік, педагогічний стаж і кваліфікаційна категорія вчителя).

Цьогоріч респондентами дослідження, яке проводилося у вересні-жовтні, були заступники директора і класні керівники 8, 9 класів закладів загальної середньої освіти. Дослідження проводилося на репрезентативній вибірці закладів освіти. Вибірка дослідження була імовірною стратифікованою одноступеневою. Для відбору закладів освіти було сформовано страти за типом місцевості (міські поселення, сільська місцевість), формою власності (державна чи комунальна, приватна) та регіонами. Обсяг вибірки склав 1178 закладів освіти. Для вирішення завдань дослідження було обрано метод опитування, а, з огляду на епідеміологічну ситуацію, використано онлайн-анкетування. Опитувальник дослідження створено за допомогою сервісу Google Forms. Це дозволило оптимізувати як процес формування анкет, так і збір, і обробку зібраних статистичних даних.

Результати й обговорення. Одним із запитань анкети для заступника директора було наступне: «Хто в закладі освіти займається організацією профорієнтаційної роботи?». Як розподілилися відповіді бачимо далі (таблиця 1). З огляду на тематику наших тез, звертаємо увагу на класних керівників. Ми бачимо, що у більшості випадків (85,4 %) особами, які здійснюють

профорієнтаційну роботу в закладі освіти, є класні керівники.

Таблиця 1

Розподіл відповідей заступників директора щодо осіб, які здійснюють профорієнтаційну роботу в закладі освіти

Особи, які здійснюють профорієнтаційну роботу	Кількість осіб, %
Учителі-предметники	32,3%
Соціальний педагог	35,8%
Психолог	56,9%
Представники від навчальних закладів	0,5%
Педагог-організатор	1,4%
Класні керівники	85,4%
Кар'єрний консультант	0,5%
Заступник директора	84,8%
Представники центру зайнятості населення	0,5%

Стосовно класних керівників, більшою мірою нас цікавило, як вони організують профорієнтаційну роботу в своєму класі. Ми вважаємо, що для ефективної профорієнтаційної роботи класний керівник має послуговуватися певними джерелами інформації профорієнтаційного спрямування. Тому і виділили необхідний освітній індикатор, якийц названо вище. Які ми отримали показники індикатора за результатами опитування, представлено нижче.

Для найбільшої кількості (75,3 %) класних керівників 8, 9 класів основним джерелом інформації профорієнтаційного змісту є Інтернет, де якість інформації інколи викликає певні запитання (таблиця 2).

Таблиця 2

Розподіл відповідей класних керівників 8, 9 класів за джерелами інформації профорієнтаційного спрямування за типом місцевості, де розташований заклад освіти

Джерела інформації профорієнтаційного спрямування	Кількість осіб, %		
	Загалом	Серед них:	
		Міські поселення	Сільська місцевість
З Інтернету	75,3%	41,1%	58,9%
В адміністрації закладу освіти	58,1%	49,7%	50,3%
Від закладів професійної (професійно-технічної) / вищої освіти	50,9%	45,6%	54,4%
У психолога / кар'єрного консультанта	42,7%	49,5%	50,5%
Від Центру зайнятості	34,5%	49,0%	51,0%

Від колег–учителів	32,8%	49,5%	50,5%
Від батьків учнів	26,4%	57,5%	42,5%
З рекрутингових сайтів	1,9%	34,2%	65,8%
Від Центру кар'єри	1,2%	59,1%	40,9%

Розглядаючи як вік класних керівників вплинув на вибір ними джерел профорієнтаційної інформації, можна відмітити наступне. Серед молодших 30 і старших 60 років пріоритетом є центри кар'єри. Натомість, серед 31-40 річних найбільше таких, хто рекрутингові сайти використовують як джерело інформації профорієнтаційного спрямування. 41-50 річні більше довіряють закладам професійної (професійно-технічної) або вищої освіти. Надають перевагу інформації від батьків учнів 51-60 річні вчителі (таблиця 3).

Таблиця 3

Розподіл відповідей класних керівників 8, 9 класів за віком і за джерелами інформації профорієнтаційного спрямування

Джерела інформації профорієнтаційного спрямування	Кількість осіб за віком, %				
	До 30 років	31-40 років	41-50 років	51-60 років	Більше 60 років
В адміністрації закладу освіти	9,7%	29,6%	32,8%	21,9%	6,0%
У психолога / кар'єрного консультанта	9,1%	28,3%	32,5%	24,6%	5,5%
Від Центру зайнятості	8,5%	24,8%	34,1%	25,2%	7,5%
Від Центру кар'єри	22,7%	27,3%	22,7%	13,6%	13,6%
Від закладів професійної (професійно-технічної) / вищої освіти	7,7%	26,5%	34,4%	25,3%	6,2%
З Інтернету	9,0%	27,9%	30,8%	24,9%	7,4%
З рекрутингових сайтів	15,8%	36,8%	23,7%	21,1%	2,6%
Від батьків учнів	8,7%	24,7%	30,6%	27,1%	8,9%
Від колег–учителів	11,3%	27,9%	31,4%	22,5%	6,9%

Педагогічний стаж також впливає на пріоритетність вибору джерел профорієнтаційного змісту. А саме, молоді спеціалісти, які працюють менше 5 років класними керівниками 8, 9 класу, більше користуються можливостями центрів кар'єри. Учителі, які працюють більше 20 років, більше вірять батькам учнів. Інші класні керівники надають перевагу інформації з рекрутингових сайтів (таблиця 4).

Таблиця 4

Розподіл відповідей класних керівників 8, 9 класів за педагогічним стажем і за джерелами інформації профорієнтаційного спрямування

Джерела інформації профорієнтаційного спрямування	Кількість осіб за педагогічним стажем, %				
	До 5 років	Від 5 до 10 років	Від 10 до 15 років	Від 15 до 20 років	Більше 20 років
В адміністрації закладу освіти	7,8%	15,4%	13,7%	12,9%	50,1%
У психолога / кар'єрного консультанта	6,9%	14,1%	13,2%	12,0%	53,8%
Від Центру зайнятості	6,5%	14,0%	12,5%	10,5%	56,6%
Від Центру кар'єри	18,2%	22,7%	13,6%	0,0%	45,5%
Від закладів професійної (професійно-технічної) / вищої освіти	6,8%	12,0%	13,9%	13,3%	53,9%
З Інтернету	7,4%	12,4%	14,6%	12,4%	53,3%
З рекрутингових сайтів	7,9%	23,7%	15,8%	15,8%	36,8%
Від батьків учнів	8,5%	10,2%	12,6%	9,5%	59,2%
Від колег–учителів	10,3%	12,0%	14,7%	11,3%	51,7%

Залишається незмінним пріоритет серед молоді – класних керівників 8, 9 класів вибір джерелом профорієнтаційної інформації центрів кар'єри, як таких, однією з функцій яких є організація тематичної просвітницької діяльності серед стейкхолдерів. Спеціалісти вищої кваліфікаційної категорії у більшості довіряють батькам учнів, як джерелу інформації профорієнтаційного змісту (таблиця 5).

Таблиця 5

Розподіл відповідей класних керівників 8, 9 класів за кваліфікаційною категорією й за джерелами інформації профорієнтаційного спрямування

Джерела інформації профорієнтаційного спрямування	Кількість осіб за кваліфікаційною категорією, %			
	Спеціаліст	Спеціаліст II категорії	Спеціаліст I категорії	Спеціаліст вищої категорії
В адміністрації закладу освіти	7,6%	17,2%	26,4%	48,8%
У психолога / кар'єрного консультанта	5,8%	16,6%	24,6%	53,0%
Від Центру зайнятості	6,8%	14,3%	24,8%	54,2%
Від Центру кар'єри	13,6%	22,7%	13,6%	50,0%
Від закладів професійної (професійно-технічної) / вищої освіти	6,3%	14,7%	26,5%	52,5%
З Інтернету	6,7%	15,2%	27,0%	51,1%
З рекрутингових сайтів	10,5%	23,7%	21,1%	44,7%
Від батьків учнів	7,8%	13,2%	22,6%	56,4%
Від колег–учителів	9,0%	16,9%	25,7%	48,5%

Висновки. Дослідивши питання вибору класними керівниками 8, 9 класів закладів загальної середньої освіти джерел інформації профорієнтаційного спрямування для ефективної організації такої роботи в класі і як на цей вибір впливають місце розташування закладу освіти, певні характеристики власне вчителя, ми дійшли певних висновків. Було виявлено, що незначний досвід учителя зумовлює те, що він у більшості покладається на структури, які організують профорієнтаційну роботу серед населення, наприклад, центри кар'єри. Серед вчителів з найбільшим педагогічним стажем довіру, як джерело профорієнтаційної інформації, викликають батьки учнів. Загалом, в даному контексті, класні керівники перевагу надають Інтернету. Отримані висновки, дозволяють сформулювати певні рекомендації, наприклад, для керівників закладів загальної освіти: необхідно налагоджувати плідну співпрацю з організаціями профорієнтаційного спрямування (центрами кар'єри, центрами зайнятості тощо). Натомість висвітлена в тезах інформація дає підстави говорити про необхідність проведення додаткових досліджень щодо причин виявлених тенденцій.

РОЗВИТОК ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ГРИ

Товарницька Марія Михайлівна,
магістрантка
Ужгородський національний університет

Вступ. Поруч із інноваційними технологіями продовжують співіснувати і класичні методи і прийоми навчання і розвитку дошкільників. Могутнім навчальним і виховним засобом залишається гра. В ній, за словами К. Д. Ушинського [1], реалізується потреба людської природи. На сучасному етапі розвитку дошкільної освіти широко використовують ігрові технології навчання, які сприяють не лише загальному розвитку дитини, а й розвиткові логічного мислення

Мета дослідження. розкрити сутність засобів гри та їх роль у розвитку логічного мислення дошкільнят.

Матеріали і методи. Феномен гри привертав до себе увагу мислителів, філософів, соціологів, психологів і педагогів упродовж усієї історії людства. Філософсько-культурологічні та педагогічні підходи до гри як до засобу взаємодії людини зі світом розробляли видатні мислителі минулого Арістотель, Платон, Ж.-Ж. Руссо, Ф. Шиллер, Г. Спенсер, Дж. Локк, Я. Коменський, Г. Сковорода; філософське трактування зародження й значення гри розкрили у своїх працях Г. Гегель, І. Зязюн, М. Каган, П. Лавров, М. Семашко та ін. Суспільно-орієнтовані підходи до оцінки ігрової діяльності обґрунтували С. Шацький, Н. Крупська, Т. Цвеліх та ін; творчі ігри соціального характеру у різних педагогічних аспектах розглядали А. Макаренко, В. Сухомлинський, В. Терський, І. Іванов, Л. Коваль.

Із сучасних досліджень творчої ігрової діяльності як комплексного засобу, що може спонукати до самоаналізу, самооцінки й саморозвитку науково-методичні розробки здійснили І. Іванов, Л. Коваль, О. Газман, В. Караковський, Л. Куликова, В. Шмаков, Г. Селевко.

Проблемі використання навчально-педагогічних ігор при практичній підготовці особливу увагу приділяв К. Ушинський. Важливість гри, у якій формуються і закріплюються властивості, вміння і здібності, необхідні для виконання педагогічних функцій, відмічали А. Макаренко, В. Сухомлинський, С. Шацький.

У дослідженні було застосовано такі методи: теоретичні: вивчення, аналіз та узагальнення літератури щодо розвитку логічного мислення дітей старшого дошкільного віку та використання сучасних технологій навчання, емпіричні: цілеспрямоване спостереження за ігровою діяльністю старших дошкільників, бесіда, аналіз методик, що визначають рівень розвитку логічного мислення старших дошкільників як одного з показників їх розумового розвитку; педагогічний експеримент; статистичні: кількісний і якісний аналіз експериментальних даних.

Результати і обговорення. Дошкільний вік – важливий період в процесі онтогенезу людини. До категорії дошкільників входять діти віком від 3 до 6 (7) років.

У межах дошкільного дитинства виділяють три основні періоди:

- молодший (діти 3 – 4 років),
- середній (діти 4 – 5 років) і
- старший дошкільний вік (діти 5 – 6 (7) років)

У цей віковий період відбуваються прогресивні зміни в психічному розвитку дитини, з'являються важливі психічні новоутворення.

В психології під поняттям «психічний розвиток» розуміють закономірні трансформації усіх психічних процесів, які відображаються в якісних, кількісних і структурних перетвореннях та зумовлюють формування особистості.

До психічних процесів відносяться: відчуття, сприйняття, увага, уява, пам'ять, мислення та мовлення. Через них людина пізнає себе та навколишній світ [2, с. 321]. Психічний розвиток дітей старшого дошкільного віку має низку особливостей. У цьому віці підвищується пізнавальна активність, зростає

рівень самостійності та свідомості, завдяки засвоєнню суспільного досвіду підвищується чутливість аналізаторів.

У старшому дошкільному віці суттєвих трансформацій зазнає мислення. Виготський Л. тлумачить мислення як складний вид інтелектуальної діяльності людини, який виражається в пристосуванні до нових умов і вирішенні нових завдань. Слід зазначити також, що мислення нерозривно пов'язано з мовою, бо саме завдяки мові може існувати та виражатися думка, певна ідея, власна точка зору.

Словесно-логічне або як ще його називають аналітичне мислення виникає наприкінці дошкільного віку. Це найвищий вид розумової діяльності, який проявляється у здатності самостійно встановлювати певні зв'язки та залежності між предметами, висловлювати власну точку зору, спростовувати або, навпаки, підтверджувати доцільність суджень, будувати власні гіпотези тощо.

Пошук ефективних дидактичних засобів розвитку логічного мислення дошкільнят є невід'ємною частиною сучасної системи виховання та освіти.

Логіка – це наука про закони, форми та прийоми мислення, які забезпечують досягнення об'єктивної істини у процесі міркування й пізнання.

Предметом вивчення логіки виступає процес мислення. Логічне мислення – це необхідний засіб засвоєння матеріалу в будь-якій галузі знань, у тому числі й у математиці. Воно є вищим пізнавальним процесом, формою творчого відображення людиною дійсності.

Дитина з добре розвиненим логічним мисленням матиме більше шансів бути успішною в математиці, навіть якщо вона не була заздалегідь навчена елементів шкільної програми (рахунку, обчислень і т. п.). Такі учні успішніші у школі, можуть встановити причинно-наслідкові зв'язки. У майбутньому – це раціональні люди, котрі ймовірно, досягатимуть хороших результатів у роботі, так як здатні розробляти правильні життєві стратегії. Ми погоджуємося з А. Люблінською, що розвиток логічного мислення дітей залежить від змісту й організації навчання

Розумовий розвиток дитини старшого дошкільного віку, основою якого є

логічне мислення, здійснюється в процесі засвоєння найпростіших форм суспільного досвіду: предметних дій, елементарних знань і вмінь. Логічне мислення в дошкільників виявляється у процесі встановлення ними різних зв'язків між предметами і явищами. Опанування мисленнєвими операціями відбувається в розвивальних, дидактичних іграх в процесі навчання.

Роль гри в підготовці дитини до навчання як провідного виду діяльності школярів полягає в тому, що у практиці особистого спілкування в ігрових ситуаціях діти вперше набувають інтелектуальних умінь, необхідних для здійснення навчання.

Навчальна гра має певні етапи:

Підготовчий етап. Розробляється сценарій, план гри, даються консультації, інструкції, пакети матеріалів учням-учасникам, готується матеріальне забезпечення.

Етап проведення гри. Залежно від типу вводяться різні рольові позиції гравців: організатор, координатор, критик, тренер, ініціатор, проблематизатор, консерватор тощо. Практикується групова робота над завданнями, міжгрупові дискусії. Етап аналізу, обговорення та оцінки результатів гри. Тут виступають експерти, учні обмінюються думками. Учитель підсумовує досягнуті результати, відмічає помилки.

Науковці, зокрема, Р. Павелків і О. Цигипало, виділяють такі критерії сформованості розумових операцій у старших дошкільників:

- 1) дитина проявляє допитливість та цікавість до дійсності;
- 2) розуміє зміст і сутність завдання, яке необхідно виконати;
- 3) в процесі порівняння може визначити тонкі (прихованні) відмінності між предметами;
- 4) може зробити аналіз завдання, яке перед нею ставлять;
- 5) з точністю проводить узагальнення у мовленні;
- 6) на належному рівні встановлює закономірні зв'язки;
- 7) завдання, які передбачають застосування синтезу, аналізу, порівняння, узагальнення, встановлення зв'язків може виконати без сторонньої допомоги;

- 8) може виконати аналогічне завдання спираючись на попередній досвід;
- 9) не потребує додаткового стимулювання;
- 10) виконує завдання самостійно та з цікавістю [3].

Відповідно до кількості позитивних відповідей вчені виділили п'ять рівнів сформованості логічних прийомів: 0-1 бал – дуже низький, 2-3 – низький, 4-7 – середній, 8-9 – високий, 10 – дуже високий [4]. Наявний діагностичний інструментарій допоможе не лише визначити рівень сформованості аналітичних операцій, а також дозволить виявити недоліки у розумовому розвитку дошкільника та підібрати адекватні способи психолого-педагогічного впливу щодо їх корекції та нормалізації розумової діяльності. Зауважимо, що рівень розвитку логічного мислення є визначальним показником інтелектуальної готовності дитини до навчання в школі.

Висновки. У старшому дошкільному віці закладаються основи інтелекту, починає формуватися словесно-логічне мислення – вищий ступінь розумової діяльності людини. Стимулювання розвитку логічного мислення у дітей дошкільного віку сприяє поліпшенню розумових операцій, підвищенню рівня пізнавальної активності і здатності вирішувати інтелектуальні завдання.

Процес структурного становлення логічного мислення має достовірно високу ефективність при використанні адекватних віку дитини підходів на базі провідної для неї ігрової діяльності у процесі навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ушинский К. Д. Первые уроки логики. Собрание сочинений. Т. 4. М: Наука, 1969. – 478 с.
2. . Леотьев А. Н. Проблемы развития психики: 4-е изд.– М.: Изд-во МГУ, 1981. – 584 с.
3. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Діагностичний інструментарій в умовах дошкільного закладу. – Київ, 2013. – 296 с.
4. Подгорецька Н.А. Методика комплексного розвитку дітей старшого дошкільного віку. – Харків: Інтер, 2006. – 76 с.

СПЕЦИФІКА МОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ОФІЦІЙНО-ДІЛОВІЙ СФЕРІ

Шафоростова Світлана Генрихівна

викладач

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Введення. В умовах становлення української мови як державної особливого значення набуває здатність іноземних студентів до спілкування не лише в розмовній та науковій сферах спілкування, а й в офіційно-діловій сфері: банки, держустанови, підрозділи ВНЗ, тощо.

Ділова сфера має важливе значення в сучасному спілкуванні: обмін інформацією, професійні контакти фахівців з різних країн світу є важливою складовою наукової, соціально-культурної, політичної та економічної діяльності. З методичної точки зору дуже важливим є вивчення системно-структурних та функціональних особливостей спілкування в офіційно-діловій сфері. Цей тип комунікації має свою стилістику, різноманітність граматичних конструкцій, свою лексичну, орфоепічну та інтонаційну наповненість.

Мета роботи. Ця стаття має на меті окреслити деякі особливості офіційно-ділової сфери спілкування, відзначити вимоги до вибору засобів вербальної взаємодії.

Матеріали й засоби. В результаті вивчення особливостей функціонування офіційно-ділової мови студент повинен:

- знати специфіку мовної комунікації та психологічні механізми впливу на співрозмовника;
- вміти працювати з інформацією, вибудовувати діалогічне спілкування з співрозмовниками;
- володіти навичками активного слухання та усунення бар'єрів спілкування.

Культура ділового мовлення полягає в свідомому відборі й використанні тих мовних засобів, які допомагають спілкуванню та вирішенню різноманітних

потреб і проблем в офіційно-діловій сфері життя.

Результати та обговорення. Підбираючи слова для вираження думок, ми керуємося наступними міркуваннями: по-перше, чи підходить слово за змістом; по-друге, чи правильно ми його вживаємо; по-третє, чи доречно воно в даній ситуації; і нарешті, чи виразно воно.

Тому мова повинна відповідати наступним вимогам.

1. Правильність мови, тобто її відповідність прийнятим літературно-мовним нормам. Варто спотворити слово, змінити наголос, неправильно побудувати речення й співрозмовник моментально реагує: він чує слово в незвичній формі, тому процес сприйняття переривається (потрібен додатковий час на усвідомлення). Якщо помилки зустрічаються часто, це призводить до непорозумінь у спілкуванні. Важливу роль відіграє словниковий запас людини. Так, за даними психологів, дитина використовує 3600 слів, 14-річний підліток – 9000, дорослий середнього освітнього рівня – 11 700, а людина, яка вважається інтелігентною, – до 13 500 слів. Доречі, словник мови А. С. Пушкіна становить 21 200 слів.

2. Точність мови, тобто її відповідність думкам мовця. Щоб мова була точною, потрібно вживати слова відповідно до тих значень, які за ними закріплені.

3. Ясність мови, тобто її чітка вимова, доступна та зрозуміла слухачеві.

4. Логічність мови, а саме її відповідність законам логіки. Недбалість мови обумовлюється нечіткістю мислення.

5. Простота мови, її природність, відсутність "красивості" складу.

6. Стислість мови означає, що мовець не зловживає часом і терпінням співрозмовника. Кожне слово і вираз мають одну ціль: точніше та коротше викласти суть справи.

7. Доступність мови вимагає від співрозмовників викладати свої думки якомога простіше і зрозуміліше. А для цього рекомендується використовувати приклади – найбільш ефективний прийом мови, за допомогою якого вдається як би наблизити предмет до слухача. Істотна якість прикладу – конкретність.

Приклади можуть бути короткими або докладними, фактичними або приблизними, жартівливими або серйозними.

8. Багатство мови, тобто різноманітність використовуваних в ній мовних засобів.

9. Чистота мовлення, тобто усунення з неї слів нелітературних, жаргонних, вульгарних, іноземних, що вживаються без особливої необхідності.

Всі ці вимоги мають на меті допомогти співрозмовникам розуміти один одного та вирішувати будь-які життєві ситуації.

Одним з найважливіших принципів комунікації є принцип ввічливості, який сформулював й описав Дж. М. Лич. [6] Цей принцип складається з декількох «максим», сукупність яких обумовлює ефективність мовного спілкування.

Так, максима такту передбачає дотримання дистанції в спілкуванні, певні межі особистої сфери, за які не можна виходити під час спілкування (обговорення приватного життя, зарплатні, стан здоров'я тощо).

Максима великодушності – це здатність таким чином формулювати прохання або пропозицію, щоб їх можливо було відкласти, не обтяжуючи співрозмовника.

Максима схвалення означає, що мовленнєвий акт відбувається в умовах взаємосхвалення позицій співрозмовників.

Максима скромності – це вміння співрозмовника мати об'єктивну самооцінку, що має сприяти встановленню контакту та взаємодії.

Максима згоди передбачає здатність корегувати комунікативні тактики задля зняття конфліктної ситуації.

Максима симпатії – це умова створення сприятливого фону розмови: доброзичлива атмосфера спілкування полегшує взаєморозуміння.

Слід зазначити, що дотримання цих максим сприяє взаєморозумінню, формує ефективну основу вербальної взаємодії.

Однією із складових ділового спілкування є мовний етикет, що передбачає використання загальнокультурних форм (звернення, вітання,

прощання, прохання, подяку, вибачення та інш.)

Звернення в офіційно-діловій сфері повинно бути на «ви» та на ім'я по батькові та використовується до будь-якої особи старшого віку або до особи, що досягла певного положення, закінчила вищій/середній навчальний заклад).

Вітання в українській мові супроводжується такими словами: добрий ранок, добрий день/доброго дня, добридень, добрий вечір, вітаю. Прощання – до побачення, на все добре, хай щастить інш.

Певними етикетними формулами має супроводжуватися прохання: будьте ласкаві, будь ласка, не могли б ви..., чи не могли б ви..., інш.

В діловому спілкуванні порушення мовного етикету може призводити до виникнення різноманітних конфліктних ситуацій, знижувати авторитет особи, що висловлюється, заважає взаєморозумінню.

В різних країнах світу існують деякі відмінності в діловому спілкуванні, тому слід враховувати ці особливості під час занять з української мови як іноземної.

Так, студенти із Ізраїлю відзначають більш демократичну систему спілкування на їх батьківщині: широко розповсюджене звертання «ахі» – брат мій; до співрозмовника будь-якого віку звертаються на «ти».

Висновок. Культура мовлення є найважливішою складовою ділового спілкування, тому головна мета роботи в іноземній аудиторії – це знайомство та засвоєння формул українського мовного етикету. Дотримання студентами правил та принципів ділового спілкування дозволять ефективно взаємодіяти в повсякденному житті, комфортно почуватися в іншомовному середовищі.

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

THE SOCIAL ASPECT OF PERSONAL PROTECTION IN THE GLOBAL SPACE

Larin Dmytro

PhD Psychology

Associate Professor of Pedagogy and Psychology

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

Kyiv, Ukraine

Introductions. The concept of psychological security is considered in a broad sense and has an interdisciplinary nature, the question of security arises as a response to the elimination of the threat, endogenous and exogenous nature.

Aim. The aim of the work is to theoretically and methodologically analyze the social aspect of individual security in the context of globalization and constant change.

Materials and methods. The article uses general scientific methods such as analysis, which allows to divide the subjects into constituent parts (ordinary elements of the object or its properties and relations) and synthesis in the study of the social nature of personal security, in a single and interconnected parts.

In addition to general scientific methodology, the article uses special methods of socio-psychological research, such as: the method of collecting information, the method of socio-psychological modeling and interviewing.

In social psychology, there are three levels of research: empirical, theoretical and methodological. The empirical level is a collection of primary information that captures the socio-psychological facts, and a description of the data obtained, usually within certain theoretical concepts. The theoretical level of research provides an explanation of empirical data by correlating them with the results of other works. This is the level of construction of conceptual, theoretical models of socio-

psychological processes and phenomena. The methodological level from the substantive point of view considers the multilevel, system organization of social and psychological phenomena and their constituent elements, the ratio of principles and categories, determines the basic principles of studying these phenomena.

Mechanisms of protection of the psyche, aimed primarily at reducing the intensity of the experience of anxiety, fear, frustration - the consequences of the environment, which is perceived by the individual as hostile. The representative of the psychodynamic approach Anna Freud in the work "Psychology of the ego and protective mechanisms"(1993) revealing the mechanisms of ego-protection emphasizes the denial and displacement of the undesirable state of danger in the unconscious sphere, reducing the impact of traumatic experiences on the individual.

In the modern post-classical paradigm of development of psychological researches, especially in the context of uncertainty the question of psychological safety does not lose the urgency in all kinds of activity of the person. Spheres of labor, interpersonal, social relations fall under the influence of psychological stress, which the individual tries to reduce by forming a behavioral response.

The social global space, which in recent years has been constantly transformed and changing, leading to the search for new ways to overcome the sense of danger, in particular, it is about the digitalization of learning. Mastering modern platforms and means of communication requires all participants in the process, mastering new competencies that are formative in nature, and therefore - provide an exit from the comfort zone.

According to N. Shlykova (1995) "Components of psychological security in the global environment are the contradictions between the values of the subject and reflected in the minds of the subject characteristics of reality. The functioning of psychological security occurs as a process of emotional and value reflection, the result of which is a set of comparable subject and real images of social objects, phenomena and situations that determine the presence and level of contradictions between values (capabilities) of the subject and reflected characteristics reality. "

Results and discussion. Adaptation to distance learning is most difficult

through denial and devaluation, streamlining to protect traditional forms of classroom learning, and in many cases justifying one's ignorance and unwillingness to master new technologies.

Security in the social environment should include psychological hygiene and a high level of development of cognitive processes, prevailing over affective manifestations. Training of life skills and new forms of social interaction has a qualitative effect on the internal locus of control, providing a sense of self-participation forming a high level of responsibility for actions.

Conclusions. Security arises only in response to danger and is closely related to the level of development of self-awareness, only awareness and creative activity gives a person a reason to feel confident in response to uncertainty.

LITERATURE

1. Anna Freid (1995). *Psykholohyia «Ia» y zashchytnie mekhanyzmy*. Moskva: Yzdatelstvo «Myr» - 297 s.
2. Barnett, Michael, and Thomas C. Weiss eds. *Humanitarianism in Question: Politics, Power, Ethics*. Ithaca, NY: Cornell University Press, 2008.
3. Diana Silva, Rita Rocha, Carla Joana Silva, Helena Barroso, João Botelho, Vanessa Machado, José João Mendes, João Oliveira, Mónica V. Loureiro, Ana C. Marques, Eduardo Alves, Ana Paula Serro. Gamma radiation for sterilization of textile based materials for personal protective equipment. *Polymer Degradation and Stability* 2021, 194, 109750. <https://doi.org/10.1016/j.polymdegradstab.2021.109750>.
4. Verbeek, Jos H; Rajamaki, Blair; Ijaz, Sharea; Sauni, Riitta; Toomey, Elaine; Blackwood, Bronagh; Tikka, Christina; Ruotsalainen, Jani H; Kilinc Balci, F Selcen (2020-05-15). "Personal protective equipment for preventing highly infectious diseases due to exposure to contaminated body fluids in healthcare staff". *Cochrane Database of Systematic Reviews*. 5: CD011621. [doi:10.1002/14651858.cd011621.pub5](https://doi.org/10.1002/14651858.cd011621.pub5). [hdl:1983/b7069408-3bf6-457a-9c6f-ecc38c00ee48](https://hdl.handle.net/1983/b7069408-3bf6-457a-9c6f-ecc38c00ee48). ISSN 1465-1858. PMID 32412096.

5. Zihmund Freid (2016). *Psykhohiia nesvidomoho*. Kyiv. Vydavnytstvo: «Dukh i Litera» - 185 s.
6. Polkowska, M. (1). Global Space Security and Counter-space Capabilities: the Legal and Political Challenges. *Przegląd Prawniczy Uniwersytetu Im. Adama Mickiewicza*, 9, 101-120. <https://doi.org/10.14746/ppuam.2019.9.07>.
7. Robinson J., Schaefer M.P, Schrögl K. U., von der Dunk F. ed., The status and future evolution of Transparency and Confidence Building Measures, in: *The prospects for Transparency and Confidence-Building Measures in Space*, ESPI Report 27, Vienna 2010.
8. Helen Illiuk (2010). Metodyka otsiniuvannia ta prohnouzuvannia psykhohichnykh vtrat i psykhohichnoi bezpeky viiskovosluzhbovtiv na osnovi yikh moralnoho dukhu ta moralno-psykhohichnoho stanu. *Chest i zakon*. № 4. S. 82–93. URL: <http://chiz.nangu.edu.ua/article/view/145002/167659>

ОСОБЛИВОСТІ САМООЦІНКИ ПІДЛІТКІВ СХИЛЬНИХ ДО ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ

Мельничук Майя Михайлівна

кандидат психологічних наук доцент

Полтавський національний педагогічний університет

імені В. Г. Короленка

м. Полтава, Україна

Вступ. На етапі розвитку суспільства, за умов нестабільності та низки кризових явищ дедалі більше зростає необхідність вивчення психологічних особливостей особистості підлітків з девіантними формами поведінки. Науково-психологічна важливість розробки цієї проблеми полягає у дослідженні витоків формування, психологічних механізмів розвитку та функціонування девіантних форм поведінки, включаючи схильність до куріння, вживання алкоголю та наркотиків. Одним із важливих аспектів цієї проблеми є питання взаємовпливу самооцінки та схильності підлітків до девіантної поведінки.

Матеріали та методи. Для розв'язання поставлених завдань та досягнення мети використовувалися загальнонаукові методи теоретичного рівня (аналіз, синтез, порівняння і узагальнення науково-теоретичних даних); методи емпіричного дослідження (тестування, опитування): «Методика визначення самооцінки Т. Дембо-С. Я. Рубінштейн (модифікація А. М. Прихожан); методика «Шкала самооцінки» (за С. А. Будассі); тест-опитувальник самоствавлення (за В. В. Століним, С. Р. Пантелєєвим) та статистичної обробки даних (критерій χ^2 - Пірсона). Емпіричною базою дослідження виступала вибірка, до якої увійшли 102 респондента (66 дівчат та 56 хлопців) віком 14-15 років. 50 осіб характеризуються девіантною поведінкою та знаходяться на профілактичному обліку служби ювенальної превенції Полтавського відділу поліції № 1 за скоєння крадіжок, хуліганства, бійок, вживання психоактивних речовин. 52 особи без виражених проявів

девіантної поведінки є учнями ЗСО № 11,13 м. Полтави.

Результати та обговорення. В результаті емпіричного дослідження встановлено, що самооцінка підлітків пов'язана з їх схильністю до відхилень у поведінці. Адже 58% респондентів, які не мають схильності до девіацій, характеризуються адекватною самооцінкою, реально оцінюють себе та свої можливості, діють відповідно до власних спроможностей. Натомість, 47% підлітків, яким властива схильність до девіантної поведінки, характеризуються заниженою самооцінкою. Такі підлітки у своїй діяльності уникають змагання, оскільки, поставивши мету, вони не сподіваються на успіх. Занижена самооцінка підлітків проявляється у підвищеній тривожності, постійному страху негативної думки про себе, підвищеній вразливості, в руйнуванні очікування позитивного ставлення до себе і своїх успіхів, при цьому реальні успіхи і позитивна оцінка оточуючих сприймається як тимчасові і випадкові. Для підлітків із заниженою самооцінкою багато проблем здаються нерозв'язними, їхній настрій піддається частим коливанням, вони гостріше реагують на критику, сміх, осуд.

Також було виявлено, що 42% випробовуваних, схильних до відхилень у поведінці, характеризуються завищеною самооцінкою. Такі підлітки переоцінюють свої особистісні якості та комунікативні навички, внаслідок чого часто діють всупереч нормам поведінки в суспільстві. Вважаючи себе занадто дорослими, незалежними, «яскравими» та унікальними особистостями, вони схильні ігнорувати норми соціальної взаємодії, можуть вчиняти протиправні дії. Таким чином, дійсно, самооцінка в підлітковому віці, дійсно, характеризується неадекватністю, що може відобразитися на всіх сферах життя підлітків, включаючи їх схильність до девіантної поведінки. Неадекватно сприймаючи себе, переоцінюючи чи недооцінюючи власні можливості, такі підлітки схильні до необдуманих вчинків, імпульсивних дій, які в свою чергу призводять до порушення соціальних норм – девіантних проявів.

Виявлено, що підлітки без відхилень у поведінці переважно характеризуються впевненістю у собі (74%), високою позитивною оцінкою

власних якостей характеру, що властиво 66% досліджуваних, зовнішності (49%) та свого авторитету в очах інших людей (49%). Такі учні мають високу оцінку своїх особистісних та характерологічних якостей, підвищену оцінку свого авторитету в очах оточуючих та позитивне ставлення до власної зовнішності. Співвідношення таких параметрів самооцінки відображає психологічну зрілість і сприятливий психологічний розвиток підлітків, їх успішне та позитивне ставлення до подальшого життя. Натомість для підлітків, які мають схильність до девіантної поведінки, здебільшого характерна занижена самооцінка своїх особистісних якостей, виражена у 57% респондентів, авторитету в очах оточуючих (69%), зовнішнього вигляду (78%) та впевненості у собі (71%). Тобто у таких підлітків є ознаки заниженої самооцінки та негативне ставлення до рис свого характеру, зовнішності. Вони невпевнені в собі і вважають, що не мають авторитету у стосунках з іншими людьми. Ці досліджувані мало вірять у свої сили і можуть негативно сприймати навколишній світ, легко стають підозрілими і настороженими у несприятливих ситуаціях. Наявність невпевненості у собі, боязкості, скутості виступає вагомим чинником формування девіантної поведінки, оскільки пов'язане з психологічною незрілістю молодшої особистості та слугує неспецифічним сприятливим фоном для негативних впливів конкретно-соціального середовища, що сприяють ініціації в курінні, вживанні алкоголю та наркотиків. В цілому таке самооцінювання підлітків відображає наявність у них психологічних проблем та негативне орієнтування на подальше життя.

Також, визначено, що оцінка підлітками своїх розумових здібностей не має зв'язку із схильністю до девіантної поведінки, адже, високий її рівень властивий 53% досліджуваних із контрольної групи та 46% – з експериментальної. Тобто, оцінка підлітками своїх розумових здібностей не взаємопов'язана із схильністю до девіантної поведінки, а, ймовірно, більше знаходиться під впливом батьківського виховання, досвіду взаємодії з вчителями та однолітками у школі, навчальної діяльності. Отже, дійсно, на формування схильності до девіантної поведінки молоді впливають такі

особливості самооцінки як ставлення до якостей характеру, зовнішності, міркування про авторитет у інших та впевненість у собі. Проаналізовано, що підлітки відрізняються за властивим їм рівнем сформованості глобального самоствавлення, як вагомого чинника психічного благополуччя підліткової молоді. Підлітки без відхилень у поведінці переважно характеризуються позитивною модальністю самоствавлення, оскільки високий рівень його вираженості властивий 69% досліджуваних даної групи, яких об'єднує схвалення себе як в цілому так і в істотних деталях, довіра до себе та позитивна самооцінка. Яскраво виражене почуття самоповаги та очікуваного ставлення з боку інших свідчать про те, що досліджувані мають віру в свої сили, здібності, енергію, самостійність, можуть оцінити свої можливості, контролювати своє життя, розуміти себе та очікують позитивного ставлення до себе з боку інших. Лише 9% підлітків контрольної групи мають виражене негативне самоствавлення.

Натомість, підлітки, які схильні до девіантної поведінки (низький рівень даної характеристики властивий 54% представників цієї групи) мають усталене негативне відношення до своїх особистісних якостей, здібностей, можливостей, зовнішності, власного «Я» загалом. Вони не приймають себе такими, якими є насправді, не розуміють логіки власних дій та вчинків. Підлітків з девіантною поведінкою можна охарактеризувати за даною ознакою як людей, що характеризуються негативним ставленням до себе, незадоволеністю рівнем досягнень, низьким рівнем самоприйняття. Також низькі значення можуть свідчити про можливі невротичні чи інші проблеми, пов'язані з переживанням низької самоцінності. Загальне позитивне самоствавлення серед підлітків експериментальної групи властиве тільки 35% досліджуваних. Отже, психологічно благополучні підлітки переважно характеризуються вираженим позитивним самоствавленням. Натомість, підліткам схильним до девіантної поведінки переважно властиве негативне самоствавлення.

При цьому 48% досліджуваних підлітків без виражених проявів девіантної поведінки, схильні до вираженої аутосимпатії, яка вказує на високий

рівень прояву дружелюбності юнаків до власного «Я». Для них властива довіра до себе, висока самооцінка, бачення в собі позитивних сторін, схвалення себе в цілому та в істотних деталях. Такий аспект самоствавлення характерний лише для 15% підлітків, схильних до девіантної поведінки. Натомість, серед групи підлітків з девіантною поведінкою більшість (63%) мають безоцінні негативні емоції щодо власної особистості. Таким досліджуванам властиве бачення у собі більшості недоліків, низька самооцінка. Показники свідчать про такі емоційні реакції до себе, як роздратування, презирство та знуцання.

Психологічно благополучним підліткам характерний і більш виражені показники самоінтересу, зафіксовані на високому рівні вираженості у 51% досліджуваних такої групи порівняно з 21% інших респондентів. У таких підлітків інтерес до себе проявляється у цікавості до власного зростання, як фізичного так і розумового, в аналізі відмінностей себе та оточуючих дорослих людей, спрямованості на самопізнання, схильності до постійного вивчення свого внутрішнього світу, своїх спогадів, а також до аналізу власних можливостей, особистісного та суб'єктного потенціалу. Така зацікавленість у своїй особистості, у свою чергу, сприяє підвищенню загального рівня позитивного самоствавлення. Натомість, переважна більшість (70%) підлітків з девіантною поведінкою не схильна до прояву самоінтересу, що відображає низьку близькість до самого себе, низьку цікавість до власних думок, почуттів та невпевненість у власній цікавості для інших.

Також підлітки з групи ризику відчують виражені труднощі в самоприйнятті. Зокрема, 59% із них не схильні надавати власним вчинкам емоційно позитивної оцінки. Натомість підлітки з нормативною поведінкою спроможні до повноцінного самосприйняття, яке засноване на реальному і глибокому знанні індивідом самого себе, здатності приймати себе таким, яким він є насправді, з усіма об'єктивно значущими перевагами та недоліками, без самозасудження або, навпаки, самообожнення. Така задоволеність своїми якостями з реалістичним визнанням своїх обмежень, що є ознакою психологічного благополуччя, властива 53% таких досліджуваних.

Підліткам без відхилень у поведінці властиве, також, значне відсоткове переважання за показником саморозуміння у системі самоствавлення. Вказаний аспект самоствавлення характерний для 62% даної та 28% іншої групи досліджуваних. Такі досліджувані мають здатність сприймати, осягати та усвідомлювати мотиви своєї поведінки, уміння пояснити собі, навіщо зроблено певні дії та скоєно конкретні вчинки; здатність розуміти природу своїх пригнічених бажань, намірів, почуттів. Натомість, підлітки з девіантною поведінкою характеризуються переважанням низького рівня прояву саморозуміння як компоненту самоствавлення, що характерно 51% таких досліджуваних. Ці підлітки мають неадекватну оцінку своїх можливостей, неспроможність контролювати особисте життя та бути самопослідовним, що засновано на поганому розумінні самого себе. При цьому, самозвинувачення та самовпевненість як характеристики самоствавлення властиві двом групам досліджуваних майже рівною мірою. Зокрема, 48% представників першої та 59% другої групи характеризуються низьким рівнем самозвинувачення. Їм не властива схильність звинувачувати себе через певні недоліки чи слабкі сторони, вони переконані у відсутності помилок у власній діяльності. Також, більшість підлітків з нормативною поведінкою (61%) та значна частина підлітків схильних до девіантної поведінки (44%) характеризуються високим рівнем самовпевненості, що свідчить про високу впевненість у власних силах і самому собі, ядром якої виступає позитивна оцінка індивідуумом своїх навичок і здібностей, як достатніх задля досягнення важливих для нього цілей і задоволення його потреб.

Висновки. Отже, дійсно, самооцінка підлітків пов'язана з їх схильністю до девіантної поведінки. При умові адекватного самооцінювання та позитивної модальності самоствавлення достовірно частіше відзначається нормативна поведінка в аналізованих життєвих сферах. Отриманий результат підтверджує положення про те, що психологічним змістом девіантної поведінки є, зокрема, неприйняття суб'єктом самого себе як особистості.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ АГРЕСИВНОСТІ ТА КОНФЛІКТНОСТІ В СТОСУНКАХ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Пріснякова Л. М.

доктор психології, професор

Рубан Ірина

магістрант кафедри психології

Дніпровський гуманітарний університет, Україна

Вступ. Насильство є серйозною проблемою в суспільстві. Школа нерідко стикається з проявами жорстокості та насильства в середовищі учнів, фактами знущання серед дітей та проблемою насильства в сім'ї. Демонстрація сцен насильства у засобах масової інформації та в Інтернеті або будь-який пережитий досвід тої чи іншої форми насильства: фізичного, психологічного, сексуального тощо; відчуття безпорадності, приниження, злості або відчаю, небезпеки, самотності, що наростає; схильність до девіації, залежності, протиправної поведінки, все це змушує шукати способи попередження насильства. У більшості випадків насильство спостерігається не лише в кіно, а й на власному досвіді, а саме в сім'ях чи школі (бійки, вимагання грошей, психологічний тиск, словесні образи, бойкот). Майже у всіх країнах діти перебувають під наглядом дорослих в навчальних закладах більше часу, ніж в будь-якому іншому місці за межами родини. Саме у шкільні роки діти дуже часто можуть зіштовхнутися з різними негараздами у взаєминах з однолітками.

Мета. Дослідження агресивності у стосунках в підлітковому віці. Виявлення вікових та статевих особливостей позитивної та негативної агресивності та конфліктності

Матеріали та методики. Для виявлення особливості прояву агресивності та конфліктності в стосунках в підлітковому віці нами проведено емпіричне дослідження учнів старшої школи гімназії №3 та здобувачі молодшого спеціаліста «Новомосковський коледж Дніпровського державного аграрно-економічного університету». В дослідженні взяло участь 100 осіб чоловічої та

жіночої статі.

Табл. 1

Учасники емпіричного дослідження

Стать учасників	16-річні	17 - річні
Чоловіча	35	15
Жіноча	28	22
разом	63	37

Для діагностики обрано наступні методики: методика “Оцінювання агресивності у стосунках” А.Ассінгера, методика “Особистісна агресивність та конфліктність” Є.П. Ільїна.

Результати та обговорювання. Результати діагностики по методиці “Оцінювання агресивності у стосунках” А.Ассінгера представлені в табл..2.

Табл. 2

Вікові та статеві середні значення по методиці

“Оцінювання агресивності у стосунках” А. Ассінгера

Стать учасників	16-річні	17 - річні
Чоловіча	22.2	19.1
Жіноча	19.0	18.1

Аналіз результатів діагностики по методиці А.Ассінгера дозволив виявити наступні тенденції, а саме:

- у чоловіків агресивність у стосунках вища, ніж у жінок незалежно від віку(у 16 річних різниця складає 3.2, а у 17-річних 1.0).
- з віком агресивність у стосунках незначно зменшується, у чоловічої статі на 1.1, у жіночої статі на 0.9. Це свідчить, що стосунки мають для підлітків особливе значення.
- критичні значення по методиці $p \leq 0.05$ знаходяться в межах незначущості

Результати діагностики по методиці “Особистісна агресивність та конфліктність” Є.П. Ільїна приведені в табл..3.

**Вікові та статеві середні значення по методиці
“Особистісна агресивність та конфліктність” Є. П. Ільїна**

Вікові та статеві середні значення	Позитивна агресивність	Негативна агресивність	Конфліктність
16 річні хлопці	9.2	12.6	19.7
17 річні хлопці	8.6	10.6	17.0
16 річні дівчата	7.9	12.1	16.6
17 річні дівчата	9.2	12.2	17.3

Аналіз результатів діагностики по методиці “Особистісна агресивність та конфліктність” Є.П. Ільїна дозволив виявити наступні тенденції, а саме:

- З віком у хлопців відбувається зменшення негативної агресії та конфліктності.
- У дівчат з віком негативна агресія практично не змінюється, а конфліктність зростає.
- Позитивна агресія у хлопців з віком зменшується, а у дівчат зростає.
- Критичні значення $p \leq 0.05$ знаходяться в межах незначущості

Висновки. Аналіз отриманих даних дозволяє виявити зв'язок між конфліктністю та агресивністю у стосунках по обох методиках. Якщо у хлопців із збільшенням значень агресивності у стосунках збільшується рівень конфліктності, то у дівчат із збільшенням значень агресивності у стосунках рівень конфліктності зменшується. Це свідчить о статевих особливостях в формуванні емоційної сфери та потреби в міжособистісних стосунках.

ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ АДАПТИВНОСТІ ДО УМОВ НАВЧАННЯ У ВНЗ

Пріснякова Л. М.

доктор психології, професор

Цуканов Дмитро

магістрант кафедри психології

Дніпровський Гуманітарний університет, Україна

Вступ. Сучасний період, який переживає українське суспільство, характеризується зростаючим динамізмом суспільно-політичного життя, корінними соціально-економічними перетвореннями, значними соціокультурними трансформаціями. Хаотично і швидко відбуваються зміни в життєвих умовах, пред'являють підвищені вимоги до особистості, її внутрішнім ресурсам, перш за все, до адаптивності як здатності людини пристосовуватися до невизначених умов середовища і здійснювати ефективне функціонування в нових обставинах. Саме це визначає актуальність дослідження адаптивності як психологічного феномена, який проявляється при взаємодії особистості із соціальним середовищем, і її чинників. Адаптація - один з найфундаментальних процесів, які забезпечують існування живого організму. Механізми адаптації дозволяють організму існувати в тих умовах середовища, які постійно змінюються й ефективно функціонувати на всіх рівнях - від біохімічного, до рівня поведінки. Термін «адаптація» використовується в різних галузях наукового пізнання, проте в адаптології не розроблено однієї думки про зміст поняття адаптації. В самому широкому смислі цього слова під адаптацією розуміють будь-які форми відображення будь - якою системою впливу середовища, особистий тип відносин з середовищем, який дозволяє системі підтримувати функціонування, розвиватися, враховуючи характер впливу середовища. Психічна адаптація є частиною загального адаптаційного процесу, тому що вона визначає оптимальну збалансованість людини та середовища на рівні особистості, що дозволяє реалізовувати актуальні людські потреби та зв'язані з ними значущі

цїлі.

Мета дослідження. Визначити рівень адаптованості здобувача вищої освіти в умовах навчання в ВНЗ.

Матеріали та методики. Для аналізу рівня адаптованості в умовах навчання у ВНЗ нами проведено дослідження, в якому визначалося зміни, які відбуваються на протязі навчання в осінньому семестрі здобувачів вищої освіти ВНПЗ, напрям підготовки психологія. В діагностиці взяло участь 60 осіб денної форми навчання. Для діагностики обрана методика Роджерса та Даймонда.

Результати діагностики. Результати методики Роджерса та Даймонда приведені в таблиці 1.

Табл. 1

**Кількісні показники адаптації по статі та віку учасників
емпіричного дослідження**

Показники методики	Діагности в вересні	Діагностика і листопаді	Різниця в значеннях показників
Адаптація	67,4	67,4	0
Самосприйняття	83,2	79,4	-3.8
Приняття інших	68,1	72,5	4.4
Емоційний комфорт	60,5	66,7	6,2
Інтернальність	70,2	70,6	0.2
Прагнення домінування	59,6	63,7	4.1

Аналіз результатів даної таблиці дозволяє виявити наступні тенденції:

- **З часом відбувається зміни кількісних показників (+ та -):**

Збільшуються кількісні показники по шкалам: прийняття інших на 4.4 бали, емоційний комфорт на 6.2 бали, прагнення домінування на 4.1 бали. Всі ці зміни пов'язані з відчутім особистості в нових соціальних умовах. Це свідчить о прагненнях підлітків зайняти в соціумі важливу роль.

Зменшуються кількісні показники по шкалі самосприйняття на – 3.8 бали. Тобто відбувається

- **З часом не відбувається зміни кількісних показників** по шкалі адаптація (показники однакові) та інтернальності.
- **Якщо аналізувати показники по розподілу значень по рівням,**

то виявляємо три тенденції:

1 тенденція – переважають середній рівень значень по шкалам при знятті інших, емоційний комфорт, інтернальність та прагнення до домінування;

2 тенденція – однаковий розподіл значень по середньому та низькому рівню по шкалі адаптація;

3 тенденція – переважають значення по високому рівню по шкалі самоприйняття.

Співставлення отриманих тенденцій в гендерному аспекті дає змогу стверджувати, що існують певні тенденції які є ознакою вікового розвитку учасників емпіричного дослідження, це: самосприйняття); ухвалення інших та прагнення до домінування (середній рівень).

Висновки. Таким чином, результати діагностики підтверджують розгорнуте уявлення про адаптацію, яке було уперше ґрунтовно описане Гартманом : «Адаптація виявляється у вигляді змін, що індивід здійснює щодо середовища... а також адекватних змін власної психічної системи». Крім змін середовища і модифікацій внутрішнього світу, Гартман виділив третю форму адаптації – вибір нового середовища. На його думку в добре адаптованій людини не порушена «продуктивність, її здатність радіти життю, її психічна рівновага». Ще одним здобутком Гартмана є виділення принципу зміни функцій у теорії адаптації. Адже, функції поведінки часто змінюються у процесі адаптації. «У плані розвитку цей термін позначає будь-яку прогресію від примітивнішої й інстинктивної поведінки до формування більш зрілої або соціально прийнятної.

ДЕТЕРМІНАНТИ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Постол Ганна

студентка 6 курсу факультету

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Науковий керівник – доц.

Васильєва О. А.

Психічне здоров'я є однією з умов досягнення вершин свого розвитку людиною. У зв'язку з цим акмеологічний підхід до здоров'я дає можливість людині вдосконалювати як свої внутрішні ресурси, так і здатність розпоряджатися ними у надскладних умовах [3].

В основі акмеологічних концепцій розвитку покладено уявлення про те, що прогресивний характер розвитку визначається одночасною та комплексною взаємодією багатьох причин. Виділення, дослідження детермінант, що сприяють чи перешкоджають розвитку акмеологічних ресурсів психічного здоров'я, дозволяють розробляти загальну схему формування та розвитку даного акмеологічного феномену.

На нашу думку, розвиток психічного здоров'я людини визначається цілою низкою детермінуючих обставин, серед яких провідними можна назвати зовнішні соціальні умови та внутрішні психологічні чинники.

Під умовами розуміють обставини, від яких щось залежить і які, здебільшого, мають по відношенню до суб'єкта активності об'єктивний характер. Таким чином, досягнення високого рівня діяльності, саморозвитку суб'єкта чи розвитку будь-яких особистісних якостей забезпечується низкою умов, від яких безпосередньо або опосередковано залежить продуктивність цих процесів і які можна розглядати як акмеологічні, оскільки в комплексі вони забезпечують активізацію та оптимізацію діяльності та процесу розвитку особистісних якостей, підвищення їх рівня та в результаті найбільш ефективний акме-орієнтований саморозвиток суб'єкта [3].

Чинники в загальнонауковому розумінні розуміються як рухомі сили,

причини будь-якого процесу чи явища; суттєві обставини в якомусь процесі, явищі. В теоретичних та прикладних дослідженнях під час аналізу категорії «фактори» констатується їх переважно суб'єктивний характер.

Загальнонаукова категорія «фактор» розуміється як об'єктивна причина, що зумовлює саморух індивідуальності до високих досягнень у процесі життєдіяльності. Виходячи з цього, акмеологічні фактори – це причини, що зумовлюють досягнення високого рівня діяльності, саморозвитку будь-яких особистісних якостей, головні детермінанти ефективності процесу акме-орієнтованого саморозвитку [3].

Зовнішні соціальні умови дозволяють виявити, розкрити та розвинути ресурс психічного здоров'я особистості. Це дозволяє вважати, що ускладнені обставини, життєві «виклики» та ситуаційні випробування є, по суті, соціальними умовами розвитку акмеологічного ресурсу психічного здоров'я, надаючи гартуючий і тренуючий вплив на особистість, а також піддаючи її психічне здоров'я соціальним випробуванням на міцність, стійкість та здатність до реабілітації. Виходячи з такого трактування та враховуючи наведені вище наукові факти, доцільно виділити такі групи соціальних умов розвитку психічного здоров'я особистості [3].

Адаптаційні умови передбачають виникнення наступних ситуаційних ускладнень в соціальних ситуаціях, що вимагають підвищеної адаптації: непередбачені обставини, стресогенні ситуації, темпи змін, гострота впливів, множина подій. Картина соціальних перетворень, що швидко змінюється, випробовує на стійкість особистісні переконання, життєві принципи та ідеали. Непередбачені обставини завжди викликають напругу внутрішніх ресурсів особистості, оскільки виникає необхідність негайного реагування на зовнішні виклики, минаючи такий необхідний етап уявного антиципуючого, що передбачає огляд майбутніх подій. У непередбачених обставинах перевіряються на міцність також механізми саморегуляції особистості, її внутрішні установки, справжні ціннісні орієнтації та дійсні мотиви й справжні смисли. У стресогенних ситуаціях особистість потребує додаткових ресурсів

психічного здоров'я, оскільки необхідність діяти у прискореному ритмі, дефіциті часу та за високої складності проблеми передбачає звернення до особистісних ресурсів у найширшому сенсі слова, включаючи морально-вольові характеристики особистості.

Антропоцентричні умови включають обставини, що утворюють єдиний комплекс того, що створює комфорт особистості у навколишньому середовищі. Тому розвиток психічного здоров'я особистості забезпечується її затребуваністю у навколишньому середовищі, високим статусом у системі міжособистісних відносин, здатністю контролювати обставини. Затребуваність особистості у навколишньому середовищі може розглядатися як умова розвитку її психологічного здоров'я, оскільки без відчуття потреби свого оточення утруднюються процеси самореалізації та задоволення значущих потреб і тим самим знижуються показники психічного здоров'я особистості. Аналогічно високий статус особистості в системі міжособистісних відносин є сигналом «зворотного зв'язку», що свідчить про успішну соціалізацію, без якої неможливе задоволення соціально схвалюваних потреб та самореалізації всього особистісного потенціалу. Одночасно високий статус у системі міжособистісних відносин сприяє подальшій самореалізації особистості в її соціальній групі та сприяє зміцненню психічного здоров'я.

Крім цього, підкреслимо значення феноменологічних умов розвитку психічного здоров'я. Повна залежність від навколишніх обставин, неможливість вплинути на розвиток подій, усвідомлення свого безсилля у вирішенні проблем, що виникають, не тільки ускладнює функціонування особистості в її соціальному середовищі, а й знижує самооцінку, «опускає планку» особистісних домагань, призводить до незадоволеності собою. Зрештою це визначає основні показники психічного здоров'я особистості, під впливом таких умов як самореалізація особистості, її адаптація у соціальному середовищі та ціннісна орієнтація у моральному виборі.

Вплив адаптаційних, антропоцентричних та феноменологічних умов розвитку психічного здоров'я доповнюється психологічними факторами .

Дані фактори дозволяють глибше зрозуміти джерела та причини оптимального розвитку психологічного здоров'я людини.

В контексті нашого дослідження звернемося до такої категорії, як «психічне здоров'я молодших школярів».

Для дитини здоров'я є «найважливішим ресурсом, що з одного боку дає можливість подальшого повноцінного розвитку, з другого – індикатором, що відбиває попередні умови розвитку» [5, с.20]. З початком шкільного навчання на дитину обрушується велика кількість нових стимулів. На біологічному рівні необхідно включитися в новий режим, благополучно впоратися з вірусами, якими діти активно обмінюються у перші дні взаємодії. Навіть збереження статичної пози під час уроку є стресовим чинником для першокласника. А ще необхідно зберігати увагу в ситуації, коли все довкола нове, що сприяє відволіканню, коли емоції напружені. Все це вимагає великої напруги та впливає на психічне здоров'я дітей.

Психіка сучасної дитини зазнає потужних негативних впливів соціального, природного, побутового та багатьох інших характерів, що вимагає спеціальних заходів для охорони та зміцнення психічного здоров'я. В даних умовах особливу актуальність набуває питання критеріїв самого психічного здоров'я молодших школярів. У найзагальнішій формі під ним слід вважати нормальний перебіг психічних процесів (увага, сприйняття, пам'ять тощо).

І.В. Дубровіна у книзі «Психічне здоров'я дітей та підлітків у контексті психологічної служби» визначає «психічне здоров'я» як «нормальну роботу окремих психічних процесів та механізмів», а термін «психологічне здоров'я» відносить до особистості в цілому [4, с.15].

Психічне здоров'я школяра є однією з головних умов в освітньому процесі. Не кожній дитині комфортно від перебування в школі, від спілкування з учителем і учнями. Часто порушуються її права та автономія. Вона їх часом і не знає, а іноді плутає з обов'язками та не може протистояти тиску несправедливих дорослих та однолітків. Часто школяр живе за подвійними стандартами моралі та норм поведінки, вважаючи, що поводиться «як його

вчили». Він не може пояснити свої відчуття і те, яким є його життя. Дуже часто учні не вміють адаптуватись у класі, але вважають, що інакше і бути не може. Неможливо передбачити, як вони поведитимуться в різних умовах.

Погіршення психічного здоров'я підростаючого покоління в освітній практиці актуалізує проблему реалізації здоров'язберігаючих технологій навчання в школі на основі психологічних явищ і механізмів, що забезпечують тим чи іншим типом взаємозв'язок усіх компонентів здоров'я (соматичного, психічного, соціального).

Проявами психічних станів у дітей молодшого шкільного віку є наступні:

- Неврастенія – це «підвищена фізична та психічна стомлюваність, розсіяність, розосередженість, зниження працездатності, надмірна збудливість» [8, с.148].

- Фрустрація у дітей – це негативний психічний стан, зумовлений неможливістю вирішення специфічних завдань вікового розвитку [8, с.343]. Причиною фрустрації може бути неможливість опанувати бажаним предметом чи заборона з боку дорослого виконання будь-якої дії. Наявність фрустрацій у дитини може зумовлювати формування таких характеристик характеру, як агресивність, збудливість, пасивність.

- Тривога – емоційна сприйнятливність, незахищеність, швидка зміна настроїв, занепокоєння [9, с.174].

Для збереження психічного здоров'я дітей необхідний позитивний емоційний стан як стійкий характер відгуків на різні події, факти. Переважний емоційний стан (радість, почуття тривоги, сум та ін.) – це настрій, той емоційний фон, на якому йде життя людини з усіма її компонентами. Саме емоційний стан впливає на психічне здоров'я і є його надійним індикатором, тому негативний емоційний стан — показник погіршення психічного здоров'я та здоров'я в цілому.

Навчання – найважливіший чинник за тривалістю і за силою на здоров'я школярів. Значна інтенсифікація навчального процесу, використання нових

форм і технологій навчання, більш ранній початок систематичного навчання призводить до зростання кількості дітей, які не здатні без особливої напруги адаптуватися до навчальних навантажень. Збільшується кількість дітей із наявністю «прикордонних» станів здоров'я та хронічних захворювань. У зв'язку з цим кожна освітня установа, окрім вирішення освітніх завдань, має сприяти охороні та зміцненню здоров'я дітей. Отже, на освіту, як цілісну державну структуру, що забезпечує соціальний розвиток особистості, лягає, крім освітніх завдань, завдання збереження та зміцнення фізичного, психічного та морального здоров'я підрастаючого покоління [10].

Гармонія процесів, які протікають у мозку, – найважливіша умова психічного здоров'я молодшого школяра, запорука успішної фізичної чи розумової діяльності. Тільки в цьому випадку можна ставити завдання оптимізації процесів розумової праці без несприятливих здоров'ю наслідків [6,с.205]. Які рушійні сили психічного розвитку дітей молодшого шкільного віку? Від правильного вирішення цього питання безпосередньо залежить розробка прийомів, засобів, організаційних форм навчання та виховання, ефективність управління педагогічним процесом для збереження психічного здоров'я школярів. Адже одним із найважливіших завдань сучасної початкової школи є формування здорового способу життя та виховання свідомого, відповідального ставлення до збереження та зміцнення фізичного та психічного здоров'я у школярів.

Ця проблема зводиться до відомої та давньої проблеми співвідношення у розвитку психіки людини природного, біологічного, вродженого, з одного боку, та соціального, набутого – з іншого, до проблеми співвідношення та ролі у розвитку зовнішніх та внутрішніх факторів (спадковості та середовища).

Дослідження психічного розвитку дитини передбачає як опис фактів, так й їх пояснення, інтерпретацію. Для цього необхідно спиратися на якусь теорію, що дає загальний погляд на людину та людський розвиток. Конкретні факти набувають значення лише у контексті певної теорії, що дозволяє відокремити головне від другорядного і пояснити основні закономірності психічного

розвитку. Таких теорій у сучасній психології існує кілька.

Ключовим для будь-якої психологічної теорії є питання про рушійні сили та джерела психічного розвитку, серед яких виділяються природний початок у дитині (або її спадковість) та середовище (соціальне оточення, набутий досвід). За рішенням цього ключового питання психологічні теорії поділяються на два напрямки:

1) преформізм (засновані на вроджених інстинктах, коли шлях розвитку зумовлений біологічною спадковістю);

2) сенсуалізм (засновані на соціальному навчанні) [11].

Перший напрямок пов'язаний з ім'ям англійського філософа Джона Локка, який розглядав дитину як чисту дошку, на якій доквілля та суспільство в особі своїх представників пишуть те, що їм потрібне. Якщо батьки і середовище надають правильний вплив на дитину, вона засвоює позитивні форми поведінки і стає добрим членом суспільства. Виходячи з цього, психічний розвиток полягає в накопиченні соціально прийнятних форм поведінки та виробленні корисних звичок та навичок [2].

Інший напрямок ґрунтується на поглядах французького філософа Жан-Жака Руссо, який вже у новонародженій дитині бачив людську особистість із вродженими здібностями та позитивними задатками. Головне завдання вихователів у тому, щоб не порушувати природне дозрівання цих задатків і не змінювати вроджену природу дитини. Психічний розвиток сприймається як дозрівання природних задатків та його реалізація [2].

Проте в даний час зазвичай визнається роль спадковості і роль середовища у психічному розвитку дитини. Сьогодні існує дуже багато теорій, що стосуються психічного здоров'я та розвитку дітей. Розглянемо деякі з них.

Широке поширення у дитячій психології набув етологічний підхід до психічного розвитку дитини. Етологія – наука про поведінку тварин. Етологічний напрям у психології пов'язаний, передусім, з ім'ям німецького вченого Конрада Лоренца. На думку етологів, людина, як й інші види тварин, народжується з фіксованими формами поведінки, які викликаються певними

впливами довкілля. Деякі форми поведінки з'являються лише в певний період розвитку, який називають сензитивним (чутливим) періодом. В даний час етологічний підхід у дитячій психології отримав своє застосування в теорії уподобань.

Одним із найбільш популярних напрямів психоаналізу в західній психології є теорія прихильності, засновниками якої стали американські психологи Джон Боулбі та Марія Ейнсворт. У цій теорії центральне місце посідають перші відносини дитини з близькими дорослими. Саме досвід відносин із батьками на першому році життя, що породжує прихильність до близького дорослого, визначає подальший перебіг психічного розвитку.

Теорія когнітивного розвитку дуже важлива для дитячої психології та надзвичайно популярна серед психологів. Її засновником є видатний швейцарський психолог Жан Піаже, який зумів по-новому поглянути на психічний розвиток дитини та започаткував новий, когнітивний напрямок у психології. В центрі його концепції знаходяться не особистісні проблеми та почуття дитини, а її мислення та розуміння навколишньої реальності. Спираючись на теорію біологічної еволюції Ч. Дарвіна, Піаже розглядав розумовий розвиток дитини як процес адаптації (приспосовування) до навколишнього світу [7].

В основі теорії Ж. Піаже лежить уявлення про вихідну активність дитячого організму, вроджену потребу в пізнанні та дії. Ця вихідна активність дитини стикається із зовнішнім навколишнім світом, що включає вимоги та заборони дорослих, предмети, звуки та ін. Дитина стикається з необхідністю пристосувати себе та свою поведінку до вимог навколишнього середовища. Цей процес пристосовування Піаже називав адаптацією [7].

Біхевіоризм і теорія соціального навчання. У центрі теорії навчання знаходиться соціальне середовище, дії якого формують людину і є джерелом її психічного розвитку. Предметом дослідження цього напрямку психології є не внутрішній світ людини (не її емоції, переживання чи розумові дії), а поведінка, що спостерігається зовні. Тому цей напрямок отримав назву біхевіоризм.

Коріння цієї теорії пов'язані з ім'ям фізіолога Івана Павлова, котрий відкрив механізм умовного рефлексу. У своїх знаменитих експериментах на собаках Павлов показав, що спочатку нейтральні для організму стимули (звук, вид, запах) набувають фізіологічного значення, якщо вони пов'язані з життєво важливим позитивним чи негативним підкріпленням.

Розвиток дитини, з позицій біхевіоризму, є суто кількісним процесом навчання, тобто процесом поступового накопичення навичок. Це не передбачає виникнення якісно нових психічних утворень, оскільки відбувається однаково всіх етапах онтогенезу.

Розглянуті теорії про становлення людської психіки дозволяють дійти висновку в тому, що розвиток психічних процесів дітей залежить від спадковості, від впливу довкілля, суспільства, від навчання та виховання. Тому одним з найважливіших завдань, які стоять перед школою, є збереження здоров'я учнів: фізичного, психічного, соціального та духовного.

Експерти Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) на основі аналізу результатів численних досліджень у різних країнах переконливо показали, що порушення психічного здоров'я набагато частіше відзначаються у дітей, які страждають від недостатнього спілкування з дорослими та їх ворожих відносин, а також у дітей, які ростуть в умовах сімейного розладу. Ці ж дослідження виявили, що порушення психічного здоров'я у дитинстві мають дві важливі характерні риси: по-перше, вони є лише кількісними відхиленнями від нормального процесу психічного розвитку; по-друге, багато їх проявів можна роздивлятися як реакцію на специфічні ситуації. Так, діти часто мають серйозні труднощі в одній ситуації, але успішно справляються з іншими ситуаціями. Наприклад, у них можуть спостерігатися порушення поведінки у шкільництві, а вдома вони поведуться нормально, чи навпаки. У більшості дітей в ті чи інші періоди під впливом певних ситуацій можуть виникнути порушення емоційної сфери чи поведінки. Наприклад, можуть виникнути безпричинні страхи, порушення сну, порушення, пов'язані з їжею, та ін. Зазвичай ці порушення носять тимчасовий характер [1].

Особливу увагу експерти Всесвітньої організації охорони здоров'я звернули на те, що саме в дитинстві проблеми психічного здоров'я мають більш прямий зв'язок із оточенням, ніж в інші вікові періоди [1].

В.А. Сухомлинський ще в 1974 р. переконував, що у гармонійному розвитку дитини все взаємопов'язане. Він писав: «Здоров'я залежить від того, які домашні завдання даються дитині, як і коли вона їх виконує. Велику роль відіграє емоційне забарвлення самостійної розумової праці вдома. Якщо дитина береться за книгу з небажанням, це не тільки пригнічує її духовні сили, а й несприятливо відбивається на складній системі взаємодії внутрішніх органів. Я знаю багато випадків, коли у дитини, яка переживає огиду до занять, серйозно порушувалося травлення, виникали шлунково-кишкові захворювання та ін.» [12, с.104].

В різні історичні епохи збереження здоров'я загалом і збереження психічного здоров'я школярів привертали увагу мислителів, філософів, педагогів, які пов'язували погіршення здоров'я дітей із початком шкільного навчання. Серед комплексу факторів, що сприяють зниженню рівня здоров'я школярів, провідна роль традиційно приділялася, з одного боку, недотриманню фізіолого-гігієнічних вимог до умов навчання (Є.М. Білостоцька, І.І. Бецька, Ф.А. Ф. Ерісман, В. І. Формаковський та ін.), з іншого боку – великому обсягу навчального навантаження (М.В. Антропова, Н.І. Бистров, А.В. Зубкова, В. Г. Нестеров, А. А. Сичов та ін.).

Таким чином, розвиток психічного здоров'я людини визначається цілою низкою детермінуючих обставин, серед яких провідними можна назвати зовнішні соціальні умови та внутрішні психологічні чинники. Враховуючи наукові факти, виділяються такі групи соціальних умов розвитку психічного здоров'я особистості: адаптаційні, антропоцентричні та феноменологічні. Вплив адаптаційних, антропоцентричних та феноменологічних умов розвитку психічного здоров'я доповнюється психологічними факторами: діяльнісний, інституційний, соціальний, міжособистісний та внутрішньо особистісний.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Всесвітня організація охорони здоров'я. URL: <https://www.who.int/ru> (дата звернення 10.11.2021).
2. Данилюк І. В., Зольникова С. В. Казкотерапія як метод психологічного впливу на особистість. PSYCHOLOGICAL JOURNAL. 2019. Volume 5. Issue 6. P. 161-173.
3. Деркач А. А., Селезнева Е. В. Акмеология в вопросах и ответах: учеб. пособие. М., 2007.
4. Дубровина И.В. Психическое и психологическое здоровье в контексте психологической культуры личности. Вестник практической психологии образования. 2009. №3. С.17-21.
5. Житарюк В.І. Психологічні передумови розвитку моральності молодших школярів: дис... канд. псих. наук: 19.00.07. К., 2008. 180 с.
6. Науменко Ю.В. Здоровьесберегающие технологии в начальной школе. Методическое пособие. М.: «Глобус», 2010. 180 с.
7. Пиаже Ж. Речь и мышление ребенка. Москва : РИМИС, 2008. 436 с.
8. Психология. Словарь. / Под. общ. ред. Петровского А.В., Ярошевского М.Г. М.: Политиздат, 1990. 494 с.
9. Психотерапевтическая энциклопедия / под ред. Б.Д, Карвасарского. Спб.: Питер, 2000. 487 с.
10. Савостьянов А.И. Психическое здоровье школьника. Учебно-практическое пособие. М., 2006. 278 с.
11. Смирнов Н.К. Здоровьесберегающие образовательные технологии в современной школе. М.: АПК и ПРО, 2002. 121 с.
12. Сухомлинский В.А. О воспитании. М.: Политиздат, 1985. 270 с.

ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ ТЕОРІЇ ЕКЗИСТЕНЦІЙНИХ СТРАХІВ

Саріогло О. А.

студентка V курсу, спеціальність «Психологія»,
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського
м. Кременчук, Україна

Гірчук І. О.

Студентка 3 курсу, спеціальність «Психологія»,
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського
м. Кременчук, Україна

Актуальність проблеми. У ХХ столітті екзистенційна проблематика людського буття стає центральною темою філософії. Вивчення самотності, смерті та страху, представлені найвидатнішими вченими пост-класичної та сучасної філософії (Ф. Ніцше, Ж.-П. Сартр, М. Хайдеггер, А. Шопенгауер, К. Ясперс, та ін.), набули широкого резонансу в сучасній філософській та культурній думці і, тим самим, вплинули на весь спектр соціальних (у широкому розумінні цього слова) процесів розвитку культури та цивілізації.

Філософсько-психологічні аспекти самотності, смерті та страху досліджувалися у психологічних роботах А. Адлера, Л. Бінсвангера, Ф. Василюка, Л. Гримака, Т. Джонсона, Р. Ленга, Р. Кастенбаума, І. Кона, О. Кузнецова, В. Лебедева, М. Мерло-Понті, Б. Міюсковича, Р. Мея, Ф. Перлза, Р. Ліфтона, Б. Мораша, Р. Моуді, Ф. Рімана, О. Райха, О. Ранка, К. Роджерса, У. Садлера, К. Хорні, А. Хараша, С. Фанті, В. Франкла, З. Фрейда, Е. Фромма, Е. Еріксона, К. Юнга, Дж. Янга, К. Ясперса та ін.

Виклад основного матеріалу. Уперше страх відкрився великому датському мислителю С. К'єркегору в 1844 р. Про своє прозріння він написав невелику книжку, яку так і назвав «Про поняття страху». Автор писав про те, що саме свобода вибору, а ніяк не спочиваючий на атеїзмі світ викликає страх і тривогу. Він відзначав, що коли бачить свої можливості – відчуває страх, опьяніння свободою і вибір робиться, під впливом цього самого страху. Більше

вибору – більше усвідомлення вибору – більше страху та тривоги. Особливо великий страх відчувають творчі натури – це відбувається через те, що акт творчості передбачає надзвичайні можливості для вибору. Пересічні ж індивіди намагаються його уникнути. Потрапивши у важковирішувану ситуацію, вони кажуть, що нічого не можна зробити, намагаються розчинитися в розвагах, спорті, сексі, пияцтві, в чому завгодно, аби уникнути усвідомлення свободи. Не випадково С. К'єркегор говорив про ХІХ ст. як про епоху боягузів, де кожен робить все можливе, щоб за допомогою різних розваг і яничарської музики, всякого роду галасливих гулянь задля того аби утримувати осторонь непотрібні думки, подібно до того, як у лісах Америки вони не підпускають до себе диких звірів за допомогою смолоскипів, пронизливих зойків і звуків цимбал [8].

Також С. К'єркегор стверджував, що людина має свій кінець і знає про це, тому на відміну від тварини, відчуває страх перед Ніщо. Страх виводить людину зі стану етичності, невинності і додає, що під час переживання екзистенційного страху людина позбавляється ще й почуття провини [2].

Проте всі спроби уникнути страху, втекти від нього приречені на невдачу. Здійснюючи це, людина втрачає прекрасну можливість формування своєї особистості.

К. Ясперс стверджував, що екзистенційний страх є школою, яка привчає людей зустрічати смерть віч-на-віч і сприймати ситуацію, в якій людина опинилася [1].

Проблема екзистенційного страху відбито й у філософії М. Хайдеггера. Згідно з цим філософом, страх породжується буттям-присутністю і, на відміну від остраху, вказує на нього і відкривається йому. М. Хайдеггер розуміє екзистенційний страх як один із фундаментальних філософських настроїв. На його думку, через страх розкривається остання можливість екзистенції – смерть. [5].

Ж. П. Сартр диференціює два види страху: страх екзистенційний та страх перед самим собою. Останній долається прийняттям відчаю у формі відповідальності за все, що відбувається з людиною у житті. Страх перед собою

обумовлений страхом вибору. Для Ж. П. Сартра та його послідовників життя не має ні сенсу, ні мети, але водночас індивіди можуть «навіяти» сенс свого існування один одному, вдаючись до вибору, який утвердить їх як особистості. Перший і найнебезпечніший варіант вибору полягає в наступному: а чи не вчинити самогубство. Оскільки останнє відкидається, то життя перетворюється на послідовний ланцюжок виборів. І це вибір між добром та злом. Існування людства, як це бачилося Сартру, абсурдне і гротескне, але люди все-таки можуть досягти чистоти, величі і доблесті [9].

Відповідно до А. Камю, екзистенційний страх долається усвідомленням абсурду життя, що виявляється у формі метафізичного бунту, тому що на його думку, безглуздий світ виявляється відправною точкою для потужних за силою гуманістичного самоствердження трансценденції. Якщо немає глибинного сенсу, ні абсолютної свободи, немає ясної надії для людей, то необхідно боротися проти своїх внутрішніх демонів і ця боротьба буде не «за» чи «проти», а боротьба як спосіб віднайдення сенсу людського існування, стану самоформування, байдужого до майбутньому, яка має на меті вичерпати все, що може бути дано у повсякденному бутті. Саме екзистенційний страх робить людину самотньою [4]/

Висновки. Вивчення історії розвитку теорії екзистенційних страхів показало, що під цим поняттям розуміють такі емоційні стани, які супроводжують занепокоєння і тривога з приводу невідомої своєї участі у майбутньому. Цей особливий страх відчують усі люди, але він витісняється в глибини підсвідомості, неконкретний і тому важко піддається психологічній корекції. Силу цього страху визначають культура, традиції, релігійні цінності, індивідуальні психологічні чинники, соціальні умови. Цей особливий екзистенційний страх найтіснішим чином пов'язаний зі ставленням особистості до життя і навколишніх людей. Таке ставлення може спровокувати відчуття, що життя гірше смерті. Перспективою подальших досліджень є вивчення досвіду подолання цього страху.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гаврилова Т. А. Экзистенциальный страх смерти и танатическая тревога: методы исследования и диагностики. *Прикладная психология*. 2001. № 6. С. 1–8.
2. Глотов М. Б. Поколение как категория социологии. *Социологические исследования*. 2004. № 10. С. 42–48.
3. Гузенко В. А. Гендерні відмінності соціальних страхів в осіб юнацького віку. Актуальні проблеми практичної психології: зб. наук. пр. Херсон: Персей, 2005. С. 69–72.
4. Гузенко В. А. Особливості мотивації досягнення сучасної молоді. Вісник Чернігівського державного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченко. Сер. Психологічні науки: зб. наук. пр. Чернігів: ЧДПУ, 2005. Вип. 31. С. 117–123.
5. Гузенко В. А. Активність, здібності до досягнення мети та ескапізм у дівчат. Актуальні проблеми практичної психології: зб. наук. пр. Херсон, 2006. С. 74–77.
6. Демичев В. А. Философские и культурологические основания современной танатологии: дис. ... д-ра философ. наук : 09.00.13. Санкт-Петербург, 1997. 280 с.
7. Засядь-Волк Ю. В. О всеобщем содержании смыслов жизни и смерти индивида. *Европейский журнал социальных наук*. 2013. № 11. Т. 2. С. 55–61.
8. Калюжна Є. М. Тривожність як функціонально детерміноване утворення. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки: зб. наук. пр. Київ, 2006. № 11 (35). С. 127–133.
9. Кириленко Т. С. Пошук гармонії: емоційні переживання та стани особистості (вчинково-орієнтований підхід): монографія. Київ: КНУ, 2004. 100 с.

SOCIOLOGICAL SCIENCES

СОЦІОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ГРОМАДЯНСЬКОЇ АКТИВНОСТІ І ГРОМАДЯНСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

Крук Олександр Іванович

к. істор. н. доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

Мазур Тамара Василівна

к. психол. н. доцент

Чернігівський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти
імені К. Д. Ушинського

Вступ./Introduction. Останніми роками в Україні форми громадянської активності набули різнобічних напрямків: *волонтерський рух* допомоги армії, постраждалим, робота в дитячих будинках і будинках для людей похилого віку, допомога безпритульним тваринам, а також участь у мітингах, акціях протесту та демонстраціях тощо.

Мета роботи./Aim. Метою статті є аналіз найбільш оптимальних підходів для соціологічного аналізу громадянської активності молодого покоління та емпіричне дослідження методом фокус-групи громадянської активності і громадянських цінностей студентської молоді.

Матеріали і методи./Materials and methods. Громадянську активність зазвичай визначають як добровільну участь у різних некомерційних структурах, а громадянські цінності — як світоглядні орієнтири, пов'язані з правами і свободами людини, обов'язками перед іншими людьми, ідеями соціальної гармонії, поваги до закону тощо.

Вважаємо, що концептуальним підходом для соціологічного аналізу громадянської активності, можуть стати теорії ціннісних орієнтацій, початок

розробки яких були покладені ще класиками соціології - М. Вебером, Е. Дюркгеймом, Ф. Тенісом, Т. Парсонсом, У. Томасом і Ф. Знанецьким.

Часто поняття «цінності» і «ціннісні орієнтації» використовуються як синоніми. Однак для соціологічного аналізу слід розрізняти ці поняття.

Цінності — це заради чого людина діє, витрачає сили, час, гроші, здоров'я, заради чого вона живе тощо. Ціннісні орієнтації - це цінності у дії, динаміці, які виявляються у поведінці, сенсожиттєвих орієнтирах людини. Цінність у різних людей може виявлятися у різних орієнтаціях (перевагах, мотивах, поведінкових патернах), тобто. ціннісна орієнтація - це індивідуальний, суб'єктивний прояв цінностей.

Якщо під громадянськими цінностями розуміти благо суспільства, а під відповідними ціннісними орієнтаціями форми активності на його досягнення, то важливо з'ясувати, як саме громадянські цінності перетворюються на громадянську активність у різних соціально-демографічних і соціальних типів людей, оскільки громадянська активність може розумітися ними по-різному.

У рамках такого підходу можуть бути використані різні методи вивчення громадянської активності: масові опитування (загальнонаціональні та регіональні), фокус-групи, глибинні інтерв'ю з лідерами громадських рухів, громадськими активістами.

Масові опитування дозволяють вимірювати активність у динаміці, щоб оцінити коливання активності. Однак масові опитування, вимірюють лише середні показники, а важливі сплески громадянської активності в окремих регіонах залишаються невідомими.

Для вивчення громадянської активності, на наш погляд, найбільш оптимальним є феноменологічний підхід, оскільки він дозволяє дослідити, що самі люди вкладають у дане поняття і як саме відбувається її реалізація у соціальній реальності. Найбільш доцільними методами тут стають глибинні інтерв'ю та фокус-групи, які дозволяють визначити структуру громадянської активності та розуміння його учасниками власних завдань, громадянських цінностей. Тому якісний підхід у вивченні громадянської активності стає на

разі все більш поширеним через свою ефективність, так як він дозволяє всебічно охарактеризувати даний соціальний феномен.

Нами були проведені дві фокус-групи зі студентами старших курсів Національного університету «Чернігівська політехніка». У якості респондентів взяли участь 15 осіб. Були визначені питання, які стосувалися ступеня активності студентів, їх зацікавленості ситуацією в країні, участі у громадському житті міста і регіону.

Результати і обговорення./Results and discussion. На початку ми вивчали зацікавленість студентів тим, як розвиваються події у політичному, економічному житті країни. Ми виявили, що активно цікавляться розвитком політичної і економічної ситуації в країні більше третини опитаних (40,2%), спостерігають за розвитком подій, але «мені це не дуже цікаво» 26,1%. Зовсім не цікавляться 18,3%. Решта (15,4%) опитаних не визначилися з відповіддю.

Ми вирішили також уточнити, чи збільшується ступінь громадянської активності молоді, якщо інтерес політичним і економічним життям стосуватиметься ситуації в місті, де вони мешкають. Опитування показало, що ступінь активності молоді знижується. Так, зацікавленість студентів тим, як розвиваються події у політичному, економічному житті міста виявили у 21,3%. Спостерігають за розвитком подій у місті, але «мені це не дуже цікаво» 16,1% опитаних. Зовсім не спостерігають, тому що це їх не цікавить, 32,1%. Не визначилися з відповіддю третина опитаних 30,5%.

Аналіз відповідей респондентів на питання про те, яку роль молодь грає у суспільно-політичному житті міста/країни показав, що молодь у переважній більшості (75,5%) вважає себе здатною впливати на розвиток подій, особливо у галузі молодіжної політики.

Ми також попросили студентів вказати, чи займаються вони громадською діяльністю на волонтерських засадах. Опитування засвідчило досить низький відсоток активності молоді у волонтерській діяльності. Час від часу займаються громадською волонтерською діяльністю 30,9%. Громадським життям не займаються, тому що немає часу 21,1%. Є активним учасником міських та

вузівських громадянських, акцій чи, волонтерських заходів 15,4% Громадським життям не займаються, тому що їм це нецікаво 15,3%. Громадським життям не займаються, тому що не знають, де можна себе реалізувати 13,2%. Є активістом молодіжної громадської організації лише 4,1% опитаних.

На запитання про те, що є мотивацією до участі у громадському житті вузу/міста/регіону, третина опитуваних вказала на такі цілі, як бажання бути корисним суспільству (33,2%), прагнення отримати досвід роботи (32,7%). Проте досить високий відсоток респондентів вказали лише на особистий інтерес: бажання зайняти надалі керівну посаду (17,8%), прагнення отримати більш високий соціальний статус (16,3%).

Висноки./Conclusions. Проведене дослідження показало, що молодь, хоч і бере участь у суспільно-політичному житті країни/міста, часто робить це лише в особистих інтересах. Загалом молодь визначає свій рівень громадянської активності як низький і пояснює це менталітетом сучасної молоді.

Вважаємо, що описані проблеми криються у недостатньому рівні громадянської освіти і просвіти та пов'язані з такими важливими векторами сучасного виховання, як формування патріотичної самосвідомості, почуття власної гідності; формування якостей патріота своєї країни, здатного нести відповідальність за долю Батьківщини, власних вчинків, та готовності до виконання цивільно-конституційних обов'язків щодо захисту інтересів країни.

Дослідження показало, що актуальним завданням є посилення виховного потенціалу вищих навчальних закладів через залучення молоді до різних конструктивних форм громадянської участі, формування розуміння та відповідальності молоді за свої вчинки, долю країни, усвідомлену готовність до громадянської дії, оскільки громадянська активність молоді, бажання брати участь у прийнятті державних рішень на сьогодні є запорукою національної безпеки країни.

ART

В. СКУРАТОВСЬКИЙ «АЛЬБОМ ДЛЯ ДІТЕЙ»: ОБРАЗНО-ТЕМАТИЧНЕ РОЗМАЇТТЯ

Вітковська Діана Миколаївна
Викладач дитячої музичної школи
м. Бар, Україна

Вступ. Володимир Ілліч Скуратовський (1963 – 2016) – композитор, музикознавець, піаніст, викладач, поет. Представник дніпропетровської композиторської школи. 1991-2016 рр. викладав у Дніпропетровському музичному училищі, Дніпропетровській консерваторії ім. М. Глінки. Закінчив Московську консерваторію по класу теорії музики та композиції. Серед викладачів, у яких навчався В. Скуратовський, професори Є. М. Левашев, Ю. А. Фортунатов, А. С. Леман, Ю. Н. Холопов, І. А. Барсова, К. М. Царьова, А. І. Кандінський, Б. К. Алексєєв, В. Н. Холопова, Є. В. Назайкінський.

У творчому доробку митця твори різних жанрів: симфонічна, камерно-інструментальна, хорова, вокальна, музика до драматичних вистав тощо. Серед фортепіанних творів «Чотири прелюдії», «Сюїта пам'яті Равеля», «Альбом для дітей».

Мета – охарактеризувати образно-тематичне розмаїття «Альбому для дітей» В. Скуратовського.

Матеріали та методи. Матеріалом дослідження є «Альбом для дітей» В. Скуратовського. Методи дослідження: теоретичний – при дослідженні концептуальних та жанрово-стильових засад композиторської практики; історико-типологічний – у процесі розгляду історичних зв'язків та спадкоємності у розвитку фортепіанних жанрів, виявлення єдності еволюційного ланцюга фортепіанного мистецтва; інтерпретологічний – при

вивченні проблематики, пов'язаної з діалогічністю композиторської та виконавської практики у сфері фортепіанного мистецтва; комплексний – при аналізі музичних творів.

Результати та обговорення. Музична мова творів В. Скуратовського позначена поєднанням різних стильових рис. У деяких опусах відчутні тенденції барочної музики, що пов'язано з переосмисленням жанру старовинної сюїти. У прелюдиях композитор використовує засоби контрапункту, що надає музиці філософського змісту. Цим пояснюється перевага камерних та інструментальних творів у його творчості. Характерними для музиканта є використання українських національних елементів. Але основні ідеї композитора знаходяться під впливом традицій пізнього романтизму, імпресіонізму, які поєднуються з сучасними ритмами й гармоніями [2].

Проаналізуємо фортепіанну збірку В. Скуратовського «Альбом для дітей». Вона складається з дванадцяти п'єс, послідовність яких відображає день дитини – від початку дня (прелюдія «У світанковій імлі») до вечора («Колискова»). У цьому «Альбомі» В. Скуратовського продовжує традиції дитячих збірок П. Чайковського, В. Косенка. Незважаючи на те, що композитор є нашим сучасником, збірка написана в найкращих традиціях класичної музики. Представлені різні фортепіанні жанри – прелюдія, пісня, етюд, скерцо, вальс.

Перша п'єса збірки Прелюдія «У світанковій імлі». Викладена в розмірі 6/8, починається спокійним акордом в лівій руці та заліганою терцією у правій руці. Мелодія рухається то висхідними то низхідними інтонаціями. Вже починаючи з другої стрічки твору ліва рука проводить акомпанемент на *legatissimo* та рухом арпеджіо. Динаміка з самого початку стабільне *piano*, лише ближче до кінця, в кульмінаційній частині п'єси, з'являється *forte*, яке присутнє тільки в шести тактах, закінчується твір висхідним рухом в правій руці, який ніби розчинається плавно переходячи в терцію на три *ppp*.

У другій п'єсі «Ліньки вставати». відтворено образ кожної дитини, яка знаходить в собі сили, щоб встати вранці у школу. Твір написаний в тричастинній репрізній формі, де крайні розділи передають лінивий настрій

дитини, а у середній, контрастній, зображений бадьорий настрій. Контраст відбувається у зміні темпу, ладу, артикуляції. Основна тема, яка починається з висхідної квінти передає ліниві розтягування дитини. Мінорний лад, плавний рух восьмих у розмірі 6/8, рівномірний акомпанемент, помірний темп передають сонний стан. Середня частина позначена зміною подій – авторська вказівка «У кімнату вриваються бадьорі звуки фіззарядки» пояснює зміну музичного матеріалу. Мажорний лад, темп *allegro*, коротка артикуляція надають музиці жвавого, активного характеру. Реприза повторює першу частину.

Наступна п'єса «Верхи на паличці», найменша в «Альбомі». У ній присутній яскравий характер мажорної тональності. Шістнадцяті ноти додають окремої різнобарвності мелодії. Динаміка контрастна, з різкими градаціями. Темп швидкий, лише в останніх трьох тактах все ніби призупиняється.

Четверта п'єса «Паперові кораблики», у якій хвилеподібний акомпанемент створює образ кораблика, що пливе по воді після літнього дощу. У першій частині рух плавний, а в середній частині музика стає більш схвильованою, що передається різними тональними відхиленнями, додаючи певної напруги у звучанні. У репризі повторюється музичний матеріал першої частини – кораблик прибув до пункту призначення.

Швидка п'єса «Скакалочка». Тональність Мі-бемоль мажор, штрих стакато присутній протягом всього твору. В розмірі 2/4 мелодія викладена непростим ритмічним малюнком – восьма, шістнадцята пауза, восьма. Ліва рука виконує функцію акомпанементу – на першу й другу долі короткі восьмі тривалості. В середній частині твору в акомпанементі з'являються підголоски, які звучать протягом чотирьох тактів. В останніх тактах з'являються акорди *sf*, які закінчують п'єсу.

Шостий твір «Плюшевий ведмедик ображається». Композитор передає образ образливого ведмедика, з яким ніхто не хоче гратися. Знову повертається розмір 6/8, в мелодії неширокий діапазон, без широких стрибків, спочатку проходить у правій руці, пізніше звучить у лівій руці. Далі відбувається фактурний розвиток мелодії, в акомпанементі з'являються секундові дисонуючі

інтонації, що привертає увагу слухачів. Останній світлий До мажорний акорд дає відчуття позитиву. Сьома п'єса «На велосипеді». Рух протягом всього твору йде шістнадцятими нотами в партіях обох рук. Темпове позначення *con moto* надає відчуття швидкості та захоплення з якою дитина крутить педалі. Яскрава, емоційна, насичена дитячими почуттями п'єса, захоплює дітей своєю виразною мелодією.

Восьма п'єса «Сумна пісенька». Мінорна тональність, помірний темп, розкладений акомпанемент – усе це віддзеркалює програмність твору. Твір має просту тричастинну форму. Крайні частини абсолютно однакові, написані в розмірі 4/4. В середній частині змінюється розмір (12/8) та принцип викладу мелодії й акомпанементу. Через свою акордову фактуру ця частина здається більш насиченою. Вказівка *rallertando* в останньому такті плавно повертає нас до теми першої частини.

«Весела прогулянка» у жанрі фокстроту створює контраст попередній п'єсі. Композитор змальовує веселий, активний образ дитини, яка вийшла на прогулянку. Пунктирний ритм, акордовий склад акомпанементу надає музиці активного, жвавого характеру. Основний мотив п'єси проходить колом тональностей (C-dur – G-dur – E-dur – Ges-dur – A-dur - C-dur), що надає музиці свіжості звучання. Десята п'єса «Сонце сховалося в озеро». Тема цієї п'єси спочатку проводиться в правій руці, пізніше переходить у ліву руку. Позначення автора вказують на штрихи *marcato* та *quasi campani*. Тобто мелодія має звучати як звук дзвіночків, легко, прозоро, мимоволі, криштально. В той час, коли в акомпанементі прослуховуються дисонуючі, різкі акорди.

Десята п'єса «Сонце сховалося в озеро». Основна тема спочатку проводиться в правій руці, потім – переходить в партію лівої руки. Авторські вказівки *marcato* та *quasi campani* позначають звукообразальний ефект. Звучання мелодії імітує дзвіночки, виконується легко, прозоро. Світлу й прозору мелодію підтримують насичені гармонії в партії лівої руки.

«Відзвуки вальсу». У цьому творі чітко проявляється звернення композитора до класичних традицій. Вальсу притаманний ліризм, граційність,

пластичність з поєднанням типової ритмічної формули, яка присутня в багатьох творах композиторів XIX ст., Ф. Шопена, П. Чайковського, Й. Брамса. Розвиток отримує основна тема вальсу, яка звучить у віддалених тональностях. Прийом, використаний у «Веселій прогулянці» надає музиці свіжості звучання. Тричастинна репризна форма, у якій написана п'єса, є традиційною для мініатюр танцювального характеру. Останній номер збірки «Колискова» свідчить про завершення дня. Казкова, легка п'єса занурює у спогади подій дитини, які відбувались протягом всього дня. Помірний темп, динамічний нюанс *pp* надають музиці спокійного характеру. Мелодія, яка звучить в нижньому регістрі в партії лівої руки, заспокоює й заколисує дитину. Цій п'єсі притаманний незвичний розмір – 4/8, контрастна динаміка.

Висновки. У фортепіанному «Альбомі для дітей» В. Скуратовський органічно представляє світ дитини. Композитор знайомить юних музикантів з різними жанрами інструментальної музики. У цих п'єсах використані різні динамічні нюанси, високі та низькі регістри, співставлені тональності різного ступеня спорідненості. Фактура творів складається переважно з мелодії та акомпанементу. Для виконавця постають завдання щодо диференціації фактури, опанування різної артикуляції, педалізації, вибудовування музичної форми. Збірка призначена для учнів 3-7 класів дитячих музичних шкіл.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Іванова Ю. Ю. Дуалізм мистецького синтезу у циклі хорових поем В. Скуратовського «П'ять струн України». *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. 2012. Вип. 18(1). С. 165-170.
2. Кіреєва В. Г., Логвиненко Н. І. Сучасні тенденції українського фортепіанного репертуару. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2012. №1. С. 92-96.
3. Тимощук О. Фортепіанні цикли для дітей у творчості українських композиторів: образно-художній аспект: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознавства: спец. 17.00.03 «Музичне мистецтво» Одеса, 2011. 18 с.

ПАБЛИК-АРТ ЯК ЗАСІБ ГАРМОНІЗАЦІЇ СУЧАСНОГО МІСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА

Підлісна Ольга Вікторівна

канд. мист.

Бондар Марія Ігорівна

Дюбіна Надія Сергіївна

студенти

Харківський національний університет
міського господарства ім. О. М. Бекетова

м. Харків, Україна

«Public Art завжди було, є і, можливо, буде спірною територією, бо воно відображає реальні протиріччя, впроваджені у наше суспільне життя».

Елеонора Хартні,

"City Art: New York's Percent for the Art Program", 2005

Вступ. У сучасному місті максимум уваги приділяється, зазвичай, стану транспортних розв'язок, житловому будівництву, торгівельним та комерційним закладам. Активно обговорюється й поява нових архітектурно-дизайнерських об'єктів та інсталяцій. Меншу увагу і, на наш погляд, незаслужовано меншу, дослідники приділяють арт-об'єктам на вулицях міста.

Урбанізоване середовище пригнічує й, навпаки, настроює агресивно. Людина-комаха в багатоповерховому комахнику відчуває себе не особистістю, а безликою часткою великого механізму, від якої нічого не залежить. Твори «Паблік-арту» закликають до дії, активують філософські та, навіть, іноді, соціально-політичні роздуми, піднімають настрій та створюють креативне середовище. В наш час, коли 56 % населення проживає в містах [1], коли у більшості країн світу визнаний цей вид мистецтва, коли створено музеї «паблік-арту» та виділилися цілі його школи та напрями [2], нам здається актуальним провести дослідження цього міського феномену та його впливу на людину.

Мета роботи. Мета даного дослідження полягає у вивченні впливу міського вуличного мистецтва (паблік-арту) на соціально-психологічні характеристики сучасного міського середовища у Харкові. Досягти даної мети пропонується за рахунок виконання наступних завдань:

- зібрати фотоматеріали та відомості про сучасні об'єкти паблік-арту в Харкові;
- систематизувати зібраний матеріал за видами;
- провести опитування жителів міста різного віку та соціального статусу щодо їх сприйняття та скласти таблиці психологічного впливу арт-об'єктів.

Матеріали та методи. У дослідженні використано реальні мурали та графіті-розписи на вулицях Харкова. Проведено натурні обстеження та фотографування арт-об'єктів; використано метод художньо-композиційного аналізу та систематизації даних; метод соціального опитування та статистичної обробки результатів.

На сьогодні відбувається активне змішування понять мистецтва та дизайну, адже будь-який арт-об'єкт можна легко назвати також і дизайнерською інсталяцією. Щодо визначень можна посперечатися, бо «дизайн» у перекладі з англійської – проект, проектування. Отже, дизайнерські композиції мають бути насамперед запроектованими, визначеними за розмірами і розташуванням, розроблені у ескізному вигляді. Але, якщо такий об'єкт відповідно проектній пропозиції може виконати будь-який професійний дизайнер, повторити те саме й у іншому місті, то на відміну від цього, арт-об'єкт виконується безпосередньо митцем, художником. Звісно, художник також виношує спочатку свій задум, шукає образи та засоби виразності. Але його робота є повністю індивідуальною, авторською, єдиною, у своєму роді унікальною. Саме тоді така композиція буде називатися арт-об'єктом.

Мурал- це різновид монументального живопису, кольорове, виразне зображення на площинах великих будинків та інших споруд. Мурал є вираженням свободи, думок і соціальної активності, іноді це рекламний хід, іноді просто художній витвір. Мурали – це не просто красива картинка. Вони є

справжніми витворами мистецтва, що мають глибоку ідею і сенс. Їх можна порівнювати з класичними фресками які еволюцінували до нашого часу. Важливо зазначити, що мурали є залученням мистецтва у суспільство, та навіть політику. Барвисті зображення ефектно виглядають на одноманітній стіні та приваблюють перехожих. Характерною відмінністю муралів від творів «Стрит-арту», тобто, «графіті», також є схильність до реалістичної картинки. Малюнки виглядають досить реалістично як справжні фотографії.

Результати та обговорення. Докладне вивчення муралів Харкова дозволило систематизувати їх за певними ознаками. Така систематизація була зроблена за допомогою таблиць. В таблиці також увійшли результати опитування населення щодо впливу на їх настрої та психологічний стан. Наведений фрагмент таблиці 1.

Таблиця 1

<p>Рекордний портрет Шевченка</p> 	<p>Мурал із портретом великого українського поета Тараса Шевченка прикрашає фасад 16-поверхового будинку. Намальований портрет був у 2014 році та присвячений 200-річчю від дня народження поета. На створення цього мурала пішло майже три тижні та понад 900 аерозольних балончиків. Площа портрета складає 570 кв. метрів. Портрет Шевченка у Харкові внесено до Національного реєстру рекордів України як найбільшого портрета на стіні житлового будинку.</p>	<p>Художник Іван Крамський із творча група «Kailas-V». Харків Садо-вий проїзд, 30.</p>	<p>Мурал став домінують данного бульвару, Налаштує громадян на патріотичний настрої та серйозні роздуми</p>
---	--	--	---

Звісно мурали несуть важливі функції, окрім естетичної привабливості. Можна виділити такі:

1. Створення просторових орієнтирів — створення нових маршрутів. Мурали створюють асоціацію з тим чи іншим місцем що дає людям можливість краще орієнтуватися у просторі, прокладати візуальні маршрути. Таким чином

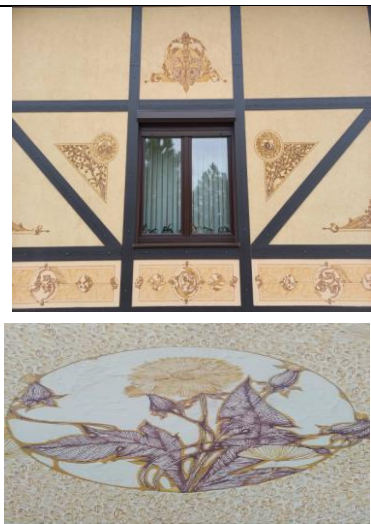
мурали створюють «мета простір».

2. Маркування простору — внесення нових важливих маркерів-символів, за рахунок чого простір стає символічно забарвленим. Мурал відіграє інформаційну функцію, тобто розповідає і нагадує людям про важливі події та видатні історичні пам'ятки.

3. Комунікативна функція – використання цитат та мотивуючих слоганів підвищує людям настрій та дає привід для роздумів. За допомогою муралів виражаються питання екології, расизму, свободи, єдності та інше.

Більш докладно було вивчено творчість кількох харківських художників монументалістів, які відомі не лише в Україні, а й за її межами. Такі імена, як: Дар'я Хрисанфова, Гамлет Зінківський, Роман Мінін добре відомі не тільки харків'янам. Роботи цих митців мають філософський підтекст який виражений індивідуальною мовою кожного художника. Роботи транслюють філософські питання, питання суспільства, які зрозумілі переходим і дають ґрунт для роздумів. Наведемо лише кілька прикладів їх творчості (таблиця 2).

Таблиця 2

№	Мурали у Харкові	Автор,	Зміст твору та його вплив на середовище
1		Хрисанфова Дар'я (авторське фото)	Літературна складова розпису – історії Геродота про скіфів. Розпис із рослинними і тваринними мотивами - орнаментальна композиція - сформувалася образна мова розпису, дивлячись на яку складається відчуття, що це Пектораль розгорнута по горизонталі. гармонізує стіну, надає їй гуманістичного і, водночас, історично-філософського звучання, примушує замислитися над історичним корінням.

2		Гамлет Зінківський (фото відкритого доступу Інтернет) 3	Художник-графік виражає в своїх творах задум, історію, філософію. Наразі, автор іронізує над непевністю та швидкоплинністю усіх людських «досягнень» у життєвому змаганні. Мурал не просто оживляє стіну службової споруди. Він змушує замислитися над суттєвими питаннями життя, нагадує, що все минає.
3		Роман Мінін (фото відкритого доступу Інтернет) 3	Особливо цікавими є його роботи в стилі трансмонументалізм. За своїм виглядом вони нагадують строкатий килим, але при детальному розгляді можна дізнатися якусь неймовірну історію. Також у художника є й цікаві мурали. Наприклад, цикл робіт, присвячених шахтарям, які стають відомими по всьому світу.

Висновки. Середовище, у якому ми знаходимось, активно впливає на людську підсвідомість, навчає певним цінностям, додає енергії, або, навпаки, «висмоктує» її у людини. Сірі однакові квартали соціалістичного новоostroю нівелюють особистості, привчають до однакових думок, відбирають індивідуальність мислення. Сучасний підхід у архітектурному середовищі висуває вимоги креативного індивідуального ставлення до кожного середовищного об'єкту. Активна робота кольору в архітектурних спорудах, стріт-арт – мурали та графіті-композиції, елементи ленд-арту, що відрізняються, відповідно умовам ландшафту, створюють розмаїття середовища. І дуже важливу роль у підкріпленні такої індивідуальності можуть відігравати саме арт-об'єкти: мурали та графіті. Сьогоднішнє середовище центру Харкова може яскраво підтвердити активний вплив такого підходу на містян. Але, чим ближче до спальних районів, окраїн міста, тим менше можна знайти відповідних елементів. Світ, у якому люди проводять більшу частину свого життя, має бути яскравішим, креативнішим, кожного разу інакшим. Саме

тоді виростатиме креативне покоління молоді.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Куди рухається людство: електронний ресурс: режим доступу:<https://suspilne.media/47116-kudi-ruhaetsa-ludstvo-7-faktiv-pro-naselenna-svitu/>

2. Паблік арт – це... електронний ресурс; режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B0%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BA-%D0%B0%D1%80%D1%82> 2.

**МОТИВ ДРЕВА ЖИЗНИ И ЕГО АЛЛОМОРФЫ
В ГРАФИЧЕСКИХ ПРОИЗВЕДЕНИЯХ Г. И. НАРБУТА**

Порожнякова Наталья Евгеньевна,
кандидат искусствоведения,
преподаватель Коммунального заведения
«Одесский художественный колледж имени М. Б. Грекова»
г. Одесса, Украина

Аннотация. Статья посвящена исследованию влияния содержательной основы мифологических и символических мотивов на стилеобразование модерна (на примере графических произведений Г. Нарбута).

Ключевые слова: модерн, мифологические мотивы, символические мотивы, Г. Нарбут, Древо Жизни.

Введение. Творчество художника-графика Г. Нарбута принадлежит сложному периоду начала XX века, когда искусство переходило от мимесиса реализма к мифологизму модерна (далее – к индивидуальному мифотворчеству авангарда). Многие произведения Г. Нарбута выполнены в стиле модерн.

Модерн, в соответствии со своим наименованием, стремится к новому, но, в то же время он имеет созвучия с архаикой, черпая в ней и по-своему воплощая устойчивые образы утраченной гармонической картины мира. Обращение к национальной мифологии расширило временные и пространственные границы искусства и во многом определило высокую степень обобщения изобразительного языка модерна. Профессиональное искусство восстанавливало связи с народной культурой. Это касалось как содержания, так и формы выражения.

Языческая мифологема «Мировое Древо» была востребована мастерами модерна как устойчивая жизнеутверждающая модель мира. Она послужила содержательной и структурной основой произведений многих художников

этого периода. Образ Мирового Древа характерен для мифопоэтического сознания, он воплощает «универсальную концепцию мира» [9, с. 398]. Древо Жизни является одним «из вариантов образа древа мирового» [9, с. 396]. Образ Древа Жизни присутствует во многих вариантах оформления журнала «Мистецтво», выполненных Г. Нарбутом.

Цель работы. Целью настоящей статьи является изучение интерпретации мотива Древа Жизни в графических произведениях Г. Нарбута в сравнении с древними источниками.

Материалы и методы. Методы исследования. Используется компаративный метод в его типологическом аспекте. Это позволяет выявить и показать мифологемы художественных образов, присущих славянскому искусству с древнейших времен. Для художественного анализа произведений используются также сравнительно-исторический метод и метод художественно-стилистического анализа. Для изучения влияния языческой и христианской иконографии в формировании новых средств выражения произведений искусства модерна применяется иконографический метод. Важный для нашего исследования иконологический метод помогает раскрыть художественный смысл изображения.

Материалы. Мотив Мирового Древа (Древа Жизни) взаимосвязан (часто заменяем) образами Космической горы, человека-героя, который по выражению Дж. Кэмпбелла «сам является центром мира, пуповиной, через которую энергии вечности вливаются во время» [5, с. 46]. Образ человека и мотив Древа Жизни взаимосвязаны в графических произведениях Г. Нарбута. В оформлении фронтисписа книги В. Нарбута «Аллилуйя» (1919) композиционной осью является дека кобзы – инструмента, позволяющего певцу соединять времена и пространства. Используя орнаментальный строй, график объединяет виноградную лозу (вариация Древа Жизни) с фигурой казака Мамаю. Целостность природы, слитой с человеком в органическое орнаментализированное целое – важнейшая стилистическая особенность модерна.

Соединение мотива Древа Жизни с образом женщины-матери, либо вообще с женским началом прослеживается в заставках журнала «Мистецтво» (1919) Г. Нарбута. В варианте заставки к тому же журналу (1919) изображена сидящая под деревом девушка. Её фигура и дерево объединены в декоративный орнамент.

В оформлении обложки «Мистецтва» (1919) художник использовал три образа, связанные с так называемым «пупом земли»: дерево, гору и человека. В центре композиции показан огромный треугольник (мотив Космической горы) сотканный из мелких чёрных и белых треугольничков. Его изображение и композиционно и символически «держит» остальные детали рисунка. Тема «белого и чёрного» («света и тьмы», «добра и зла», «смерти и воскресения») важна для Г. Нарбута не только как для художника-графика, но и как символиста. Слева от вершины треугольника-горы мастер изобразил солнце, на фоне которого показана голова человека. Но это солнце чёрного цвета, и это не случайно. Чёрное солнце связано с хтоническими силами или тёмной стороной человеческой души [4, с. 312]. В правой руке человека – серп (он изображён под чёрным солнцем). Серп символизирует смертность, а также заход или истощение силы солнца [4, с. 299]. Справа от чёрно-белого треугольника-горы симметрично солнцу нарисованы летящие по кругу ласточки. Ласточка олицетворяет надежду, приход весны, а в христианстве – это символ воскресения. Круг из ласточек изображён над Древом Жизни. Фигура человека движется в левую сторону треугольника-горы, т. е. в сторону смерти (создаётся впечатление, что человек уходит), но лицо и поднятая левая рука развёрнуты в сторону возрождения и света. Что же в целом могут означать все эти символы? Предчувствие художником близкой смерти или размышление о путях искусства?

Во фронтисписе журнала «Мистецтво» (1919) из собрания ХХМ в центре композиции вместо треугольника-горы показана колонна (соединяющая верх и низ) состоящая из чёрно-белых ромбов. На фоне чёрно-белой колонны изображён летящий крылатый белый конь, который в мифологии

символизирует Солнце, космическую творящую силу, жизнь, свет [4, с. 187-188]. Слева от колонны показан казак-Мамай в традиционной позе, но на его лице нет глаз. Фигуру казака визуально уравнивает странное и несуразное изображение какой-то фабрики. Над её крышей возвышается несоразмерно большая труба, напоминающая гору. Таким образом народ (который олицетворяет казак-Мамай [1, с. 21]) – слеп и не видит подмены понятий: величественные космические символы (Космическая гора) заменяются грубыми конструкциями (труба фабрики), которые хоть и отдалённо напоминают древние образы, но в них нет гармонии. В этом графическом произведении заключён своеобразный протест художника против окружающей обстановки как в государстве в целом, так и в искусстве.

Выводы. Г. Нарбут, как и другие художники конца XIX – начала XX вв. используя древние символы, создают свой индивидуальный миф, корни которого уходят в глубинные пласты человеческой культуры. Тем самым, через искусство осуществляется гармонизация человека и Природы.

ЛИТЕРАТУРА.

1. Білецький П.О. Георгій Нарбут. Альбом. – К.: Мистецтво, 1983. – 119 с.
2. Гнатюк Володимир. Нарис української міфології / Упоряд. авт. вступ. ст. та прим. Кирчів Р. – Львів: Інститут народознавства Національної Академії наук України, 2000. – 263 с.
3. Золотослов. Поетичний космос Давньої Русі / Упор., передмова та переклади М. Москаленко. – К.: Дніпро, 1988. – 296 с.
4. Купер Дж. Энциклопедия символов. – М.: Ассоциация Духовного Единения «Золотой Век», 1995. – 412 с.
5. Кэмпбелл Дж. Тысячеликий герой / Пер. с англ. А. П. Хомик. – М.: Рефл-бук, АСТ, К.: Ваклер, 1997. – 384 с.
6. Музиченко Ярослава. Дерево життя // Дмитренко Микола, Іванникова Людмила, Лозко Галина, Музиченко Ярослава, Шалак Оксана.

Українські символи. – К.: Редакція часопису “Народознавство”, 1994. – С. 59-72.

7. Рыбаков Б.А. Язычество древних славян. – 2-е изд., испр. – М.: София, Гелиос, 2002. – 592 с.

8. Тарасенко О. Інтерпретація архетипа моделі мира в живописі авангарда. Пит Мондріан // Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті: Зб. Наук. пр. Харківського художньо-промислового інституту. – 1999. – Вип. 4-5. – С. 59-66.

9. Топоров В.Н. Древо мировое // Мифы народов мира. Энциклопедия: В 2 т. – М. : Сов. энциклопедия, 1991. – Т.1. – С. 398-406.

HISTORICAL SCIENCES

ТРИПІЛЬСЬКА СПАДЩИНА В РОБОТІ ДОНЕЦЬКОЇ МАЙСТРИНИ ЛЮДМИЛИ ОГНЕВОЇ

Касьян Валентина Олександрівна

студентка

Донецький національний університет

імені Василя Стуса

м. Вінниця, Україна

Вступ. Українська культурна спадщина з давніх давен славилася унікальною вишивкою. Майстрині упродовж сотень років виготовляли шедеври, наповнюючи кожний елемент певним змістом, який передався у спадок з поколінь в покоління. З плином часу, працю майстринь замінили швидкі машини, але залишаються жінки, які самовіддано вишивають і донині. Однією з майстринь є Людмила Огнева – громадська діячка, журналістка, дослідниця й майстриня-вишивальниця, яка все своє життя присвятила вивченню, зібранню та відновленню орнаментів рушників та вишиванок.

Мета роботи. Ми звикли вивчати історію, яка відділена від нас десятиліттями та століттями, забуваючи про те, що історія створюється кожен день, а створюють її – талановиті люди. Метою цієї роботи є введення в науковий обіг робіт Л. Огневої, які відбивають відгомін трипільської символічної спадщини.

Матеріали та методи. Методологічною основою роботи є: метод історизму, ретроспективний метод, культурно-історичний та системний методи, метод порівняння та зіставлення. Основними джерелами для упорядкування цієї роботи стали результати досліджень вчених трипільознавців, фотоджерела сучасних орнаментальних композицій українських рушників та вишиванок з колекції Людмили Огневої.

Результати та обговорення. Сама вишивальниця говорить, що вишивкою стала займатися свідомо лише у зрілому віці. До цього часу пані Людмила не надавала вишивці великого значення, проте час від часу займалася нею. На разі, вона володіє більш ніж стома техніками. Проте найулюбленішою залишається стиль «калачиком», що притаманний саме подільському краю.

Основна мета її роботи полягає у зібранні етнічних візерунки з різних куточків України та світу. Вона їздить по містам та селам і збирає народні символи, як фольклор. Реставрує (чи створює свої орнаменти), описує, аналізує символи, їх розташування і тільки потім презентує суспільству.

У різний час вона була натхненницею та організатором кількох клубів народної творчості в Донецьку, таких як “Світлиця”, “Чарівниця”. Пані Людмила неодноразово у своїх інтерв’ю наголошувала, що ще з далекого 1996 року вони займалися відродженням української вишивки на Донеччині, популяризували її на обласному рівні.

Після виїзду з окупованого Донецька, майстриня продовжила популяризувати українську вишивку і свій творчий доробок територією України і за її межами. Одна з перших її виставок пройшла у Львові, де була представлена колекція «З нами Бог та Україна». Орнаменти експозиції присвячені особистостям, чия діяльність вплинула на історію України. Серед них: орнаменти, що присвячені діячам Княжої доби та Козаччини, шістдесятникам, діячам культури і церкви та просто легендарним персонажам. За словами пані Людмили, основним критерієм для добору в серію була присутність тієї чи іншої особи у різних проявах народної творчості. У колекції переважають саме чоловічі сорочки, проте є і жіночі. Як пише сама дослідниця, жіночі сорочки здавна прикрашалися узорами у вигляді хвильок, зигзагів, зубців, пружків, діагональних разків, квіток та квіткових розеток. Чоловічі – стрічковими орнаментами з ромбів, квадратів, прямих хрестів, стилізованих дубових чи букових листочків. Якщо в жіночих сорочках орнаментувався переважно 38 комірець, рукав та поділ, то в чоловічих – комірець і груди. В усьому цьому закладався якийсь зміст, який відновити навряд чи вдасться.

Дехто припускає, що орнаментування відіграє роль оберегу, а тому прикрашалися ті частини одягу, які вважалися рубіжними для проникнення злих духів у тіло людини. Але достовірної інформації про це, переданої на рівні легенд, нема.

Тож, дійсно, вишиванка кожного діяча немов описує його характер. Цікавою є вишиванка Богдана Хмельницького. Вона, можна сказати, виконана в традиційному українському стилі. Дубові листочки, переплетені з листям хмелю, що стеляться вздовж безконечника, що утворений з хрестів – символ гідності, твердості та рішучості. Такий орнамент відходить до народного культу гетьмана Б. Хмельницького. Але, на відміну від вишиванки Є. Коновальця, яка теж представлена в експозиції, тут майже відсутні геометричні чи флоральні орнаменти, що відсилають нас до трипільської епохи.

У фрагменті з відновленої Л. Огневою вишиванки першого голови ОУН геометричні візерунки переплітаються з флоральними мотивами. Так акцентним стає дубове листя з жолудями, вишиті яскраво-зеленими, коричневими та золотистими нитками, символ чоловічої мужності, сили, відваги. Поряд розташована композиція з «кудрявців» та ромбів, у центрі яких розташовано крапку. Цей знак зустрічається в трипільській культурі, але, переважно був характерний для жінок бо є ідеограмою родючості (наприклад, вагітна жінка, мала насити на собі такі знаки, доки не народить). Проте у цьому випадку, може означати добробут. Кудрявці можуть означати гармонію між добром і злом, вказувати на особливе призначення людини у цьому світі.

Дійсно, вражаючим є те, як ідеограми, зашифровані у вишивці майже повністю відображають основні напрями діяльності тих чи інших осіб.

У майстрині є ще декілька колекцій. Наприклад, колекція «Незламний дух» представляє вишивки жінок-політв'язнів. Вишивальниця наголошує, що це не зовсім звична вишивка, адже для політв'язнів вона була способом збереження гідності та ствердження позиції. Цикл «Подарунки предків» представив приклади ритуальної вишивки різних регіонів України. Серед них святкові серветки, весільні рушники, котильйони, обереги, вишиті рушники,

створені до народження людини. Кожен експонат через символи демонструє ставлення українців різних регіонів до різних життєвих подій. Серія «Зрине слово», на якій хочемо акцентувати свою увагу, збрала християнські символи в українській вишивці різних часів. Проте, багато символів з роботи майстрині вказують не скільки на їх християнське походження, скільки на прадавнє.

На ілюстрації (Рис. 1) представлений фрагмент вишивання, який складається виключно з композиції чотирьох Дерев Життя, перехрещених ромбів та безконечників. На ілюстрації (Рис. 2) представлений фрагмент, на якому також зображено Дерево Життя, але вже в оточенні двох пав. Зважаючи на численні дослідження, можемо сказати, що у такій конфігурації Пави є певним прототипом Богородиці, до того ж вишивка виконана у голубих тонах, що за християнською традицією є кольором Божої Матері.

Рис. 1. Вишита серветка з колекції «Зрине слово», «християнські мотиви».

Майстриня – Людмила Огнєва.

Рис. 2. Вишита серветка з колекції «Зрине слово», «християнські мотиви».

Майстриня – Людмила Огнєва.

На ілюстрації (Рис. 3) представлений, напевно, найцікавіший фрагмент

для аналізу. Центральне місце композиції займає восьмикутник, щедро заповнений ромбічним орнаментом. Восьмикутник – характерна знакова деталь українського орнаменту (вписаний у коло). Він означає Різдваву зірку, зірку діви Марії. Восьмикутник у середньовічній теологічній системі був також знаком Хреста, де Бог представлений вісім разів. Восьмикутник немов вписаний у квадрат, символ землі, достатку, по боках якого розташувалися перехрещенні ромби, символи родючості. Квадрат оточений у раму, всередині якої знаходиться композиція з хрестів та напівсвастик, які були дуже характерними ще за часів енеоліту. Ці напівсвастики утворюють особливу форму безконечника і захищають енергетику власника від злих сил та людей. Далі бачимо антропоморфні зображення жінок з ідеограмою ромбу, скоріш за все, це Рожаниці (прадавні покровительки пологів), які вписані у трикутники, що у свою чергу символізують частини тіла, де починається нове людське життя. Це зовсім не характерно для християнських мотивів вишивки, проте має потужний зв'язок з дохристиянськими культурами. Завершується композиція ідеограмою квадрату, який оздоблений безкінечником з «прадавної» напівсвастики та композиції з хрестів.

Рис. 3. Вишита серветка з колекції «Зрине слово», «християнські мотиви».

Майстриня – Людмила Огнєва.

Висновки. Таким чином, українська майстриня дуже часто використовує у своїх вишивках трипільські символи. Найрозповсюдженішими у її роботах є наступні символи:

- Ромби (різноманітні за формою, начинням, з крапками, перехресні,

тощо)

- Квадрати
- Кола та солярні знаки
- Хрести
- Напівсвастики
- Дерево Життя
- Берегиня (антропоморфні стилістичні зображення жінок)

Тож можемо зробити висновок, що в українській традиційній вишивці, зокрема у колекціях Людмили Огневої відбилася та складність релігійно-історичної ситуації, яка склалася на території українських земель після їх хрещення. З приходом християнства було винищено багато язичницьких надбань культури, проте вони міцно закріпилися у народній пам'яті, подекуди трансформувались у так звані «християнські» традиції.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Антонович Д. Український орнамент. Українська культура: лекції за редакцією Дмитра Антоновича. К. : Либідь, 1993. С. 385–404.
2. Бельовальченко Г. Традиційний український орнамент треба шукати у фольклорі, – інтерв'ю з майстринею і дослідницею вишивки. Інтернет-газета Дивись.info URI:<https://dyvys.info/2017/05/18/tradytsijnyj-ukrayinskyj-ornament-treba-shukaty-u-folklori-interv-yu-z-majstryneyu-i-doslidnytseyu-vyshyvky>
3. Годенко-Наконечна О. Композиційні особливості Трипільсько-Кукутенської абстрактно-геометричної орнаментики. URL: <http://sm.etnolog.org.ua/zmist/2012/4/41.pdf>
4. Мельничук Ю. О. Семантика українських вишитих рушників. Народне мистецтво. 2004. № 3-4. –С. 5-10.
5. Терещук Г. Історію України у вишиваних орнаментах презентувала у Львові переселенка з Донецька. Ел. ресурс: Радіо Свобода. 21.04.2017р. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28444766.html>

6. Ткачук Т. М., Мельник Я. Г. Семіотичний аналіз трипільсько-кукутенських знакових систем (мальований посуд). Івано-Франківськ: Плай, 2000. 238 с.

7. Трипільська цивілізація у спадщині України : конф., присвяч. 110-річчю відкриття трипільської культури (матеріали та тези доп. конф., що проходила у Києві 30-31 трав. 2003 р.) / Укр. благодійний фонд "Трипілля", Всеукр. т-во "Просвіта" ім. Т. Г. Шевченка; редкол.: І. Т. Черняков (голов. ред.) [та ін.]. – Київ: Просвіта, 2003. – 325 с. : іл.

CULTUROLOGY

СПЕЦИФІКА АКТОРСЬКОГО ТРЕНІНГУ В СУЧАСНИХ ДИТЯЧИХ ТЕАТРАЛЬНИХ ГУРТКАХ

Абрамовіч Олена Олександрівна

кандидат педагогічних наук

доцент кафедри режисури та майстерності актора

Делін Кристина Анатоліївна

магістр

Київський національний університет

культури і мистецтв

м. Київ, Україна

Вступ. Сучасна педагогічна наука розглядає театральне мистецтво як один із провідних освітніх впливів на формування особистості дитини, її світогляду, духовного потенціалу. Воно має велике виховне і пізнавальне значення, оскільки дозволяє значно збагатити життєвий досвід, задовольняти інтереси до навколишнього світу і соціуму, сприяє формуванню духовного світу. Процес формування цілісної творчої особистості найбільшою мірою сприяє синтез мистецтв, що дозволяє розглядати театральну діяльність дитини як найбільш природно-відповідну та цілісну систему соціальної та естетичної освіти та виховання.

Особливу увагу в процесі викладання акторської майстерності в дитячому театральному гуртку приділено практичним заняттям – психофізичним тренінгам, що сприяють виробленню необхідних професійних вмінь та навичок.

Мета статті – виявити особливості дитячого акторського тренінгу, проаналізувати його основні завдання та методи проведення в умовах театального гуртка.

Матеріали та методи. Застосовано типологічний метод, спрямований на

виявлення та визначення особливостей акторського тренінгу в контексті викладання в аматорських театральних гуртках для дітей; метод системного аналізу та синтезу, завдяки якому викладання акторської майстерності в дитячих театральних гуртках було розглянуто як частину сучасної театральної педагогіки; метод теоретичного узагальнення – для підведення підсумків дослідження.

Результати та обговорення. Зазвичай програма дитячого театального гуртка передбачає поділ на розділи: акторська майстерність, сценічна мова, сценічний рух, загальним об'єктом впливу яких є психофізичний апарат дитини, головною метою – вміння діяти в образі, а загальною формою навчання – теоретичні і практичні заняття.

Практичні заняття спрямовані на формування психофізичного апарату дитину засобами вербальної виразності, пластичної культури та психологічних реакцій (оцінки чинних факторів та вироблення відповідної стратегії поведінки персонажа). У театральній педагогіці вони реалізуються у форматі комплексних тренінгових занять, в яких поєднано вправи зі сценічного руху, сценічної мови та майстерності актора або форматі акторських етюдів – універсальних вправ, що застосовуються в кожному з означених розділів навчальної програми, з акцентом на їх специфіці.

Дослідники наголошують на виключному значенні тренінгу як унікального елементу системи навчання, що спирається на накопичений людський досвід. Л. Лимаренко наголошує на базуванні тренінгової форми навчання на методиці участі – так званому партисипаторному підході, коли «весь колектив є учасником організованого процесу навчання, спрямованого на опанування знаннями та способами інтелектуальної і практичної діяльності» [4, с. 82], а результатом є рух до особистісного розвитку, самодостатності та творчості. Відповідно дитина не лише отримує нові для себе знання з акторської майстерності, а й можливість одразу використати їх на практиці, що сприяє виробленню та формуванню необхідних вмінь та навичок.

Одним із варіантів послідовності проведення тренінгу творчої

психотехніки учасника дитячого театрального гуртка є:

– вправи на колективність, організованість, зосередження, закінченість дії та ін.;

– вправи на розвиток спостережливості, фантазії, уяви, пам'яті, орієнтації в просторі, просторового бачення, внутрішньої мови, асоціативного мислення та креативного зорового сприйняття, а також вміння бачити дію в умовах вигадки в динаміці;

– вправи на розвиток сенсорних вмінь, слухової, зорової, нюхальної, тактильної пам'яті, зокрема креативного слухового сприйняття, пам'ять комплексних чуттєвих художніх образів, а також виконання дії з уявними і реальним предметами та ін.;

– вправи на розвиток креативних навичок м'язової уваги та пам'яті, спрямованих на удосконалення рухового та м'язового сприйняття дитини;

– вправи на розвиток креативних навичок фізичного самопочуття дитини, на логіку, безперервність та завершеність дії; дії з уявними предметами, вправи, спрямовані на розвиток емоційної пам'яті, пам'яті внутрішнього сприйняття, взаємодії з партнером;

– вправи на розвиток характерності, що передбачають виправдання певного фізичного самопочуття та дії в запропонованих обставинах.

Під час викладання акторської майстерності в театральних гуртках для дітей психофізичний тренінг сприяє звільненню від м'язової напруги, оскільки тілесна напруга заважає роботі уяви та емоційному переживанню; активізації фантазії, що є важливою ланкою творчого пошуку і джерелом наповнення рухів дитини різноманітним та осмисленим змістом, спілкування та взаємодія з опрацюванням невербальних засобів спілкування – інтонації, міміки, рухів, жестів та їх змісту, зокрема контексті, підтексту та атмосфери.

Протягом першого ступеня навчання в театральному гуртку викладачем акторської майстерності створюється гнучка, диференційована методика, в якій поєднано загальнопедагогічні та творчі завдання навчання – збереження в дитині її індивідуальної природи, зацікавленості новим, самовираженням в грі,

побудові навчального процесу як режисерської гри, формування на основі творчого досвіду дитини ігрового багатоваріантного мислення. Творчий досвід відвідувачів театрального гуртка накопичується в результаті створення ігрових образів персонажів в різних формах навчально-творчих робіт, наприклад, інсценування віршів, інсценування пісні, інсценування казки, а також в навчальних етюдах та вправах [5, с. 179].

Використання різних вправ з фізичного тренінгу у поєднанні з дидактичними іграми та завданнями лежить в основі традицій народної культури, і зокрема фізичної, що ступить гарантією міцності та ефективності у власне дитячій театральній педагогіці.

Аналізуючи проблематику впровадження елементів сценічного руху та прийомів театральної педагогіки в загальноосвітній процес в умовах дитячого театрального гуртка, О. Гребенкін виділяє п'ять напрямків і ступенів: усвідомлення вчителем значущості зовнішнього, тілесного вираження різних цілей, бажань та вчинків (відстеження та відбір); уміння вчителя та учня читати поведінку людини за фізичними проявами дій (початок освоєння «зовнішньої» акторської техніки); володіння вчителем осмисленою мізансценою групи (початкове освоєння єдності «зовнішньої» та «внутрішньої» техніки поведінки); введення в хід заняття коротких ігрових фізичних вправ, спрямованих на релаксацію найбільш напружених фізичних та психічних центрів [3, с. 8].

У контексті специфіки діяльності дитячого театрального гуртка, акторський тренінг не лише сприяє «удосконаленню пластичної нервової системи та допомагає відшліфувати і зробити гнучким та яскравим психофізичний інструмент» [1, с. 290] маленького актора, а й значно актуалізує творчий потенціал, серед іншого сприяє розвитку сприйняття, набуття 'язової свободи, звільнення від затискання та ін. [2, с. 2].

Як правило, всі вправи психофізичного тренінгу після їхнього освоєння, а також залежно від контексту, постійно наповнюються новим змістом.

Висновки. Головною метою акторського тренінгу як невід'ємного компонента творчого саморозвитку особистості в контексті специфіки дитячого

театрального гуртка є розвиток творчого компонента особистості шляхом психофізичних вправ, а завдання полягають у формуванні здатності імпровізувати, розвитку вміння аналізувати та синтезувати власні відчуття, розвитку мовного апарату, розвитку пластичних можливостей тіла, розвитку вміння взаємодіяти з партнером та ін. Надзвичайно важливим в рамках психофізичного тренінгу є вибір вправ та наповнення їх змістом з урахуванням індивідуальних здібностей учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гиппиус, С. В. Гимнастика чувств. Секреты развития психики. Санкт-Петербург : Прайм -ЕВРОЗНАК, 2003. 351 с.
2. Грачева Л. В. Тренинг внутренней свободы. Актуализация творческого потенциала. Санкт-Петербург : Изд-во «Речь», 2005.
3. Гребенкин А. В. Проблема взаимосвязи внешней и внутренней техники актера на уроке сценического движения в детском театральном образовании : автореферат дис.кандидата педагогических наук : 13.00.01 / Исслед. центр эстетического воспитания. Москва, 1996. 22 с.
4. Лимаренко Л. І. Тренінг як форма навчання у студентському театрі вищого навчального закладу гуманітарного спрямування. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції, «Наукові дні». 2008. С. 80–83.
5. Проскудин Ю. П., Литовченко Л. В., Акулина В. С. Школьный учебный театр в формировании социальной активности подрастающей личности. Вестник Тамбовского университета. Серия : Гуманитарные науки. 2011. № 12-1 (104). С. 173–180.

ФЕНОМЕН ТЕАТРАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ: МИНУЛЕ І СУЧАСНІСТЬ

Абрамовіч Олена Олександрівна,

кандидат педагогічних наук

доцент кафедри режисури та майстерності актора

Чорна Вікторія Володимирівна

магістр

Київський національний університет

культури і мистецтв

м. Київ, Україна

Вступ. На сучасному етапі розвитку суспільства театральна педагогіка розглядається не лише як спеціальна професійна дисципліна творчих вузів та/або окремі прийоми одного з напрямів освітньої галузі «Мистецтво», а як цілісна система освіти, яскравими представниками якої є лідери професійної театральної школи та загальної освіти.

Цінність театральної педагогіки полягає в її гуманістичному принципі, в якому акцент зроблено на особистість на сучасному етапі театральна педагогіка знаходить яскраве вираження як в різноманітному практичному досвіді, так і в його аналізі та теоретичному осмисленні. Проте багато ресурсів театральної педагогіки лишають незатребуваними, що свідчить про її багатий потенціал та актуалізує дослідження означеної проблематики в контексті тенденцій розвитку театального мистецтва і педагогіки початку ХХІ ст.

Дослідження стану педагогіки в професійному та аматорському театрі в історичній ретроспективі і на сучасному етапі окрім практичних потреб, представляє інтерес в плані вивчення історії розвитку театральної думки, а відтак і формування майбутнього театального мистецтва і театральної педагогіки.

Матеріали та методи. Застосовано історико-культурний метод, що посприяв розгляду генези та розвитку театральної педагогіки в контексті еволюції театального мистецтва ХХ – початку ХХІ ст.; типологічний метод,

спрямований на виявлення та визначення особливостей формування театральної педагогіки, а також метод системного аналізу, завдяки якому розглянуто прийоми та методи театрального мистецтва в контексті педагогіки.

Результати та обговорення. Формування театральної педагогіки, як і більшості змістовних явищ у галузі гуманістичної педагогіки та педагогіки мистецтва припадає на період кінця XIX – початку XX ст. і безпосередньо пов'язане з розвитком режисерського театру. Дослідники наголошують на тому, що перший період розквіту театральної педагогіки припадає на 1920-ті рр., а етапом активного розвитку називають 1960-1970-ті рр. [3, с. 48].

Точки розквіту пов'язують із подоланням кризових періодів, коли проблеми «розлюднення людини» постають особливо гостро і потрібні максимально ефективні способи гуманізації спільноти та освіти.

Поняття театральної педагогіки в кожній країні пов'язане з творчістю провідних акторів і режисерів – реформаторів театру кінця XIX – початку XX ст. Наприклад, у Росії - з творчістю відомих акторів М. Щепкіна, У. Давидова. К. Варламова та режисера Малого театру А. Ленського ще в XIX ст.

У зв'язку зі сформованими історико-культурними факторами, саме театральні педагогічні аксіоми М. Щепкіна стали підґрунтям для власних педагогічних підходів реформаторів та поборників нового театру на території українських земель, корифеїв українського театру, відомих акторів і режисерів М. Кропивницького, П. Саксаганського, М. Садовського, І. Карпенка-Карого та М. Заньковецької. Означені аксіоми були сформовані на наступних принципах М. Щепкіна:

– актор має бути творцем та «майстром» сцени і відповідно формувати та розвивати власну індивідуальність як репрезентатора культурних цінностей (тобто бути всебічно розвинутою, освідченою особистістю високої культури, яка може зіграти будь-яку роль і перш за все передати глядачу загальнолюдські цінності);

– актор повинен сформувати власний стиль та характерну манеру гри, передусім надавши їй природності за рахунок відомого сценічного досвіду;

– актор повинен досягнути та розвинути в собі надзвичайну гнучкість, щоб бути в змозі грати як трагічні так і комічні ролі (тобто оволодіти навичками перевтілення та відчуття ролі, бути різноплановим актором, володіти різними стилями гри та ін.) [1, с. 169].

Проте безпосередньо театральна педагогічна традиція, метою якої є професійна підготовка майбутнього актора та режисера розпочалася з діяльності засновників Московського художнього театру К. Станіславського та В. Немировича-Данченка.

Спадщина К. Станіславського та його система навчання акторській та режисерській майстерності є основними джерелами всього театального процесу ХХ – початку ХХІ ст.

Метою театральної педагогіки є розкритість психофізичного апарату учня-актора. Театральні педагоги вибудовують систему взаємовідносин таким чином, щоб організувати максимальні умови для створення гранично вільного емоційного контакту, розкритості, взаємної довіри та творчої атмосфери.

Успішне вирішення означених завдань багато в чому визначається використанням у процесі навчання методів та прийомів театральної педагогіки, яка:

- розвиває навчально-пізнавальні та комунікативні здібності;
- сприяє формуванню світогляду, інтелекту, образного мислення, творчого потенціалу та «духовних сил» особистості;
- сприяє становленню моральних якостей, виробленню ставлення до норм поведінки та закріпленню їх через емоційне переживання на основі тісного зв'язку уявлень та оцінок із життям та особистим досвідом [4, с. 53].

У працях таких учнів Станіславського, як Є. Вахтангов, В. Мейєрхольд, А. Товстоногов, А. Ефрос та ін., театральна педагогіка набула свого статусу, змісту, але не вийшла за межі професійного навчального закладу та театру.

Протягом усього часу існування професійної акторської школи ведеться пошук ефективних шляхів розвитку акторських здібностей – узагальнюються та аналізуються знання, накопичені роками практики, переосмислюються

відкриття у галузі сценічної педагогіки найбільших майстрів театру К. Станіславського, М. Чехова, Є. Вахтангова, В. Мейєрхольда, Б. Брехта, Є. Гротовського та ін.

Теоретики і практики театральної педагогіки нерідко стикаються з проблемами, які не вирішуються лише за допомогою відомих методів педагогіки або театрознавства, що потребують залучення знань та досвіду низки гуманітарних та природничих наук [2, с. 4]. Акторська творчість – особливий вид творчості, де основними робочими інструментами є і душа, і тіло творця. Тому комплексний підхід до вивчення природи акторської творчості передбачає звернення до наук, що вивчають людську природу, і в першу чергу – до психології та фізіології.

Становленню театральної педагогіки багато в чому сприяли філософські роботи провідних науковців, що надавали виняткового значення проблемам формування творчої особистості, дослідженню філософських основ творчості (Н.А. Бердяєв, В.М. Соловйов та ін.). Основні принципи театральної педагогіки як однієї з творчих за своєю природою збігаються з культуротворчими принципами. Оскільки роль театральної педагогіки полягає в тому, щоб розкрити та сформувати розвинену гармонійну особистість студента, театральна педагогіка прагне сформулювати систему взаємовідносин таким чином, щоб організувати доступні умови для емоційного прояву, розкнутості, взаємної довіри та творчої атмосфери.

Театральна педагогіка пропонує ряд методів, що сприяють ефективному формуванню таких якостей, як творча уява, вибірковість сприйняття, здатність до аналізу та синтезу інформації, що сприймається, виразу емпатії та ідентифікації, до самоорганізації психічних проявів та самокорекції поведінки.

Висновки. Театрально-освітній процес завдяки власній унікальній синтетичній ігровій природі є могутнім засобом виховання завдяки «проживанню» духовно-моральних образів людства. Педагогічні погляди минулих століть формують на сучасному етапі удосконалені та перероблені педагогічні правила становлення майбутнього актора-професіонала через

участь в театральному шкільному колективі.

Сучасна театральна педагогіка комплексно підходить до розвитку всього спектру сенсорних здібностей учнів та студентів, одночасно відбувається формування компетентностей вчителів у створенні атмосфери міжособистісного спілкування в колективі, де на основі історичного театального спадку розширюється галузь самостійно творчо-розумової діяльності особистості, що створює комфортні на природні умови для процесу навчання-спілкування.

Використання традиційних прийомів театальної педагогіки сприяє природному творчому та освітньому процесу, здійснюють позитивний емоційний вплив на процес навчання, підвищують результативність навчання і роблять його більш плідним, посилюючи інтерес до майбутньої професії та мотивацію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Игнатова И. Б., Борзенко Д.А. Педагогические воззрения М. С. Щепкина. Теория и практика общественного развития. 2011. Теория и практика общественного развития. 2011. № 2. С. 168–172.

2. Кошечая Е. А. Театральная школа и проблемы развития актерских способностей: автореф. Дис. канд. Искусствоведения: 17.00.01. Санкт-Петербургская академия театрального искусства, 2009. 26 с.

3. Никинина А. Б. Театральная педагогика в образовании в России и за рубежом. Школьные технологии. 2019. № 5. С. 47–51.

4. Яковлюк С.М. Методы и приемы актерского мастерства в подготовке. Учителя XXI века. Вестник МГОУ: Серия Педагогика. 2012. № 2. С. 50–55.

СУЧАСНЕ СЦЕНІЧНЕ МИСТЕЦТВО У КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Голуб Катерина Вадимівна,
аспірант
Київський національний університет
культури і мистецтв
м. Київ, Україна

Вступ. Осмислення культурної самоідентифікації в контексті сучасної культури наразі лишається однією з найбільш значущих та актуальних проблем гуманітарного знання.

Особливе місце серед соціальних інститутів, що привертають людей до найцінніших традицій і взірців у процесі активізації етнонаціональної самосвідомості, займають сценічні мистецтва, в кращих творах якого відтворюються риси етнокультурної ідентичності та цінні традиції народу як суб'єкта власної історії та культури. Це актуалізує дослідження творчих практик сценічного мистецтва, що реалізують у видовищно-ігрових формах реконструкцію та актуалізацію етнокультурної ідентичності.

Матеріали та методи. Застосовано комплекс загальнонаукових та культурологічних підходів і методів (аналітичний, теоретичний, типологічний, історико-генетичний метод та ін.), що дозволили узагальнити та осмислити багатий матеріал, пов'язаний з проблемою вивчення сучасного сценічного мистецтва у контексті культурної ідентичності. Архітектонічний підхід дозволив розкрити дане питання з позиції розуміння культури як складно організованої та динамічної цілісності, генезу якої складають процеси нашарування різних станів її історії, кожне з яких зумовлено пануванням певних ціннісно-сенсових доміант та відповідними конфігураціями культурного спадку.

Результати та обговорення. Процеси глобалізації та інтеграції культур, асиміляції та трансформації культурних цінностей та стереотипів, поширення

позанаціональної та транснаціональної масової культури виявляють дискусійність та онтологічну значущість змісту і репрезентації ідентичності в сучасному суспільстві [2, с. 93].

У контексті даного дослідження культурна ідентичність розуміється як «набір інтеріоризованих уявлень, ідей, рис, норм і форм поведінки, що змінюються під тиском середовища, етнічних лідерів і творчих особистостей в руслі заданої культури» [1, с. 29]. Звернення до культурної ідентичності зумовлено не запереченням ролі етнічної, конфесійної, політичної, правової, соціальної ідентичності, а тим фактом, що саме культурна ідентичність стає своєрідним синтезом зазначених вище ідентичностей, оскільки саме поняття «культура» передбачає інтеграцію та взаємодію етносу, релігії, політики, права, соціуму та ін.

Питання формування культурної ідентичності у сучасні соціополітичній та соціокультурній ситуації є надзвичайно складним. Культурна ідентифікація як усвідомлене прийняття культурних традицій, норм, цінностей та самоідентифікація як процес (і в певному сенсі результат) самовизначення та формування особистості особливо значущі в періоди нестабільності, кризи, що характеризуються зрушеннями у свідомості та самосвідомості культури, народу, суспільства і є основою процесів соціалізації та інкультурації особистості.

Складність реконструювання та актуалізації на сучасному етапі етнокультурної ідентичності посилюється комплексом таких деструктивних елементів, як тенденції перегляду історичного шляху етносу і зміщення акцентів у процесі трактування певних граней його досвіду, комерційний підхід до презентації певних елементів народної культури та ін.[3, с. 4].

Водночас своєрідною реакцією на означені елементи стало помітне підвищення інтересу до специфіки самосвідомості та життєдіяльності різних етносів. Незважаючи на інтенсивність інтеграційних процесів в сучасному світі багато народів зберігають та активно культивують власну самобутність в різноманітних видах творчості та спілкування.

Звернення до досвіду відтворення констант етнокультурної ідентичності на народного життя в творах сценічного мистецтва доречно у зв'язку з вимогами підвищення ефективності полілогу культур. Дослідники наголошують, що творчий та гуманістичний потенціал полілогу самобутніх культур в сучасному світі пов'язаний водночас як з розширенням кордонів сучасного інформаційно-комунікативного простору, так і з арсеналом виражально-зображальних можливостей удосконалення міжкультурного обміну і взаємодії [3, с. 5]. Оскільки сценічне мистецтво етнічних груп синтезує багато елементів народної творчості та види професійного мистецтва (музичного, хореографічного, театрального, виконавського), доречно розглядати його як суттєвий внесок у збереження найцінніших досягнень минулого, процес відображення особливостей етнонаціонального буття та унікального досвіду колективних переживань, в контексті вирішення завдання актуалізації народної самосвідомості.

Висновки. Взаємозумовленість феномену етнокультурної ідентичності та сценічного мистецтва етнічних груп сприяє формуванню творчої установки на лірико-романтичне звучання сценічних творів з метою активізації самосвідомості глядача та відчуття співпричетності до цінностей традиційної культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Губолго, М. Н. Идентификация идентичности: этносоциологические очерки. Москва : Наука, 2003. 764 с.
2. Ерохина Т. И. Репрезентация русскости на современной сцен: отечественный театр в поисках идентичности. Мир русскоговорящих стран. 2019. № 2. С. 92–102.
3. Шаева Л. А. Реконструкция и актуализация этнокультурной идентичности средствами национального театра: на примере молдавского театра : автореферат дис. канд. культурологии : 24.00.01 / Московский государственный университет культуры и искусств. Химки, 2010. 23 с.

POLITICAL SCIENCES

УДК: 32.327: 341.1.01

CONCEPTS AND TYPES OF STATE'S NATIONAL SECURITY

Zinchenko O. I.

Ph.D. student

V.N. Karazin National University, Kharkiv
Ukraine

Nowadays, security issues are becoming even more relevant as the number and scale of various threats and challenges increase, and many of them are global. National security is an integral attribute, a kind of categorical imperative of states' domestic and foreign policy. National security is a key concept in the architecture of the modern world, the individual, society and the state. That is why researchers' attention to reflection on national security issues continues. The concept of "state's national security» is characterized by a variety of approaches to define its essence. It shall be noted that the understanding of the national security meaning is influenced by the historical and political states experience, the nature of their political regimes, the peculiarities of the international situation within the specific historical period, foreign and military policy goals etc.

For today, the concept of national security is characterized in several ways and is determined based on many approaches. However, in our article we will try to systematize and develop a different approach to the definition of this concept, based on the experience of protecting the national security of key foreign countries. Thus, we define two approaches to defining the essence of the national security concept: theoretical and legal (legislative), according to which protective and defensive actions are provided.

It shall be noted that the "national security" term firstly appeared in political science after the II World War, when the United States passed the National Security Act in 1947, but was first used by US President Franklin Delano Roosevelt in his message from the US Congress in 1904. The methodological developments of the American political scientist Morgenthau continued where national security is understood as the security of citizens, society and the state as whole [1, p. 489].

French national traditions in developing approaches to national security are similar to American ones in terms of their ideological design. At the heart of the doctrinal approach to the problems of national security of the V Republic is the so-called "holism" [2]. The coming to power in 1958 of Charles de Gaulle and the establishment of the regime of the V Republic marked the beginning of a radical revision of the national doctrine of France. It was based on Charles de Gaulle's slogan "independence" and "greatness of France". The idea of French nation's security was reduced to the category of absolute values. This idea was further specified in the following provisions of the legislation, which in general have not become obsolete for France so far:

- Independent foreign policy;
 - Independent nuclear deterrence forces as the basis of national defense;
 - Rational management of the heritage - maintaining close ties with the former French possessions.
- The European integration organization was created on the initiative of France as a power strength of European countries [2].

From the effective date of the Law "On Military Defense" of July 29, 2009, Article 1 of the Decree of January 7, 1959, which defined national security as one that seeks to ensure at will, in all the circumstances and against all aggression forms, security and integrity of a territory, as well as the life safety [2]. Thus, the new law, which begins with the Article L1111-1, states: «The National Security Strategy aims to identify all threats and risks that may affect the nation's life, especially the protection of the population, the integrity of the territory and the sustainability of the

Republic institutions, and identify appropriate measures to be taken by the government. All the state policy contributes to national security».

Very significant is the content of Law 36/2015 of 28 September 2015 "On National Security" adopted by the Spanish legislature and better known as the Law "LSN", which allows the government to regulate situations affecting national security. The main purpose of this Law and its definitions in its third article is to protect the freedom and well-being of its citizens, to protect Spain and its constitutional principles and values, and to promote international security, together with its partners and allies» [3].

In Spain, security powers are shared between the state and the autonomous communities, so this Law aims to coordinate all state resources to respond effectively to new current threats.

The Spanish National Security Strategy is a document that sets out in details the strategic policy framework of national security policy, contains an analysis of the strategic environment, specifies the risks and threats to the Spanish security, and defines strategic directions in each area. It is developed at the initiative of the Prime Minister, who submits it for approval to the Council of Ministers, and is reviewed every five years or on the basis of exceptional ones.

National security in the Republic of Slovenia is defined as "a state in which the exercise of human rights and fundamental freedoms, harmonious economic, social and cultural development, as well as the achievement of other vital interests and actions for a democratic, sovereign, unitary and indivisible Republic of Slovenia" [4]. Slovenia's national security system is defined as a set of mechanisms necessary to protect basic social values from possible external or internal threats, to ensure the peace and freedom of its citizens, and to create opportunities for the society integral development and well-being [5].

The Law on National Security in the Republic of Croatia defines the following: "National security is a dynamic state of society and the state, which protects the territorial integrity, sovereignty and constitutional order of the country, guaranteeing the functioning of democratic institutions, fundamental rights and freedoms, resulting

in the fact that the country increases its wealth, develops, as well as realizes its national priorities "[6].

In general, all the analyzed legal definitions adopted in these shares that mainly, the key thing to ensure national security is the of protection democratic institutions functioning which are meant to enforce and implement the fundamental rights and freedoms by citizens. However, the only difference is the mechanisms through which such ideas are implemented, which is related to both national traditions and the duration of the democratic institutions development. The desire of the legislature to identify the person (citizen) with their natural and social needs and rights, which is common in most countries, testifies to the adoption and implementation of universal guarantees and democracy standards and it is a good sign of their development.

It shall also be noted that these examples necessity to ensure the integrity of statehood and territories reflection in national strategies and legislation, indicates the desire of states, whose borders are largely formed on national grounds, still preserve their identity and traditions. At the same time, such desires constitute the content and direction of national strategies, and are therefore protected by the highest acts of national legislation, regardless of the legal norms used in regulations.

Considering the theoretical approaches to the definition of "national security" should also be noted their diversity.

Thus, one of the classic definitions of national security belongs to scientists E. Azer and C. Moore - who formulated it as "physical protection of the state from external violent threats, mostly military ones" [7]. We think this definition is accurate because it correctly reflects the essence of the natural security content, regardless of the protection subject. Meanwhile, to characterize national security is given to E. Azer and Ch. Moore's term is somewhat narrow.

The definition proposed by the UNESCO Foundation for International Security is also valid. It defines the concept of national security as follows: " the state of society, where a set of state and social guarantees ensures its sustainable

development, protection of the basic nation interests, sources of its spiritual and material well-being from external and internal threats”[8].

According to O. Anisimov, «national security is the protection of vital interests of individuals (citizens), society and the state, as well as national values and lifestyle from a wide range of external and internal threats, different in nature, "political, military, economic, informational, environmental, etc.» [9].

M.Gvardiytsiv, P. Kuznetsov, V. Rosenberg defined national security as a mean where the state protects the national interests of the country in their broadest sense, including political, social, economic, military, environmental aspects, risks, related to foreign economic activity, weapons of mass destruction proliferation, as well as prevention of threats to the people’s spiritual and intellectual values [10].

Political scientist P. Belov notes that national security is the nation’s ability to meet the requirements needed for its self-preservation, self-reproduction and self-improvement with minimal risk of damage to the basic values of its current and future generations [11].

According to Kosolapov's position, national security is stability that can be maintained for a long time, a state of sufficiently reasonable dynamic protection from the most significant of the existing threats and dangers, as well as the ability to recognize such challenges and take timely actions neutralization [12].

O. Glazov defines the national security as the vital interests’ protection of the individual, society and the state in various life spheres from external and internal threats, which ensures the country’s sustainable development [13].

Thus, the content of the above national security definition interpretations, formulated and used by and political scientists and analysts at different times, shows that they, using different approaches, finally have made the common conclusion that the term “security” is almost identical to the term safety. The subject and / or object of such safety are different social relations and values, which is related to the evolutionary development of humanity and its consciousness, because at different stages of its safety at the legislative level received certain values. In such circumstances, the corresponding formulations and terms change evolutionarily with

the change of humanity itself as a subject of such changes. The content of terms also changes significantly, which is connected not only with the development of the people themselves, but also with the progress of the resources he uses.

Thus, analyzing the above scientific systematization of the studied term features, we conclude that subjects of protection can classify the definition of «national security» from different positions, for example: security of the individual, security of society, security of the state. In this case, the security of the individual, although compared to the security of society or the security of the state at first glance is less important because it concerns the rights and interests of one local entity, at the same time must be protected by all available resources and opportunities.

With regard to the security of the state, it is correct in our view, in this context, it should be considered through the priority of security of state institutions, which are both objects of protection and entities that provide such protection to individuals and civil society.

This statement is based on the fact that the security of the state is realized primarily by ensuring the protection of state sovereignty, territorial integrity, order and other vital national interests. In practice, this is done through the legislative activities of state bodies and their implementation by the executive authorities. According to the general understanding, the right of the state to security is exercised through the active behavior of its bodies (legislative, executive, judicial), while the security of the individual is a passive right, i.e. the right to have a certain security level and types, based on legislation.

At the same time, based on the characteristics of various spheres of society, the threats to the structure of national security, we can identify the following security types: political security, economic security, social security, spiritual security, information security, and military security.

Here are the legal definitions of the following types of security:

- military security - "the state of protection of vital interests of man and citizen, society and the state from external and internal threats associated with the use of military force or the intention to use it";

- political security - "the state of protection of the constitutional order, the system of state bodies and the order of public administration from real and potential threats, which ensures respect for the rights and freedoms of citizens, social groups and the balance of their interests, stability, integrity and favorable international position" [14];

- public security - "the state of protection of life, health and well-being of citizens, spiritual and moral values of society and the social security system from real and potential threats" [14];

- information security - "the state of protection of the information space, as well as the rights and interests of man and citizen, society and the state in the information sphere from real and potential threats, which ensures sustainable development and information independence of the country" [14];

- economic security - "the state of protection of the national economy from real and potential threats, which ensures its sustainable development and economic independence" [14];

- environmental security - "the state of protection of vital interests and rights of man and citizen, society and the state from threats arising from anthropogenic and natural impacts on the environment" [14 p. 69].

In today's reality, information security and its provision are no less relevant than, for example, economic and / or political security, because the of technology implementation by mankind in the modern world is so great that it almost levels off the states territorial boundaries. The specifics of information and the possibility of its dissemination indicate that for info movement, state borders are only conditional lines, overcoming which is not an extremely difficult task. Meanwhile, by using harmful information and resources, stakeholders are able to put at risk a significant risk, and even destroy all other types of security created and protected by states. In these circumstances, information security in modern conditions shall be a priority for public authorities, because ignoring its risks can negate the implementation of all other guarantees proclaimed by democracies.

Today, information security, forming the basis of national, must be ensured at all levels. Thus, cybersecurity as an integral part of it is an extremely high part of all information, because in the global development of ICT only the state can have an advantage in political, economic, military and other areas, which has a sufficient level of protection of critical infrastructure from cyberterrorist attacks.

Nowadays in the scientific literature there is no single established view on the meaning of "cybersecurity", and therefore there is a need to clarify it, which will help to understand future changes in views on cybersecurity and allow to fully reveal its meaning and give it a broader and more systematic.

Such a way, V. Lipkan [15], O. Loginov [16], L. Kharchenko [17] describe cybersecurity as a component of national security, the process of threat and danger management (the result of threat and danger management) state and non-state institutions, individual citizens, for which informative sovereignty is ensured.

B. Kormich notes that cybersecurity is the protection of the rules established by law, according to which information processes take place in the state, providing guaranteed by the Constitution conditions of human existence and development, society and the state [18, p. 42]. Such scientists as O. Baranov [19, p.134], V. Ostroukhov [20, p. 10], and V. Petryk [21, p. 160–161] support his opinion.

R. Kalyuzhny believes that cybersecurity is a type of public information legal relations on the creation, support, protection and defense of safe living conditions desirable for man, society and the state; social legal relations related to the information creation, dissemination, storage and usage [22, p. 20]. Approximately the same opinion is held by V. Tsybalyuk defines that cybersecurity is a state of protection of the norms and parameters of information counteraction and relations provided by law, providing the necessary conditions for the existence of the state, man and society as subjective processes and legal relations [23, p. 78–79].

Domestic researchers such as V. Andreev, V. Khoroshko, V. Cherednichenko, M. Shelest understand cybersecurity as the protection of information and infrastructure that supports it from accidental or intentional influences of natural or artificial nature, which may cause unacceptable harm to the subjects of information

relations, including owners and users of information and supporting infrastructure [24, p. 55].

O. Oliynyk, O. Sosnin, L. Szymanski create the meaning of the term cybersecurity through the prism of threats, i.e. as a set of systemic preventive measures to ensure protection of vital interests of the individual, society and the state. They are protecting from negative information influences in the economy, in politics (both internal and external), in scientific - technological, socio-cultural and defense spheres, public administration system, independent development of elements of national information space and ensuring information sovereignty of Ukraine. Also it includes protection against manipulation of information and misinformation and influence on consciousness, subconscious and the psyche of each individual and society as a whole, the ability of the state to neutralize or reduce the effects of internal and external information threats [25 p. 540-541].

Analyzing the scientists' definitions given above, it is obvious that in their view, cybersecurity is, above all, a stable and guaranteed operation of critical information systems of the state, violation of which results in leveling the state of all other guarantees and security of its citizens and society.

The last definition is the most complete and detailed, so it can be noted that cybersecurity is a component of national security and no less effective measures and tools must ensure its effectiveness.

REFERENCES

1. Корнієвський О. Національна безпека. Політична енциклопедія. / за ред. Левенець Ю. Шаповал Ю. та ін. К.: Парламентське видавництво, 2011. 489с.
2. Le Livre blanc rédigé sous les auspices de Michel Debré, alors ministre de la défense en 1972, puis le Livre blanc de 1994 rédigé durant le mandat d'Edouard Balladur comme Premier ministre.
3. «El Congreso aprueba la Ley de Seguridad Nacional con el rechazo nacionalista». www.efe.com. Consultado el 22 de octubre de 2017.

4. Sklepi DZ RS o Slovenije, št. 71/1993, str. 3681–3685; <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/1993-01-1659?sop=1993-01-1659> (дата звернення: 15.12.2021)
5. Poročevalec Državnega zbora Republike Slovenije, št. 32/1995, str. 37–430; Stališča in sklepi o odnosih Resolucija o izhodiščih nacionalne varnosti Republike Slovenije. Uradni list Republike Slovenije z Evropsko unijo, Italijo in Natom. Poročevalec Državnega zbora RS, št. 13/1996; URL: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=POSL34> (дата звернення: 15.12.2021)
6. Zakon o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske pročišćeni tekst zakona. NN 79/06, 105/06 na snazi od 16.07.2006. URL: <https://www.zakon.hr/z/744/Zakon-o-sigurnosno-obavje%C5%A1tajnom-sustavu-Republike-Hrvatske> / (Last Accessed: 15.12.2021).
7. Бурячок В. Л., Толубко В. Б., Хорошко В. О., Толюпа С. В. Інформаційна та кібербезпека: соціотехнічний аспект: підручник/за заг. ред. д-ра техн. наук, професора В. Б. Толубка. К.: ДУТ. 2015. 288с.
8. Бурляй О. Л. Теорія і практика енергетичної безпеки в системі економічних наук. : Зб. наук. праць Уманського державного аграрного університету. 2010. Економіка. URL: <http://udau.edu.ua/library.php?pid=1566>. (дата звернення: 15.12.2021)
9. Экономическая и национальная безопасность: Учебник. Под ред. Е. А. Олейникова. М. 2015. С. 20
10. Гвардейцев М. И., Кузнецов П. Г., Розенберг В. Я. Г25 Математическое обеспечение управления. Меры развития общества. СПб. : Специальная Литература. 2016. 222 с. ISBN 978-5-263-00364-7.
11. Белов П. Г. Управление процессами обеспечения безопасности: теоретико-методологические аспекты. 2018. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/upravlenie-protsessami-obespecheniya-bezopasnosti-teoretiko-metodologicheskie-aspekty>. (дата звернення: 15.12.2021)

12. Косолапов Н. Безопасность международная, национальная, глобальная: взаимодополняемость или противоречивость?. Мирская экономика и международные отношения. 2016. № 9

13. Глазов О. В. Національна безпека: сутність, ознаки, концепція та геополітичні чинники. Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Сер. : Політологія. 2019. Т. 155, Вип.143.С.42 -46.URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdupol_2011_155_143_10. (дата звернення: 15.12.2021)

14. Международное сообщество и глобализация угроз безопасности. М. : 43 сборник научных докладов. В 2 ч. Ч. 1. Исторические, теоретические и правовые аспекты противодействия угрозам национальной безопасности . /отв. ред. В. В. Грохотова, Б. Н. Ковалев, Е. А. Макарова; НовГУ имени Ярослава Мудрого. Великий Новгород, 2018. 304 с. (Серия «Научные доклады»; Вып. 7.ISBN 978-5-98769-043-7)

15. Ліпкан В.А. Кібербезпека як складова національної безпеки. Інформаційні технології в економіці, менеджменті і бізнесі: Проблеми науки, практики і освіти: Зб. Наук. Праць VIII Міжнар. Наук. – практ. Конф. 2003. С.443 – 453.

16. Логинов. А.В. Региональная и национальная безопасность: Учебное пособие. М.: Вузовский ученик. 2019. 432 с.

17. Л.С. Харченко. Кібербезпека: Глосарій. К.: Текст. 2014. 134с.

18. Кормич Б.А. Кібербезпека: організаційно – правові основи: Навч. посібн. К.:Кондор. 2018.382 с.

19. Інформаційна безпека (соціально-правові аспекти). [В. Остроухов, В. Петрик, М. Присяжнюк та ін.] ; за ред. Є.Д. Скулиша. – К. : КНТ, 2010. – 776 с.

20. Петрик В. М., Штоквиш А. О., Полевий В. І.. Сучасні технології та засоби маніпулювання свідомістю, ведення інформаційних війн і спеціальних операцій.: Навч. посіб.К.: Росава, 2016. 208 с.

21. Муранов О. А. Інформаційне право України: стан, проблеми, перспективи. К.: ВД «Софт-Прес», 2015. 316 с.
22. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 року № 2469-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 15.12.2021)
23. Цимбалюк В. С.. Сутність кібербезпеки в умовах входження України до глобальної кіберцивілізації. Науковий вісник академії ДПС України. 2017. –№ 16с. 174-178
24. Андрєєв В.І., Хорошко В.О., Чередниченко В.С., Шелест М.Є.. Основи кібербезпеки/за ред. проф. В.О. Хорошка. К. : ДУІКТ, 2019. 292 с.
25. Олійник О. В., Соснін О. В., Шиманський Л. Є.. Політико-правові аспекти формування інформаційного суспільства. Держава і право: Збірник наукових праць. Вип. 13. С. 534 – 541

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЛОКАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Махсма Степан Григорович,

аспірант

Маріупольський державний університет

м. Маріуполь, Україна

Вступ. Проблеми ідентичності вважаються одними з найскладніших в області гуманітарного знання та є об'єктом дослідження філософії, соціології, політології, етнології, психології, культурології, географії та ін. наук.

Особливе місце в структурі політичної ідентичності посідає локальна ідентичність, яка, незважаючи на сучасні процеси глобалізації, «розмивання» різного роду меж, вплив соціальних мереж та інших інтегральних факторів, зберігає визначальний вплив на політичну свідомість і поведінку локальних територіальних спільнот, розвиток політичних процесів та інститутів на місцевому та регіональному рівнях.

Локальні ідентичності стали предметом політологічного аналізу українських вчених порівняно недавно (Т. Бевз, М. Кармазіна, Я. Котенко, Л.Овчиннікова, Т. Панченко, Н. Ротар, А. Ткачук, та ін.), хоча в іноземній літературі локальна ідентичність представлена досить широко (П. Бергер, Р.Евстифеев, Ч. Лендрі, Т. Лукманн, Е. Морозова, М. Назукина, А. Слиз, А.Тоффлер, Е. Улько, С. Хамелинк, М. Щепанський та ін.). Зростання наукового інтересу до локальних політичних ідентичностей пов'язано з певними процесами сучасного політичного життя України: реформою децентралізації і формуванням об'єднаних територіальних громад, тенденціями зародження регіональних політичних режимів і регіоналізації партійної системи. Актуалізація дослідження локальних політичних ідентичностей обумовлена також соціально-політичною кризою і бойовими діями на Південному Сході України, сепаратистськими настроями в деяких регіонах України, проблемами консолідації українських регіонів і суспільства в цілому.

Ціллю дослідження є визначити сутність поняття «локальна ідентичність», проаналізувати підходи різних науковців що до змісту цього явища.

Матеріали та методи. Дослідження базується на аналізі науковій літератури: монографій, статей, посібників та статистичних матеріалах соціологічних центрів і дотримується загальнонаукових принципів (історичного, термінологічного, функціонального, системного, когнітивного, моделювання та ін.). Основними методами дослідження стали дискурс методики та аналіз політичного документу.

Результати та обговорення. Категорія «ідентичність» є міждисциплінарною і дуже спірною у своєму визначенні. Так, на думку Самюеля Гантінгтона ідентичність представляє щось «невизначне», що не піддається строгому визначенню [1, с.49]. Френсіс Фукуяма підкреслює, що саме ідентичність допомагає адаптуватися людині до сучасного суспільства і світу [2], а британський вчений Кваме Аппія вважає, що цей термін є не коректним і пропонує від нього відмовитись [3]. Незважаючи на це, поняття «ідентичність» сьогодні активно входить у політичну науку та політичний дискурс політиків.

В умовах глобалізації актуалізуються колективні типи просторової політичної ідентичності: локальний, регіональний, національний, глобальний. Первинною у цій ієрархії колективних ідентичностей є локальна ідентичність, яка формує навички політичної участі, відображає особливості політичної культури територіальної громади. Формування локальної політичної ідентичності пов'язано не тільки з «місцевими», локальними факторами (територіально-географічними, історичними, політичними, соціально-економічними, соціокультурними, міфологічними, топонімічними і ін.), вона детермінована факторами та особливостями інших типів ідентичностей (етнічної, соціальної, громадянської, національної та ін.) і вбудована в структуру регіонального і загальнонаціонального політичного процесу. За висловленням англійський соціолога З. Баумана: «Наші залежності сьогодні

повністю глобальні, а наші дії, проте як раніше локальні» [4, с.188].

Згідно з соціологічним загальнонаціональним дослідженням, яке було проведено Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру Разумкова з 29 липня по 4 серпня 2021 року в усіх регіонах України за винятком Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей 59% респондентів вважають себе насамперед громадянами України, 19% ідентифікують себе з населеним пунктом, 11% з мешканцями регіону, в якому вони проживають [5]. Тобто, одна третина громадян України пов'язує себе, в першу чергу, з локальною, або регіональною територією.

За думкою польських науковців А. Слиза, та М. Щепанського «в даний час локальне співтовариство простіше описати, ніж дати його точне визначення» [6, с.3]. Автори відрізняють територіальну спільноту (community), яку пов'язують із урбанізованими територіями від локальної спільноти (local society), яке краще організовано та «базується на сильному соціальному зв'язку та характеризується високим рівнем колективної ідентифікації» [6, с.4]. Науковці вважають, що «акторів локальної сцени об'єднує певну єдність цілей і коштів, що впливає із спільності повсякденного життя. Воно сприяє розвитку та мобілізує суспільну поведінку» [6, с.5]. Автори підкреслюють, що «в ідеалі» локальна спільнота це приблизно 5000 мешканців, тобто «локальність» представлена дослідниками, як невелика конкретне місце, дім, сусіди.

Слиз та Щепанський наголошують, що локальна та регіональна ідентичність пов'язани близькими термінами та дають наступне визначення цим ідентичностям: «Регіональна та – за аналогією – локальна ідентичність є особливими видами суспільної (колективної) та культурної ідентичності, заснованої одночасно на регіональній (локальній) традиції, що стосується чітко визначеної та делімітованої території, регіону (місця), її специфічних суспільних, культурних (символічних), економічних, або навіть топографічних рис, що відрізняють його від інших регіонів (місць)» [6, с.5].

Схоже визначення локальної ідентичності дає українська дослідниця Г. Кісла. Вона розглядає локальну ідентичність «як ідентифікацію людини з

місцевим співтовариством, почуття причетності по відношенню до подій, що відбуваються на території безпосереднього проживання (міста, району, селища, мікрорайон» [7]. Більш широке та детальне визначення локальної ідентичності дають Е. Морозова та Е. Улько. Науковці локальну ідентичність характеризують як ідентифікацію з: «малою батьківщиною» - місцем народження; з значущими історичними та культурними подіями; з особливостями ландшафту, земляними ресурсами; з економічною спеціалізацією території, рівнем соціально-економічного розвитку; з особливими реальними або приписуваними рисами колективної поведінки; з визначеними людьми - відомими історичними та сучасними особистостями/постатями [8, с. 139].

Аналіз літератури показує, що більшість авторів роблять акцент на тому, що локальна ідентичність тісно пов'язана з особистісними смислами, «уявного» локального співтовариства, значущими для окремої людини, що характеризують структуру локальної ідентифікації. Так, наприклад, Л.Овчиннікова підкреслює саме такі властивості локальної ідентичності і визначає її як «результат ототожнення себе з певним «місцем» фізичного простору, яке має символічну та ціннісну значущість, специфічну культуру, що формується під впливом колективного та індивідуального досвіду та взаємодії в межах локальної спільноти [9, с. 137].

Висновки. Таким чином, локальна ідентичність є первинним рівнем просторово-територіальної ідентичності, вона пов'язана з місцем походження чи проживання, з «малою батьківщиною», ідентифікацією з особливо важливими та значущими для окремої людини особливостями: ландшафту, історичних та соціокультурних подій, соціально-економічного розвитку, поведінки членів локальної спільноти, на основі почуття причетності та суб'єктивного сприйняття локального простору

ЛІТЕРАТУРА

1. Хантингтон С. Кто мы?: Вызовы американской национальной идентичности. М.: АСТ, 2004. 635с.
2. Fukuyama F. Identity. The Demand for Dignity and the Politics of Resentment. Farrar, Straus & Giroux, 2018. 218 p.
3. Appiah K. The Lies that Bind. Rethinking Identity. Liveright 2018.256p.
4. Бауман. З. Индивидуализированное общество/Пер. с англ. под ред. В.Л. Иноземцева. М.: Логос, 2005. 390 с.
5. 30 років незалежності: які здобутки і проблеми зростання бачать українці й на що сподіваються у майбутньому. Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва.https://dif.org.ua/article/30-rokiv-nezalezhnosti-yaki-zdobutki-i-problemi-zrostannya-bachat-ukraintsi-y-na-shcho-spodivayutsya-u-maybutnomu_2
6. Слиз А., Щепанський М. Локальная и региональная идентичность в процессе глобализации. Вісник СевДТУ. Вип. 94: Філософія: зб. наук. пр. Севастополь: Вид-во СевНТУ, 2009. С. 3-7.
7. Кісла Г.О. «Локальна людина» в структурі ідентичностей українського населення // Матеріали II Міжвузівської науково-практичної «Соціальний розвиток сільських регіонів», Уманський національний університет садівництва. Умань. 2014 р., С. 122 – 125. <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/7304/local%20man.pdf;jsessionid=66450F0BFCD3229B34385F3B056EFA7E?sequence=1>
8. Морозова Е.В., Улько Е.В. Локальная идентичность: формы актуализации и типы / Морозова Е.В., Улько Е.В. ПОЛИТЭКС. 2008. № 4. С. 139-151
9. Овчиннікова Л. В. Місце та локальна спільнота як чинники формування локальної ідентичності. Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи», 2012 (999). С. 137-142.

**ЕПІСТЕМІЧНІ УМОВИ ПОЛІТОЛОГІЧНОГО
НАУКОВОГО ПОШУКУ**

Третяк Олексій Анатолійович,
д. політ.н., професор
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара, Україна

Анотація: Сконцентровано увагу на розкритті експериментальних емпіричних методів так і про використання абстрактних та фундаментальних положень. Наголошується, що політико-філософська традиція свідчить, що великі надбання в політичному пізнанні здійснювалися тими філософами і мислителями, які мали як гносеологічні, так і політичні доробки. Стверджується, що в умовах мультипарадигмальності та мультидисциплінарності політичне знання викликає зацікавлення чинників упорядкування та універсалізації та стандартизації підходів до визначення наукової проблемності та прогнозованості наукових результатів у цьому контексті.

Ключові слова: політична епістемологія, природничо-наукові стандарти, наукові поняття, термінологічні новації, політологічні методи дослідження.

Класична і неklasична теорія пізнання проклали шлях до сучасного наукового розуміння дослідної методології та загальноприйнятих стандартів наукової новизни, однак, перед політичною теорією сучасності стоїть завдання інтеграції різнорідних дисциплінарних підходів в рамках спільного орієнтиру науковості та адекватного інструментарію для оцінки наукових результатів.

В рамках сучасної політичної науки статус субдисциплін мають як політична психологія, так і політична філософія і політика, що свідчить про використання одночасно і експериментальних емпіричних методів так і про використання абстрактних та фундаментальних положень. За таких умов

поняття політичного знання потребує «реіфікації», тобто «очищення». Це відбувається саме через встановлення значення компоненту «політичного» в усіх дисциплінарних підрозділах.

Історія політичного вчення формує одновимірний політичний погляд на політичне пізнання як рефлексивне відображення політичного світу в певний період часу актуальними засобами пізнання, однак, в умовах зростання інформаційного і комунікаційного забезпечення політики виникає потреба у своєрідній інвентаризації пізнавальних засобів та їх впливу на контекст політичної думки. Звідси, ваговим завданням даної монографії є виявлення специфіки взаємодії політичних і гносеологічних праць у соціально-філософській традиції.

Політико-філософська традиція свідчить, що великі надбання у політичному пізнанні здійснювалися тими філософами і мислителями, які мали і гносеологічні і політичні доробки. Ця властивість потребує аналізу детермінації двох площин пізнавальної діяльності, а також встановлення еволюції думки щодо політичних і гносеологічних проблем у світовій історії філософії. Також потребує уваги питання можливості встановлення генеалогічних зв'язків між різними етапами гносеологічного політичного пізнання.

Як свідчить розвиток світової політичної теорії, політична наука має мультипарадигмальний статус. Звідси одним з важливих завдань є визначення статусу пізнання у розвитку політичної теорії. Відображення політичного світу у розробках мислителів XVIII–XIX століття невіддільно від світських і теологічних доктрин та світських ідеологічних систем, які визначили ідеологічні політичні партії загалом ідейний спектр політичних сил у багатьох країнах світу у XX і XXI століттях.

На цій основі актуалізується питання значущості класичних напрямів пізнання, моноідеологічних і монодоктринальних структур політичного світосприйняття. Згадуючи стандарти сучасного наукового знання і наукової методології сучасності важливим аспектом є визначення змісту природничо-

наукової парадигми пізнання політичного світу як джерела стереотипів дослідної діяльності та предметної означуваності політичного світу. В умовах мультипарадигмальності та мультидисциплінарності політичне знання викликає зацікавлення чинників упорядкування та універсалізації та стандартизації підходів до визначення наукової проблемності та прогнозованості наукових результатів у цьому контексті. Прикладний інтерес становить орієнтаційна місія політичної епістемології як окремої дисципліни політико-теоретичного циклу та її значення для наукових методологій, які використовуються у сучасних політологічних дослідженнях.

В умовах інформатизації та зростання значення машинних інтелектуальних систем у практиках здобуття нових знань потребує з'ясування проблема значення штучного інтелекту та позалюдських систем мислення для політичного пізнання майбутнього.

Епістемологічна парадигма політичного знання потребує уточнення у частині поширення біолого-еволюціоністських принципів на добір політичних концепцій і теорій. Істоте значення для розуміння процесу сучасної політичної науки відіграє пошук альтернативних і некласичних підходів до мислення і вивчення політичної реальності. Некласичні підходи до визначення політичної реальності формують безліч нестійких та нелінійних альтернатив, які визначають особливі сценарії і траєкторії розвитку політичних досліджень. У переліку нових альтернатив чільне місце посідає політичний постмодерн, як сукупність концептуальних умов для авторського незалежного розуміння політичної дійсності та продукування нетрадиційних і нетривіальних висновків стосовно змісту політики як текстуальної реальності.

Особливе значення для політичних досліджень становить синергетика яка формулює можливість поєднання несумісних принципів та способів тлумачення дійсності. Особливо це актуально для опису діяльності складних систем.

Методологічний і рефлексивний дискурс сучасних політичних наук спрямований на формування загальної матриці для перспективних і прикладних

досліджень. Специфікою політичного знання у ХХІ столітті є, як і раніше, синтез всіх наукових методологій, які можуть надати нові вірогідні знання. Тому потребує вивчення епістемних засад міждисциплінарної матриці сучасної політичної науки глобального рівня у контексті концепції сталого розвитку та глобального порядку денного.

ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ПЕРЕДУМОВ ПОЛІТИЧНОЇ ПРОПАГАНДИ ЩОДО ВИРІШЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

Цурканова Ірина Олександрівна,
к.політ.н, асистент кафедри
філософії та політології
Український державний
університет науки і технологій,
м. Дніпро, Україна

Вступ. Ця стаття присвячена найактуальнішій проблемі сьогодення, яка зображається у нашому дослідженні, що стосується взаємозв'язку між політичною пропагандою та екологічним середовищем. Основний акцент зроблено на визначенні поняття «пропаганда», а також її вплив на екологічну ситуацію на місцевих виборах, яку обрав один із кандидатів у мери у своїй політичній передвиборчій програмі.

Мета роботи. В нашій статті ми пропонуємо розглянути, як пропаганда впливає на свідомість та думки суспільства з політичної точки зору на екологічну проблему та запропонувати шляхи її вирішення. Для того, щоб зрозуміти усю глибину цього актуального питання необхідно, в першу чергу, його проаналізувати. По-друге, на нашу думку, потрібно системно боротися з наслідками екокатастроф. А, по-третє, треба розробити план дій та рішень у тому числі завдяки політичній пропаганді, яка потрібна вестися з боку уряду та політичних партій, які мають прямий вплив на свідомість громадян нашої країни.

Матеріали та методи. Формування концептуальних передумов вивчення політичної пропаганди було закладено ще з часів брахмана Чанак'я Каутільї «Артхашастра» ще у 340-275 рр. до н.е. Згодом політична пропаганда почала розвиватися та набувати різноманітні прояви, які стали об'єктом дослідження багатьох науковців, таких як: Г. Тард, Е. Бернейс, Г. Д. Ласвел, Г. Лебон,

Ж.Еллюл, Дж.М. Спроул та інших.

Однак, один з вагомих поштовхів вивчення пропаганди все ж таки припадає на воєнні часи Першої та Другої світових війн. На той час Г. Лебон та Г.Тард починають вивчати пропаганду у натовпі, опублікувавши свої роботи під назвою «Психологія натовпів», а також «Думка та натовп». Відповідно до теорії Г. Лебона, ідеї, проникаючи в душу мас, визначають навіть найменші елементи цивілізації, але, щоб вони стали загальними віруваннями, абсолютними істинами, догмами для мас, вони мають бути доступні для народної душі, виражені в одному чи декількох словах, викликати яскраві образи, бути привабливими та мати велику пояснювальну силу [1].

Г.Тард однією з рушійних сил пропаганди вважав наслідування мас видатними політичними діячами, що залежить від враження, яке вони справляють завдяки перевазі розуму, уяви, рішучості, переконання, гордості [2].

Ми вважаємо, що політична пропаганда повинна бути спрямована на розвиток політичної діяльності, але вона все ж таки немислима без засобів масової інформації (ЗМІ), які, своєю чергою, несуть відповідальність за донесення певних політико-владних рішень та їх сприйняття громадянською, що відображається у політичній свідомості людини.

Пропаганда, в першу чергу, пов'язана з владою, яка формує потрібну саме їй громадянську думку та використовує її у своїх цілях. Саме ж слово «пропаганда» походить від латинського слова *propaganda*, яке перекладається як «поширення». Сюди ми можемо віднести поширення поглядів, світогляду, фактів, чуток та інших відомостей, які впливають на загальну суспільну думку, а також використовується на благо будь-якої політичної партії з метою формування певних поглядів та світогляду у конкретного громадянина, зокрема, населення в цілому.

Один з відомих американських науковців Пол Лазарсфельд розглядав суспільство, як об'єкт інформаційного впливу, він ще й розробив двоступеневу модель комунікації та продемонстрував, що засоби масової інформації у зв'язку

з неоднорідністю суспільства й існуванням у соціумі авторитетних лідерів громадської думки, комунікують із суспільною свідомістю не безпосередньо, а за допомогою інтерпретації трансльованого контенту лідерами громадської думки, які є основним об'єктом інформаційного впливу ЗМІ. Саме вони в подальшому поширюють інтерпретовані смисли, думки і оціночні судження серед своїх аудиторій [3].

Основним засобом розповсюдження пропаганди є засоби масової інформації, які за своєю суттю не можуть приймати рішень, наказувати, зобов'язувати, притягати до відповідальності. Але вони несуть відповідну інформацію, тобто повідомлення, або меседж у маси, дають оцінку явищам, подіям, зокрема, у період виборчої кампанії різних політичних партій, вчинкам, поведінці окремих осіб, груп людей, партій, суспільних організацій, а також місцевої влади, уряду тощо.

Як правило, засоби масової інформації виступають як засіб масового зв'язку між тими, хто управляє, і тими, хто є об'єктом управління. Тобто громадянами того чи іншого суспільства, несуть не тільки оперативну, а й офіційну інформацію – закони, розпорядження, укази тощо. Цим самим вони передають волю влади та її вимоги. Це специфічний вид директивної інформації, розповсюдженої у масовий спосіб.

Нині пропаганда має великий вплив на суспільство, зокрема, й на маси. Люди більш схильні до колективного розуму. Саме тому політичні технології є ефективним засобом маніпулювання та впливають на свідомість та поведінку саме об'єктів пропаганди, зокрема, у сфері навколишнього середовища.

Сьогодні стан довкілля багатьох регіонів нашої країни привернув увагу науковців та громадськості, політиків та політичних партій, адже без здорового навколишнього середовища неможливий подальший розвиток України. Покращення екологічної ситуації неможливе без залучення місцевої та центральної влади з визначенням, прийняттям рішень та фінансуванням пріоритетних напрямів, наприклад, побудова сміттєпереробних заводів.

На жаль, в Україні досі не побудовано жодного сміттєпереробного

заводу. Ця проблема, яка повинна регулюватися на законодавчому та виконавчому рівні, за 30 років так сама по собі і не вирішилася. Треба зазначити, що вона є суто політичною, яку потрібно вирішити найближчим часом за допомогою органів місцевого самоврядування.

Так, наприклад, в рамках передвиборчої програми один з кандидатів у мери міста Дніпро Борис Філатов ще у 2015 році зазначив ряд проблем, які саме він може вирішити на новій посаді. Одна з них - будівництво сміттєпереробного заводу. Однак, політична пропаганда, як не дивно, спрацювала, а от деякі обіцянки досі так і не виконані. Замість цього Б. Філатов запропонував вирішити проблеми із твердими побутовими відходами у місті.

Вже у 2017 році цей же міський голова продовжив вивчати досвід роботи сміттєпереробних заводів Великої Британії та поїхав туди із робочим візитом, де зазначив, що: «У разі успішного завершення переговорів щодо фінансування проекту у Дніпра є всі шанси отримати перший в Україні сміттєспалювальний завод, побудований за передовими стандартами» [4]. Однак, станом на кінець 2021 року все залишилося незмінним.

Як зазначав Е.Бернейс «Політик зовсім не зобов'язаний бути рабом забобонів своїх виборців; щоб уникнути цього, йому достатньо навчитися впливати на виборців, спонукаючи їх переймати його власні переконання відносно добробуту суспільства та служіння йому. Сучасному політику необхідне не стільки вміння догоджати громадськості, скільки вміння схилити її на свій бік» [5]. Таким чином, ми бачимо, що формування концептуальних передумов політичної пропаганди є досить дієвим механізмом, який можна впровадити у життя за допомогою ЗМІ для розв'язання екологічних проблем на місцевому та центральному рівнях.

Г.Д. Ласвел визначає пропаганду як «управління колективними настановами через маніпулювання значущими символами» [6]. Структурно будь-яка технологія являє собою сукупність послідовно застосовуваних процедур, прийомів і способів діяльності, спрямованих на оптимальну і ефективну реалізацію цілей і завдань конкретного суб'єкта в певний час і в

певному місці [7].

Ми цілком можемо погодитися з Г. Ласвелом, що управління колективом через різні масові маніпуляції у тому числі політичну пропаганду, є ефективним результатом, що впливає на громадянську думку. А засоби масової інформації стають важливим компонентом демократичних форм управління соціальними процесами, що своєю чергою, є відображенням процесу перебудови демократизації суспільства.

Якщо аналізувати структурні елементи стосовно технологій пропаганди, то в цьому випадку виробниками технологічного знання можуть виступати, як відповідні підрозділи органів державної влади, що цілеспрямовано займаються пропагандистською діяльністю (в Україні це Міністерство інформаційної політики), так і лідери рухів, політичних партій, різних організацій, а також політтехнологи, що виконують завдання ефективного застосування прийомів та методів переконання [8].

Ми вважаємо, що зараз увесь світ знаходиться на порозі нанотехнологій та інформаційного прориву. Саме тому є пропозиція врегулювати усі питання на центральному та місцевому рівнях. Але все ж таки треба підготувати нормативно-правові акти на законодавчому рівні, щоб потім їх втілити на місцевому рівні та прописати кроки щодо їх виконання.

Так, наприклад, на нашу думку, починати треба з дитячого садочка, де вихователі будуть розповідати малечі, як правильно сортувати сміття відповідно до певного контейнера за кольором. В нашій країні майже немає таких кольорових контейнерів, а є лише одні зелені баки куди скидається усе сміття, яке потім перевозять до полігону і воно там розкладається від декількох місяців до 100 років, в залежності від виду сміття.

Людина є соціальною особою і тому в її свідомості більш актуальною є реклама, яка нав'язується тою ж самою пропагандою. В Україні не вистачає жодної соціальної реклами, яка була б пов'язана з сортуванням сміття на загальному рівні.

Ми вважаємо, що на місцевому рівні потрібно запровадити соціальну та

політичну рекламу, яка буде направлена чітко на екологічну проблему.

Результати обговорення. Результати обговорення проводилися 22 жовтня 2021 року на онлайн конференції з дисципліни «Політична глобалістика» спільно з Департаментом екології та природних ресурсів Дніпропетровської обласної державної адміністрації на тему: «Екологічні проблеми та їх наслідки на території Дніпропетровської області». З нами на зв'язку були начальник відділу економіки природокористування та екологічного моніторингу Тишкова Наталія Леонідівна та заступник начальника відділу організаційної роботи, зв'язків із громадськістю та ЗМІ Лемех Ольга Валентинівна.

Висновок. Таким чином, можна сказати, що технології політичної пропаганди відіграють важливу роль у формуванні громадської думки задля реалізації своєї політичної влади.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лебон Г. Психология толп / Густав Лебон // Психология толп. – М.: Институт психологии РАН; КСП+, 1998. – С.98.

2. Тард Г. Мнение и толпа / Г. Тард // Психология толп. – М.: Институт психологии РАН; КСП+, 1998. – С.400-401.

3. Lazarsfeld P. The people's choice; how the voter makes up his mind in a presidential campaign, by Paul F. Lazarsfeld, Bernard Berelson, and Hazel Gaudet. 3rd ed New York, Columbia University Press, 1968. – P. 179.

4. Борис Філатов: Дніпро має всі шанси отримати перший в Україні сміттєспалювальний завод, збудований за передовими стандартами // <https://dniprorada.gov.ua/uk/articles/item/21245/boris-filatov-dnipro-mae-vsi-shansi-otrimati-pershij-v-ukraini-smittespalyuvalnij-zavod-zbudovaniy-za-peredovimi-standartami>

5. Бернейс Э. Пропаганда / Э. Бернейс; пер. с англ. И. Ющенко. – М.: Hippo Publishing, 2010. – С. 106.

6. Lasswell H.D. The Theory of Political Propaganda / Harold D. Lasswell //

The American Political Science Review. – 1927. – Vol. 21. - №3. – P.627.

7. Коммуникативные технологии в процессах политической мобилизации: колл, монография / науч. ред. В.А. Ачкасова. Г.С. Мельник. – М. ФЛИНТА: Наука. 2016. – С.40.

8. Коммуникативные технологии в процессах политической мобилизации: колл, монография / науч. ред. В.А. Ачкасова. Г.С. Мельник. – М. ФЛИНТА: Наука. 2016. – С.41.

PHILOLOGICAL SCIENCES

INTERNET IN ENGLISH LEARNING

Efremov Sergey Volodimirovich

c.p.s., senior lecturer

c. Kharkiv, Ukraine

Introductions. The English is basic language of Internet. With constant development of Internet, the new communicative environment creates the new forms of social interaction without any restrictions. The Internet gives opportunities of receiving knowledge and sharing it with other people. Technology of MP3, Ipod, Skype, PDAs provides the great number of communicative, informative means, literature, news and other materials of language contents accessible everywhere and in any time.

Aim. To show the way of English learning by means of Internet.

Materials and methods. Comparative.

Results and discussion. The Internet provides a wide range of opportunities associated with different aspects of education. Currently, the global network allows us to learn a foreign language. If a person learns a foreign language by means of Internet, it is possible to improve the language skills considerably. By means of special services which allow not only to learn a language on line but also to contact the native speakers, to watch videos in foreign language. All opportunities of the Internet in learning a foreign language can be divided into the following groups:

1) Language lectures and lessons containing new vocabulary, explaining any grammatical structures with exercises of learning material.

a) A learner might make the mistakes but he always double checks if he is right or wrong to make sure he is on the right track;

b) He puts into practice what he learned. He checks his own work for the

mistakes ;

c) He comes across the new words. He makes up sentences and questions using every new word ; [1]

d) He grasps the main idea without concentrating on unknown words;

e) He learns English regularly. Twenty minutes every day;

g) He learns to think in English way. It had better write meaning of unknown expression down to understand it. It is necessary not to learn grammar and other aspects of language but to become familiar with culture, mentality of speakers. [2]

h) He joins the forums to find someone to chat with on line;

j) He makes a note of new vocabulary and tries to imitate native speech patterns while hearing, when watching videos. Having a correct native model to emulate is often helpful. He makes up a list of useful words and phrases. Every time word is heard and it is unknown for the learner, he searches for the synonyms to learn them by heart.[3]

2) Determination of the level of proficiency of a foreign language and control of acquisition of new knowledge using the available language material on line.

a) Reading and listening sharpen the mind and train a learner to think in English way to understand and speak the language. The more the learner reads, the more he studies English sentence structure, new vocabulary. [1]

b) Websites containing grammar material, dictionaries, electronic books, media outlet in English are useful for the learner. [3]

3) Watching video and listening to songs in a foreign language with the further analysis of the language grammatical structures, phraseological units, complex and slang phrases.

a) It helps a learner to know a song very well. The song must be listened to over and over again for many times to be understood ;

b) The learner becomes familiar with conversational English ;

c) He speaks, understands the language, broadens English vocabulary. [1]

4) *Direct communication with the native speakers or other Internet users learning a foreign language.*

a) He chats with friends on line putting into practice what he knows in a casual, stress-free way before hitting “enter” button; [1]

c) He asks a lot of questions and answers them by using “My Language Exchange.com,” “Conversation Exchange.com” websites to connect people. [3]

Internet learning includes simple learning resources, interactive e-lessons. The learners can only read or watch the contents including text, animations, graphics in the form of question and feedback and they also include the recommend reading of a specific topic. [4,c. 17]

The main advantage of Internet learning is to increase the engagement, attendance and motivation of the learners. English learning was improved, because Internet had its own language and logic and was not limited to one culture. Learning English via Internet challenges traditional form of learning. Internet is a virtual English environment. The learners become autonomous by using Internet and they can be independent from books. The use of the Internet media (like blogs, message boards, podcasts and video sharing) are another faces of e-learning. They provide learners with creative and practical ideas. [5, c. 464]

The more effective way of learning English is listening, where audio material and translation of it are very necessary. When listening to the English audio material, translation is shown. It is comfortable for concentrating perception of the English language and if necessary, when something is not clear, it gives a learner possibility of stopping audio to look up unknown words or word – combinations in google translator. It allows to listen to English on line more qualitatively. It is desirable to translate each word in the text to help to understand the meaning of each word in the sentence and to realize its role in every sentence. [6, c.135]

English learning by Internet has positive sides , like

1. The richness of resources on line helping learners learn English very easily:

1. A language is a part of the country’s culture (containing the cultural value and its particular significance for the learner to know the difference between cultures;

2. These resources are commonly shared for learners - the dictionary, the

encyclopedia, the library, the background knowledge of lessons, the practices of using grammar, the short novels ;

2. Use of English application :

1. Talking to other people improves the English practical ability of language practice;

2. E-mails sending to other people causing discussion of different matters;

3. Usage of the useful information improves writing ability;

3. Reduction of the shyness of learners:

1. to choose the way and the rate of progress of learning;

2. to study in a comfortable and free environment to reduce the anxious feeling to construct the confidence in English learning;

3) not to face a foreigner in person. [7]

Computer and its attached language learning programs affect the learners greatly, because they:

1. provide practices for learners through the experiential learning;

2. offer learners good learning motivation;

3. enhance learners achievement;

4. give authentic materials for study;

5. encourage greater interaction between learners;

6. emphasize the individual needs;

7. give independence from a single source of information;

8. enlarge global understanding;

9. use language learning programs which result in wonderful stimuli (communicative activities, less learning stresses and anxieties);

10. help second language learners strengthen their linguistic skills, affect their learning attitude, and build their self-instruction strategies and self-confidence ;

11. connect the learners to the Internet;

12. create a channel for learners to obtain a huge amount of human experience,

13. extend learner's personal outlook;

14. develop thinking skills.

When learning English by means of Internet, the particular environment around the learner is created, because:

1. absence of payment for education. This factor plays decisive role in case of choice of way of English learning;
2. comfortable time of learning;
3. own program (to learn the interesting topics);
4. absence of intervention (nobody discusses learner's mistakes and wrong pronunciation);
5. development of feelings of responsibility (to make efforts, to learn to be responsible for actions, to be able to overcome laziness). [8]
6. rate increase of other skills learning (to train memory in case of remembering words);
7. mathematic abilities increase (English learning involves structural and logic processes happening in brain);
8. development way of being good listener (in case of English learning, there is one way of listening to the speaker attentively is to try to make sense of his accent and sense of conversation;
9. attention increase of the learner (it is not impossible to distract while learning English, one should be concentrated on understanding the new rule, sentence, question) ;
10. confidence increase (conduction of English conversation with the foreigner causes confidence);
- 11) potential brain disease prevention (English learning results in delaying appearance of brain diseases);
- 12) creativity improvement (the learner can know half words in one sentence, in other sentence, the learner can guess the words from context. While talking to the native speaker, the learner changes one construction into other construction looking for synonyms);
- 13) English learning by using different forms. It had better using audio material to listen to and to repeat:

14) Use of special tests to know the level of learner's abilities.

Internet lets effectively carry out the several important tasks, like:

- to form sustainable motivation;
- to enhance the thinking ability;
- to make English learning more attractive;
- to make learners work independently with materials;
- to provide instant feedback;
- to increase intensity of educational process;
- to provide alive communication with representatives of other countries and cultures;
- to form the skills and abilities of effective reading, writing and listening, monological and dialogical speech;
- to broaden vocabulary;
- to cultivate tolerance, sensitivity to the spiritual and cognitive experience of other peoples ;
- to develop skills that ensure information competence (search and select the necessary information in accordance with a specific task and needs, use it to achieve goals ;
- to analyze and evaluate what was read.

Conclusions. Internet in English learning affects people very much. Using different means of learning gives the learner possibility of mastering English independently without assistance of private teacher, attendance of English courses where the learner has to waste his time on acquiring different skills which have to do with English. Applying the independent way of English learning like Internet helps the learner achieve his objectives (to have listening, speaking, writing, reading skills). There is no better way of English learning like English learning by means of Internet. Free time and comfortability of English learning without complications helps the learner overcome obstacles coming his way during his study independently.

LITERATURE

1. <https://www.fluentu.com/blog/english/self-study-english/>
2. <https://externat.foxford.ru/polezno-znat/mistakes-learning-english#1>
3. <https://www.grammarly.com/blog/4-ways-to-use-the-internet-to-improve-your-english/>
4. Ramadhenty Ahlan. The use of E - learning media in English language. THESIS Submitted to Faculty of Tarbiya and Teacher Training of IAIN Purwokerto as a Partial Fulfilment of the Requirements for Achieving the Degree of Sarjana Pendidikan (S.Pd) in English Education. - p.17.
5. Neda Mohammadi. Effects of E – learning on language learning. Procedia computer science. Volume 3, 2011. - p. 464.
6. Molchanova I. I. Influence of the Internet on Studying English. International Education Studies. Volume 8, N. 1. - 2015. - p. 135.
7. <https://neeyhapuzee.wordpress.com/2010/12/28/learning-english-through-the-internet/>
8. <https://englex.ru/learning-english-on-your-own-is-it-worth-trying/>

НІМЕЦЬКІ ЗООНІМИ ТА ЇХ ЕКВІВАЛЕНТИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Галонжка Оксана Василівна

викладач вищої категорії

Галицький коледж імені В'ячеслава Чорновола

м. Тернопіль, Україна

Вступ. Мова – це засіб спілкування між людьми. Тому необхідно вивчати та аналізувати кожен з її аспектів. Фразеологія - невід’ємна частина словникового складу мови. Без фразеології, за допомогою лише окремих слів було б важко, в деяких випадках навіть неможливо виразити все багатство відтінків думки людини. Фразеологія є відносно молодого галуззю мовознавства, яка активно розвивається. Тому деякі з її підрозділів і напрямків вивчені ще недостатньо.

Вивчення фразеологізмів є особливо важливим для розуміння іншомовних текстів. Семантика фразеологічного складу будь-якої мови зумовлюється спільністю людського мислення, а також взаємодією людей в суспільстві відтворює національно - культурну самобутність мовного колективу, тому важливо вивчати фразеологізми мови, яка вивчається для більш глибокого пізнання культури, ментальності народу.

Прислів'я, як особливий вид фразеологічних одиниць – це стійкі афористичні вислови, що у стислій, точній формі висловлюють думку про певні життєві явища, реалії дійсності, людські риси, вчинки у їх характерних і специфічних ознаках. Узяті з різних джерел народної словесності на основі безпосередніх спостережень над навколишнім життям, вони відзначаються влучністю вислову і загуцненістю думки; увібравши світогляд народу і його багатовіковий досвід, становлять невід’ємний пласт народної філософії – скарбницю мудрості.

Мета роботи. Метою роботи є дослідження та комплексний аналіз фразеологічних одиниць, а саме зоонімів, німецької мови та їх еквівалентів в українській мові, що передбачає виконання ряду завдань: стислий розгляд

понять фразеологія та фразеологічна одиниця, висвітлення їх особливостей та характеристик на основі праць провідних лінгвістів-фразеологів; дослідження та аналіз існуючих класифікацій фразеологізмів; розкриття структури та семантики прислів'їв; визначення типів еквіваленції німецьких зоонімів.

Матеріали і методи. Матеріалом дослідження слугували зібрані за допомогою методу суцільної вибірки прислів'я з німецько-українських та одномовних словників, збірників загальноповживаних прислів'їв та приказок у німецькій та українській мовах, наукові дослідження вітчизняних та зарубіжних мовознавців а також дані тлумачних та етимологічних словників. Для досягнення мети роботи та сформульованих вище завдань були використані індуктивний та дедуктивний, описовий, методи, а також методи абстрагування, суцільної вибірки, структурного, компонентного та зіставного аналізу зібраних фразеологізмів з компонентом найменування тварин.

Результати і обговорення. Розглянувши ряд прислів'їв німецької мови, можна сказати, що за способом перекладу німецькі усталені вирази доцільно поділити на три умовні групи:

Першу групу складають німецькі прислів'я, що мають свій відповідник в українській мові. За структурою та за значенням вони повністю співпадають у мові оригіналу та в мові перекладу: *Arm wie eine Kirchenmaus.* - Бідний, як церковна миша

До другої групи належать прислів'я, які не мають прямого відповідника в українській мові. При перекладі таких сталих виразів їх зміст зберігається, але водночас змінюється образ: *Wie ein Schwein vor dem Uhrwerk stehen.* - Дивитися як баран на нові ворота.

Третя група представлена прислів'ями, які не мають вдалого українського відповідника і перекладати їх дослівно не можна, оскільки втрачається зміст виразу та багатство експресивної думки. Тут ми маємо справу з прислів'ями, в яких немає аналогів або, просто кажучи, відповідників. Часто такі прислів'я мають історичне або релігійне походження. При перекладі таких крилатих висловів застосовують буквальний (або описовий) переклад з метою спрощення

сприйняття: *Den Wolf bei den Ohren packen.* - Битись, як риба об лід.

Якщо перекладається римоване прислів'я, то бажано зримувати слова, щоб було відчуття того, що це не просто набір слів, а якесь своєрідне прислів'я з іншої мови, яке читачеві чи слухачеві раніше не було відоме. Перекладач повинен на свій розсуд та, виходячи з контексту, обрати кращий варіант. Коли маємо справу з третьою групою, то найважливіше передати зміст: *Auf der Reise ein guter Gefährt ist so gut wie ein Pferd.* - В дорозі гарний попутник так само важливий, як і добрий кінь.

Загалом, для всіх випадків перекладу прислів'їв головним є зберегти образність у перекладі, частіше за все при цьому зберігається жанрова адекватність. І неважливо, чи образність вихідного виразу відновлена чи вона замінена, переклад повинен бути образним. Зрозуміло, що ця образність перекладу не повинна відрізнятися оригінальністю, неповторністю, носити відбиток індивідуального стилю автора.

Аналіз теоретичних та практичних досліджень дозволяє стверджувати, що прислів'я, які мають свій прямий відповідник в українській мові є найчисленніми у німецькій мові. Вони є відносно зрозумілими для тих, хто вивчає німецьку мову. Пошук відповідного українського еквіваленту у такому випадку не викликає жодних проблем.

Дослідивши, що німецькі прислів'я перекладаються на українську мову на основі так званих еквівалентів, з урахуванням лексичних особливостей цільової мови та мови джерела, розрізняють три типи еквіваленції: повна часткова та нульова. Під абсолютною або повною еквіваленцією розуміють ідентичні паралелі між прислів'ями вихідної мови і мови яка досліджується. Наприклад: *Der Wolf frisst auch gezählte Schafe.* - Вовк і полічених овець їсть. *Viele Hunde sind des Hasen Tod* - Багато собак - зайцю смерть.

До часткової еквіваленції належать такі еквіваленти де хоча б одна частина прислів'я збігається або де часто зображуються різні картини чи наголошуються інші властивості. Наприклад: *Eine Schwalbe macht noch kein Sommer* - Одна ластівка весни не робить. *Man den Wolf nennt, so kommt er*

gerennt. - Про вовка річ, а він навстріч.

Про нульову еквівалентність йдеться коли прислів'я вихідної мови не мають відповідників у мові яка досліджується. В таких випадках їх можуть виражати шляхом опису. Наприклад: Den Wolf bei den Ohren packen - Битись, як риба об лід. Man muss den Bock nicht zum Gärtner setzen - Замкнув вовка межі вівці. Опрацьований матеріал нараховують 258 зоонімів української та німецької мови. 40% становлять домашні та свійські тварини, 16% дикі тварини, 22% птахи, 9% комахи, 7% риби, 2% молюски, 2% плазуни та 2% земноводні.

У ході дослідження було виділено 45 ключових слова (назви тварин). Ключове слово, що вживалося в більшості прислів'їв Hund – 13%. Інші назви тварин вживались значно рідше: Esel, Wolf – 6%, Fuchs – 5%.

Щодо відносин еквівалентності то було виділено 77 прислів'їв з абсолютною, 85 прислів'їв з частковою, та 96 з нульовою еквівалентністю. У процентному відношенні результати виглядають наступним чином: абсолютна еквівалентність – 30%, часткова еквівалентність – 33% та нульова еквівалентність – 37%.

Цей факт свідчить про те, що існує певна специфіка лексичної семантики зоонімів. Вона базується на відмінностях в історичному розвитку, культурі, укладі життя, менталітеті, традиціях німецького та українського народів.

Висновки. Найбільшою цінністю в історії інтелектуального розвитку цивілізованої людини є мова. Фразеологічні засоби мови містять у собі велику силу експресії та емоційної наснаги.

Фразеологія більшою мірою, ніж інші пласти мовних одиниць, відображає довготривалий процес розвитку народу, своєрідність його світосприйняття через призму мови та національної культури; фіксує та передає від покоління до покоління культурні настанови та стереотипи, кодує культурну інформацію та акумулює знання як про саму людину, її відношення до навколишнього світу, так і про сам навколишній світ.

Впродовж усього періоду розвитку фразеології як розділу мовознавства її

аспекти постійно перебували у центрі уваги вчених-лінгвістів, таких як І. І. Чернишова, В. В. Виноградов, В. Фляйшер, О. О. Потебня, Ш. Баллі, Ф. Зейлер, Л. Г. Скрипник, Г. М. Удовиченко, М. Д. Городнікова та багато інших.

Неоднозначним є також визначення класифікації фразеологічних одиниць. Найпоширенішою є класифікація, виконана В.В. Виноградовим на семантичній основі. Він виділяє три типи фразеологізмів: фразеологічні зрощення (ідіоми), фразеологічні єдності та фразеологічні сполучення. Розглядаючи розряди фразеологічних виразів, І. Чернишова виділяє дві основних властивості фразеологічності: присутність у них одиничної сполучуваності компонентного складу та специфічного різновиду семантичного перетворення. Прислів'я є одним з джерел культурно-національної інтерпретації. Вони мають низку своєрідних жанрових ознак. Однією з найсуттєвіших рис є лаконізм та афористичність. Прислів'я - це короткі народні вислови, які можна використовувати як висловлювання про різні життєві явища і які часто написані ритмічною мовою.

В роботі досліджено зооніми, тобто прислів'я із зоокомпонентом. Вони утворилися внаслідок тривалих спостережень людини за поведінкою та зовнішнім виглядом тварин. Відображення природи, зокрема її тваринного світу, у фразеологічних образах пов'язане з традицією ще дохристиянських часів, коли людина вважала себе частиною природи, а саму природу персоніфікувала, наділила представників рослинного і тваринного світу рисами, притаманними людині. Так, впродовж років у свідомості різних культур і народів сформувались свої стереотипи і уявлення про представників фауни. Звідси і фразеологічні одиниці, до складу яких входять назви тварин, що відображують певні людські риси - чи то працьовитість, чи то вірність, лінощі, хитрість. Зооніми широко представлені в обох мовах та відносяться до одних з найдавніших та найпоширеніших. Вони належать до найпродуктивніших лексем, семантичні структури яких містять найбільшу кількість метафоричних значень, що вживаються для позначення людей. У німецькій мові існують

багато прислів'їв із зоокомпонентом, які є результатом спостережень за об'єктивною реальністю культури німецького народу. При їх перекладі основним завданням є збереження образності прислів'я. Часто для передачі того самого змісту в прислів'ях обох мов використовуються різні тварини: *Munter wie ein Fisch im Wasser.* - Здоровий як бик; *Einen Bärenhunger haben.* - Голодний як вовк; *Den Wolf bei den Ohren packen.* - Битись, як риба об лід.

Результати дослідження мають певне практичне значення та можуть використовуватись у викладанні таких мовознавчих дисциплін як лексикологія та стилістики, а також на практичних заняттях у школі та вищих навчальних закладах.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СЛОВНИКОВОГО СКЛАДУ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Зборовський І. С.,

студент,

Колесник М. Ю.,

викладач

Національний університет

біоресурсів і природокористування України

м. Київ, Україна

Анотація: статтю присвячено вивченню новітніх лексичних одиниць у сучасній німецькій мові. У статті висвітлюються чинники появи неологізмів, визначається час утворення неологізмів, приділяється особлива увага шляхам утворення неологізмів.

Ключові слова: німецька мова, неологізми, класифікація.

Багато лінгвістів (В. фон Гумбольдт, Т. Шиппан, Е.В. Розен та ін.) неодноразово наголошували, що умовою існування будь-якої мови як основного засобу комунікації є її розвиток: відмирання віджилих і поява нових елементів на всіх рівнях її системи, тобто рухливість мови. Еволюційні процеси відображаються, у першу чергу, на лексико-семантичному рівні, оскільки саме лексика спрямована на об'єктивну дійсність і безпосередньо відображає все, що в тій відбувається. Серед вказаних еволюційних процесів вагомим місцем посідає запозичення. Воно є результатом мовних і культурних контактів.

Поповнення лексики – історично неминучий процес, необхідний для того, щоб на кожному етапі свого розвитку мова відповідала потребам суспільства в спілкуванні, у закріпленні результатів пізнання дійсності, розвитку і збагачення культури народу, у тому числі внаслідок економічних, політичних, культурних та мовних контактів з іншими народами. “Лексика – єдина область мовних явищ, де сам зміст культури (даного колективу в дану епоху) відображається більш чи менш посередньо. Ось тому тут скоріше всього (навіть в межах мови

одного і того покоління) може виявитись результат соціально-економічної мутації” [1, 140].

Численні англійські запозичення в німецькій мові займають провідне місце. Ці слова відносяться до важливих семантичних груп, які означають фундаментальні поняття в економіці:

– банківська справа: *das Banking, die Gross-rate, das Floating, floaten, der Over-the-countermarket, der Stock*;

– біржова справа: *die Scalping operations, die Devaluation, die Exchange, fixen, der Fixer, die Stock-Exchange, der Stockjobber*;

– маркетинг: *das Re-issue, der Researcher, das Desk-Research, das Marketing-mix, das Marketing-Research*;

– менеджмент: *der Point of sale, der Road-manager, der Sales-manager, das Topmanagement, der Topmanager, die Supervision, der Tallyman*;

– реклама: *der Poll, das Direct-Mailing, das Display, das Gadget, das Mailing, der Mediaman, die Publicity, der Sandwichman, der Slogan*.

Деякі запозичення розширили своє значення і змінили стилістичне забарвлення. Наприклад, запозичене слово *der Transfer* має в англійській – лише три, у німецькій мові – п’ять значень [2, 770]:

1. *Zahlung ins Ausland in fremder Wahrung* – оплата, сплачування, платіж за кордон в іноземній валюті;

2. *Übertragung* – перенос, передача (пед.);

3. *Überführung, Weitertransport* – перевіз, переведення (куди-небудь);

4. *Wechsel eines Berufspielers (Sport)* – зміна, заміна професійного гравця (спорт.);

5. *(Sprachw.) positiver Einfluss der Muttersprache auf eine Fremdsprache* – (лінгв.) позитивний вплив рідної мови на іноземну мову.

Нова спеціальна лексика широко представлена субстантивними термінологічними одиницями у формі словосполучень, компонентів, аббревіатур. Це свідчить про продуктивність синтаксичного, морфологічно-синтаксичного способів творення досліджуваної сфери [4].

1. Як перший чи другий компонент нових слів або термінологічних словосполучень часто виступають іменники *der Manager, der Investment*:

- *der Brand-Manager, der Fonds-Manager, der Produktmanager, der Roadmanager, der Sales-Manager, der Topmanager, der Risiko-Manager, der Pazifik-Fondsmanager*;

- *der Investmenttrust, das Investmenthaus, das Investmentpapier, das Investmentgeschäft, das Investmentgruppe, das Investmentgesellschaft, der Investmentprozeß, das Investmentzertifikat [4]*.

2. Запозичення прикметників зустрічається рідше:

big, clever, instant, inzentiv, reflatar, small, smart, soft, transferabel, unfair.

3. Високопродуктивними виявляються словоскладення і складноскорочені слова:

der IG-Metall-Chef, das US-Business, das US-Investmenthaus, das Scanti-Drogeriemarkt, das Discountmarkt, der toom-Baumarkt.

4. Слово *Computer*, словосполучення *Personal Computer* або абревіатура *PC* є одним з компонентів складних слів:

- *der Computerausdruck, das Computerbild, die Computerdiagnostik, computergesteuer die Computerkriminalität, die Computerkunst, das Computerspiel, Computertomographie, der Computervirus*;

- *das PC-Geschäft, der PC-Markt, das PC-Systemhaus, die PC – Kenntnisse [4]*.

5. Серед представленої лексики можна зустріти складні комбінації, які мають як основне слово німецького походження:

- *das Clearing-Verfahren, das Clearing-Verkehr, der Charterflug, das Dollar-Yen-Verhältnis, der Computer-Fachmann, das Swiss-Life-Angebot, der Konzernanschl., die Trendmeldung, die Trendwende, die High-tech-Spielweise, das Management – Deutsch, das Round-table-Gesprach, das Spotgeschäft, der Spotmarkt*.

6. За компонент нових термінологічних одиниць часто використовують такі словотворчі засоби як:

а) числа: 1-, 2- und 5-Cent-Münzen,

10 -, 20 - und 50 - Cent-Münzen,

б) аббревіатури: CDI Abk. Center for the Development of Industry (Zentrum für industrielle Entwicklung); cf – cost and freight: “Kosten u. Fracht” (Klausel im Überseehandel, nach der Fracht – u. Versandkosten im Preis eingeschlossen sind); Ріст кількості буквених аббревіатур пов’язано з процесом раціоналізації мови. Група запозичень отримала морфемне переоформлення на ґрунті адаптації:

- *engl. to fix, to float, to lease, to manage, to pool, to push, to soft, to transfer, to trand,*

- *нім. fixen, floaten, leasen, managen, poolen, pushen, soften, transferieren, trandieren [4].*

8. Необхідно відзначити запозичення, які мають латинські корені. Багато запозичень проникли в німецьку мову через італійську, французьку, англійську або американський національний варіант англійської мови:

- *das Cash [lat. – it. – fr.– engl.], das Management [lat. – it.-engl. – amerik.];*

- *der Charter [lat.– fr.– engl.], der Merchandiser [lat. – fr.– engl.– amerik.];*

- *der Discount [lat.– fr.– engl.], das Office [lat.– fr.– engl.];*

- *das Limit [lat.– fr.– engl.], der Roadie [engl. – amerik.].*

9. Нові поняття входять у мову не ізольовано, а в мікросистемах, у словотворчих гніздах, які відображають широке коло явищ, оточуючих дане поняття і супроводжують його:

- *der, die Charter, der Charterer, chartern;*

- *der Manager, das Management, managen;*

- *der Shop, das Shopping, das Shopping-Centrer, die Shopping-Goods;*

- *der Transfer, transferabel, trensferieren [4].*

Отже, на основі проведеного дослідження слід зазначити, що в німецькій мові налічується велика кількість запозичень з англійської мови, переважна більшість яких належить до спеціальних галузей.

Під час глобалізації зростає кількість запозичень в лексичній системі кожної мови і це впливає на її розвиток. Незважаючи на різні культурні та

ментальні традиції, постійно розвиваються і стають тіснішими відносини між народами, тим самим збагачуючи їхні мови та культури.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дементьева Т.М. Европейский союз на страницах немецкого словаря "EU-ABC Lexikon für Politik, Recht, Wirtschaft, Steuern, Finanzen, Institutionen".// Вестник МГУ. Сер. 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. 1999.- №1.- С. 140-146.
2. Gerhard Wahrig. Deutsches Wörterbuch mit einem Lexikon der deutschen Sprachlehre. Bertelsmann Lexikon Verlag, 1992.
3. Lechner Fremdwörterbuch. Die wichtigsten Fremdwörter, deren Bedeutung Sie kennen sollen. Lechner Verlag, 1993.
4. Лісогуб Л. І., Нові тенденції розвитку словникового складу сучасної німецької мови / Л.І. Лісогуб// Вісник Запорізького державного університету, Серія: Філологічні науки, №1. - 2000.– // [Електронний ресурс]–Режим доступу: <http://web.znu.edu.ua/herald/issues/archive/articles/764.pdf>

**РЕЧЕННЯ ПИТАЛЬНОЇ МОДАЛЬНОСТІ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА
УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ Ч. ДІККЕНСА
«ВЕЛИКІ СПОДІВАННЯ»)**

Линтвар Ольга Миколаївна

канд. філол. наук, доцент

Мачула Дарина Сергіївна

студентка

Національний авіаційний університет

м. Київ, Україна

Вступ. За всіх часів речення в англійській мові завжди привертали увагу вчених-лінгвістів. Це пов'язано з тим, що в них містяться базові мовні аспекти, які є важливими та необхідними для міжособистісних комунікацій.

Актуальність обраної теми зумовлена тим, що наразі в галузі вивчення англійської морфології було досягнуто більше успіхів, ніж в галузі синтаксису. Для вивчення англійської мови знання та розуміння її граматичної будови є необхідним. Зокрема, вивчення синтаксису, адже саме він вивчає основні комунікативні одиниці. Модальність належить до найістотніших, обов'язкових характеристик речення і сприймається як категорія, що виражає зв'язок висловлювання з реальною дійсністю.

Мета роботи. Надання порівняльного аналізу речень питальної модальності в англійській та українській мовах у романі Ч. Діккенса «Великі сподівання» в оригіналі та його українському перекладі.

Матеріали та методи. Матеріалом дослідження є роман Ч. Діккенса «Великі сподівання» та його переклад українською мовою. Під час дослідження використано такі методи: описовий метод; порівняльний метод; метод літературної герменевтики.

Результати та обговорення. У мовознавстві концепцію модальності було вперше сформульовано В. В. Виноградовим. На думку академіка,

модальність є семантичною категорією, яка відображає відношення змісту речення до дійсності, що встановлюється з боку мовця.

Різними дослідниками модальність визначається як граматична, синтаксична чи семантична категорія. Наприклад, Т. П. Ломтева, Р. А. Будагов розглядають модальність як граматичну категорію; Л. С. Єрмолаєва вважає модальність синтаксичною категорією, зазначаючи, що за межами синтаксичної модальності залишаються лексичні засоби. Як семантичну категорію модальність розглядають В. В. Виноградов, Г. В. Колшанський, оскільки модальний зміст може бути виражений різними мовними засобами. До них належать граматичні (морфологічні), лексичні (модальні слова), лексико-граматичні (модальні дієслова) та інтонаційні засоби.

Вибір модальності відбивається на ефективності досягнення поставленої мети мовця, – вплинути на співрозмовника і переконати його прийняти викладений погляд на певну ситуацію.

Модальне значення питальності є вимогою підтвердження чи заперечення відповідності загального змісту речення зображуваний або відображуваний ним ділянці дійсності чи з'ясування якогось істотного моменту відповідної ділянки дійсності.

В українській мові речення питальної модальності поділяються на: власне-питальні, питально-стверджувальні, питально-заперечні, питально-риторичні, питально-спонукальні. Речення питальної модальності в англійській мові діляться на чотири типи: загальні, спеціальні, альтернативні та розділові.

Прості речення питальної модальності мають спільну комунікативну функцію і переважно ідентичні структурні форми як в українській, так і в англійській мовах. Розглянувши типи речень питальної модальності в обох мовах констатуємо, що розрізняють: загальні питання (питання «так-ні») і спеціальні питання («займенникові» або «wh»-питання). Усі інші речення питальної модальності («тег-питання», риторичні та альтернативні запитання) є в обох мовах практично структурними та комунікативними модифікаціями цих двох структурних типів.

Романи Ч. Діккенса діалогічні у протиставленні життя людини в образі дитини з абсолютно різних світів: світу багатства і бідності, байдужості й турботи, тому і моральний стержень у кожного свій. Досить реалістична картина зображення низів англійського суспільства у Чарльза Діккенса пов'язана із просвітницькими темами та ідеями. Письменник вірить у добре начало кожної людини, яке дане їй від природи. Важливим ідейним задумом митця являється щире переконання в тому, що формування порядної та чесної особистості можливо не лише за наявності сприятливих умов, але й усупереч їм.

Творчість Чарльза Діккенса носить суто дидактичний характер. Головним для письменника залишається – повчати якомога більше коло читачів. Він доводить, що «урок найчистішого добра» повинен бути вилучений із «найвідразливішого зла». Діккенс робить акцент на тому, що принцип добра завжди торжествує, не зважаючи на перепони та несприятливі життєві обставини.

Художній стиль творів Чарльза Діккенса насичений нотами «яскравості та гіперболічності» «його творчість втілює риси утопізму і романтизму». К. Шахова – український літературознавець, педагог, ставить акцент на тому, що Діккенс «був художником перехідного періоду, сполучив риси обох напрямів – реалізму та романтизму, а ще – певні елементи просвітницького реалізму, сентименталізму і готики», «усі ці складові...становили цілісність, яка становить особливу індивідуальну манеру цього майстра.

Для аналізу речень питальної модальності обрано роман Ч. Діккенса «Великі сподівання».

На основі теоретичних даних розподілено усі речення питальної модальності на три великі групи: загальні та спеціальні речення питальної модальності; диз'юнктивні та альтернативні речення питальної модальності та риторичні речення питальної модальності.

Серед загальних речень питальної модальності у тексті є речення вжиті у минулому часі, у теперішньому часі та у майбутньому часі.

У творі функціонує велика кількість спеціальних речень питальної модальності, які вимагають від розмовника розгорнутої відповіді. Їх надмірна кількість є виправданою, адже у романі задіяні діти, які ставлять багато питань та є велика кількість діалогів. Найчастіше зустрічаються речення питальної модальності, які вимагають уточнення місця чи розташування.

Диз'юнктивні та альтернативні речення питальної модальності переважають у щоденному спілкуванні, їх використання зумовлено необхідністю щось уточнювати у співрозмовника.

Часом у романі «Великі сподівання» диз'юнктивні речення питальної модальності при перекладі трансформуються у два речення: розповідне та загальне речення питальної модальності:

Риторичні речення питальної модальності загалом супроводжуються контекстом, який підкреслює, що на це питання неможливо дати відповідь.

В окремих випадках в романі функціонують одразу декілька риторичних речень питальної модальності підряд. Таким повтором автор підкреслює емоційний стан героя, наголошуючи на його почуттях.

Висновки. Модальність – це комплексна багатоаспектна функціонально-семантична категорія, що відображає ставлення того, хто говорить до змісту висловлювання та його оцінку ставлення до об'єктивної дійсності. Зміст висловлювання може розглядатися як реальний / нереальний, можливий / неможливий, ймовірний / неймовірний, необхідний, бажаний і т. д.

Усі речення питальної модальності у романі Ч. Діккенса «Великі сподівання» розподілено на три великі групи: загальні та спеціальні речення питальної модальності; диз'юнктивні та альтернативні речення питальної модальності та риторичні речення питальної модальності.

Проаналізовано 32 синтаксичні одиниці. Найбільш вживаними реченнями питальної модальності є спеціальні речення питальної модальності (10), досить розповсюдженими у романі є диз'юнктивні (9) та риторичні (6) речення питальної модальності, найменшу групу становлять загальні (5) та альтернативні питання (2) (Рис. 1).

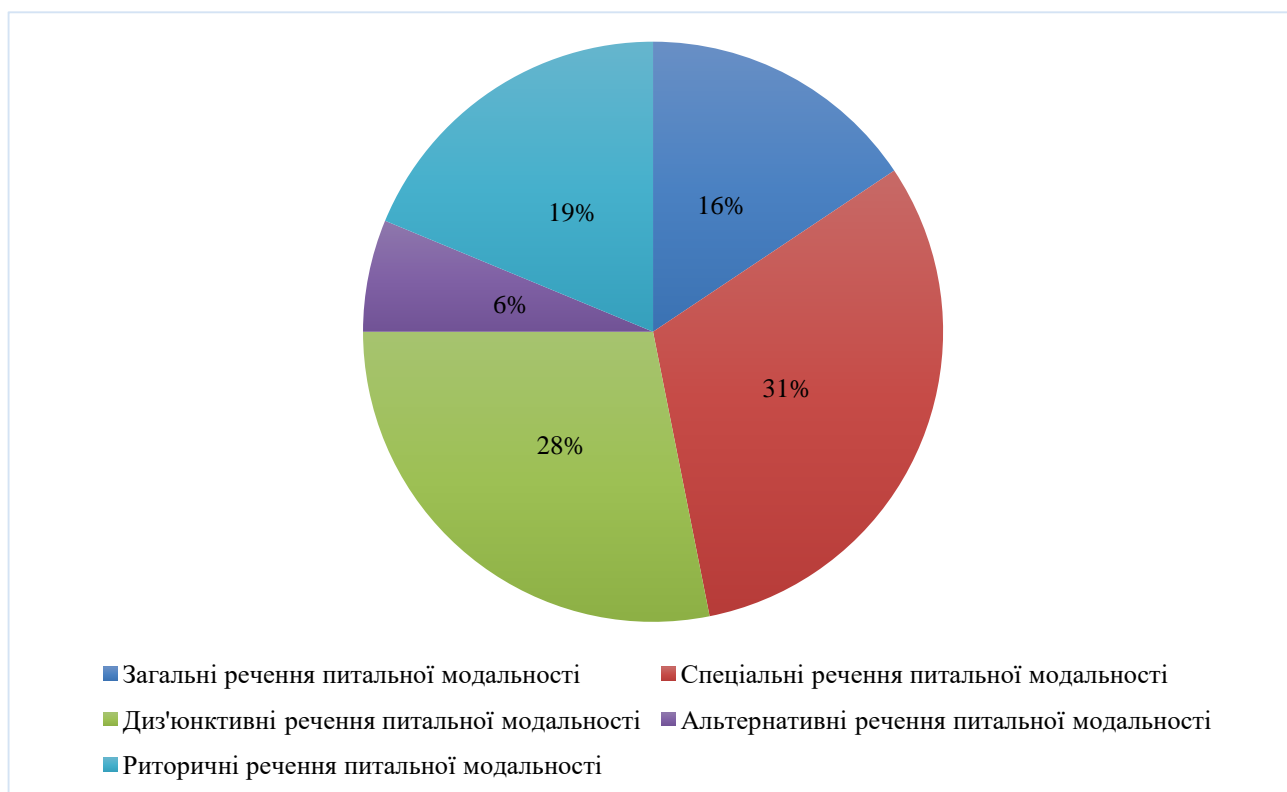

Рис. 1. Кількісний аналіз речень питальної модальності у романі Ч. Діккенса «Великі сподівання»

Визначено, що кожен тип речення питальної модальності виконує свою функцію у романі, роблячи його семантично довершеним твором. При перекладі українською мовою речення питальної модальності у більшості випадків зберігають свою вихідну форму, винятки становлять окремі диз'юнктивні речення питальної модальності.

**СТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ЕМОЦІЙ У ХУДОЖНЬОМУ
ДИСКУРСІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ
«THE GREAT GATSBY» Ф. С. ФІЦДЖЕРАЛЬДА)**

Ординська Ілона Яківна

Кандидат філологічних наук

старший викладач кафедри іноземних мов

Національна академія Державної прикордонної служби України

імені Богдана Хмельницького

м. Хмельницький, Україна

Папаш Ольга Віталіївна,

студентка

Національна академія Державної прикордонної служби України

імені Богдана Хмельницького

м. Хмельницький, Україна

Вступ. Емоційність – головний атрибут художнього стилю, адже мова йдеться про важливі чинники впливу на читача. Саме в художньому творі зримо проступає втілення емотивної та естетичної функції мови. Тому визначення стилістичних засобів художнього твору є важливим для його інтерпретації, а також для розкриття внутрішньої закономірності. Емоційність або спрямованість тексту його стилістичні засоби для формування бажаної емоційної реакції реципієнта на образність текстового світу породжує невичерпну проблематику для дослідження.

Мета роботи полягає у вивченні стилістичних засобів вираження емоцій в художньому тексті «The Great Gatsby» Ф. С. Фіцджеральда.

Матеріали і методи. Матеріалом дослідження є твір американської літератури ХХ ст. роман Френсіса Скотта Фіцджеральда «The Great Gatsby» Вибір цієї роботи пов'язано насамперед з тим, що вона займає важливе місце в американському культурному фонді — це класика американської літератури.

У філологічній царині щодо цієї теми було проведено багато досліджень, які висвітлювали різні аспекти категорії емоційності тексту та аналізу стилістичних засобів вираження емоцій. Зокрема, досліджуються особливості

емоційної лексики (І. Шаховський), окреслюється специфіка емоційного резонансу (О. Воробйова), розробка методів реконструкції емоцій, вписаних автором у художній текст (С. Гладьо), визначаються особливості категорії емоційності та пов'язаних з нею понять (Г. Ленько).

Результати і обговорення. Однією з самостійних дисциплін загальної лінгвістики, яка пройшла стрімкий розвиток свого становлення є стилістика. Стилiстика - це лiнгвiстична наука, основний предмет якої - вивчення стилю тексту. У системі лінгвістичних дисциплін їй належить особливе місце. На сучасному етапі розвитку лінгвістики, ми спостерігаємо різні спроби структурувати та розмежовувати незалежні напрямки в межах стилістики. Вчені намагаються виділити такі сфери у зв'язку з розумінням комплексу проблем, які вивчає кожен із них: функціональна стилістика, стилістика мовних засобів, стилістика тексту, стилістика художнього мовлення, прикладна, практична стилістика. Стилiстичний прийом, перш за все, видiляється i таким чином i протиставляється виразним засобам свiдомою лiтературною обробкою i мовним фактам. Це свiдома лiтературна обробка фактiв мови, у тому числi тих, якими є виразними засобами мови, що мають свою iсторiю.

Можна виокремити такі виразні засоби мови та мовлення: фонетичні, лексичні, морфологічні та синтаксичні одиниці та форми, що підсилюють емоції у мові та мовленні. Варто зазначити, що найпоширеніший із цих прийомів у творах англійської художньої літератури - це метод алітерації, який виражається у повторенні приголосних звуків, на початку близько розташованих складів, а також при повторенні початкових букв слів.

Художній дискурс - комунікативний акт, сукупність мовленнєво-мислительних дій комунікаторів, пов'язаних із пізнанням, розумінням та представленням світу адресатом та осягнення його мовної картини світу одержувачем. Функції художнього стилю в романі реалізуються за допомогою різних стилістичних засобів: метафора, уособлення, порівняння, метонімія, епітет, синекдоха, гіпербола, іронія тощо. Розглянемо основні з них.

Метафора – це один із способів художнього образотворення, суть якого в

зближеннях та поєднаннях деяких образів (не пов'язаних між собою у реальному житті) загалом. В аналізованому художньому творі метафора дає можливість усвідомити ставлення автора до свого персонажа. Доведемо на прикладі:

«The one on my right was a colossal affair by any standard-it was a factual imitation of some Hotel de Ville in Normandy, with a tower on one side, spanking new under a thin beard of raw ivy, and a marble swimming pool, and more than 40 acres of lawn and garden».

Тут маємо опис будинку, проте за ним приховано не тільки ставлення автора до героя, але й спроба сформуванню власне уявлення про нього. Не зважаючи на те, що при перекладі використовуємо слово «вілла» замість «*was a colossal affair*», образність фрази зберігається.

Серед вираження позитивних емоцій особливе місце займає емоція «радість». У романі вона відіграє роль основної для встановлення соціального контакту, служить засобом уявлення позитивного відношення до будь-якого персонажа чи ситуації і емоційного позитивного стану суб'єкта.

«They can't get him, old sport. He's a smart man».

У цьому прикладі можна побачити позитивне, навіть іроністичне ставлення відношення мовця як до свого співбесідника, так і до об'єкта свого висловлювання.

– *«Come along», he said but- to her only.*

– *« I mean it», she insisted.*

– *«I'd love to have you. Lots of room».*

Цей приклад репрезентує емотивне навантаження емоції «радість» в дієслові «*to love*», який показує, що мовцю було б приємно, якби дівчина погодилась поїхати з ним на прогулянку.

Серед негативних емоцій чільне місце має «злість», що слугує засобом уявлення різко негативного відношення до якого-небудь персонажа й ситуації і емоційного заперечувального стану суб'єкта.

Наприклад, *«He got up, his eyes still flashing between Gatsby and his wife. No*

one moved».

Автор намагається передати настрій героя, описавши сцену між чоловіком, дружиною і її новим шанувальником. Звідси можемо зрозуміти, що для передачі емоції «злість» контекст відіграє ключову роль.

Також в романі представлені яскраві приклади вираження емоцій «відчай», «байдужість», «роздратування», «незадоволення».

Висновки. Отже, бачимо, що емоції є універсальним явищем вираження. Розрізняють лише способи вираження емоцій. Так, емоціональна лексика викликає великий інтерес для дослідження. На прикладі роману «The Great Gatsby» були визначені способи і прийоми вираження емоційності в англійській літературі.

PHILOSOPHICAL SCIENCES

СОЦІОКУЛЬТУРНА ДИНАМІКА КІБЕР СУСПІЛЬСТВА: ГЛОБАЛЬНИЙ ВИМІР ТА НАЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ

Долгий Андрій Іванович

студент

Харківський Національний
університет радіоелектроніки,
м. Харків Україна

Вступ./Introduction. Проблема зміни соціо-культурних цінностей екзистенційного виміру доби технологічного виробництва та кіберпростору стає цивілізаційно-вирішальною. Формування нової парадигми етико-естетичних цінностей соціального існування XXI століття визначає особливий принцип організації культурологічної царини кіберсуспільства. Зазначимо, що феномен культури постає шифрограмою соціального буття. По-перше, шифрограма феномену культури фіксує динаміку соціального простору та часу. По-друге, дана шифрограма втілює код етико-естетичних цінностей соціуму. По-третє, - визначає вектори соціо-культурної динаміки. Наразі, феномен культури ґрунтується на онтології буття народу. Лише технологічна включеність народів та країн в єдиний інформаційний простір обумовила виникнення поняття світова культура. Так, на думку К. Ясперса, термін світова історія виникає у XX столітті, разом з технічними засобами всезагальної комунікації. [5, с. 49] Тому проблема соціо-культурної динаміки глобалізованого світу XXI століття стикається з феноменом реалізації національного виміру.

Мета./Aim. Так, метою дослідження соціо-культурної динаміки кіберсуспільства стає визначення корелятивів глобалізованого та національного вимірів соціального буття.

Результати та обговорення./Results and discussion. Інформаційно-комунікативний простір XXI століття набуває всеохоплюючого змісту. Ідея глобалізованої політико-економічної системи існування світу обумовлена технологічними змінами виробничої сфери. Слід додати три важливих фактори глобалізованої системи світу: по-перше, фактор політичної безпеки та контролю мілітаризації країн; по-друге, фактор аксіологічних пріоритетів у технологічних перегонах; по-третє, фактор екологічної політики та захисту простору існування. На думку Т. Сакайя, економіка XXI століття базується на формулі: «Вартість створюється знанням». [3, с. 153] Наразі, категорія знання стає визначальною у глобалізованому світі технологічного виробництва.

Між тим, перевага знань в соціальному та екзистенціальному вимірах здатна створити кризу буття. Структура особистості має два полюси: раціональний та ірраціональний. Останній реалізується у феномені віри, що обіймає сподівання, інтуїцію, страхи, переживання, то що. Важливо розуміти наявність різних рівнів віри – соціальна, екзистенційна, трансцендентна. Гармонійне існування людини можливе за умови досягнення балансу між двома полюсами його структури – знання та віри.

Варто зазначити, що інтуїтивна агностика віри є основою народного буття, яке ґрунтується на чуттєвому пізнанні світу та людини. Тож, виникає дисонанс між глобалізованим та народним вимірами буття.

Разом з тим, варто зупинитись на мультиверсійності культурного простору інформаційно-комунікативної доби. Згідно з думкою Ф. Фукуяма, лінійний розвиток людської історії завершується. [4] Мислитель наголошує на багатовекторності соціокультурної динаміки. Зазначимо, що до особливостей становлення людини кіберсуспільства має належати категорія біфуркації – стрімкої, непрогнозованої еволюційної трансформації. Це обумовлено сукупністю інформаційно-комунікативного потенціалу соціального буття та новим культурним простором віртуальної реальності.

Наразі, технологічні досягнення людства сприяли розвитку виробничої сфери, що заповнила соціальний простір численними та різноманітними

пропозиціями. Ж. Бодрийяр визначає постіндустріальну добу – як суспільство споживання. [1, с. 115] Останній критерій людського існування обумовив зміни світосприйняття особистості. Так, індивід, що функціонує у режимі споживання, втрачає потребу в творчій самореалізації. Тож, замість екзистенційного розвитку, виникають синтезовані системи ерзацових категорій – симулякри.

Ж. Ліповецькі вважає, що споживацька культура сприяє індивідуалізованій ізоляції особи, що перетворюється на модель нарцистичного індивідуалізму. [2] Відзначимо, що ізолюваність людини у стані нарцистичного індивідуалізму породжує обмеження її комунікації. Спрощення соціальних зв'язків обумовлює нівелювання ціннісних критеріїв. [2] Разом з цим, втрата комунікативних зв'язків обмежує культуротвірність індивіда, а відповідно, й соціо-культурну динаміку.

Так, глобалізований вимір ґрунтує соціо-культурний розвиток а технологічних чинниках, які містять небезпеку комунікативної та культуротвірної деградації людини ХХІ століття.

Висновки./Conclusions. Тож, упередити кризу глобалізованого суспільства можливо шляхом збереження народної культури та її синкретизації з умовами розвитку глобалізованого світу.

Отже, соціо-культурна динаміка кіберсуспільства за умов поєднання в соціальному бутті та екзистенції індивіда інтуїтивно-чуттєвого народного культуротворення та активізації інтер-комунікативних зв'язків у технологічному просторі існування.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бодрийяр Ж. Общество потребления. Его мифы и структуры. Ж Бодрийяр. М.: Республика; Культурная революция, 2006. – 269 с.
2. Липовецки Ж. Эра пустоты. Ж. Липовецки. Режим доступа: <https://clck.ru/UMvrM> (Дата звернення - 21.10.2021)
3. Сакайя Т. Стоимость создаваемая знанием или история будущего.

Новая постіндустріальнаї волна на западе. Т. Сакайя. М.: Academia, 1999. - 640с.

4. Фукуяма Ф. Конец истории и последний человек. Ф.Фукуяма. Режим доступа: http://lib.ru/POLITOLOG/FUKUYAMA/konec_istorii.txt (Дата звернення - 27.10.2021)

5. Ясперс К. Истоки истории и её цель. К. Ясперс. Смысл и назначение истории. М.: Политиздат, 1991. – с. 28-287

ECONOMIC SCIENCES

SOLID WASTE MANAGEMENT IN HOTELS AS PART OF THE CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY

Aulestia Cristina

Master in Tourism Innovative
Gastronomic Heritage Management,
CETT-University of Barcelona
Teacher at UTE University, Quito, Ecuador

Polanco Daniela

Postgraduate candidate in Economics, UESOR University,
Юго-Западный государственный университет,

Federación Rusa

Teacher of UTE University, Quito, Ecuador

Holguin Juan Pablo

Master in Business Administration
Lohi Private Technical University
Teacher at UTE University, Quito, Ecuador

Espinoza Daniela

Master in Tourism Innovative
Gastronomic Heritage Management,
CETT-University of Barcelona
Teacher at UTE University, Quito, Ecuador

Abstract The present study aimed to investigate the management of solid waste as part of corporate social responsibility in the hotel activity, considering that consumption patterns of guests use the emission on tons of waste that many times are not managed properly. For the development of the study, it is presented within the main concepts of Corporate Social Responsibility, waste and resource management models of the hotel activity in general.

Keywords: Corporate Social Responsibility, hotels, solid waste, sustainable tourism

Tourism has as one of its main components the hotel activity, practiced worldwide is considered as an engine of economic development, an important generator of employment and a catalyst for other types of activities. "Tourism as a productive and wealth-generating activity has been seen as the solution to various economic and development problems of the host communities, but this has consequences that need to be anticipated" [1] The destruction that tourism activity can cause in the territory can be devastating, it is known that the tourism industry in general produces impacts: economic, socio-cultural and environmental [2]

The accelerated growth of buildings that provide lodging services and the increase in consumption patterns by guests contribute to the production and emission of solid waste. Given the need to comply with legal regulations, prove to be good companies, every day it becomes more important to include in the hotel sector the practice of Corporate Social Responsibility (CSR) understood as the voluntary commitment to execute discretionary business practices and contributions made with corporate resources [3] ; this as a strategic development ally in the face of the need and in compulsory cases, to contribute to caring for the environment.

Currently, hotels have begun to include certain environmental improvement practices in their management plans, which are transmitted to their collaborators, who replicate them in their homes and in several cases to their guests, who begin to create a trend that generates directly or indirectly pressure on sustainability issues; certain establishments voluntarily apply to sustainable tourism certification programs such as "SMART VOYAGER", "Sustainable Tourism Stewardship Council (STSC)" and "RAINFOREST ALLIANCE", which they access once they are evaluated with continuous improvement approaches. The certifications focus on three main aspects, the first; the environmental performance of companies, services and destinations, the second; the quality of the products, and the third; the social responsibility of companies in services.

Having a certification allows the establishment to promote itself on the web and thus be visible to tourists who increasingly demand environmentally responsible services.

Corporate social responsibility (csr) Corporate Social Responsibility begins to evolve along with administrative theories, “every organization (...) needs to be managed to achieve its objectives with greater efficiency, economy of action and resources, and to be competitive. (...) People need to cooperate with others to jointly achieve goals that they will never achieve separately” [4]. Starting in the 30s, industries began to give greater emphasis to personnel by forming work groups and introducing motivation and leadership, it could be said that the responsibility they have with their workers "stakeholders" in response to the social demands of the time begins. In the early 1950s, companies began to practice management by objectives and it is at this time that Corporate Social Responsibility is already beginning to be defined, a concept that generates controversy between what CSR is and what should be, over time authors such as Brown (1953), Friedman (1970), Carroll (1979), Freeman (1984), Donaldson, Preston (1995) developed several initial concepts about CSR, which had the word “ethics” as a common element in their definitions. Acevedo, Castillo and Ortega (2019) mention that CSR is the responsibility of an organization in the face of the impacts that its decisions and activities cause on society and the environment, through ethical and transparent behavior.

Corporate Social Responsibility is the ability to respond to society, it is the ethical or moral obligation voluntarily accepted by the company as an institution, towards society as a whole, in recognition and satisfaction of its demands or in reparation of the damages that may have been caused to this in their persons or in their common patrimony by the activity of the company. Aguilera & Puerto (2012) mention that CSR “is defined as the commitment that companies make towards society for the benefit of sustainable development” [5]. In this sense, Jácome, Salazar and Borja (2017) distinguish a CSR model related to environmental protection in which companies committed to this model try to use non-polluting raw material and recycling material, in order to contribute to the conservation of the environment.

The growth of the economy and the increase in the population in the world mean that the Earth's natural resources are being depleted at high speed ” [6]. Tourism, being one of the most important sectors of the world economy, is also "one

of the leading causes of Co2 production and more than 20% of emissions are related to hotel accommodations" [7]. Hotels are the object of study not only for their contribution to employment in countless tourist destinations, but also for the use and disposal of inputs necessary for their operation, "the hotel industry has a strong impact on the natural and social environment, through air pollution, noise pollution, waste generation and space consumption" [8].

The environmental management carried out by the hotels is defined as that which is carried out through an efficient use of resources, these actions generated in favor of the environment by hotels are used as an important complement to the dissemination of the management of this type of companies generally aimed at tourists who demand respect for the environment every day.

Among the main initiatives applied by hotels in the environmental area are: adoption and application of good environmental practices, audits, certifications, among other self-regulatory actions. The existence of sustainability certifications, mostly of voluntary application, allow to categorize and differentiate lodging establishments in terms of the management of natural, cultural and social resources, provide tools and support networks in favor of sustainable tourism initiatives, provide assistance to reduce environmental impacts and operating costs, among other activities. The application of policies and regulations "that allow the prevention, reduction and control of pollution, towards a comprehensive management of waste to have adequate air, water and soil quality should be considered" [9]. Thus, in "the hotel sector, environmental management measures can be applied as good practices or the implementation of environmental management systems that can help reduce costs and increase the differentiation of a hotel" [10]. Céspedes and De Burgos mention that the most recognized environmental management actions within hotels are: reduction of solid waste, quantity and quality of water, energy consumption and emissions into the atmosphere.

Several establishments work in the selective collection of garbage, rainwater collection, among others.

The waste Solid waste is understood to be the waste that originates from a

process of consumption, cleaning, manufacturing, transport or use and that is permanently discarded by those who produce it when they consider it useless. These are classified in different ways:

Table 1

Classification of solid waste

Classification of solid waste		
Organic solid waste	Inert solid waste	Hazardous solid waste
They are biodegradable waste, they are residual materials that at some point had life, were part of a living being or are derived from the process of transformation of fossil fuels.	They are non-biodegradable and non-combustible wastes that generally come from the extraction, processing or use of mineral resources.	They are organic or inert waste that due to their physical, chemical or biological characteristics cannot be coupled to recovery or transformation processes, but must be treated for incineration or controlled confinement.

Source: Clemades Dania

In most hotels, solid waste is used and reused Peruchinn et al (2015) state that: 74.86% of the waste generated in the middle of the housing study has a high recycling potential, be it for the composting of the putrescible organic matter or for the reuse of plastic, paper, cardboard, glass and metals. Most of this percentage is considered organic waste and the difference includes plastic, paper, cardboard, glass and metals. 25.14% can be considered limited recycling potential, due to the greater difficulty for the proper destination of those materials that are waste such as cloth, rag, leather, eraser, wood, biological pollutants, chemical pollutants, mixed and several.

The wastes corresponding to this group that are not reused are disposed of causing strong impacts on the environment:

Table 2**The environmental impacts of hotels**

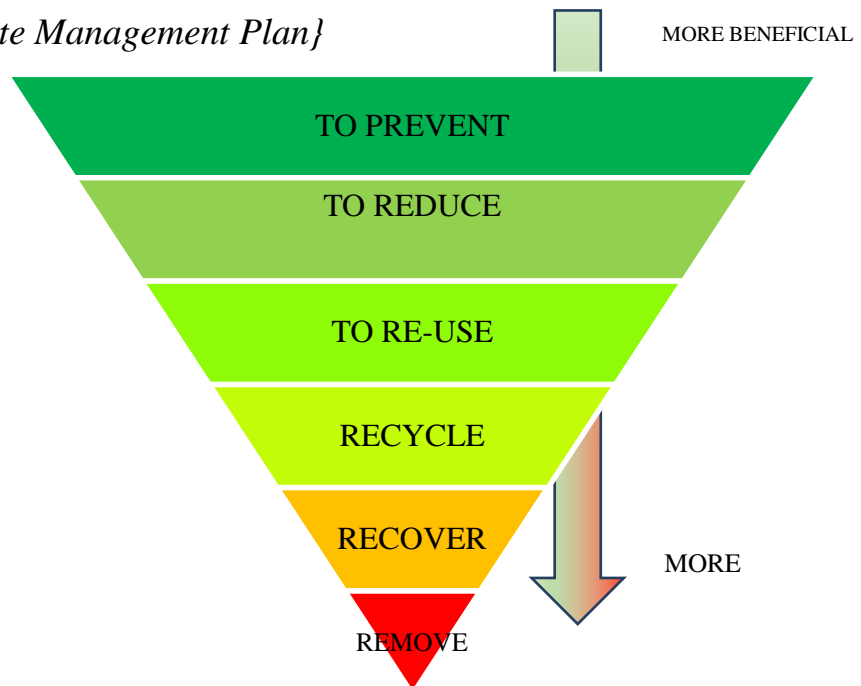
Service / Activity	Description	Environmental impact
Administration		Energy, water and materials (mainly paper) Waste generation and dangerous residues
Technical service	Hotel management Customer reception	Energy and water consumption Consumption and generation of a wide range of hazardous products Air and soil emissions Generation of wastewater Use of pesticides
Restaurant Bar		Energy, water and crude material consumption Packaging waste Organic waste
Kitchen room	Equipment to produce hot water and heating Air conditioning Lighting Pools Green areas Extermination of mice and insects Repairs and maintenance	Power consumption and Water Packaging waste Waste Organic waste Odor generation
Room Use	Breakfast lunch dinner	Energy, water and crude material consumption Use of dangerous products Generation of waste packaging Wastewater generation
Laundry	Drinks and snack	Consumption of energy and water Use of hazardous cleaning products

Source: Oleskow-Szlapka J., Stachowiak A., Golinska P. (2011)

Waste management The following definitions allow to broaden the knowledge about Environmental Management: Environmental management is a young discipline whose content we understand as encompassing the study of all technical and organizational activities that aim to reduce the environmental impact caused by the company's operations. Environmental Management (EM) is identified as that part of the system that comprises the organizational structure, responsibilities, practices, procedures, processes to determine and carry out the company's

environmental policies. Also, environmental management (EM) tries to find the balance between the demand for natural resources and the capacity of the natural environment to regenerate them. The environmental management of hotels allows us to define this concept as: a set of actions of diverse nature that are carried out in hotels and whose purpose is to improve the relationship of the establishment with the natural environment and contribute to achieving sustainable development, without this excluding the fulfillment of its economic-functional objectives. To publicize the following waste management plan, prepared by Hall [2]:

Illustration 1. Waste Management Plan}

BIBLIOGRAPHY

[1] Ibarra, J. (2014).Sustentabilidad y Competitividad de la Industria Hotelera en México. *Journal of Intercultural Management*,6(1),p49.doi: 10.2478/joim-2014-0004.

[2] Hall, M., & J, H. (2005). *Tourism, Recreation and Climate Change* . Clevedon: Channel View Publications.

[3] Kotler, P., & Nancy, L. (2006). Corporate Social Responsibility: Doing the Most Good for Your Company and your Cause. *Academy of Management Perspectives*, 90-93.

[4] Chiavenato, I. (2005). *Introducción a la teoría general de la*

administración. Mexico: Mc Graw Hill .

[5] Aguilera, A., Puerto, D. (2012). Crecimiento empresarial basado en la Responsabilidad Social. *Pensamiento & Gestión*, 32, 5. Recuperado de <http://www.scielo.org.co/pdf/pege/n32/n32a02.pdf>.

[6] Wilco W. Chan, (2009) "Environmental measures for hotels' environmental management systems: ISO 14001", *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, Vol. 21 Issue: 5, pp.542-560, <https://doi.org/10.1108/09596110910967791>

[7] Bonilla, S. (2019). Percepción del turista sobre las prácticas ambientales de un destino de sol y playa: caso balneario de Salinas, Cantón Salinas. Universidad Estatal Península de Santa Elena, La Libertad, Ecuador.

[8] Peña,D., Guevara,A.,Fraiz,J., y Botero C. (2018). Prácticas de responsabilidad social empresarial en el sector hotelero. Estudio de casos en la ciudad de Santa Marta, Colombia.

[9] Céspedes Lorente,J., De Burgos Jiménez, J.(2014), Un análisis de las dimensiones de la gestión ambiental en los servicios hoteleros, (30), issn: 2171-6323

[10] Molina, J., Claver, E.,Pereira, J y Tari, J. (2008). Gestión de la calidad y medioambiental y rendimiento empresarial: un análisis de los hoteles españoles. *Revista Europea de Dirección y Economía de la Empresa*, 18 (2),66.

[11] Peruchinn, B., Lopes da Cunha Ferrão, A., Castiglioni Guidoni, L., Kunde Corrêa, L. y Bilhalva Corrêa, L. (2015), Estudo da geração dos resíduos sólidos em hotel, vol 17,(2)

**ANALYSIS OF THE EFFICIENCY OF THE USE OF FIXED ASSETS AT
THE ENTERPRISE**

Bunda Olga Mykolaivna

Ph.D., Associate Professor of the
Department of Digitalization and Business Consulting
Kyiv National University of Technology and Design,
Kyiv, Ukraine

Korzh Vladyslav Konstantinovich

M.Sc.
Kyiv National University of Technology and Design,
Kyiv, Ukraine

Introductions. The modern high technical level of industrial enterprises, the variety of fixed assets, their technical condition largely determine the strategic development of industrial enterprises, their capacity and prospects for development.

Aim. The aim of the work is to study the organizational and methodological aspects of the analysis of the effectiveness of fixed assets in the enterprise.

Materials and methods. In the study we used the following methods: structural and logical analysis; method of economic analysis; grouping method; comparison methods; methods of deduction and induction, analysis and synthesis.

Results and discussion. Fixed assets are one of the most important factors of any production, their condition and efficiency of use affect the financial performance of industrial enterprises.

Rationality and efficiency of use of fixed assets in enterprise management contributes to the improvement of all technical and economic indicators, namely, affects the increase in production, reduce production costs and, in particular, reduce the complexity of production.

Accounting Regulation (Standard) 7 “Fixed Assets” defines fixed assets as tangible assets that an enterprise obtains for use in the production or supply of goods, provision of services, rental to others or for administrative and socio-cultural

purposes. functions with an expected useful life of more than one year (or operating cycle if longer than one year) [1]. The main purpose of economic analysis of fixed assets in enterprise management is to determine the degree of provision of the studied enterprise with fixed assets under a high degree of intensity of their use and, in particular, the search for reserves to increase capital efficiency [2]. In modern business conditions, the system of accounting and analytical management of sources of reproduction of fixed assets is a unity of three subsystems: accounting, analysis and control, which carry out constant interaction through a set of information flows in the process of forming timely, accurate, complete and high-quality information to ensure the validity and effectiveness of appropriate management decisions [3].

Tasks of the analysis of efficiency of use of fixed assets at the enterprise:

- forecasting the development of material and technical base of the industrial enterprise;
- assessment of the dynamics of fixed assets of the production enterprise as a whole and by their types;
- analysis of the availability and movement of fixed assets of the industrial enterprise;
- assessment of the quality and technical condition of fixed assets of the production enterprise;
- analysis of the efficiency of use of fixed assets of the industrial enterprise;
- determination of directions for improving the technical level of fixed assets of the industrial enterprise;
- assessment of reserves to improve the efficiency of use of fixed assets of the industrial enterprise.

Improving the use of fixed assets is one of the important ways to increase production efficiency. The characteristics of this process should be accompanied by a proper assessment [4].

Consider the main stages of analysis of the state and efficiency of use of fixed assets in the enterprise:

- analysis of the volume and dynamics of fixed assets of the industrial

enterprise;

- analysis of the composition and condition of fixed assets of the industrial

enterprise;

- analysis of the degree of depreciation of fixed assets of the industrial

enterprise;

- analysis of the intensity of recovery of fixed assets of the industrial

enterprise;

- analysis of the efficiency of use of fixed assets of the researched

enterprise.

Data on the availability, amortization and movement of fixed assets are the main source of information to assess the potential of the organization. The analysis of the movement of fixed assets is based on the following indicators: the ratio of income (input) of fixed assets; disposal rate of fixed assets; suitability factor; wear factor. The source of incoming information for the analysis of the movement of fixed assets is the financial statements of enterprises. Modern directions of economic development in the country require managers of enterprises in-depth analysis of their financial and economic activities, the search for internal financial reserves, knowledge of modern legislation and economic processes. Indicators such as depreciation and amortization of fixed assets, the mechanism of financial management of which has changed significantly in market conditions, play an important role in the economic activity of enterprises of all organizational and legal forms of ownership [5].

Factors that increase the intensity of use of fixed assets of the industrial enterprise include:

- improvement of technological processes of the industrial enterprise;
- organization of continuous-flow production under the condition of optimal concentration of production of homogeneous products;
- selection of raw materials, their preparation for production in accordance with the requirements of certain technology and quality of products;
- ensuring uniform, rhythmic operation of the industrial enterprise, its

structural units;

- carrying out other measures to increase the level of production per unit time, etc.

Conclusions. An important indicator of improving the efficiency of use of fixed assets of the industrial enterprise is the growth of output and renewal and technical improvement of fixed assets of the industrial enterprise. To optimize the production process, it is necessary to apply a comprehensive set of measures to improve the use of fixed assets, which involves ensuring increased production, especially through more complete and efficient use of domestic reserves. An important factor in improving the situation with the reproduction of fixed assets of industrial enterprises is to determine and maintain the optimal ratio between own and borrowed sources. This will intensify the process of updating fixed assets and increase their efficiency.

REFERENCES

1. National Regulation (Standard) of Accounting 7 "Fixed Assets" Approved by the order of the Ministry of Finance of Ukraine dated 27.04.2000 №9 [Electronic resource]. - Access mode: <http://www.visnuk.com.ua/ru/publication/100009262-pbo-7-osnovni-zasobi>
2. O. Bunda Analysis of fixed assets in enterprise management / O. Bunda, I. Skrynnik // Modern determinants of business processes in Ukraine: materials of science. practice. internet conference (May 24, 2017, Kyiv). - K.: KNUTD, 2017. - P. 71-73. [Electronic resource]. - Access mode: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/7086>
3. N. Malyuga, G. Maiduda The concept of accounting and analytical management of sources of reproduction of fixed assets of agricultural enterprises. Development of the system of accounting, analysis and audit in Ukraine: theory, methodology, organization: a collection of abstracts of the participants of the XVIII All-Ukrainian Scientific Conference. Kyiv: SE "Inform. - analyst. agency", 2020. pp. 75-78. [Electronic resource]. - Access mode:

<http://194.44.12.92:8080/jspui/handle/123456789/4649>

4. O. Bunda, A. Yakimenko Analysis of the efficiency of use of fixed assets of agricultural enterprises / Problems of innovative investment development. Kyiv. - 2019. - № 21. P. 65-72. [Electronic resource]. - Access mode: https://nonproblem.net/wp-content/uploads/2020/01/2019_21.pdf#page=65

5. V. Panasyuk, N. Oryshchak Features of assessing the impact of efficiency of use of fixed assets and their taxation on the financial condition of the enterprise. Accounting, taxation and control: theory and methodology: Coll. materials VIII International scientific-practical internet conference [Ternopil, December 23. 2020] / editor. : Slawomir Bartosiewicz, Drager Henning, Zbigniew Korzeb [etc.]. Ternopil: ZUNU, 2021. P. 70-72. [Electronic resource]. - Access mode: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/41062>

OPTIMIZATION OF WAREHOUSE LOGISTICS PROCESSES AT THE ENTERPRISE

Bolikhov Pavel Vladimirovich
Voronova Yelizaveta Mikhailovna,
Associate professor
Kharkiv National Automobile and Highway University
Kharkiv, Ukraine

Introductions. The article considers the essence of warehousing logistics and defines this concept. The main problems of warehousing logistics processes at a modern enterprise are analyzed and measures for their optimization are identified.

Aim. The purpose of the article is to analyze the main problems of warehousing logistics in a modern enterprise and the formation of a set of measures to improve it. The main objectives of the article are the analysis and systematization of the main components of the logistics process in the warehouse, identifying the shortcomings of warehousing logistics, as well as finding ways to improve it.

Currently, the effective functioning of the enterprise directly depends on the quality of the warehouse and logistics processes on it. Thus, the search for solutions to optimize warehousing logistics processes at the enterprise is relevant at the present stage.

Material and methods. Warehouses are the main divisions of warehousing. They are designed for the accumulation and storage of inventories, acquisition of trade range of goods and constitute the main complex of buildings of wholesale trade, as well as a significant part of the material and technical base of retail trade. In addition, warehouses can function as independent structures (organizations) that perform the full range of trade and technological operations related to the receipt, storage and release of goods to wholesale buyers.

Modern large warehouse is a complex technical structure, which consists of numerous interdependent elements, has a structure and performs a number of

functions for the conversion of material flows, as well as the accumulation, processing and distribution of goods between consumers, ie is a system. At the same time, due to the variety of parameters, technological solutions, equipment designs and characteristics of various nomenclature, processed cargoes are classified as complex systems. That is, on the other hand, the warehouse is only an element of the logistics chain (higher level system), which forms the basic and technical requirements for the warehouse system, sets goals and criteria for its optimal functioning, dictates the conditions of cargo processing. Therefore, the warehouse should not be considered in isolation, but as an integrated part of the logistics chain.

Results and dicsuccion. Warehouse management is often seen as routine work, which consists in the daily repetition of the same operations. However, the role of the warehouse must be taken into account when making strategic business decisions. Only in this case, warehousing will be able to fully participate in the management of supply chains. The main functions of the composition include the following:

- transformation of the product range into consumer in accordance with demand creating the necessary range to fulfill customer orders. This function acquires special value in distributive logistics where the trade range includes the huge list of the goods of various manufacturers differing functionally, on constructiveness, the size, color, etc. Creating the right range in the warehouse contributes to the effective execution of consumer orders and more frequent deliveries and to the extent required by the customer;

- warehousing and storage allows to equalize the temporary difference between production and consumption and makes it possible to carry out continuous production and supply on the basis of inventories. Storage of goods in the distribution system is also necessary in connection with the seasonal consumption of some goods;

- unitization and transportation of goods. Many consumers order from warehouses "less than a car" or "less than a trailer", which significantly increases the costs associated with the delivery of such goods. To reduce transport costs, the warehouse can perform the function of combining (uniting) small consignments for

several customers until the vehicle is fully loaded.

The works of many foreign and domestic scientists-logisticians are devoted to the question of warehousing and warehousing: Volgina V.V [1], Gadzhinsky A.M [2], Demidova L.A [3], Manzhosova G.P [4], Tyransky I.P [5], Tyurina N.M [6].

Таблица 1

Approaches to the interpretation of the concept of "warehouse"

Authors	Interpretation
A.M. Gadzhinsky [2]	Warehouses – buildings, constructions and various devices which are intended for reception, placement and storage, partial processing and packing of the goods which have arrived to them, their preparation for consumption and realization of consumption.
L.A. Demidov [3]	Warehouse – a building, structure, device, open area, designed for placement, storage, retrieval, assembly and shipment of any product.
V.V Volgin [1]	A warehouse is a building, structure, device designed to receive, place and store various tangible assets, prepare them for industrial consumption and uninterrupted supply to consumers.
N.M Tyurina [6]	Warehouse – a place of storage, placement, storage of goods. It is usually created in a separate room, which is protected and fireproof.
G.P. Manzhosov [4]	A warehouse is a non-residential premises intended for storage of raw materials, products, goods and other goods, which ensures compliance with the necessary storage conditions and is equipped with storage equipment and structures and structures convenient for unloading.

Conclusion. Thus, we can conclude that a high result can be achieved by solving only a few tasks performed step by step: determining the number of required warehouses, choosing a company to rent and organizing their own storage, selecting the optimal location, organizing an efficient warehousing system, business analysis.

REFERENCES:

1. Волгин В. В. Склад: логистика, управление, анализ / В. В. Волгин. 10-е издательство, перераб. и доп. М. : Издательство: торговая корпорация «Дашков и К», 2017. 736 с.
2. Гаджинский А.М. Логистика / А.М. Гаджинский. М. : Издательско-торговая корпорация «Дашков и К°», 2019. 484 с.
3. Демидов Л. А. Принятие решений в условиях неопределенности / Л.А. Демидов, В. В. Кираковский, А. Н. Пылькин. Издательство: Горячая Линия, Телеком. 2018. 284 с.
4. Манжосов Г. П. Современный склад. Организация и технология / Г. П. Манжосов. М: КИА центр, 2015. 224 с.
5. Тиранський І. П. Складське підприємство у сучасних умовах / І. П. Тиранський, О. Б. Гірна, М. О. Довба // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2019. № 446. С. 95-96.
6. Тюріна Н. М. Логістика [Текст]: Навч. посіб. / Н. М.Тюріна, І. В. Гой, І. В. Бабій. К.: «Центр учбової літератури», 2018. 392 с.

DIVERSIFICATION AS A TOOL FOR ENTERPRISE DEVELOPMENT

Dovbush Vita

Ph.D., Associate Professor

Nadon Serhii

Master

Kyiv National University of Technology and Design

Kyiv, Ukraine

Introductions. Under market conditions, most businesses start small businesses with one type of business that serves local or regional markets. In the first years of such an enterprise, the range of its products, works and services is limited and does not differ in diversity. The main activities of young firms are increasing sales, increasing market share, forming the commitment of potential consumers to the company's products.

For an enterprise of any form of ownership and any scale of economic activity, it is essential to manage economic activity, define strategy, as well as planning. But since there is no single strategy for all companies, so every company that wants to survive in harsh market conditions, develops its own strategy based on the analysis of the external environment, its own potential, based on the goals and mission of the organization. Developing an organization's strategy is not an end in itself for strategic management. This complex and time-consuming work makes sense only if the strategy is successfully implemented in the future. In order to control the process of strategy implementation and be confident in achieving the goals, the leaders of the organization are forced to develop plans, programs, projects.

Aim. The purpose of the work is to substantiate the system of measures to ensure the development of the enterprise on the basis of diversification of activities.

Materials and methods. The theoretical and methodological basis of the research were scientific concepts and theoretical developments of leading domestic and foreign scientists in the field of competition and the development of competitive strategy. In the process of research, the following methods were used: method of theoretical generalization and comparison, induction and deduction, system method,

synthesis method and methods of analysis and dynamics.

Results and discussion. Diversification is the company's desire for a variety of products, which provides it with additional commercial stability. Diversification is the penetration and spread of economic activity of the firm in the industry and sphere (expansion and change of product range, geographical area, etc.), not related to the main production and which are not functionally dependent on the main activities of the firm. Diversification is a marketing strategy aimed at the active penetration of the enterprise in the field of production and services, often not specific to its specifics, in order to generate additional profits and improve financial results. It is believed that as long as an enterprise can make a profit using the capabilities of one industry, there is no significant need to implement diversification. Diversification is a promising strategy, especially when the company has exhausted all available opportunities for further growth in its core business.

There is also the opinion that diversification, as a means of overcoming the crisis, is more often resorted to by disadvantaged companies that try to reverse negative trends and ensure the inflow of "live money" by changing or supplementing the core business.

Enterprises with a stable financial and economic position through diversification expand their area of interest, mastering new activities as an essential basis for the stability of their business. The goals of diversification of the enterprise significantly depend on its financial condition and capabilities. There is no clear definition of time, moment, market situation when the company needs to diversify.

The decision to start diversification largely depends on the ability of the company to grow in its core industry and on the specific position of the company in the market. In practice, the decision to diversify is usually made when the company is in a difficult situation (constant decline in profits, systematic loss of market share, increasing the payback period). Here, too, the focus is on focusing on the priority of diversification goals (Fig. 1), which makes it possible to determine the relationship between the goals of the enterprise and the profitability of its work.

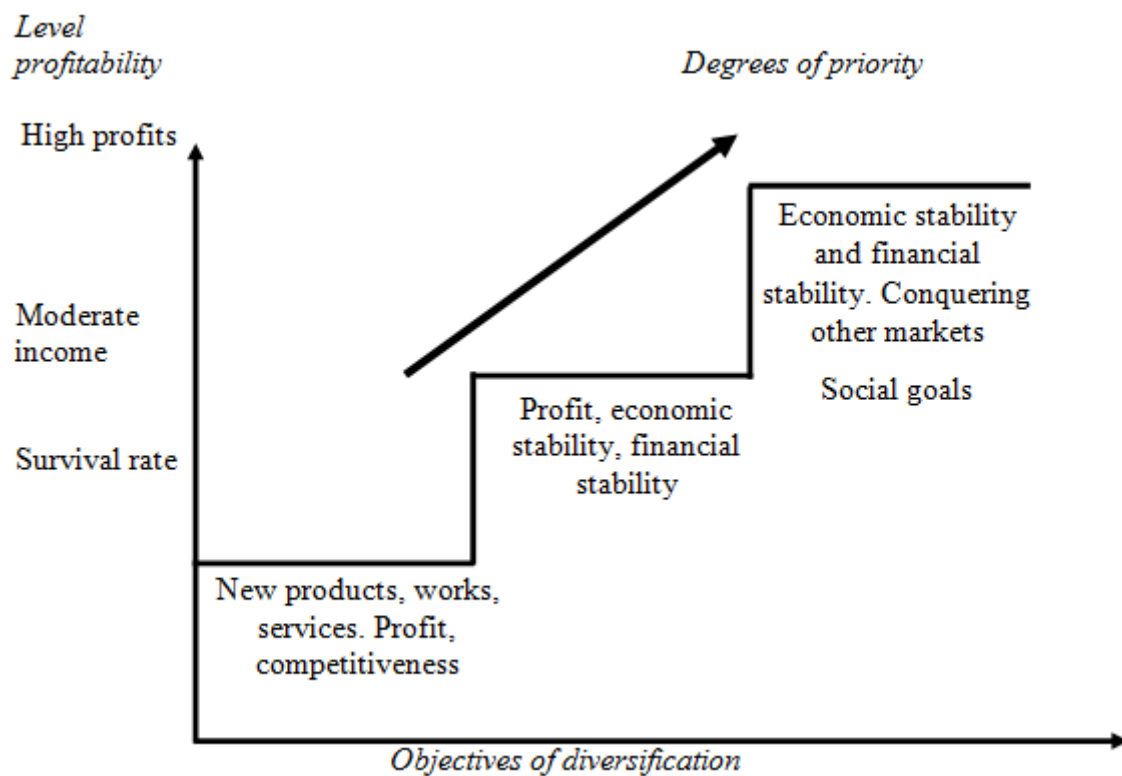

Fig. 1.4. Priority of diversification goals

In practice, the company can apply several diversification strategies simultaneously, ie apply a combined strategy, following, for example, a certain sequence in the implementation of strategies.

I. Ansoff quotes Joseph T. Wright, who makes you think seriously before developing diversification: "I do not know a more complex management problem than diversification ... although as an abstract idea it is nothing complicated. The results of this plan can be so diverse that nothing good will come of it. "

The end result of the strategic activities of a diversified firm seems deceptively simple. It is a combination of new types of products, markets, technologies that are developed and implemented in the company in order to increase the economic efficiency of activities. The transition to diversification requires a redistribution of resources of the firm: ways to obtain and consume them, the dynamics of development and modernization of products, modification of product distribution channels, advertising, etc. At first glance, strategic decisions are reminiscent of the task of investing capital, which is also related to the allocation of resources. Here, in the transition to diversification, it is necessary to take into account many factors. It is believed that diversification, on the one hand, reduces the risk of the enterprise by

eliminating dependence on one set of products, market, consumer, supplier, but, on the other hand, increases it, as there is a risk specific to diversification.

When diversifying, in order to increase profitability, the company often prefers fast-growing industry markets, which are risky for a number of reasons:

- sales channels may not cope with the sale of products of all competitors;
- the number of competitors in the industry commodity market can exceed the maximum allowable number, which allows the market to function effectively;
- the expected growth of the market may be misleading;
- The dynamics of the introduction of new technologies, forms and methods of sales can be so rapid that not all firms can adapt to them so quickly.

When defining new areas of activity, firms can use two approaches:

- trial and error method, in which already in the process of diversification adjustments are made and the main focus is on the specific acquisition of the firm;
- a planned approach, in which after determining the favorable scope of the firm's opportunities for its development are considered, then a reasonable search for partners for mergers or acquisitions and only then, taking into account strategic and financial criteria, a decision is made on practical implementation.

Diversification can be done in two possible ways:

- due to internal growth;
- by mergers with other companies or acquisitions, is external growth.

Conclusions. Today, Ukrainian entrepreneurs are actively implementing a diversification strategy for business development, hoping to improve their business and reduce commercial risk. And here it is necessary to remember and take into account that diversification has both positive and negative aspects.

REFERENCES

1. Богуславський Є.І. Вибір оптимального методу диверсифікації підприємств / Є.І. Богуславський, А.О. Черниченко // Ефективна економіка – 2013. – №10 – С.14–18.
2. Брінь, П.В. Диверсифікація господарської діяльності підприємств

/ П.В.Брінь, Л.О. Переходова // Вісник НТО «ХП».Серія: Актуальні проблеми розвитку українського суспільства. – 2013. – 69 (1042). – С.172–175.

3. Захарін С.В. Економічна диверсифікація як ефективний механізм забезпечення розвитку підприємства / С.В. Захарін. – UPR: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Natural/Vknutd/2012_1/139_145.pdf.

4. Цогла О.О. Становлення диверсифікаційних процесів у діяльності підприємств / О.О. Цогла //Актуальні проблеми економіки. – 2011. – №7. – С.147–151.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ В УКРАЇНІ

Альошкіна Людмила Петрівна

к. е. н., доцент

Уманський національний університет садівництва

м. Умань, Україна

Вступ./Introduction. Туристична індустрія є цілісною відтворювальною системою, яка володіє інтегральним ефектом. Тільки в сукупності і тісному взаємозв'язку підприємства, що входять в туристичну індустрію, можуть забезпечити існування такого явища як туризм.

Одним із критеріїв ефективності регіонального управління об'єктом, який функціонує в умовах ринкового середовища, є підвищення його конкурентоспроможності.

В умовах формування і становлення українського туристичного ринку особливого значення набуває наукове вивчення основ конкуренції в туристичній індустрії і її особливостей. Конкуренція є одним з базових інститутів туристичного ринку і найважливішою умовою його ефективного функціонування. Конкурентоспроможність підприємства у туризмі – це узагальнююча характеристика стійкості підприємства, що обумовлюється ефективністю використання наявного ресурсного потенціалу, здатністю надавати привабливі за ціновими і неціновими характеристиками туристичні послуги, можливістю адаптуватися до змін динамічного конкурентного середовища. Складовими конкурентних переваг туристичного підприємства є переваги туристичного продукту, які можуть бути пов'язані або з вищою якістю туристичних послуг (аксіологічні), або з нижчими цінами на них (економічні), що узгоджується з прийнятою ринковою стратегією на підприємстві. Різновидами туристичного продукту регіону є: туристичні маршрути, зареєстровані у відповідному порядку як сукупність об'єктів

туристичної інфраструктури; окремих об'єкт туристичної інфраструктури; власні туристичні продукти туроператорів; регіональні щорічні фестивалі; спортивні, розважальні, мистецькі заходи, які відбуваються у рамках регіональних проєктів; постійно діючі експозиції та виставкові зали у музеях регіону тощо.

Ціль роботи./Aim. Метою дослідження є узагальнення теоретичних підходів до формування конкурентоспроможності підприємств туристичної індустрії, визначення основних її структурних елементів, висвітлення сучасних проблем, тенденцій і напрямів підвищення конкурентоспроможності підприємств туристичної індустрії в Україні.

Матеріали і методи./Materials and methods. Розробці механізмів забезпечення конкурентоспроможності туристичної галузі присвячені наукові праці вітчизняних вчених Ю. Алексєєвої, В. Безугли, І. Валентюка, Л. Давиденка, М. Долішнього, С. Злупка, В. Федорченка, А. Чечеля, зарубіжних науковців В. Гуляєвої, А. Гранберга, М. Кабушкіної, В. Квартального, В. Мідлтона, А. Яроша та інших.

Проблемам економіки і управління туризмом присвячені роботи В. І. Азара, А. Ю. Александрової, Р. Батлера, І. Т. Балабанова, Р. А. Браймера, С. Ванхілла, Ф. Велласа, Д. Гілберта, К. Купера, Д. Пірса, С. Плога, Д. Флетчер, Н. Чорненької та ін.

При цьому недостатньо вивченими є особливості та специфіка конкуренції в сфері туристичної індустрії на різних рівнях.

Результати і обговорення./Results and discussion. Туризм як сфера підприємницької діяльності має свою специфіку, тому важливо зупинити увагу на деяких особливостях конкурентоспроможності туристичних підприємств: 1) оцінка і методи забезпечення конкурентних переваг туристичних підприємств, пов'язані із специфічними рисами послуг у складі турпродуктів; 2) нерівномірність споживання турпродуктів обумовлене коливаннями рівня в окремі періоди року; 3) залежність як від внутрішніх, так і зарубіжних конкурентів; 4) залежність від конкурентних позицій безпосередніх виробників,

та від задоволення попиту споживачів та ін.

Існує об'єктивна ієрархічна залежність конкурентоспроможності в туризмі, яка виражається в тому, що конкурентоспроможність підприємства туріндустрії може бути забезпечена тільки в тому випадку, якщо сформована конкурентоспроможна туристична індустрія на мезо- і макрорівні. Така особливість є характерною для промислових підприємств, тому що існує багато прикладів того, що промислове підприємство є конкурентоспроможним на світовому рівні, але розташоване в дотаційному регіоні. Синергетичний ефект конкурентоспроможності туристичної системи з'являється тоді, коли конкурентоспроможність забезпечується на всіх рівнях. Конкурентоспроможність суб'єктів туристичного бізнесу – це їх здатність ефективно використовувати свій потенціал, спрямований на успішний комерційний результат за дотримання умов збалансованого розвитку територій.

Якщо розглянути підприємства, що входять в туристичну індустрію, з точки зору включення їх в одну галузь туризму, то, очевидно, що не будуть виконані основоположні принципи формування галузі: спільність виробленої продукції, однорідність технічної і технологічної бази, специфічність професійного складу кадрів. Конкурентоспроможність підприємства у туризмі – це узагальнююча характеристика стійкості підприємства, що обумовлюється ефективністю використання наявного ресурсного потенціалу, здатністю надавати привабливі за ціновими і неціновими характеристиками туристичні послуги, можливістю адаптуватися до змін динамічного конкурентного середовища. Складовими конкурентних переваг туристичного підприємства є переваги туристичного продукту, які можуть бути пов'язані або з вищою якістю туристичних послуг (аксіологічні), або з нижчими цінами на них (економічні), що узгоджується з прийнятою ринковою стратегією на підприємстві. Розглядаючи зміст конкурентоспроможності підприємств ринку туристичних послуг, необхідно враховувати специфіку цієї сфери. На відміну від товарних ринків, основним предметом обміну на туристичному ринку є послуги, тому ринок має низку специфічних ознак:

– основним предметом купівлі-продажу є туристичні послуги, які мають нематеріальний характер та високу замінність складу та асортименту, їх не можна зберігати, вартість послуг важко зафіксувати, адже вона залежить від низки факторів;

– якість туристичного продукту повністю залежить від виконавця;

– при реалізації туристського продукту є розрив в часі між придбанням продукту та його споживанням

– на ринку туристичних послуг є територіальна роз'єднаність між споживачем і виробником (виконавцем) послуг, важливим є налагодження надійного партнерства між туристичними операторами різних країн;

– на туристський попит впливають сезонні коливання і нерівномірність туристського потоку; – ринок туристичних послуг включає не тільки покупця та продавця, але й багато посередників, які допомагають створити та реалізувати туристичний продукт.

У туризмі безпосередньо конкурують між собою ті підприємства туристичної індустрії, які виробляють аналогічні туристські продукти або продукти-субститути (готелі, авіакомпанії, туроператори і т.ін.). У зв'язку з тим, що турпродукт являє собою сукупність послуг, які пропонують різні підприємства туристичної індустрії, то поряд з конкуренцією в сфері туризму слід говорити і про систему економічної координації діяльності суб'єктів туристичного ринку (між туроператорами і готелями, туроператорами та авіакомпаніями). Таким чином, можна зробити висновок про те, що в рамках туристичної індустрії між суб'єктами туристичного ринку існують як чітко виражена конкуренція, так і економічна координація діяльності.

Підвищення конкурентоспроможності підприємств туристичної індустрії передбачає реалізацію таких аспектів:

- вживати заходів з захисту туристів та їх вільного пересування; підвищення безпеки туристів; гармонізацію страхування туристів і їхнього автотранспорту; інформування про їх права;

- розробити загальні правила діяльності в індустрії туризму щодо

стосуються податкової політики, взаємного визнання рівня кваліфікації і дипломів професійної підготовки фахівців; поділу відпускних періодів для зняття навантаження на туристичну індустрію в пікові сезони;

- розвивати регіональний туризм з метою його просування в нерозвинені регіони;

- державне стимулювання туризму, через вдосконалення системи оподаткування;

- забезпечувати підвищення якості туристичних послуг і розширення асортименту;

- поетапна приватизація туристичних об'єктів з їх інфраструктурою;

- будівництво нових, реконструкція та модернізація діючих туристичних об'єктів;

- державне фінансування відновлення пам'яток архітектури, культури, історії;

- залучати підприємницькі структури з метою фінансування;

- просувати продукти на міжнародний туристичний ринок через міждержавні угоди і програми;

- створювати сучасну інформаційно-маркетингову службу у сфері туристичного бізнесу;

- проводити наукові, проектні та інші дослідницькі роботи на актуальні проблеми туризму.

Висновки./Conclusions. Таким чином, специфіка та особливості конкуренції в туризмі обумовлені тісним взаємозв'язком і взаємозалежністю між різними рівнями конкуренції в туризмі. При розробці концепцій підвищення конкурентоспроможності на будь-якому рівні туризму необхідно використовувати системний підхід і координувати конкурентоспроможність суб'єктів туристичного ринку на всіх рівнях. При правильній організації координації між суб'єктами туристичного ринку можна суттєво підвищити конкурентоспроможність туристичної системи в цілому.

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ОСНОВНИЙ ІНСТРУМЕНТ УСПІШНОСТІ КЕРІВНИКА

Водянка Любов Дмитрівна

к.е.н, доц.

Гоянюк Романа Романівна

дослідниця

Чернівецький Національний університет
ім. Ю. Федьковича

Вступ. П. Соловей і Дж. Мейер запропонували своє визначення емоційного інтелекту як « здатність аналізувати свої емоції з метою покращення процесу мислення. Включає уміння безпомилково сприймати емоції, оцінювати і генерувати їх таким чином, щоб допомагати мисленню, розуміти емоції й ідентифікувати їх, а також рефлексивно скеровувати емоції з тим, щоб сприяти своєму емоційному й інтелектуальному зростанню» [2].

Мета роботи. Завдяки емоційному інтелекту можна висловити свої почуття, емоції, також можна відрізнити справжні емоції від імітованих. Рівень емоційного інтелекту залежить від того наскільки легко ми можемо ідентифікувати як свої так і чужі емоції, як ми з ними справляємося, та як їх висловлюємо.

Матеріали та методи. Якщо говорити про проблеми розвитку українських підприємців то основною є економічний стан країни. Д. Гоулман говорив, «саме лідери повинні задавати певний емоційний стандарт, на який би рівнялися інші» [1]. Розвиваючи емоційний інтелект можна позбутися багато сумнівів та страхів, також можна починати спілкування з людьми для досягнення цілей в своїх інтересах, а ще можна зпрогнозувати подальші дії інших людей. Якщо керівник буде вміти розпізнавати емоції то він зможе підібрати потрібних людей і ефективно взаємодіяти з ними.

Люди які хочуть навчитися легко розрізнити свої емоції потрібно протягом двадцяти одного дня вести «Щоденник емоцій». Потрібно поділити

день на декілька інтервалів і записувати про кожен з них, відповіді потрібно на два запитання:

1. Де і що Ви робили та з ким?
2. Які емоції Ви відчували при цьому?

Потрібно розуміти свої почуття, для цього можна задати таке питання: А що я відчуваю в той момент коли є якась емоція?

Результати та обговорення. Авторитетні керівники мають використовувати лиш ті методи впливу на емоції інших людей, які відносяться до цивілізованих.

«До таких методик належать:

- Принцип цілепокладання
- Принцип цивілізованого впливу
- Принцип прийняття емоцій інших людей» [3].

Висновки. Можна зробити висновок, що основним інструментом для керівника чи лідера компанії є емоційний інтелект. Управлінець в наш час повинен мати високий рівень як EQ так і IQ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Августюк М.М. Педагогічна та вікова психологія: Основні науково-психологічні підходи до вивчення емоційного інтелекту. Рівне. 2021, 81-86 с.
2. Гриценко Д.О. Емоційний інтелект компанії: сутність та способи виміру. URL: https://kneu.edu.ua/ua/confere_nce/conf_social_dev_ukr_12/section1/tez8/
3. Борисенко, К. Ю. Сутність поняття «емоційний інтелект» у психолого-педагогічній літературі. Луганськ. 2021, 83–90 с.
4. С. Тодорюк, Л. Водянка, В. Близнюк. Дискримінація на ринку праці України. Науковий вісник Чернівецького університету. Серія Економіка. №825 (2020). С.21-26. URL: <http://econom.chnu.edu.ua/journal/index.php/ecovis/article/view/121>

МАРКЕТИНГОВІ АСПЕКТИ АВІА ПОСЛУГ УКРАЇНИ

Гонтарева Ірина В'ячеславівна
доктор економічних наук, професор
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна

Болотна Оксана Володимирівна
кандидат економічних наук, доцент
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна

Явнікова Анастасія Олександрівна
бакалавр, економічного факультету
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна
м. Харків, Україна

Вступ. Ринок послуг зазнав свого стрімкого розвитку в постіндустріальному суспільстві. Послуги, як товар можуть існувати самі по собі або як сервісна складова входити до готового продукту. В силу своїх нематеріальних особливостей послуги не мають змоги до зберігання та накопичення. З огляду на це впливають особливості застосування маркетингу у сфері послуг.

Сфера надання транспортних послуг з авіаперевезень зазнала чимало критичних ситуацій: загибель літака рейсу Тегеран-Київ компанії МАУ; не конкурентоздатність азійських напрямків внаслідок закриття російського авіаційного простору; закриття державних кордонів у березні 2020 р. через пандемію COVID-19 удорожчання палива, тощо.

Інноваційна, технологічна та інформаційна складова щодня примножують та розширюють спектр послуг, що надаються тому актуальним є розширення маркетингового інструментарію для позиціонування послуг, зокрема у сфері пасажирських авіаперевезень України.

Мета роботи полягає в обґрунтуванні особливостей маркетингу послуг та

позиціонування послуг на ринку з авіа перевезень пасажирів.

Матеріали та методи. Дослідження виконувалося за матеріалами учбової й наукової літератури, статистичної інформації, звітності підприємства та інформації відкритих джерел Інтернет тощо. У дослідженні були використанні загальнонаукові методи: діалектичний, аналітичний, синтез-аналіз; різноманітні статистичні, матричні та інші.

Результати та обговорення. Послуга – це дія, результат якої споживається в процесі її виконання, яка має ряд особливостей: високу динамічність, швидкість та чутливість до змін кон'юнктури ринку; мобільність, диверсифікація, специфічність купівлі-продажу та невизначеність результату. З огляду на особливості та розширення номенклатури послуг іноді їх важко класифікувати. Різновидами класифікації послуг є національні та міжнародні класифікатори які застосовуються до внутрішнього або світового ринку, наприклад, в Україні авіа перевезення на внутрішньому ринку тотожні експортно-імпортним операціям повітряних послуг стосовно КВЕД [1].

Маркетинг у сфері послуг полягає у супроводі клієнта від оцінки послуги до її придбання, і навіть стимулювання споживача до повторної купівлі. Маркетинг, як посередник між бізнесом та споживачем послуг, сприяє обміну інформацією спрямованою на задоволення соціальних потреб. Типовим прикладом здійснення маркетингу послуг є модель П. Ейгліє і Е. Ланггарда: одночасність виробництва і споживання послуги, при її невідчутності (рис. 1) [2].

Національна та світова авіаційна галузь потрохи оговтуються від кризи внаслідок COVID-19, застосовуються нові заходи безпеки такі як наявність сертифікатів про вакцинацію або негативного ПЛР-тесту, оформлення віз онлайн, тощо.

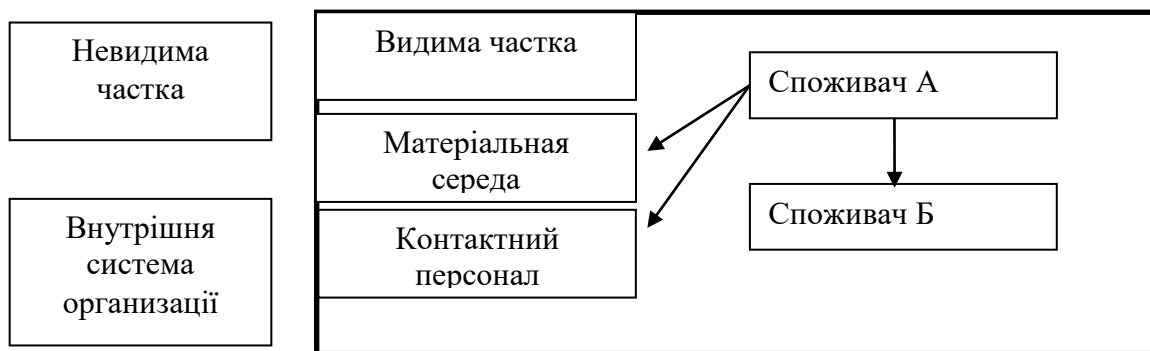

Рис. 1. «Сервакшн»-модель маркетингу послуг П. Ейгліс і Е. Ланггарда [2]

Авіап перевезення пасажирів входить до складу транспортних послуг України, за статистичними даними ДКСУ кількість підприємств які отримали ліценцію на здійснення даного виду діяльності на початок 2021 р. становила 117 одиниць, зокрема пасажирські перевезення здійснювали 72 суб'єкти проти 107 підприємств у 2010 р.. Ступінь зношеності основних засобів галузі 2015-2018 рр. становила понад 60,0%, авіа господарства у 2020 р. налічували 155 літаків та вертольотів проти 200-205 у 2016-2019 рр.. Середньооблікова чисельність персоналу зросла з 6,9тис осіб у 2015 до 16,0тис осіб у 2020 р., кількість зайнятих у галузі перевищує у 2,3-2,5 разів. Обсяг реалізованих авіаційних послуг у 2020 році склав 18046,5 млн. грн., що у 1,95 разів менше обсягів 2019 р. та у 2,78 разів показника за 2018 р. [3]. Пасажиропотік внутрішніх перевезень за 2020 р. скоротився майже у 2 рази проти 2019-2018 рр. до 509,8–517,8 тис осіб [3], проте його частка зросла з 8,0 до 11,0%%. Показники експортно-імпортних операцій наданих повітряним транспортом представлено на рис. 2 [4].

За інформацією Міністерства інфраструктури Украерорух у 2019 р. забезпечив виконання 216 592 польотів, здійснених українськими та зарубіжними авіакомпаніями у аеропортах України: Київ (Бориспіль) – 111667 (+14% проти 2018 роком), Київ (Жуляни) – 29806 (-11,8 %), Львів – 19334 (+24,2 %), Одеса – 17265 (+8 %), Харків – 11291(+25,8 %), Дніпро – 6779 (+16,4%), Запоріжжя –5914(-7,5 %), Полтава – 4121(+30,3 %), Херсон – 2872 (-12,7 %), Івано-Франківськ – 2288 (+8,6 %) [5].

Міжнародний аеропорт «Харків» є найбільшими і найсучаснішими

повітряними воротами в східній Україні, розташований в межах міста, інфраструктура повністю перебудована в рамках підготовки до Євро-2012 (новий термінал, VIP-термінал, авіаційний ангар, вантажний термінал) (рис. 3) [6]. Інвестиції в його реконструкцію на суму понад 107 млн. доларів було надано групою компаній DCH Олександра Ярославського в рамках підготовки ключових інфраструктурних об'єктів «першої столиці» [6].

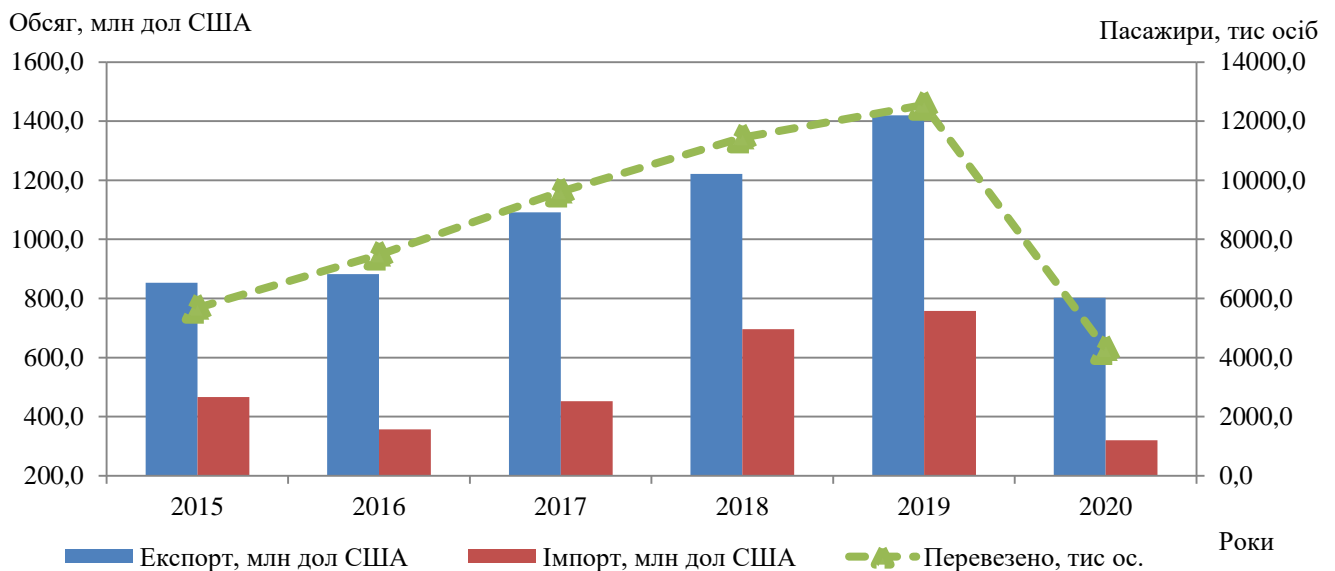

Рис. 2. Показники зовнішньої торгівлі транспортними послугами з повітряних перевезень за 2015-2020 рр. (розроблено авторами за джерелом [4])

Стратегічною метою аеропорту є надання міжнародних сертифікованих послуг (Сертифікат аеродрому від 01.07.2019; ISO 9001:2009) [6], задоволення зростаючих потреб пасажирів та клієнтів, залучення до співпраці нових перевізників (Ryanair, Air Ocean Airlines, LOT Polish Airlines); розширення географічних напрямів польотів; раціональне використання теплоенергетичних ресурсів; впровадження новітніх технологій для оптимізації виробничих процесів та модернізацію обладнання, тощо. У 2018 році аеропорт обслуговував понад 960 тисяч пасажирів при пропускній спроможності 650 чол. за годину [6]. Вдруге, аеропорт «Харків» зустрів мільйонного пасажира, громадянина Румунії, який прилетів 8 листопада 2021 рейсом Дортмунд-Харків авіакомпанії WizzAir. За 11 місяців 2021 р. обслуговано 1068,2 тис осіб, з яких 915,8 тис чол.

на міжнародних напрямках [7-8]. Порівнюючи аналогічні показники за 2020 р. можна відмітити про зростання обсягів пасажиропотоку на 171,0%, зокрема на міжнародних напрямках до 181,0%. Частка міжнародних перевезень у 2021 р. зросла на 5,0% проти аналогічного періоду минулого року.

Рис. 3. Інфраструктура Міжнародного аеропорту «Харків» [6]

З 2019 р. розпочали польоти такі авіакомпанії як Ryanair, Buda Airways, SkyUp Airlines, з 16.06.2020 р. було відновлено польоти по більшості напрямків і завантаження даних рейсів не були відновлені до кінця 2020 року. Зниження пасажиропотоку вплинуло на зниження обсягу реалізації послуг у 2020 р. на (88628 тис грн.), чистий дохід на (269898 тис грн.), витрати на оплату праці та соціальні заходи на (6282 тис грн.) та (2879 тис грн.) відповідно (рис. 4) [6].

Формування збуту транспортних послуг відбувається з урахуванням попиту споживачів, місткості та ємності ринку:

- Wizz Air відкрила нові рейси в Будапешт, Берлін, Таллінн, а також анонсовані рейси до Венеції та Мілану у 2021 році;
- 12 грудня 2021 р. авіакомпанія Air Ocean Airlines здійснила свій перший політ зі Львова до Харкова, та анонсовано запуск нових рейсів за другим напрямком – з Харкова до Києва (аеропорт ім. Сікорського (Жуляни));
- Ryanair відкрила нові рейси до Будапешту та Мілану;
- Авіакомпанія Turkish Airlines збільшила кількість рейсів з Харкова до 9 разів на тиждень [6, 8].

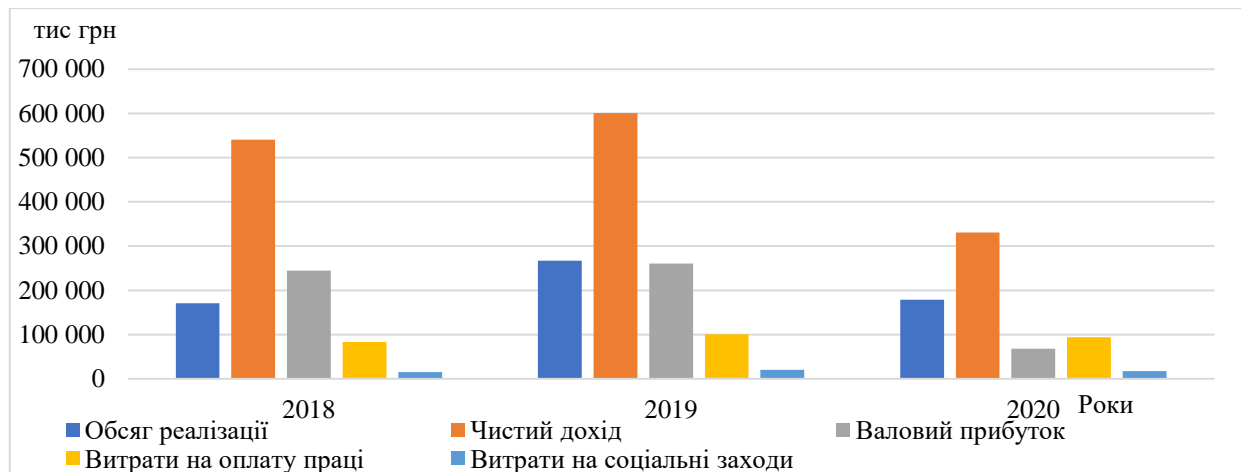

Рис. 4. Зміна основних показників діяльності аеропорту Харків за 2018-2020 р. тис грн.

Запорукою розвитку авіакомпанії є задоволення попиту з урахуванням критеріїв конкурентоспроможності:

- ціна квитка, доступність, наявність вибору класу обслуговування та комфортабельності польоту;
- розклад рейсів, кількість напрямів, частота сполучень [9];
- імідж та бренд аеропорту;
- широкий вибір надання основних та додаткових видів послуг;
- використання технологічного забезпечення для вдосконалення обслуговування споживачів та пасажирів;
- наявність зручного сайту (<https://hrk.aero>);
- присутність у соціальних сторінках (facebook, instagram, telegram, LinkedIn).

Висновки. Отже, утримання позицій на ринку авіа послуг буде можливим за рахунок надання високої якості послуг, вдалої рекламної та маркетингової політики; впровадження он-лайн реєстрації пасажирів та системи відстежування пасажирів, збільшить пропускну здатність контролю та авіаційну безпеку; розширення неавіаційної діяльності, зокрема запровадження рітейл концепції (тестдрайви, виставки, презентації, семінари, форуми); соціальна та екологічна направленість бізнесу, тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Моргулець О.Б. Менеджмент у сфері послуг. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 384 с.
2. Іванова Л. О., Семак Б. Б., Вовчанська О. М. Маркетинг послуг : навчальний посібник. Львів, 2018. 508 с.
3. Транспорт. Економічна статистика. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Зовнішньоекономічна діяльність. Економічна статистика. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Обсяг наданих Украерорухом аеронавігаційних послуг у 2019 році збільшився на 11,5 %. URL: <https://mtu.gov.ua/news/31491.html?PrintVersion>
6. Аеропорт Харків. URL: https://hrk.aero/#menu_kontakti
7. Новий рекорд! Аеропорт Харкова зустрів мільйонного пасажира. У відпустку. URL: <https://www.uvidpustku.com/aeroport-kharkiv-million-pasazhyriv/>
8. Kharkiv Airport. facebook URL: https://www.facebook.com/hrk.aero/?ref=page_internal
9. Середа Н.М. Маркетинговий підхід та стратегічна спрямованість в діяльності авіакомпаній. Бізнес-навігатор. 2019. Випуск 4(53). С. 116-120. URL: http://business-navigator.ks.ua/journals/2019/53_2019/21.pdf

ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ БЮДЖЕТНОГО ДЕФІЦИТУ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ДЕРЖАВИ

Жукова Лариса Миколаївна

д.е.н., доцент

Лобач Ірина Сергіївна

студентка

Харківський національний університет

імені В. Н. Каразіна

м. Харків, Україна

Анотація. У статті розглянуто сучасні реалії впливу дефіциту бюджету на соціально-економічний розвиток країни. Доведено, що саме від дій влади залежить стабілізація економічної ситуації за рахунок оптимізації структури видатків бюджету, зменшення обсягу державного боргу та витрат на його обслуговування. Запропоновано шляхи скорочення бюджетного дефіциту та покращення соціально-економічного та фінансового стану країни.

Ключові слова: бюджет, бюджетний дефіцит, фінансовий стан країни, соціально-економічний розвиток держави.

Вступ. На сьогоднішній день одним з головних завдань уряду є раціональне ведення державного бюджету та подолання кризових явищ, пов'язаних із неспроможністю держави забезпечити ефективне виконання покладених на неї функцій. В сучасному світі складно знайти країну, яка б не стикалася з проблемою дефіциту бюджету, оскільки дія таких факторів, як спад суспільного виробництва, завищення витрат на реалізацію затверджених соціальних програм, зростання витрат на оборону, збільшення відсотку тіньової економіки призводить до такої ситуації, при якій доходи бюджету не в змозі покривати всі необхідні витрати. В результаті незбалансованості економіки, зниження доходів і різкого зростання витрат виникає дефіцит бюджету, який несприятливо впливає на громадянське суспільство, рівень його життя, економіку та всі її сфери.

Мета роботи – визначити шляхи подолання бюджетного дефіциту та дослідити його вплив на соціально-економічний розвиток держави.

Матеріали і методи. Погляди вчених останнім часом зосереджені на пошуку інституційних важелей управління соціально-економічним розвитком країни, необхідності запровадження нових фіскальних правил задля посилення стійкості системи державних фінансів як інструменту державного регулювання економіки. Розв’язанням проблем подолання бюджетного дефіциту займалися такі вітчизняні вчені, як О. Д. Василик, Т. І. Єфименко, Б. Ю. Кишакевич, Т. А. Коляда, А. І. Крисоватий, Н. В. Рудик, Л. Л. Тарангул, О. В. Тимошенко, С. І. Юрій та ін. Серед зарубіжних учених, що займалися дослідженням проблем впливу бюджетного дефіциту на соціально-економічний розвиток, необхідно відзначити С. Брітена, Дж. Б’юкенена, Дж. Кейнса, В. Парето, Т. Саржента, П. Самуельсона, В. Танзі, М. Фрідмена та інших. Але незважаючи на вагомий науковий доробок вітчизняних та зарубіжних дослідників, не вирішеними залишаються питання подолання внутрішніх та зовнішніх загроз, які спостерігаються у фіскальній, соціально-економічній та політичній сферах країни.

Результати та обговорення. На сьогоднішній день попри ґрунтовне дослідження проблематики бюджетного дефіциту, негативною залишається тенденція його впливу на соціально-економічний розвиток країни і тому виникає потреба у постійному дослідженні даної проблеми і пошуку шляхів її вирішення.

Аналіз структури та динаміки державного бюджету є одним з основних завдань щодо управління бюджетним дефіцитом будь-якої країни. Бюджетний дефіцит є проблемою, яка свідчить про неспроможність держави виконувати функції, які на неї покладено, що може призвести до втрати репутації на міжнародній арені. Взагалі стан бюджетного дефіциту є одним з індикаторів бюджетної безпеки і має значний вплив на фінансову безпеку країни.

Регулювання економіки з боку держави може бути здійснено за допомогою зміни пріоритетів бюджетної політики, діяльність якої повинна

поступово відійти від вирішення поточних завдань, і спрямовувати всі свої сили на розробку і структуровану реалізацію довгострокових і цільових програм, які охоплюють різноманітні сфери діяльності суспільства.

Останнім часом зміна пріоритетів бюджетної політики відбувалась на тлі важких випробувань і нових викликів для України. Ключовим викликом для вітчизняної економіки у 2020 році стало поширення пандемії, спричиненої гострою респіраторною хворобою COVID-19, що обумовило розгортання карантинних заходів у світі та Україні, які призвели до обмеження ділової активності, тимчасового призупинення роботи бізнесу і його часткового звільнення від оподаткування, погіршили споживчі настрої та кон'юнктуру на світових товарних і фінансових ринках [1]. При цьому першочерговим фактором зваженої боргової політики держави є вирішення питань повернення старих боргів. Другим фактором є дефіцит державного бюджету, який потребує фінансової підтримки з боку економічної влади держави, оскільки через поширення пандемії знизилися надходження до бюджету, а видатки зросли.

Враховуючи, що Україна є частиною глобального світу, особливого значення у процесі дослідження набуває ситуація з нарощення боргів усіма секторами економіки нашої держави та розвинених країн світу.

За підрахунками Інституту міжнародних фінансів (ІМФ), у кінці 2020 року людство було винне 281 трлн дол або 355% від світового ВВП. Тобто розмір світового боргу у 3,5 разів перевищував сукупну вартість усіх виготовлених у світі товарів та наданих послуг протягом року. Цих грошей вистачило б для фінансування України на наступні 7,5 тис років [2].

Проблема дефіциту бюджету і способи її вирішення є результатом економічної політики будь-якого уряду. Саме від дій влади залежить надійність роботи всіх суспільних механізмів економічного розвитку та безпечність функціонування всієї соціально-економічної системи. При цьому основними пріоритетами розвитку будь-якої господарчої системи повинні виступати:

- сприяння підтримці та розвитку підприємництва, розвитку виробництва, ділової активності через обдумані соціальні витрати;

- жорстка антиінфляційна політика через мінімальний дефіцит державного бюджету.

Що стосується України, то тут проблема мінімального дефіциту бюджету перебуває в своїй початковій стадії і поки що не має свого раціонального рішення. Повного розв'язання даної проблеми, швидше усього не існує взагалі. Можна лише розглядати основні напрями проведення заходів, спрямованих на скорочення величини бюджетного дефіциту в Україні. Держава потребує прийняття і впровадження в життя суспільства пакету законів, спрямованих на стабілізацію економіки, фінансів і вихід з кризового стану. Раціональне планування, вдосконалення бюджетного процесу і ретельна розробка структури статей прибутків і витрат, повинні стати першочерговою задачею держави на сучасному етапі розвитку суспільства. У програму конкретних заходів щодо скорочення бюджетного дефіциту необхідно включити заходи, які б стимулювали притоку коштів до бюджету країни і сприяли скороченню державних витрат.

По-перше, це зміна напрямів інвестування бюджетних коштів в галузях економіки з метою значного підвищення фінансової віддачі від кожної гривні. Держава бере участь в інвестиційному процесі і прямо, через державний сектор економіки, і опосередковано – через свої інститути. У разі безпосереднього виконання державою ролі інвестора здійснюється інвестування тих галузей і виробництв, продукція яких має загальнонаціональне значення та які найближчим часом не підлягатимуть приватизації (оборонна промисловість, загальнодержавна інфраструктура, соціальна сфера тощо) [3, с. 37].

По-друге, більш широке використання фінансових пільг і санкцій, які стимулюють зростання суспільного виробництва. Одним із ключових інструментів державної політики є система податкових пільг і спеціальних режимів оподаткування суб'єктів господарювання в різних сферах реального сектора економіки.

По-третє, переорієнтування сфери державного фінансування на вирішення основних проблем соціально-економічного розвитку країни. З метою

максимально ефективного управління дефіцитом державного бюджету необхідно застосовувати систему економічних заходів, а також фіскальних правил. Дефіцитне фінансування для України вкрай важливе і необхідне, його слід не скорочувати, а переорієнтувати на вирішення основних проблем економіки держави, тобто фінансування пріоритетних галузей, поживлення інвестиційної діяльності, розвиток інноваційних технологій тощо.

По-четверте, скорочення військових витрат. Збільшення фінансування саме по собі не вирішить проблему реформування Збройних сил України. У цьому напрямі необхідні тверда політична воля і послідовність політики воєнно-політичного керівництва держави.

По-п'яте, збереження фінансування пріоритетних соціальних програм. Як правило, соціальний та соціально-економічний ефект соціальних програм виражається в підвищенні якості життя громадян і суспільства в цілому. В процесі реалізації соціальних програм найчастіше вирішуються загальні проблеми суспільного характеру: зниження рівня бідності, смертності, підтримка людей з інвалідністю, зменшення кількості бездомних, пенсійне забезпечення тощо.

Джерелами фінансування витрат на соціальний захист є як бюджетні кошти, так і кошти соціальних та благодійних фондів. Останнім часом запровадження субвенцій з державного бюджету на фінансування соціальних програм змусило державні органи влади розпочати реформи у системі надання пільг і субсидій. Як наслідок, заборгованість місцевих бюджетів з програм соціального захисту була практично ліквідована.

По-шосте, створення умов для залучення іноземних інвестицій. Створення ефективною системи залучення іноземних інвестицій в Україні можна досягти за умов покращення правового середовища; розбудови інвестиційної інфраструктури; покращення інвестиційного іміджу України шляхом досягнення якості змін в інвестиційному кліматі; створення інституційної системи страхування інвестиційних проектів з метою диверсифікації ризиків, що надасть впевненість інвесторам у захисті їх

інвестиційних прав та стабільної діяльності на території України та ін.

Висновки. Таким чином, зменшення боргового тягара та розвитку альтернативних неборгових інструментів фінансування бюджетних видатків можна досягти шляхом введення процедури санкціонування бюджетних витрат, суворого дотримання встановлених лімітів бюджетних зобов'язань, застосування механізму скорочення і блокування витрат бюджету, мобілізації резервів зростання бюджетних доходів, поліпшення процесів формування, обліку, обслуговування та контролю державних запозичень, надання фінансової допомоги місцевим бюджетам, переведення частини заборгованості у державні цінні папери, встановлення єдиних стандартів розкриття інформації про державний борг для звітування про обсяги всіх складових державного прямого та умовного боргів, запровадження зваженої системи управління державним боргом, за допомогою якої приймалися б рішення залежно від ситуації, що склалася у фінансовій сфері. При цьому зменшення бюджетних ризиків буде залежати від того на скільки вчасно і раціонально держава відреагувала на внутрішні та зовнішні загрози, які спостерігаються у фіскальній, соціально-економічній та політичній сферах країни.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Інформація Міністерства фінансів України про виконання Державного бюджету України за 2020 рік. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3198531-minfin-pro-vikonanna-derzbudzetu2020-dohodi-v-plusi-i-deficit-mensij-vid-planu.html>
2. Вінокуров Я. Зашморг на шиї людства: як Україна разом зі світом падає в боргову яму. *Європейська правда*. 2021. 8 червня. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2021/06/8/674746/>
3. Малащук Д. В. *та ін.* Економічно-правові аспекти інвестиційної діяльності в Україні : підручник. Київ, 2013. 210 с.

УДК: 657

**АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ПІДПРИЄМСТВА:
МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ**

Зінченко Олена Василівна,

к.е.н., доцент

Степанчук Юлія Сергіївна

магістрант

Київський національний університет технологій та дизайну
м. Київ, Україна

Анотація: Визначено роль аналізу основних засобів та особливості його методики. Висвітлено основні показники, що можуть розраховуватися у процесі аналізу, порядок їх розрахунку та фактори, що на них можуть впливати. Аналіз проведено на прикладі ПрАТ «РІВНЕОБЛЕНЕРГО».

Ключові слова: аналіз основних засобів, динаміка, фінансова звітність, фондодіддача, фондоемність, ефективне використання основних засобів.

Для успішного ведення господарської діяльності підприємства передумовою є забезпечення необхідними об'єктами основних засобів, оскільки вони здійснюють безпосередній вплив на ефективність, якість роботи та результати всієї фінансово-господарської діяльності. Правильно підібрана методика аналізу основних засобів сприяє своєчасному контролю складу і стану основних засобів, а також підвищить ефективність їх використання.

Питання теорії і методики аналізу основних засобів висвітлено у працях багатьох науковців, проте підходам, що сприяють дослідженню найоптимальної методики аналізу основних засобів підприємства, приділено не значну увагу, що потребує подальших досліджень й наукових розробок.

Метою є дослідження методичних підходів аналізу основних засобів підприємства та напрямів його вдосконалення.

Джерелами інформації для аналізу основних засобів є фінансова звітність

і дані аналітичного обліку ПрАТ «РІВНЕОБЛЕНЕРГО».

При проведенні аналізу динаміки, складу і структури основних засобів визначають: середньорічну вартість та динаміку її зміни за декілька років; причини збільшення вартості; темпи зміни вартості із динамікою зростання вартості продукції або обсягів виробництва в натуральному вираженні.

Для характеристики структури основних засобів, їхньої зміни в динаміці використовують вартісні показники, які визначаються відповідно П(С)БО 7 [2].

Основними завданнями аналізу стану основних засобів є:

- вивчення структурного складу і руху основних засобів, ступеня оновлення, вибуття і технічного стану фондів (розрахунок коефіцієнтів оновлення, вибуття, приросту, зносу), таблиця 1;
- вивчення факторів, які впливають на ефективність застосування основних засобів (розрахунок показників фондоддачі і фондомісткості);
- виявлення ступеня впливу факторів, вивчення ефективності використання основних засобів в часі і по потужності (розрахунок коефіцієнтів екстенсивності / інтенсивності завантаження).

Таблиця 1

Коефіцієнти аналізу основних засобів

Коефіцієнт	Характеристика
Коефіцієнт оновлення	показує частку введених основних засобів за визначений період у загальній вартості основних засобів на кінець звітної періоду
Коефіцієнт вибуття	характеризує рівень інтенсивності їх вибуття засобів зі сфери виробництва та розраховується як відношення вартості основних засобів, які вибули протягом аналізованого періоду, до їх вартості на початок періоду
Коефіцієнт приросту	характеризує рівень приросту основних засобів або окремих його груп за певний період
Коефіцієнт зносу	характеризує технічний рівень і стан основних засобів підприємства, а також ступінь їх зношеності і розраховується як відношення накопиченої амортизації до первісної вартості основних засобів

Показники ефективності використання основних засобів відображають співвідношення отриманих фінансових результатів організації і використовуються для досягнення цих результатів. Ефективність використання основних засобів характеризується співвідношенням темпів зростання випуску продукції і темпів зростання вартості основних засобів, а також показниками фондоддачі, фондомісткості, фондоозброєності.

Метою аналізу динаміки основних засобів є вивчення обсягу, закономірностей і ефективності використання капіталовкладень [1]. Насамперед потрібно проаналізувати динаміку обсягу та структури необоротних активів ПрАТ «РІВНЕОБЛЕНЕРГО» за 2018-2020 роки (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка обсягу та структури необоротних активів

Необоротні активи	2018 рік		2019 рік		2020 рік		Зміни (±)	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	2018-2019	2019-2020
Нематеріальні активи	2281	0,13	2200	0,12	1801	0,09	-81	-399
• первісна вартість	29845		0986		32226		1141	1240
• накопичена амортизація	-27564		-28786		-30425		-1222	-1639
Незавершені капітальні інвестиції	19201	1,11	21715	1,22	17058	0,90	2514	-4657
Основні засоби	1538341	89,09	1570175	88,04	1659795	87,25	31834	89620
• первісна вартість	4198792		4373147		4618434		174355	245287
• знос	-2660451		-2802972		-2958639		-142521	-155667
Інші фінансові інвестиції	166659	9,65	189390	10,62	223565	11,75	22731	34175
Інші необоротні активи	220	0,01	84	0	67	0	-136	-17

Джерело: Аналіз здійснено на основі фінансової звітності ПрАТ «РІВНЕОБЛЕНЕРГО»

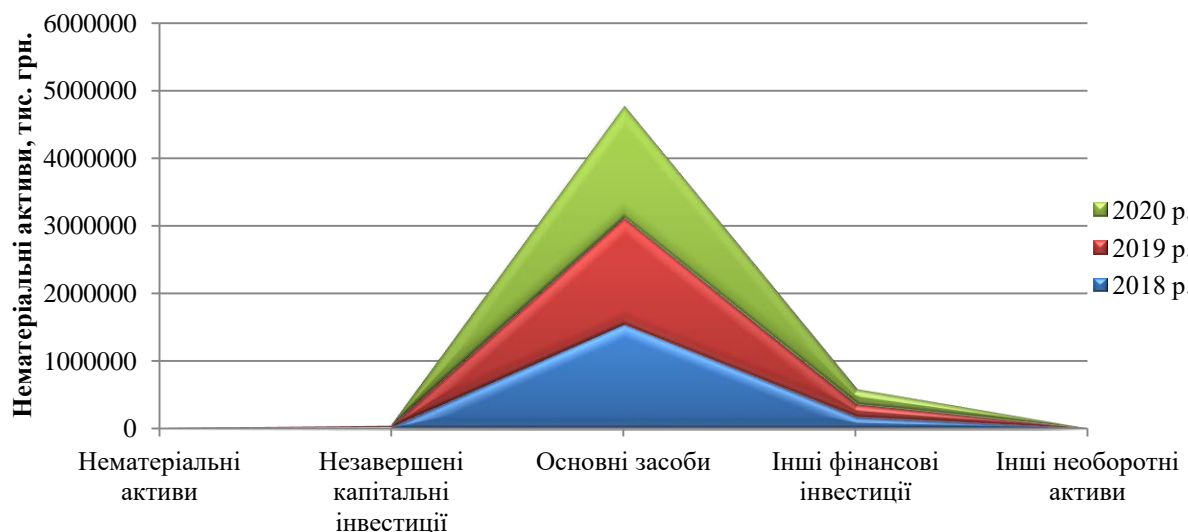

Рис. 1. Динаміка обсягу оборотних активів

Обсяг необоротних активів за період з 2018 - 2020 роки зростає (рис. 1), в 2020 році -1902286 тис. грн., що на 118722 тис. грн. більше ніж в 2019 році. Збільшення обсягу необоротних активів підприємства відбулося за рахунок основних засобів, які становлять майже 90 % в структурі необоротних активів.

Відсоток нематеріальних активів поступово знижується (з 0,13 до 0,09%). Незавершені капітальні інвестиції у 2019 році зросли на 2514 тис. грн. (у 2018 р. становили 1,11 %, в 2019 р. – 1,22 %), а в 2020 році знизились на 4657 тис. грн. (до 0,09 %). Зберігається тенденція приросту інших фінансових інвестицій в 2019 р. на 22731 тис. грн., а в 2020 р. ще на 34175 тис. грн.

Необхідно проаналізувати динаміку складу та структури основних засобів за 2018-2020 роки (табл. 3 та рис. 2).

Таблиця 3

Динаміка складу та структури основних засобів

Найменування групи основних засобів	2018 рік		2019 рік		2020 рік		Зміни (±)	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	2018-2019	2019-2020
Будови та споруди	113687	7,39	107699	6,86	105702	6,37	-5988	-1997
Лінії електропередач	1024982	66,63	1045060	66,56	1105451	66,60	20078	60391
Машини та обладнання	304828	19,82	309055	19,68	344296	20,74	4227	35241
Обчислювальна техніка	4968	0,32	19531	1,24	16739	1,01	14563	-2792
Обладнання зв'язку	5882	0,38	5625	0,36	6975	0,42	-257	1350
Автотранспорт	30046	1,95	31889	2,03	36254	2,18	1843	4365
Інструменти, прилади, інвентар	6010	0,39	5769	0,37	6126	0,37	-241	357
Системи обліку електроенергії	47232	3,07	44926	2,86	37707	2,27	-2307	-7218
Меблі та офісне обладнання	706	0,05	622	0,04	546	0,03	-84	-76
Всього	1538341	100	1570175	100	1659795	100	31834	89621

Джерело: Аналіз здійснено на основі фінансової звітності ПрАТ

«РІВНЕОБЛЕНЕРГО»

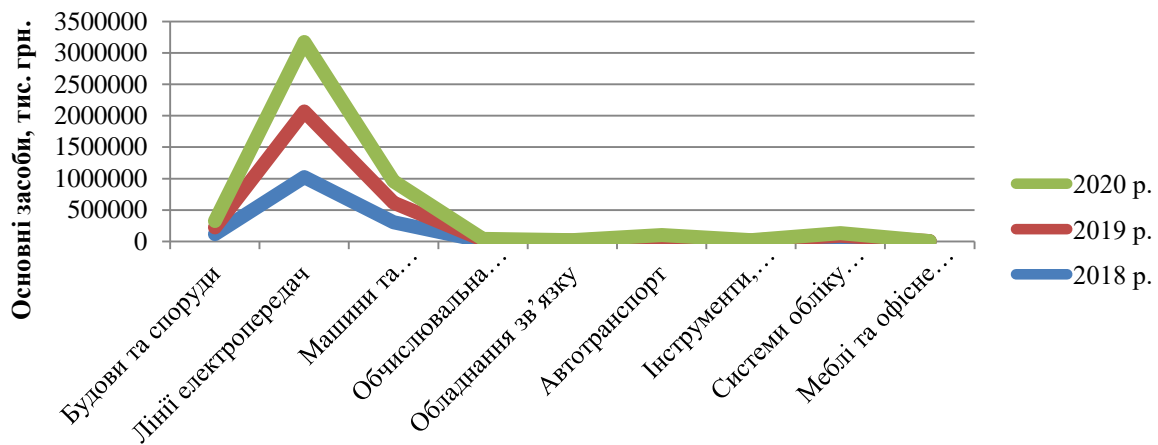

Рис. 2. Динаміка складу та структури основних засобів

Найбільшу частку в структурі основних засобів становлять лінії електропередач ($\approx 66\%$), далі $\approx 20\%$ становлять машини та обладнання, $\approx 7\%$ будівлі та споруди, $\approx 3\%$ системи обліку електроенергії, $\approx 2\%$ автотранспорт та інші основні засоби які займають менше 1% , такі як: обчислювальна техніка, обладнання зв'язку, інструменти прилади інвентар, меблі та офісне обладнання. В загальному сума основних засобів зросла в 2019 р. на 31834 тис.грн., а в 2020 р.на 89621 тис.грн., в основному за рахунок ліній електропередач (зросли на 20078 тис.грн. у 2019 р. та 60391 тис. грн. у 2020р.), машин та обладнання (зросли на 4227 тис. грн. у 2019 році та 35241 тис. грн. у 2020 р.), але є і зниження: будівлі та споруди (знизилась на 5988 тис. грн. у 2019 р. та 1997 тис. грн. у 2020 р.), системи обліку електроенергії (знизилась на 2307 тис. грн. у 2019 р. та 7218 тис. грн. у 2020 р.), меблі та офісне обладнання (знизилась на 84 тис. грн. у 2019 р. та 76 тис.грн. у 2020 р.), також за досліджуваний період присутнє зниження і зростання за досліджуваний період: обчислювальна техніка у 2019 р. зросла на 14563 тис. грн., а у 2020 р.і знизилась на 2792 тис. грн., обладнання зв'язку у 2019 р. знизилась на 257 тис. грн., а у 2020 р. зросла на 1350 тис. грн., інструменти, прилади, інвентар у 2019р. знизилась на 241 тис. грн., а у 2020 р.зросла на 357 тис. грн. Зміна обсягу та структури основних засобів зумовлена насамперед їх рухом, вибуттям та надходженням, проведений аналіз руху основних засобів свідчить, що надходження основних засобів переважає над вибуттям, так за 3 роки основних засобів надійшло на

суму 632324 тис. грн., а вибуло (за первісною вартістю) – 12713 тис. грн. Найбільше основних засобів надійшло у 2020 р. (247956 тис. грн.), а вибуло у 2019 р. (5273 тис. грн.). Найбільше надійшло на підприємство ліній електропередач. Оцінивши рух та будову основних засобів, потрібно дослідити їх технічний стан (табл. 4).

Коефіцієнти зносу, приросту, вибуття та оновлення знаходяться майже на одному рівні, але є незначні зміни а саме:

-коефіцієнт зносу має незначну тенденцію до збільшення;

-дещо збільшився показник приросту, але він залишається незначним, лише 0,06, що свідчить про недостатнє введених в дію основних засобів;

-коефіцієнт вибуття стабільний, але дуже низький (0,001), що свідчить про низьку інтенсивність вибуття основних засобів, тобто ступінь вибуття тих основних засобів, які морально застаріли або зношені і непридатні для подальшого використання;

-коефіцієнт оновлення основних засобів дещо знизився в 2019 році, але в 2020 стабілізувався, проте слід відмітити, що сам коефіцієнт досить низький, що свідчить про недостатнє оновлення основних засобів.

Таблиця 4

**Відносні показники оцінки ефективності
використання основних засобів**

Показники	Формула розрахунку	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Коефіцієнт зносу	Сума зносу основних засобів / Первісну вартість основних засобів на початок року	0,63	0,64	0,64
Коефіцієнт приросту	Вартість придбаних основних засобів – Вартість виведених з експлуатації основних засобів / Первісну вартість основних засобів на початок року	0,05	0,04	0,06
Коефіцієнт вибуття	Вартість основних засобів, які вибули / Первісну вартість основних засобів на початок року	0,001	0,001	0,001
Коефіцієнт оновлення	Вартість введених основних засобів / Загальна вартість основних засобів на кінець року	0,05	0,04	0,05
Фондовіддача	Вартість виробленої продукції / Середньорічна вартість основних виробничих засобів	0,59	0,22	0,27
Фондомісткість	Середньорічна вартість основних виробничих засобів / Вартість виробленої продукції	1,7	4,5	3,8
Фондоозброєність	Середньорічна вартість основних виробничих засобів / Середньооблікова чисельність працівників	2262	2532	2536
Рентабельність, %	Загальний прибуток / Середньорічна вартість основних виробничих засобів × 100 %	2,3	3,8	4,5

Фондовіддача зменшилась з 0,59 (у 2018 році) до 0,22 (у 2019 році), це негативний момент у розвитку підприємства, проте у 2020 році дещо зросла (до 0,27). На рівень фондівддачі впливають різні фактори, пов'язані як зі зміною обсягу продукції, так і з ефективністю використання основних засобів, особливо активної частини. Також негативним є зростання у 2019 році фондомісткості. Водночас показник фондоозброєності є високим і стабільно зростає. Також стрімко зростає показник рентабельності, що показує на скільки прибуткова діяльність підприємства. Для найефективного використання основних засобів ПрАТ «РІВНЕОБЛЕНЕРГО» може здійснювати наступні заходи (таблиця 5).

Таблиця 5

Рекомендації щодо ефективного використання основних засобів

Рекомендації	Ці заходи сприятимуть безпосередньо
запроваджувати у дію не встановлене устаткування, замінювати та модернізувати його; скорочувати цілоденні та внутрішньо змінні простої, що може бути досягнуте шляхом введення прогресивних організаційних та технологічних заходів; підвищувати коефіцієнт змінності за рахунок застосування оптимального графіка роботи підприємства, який включає ефективний план проведення ремонтних та налагоджувальних робіт; здійснювати більш інтенсивне використання устаткування; підвищувати кваліфікацію робочого персоналу, що забезпечує більш ефективне і дбайливе ставлення до устаткування; здійснювати економічне стимулювання праці основних й допоміжних робітників, що передбачає залежність зарплати від обсягу та якості реалізованої продукції; проводити соціальні роботи, які передбачають поліпшення умов праці та відпочинку, оздоровчі заходи, заходи, що позитивно впливають на фізичний та духовний стан робітників.	збільшенню обсягу виробництва продукції без додаткових капітальних вкладень на продукцію, яка користується попитом, скороченню витрат у розрахунку на 1 продукції для підвищення прибутковості, прискоренню процесу оновлення основних темпів, а також темпів зростання продуктивності праці, скороченню витрат від морального зносу устаткування й машин.

Методика проведення аналізу основних засобів дає право систематизувати підходи до регулярної оцінки стану, структури основних засобів. Такий регулярний контроль допомагає, не тільки підвищити ефективність їх використання, але й на перспективу, контролювати достатність обладнання для виконання виробничих планів підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Кірсанова В. В., Волощук Л. О., Філіппова С. В. Обліково-аналітичні інструменти управління реальними інвестиціями в процесі інноваційного розвитку промислових підприємств: моногр. Одеса: ФОП Бондаренко М. О., 2015. 198 с.
2. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» : затв. наказом МФУ від 27.04.2000 р. № 92. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00#Text>

**ПЕРЕДУМОВИ ТА ОСОБЛИВОСТІ УДОСКОНАЛЕННЯ
МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ
МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ**

Карпович Катерина Сергіївна
студент

Антонюк Катерина Іванівна
Д.е.н., доцент

Національний університет «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

Введення. Міжнародна бізнес-діяльність безпосередньо пов'язана з міжнародним маркетингом, який покликаний зробити торговельну марку впізнаною та актуальною для споживачів ринку, на який вийшла іноземна компанія. Таким чином, міжнародний маркетинг уособлює універсальну вербальну та невербальну бізнес-мову, яка полегшує інтеграцію продукції компанії у місцевий ринок. Вихід підприємства на зовнішній ринок зумовлює необхідність комплексного розуміння специфіки міжнародної підприємницької діяльності. З'являється необхідність адаптації керування підприємством з огляду на принципи міжнародного маркетингу, враховуючи збереження власних інтересів.

Мета роботи. Наші рекомендації щодо підвищення ефективності маркетингових рішень у контексті зовнішньоекономічної діяльності направлені на формування чіткого розуміння тих засобів, за допомогою яких підприємство буде виходити на зовнішній ринок.

В першу чергу, зовнішньоекономічна діяльність зумовлює продуману активність підприємства, основою якої є прийняття вірних управлінських рішень. Своєю чергою такі рішення будуть прийматися тільки за умови глибокого розуміння особливостей підприємства та продукції, яку воно виробляє. Важливим є формулювання економічних цілей бізнес-структури. Повинно здійснюватися покрокове втілення маркетингових заходів, які в першу

чергу включають в себе оптимізацію виробничих процесів, ціноутворення та програму просування товару на міжнародному ринку.

Маркетингова діяльність в умовах зовнішньоекономічної діяльності – це низка складних заходів, яка потребує системного і комплексного розроблення. Відповідно, актуалізується питання підбору кваліфікованого персоналу, який буде визначати необхідний маркетинговий інструментарій. Маркетинговий відділ підприємства, яке планує вихід на зовнішній ринок, повинен складатися з професіоналів, які мають високий рівень аналітичних здібностей, не бояться впроваджувати технічні інновації, мають високий рівень креативності, а також вміють приймати нестандартні рішення. Спеціалісти відділу здійснюють координацію маркетингових дій, інтегрують свої ідеї у бізнес-процеси, контролюють виконання визначених маркетингових заходів (за необхідності вносячи потрібні корективи).

Для таких кадрів важливим є знання культурних особливостей країни, на ринок якої планується вихід компанії. Знання мови цільової країни – ще одна умова для успішної діяльності маркетингового відділу компанії. Можливість спілкуватися з потенціальними партнерами їх мовою завжди позитивно впливає на формування, розвиток та закріплення ділових відносин.

Раніше нами вже було сказано про необхідність врахування потреб споживачів нового ринку, але доцільно зробити деякі уточнення. Задоволення споживацьких потреб можливе за умови надання товару певних інноваційних характеристик, а також конкурентних переваг порівняно з іншими товарами сегменту. Відповідно, маркетингова діяльність в контексті зовнішнього ринку повинна враховувати необхідність впровадження власних технологічних розробок. Таким чином, сучасна компанія – це і винахідник, і тестувальник продукції, і, власне, продавець.

Вихід будь-якої компанії на зовнішній ринок передбачає її стабільну діяльність на внутрішньому ринку. Таким чином, набутий досвід в контексті виходу на зовнішній ринок, акумулюється у маркетингову діяльність, яка спрямована на збереження економічного рівня компанії, який напряду

залежить від затребуваності її продукції у споживацької аудиторії. Споживачі нового ринку повинні бути вчасно поінформовані про надходження до продажу нового товару та ознайомлені з його основними перевагами.

Маркетологи компанії повинні формувати цінову політику не тільки з огляду на вартість матеріалів та процесу виробництва, але й також враховувати рівень доходів населення цільової країни, оскільки саме цей показник визначає платоспроможність громадян.

Забезпечення високого рівня клієнтського сервісу – одна з важливих умов формування позитивного іміджу нової для місцевих жителів компанії. Покупець повинен відчувати підтримку та захист з боку компанії. За такого підходу клієнти будуть рекомендувати бренд своєму оточенню. Звичайно, одного сервісу недостатньо для відвойовування потрібної долі ринку. Так, висока якість продукції – це найкращий інструмент для формування іміджу серйозного виробника, який на практиці дбає про потреби споживачів. Актуалізується потреба у наявності кваліфікованого відділу реклаमाцій, діяльність якого буде побудована на діалозі зі споживачем, а саме – у допомозі йому у випадках отримання товару неналежної якості, розгляді інших випадків, коли покупець бажає повернути раніше придбаний товар.

Відповідно до завдань, які стоять перед компанією, маркетингова діяльність повинна бути логічно обґрунтованою. Сучасні управлінські технології є гнучкими та мобільними, тобто такими, які швидко реагують навіть на незначні зміни на ринку та загалом у соціокультурному середовищі країни. Маркетологи повинні не тільки вирішувати нагальні питання, але й також займатися прогнозуванням подальшої діяльності компанії. За необхідності продукція, яку виробляє підприємство, модернізується або піддається частковому рестайлінгу. Торговельна марка повинна завжди бути актуальною та пропонувати споживачам актуальні товари.

Доцільним є формування системи бонусів, яка стимулюватиме покупців до придбання продукції компанії у майбутньому. Різноманітні програми лояльності (наприклад, продаж товару з оплатою частинами) покликані

заохочувати потенційного клієнта до здійснення покупки, оскільки він отримує змогу придбання товару комфортним для нього способом, самостійно визначаючи графік та суму платежів.

Зовнішньо-економічна діяльність потребує правильного вибору ринку, на який будуть експортуватися товари. Вимоги для експортного товару переважно такі ж, як і до товару, який пропонується у локальному середовищі. Спеціалісти компанії повинні правильно визначити маркетинговий потенціал продукції, що експортується. Також повинні бути проаналізовані рівень можливої конкуренції, особливості маркетингових тенденцій в регіоні експорту, політична ситуація країни, до якої експортується продукція тощо.

Таким чином, перспектива вдосконалення здійснення маркетингових досліджень підприємства при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності повинна передбачати:

1. Більш конкретне вивчення зовнішнього ринку для ефективного застосування підходів, способів, методів і технологій маркетингу щодо просування і реалізації продукції підприємства.

2. Виявлення найбільш продуктивних форм просування продукції на зовнішньому ринку.

3. Перспективи планування бізнес-стратегії проведених своєчасних і конкретизованих маркетингових досліджень.

4. Підтримку формальних і неформальних зв'язків зі споживачами продукції та посередниками.

5. Удосконалення роботи управлінських працівників підприємства щодо своєчасного розроблення міжнародних контрактів з просування продукції на зовнішній ринок і контроль за їх виконанням.

6. Удосконалення контролю за реалізацією заходів щодо зниження собівартості продукції.

7. Постійне проведення роботи зі стимулювання збуту продукції підприємства, здійснення супутньої реклами і підтримання іміджу підприємства.

Висновки. Тобто, сьогодні вже недостатньо задовольняти існуючі на ринку потреби, ключовим має стати створення нового попиту. Не дослідження ринку, а наукові дослідження та інноваційні розробки закладають фундамент постійного оновлення асортименту й отримання конкурентних переваг на глобальному ринку.

ВПЛИВ ЕКОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ НА ТУРИЗМ

Клочковська В. О.

к.е.н., доцент

Ткачук А. В.

студентка

Донецький національний університет
імені Василя Стуса
м. Вінниця, Україна

Вступ. Туризм є особливою частиною соціального комплексу, який впливає на розвиток цивілізації. Він дозволяє забезпечити високий рівень зайнятості населення, відновити регіональну економіку за рахунок залучення інвестицій, покращити соціальну інфраструктуру, рівень життя населення та екологічне становище країни. Крім того, розвиток туризму сприяє підвищенню рівня освіти, системи медичного обслуговування та застосування нових засобів поширення інформації.

Розвиток туризму в Україні є надзвичайно важливим, оскільки вона він посідає одне з провідних місць в Європі за забезпеченістю рекреаційними ресурсами [1]. Проте, швидкі темпи розвитку туристичної галузі сприяють підвищенню впливу людини на навколишнє середовище. Саме через це, прогресивний розвиток туристичної сфери потребує ретельного вивчення та особливої уваги до виявлення негативних впливів на екологію та пошуку шляхів на їх мінімізацію.

Аналіз досліджень. Українські та іноземні вчені, такі як Пригара О. М., Бейдик О. О., Дмитрук О. Ю., Соляник С. Ф. та Кубай Д. В. [2] у своїх роботах приділяють значну увагу такому питанню, як вплив екології на туристичну сферу.

Мета роботи. Проаналізувати та дослідити вплив екологічної сфери на таку галузь економіки, як туризм.

Основна частина. Туристична галузь спрямована на використання природних ресурсів та об'єктів і на пряму залежить від якості навколишнього

середовища. Її основними цінностями є різноманітність ландшафтів, незабруднене атмосферне повітря, чиста вода та різноманіття рослин і тварин. Та через збільшення екологічної кризи, вичерпання природних ресурсів та масштабне забруднення по всьому світу, збільшується загроза інтенсифікації процесів у навколишньому середовищі, які заважають йому нормально функціонувати. Вони спричиняють зменшення біорізноманіття та руйнування, або навіть, знищення природних об'єктів. Найбільшого впливу людини на природу зазнають рекреаційні, лікувально-оздоровчі та курортні території, на яких інтенсивно використовується вичерпання невідновлюваних природних ресурсів. Це породжує ряд екологічних проблем, таких як забруднення, пошкодження та виснаження рекреаційних і лікувальних ресурсів.

Туристів часто приваблюють екологічно чисті райони та справжньому ризику піддаються саме ті місця, де відсутня необхідна інфраструктура. Негативні наслідки інтенсивного розвитку туристичної сфери на екологію мають дуже велику кількість різноманітних проявів. Звісно, це виснаження природних ресурсів в результаті споживання великої кількості водних ресурсів, вирубування лісового сектору та руйнування ґрунтового покриву. Також, це забруднення довкілля та погіршення екологічної ситуації в регіоні. Не менш руйнівним є і самовільне розміщення баз відпочинку. Через них поширене незаконне розпалювання вогнищ, рибальство, полювання та збирання рідкісних рослин. Усе це призводить до порушення екологічної рівноваги, руйнації екології та збільшення загрози зникнення видів тварин і рослин.

Для відновлення і збереження екологічного різноманіття потрібно вживати ряд заходів[3]. По-перше, це встановлення лімітів використання ресурсів, викидів забруднюючих речовин і розміщення відходів. При цьому, буде підтримуватися екологічна рівновага і довкілля зможе безпечно сам відновлюватись. По-друге, це залучення природоохоронних інвестицій. Вони допоможуть із встановленням Очисного обладнання та устаткування для безпечної утилізації забруднюючих речовин та відходів.

Висновок. Отже, задля зменшення негативного впливу туризму на навколишнє середовище необхідно удосконалити систему економіко-правових засобів охорони екології, постійно підвищувати рівень екологічної освіченості фахівців в такій сфері, як туризм, та забезпечити високий рівень обізнаності в самого населення, щодо проблем екології та їх шляхів виправлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бейдик О.О. Рекреаційно- туристські ресурси України: монографія/О.О.Бейлик.-К., 2018. С.395.
2. Соляник С.Ф. Проблема негативних наслідків сучасного масового туризму та шляхи їх подолання/ С.Ф. Соляник// Наукові записки Київського університету туризму, економіки і права. Серія філософські науки 2018.С.230-242.
3. Дмитрук О.Ю. Екологічний туризм: Сучасні концепції маркетингу та менеджменту/ О.Ю. Дмитрук.-Альтернатива,2015.-С.194.

РОЗРОБКА СТРАТЕГІЧНИХ НАПРЯМКІВ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ОБСЛУГОВУВАННЯ КЛІЄНТУРИ В СИСТЕМІ ГІПЕРМАРКЕТІВ

Кулик Володимир Антонович

Проф. екон. наук.

Чернух Діана Віталіївна

студентка

Національний авіаційний університет

м. Київ, Україна

Вступ/Introduction. У сучасних умовах розвитку ринкової економіки України особливої актуальності та уваги все більше й більше набуває проблема досягнення конкурентних переваг підприємств різних галузей, які забезпечують підвищення ефективності їх функціонування та стабільне макроекономічне зростання. Ці процеси особливо відчутні при їх вивченні на торговельних підприємствах, оскільки саме торгівля є однією з базових та рушійних сил економічної діяльності кожної країни. Основними передумовами досягнення високого рівня економічної ефективності в торгівлі є гармонізація економічних інтересів зі сторони пропозиції з інтересами оточуючого середовища, тобто споживачів. Вміння вибудувати оптимальну стратегію для згладжування процесів, коли одні бажають продати дорожче, а інші купити дешевше, дає змогу побудувати на підприємстві стійку до загроз економічно-комерційну систему, яка спроможна забезпечувати реалізацію економічних інтересів, місії підприємства. Одним з центральних елементів такої системи є механізм стабілізації та розвитку економічної та соціальної діяльності підприємства. Основними напрямками з освоєння ринкових сегментів має стати логістично-маркетингова робота, призначенням якої є формування відповідних стратегічних напрямів, згідно з якими гіпермаркети зможуть досягти конкурентних переваг на ринку в довгостроковому періоді та підвищити власну економічно-соціальну ефективність обслуговування клієнтури у своїх торгових

мережах.

Мета роботи/ Aim. Метою дослідження є визначення та розробка основних стратегічних напрямків підвищення економічної та соціальної ефективності обслуговування клієнтури на прикладі торгових мережах гіпермаркетів: «АТБ-маркет», «Ашан», «METRO» та «Fozzy Group» тощо.

Матеріали і методи./Materials and methods. Теоретичним базисом дослідження є наукові праці провідних зарубіжних та національних вчених у формуванні галузі розвитку та підвищення економічної й соціальної ефективності підприємств торгівлі. В цій галузі знань та теоретико-експериментальних досліджень серед інших працювали, зокрема Р. Акофф, Р. Боммер, С. В. Гаркавенко, В. А. Герасимчук, С. С. Скобкін, М. В. Макаренко, О. М. Махаліна, В. А. Горемикін, А. П. Градов та інші. Проте на цей існує невирішеною проблема за темою нашої роботи, що й вплинуло на її вибір.

В процесі дослідження використанні такі методи: загальнонаукові (узагальнення, логічний аналіз) для визначення та розробки основних стратегічних напрямків підвищення економічної та соціальної ефективності обслуговування клієнтури в мережах гіпермаркетів, системний підхід і контекстний аналіз проблеми, що обумовлена змінами в діяльності торгових мереж, а також і коливання ринкової кон'юнктури.

Результати та обговорення. Results and discussion. Сьогодні у світі та тлі COVID-19 спостерігаються складні умови ринкової нестабільності бізнес-середовища, яке характеризується невизначеністю попиту, з одної сторони, а з іншої пропозиції виробничої сфери держави. І називатимемо це підвищеною турбулентністю, впливом значної кількості дестабілізуючих чинників, глобальними та локальними викликами, виживання. Отож стабілізація та розвиток підприємства у значній мірі залежать від правильно сформованої економічної та соціальної стратегії, основною метою якої є ефективно та якісне обслуговування клієнтури, стимулювання продажів та ефективно налагоджена дистрибуційна мережа гіпермаркетів.

Проаналізувавши діяльність гіпермаркетів «АТБ-маркет», «Ашан»,

«METRO» та «Fozzy Group», можна відзначити, що формування ефективної економічної стратегії повинно ґрунтуватися на запровадженні методів активізації дії основних базових принципів, які притаманні будь-якій стратегії: обґрунтованості, прозорості, системності, адекватності, гнучкості, безперервності, точності, альтернативності, результативності та інших. Для підсилення ефективності їхньої дії слід використовувати наступні групи принципів серед яких [2]:

- узгодження економічно-цінової паритетної політики із підприємствами постачальниками товарних груп та рекламно-акційних заходів, спрямованих на споживачів;

- внутрішня взаємоузгоджуваність основних структурних компонентів економічної стратегії гіпермаркетів (фінансової логістики, менеджменту персоналу, організації роботи гіпермаркету;

- узгодження економічної стратегії із зовнішнім середовищем;

Дані принципи спрямовані на пошук гіпермаркетами нових ефективних конкурентних переваг у відповідності до сучасних тенденцій розвитку, при цьому, беручи до уваги інтереси усіх структурних ланок, які зацікавлені у функціонуванні підприємства, мають бути інші управлінські підходи на всіх рівнях їх організаційно-ієрархічних структур.

Сьогодні задля ефективного та прибуткового утримання конкурентних позицій на ринку ритейлу та з метою відповідності його основним перевагам стає можливим для гіпермаркетів у разі і лише шляхом безперервних удосконалень існуючої та створення нової економічно-соціальної стратегії. Тому, формування такої їх стратегії – це складний та довготривалий інтегрований процес який включає в себе аналіз оцінки, коректування, прийняття рішення та їх реалізація [4].

У 2021 році основними особливостями формування економічної стратегії в умовах пандемії та невизначеності зовнішнього середовища можна вважати [3]:

- 1) визначення головних можливостей ринку ритейлу та перспектив

гіпермаркетів відносно них;

2) розробка і деталізація ключового вектора росту або основного напрямку, в якому функціонує мережа даного гіпермаркету;

3) виділення унікальних можливостей як ринку рітейлу, так і товару, що виробляють торгові мережі;

4) визначення основної конкурентної переваги гіпермаркетів «АТБ-маркет», «Ашан», «METRO» та «Fozzy Group».

Ефективний соціальний розвиток гіпермаркету сьогодні дозволяє забезпечити зростання виробничо-технологічних заходів у сфері менеджменту персоналу із активності персоналу, що вдало сприяє підвищенню відповідальності за результати колективної праці, скорочення втрат робочого часу. Тобто тільки цей підхід забезпечує додатковий економічний ефект і виступає джерелом прогресуючого і навіть сталого економічного розвитку підприємства.

Треба відзначити, що формування мети і цілей соціального розвитку мереж гіпермаркетів мають реалізовуватися переважно через управління соціальними процесами. І саме такими, як у внутрішньому (в колективі), так і у зовнішньому соціальному середовищі даного підприємства. А заходи щодо управління соціальним розвитком сучасних торгових мереж необхідно не лише планувати на довгострокову перспективу, але й з обов'язковим урахуванням інтересів соціальних партнерів для підвищення соціально-економічної ефективності господарської діяльності гіпермаркетів вже тепер. Задля досягнення соціально-економічної стабільності у суспільстві в цілому. Окрім цього слід зауважити, що стратегія соціального розвитку є однією із важливих функціональних стратегій господарських структур та має принципово важливе значення для сталого й ефективного розвитку торгових мереж у сучасних умовах функціонування гіпермаркетів [1].

Нові тенденції у сфері, наприклад, продуктових послуг викликають ефект доміно, який впливає на всіх і все: від покупців, продуктових брендів до комерційної нерухомості, зазначають в NAI Global (одна з найбільших

консалтингових компанії світу).

Сьогодні задля ефективного підвищення стратегічних напрямків економічної та соціальної ефективності обслуговування клієнтури в системах гіпермаркетів «АТБ-маркет», «Ашан», «METRO» та «Fozzy Group» можна спостерігати значні зміни, які покликані, задовольняти потреби своїх споживачів та надавати їм якісні послуги. Зокрема згадані тут торгівельні мережі надалі обладнують власні станції видачі замовлення та пакування готової продукції, пропонують інші додаткові послуги, формуються власні служби доставки, тощо. Отож цим доводяться факти створення нових робочих місць та запроваджуються окремі й додаткові види послуг. Актуальною стала співпраця зі службами доставки, та демонстрація лояльності до людей і споживачів з обмеженими фізичними можливостями, а також працівників залучених до цих робіт. Наприклад, мережа гіпермаркетів «Fozzy Group»(Сільпо) в зимовий період пригощала гарячими напоями кур'єрів усіх служб доставки. Відбувається повна заміна проходів і місць скупчення потоків покупців. Збільшення простору між кожним проходом полегшує соціальне дистанціювання, і адаптує досвід споживачів для поступового розміщення односторонніх проходів.

Окрім цього дуже помітною стає тенденція до встановлення кас самообслуговування у більшості мережевих ритейлерів, знову ж таки, таких як Сільпо, Фора (мережі гіпермаркету «Fozzy Group»). Так, за даними міжнародної консалтингової компанії McKinsey & Company, - в Європі та Україні в період пандемії зросли інвестиції в автоматизацію складування та управління запасами на 13%. Компанії переосмислюють свої виробничо-технологічні продукти та послуги, щоб бути більш доступними для всіх категорій споживачів, в тому числі з фізичними або розумовими вадами, відкриваючи потенціал для бізнес-моделі Inclusive for All. Торгові мережі роблять ставку на стратегію доступності, як основу при розробці нових продуктів. Вони переходять від стратегії сегментації споживачів до стратегії включення оперативних заходів, концентруючись не на відмінності, а на схожості людей, наприклад,

об'єднуючи людей з обмеженими фізичними можливостями і без них.

Висновки. Conclusions. Таким чином, сьогодні в мережевій діяльності гіпермаркетів спостерігається організація безперервного навчання співробітників, переосмислюється та надається оцінка якості надання сервісу, активно впроваджується інвестування в технології майбутнього, спостерігається переформатування та основний орієнтир гіпермаркетів, який сьогодні зосереджений бути доступним для клієнтів у всіх відношеннях, відбувається формування знань і у самих споживачів, а ще дбають про комфорт покупців. Пандемія, як повсюдні обмежувальні заходи, потужно вплинула на сектор роздрібною торгівлі в багатьох аспектах, починаючи від уповільнення економічної активності та падіння обсягів продажу під час ізоляції, та закінчуючи необхідністю адаптувати торговельні приміщення відповідно до нових вимог безпеки та гігієни. І все це додаткові затрати, які мають мати вироблені засоби їх окупності. Саме тому тут є значні резерви в оптимізації їх співвідношення для досягнення мети з підвищення економічної ефективності з одної сторони, та соціальної – з іншої.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боровик М. В. Формирование совокупности показателей, характеризующих социальное развитие предприятия / М. В. Боровик // Коммунальное хозяйство городов. — 2005. — Вып. 61. — С. 285–290.
2. Горемикін В.А. Економічна стратегія підприємства / В.А. Горемикін, О.А. Богомоллов. – М.: Інформаційно-видавничий дім «Філін». – Рілант. – 2001. – 245 с.
3. Місько Г.А. Формування складових економічної стратегії підприємства / Г.А. Місько // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2013. – Вип. 2(49). Ч. 2. – С. 114-119.
4. Петров А. Н. Стратегическое планирование развития предприятия / А. Н. Петров. — СПб. : Изд-во. ун-та экономики и финансов, 1993. — 235 с.

**ФОРМУВАННЯ НАПРЯМІВ КАДРОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В
УМОВАХ ПАНДЕМІЇ**

Лазебник Юлія Олександрівна

д. е. н., професор,
професор кафедри управління та адміністрування

Корепанова Ксенія Олексіївна

студент
кафедра управління та адміністрування,
ННІ «Каразінська школа бізнесу»,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна
Харків, Україна

Вступ. Велика криза, спричинена наслідками пандемії COVID-19, вплинула майже на кожен сферу економіки та життя населення кожної з країн світу. Сьогодні багато керівників HR стикаються з точкою перелому – як знайти, залучити та утримати таланти, які потрібні, щоб залишатися успішними. Одним з головних пріоритетів для кадрового менеджменту у 2022 році буде управління змінами в їхніх організаціях. Це включає в себе відігравання ключової ролі у розвитку свого бізнесу, одночасно впроваджуючи інновації для успіху. Однак, враховуючи нинішні проблеми сучасного робочого місця, це буде нелегким завданням для багатьох керівників HR.

Оскільки компанії орієнтуються на нові робочі норми та продовжують трансформуватися в цифрову епоху, потреба в досвіді та лідерстві HR ніколи не була такою значною. Історично багато людей розглядали HR як відділ, зосереджений виключно на адміністративних завданнях або управлінні ризиками. Однак минулий рік надав чудову можливість для HR менеджерів переосмислити себе та стати головними у забезпеченні реагування співробітників таким чином, щоб позитивно вплинути на моральний дух, залученість, рівень обслуговування та результативність компанії. HR повинен

заохочувати зворотний зв'язок співробітників щодо нових бізнес-стратегій та інших сфер, а також, щоб переконатися, що стратегічні або операційні зміни мають сенс. Крім того, HR може спричинити зміни у залученні та культурі співробітників, вирішуючи проблеми та впроваджуючи рішення — часто навчаючи керівників компаній.

Мета дослідження. Метою даної роботи є визначення напрямів стратегічного кадрового менеджменту в умовах невизначеності, спричиненої пандемією COVID-19. Для досягнення поставленої мети в роботі розглянуто основні підходи до визначення поняття кадрового менеджменту. Розкриті ключові питання, які виникли під час пандемії COVID-19, що впливають на поведінку та форму праці більшості працівників. Проведено аналіз результатів опитування керівників підрозділів компаній, які займаються кадровими, юридичними та фінансовими питаннями. Визначені основні тенденції (напрями) управління людськими ресурсами у 2021 році та розроблені рекомендації щодо формування стратегічних напрямів кадрового менеджменту на перспективу.

Матеріали та методи. На початку розвитку кадрового менеджменту Райт і Макмехен визначили стратегічне управління персоналом як «модель запланованого розгортання людських ресурсів і діяльності, спрямованих на те, щоб дозволити фірмі досягти своїх цілей». Вони стверджували, що сфера стратегічного управління персоналом охоплює «детермінанти рішень щодо практики управління персоналом, склад ресурсів людського капіталу, специфікацію необхідної поведінки людських ресурсів та ефективність цих рішень з урахуванням різних бізнес-стратегій та/або конкурентних ситуацій». [9, с. 298]. Відтоді стратегічні дослідження з управління персоналом переважно зосереджені на взаємозв'язку між HR-практикою та продуктивністю фірми [6] або вплив цієї практики на посередників між цими двома змінними [1]. Однак глобальна пандемія показала, наскільки короткозорими були такі дослідження щодо того, як фірми стратегічно управляють людьми.

Цей вузький фокус обмежує наше розуміння ключових питань, які

виникли під час COVID-19. Пандемія вимагає зміни у розумінні того, як робочий контекст, наприклад робота на місці чи робота вдома, впливає на поведінку та дії працівників. Пандемія також виявила напруженість серед зацікавлених сторін і поставила під сумнів перевагу погляду акціонерів, який домінував у мисленні стратегічного управління персоналом [3; 5].

Результати та обговорення. У своїй основі пандемія COVID-19 – це людська криза. Менеджери з людських ресурсів (HR) стали центральними у реагуванні в організаціях у всьому світі. Підвищуючи роль HR менеджерів, COVID-19 стало переломною точкою, що має серйозні наслідки для HR у всьому світі. COVID-19 змінив досвід роботи для переважної більшості працівників. Це змусило організації по всьому світу адаптувати те, як організована робота та як розроблено робочі місця.

Більшість академічних досліджень в галузі кадрового менеджменту часто базуються на однорідному уявленні про відносини між працівниками та припущенні, що практики управління персоналом, які використовуються у фірмах, є відносно однорідними [6]. Однак працівники відрізняються за своїм досвідом та інтерпретацією HR-практик залежно від своєї ролі [7]. Лепак і Снелл були одними з перших, хто розмежував стратегічні методи управління персоналом для різних груп працівників [8]. Хоча такий диференційований підхід був основою дискусій про управління персоналом [2], можна стверджувати, що COVID-19 підкреслив важливість розгляду різного впливу стратегічного управління персоналом на різні групи працівників з точки зору того, як і де вони працюють.

Ці зміни також ставлять під сумнів багато припущень, що лежать в основі традиційних досліджень з кадрового менеджменту. Розуміння того, як культура та організаційні цінності впливають на те, як місце роботи впливає на результати, такі як індивідуальна продуктивність або продуктивність підрозділу, є ключовим питанням цього дослідження.

З метою визначення основних тенденцій у сфері кадрового менеджменту та оцінки пріоритетів і очікуваних викликів у 2022 році в даній роботі

проведено аналіз результатів опитування керівників підрозділів компаній, які займаються кадровими, юридичними та фінансовими питаннями, що було здійснено міжнародною організацією з питань управління людськими ресурсами Gartner. Опитування проведено у вигляді вибіркового обстеження серед більш ніж 500 керівників компаній у 60 країнах світу.

Вивчення намірів керівників компаній щодо гнучкої роботи після COVID-19 показало, що 82% респондентів мають намір дозволити працювати віддалено деякий час, коли співробітники повернуться на робочі місця. Майже половина (47%) заявили, що мають намір дозволити співробітникам працювати віддалено повний робочий день. Для деяких організацій, час гнучкості стане новою нормою, оскільки 43% респондентів повідомили, що вони нададуть працівникам вільні дні, а 42% нададуть вільні години (рис. 1).

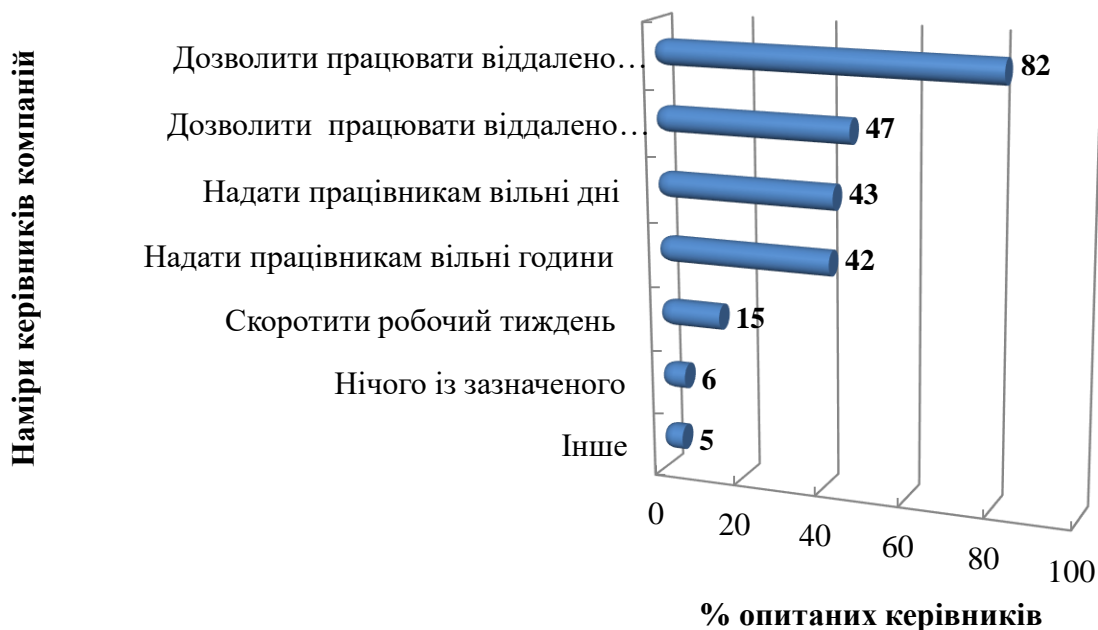

Рис. 1. Наміри керівників компаній щодо гнучкої роботи після COVID-19

Джерело: побудовано автором на основі даних [4].

Оскільки роботодавці рухаються до гібридної робочої сили, продуктивність віддалених працівників стає дуже актуальним питанням. Однак лише 13% бізнес-лідерів висловили занепокоєння щодо збереження продуктивності. Тоді як 61% опитаних все частіше впроваджували певні заходи для дистанційного відстеження продуктивності праці, 29% повідомляють, що не вживають жодних заходів. Серед проблем управління гібридною робочою

силою 30% бізнес-лідерів найбільше хвилюють підтримання корпоративної культури (рис. 2).

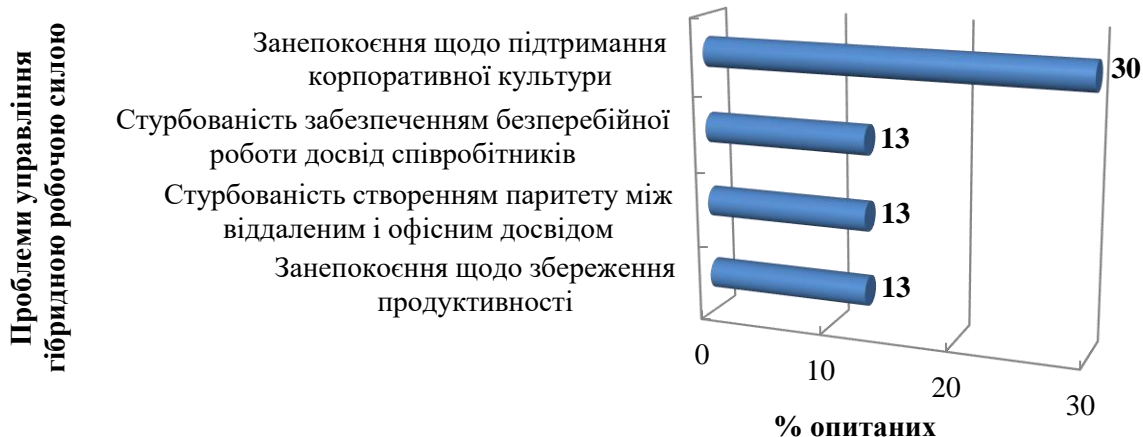

Рис. 2. Проблеми управління гібридною робочою силою

Джерело: побудовано автором на основі даних [4].

Майже 60% керівників відділів кадрів повідомили, що розвиток критичних навичок і компетенцій буде їх пріоритетом номер один у 2022 році. Іншими головними пріоритетами HR на 2022 рік є: організаційний дизайн та управління змінами, поточні та майбутні керівні ланки, майбутнє роботи та різноманітність, справедливість і включеність (рис. 3).

Майже половина з опитаних керівників відділів персоналу сказали, що у них немає чіткої майбутньої стратегії роботи, в той час як одна третина повідомила, що їхня майбутня робоча стратегія зосереджена виключно на гібридній та/або віддаленій роботі. Керівники відділу кадрів повинні визначати, які майбутні тенденції роботи мають і будуть змінювати стратегічні плани їхньої організації, а також які негайні та довгострокові коригування персоналу необхідні в результаті. Після перевірки майбутніх мегатенденцій роботи на предмет актуальності, впливу та можливостей, відділ кадрів може співпрацювати з іншими керівниками, щоб створити цілісну майбутню робочу стратегію. Керівники повинні проаналізувати вплив кількох потенційних сценаріїв, щоб визначити та підготуватися до технологічних, соціальних і трудових змін, які можуть істотно змінити потреби в силі.

Рис. 3. Головні пріоритетні напрями HR менеджменту на 2022 рік

Джерело: побудовано автором на основі даних [4].

На основі проведеного дослідження визначені основні тенденції (напрями) управління людськими ресурсами у 2021 році та розроблені рекомендації щодо формування стратегічних напрямів кадрового менеджменту на перспективу.

1. Сприяння різноманітності, справедливості та інклюзії (DEI). Культура компанії відіграє ключову роль у забезпеченні позитивного досвіду її співробітникам. Оскільки працівники різної раси, віку, статі, сексуальної орієнтації та культури, галузі повинні дати своїм працівникам відчуття, що вони належать до спільноти. Фахівці з управління персоналом повинні сприяти розвиненню почуття інклюзивності та приєднання, щоб співробітники відчували себе впевнено, щоб висловлювати свої ідеї справедливо. Необхідним є мотивування працівників бути залученими до бачення компанії цілісно. У зв'язку з цим основними напрями кадрового менеджменту, пов'язаними з DEI, виділено: перевизначення стратегії найму; освітні ініціативи; аналітика та підзвітність.

2. Врахування тенденції до роботи з дому (WFH) – створення гібридних офісів. Пандемія коронавірусу змінила парадигми бізнес-доменів у всьому світі. Ця глобальна тенденція до переходу на віддалену роботу надає високу цінність гнучкому режиму праці. Четверо з п'яти менеджерів з персоналу вважають, що

перехід на віддалену роботу спричинив менше прогулів співробітників, а працівники доступні онлайн, коли це необхідно. У 2021 році багато корпорацій пропонували віддалену роботу як можливість повного робочого дня. У зв'язку з цим відділи кадрів повинні адаптуватися до нових умов робочого місця.

Доцільно використовувати універсальний підхід до організації робочого місця: частково дистанційно; гнучкі віддалені години або дні; організація офісу, схожа на коворкінг (співробітники не мають спеціального столу або робочого місця та заздалегідь бронюють робочі місця, коли вирішують працювати на місці).

3. Розвиток критичного мислення, м'яких та цифрових навичок. Прошли ті часи, коли освіта та професійні навички були єдиними критеріями набору працівників. 21 століття вимагає від кадрового персоналу шукати поєднання владних навичок у робочій силі. Наразі доцільно обирати кандидатів з цифровими навичками, такими як аналіз даних і цифрова грамотність. Важливими є навички критичного мислення, такі як стратегічне мислення та управління конфліктами. М'які навички, такі як емоційний інтелект і креативність, сьогодні вважаються найважливішими для бізнесу та гуманістичного робочого середовища.

4. Створення оздоровчих програм для співробітників. У зв'язку зі стрімким темпом розвитку робочої культури та конкуренцією рівень стресу у співробітників зростає. Щоб зберегти своє психічне здоров'я, HR-практики повинні розвивати програми оздоровлення на робочому місці, щоб зміцнити добробут співробітників і мати баланс між роботою та особистим життям. Необхідним є «створення» мотивованих, зацікавлених і лояльних співробітників, про яких піклуються.

5. Застосування штучного інтелекту і машинного навчання. Алгоритми на основі штучного інтелекту, такі як програмне забезпечення для відстеження кандидатів, у поєднанні зі збільшенням обсягів хмарних обчислень можуть допомогти спеціалістам з кадрів у підборі кандидатів та оптимізації робочого процесу. Інструменти штучного інтелекту сприяють відбору на основі заслуг,

усуваючи свідоме чи несвідоме упередження.

Доцільно створювати роботизовану автоматизацію процесів, щоб охопити такі навички, як чат-боти, обробка природної мови і машинне навчання для доступу до даних.

6. Творчість у системі управління підбором та навчанням кадрів (LMS). Фахівці з персоналу часто скаржаться на складність найму талановитих співробітників. Їм потрібно адаптуватися до творчих способів відбору кваліфікованих претендентів або посад, які вони мають займати. Окрім штучного інтелекту, команди з пошуку талантів можуть маневрувати фірмами, які займаються пошуком керівників, або агентствами з підбору персоналу, щоб знайти потенційних кандидатів. Тому доцільно застосовувати систему управління навчанням або інструменти для полегшення навчання та семінарів, щоб розвивати майбутні таланти через Інтернет.

7. Навчання персоналу за допомогою віртуальної реальності (VR) і доповненої реальності (AR). З появою цифрової інтеграції кожен відділ, включаючи HR, використовує найкращі з нових технологій, такі як VR та AR, для зростання практичних навичок співробітників та практичних занять. Вони стали основними методами навчання для багатьох організацій, таких як страхування, обслуговування клієнтів, роздрібна торгівля, будівництво та навчання з техніки безпеки. Практичне навчання, яке виховується таким чином, вбачається в деяких навчальних програмах для ефективної зміни поведінки слухачів, щоб вони розвивали нові навички, необхідні для їхньої нової роботи. Вони також вносять свій внесок у зовнішні процеси, такі як набір та адаптація.

8. Fluid Task менеджмент з Gig-економікою (економікою вільного заробітку). Персонал відділу кадрів повинен знати, що молоде покоління віддає перевагу балансу між роботою та особистим життям із гнучким графіком та дистанційною роботою. Наразі спостерігається різкий сплеск Gig-економіки, де людям подобається працювати незалежно, оскільки вони все більше прагнуть працювати за власними умовами.

Практики з управління персоналом та керівники команд повинні шукати

нові способи підтримувати свої робочі сили ефективними та гнучкими з цією тенденцією, що змінюється.

9. Використання керованої даними HR та аналітики людей. Щоб залишатися конкурентоспроможними в організації, керівники відділу кадрів повинні приймати рішення, керовані даними, щоб оцінити поточний і майбутній попит на робочу силу, недоліки в кваліфікації, різноманітність на робочому місці тощо. Такі технології, як чат-боти на базі штучного інтелекту, інструменти перевірки та інструменти автоматизації набору, які роблять роботу кандидата більш привабливою та динамічною. Маючи чітке уявлення про те, як буде виглядати компанія через 10-15 років, HR-менеджери можуть передбачити попит на робочу силу та заощадити витрати на навчання та розвиток.

Висновки. Визначена центральна роль, яку відіграє HR, що забезпечує оперативний і стратегічний успіх компанії під час пандемії COVID-19. Компанія працює за рахунок своїх працівників. Тому HR-фахівцям важливо не тільки шукати найкращих талантів, але й намагатися створити робоче середовище, яке зробить їх лояльними до власної організації.

У майбутніх дослідженнях необхідно розглянути, як потрібно змінити практику роботи з персоналом, щоб врахувати зміни в наданні послуг, такі як збільшення оцифровки надання послуг або зменшення фізичної взаємодії при наданні послуг у відповідь на COVID-19 і як вони впливають на ключові результати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Boxall P., Guthrie J. P., Paauwe J. Progressing our understanding of the mediating variables linking HRM, employee well-being and organisational performance. *Human Resource Management Journal*, 2016. Vol. 26, pp. 103–11. [Google Scholar]
2. Collings D. G., Mellahi K., Cascio W. F. Global talent management and performance in multinational enterprises: A multilevel perspective. *Journal of management*, 2019. Vol. 45, pp. 540–66. [Google Scholar]

3. Crane A., Matten D. COVID-19 and the future of CSR research. *Journal of Management Studies*, 2020. 10.1111/joms.12642 [CrossRef] [Google Scholar]
4. Gartner Survey Reveals. Human Resources. URL: <https://www.gartner.com/en/newsroom/topics/human-resources>
5. Hitt M. A., Arregle J. L., Holmes R. M. Jr. Strategic management theory in a post-pandemic and non-ergodic world. *Journal of Management Studies*, 2020. 10.1111/joms.12646 [CrossRef] [Google Scholar]
6. Huselid M. A. The impact of human resource management practices on turnover, productivity, and corporate financial performance. *Academy of Management Journal*, 1995. Vol. 38, pp. 635–72. [Google Scholar]
7. Kehoe R. R., Wright P. M. The impact of high-performance human resource practices on employees' attitudes and behaviors. *Journal of Management*, 2013. Vol. 39, pp. 366–91. [Google Scholar]
8. Lepak D. P., Snell S. A. The human resource architecture: Toward a theory of human capital allocation and development. *Academy of Management Review*, 1999. Vol. 24, pp. 31–48. [Google Scholar]
9. Wright P. M., McMahan G. C. Theoretical perspectives for strategic human resource management. *Journal of Management*, 1992. Vol. 18, pp. 295–320. [Google Scholar]

ЕФЕКТИВНЕ УПРАВЛІННЯ ПРАЦЮЮЧИМ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА

Мельник Катерина Володимирівна,

к. е. н., доцент

Ковальчук Дар'я Олександрівна,

ДВНЗ Київський національний економічний університет

ім. В. Гетьмана

магістрант

м. Київ, Україна

Вступ. Управління працюючим капіталом підприємства є важливою частиною господарської діяльності будь якого підприємства, оскільки за допомогою неї можна ефективно та економічно вигідно оцінити майбутню генеровану вартість, керуючись тим, що капітал бере пряму участь у даному процесі (зі зростанням частки працюючого капіталу у його загальному обсязі, період обороту сумарного капіталу скорочується, і тому є ймовірність зростання прибутку).

Ціль роботи. Метою даного дослідження є вивчення сутності та надання рекомендацій щодо підвищення ефективності управління робочим капіталом підприємства.

Матеріали та методи. Інформаційною базою даної роботи є наукові праці вітчизняних і зарубіжних авторів з проблем управління працюючим капіталом підприємства, наукові статті та законодавчо-нормативні документи з проблематики дослідження.

Задля досягнення поставленої мети та завдань у дослідженні використовувались методи порівняння, класифікації, синтезу, групування, узагальнення, спостереження, наукової абстракції, а також табличний й графічний методи.

Результати та обговорення. Механізм управління робочим капіталом підприємства повинен бути налагодженим на такому рівні, щоб раніше сформований обсяг та склад працюючого капіталу був раціональний та

оптимальний відносно структури джерел фінансування [1].

Задля того, щоб отримати заплановану суму прибутку, підприємство повинне зменшити ризики в самому управлінні робочим капіталом та раціонально виконувати прийняті рішення. Так, у науковій літературі містяться деякі завдання, які допоможуть досягти досконалості у системі механізму управління робочим капіталом. Перелік цих завдання представлено на рис. 1.

Рис. 1. Головні завдання щодо підвищення управління працюючим капіталом задля отримання прибутку

Джерело: складено автором на основі [3, ст. 94]

З наведеного рисунка можна побачити, що дані чотири завдання щодо ефективного управління працюючим капіталом підприємства є цілком вірними та логічними, оскільки детальне їх дотримання дозволить власнику підприємства отримати прибуток.

Так, розглядаючи перше завдання, а саме досягнення оптимального обсягу та структури працюючого (оборотного) капіталу, можна сказати, що дане твердження вже розглядалось в даній роботі нами раніше, і тому ще раз наголошуємо на тому, що може виникнути певний дисбаланс між нестачею та надлишком коштів.

Щодо детального аналізу стану та ефективного використання даних коштів, то це також не менш важливе завдання, оскільки умілий та своєчасний аналіз стану робочих коштів, дозволить економічно вигідно спрогнозувати майбутні кроки підприємства, які в майбутньому дозволять отримати вищі прибутки ніж в даний інтервал часу.

Не менш важливим завданням, згідно нашого погляду, є зменшення існуючих боргових зобов'язань, оскільки вони зменшують суму отриманого прибутку підприємства, а також зможуть завдати значних економічних втрат у майбутньому, оскільки у більшості випадків поруч із сумою боргу стоять відсотки по користуванню боргом (кредитом).

Система механізму управління працюючим капіталом на підприємстві досить складна, та здійснюється за допомогою певних етапів. Етапи управління працюючим капіталом подано на рис. 2.

З наведеного рисунку можна сказати, що присутні дев'ять етапів, кожен з яких несе те чи інше смислове навантаження на сутність механізму управління працюючим капіталом.

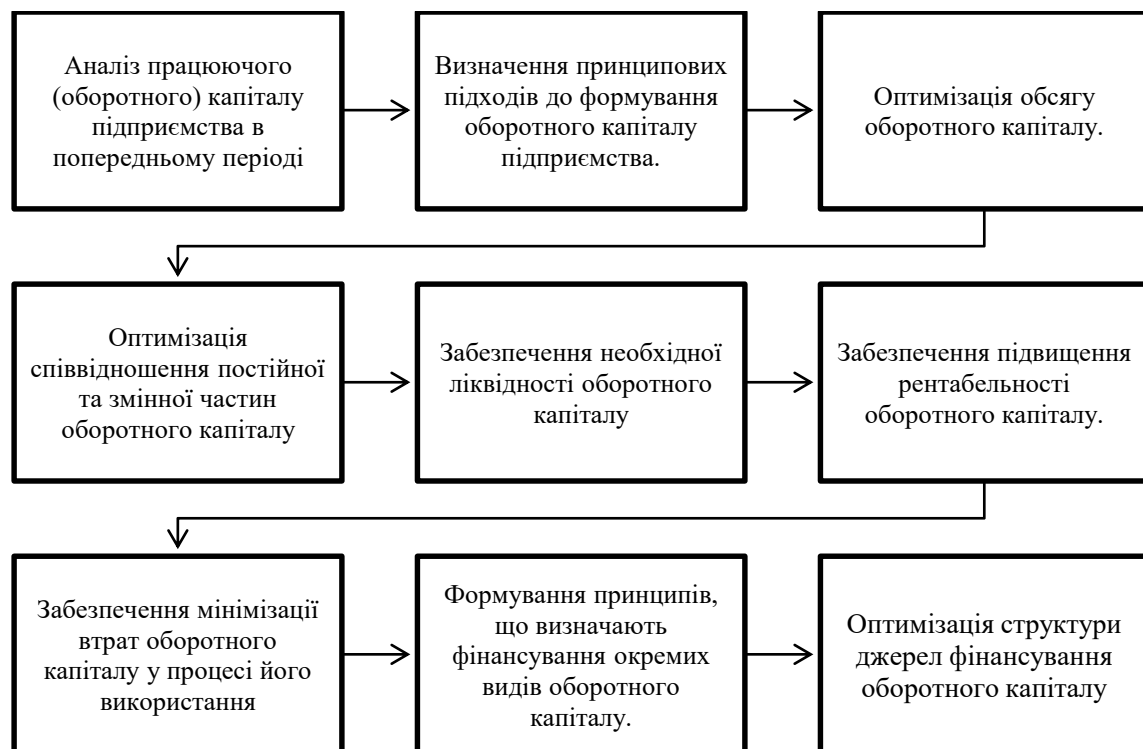

Рисунок 2. Етапи управління працюючим капіталом

Джерело: складено автором на основі [3, ст. 93-94]

Розглядаючи перший пункт, а саме аналіз працюючого капіталу в попередньому періоді, можна сказати, що даний етап можна поділити на п'ять маленьких підетапів, які взаємодоповнюють один одного. На першому підетапі відбувається оцінка загальної динаміки обсягу працюючого капіталу, темпи зміни відношення обсягу реалізації виробленої продукції до середньої суми

загальних активів. На другому підетапі відбувається вже аналіз зміни динаміки складу працюючого капіталу підприємства у основних його розрізах, а саме, темпи зміни обсягів виробництва та реалізації продукції. На третьому підетапі відбувається аналіз оборотності деяких видів працюючого капіталу у загальній сумі. Починають використовуватися коефіцієнти, у даному випадку, коефіцієнт обороту оборотного (працюючого) та коефіцієнт оборотності. На четвертому підетапі вивчаються факти, які допоможуть розуміти сутність розрахунку рентабельності працюючого капіталу, а також методику розрахунку рентабельності працюючого (оборотного) капіталу. П'ятий підетап аналізу працюючого капіталу розглядає склад основних джерел фінансування працюючого капіталу та його динаміку.

Щодо другого пункту механізму управління працюючим капіталом, а саме аналізу та оцінки важливих підходів до створення резервів, то можна сказати, що даний етап є більш важливим, тому що його сутність полягає у проектуванні загальної ідеології фінансового управління, головною метою якого є визначення прийняттого рівня ризику проєкту. Відносно оптимізації обсягу оборотного капіталу, то можна сказати, що він наближений до попереднього, й полягає у тому, щоб підтримувати такий рівень працюючого капіталу, який буде приносити прибуток за певного рівня ризику. Аналізуючи наступні чотири етапи механізму управління працюючим капіталом, ми дійшли висновку, що головна їх сутність в тому, що вони за допомогою математичних дій та розрахунків визначають майбутній прибуток чи дохід компанії, а також дозволяють оцінити загальний функціональний стан підприємства. Беручи до розгляду два останні етапи, а саме формування принципів, які визначають обсяг фінансування окремих видів працюючого капіталу та передбачають оптимізацію джерел фінансування оборотного капіталу, ми дійшли висновку, що вони є останніми та головними у прийнятті рішення щодо механізму управління працюючим капіталом. Це пов'язане з тим, що відбувається підбір певної (відповідної до необхідних стандартів) структури джерел фінансування, їх збільшення у зв'язку з тривалістю певних етапів фінансового круговороту та

оцінка ефективності вартості введених деяких інших видів капіталу [3, ст. 94]. Взагалі механізм управління працюючим капіталом є досить складним, що полягає в існуванні певних умов, досягнення яких вимагає від підприємства значно складних зусиль.

Так, для прикладу, існують проблеми в управлінні запасами та дебіторською заборгованістю, грошовими коштами й визначення оптимального розміру джерел фінансування підприємства. Не менш важливим етапом у механізмі управління працюючим капіталом підприємства є оцінка правильності прийнятих рішень, і таку оцінку можна зроби за допомогою певних методів. У даному дослідженні ми будемо розглядати такі методи, як метод коефіцієнтів, нормування та ABC [4, с. 27]. Характеристику даних методів оцінки подано в табл. 2.

Таблиця 1

Методи та характеристика оцінки механізму управління працюючим капіталом

Метод оцінки	Характеристика
Метод коефіцієнтів	Даний метод надає можливість розрахувати показники стану працюючого капіталу, а також стану джерел, за допомогою яких формується працюючий капітал й оцінити ефективність їх використання.
Метод нормування	Даний метод є відмінним від інших, оскільки може бути використаним лише для управління незначною частиною працюючого капіталу підприємств, що підлягає нормуванню. На вибір даного виду працюючого капіталу впливають такі фактори, як умови надання товарно-матеріальних цінностей, а також організація виробничого процесу.
Метод ABC	Даний метод використовує номенклатуру запасів, яку в подальшому згідно до використання поділяють на три групи за цінністю для виробництва.
	Група А Найцінніші запаси (з вартісної позиції, але їх використання становить незначну частку), які займають 50% у загальній структурі витрат на виробництво продукції
	Група В Менш цінніші запаси, які мають середню вартість та середню вживаність у виробничому процесі, а саме >25% закупівель
	Група С запаси, які за своїм змістом є досить різноманітними, але з позиції грошової вартості є незвичними.

Джерело: складено автором на основі [3, ст. 94]

На нашу думку, усі три види оцінки управління капіталу є доречними та необхідними, оскільки є різні варіанти формування робочого капіталу підприємства, а також можна використовувати одразу декілька варіантів оцінки для порівняння оцінки управління.

Висновки. Проаналізувавши праці багатьох науковців, економістів, а також сучасні наукові видання, можна сказати, що головною метою механізму управління працюючим капіталом будь-якого підприємства є знаходження та подальше забезпечення того оптимального обсягу складових, які спрямовані на забезпечення підвищення фінансово-економічної вигоди.

На нашу думку, доречним було б додати те, що незважаючи на велику увагу та вкладений час, на дослідження економістів-науковців щодо розгляду механізму управління працюючим капіталом підприємства, дане питання залишається відкритим та достатньо складним в частині механізму управління фінансами підприємства, оскільки потрібно розробити та втілити у життя чітку, послідовну, правильну та ефективну політику. І тому, підприємство повинно уміло забезпечити себе необхідною сумою грошових коштів, щоб у подальшому не з'явилося проблем з їх нестачею, чи надлишком, який було б актуально перенаправити на інші ліквідні активи. Наостанок необхідно додати, що підприємству необхідно враховувати особливості, як своєї діяльності, так і особливості специфіки власного виробництва, які функціонують у кожного підприємства індивідуально.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Брушко Г.В. Методологічні основи управління оборотним капіталом / Г.В. Брушко URL: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/knp/179/knp179_31-33.pdf (Дата звернення 27.11.2021).
2. Грабовська О. Р. Політика управління оборотними активами / О. Р. Грабовська. // Міжнародний університет фінансів. - 2017. – С. 42–43. URL: <http://iuf.edu.ua/wpcontent/uploads/images/stories/conferences/conferenceiuf2017.pdf#page=42> (Дата звернення 28.11.2021)
3. Польова О. Л. Система управління оборотним капіталом підприємства / О. Л. Польова, Л. Ю. Жмурко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки. - 2016. - Вип. 21(2). - С. 92-

95. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2016_21%282%29__24 (дата звернення 02.12.2021)

4. Пельтак Л.В., Писаренко С.М. Методологічні аспекти формування системи управління оборотним капіталом підприємства / Л.В. Пельтак, С.М. Писаренко // Вісник Запорізького національного університету. – 2010. – № 1. – 47 с.

5. Причепа І. В., Кравець Н. В. Удосконалення системи управління оборотним капіталом промислових підприємств / І. В. Причепа, Н. В. Кравець // Вісник Хмельницького національного університету 2013. – №4, Т. – 1. – С. 39–42.

6. Блонська В. І., Толопка Н.Б. Вдосконалення системи управління оборотними коштами торговельного підприємства / В. І. Блонська, Н. Б. Толопка // Наука й економіка. – 2010. – № 3 (19). – С. 122–130.

ГРОШОВІ ПОТОКИ ВСЕРЕДИНІ БАНКУ ТА МОЖЛИВОСТІ ЇХ АНАЛІЗУ ДЛЯ ВИРІШЕННЯ АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Мещеряков Андрій Адольфович

д.е.н., професор

Університет митної справи та фінансів

м. Дніпро, Україна

Вступ. Introductions. Поняття «внутрішня економіка» є новим та не сталим у сучасному діловому та науковому вжитку. Часто можна зустріти такі терміни як комерційний розрахунок в банку, внутрішній господарський розрахунок підрозділів банку[1], або внутрішній контроль [2].

На нашу думку, вирішення проблем фінансового менеджменту в банку не можливе без ретельного аналізу розподілу вхідних грошових потоків всередині банку на основі даних не тільки бухгалтерського, а й управлінського обліку, враховуючи особливості окремих джерел та напрямків використання грошових ресурсів.

Для того, щоб з'ясувати реальну ситуацію з рівнем ліквідності, ризику, рентабельності окремих напрямків бізнесу банку, слід аналізувати які пасиви використані для формування кредитного, фондового портфелів, а також інших активів.

Мета роботи./Aim. Запропонувати підхід щодо формування активів за рахунок різних ресурсних джерел та на цій основі оцінити вплив руху грошових потоків всередині банку на його ліквідність, ризикованість та прибутковість окремих напрямків бізнесу.

Материалы и методы./Materials and methods. Методи теоретичного узагальнення, порівняння та системного підходу при визначенні економічної сутності управління активами їх розгляді як взаємопов'язаних елементів єдиної системи; табличного зображення даних, абстрактно-логічний при обґрунтуванні теоретичних узагальнень і висновків.

Результаты и обсуждение./Results and discussion. Сучасні підходи до дослідження внутрішньобанківських економічних відносин спрямовані на: вивчення вартості активів і пасивів підрозділів; перерозподіл через казначейство ресурсів усередині банку; трансфертне внутрішньобанківське ціноутворення. У [3] визначено підхід до аналізу ефективності роботи банківських підрозділів, заснований на обчисленні поточної ринкової вартості їх активів і пасивів. Проблему трансфертного внутрішньобанківського ціноутворення, Дж. Сінкі вирішує тим, що ціна залучення (за підрозділами, які здійснюють пасивні операції) дорівнює вартості альтернативного заміщення ресурсу на відкритому міжбанківському ринку на заданий термін, а за центрами, що проводять розміщення коштів, ціна операцій визначається сумою ціни залучення ресурсів і спреду, що встановлюється казначейством як плата за процентний ризик [4]. Основні підходи до суті внутрішньобанківського ціноутворення, як основи оцінки ефективності роботи підрозділів банку, що реалізують окремі продукти досліджено у [5].

Модель управління активами та пасивами, внутрішні зв'язки та технологічні ланцюжки, що виникають при формуванні та використанні ресурсної бази створюють основу побудови внутрішньої економіки банку. Ми дотримуємося позиції, що не зважаючи на єдність ресурсного фонду, напрямки використання різних його джерел за певними категоріями вкладень повинні бути встановлені відповідно до чітких пріоритетів, виходячи з економічної суті операцій, необхідності підтримки ліквідності та рівня ризику.

Функцію перерозподілу грошових коштів виконують, з одного боку, підрозділи, які забезпечують ресурсну базу банку, з іншого – підрозділи, які формують активи. Їх взаємодія оцінюється, виходячи з принципу розподілу джерел залучення коштів за напрямками їх використання.

У основу аналізу виконання банком функції перерозподілу грошових коштів покладено принцип розподілу джерел залучення коштів між напрямками їх використання (див. таб. 1).

Порядок розподілу джерел залучення ресурсів між активами

Стаття пасиву	Стаття активу	Стаття пасиву	Стаття активу
1	2	1	2
Внески до запитання	1. Ліквідні активи	Міжбанківські кредити	1. Міжбанківські кредити
	2. Міжбанківські кредити		2. Ліквідні активи
	3. Комерційні кредити		3. Комерційні кредити
	4. Цінні папери		4. Цінні папери
	5. Дебітори		5. Дебітори
	6. Неприбуткові активи		6. Неприбуткові активи
Строкові внески	1. Комерційні кредити	Цінні папери	1. Цінні папери
	2. Цінні папери		2. Комерційні кредити
	3. Міжбанківські кредити		3. Міжбанківські кредити
	4. Ліквідні активи		4. Ліквідні активи
	5. Дебітори		5. Дебітори
	6. Неприбуткові активи		6. Неприбуткові активи

Пріоритетність розподілу різних джерел ресурсів між видами активів залежатиме від економічної сутності операцій, необхідності підтримувати ліквідність і припустимий рівень ризику.

Запропонований варіант розподілу обґрунтований такими підходами:

1. «Центри прибутку» банку проводять активні операції в першу чергу за рахунок власних ресурсів, а потім, якщо їх не вистачає, за рахунок ресурсів, отриманих усередині банку.

2. У найменш ліквідних активах використовуються найбільш стабільні пасиви.

3. Пасиви і активи повинні бути співвідносні щодо їх терміновості.

Розглянемо приклад визначення напрямку руху грошових потоків між підрозділами всередині банку для з'ясування, які ресурси використані для формування доходних активів.

Таблиця 2.

Аналіз прибутковості активів та вартості пасивів.

Підрозділ	Актив (грн.)	Доходність (% річних)	Пасив (грн.)	Видатки (% річних)	Різниця між активом та пасивом
1	2	3	4	5	6=2-4
Підрозділ міжбанківського кредиту	74159000	12,5%	71250000	12,3%	-2909000
Підрозділ цінних паперів	55757000	12,9%	26792000	13,8%	-28965000
Валютний підрозділ	89947000	13,3%	101299000	2,50%	11352000
Кредитний підрозділ	81959000	14,5%			-81959000
Депозитний підрозділ			3027000	35%	3027000
Підрозділ розрахункового обслуговування			87197000	0,50%	87197000
Недоходні активи	39049000				-39049000
Власні кошти			51306000		51306000
РАЗОМ	340871000		340871000		0

Виходячи з того, що нестача ресурсів за одними напрямками роботи банку повинна компенсуватися за рахунок ресурсів, акумульованих по іншим напрямкам, визначаємо які кошти були задіяні для покриття активів не повністю забезпечених власними джерелами (Рис. 1).

Визначив, які ресурси формують відповідні активи, ми можемо:

1. Визначити їх відповідність: за строками, сумами, процентними ставками.
2. Визначити загрози ризику пов'язані з ліквідністю через використання короткострокових ресурсів у довгострокових активах.
3. Перерозподілити доходи всередині банку між його підрозділами у відповідності до напрямків руху грошових потоків.
4. Здійснити об'єктивний загальний аналіз структури балансу банку.
5. Перерозподілити грошові потоки всередині банку у відповідності до нормативів ризику, ліквідності та показників прибутковості.

Позитивні різниці між пасивом та активом		Негативні різниці між пасивом та активом		
		Кредитний підрозділ (надані кредити у національній валюті)	Підрозділ цінних паперів (придбані - продані цінні папери)	Підрозділ МБК (залучений - розміщений міжбанківський кредит)
		-81959000	-2909000	-28 965 000
Депозитний підрозділ (строкові депозити у національній валюті)	3027000	не покриті строковими депозитами кредити -78 932 000		
Підрозділ розрахункового обслуговування (вклади до запитання)	87197000	залишок вкладів до запитання 8265000	залишок вкладів до запитання 5356000	не покриті вкладами до запитання МБК -23609000
Валютний підрозділ (активи - пасиви у іноземній валюті)			11352000	не покриті валютними пасивами МБК -12 257 000
Власні кошти за мінусом недохідних активів				12 257 000

Рис. 1. Розподіл грошових потоків всередині банку.

Висновки./Conclusions. Пропонований підхід враховує вплив напрямків руху грошових потоків всередині банку на основні проблеми фінансового менеджменту:

По-перше, визначивши за рахунок яких джерел сформовано кожен актив, є можливість порівняти строковість та вартість зобов'язань з строковістю та ціною вимог (активів).

По-друге, визначити ризикованість формування активів з різних ресурсних джерел та мінімізувати ризик за рахунок визначення джерел формування доходних та не доходних активів.

По-третє, з'ясувати вплив на ліквідність використання короткострокових джерел ресурсів в середньо та довгострокових активах.

По-четверте, оцінити ефективність взаємодії та фінансові результати

підрозділів банку при формуванні активів і пасивів на основі внутрішнього розподілу ресурсів.

По-п'яте, оцінити можливість корегування тарифів по безготівковим розрахункам та іншим без ресурсним банківським послугам у зв'язку з використанням коштів на вкладах до запитання в доходних активах.

Кожне з цих питань є предметом для окремого розгляду та прийняття відповідних управлінських рішень.

Наступні дослідження дозволять нам більш конкретно показати зв'язок внутрішніх грошових потоків з визначеними важливими проблемами фінансового менеджменту в банку.

ДЖЕРЕЛА

1. Гайдак Д. - Внутрішній госпрозрахунок у банку // Вісник НБУ. - № 11. - 2002. - С.12-14.Зубарев А. Внутренний хозрасчет в банке, трансфертное ценообразование // Банковское дело. - № 1. - 2001. - С. 14-17.

2. Тихомиров А.Ю. О системе внутреннего контроля в банках // Деньги и кредит. - 2002. - № 3. - С. 56-63.

3. Михеев А. Учет доходов подразделений банка при децентрализованном управлении финансовыми ресурсами // Банковские технологии. - 2001. - № 11. – С. 52-56.

4. Синки Дж., мл. Управление финансами в коммерческих банках. - М.: Catallaxy, 1999

5. Косован К.С. Трансфертное ценообразование в коммерческом банке // Деньги и кредит. – 1999. — № 11. – С. 28-34.

УПРАВЛЕНИЕ ОПЕРАЦИОННЫМИ РИСКАМИ В КОММЕРЧЕСКИХ БАНКАХ

Нурлан Адина Нурланкызы

Магистрант 2 курса ОП 7М04107 – Финансы
Академия «Кайнар», Республика Казахстан, Алматы

Калиакпарова Гульнар Шаймардановна

PhD, доцент, Академия «Кайнар»
Республика Казахстан, Алматы

Введение. В связи с укрупнением банковских операций, процессами глобализации во всех сферах мировых финансов увеличивается доля кредитных рисков в деятельности финансовых институтов. Доверие к банкам и банковской деятельности в последнее время увеличивается, при этом их результаты деятельности в большинстве своем зависят от того, как и по каким законодательным и нормативным документам работает финансовый сектор.

Коммерческие банки, работая в эпоху интенсивного развития информационных технологий и коммуникаций сталкиваются с различного рода проблемами, в том числе и с мошенничеством. В результате различных мошеннических операций, тень ложится на банки, отсюда и снижение репутации банка. Отсюда и понятна растущая актуальность борьбы с мошенничеством, необходимость создания методологии управления операционными рисками при кредитовании клиентов, разработка конкретных мер защиты от различного видов хищения.

Цель работы. Авторы ставили целью раскрыть в статье сущность операционного риска в коммерческом банке, а также как один из его компонентов - проблему мошенничества в банковской сфере.

Материалы и методы. При всем многообразии проведенных исследований влияния операционных рисков на деятельность банков, остается еще достаточное большое количество нерешенных вопросов.

При написании статьи авторами были использованы труды такие ученых-

исследователей, как: С. Криворучко, А.С. Совловьевой, М.А. Завгороднего, К.Н. Романихиной и других. Все они раскрывают сущность операционных рисков, методологию управления ими, пути совершенствования методов и инструментов операционными рисками, а также риски мошенничества в банковской сфере и пути их устранения.

Хочется отметить, что тема управления операционными рисками интересна и не до конца изучена в виду продолжающихся изменений в банковской сфере как в казахстанской, так и в мировой системах, а также тем, что мошенники придумывают новые схемы.

При написании статьи использовались следующие методы исследования:

- метод анализа, когда авторами выделялись и изучались особенности операционного риска, его составные части;

- системный подход, здесь авторы делали попытку систематизировать изученный материал, делают соответствующие выводы;

- метод контент-анализа, изучены законодательные и нормативные документы, проведены исследования возможностей развития операционного риска, а соответственно, и мошенничества в казахстанской практике, а также зарубежный опыт.

Результаты и обсуждение. Операционный риск является одним из основных видов риска, с которыми сталкивается практически любой коммерческий банк, он потенциально содержится во всех банковских продуктах, процессах, системах и других проявлениях деятельности.

Канадский исследователь К. МакФалл предлагает такую формулировку: «Операционный риск платежных и расчетных систем - это риск, который является результатом неадекватных или нефункционирующих внутренних процессов, человеческих ошибок либо внешних событий, относящихся к любому элементу платежных, клиринговых и расчетных систем». Как видим, в этом определении акцент делается прежде на причинах (факторах) операционного риска и лишь потом - на видах событий, происшествий [1].

Операционный риск (англ. Operational risk), который связан с выполнением организацией бизнес-функций, включая риски мошенничества и внешних событий. Понятие «операционный риск» показало, что этот вид риска настолько сложен и многогранен, что он таит в себе много разных аспектов, которые могут оказать влияние на деятельность всего банка и даже могут привести его к краху [2].

Здесь «пособником» операционного риска нередко выступает мошенничество. В российской и зарубежной литературе вопросам обнаружения и противоборства различного рода видов мошенничества посвящено не мало статей. К примеру Али Самад-Хан - старший партнер в Towers Perrin в Нью Йорке, Соня Брайович Братанович (University Sofia), доктор Гарри Штордель (Basel-II Committee, Швейцария), профессор финансов Philippe Jorion (University of California), партнер компании «Инфралекс» Д. Иванов и другие много времени посвятили вопросам разработки алгоритмов выявления мошенничества. В казахстанской экономической науке этой теме пока уделяется значительно меньше времени и внимания [3].

В теории риск-менеджмента мошенничество считается составной частью операционного риска. Мошенничеством, по определению, считаются обманные действия или злоупотребление доверием для получения чужого имущества или реализации перехода прав на него, в том числе денежных и иных платежных средств. Исходя из этого понятия и объекта махинаций, действия злоумышленников, относящиеся к кредитным мошенничествам, можно разделить на два типа: в отношении банковского учреждения и применительно к заемщикам.

Исследования мошенничества в банковской деятельности на современном этапе показали, что к их основным видам относят [4]:

- часто при расчетно-кассовом обслуживании клиенты пытаются внести фальшивые банкноты, мошенничество встречается и при отчислениях с банковского счета клиента;
- часто с фактами мошенничества сталкиваются при оформлении кредита

по чужим паспортным данным; махинации, связанные с кредитным мошенничеством бывают при перечислении не законным образом денежных средств на чужие счета;

- нередки мошеннические операции с банковскими картами клиентов, - кража или преднамеренная утеря банковской карты, хищение персональной информации клиентов. Сейчас принял широкий оборот такой вид интернет-мошенничества как «фишинг», двойная транзакция, кража конфиденциальных данных посредством пин-кода в банкомате и т.д.;

- другим видом мошенничества является депозитное мошенничество, когда бывает намеренное занижение официальной суммы депозита или списание денежных средств с депозитного счета клиента.

Специфика операционного риска характерна тем, что сложно оценить его масштабы и охарактеризовать (или измерить) размеры, понесенного ущерба, так как здесь часто присутствует факт продолжительности и дальнейших последствий.

Цели управления операционным риском заключаются в понимании причин возникновения данного вида риска, оценке потенциальных угроз и способов их предотвращения с помощью системы контроля, средств для сокращения рисков. В соответствии с требованиями Базельского комитета собственный капитал банка должен предусматривать возможные операционные риски, отсюда возникает необходимость резервирования, то есть отвлечения части средств на увеличение доли резервного капитала коммерческого банка.

Каждая кредитная организация стремится улучшить качество выпускаемых продуктов, увеличить результаты деятельности и сократить возможные риски.

Банки в целях финансовой устойчивости и конкурентоспособности на рынке заинтересованы в снижении различного вида операционных рисков, в том числе и мошенничества. При этом, в современных условиях управление операционными рисками еще находится в стадии становления.

Факты мошенничества, хотя и не являются преобладающим

операционным риском, тем не менее становятся серьезной угрозой для банковской сферы в частности и развития общества в целом. Мошенничеству свойственны неожиданность и неопределенность, что приводит к неопределенности финансовых результатов деятельности кредитных предприятий.

Мошенничество демонстрирует следующее влияние на экономику [5]:

- мошенничество тесно связано с кредитным риском, последствия которого оборачиваются увеличением задолженности, что серьезно влияет на репутацию банка, отсюда могут возникнуть репутационные риски;

- тормозит процессы развития технологичных сегментов предпринимательства;

- рост убытков от мошеннических операций приводит к потребности роста издержек, к увеличению отвлеченных средств;

- приводит к уменьшению производительности, снижению таких показателей как: прибыль, рентабельность, норма прибыли на вложенный капитал, коэффициенты RAROC и EVA, которые являются признанной мерой рентабельности с поправкой на риск.

Можно сделать вывод о росте недовольства и недоверия к банковской системе, что повышает его финансовый и репутационный ущерб, следовательно, необходима программа мер, которая будет включать в себя следующие мероприятия [6]:

- Увеличение внимания вопросам информационной безопасности, разработке системы защиты информации, корпоративной антивирусной системы, обучения IT-персонала, способного отслеживать потоки информации и их сохранность.

- Повышение IT-грамотности сотрудников и клиентов банка. Внедрение информационных технологий должно сопровождаться тренингами и курсами повышения квалификации сотрудников банка, которые в свою очередь должны оповещать клиентов о опасностях используемых систем.

- Усовершенствование методов определения операционного риска, выявление индивидуальных подходов.

Таким образом, коммерческим банкам нужно объединяться в решении такой проблемы как операционные риски и мошенничество. Службам безопасности банков не только разрабатывать новые методы защиты, но и изучать и делиться опытом возможного противодействия с различного рода финансовых рисков.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Криворучко С. Операционные риски - что стоит за ними? [Электрон. ресурс]. - 2021. - URL: <https://naukarus.com/operatsionnye-riski-chto-stoit-za-nimi-> (дата обращения: 7.04.2021).

2. Соловьева, А. С. Современная методология управления операционным риском коммерческого банка / А. С. Соловьева. // Экономика и бизнес: теория и практика. – 2018. – 3. – С. 122-126.

3. Завгородний М.А. Методы и модели противодействия мошенничеству на рынке финансовых услуг: автореф. ... канд. экон. наук: 08.00.13. – Санкт-Петербург, 2006. – 22 с.

4. Романихина К.Н., Гапоненко Т.В. Риски мошенничества в банковской сфере и пути их устранения // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. - № 5-2. – 2016. – С. 118-120.

5. Завгородний М.А. Операционные риски финансовых институтов в условиях современной экономики / Актуальные проблемы экономики и новые технологии преподавания (Смирновские чтения): Материалы пятой международной науч.-практич. конф. Т.2. – СПб: Изд-во МБИ, 2006. – С.255-256.

6. Фахрисламов А. М. Совершенствование методов и инструментов управления операционными рисками банка // Молодой ученый. - 2016. - № 8 (112). - С. 681-683. - URL: <https://moluch.ru/archive/112/28666/> (дата обращения: 02.03.2021).

УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ВАЛЮТНИХ ОПЕРАЦІЙ В БАНКІВСЬКІЙ УСТАНОВІ

Рижкова Валерія Євгенівна

магістр

НУ «Запорізька політехніка»

м. Запоріжжя, Україна

Вступ./Introduction. В сучасному економічному просторі запорукою прибутковості банківської діяльності є надання повного спектра фінансових послуг, включаючи валютні операції. Значне зростання валютних операцій у діяльності банків та одночасна присутність широкого спектра валютних ризиків вимагає детального дослідження економічного змісту, процедури проведення та обліку валютних операцій.

Мета роботи./Aim. Метою роботи є пошук можливих рекомендацій удосконалення обліку валютних операцій в комерційних банках України.

Матеріали та методи./Materials and methods. Проблематиці обліку валютних операцій приділяла увагу у своїх дослідженнях досить значна кількість зарубіжних вчених, серед яких: В. Беті та Ж. Вігуру, П. Касон, Дж. Маккензі та Д. Малет, М. Піраєр, А. Прост, Ю. С. Масленченков та К. Г. Парфьонов та З. Г. Шірінська. Серед вітчизняних науковців варто відмітити І. В. Жиглея, Л. І. Жидєєву, Н. Б. Литвина, А. В. Максименка, О. І. Степаненка, А. С. Гальчинського, О. В. Дзюблюка, А. О. Єпіфанова та інші. Викладені ними теоретичні положення, отримані наукові результати та практичні рекомендації є базою подальшого наукового вивчення та систематизації проблемних питань бухгалтерського обліку. Проте низка питань теорії та практики обліку операцій в іноземній валюті недостатньо досліджена та потребує детальних наукових розробок з урахуванням сучасних умов ведення банківської діяльності.

Результати дослідження./Results and discussion. Стрімкий процес розвитку зовнішньоекономічної діяльності комерційних банків України

потребує теоретичного обґрунтування економічного змісту категорії «валютні операції». Тому що у вітчизняній та зарубіжній спеціальних економічних літературах відсутній однозначний підхід щодо трактування даного поняття. Основним нормативним документом, яким регламентується порядок обігу, регулювання та контролю валютних цінностей в Україні, є Декрет Кабінету Міністрів України від 19.02.1993 р. № 15/93 «Про систему валютного регулювання і валютного контролю».

Відповідно до п. 2 ст. 1 Декрету КМУ, валютні операції – це:

- операції, пов'язані з переходом права власності на валютні цінності, за винятком операцій, що здійснюються між резидентами у валюті України;
- операції, пов'язані з використанням валютних цінностей у міжнародному обігу як засобу платежу, передаванням заборгованостей та інших зобов'язань, предметом яких є валютні цінності;
- господарські операції, вартість яких визначається в іноземній валюті, або ті, що потребують розрахунків в іноземній валюті; - операції, пов'язані з ввезенням, переказуванням і пересиланням на територію України та вивезенням, переказуванням і пересиланням за її межі валютних цінностей [5].

Валютні операції - це операції, які пов'язані з переходом права власності на валютні цінності, включаючи операції з використання валютних цінностей у міжнародному обігу в якості засобу платежу, а також операції, які пов'язані з ввезенням, переказуванням і пересиланням валютних цінностей на територію країни та за її межі [4].

За умови відповідності спеціальним вимогам НБУ комерційні банки мають право здійснювати валютні операції, до яких належать підключення до міжнародних інформаційних систем; підключення до електронної міжнародної системи платежів в іноземній валюті (S.W.I.F.T. тощо); наявності обладнання спеціального операційного залу з організацією охорони і системою допуску тощо. План рахунків бухгалтерського обліку комерційних банків дає можливість повною мірою відобразити розрахунки в іноземній валюті й реально оцінити валютні активи та пасиви банку.

Операції з іноземною валютою за балансовими рахунками відображаються за такими курсами:

а) за офіційним валютним курсом на дату валютування відображається іноземна валюта в подвійній оцінці - за номіналом та в гривневому еквіваленті (доходи та витрати, що нараховані, отримані або сплачені в іноземній валюті; усі зарахування та списання з кореспондентського рахунка, у тому числі внесок в іноземній валюті до статутного капіталу, куплена-продана іноземна валюта тощо);

б) за ринковим курсом гривні в разі купівлі-продажу іноземної валюти за гривні;

в) за офіційним валютним курсом гривні на дату нарахування, отримання і сплати доходів та витрат в іноземній валюті. У разі здійснення виправних проведення за рахунками доходів і витрат сума в гривнях за проведенням сторно має дорівнювати сумі в гривнях за помилковим проведенням;

г) за офіційним валютним курсом на дату укладення установчого договору в разі внеску в іноземній валюті до статутного капіталу гривні відображаються за рахунком 3630 «Внески за незареєстрованим статутним капіталом». Різниця, що виникає при оцінці внеску за офіційним валютним курсом на дату внесення коштів в іноземній валюті та оцінці внеску за офіційним валютним курсом на дату укладення установчого договору у процесі формування статутного капіталу з участю іноземних інвесторів (а в разі збільшення статутного капіталу банку - на дату прийняття рішення про збільшення статутного капіталу), відображається за рахунком 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами»;

г) за офіційним валютним курсом на дату сплати авансу (попередньої оплати) гривні відображаються в разі придбання за іноземну валюту немонетарних активів (запасів, основних засобів, нематеріальних активів тощо) та отримання робіт і послуг [1].

Вибір методу обліку валютних операцій здійснюється країною самостійно. Це залежить від історичного розвитку, традицій, рівня розвитку

науки й економіки та умов господарювання.

Облікова банківська система характеризується своєю високою якістю та в процесі формування інформації про валютні операції існують облікові недоліки, які полягають у:

- в чинному Плані рахунків передбачені спільні рахунки для обліку доходів і витрат, одержаних як від валютних операцій, так і від операцій, проведених у національній валюті. Вперш за все необхідно ввести зміни до Плану рахунків і розмежувати синтетичний облік вказаних операцій;

- для облікового відображення курсових різниць та реалізованого, чи нереалізованого фінансового результату в ході проведення валютних операцій в обліковій практиці вітчизняних банків використовують лише один рахунок № 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами» [2]. Для обліку курсових різниць, які виникають в результаті переоцінювання активів чи пасивів внаслідок коливання валютних курсів, варто було б передбачити окремі синтетичні рахунки.

- для забезпечення процесу достовірного визначення фінансового результату від торгівлі валютою, пропонуємо впровадити у План рахунків два синтетичних рахунки: «Позитивний результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами» – рахунок № 6204 та «Негативний результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами» – рахунок 7 класу Плану рахунків бухгалтерського обліку комерційних банків.

- через складність облікових записів та потужну деталізацію в комерційних банках України виникає факт перевантаження облікового процесу в цілому і зокрема валютних операцій банків. Дана тонкість прослідковується в ході відображення в обліку власних банківських валютних операцій в процесі використання так званих технічних рахунків для обліку валютної позиції банку (рахунки 3800 та 3801). Використання цих рахунків є необхідним при обліку відкритої валютної позиції банку, що дає змогу проаналізувати її структуру та характер в подальшому.

З метою усунення недоліків діючої в Україні методики обліку фінансових

результатів від валютних операцій пропонуємо:

1. У 6 і 7 класах Плану рахунків бухгалтерського обліку комерційних банків України впровадити обов'язковий параметр аналітичного обліку код валюти або банківського металу.

2. Замінити назву рахунка № 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами» на назву «Реалізований результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами» і обліковувати на ньому доходи та витрати за завершеними валютними операціями.

3. У 6 клас Плану рахунків ввести активно-пасивний рахунок «Курсові різниці».

4. Вилучити нереалізовані результати з бази оподаткування комерційних банків.

Висновки./Conclusions. Зростання процесів інтеграції, інтернаціоналізації та глобалізації господарського життя зумовлює посилення ролі валютних операцій. Виконання зазначених операцій спрямоване на одержання прибутків, тому даний процес має базуватися на чітких та обґрунтованих аналітичних дослідженнях. Процедура прийняття управлінських рішень має базуватися на якісній інформації про валютні операції, сформованій в межах системи бухгалтерського обліку комерційних банків України. Впровадження запропонованих рекомендацій поліпшить інформаційну базу аналізу результатів діяльності на валютному ринку, дозволить зовнішнім користувачам одержувати об'єктивні дані щодо ефективності валютних операцій і забезпечить оподаткування реально одержуваних прибутків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Левицька С. О. Облік і аудит операцій в іноземній валюті: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.04 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» / С. О. Левицька. – Тернопіль, 2000. – 20 с.

2. Про банки і банківську діяльність: [Електронний ресурс] / Закон України від 07.12.2000 р., № 2121 – III – Режим доступу:

<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.

3. Про затвердження змін до Інструкції про порядок організації та здійснення валютно-обмінних операцій на території України: [Електронний ресурс] / Постанова Правління Національного банку України від 9 вересня 2009 року, № 538 – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE17061.

4. Про затвердження Положення про порядок надання банкам і філіям іноземних банків генеральних ліцензій на здійснення валютних операцій : [Електронний ресурс] / Постанова Правління Національного банку України від 15 серпня 2011 року, № 281 – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=81643>.

5. Про систему валютного регулювання і валютного контролю : [Електронний ресурс] / Декрет Кабінету Міністрів України від 19 лютого 1993 р., № 15-93, у ред. від 27 вересня 2014 р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4205-17>.

**ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ ДЛЯ
ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЯКОСТІ ПРОДУКЦІЇ ТА ПОСЛУГ В ЗАКЛАДАХ
РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ
ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ**

Русавська Валентина Андріївна

к.іст.н., професор

Таран Марина Дмитрівна

магістрантка

Київський національний університет культури і мистецтв

м. Київ, Україна

Вступ./Introduction. В умовах глобалізації економічних процесів, на ринку товарів та послуг розпочали свою сервісно-виробничу діяльність велика кількість операторів ринку, що спричинили проблему загострення конкуренції в готельно-ресторанному бізнесі, яка стала ще актуальнішою та прогресуючою. За таких умов, якість продукції та послуг стає визначальним критерієм успіху закладів індустрії гостинності. Тому, ринкова економіка, в тих умовах, що сформувалися під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів, вимушена висувати більш ґрунтовні та жорсткі вимоги до якості продукції та послуг, які надаються підприємствами гостинності.

Тому, підвищення рівня якості продукції та послуг та удосконалення системи управління якістю продукції та послуг є актуальним питанням для всіх підприємств галузі, адже від його вирішення залежить рівень ефективності економічної діяльності не лише окремих закладів ресторанного господарства, а й усієї сфери гостинності країни. А світовий досвід у сфері якості, що був сформований унаслідок розробки та розвитку нових підходів до управління якістю, підтверджує необхідність у створенні системного та комплексного підходу щодо управління якістю на кожній стадії життєвого циклу продукції та послуг, таким чином спонукаючи операторів ринку товарів та послуг до

розвитку та відкриваючи нові можливості для здійснення ефективної сервісно-виробничої діяльності.

Ціль роботи./Aim. Метою даного дослідження є аналіз сучасних методів, що сприятимуть збереженню постійних споживачів закладу та залученню нових споживачів і здатності операторів ринку гарантувати стабільний рівень якості та безпечності продукції та послуг в мінливих умовах конкурентного середовища на ринку товарів та послуг. Адже, саме високоякісний сервіс, безпечність та якість харчової продукції, що виробляється, ефективно налагоджена комунікація між стейкхолдерами на ринку товарів та послуг, оптимізація відвідуваності, використання інноваційних інструментів у роботі закладу виступають в сучасному світі факторами успішних концепцій діяльності операторів ринку товарів та послуг.

Матеріали та методи./Materials and methods. При проведенні даного дослідження використовувались загальнонаукові методи: аналізу, логічного узагальнення та синтезу. Інформаційну базу дослідження склали наукові напрацювання щодо дослідження сутності категорії «якість» та управління якістю таких зарубіжних вчених, як У. Шухарт, К. Ісікава, Ф. Кросбі, Е. Демінг, А. Фейгенбаум та вітчизняних науковців, як Г. Строкович, В. Топольник, О.Давидова.

Результати та обговорення./Results and discussion. Перед керівниками закладів ресторанного бізнесу постає завдання пошуку шляхів отримання оптимального співвідношення між якісними характеристиками продукції та послуг, що отримуються в результаті сервісно-виробничого процесу, та ринковими потребами щодо останніх. Це свідчить про те, що управління якістю продукції та послуг виступає ефективним інструментом для вирішення цих завдань і комплексним результатом формування високого рівня конкурентоспроможності ресторанного закладу в умовах глобалізації економічних процесів та як наслідок підвищення конкуренції на ринку товарів та послуг.

Важливо зазначити, що для забезпечення якості та управління нею

необхідно розуміти сутність такого явища як якість. Відомий американський економіст У. Шухарт вважав, що якість має об'єктивні і суб'єктивні фізичні характеристики, що визначають наскільки річ є «хорошою». Японський професор, фахівець в галузі якості К. Ісікава трактував якість як властивість, що реально задовольняє потреби споживачів. Якість, як визначає американський фахівець у сфері якості Ф. Кросбі, є «відповідність вимогам» [3]. В свою чергу американський фахівець у сфері якості Е. Демінг вважає, що «досконалість – означає отримання такого рівня якості, на який розраховує ринок» [2]. Американський експерт з контролю якості А. Фейгенбаум вважає, що якість є «сукупністю ринкових, технічних, виробничих і експлуатаційних характеристик виробу (або послуги), завдяки яким виріб, що використовується (або послуга), відповідає очікуванням споживача» [6].

Вітчизняна науковець Г. Строкович вважає, що якість є основою існування об'єкта, має двоїсту обумовленість, що розкривається за допомогою таких понять, як система, властивість, структура, межа, мінливість, кількість, специфічність, цілісність, впорядкованість, визначеність, стійкість (напрямо специфікації); якість створених об'єктів має певну цінність (напрямо аксіологічності) [4].

Вітчизняна науковець В. Топольник зауважує, що сьогодні сформувалося і набуло поширення таке розуміння категорії «якість», як «її здатність задовольняти потреби і очікування конкретного споживача» [5, с.9]. Таке визначення є максимально наближеним до сутності категорії «якість», оскільки передбачає, що будь-який предмет, продукція чи послуга мають чіткі межі, що дозволяє їм бути корисними для споживачів.

Вітчизняна науковець О. Давидова стверджує, що категорія «якість» розглядається не лише як властивості, що притаманні певному предмету, явищу чи товару, а й як ставлення певної групи людей (споживачів) до того чи іншого продукту чи послуги. І тому не може існувати якогось одного бачення чи трактування категорії «якість», оскільки кожна точка зору базується на власних уподобаннях, принципах та об'єкті, що характеризується [1, с.11].

Таким чином, враховуючи різноманітні підходи до трактування категорії «якість», сформувалося визначення, згідно з яким: «Якість – сукупність характеристик об'єкта, що відносяться до його здатності задовольнити встановлені і передбачувані потреби» [5, с.12].

Тому, розуміючи сутність якості та враховуючи, що контроль якості продукції в ресторанних закладах відбувається на кожному з етапів виробництва: від етапу вхідного контролю сировини, що приймається на підприємство, контролю умов її зберігання до контролю рівня якості вже готової до реалізації продукції, для забезпечення стабільного рівня якості на підприємстві повинні застосовуватись наступні методи контролю якості продукції: вхідний контроль при прийманні сировини, операційний контроль при процесі виробництва харчової продукції, контроль готової продукції, аудит виробничих процесів, контроль за станом обладнання підприємства, аудит постачальників продовольчої сировини.

Також, одним з важливих елементів системи управління якістю продукції та послуг є забезпечення якості послуг та контроль над нею, що повинен здійснюватись на кожному з етапів життєвого циклу послуг. Тому, для здійснення контролю за якістю послуг досліджуваного ресторанного закладу доцільно використовувати методи, що сприятимуть зворотньому зв'язку зі споживачем – пряме та непряме опитування відвідувачів про якість послуг, перевірка процесу надання послуг кваліфікованими фахівцями з метою об'єктивного оцінення рівня якості послуг та їх подальшого вдосконалення у разі необхідності.

Не менш важливим у процесі удосконалення системи управління якістю продукції та послуг в ресторанних закладах є оцінка та мотивація працівників, адже за умов високої залученості персоналу до процесу підвищення рівня якості можливо отримати позитивний результат та досягти поставлених цілей. Адже, мотивація персоналу має на меті підвищення продуктивності працівників та їх організаційної ефективності, що прямопропорційно впливає на результати сервісно-виробничої діяльності досліджуваного ресторанного закладу.

В ресторанному закладі система мотиваційних методів може бути сформована через певні матеріальні та нематеріальні стимули по відношенню до працівників з боку управлінців ресторанного закладу. За допомогою різних методів підвищення мотивації персоналу також залучаються і утримуються цінні талановиті кадри, завдяки чому також можливо виявити перспективних ключових співробітників організації. Тому, підприємство може профінансувати та надати можливість професійного зростання, навчання своїх працівників, що у майбутньому сформує базу компетентних працівників закладу та стане однією з переваг досліджуваного підприємства у конкурентній боротьбі на ринку товарів та послуг.

З сучасних методів управління у сучасному підприємницькому світі широкого застосування набуває реінжиніринг, що у контексті дослідження сприятиме досягненню поставлених цілей щодо реалізації стратегії ресторану, що стосується удосконалення управління якістю та безпечністю продукції та послуг. Реінжиніринг – це комплексний метод управління змінами, що передбачає революційну перебудову структури підприємства, кінцевим продуктом якого є кардинальне покращення показників компанії. Адже в даному випадку заклад ресторанного бізнесу має вдатися до впровадження нової ефективної системи управління якістю, що сприятиме зміні показників діяльності ресторану в позитивну сторону.

Висновки./Conclusions. Використання інноваційних методів управління є достатньо широким і ефективним. Доцільність використання даних методів можна побачити в процесі розвитку підприємств ресторанного бізнесу і зробити висновок, що використання сучасних методів управління в системі управління якістю продукції та послуг йдуть на користь. Тому, можна ствердити, налагоджена система управління якістю продукції та послуг є вектором успішного розвитку ресторанних закладів та визначає їх місце в конкурентному середовищі. Надання послуг та виробництво продукції високого рівня якості, які відповідають, або навіть перевищують очікування споживачів, формує основний стратегічний напрямок у конкурентній боротьбі в мінливому

середовищі функціонування ресторанного бізнесу. Як результат, відслідковуються високі фінансово-економічні показники доходу ресторанних закладів, що свідчить про досягнення підприємствами своєї головної мети - отримання прибутку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Давидова О.Ю. Управління якістю продукції та послуг у готельно-ресторанному господарстві: навч. посібник / О. Ю. Давидова, І. М. Писаревський, Р. С. Ладиженська; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Харків : ХНАМГ, 2012. –468 с.

2. Деминг Э. Выход из кризиса / Э. Деминг. - Тверь : Альба, 1994. - 497 с.

3. Кросби Ф. Наставники по качеству // Стандарты и качество. 1999. № 9. С. 74–75.

4. Строкович Г.В. Методологічні та методичні основи стратегічного управління якістю функціонування підприємства: Моногр. — Х.: Вид-во НУА, 2013. — 396 с.

5. Топольник В.Г. Управління якістю продукції і послуг ресторанного господарства: навч. посіб. / В.Г. Топольник. – Донецьк: ДонНУЕТ,. 2007. – 182 с.

6. Фейгенбаум А. Наставники по качеству [Текст] / А. Фейгенбаум // Стандарты и качество. – 1999. - №9 – С. 28-29.

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ ТА ЇХ БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩА

Скрипник Вікторія Віталіївна,

к.е.н., доцент

Луганський національний університет ім. Т. Шевченка

м. Старобільськ, Україна

Вступ. У нинішніх умовах розвиток регіональної економіки набуває дещо інших, стратегічних ознак. Це обумовлено концептуальною зміною характеру загального розвитку людства, його входженням в епоху постіндустріальної економіки, яка базується на інтенсивному інноваційному типі економічного зростання, що призводить до лавиноподібного збільшення кількості нових наукових відкриттів, видів продукції та галузей [1, с. 15]. Відтак розвиток економіки регіону при цьому також зазнає часто стихійних впливів. Усе частіше перед нею постають нові виклики, на які вона просто не встигає реагувати і в результаті втрачає конкурентні позиції, що надалі позначається на рівні матеріального добробуту населення. Тому при розумінні розвитку регіональної економіки слід враховувати загальні процеси динамічності змін з наростаючими тенденціями.

Інноваційний розвиток активно досліджували такі вітчизняні вчені, як Л.Ващенко, О. Гринькевич, Д. Дзвінчук, О. Другов, Г. Зелінська, В. Кремень, Т.Лукіна, С. Ніколаєнко, Л. Семів, А. Шевчук та ін.

Але, на сьогоднішній день недостатньо досліджень, що стосуються аналізу економічних систем та бізнес-середовища в контексті інноваційного розвитку. Певні наукові дослідження повинні завойовувати увагу теоретиків і практиків в контексті обґрунтування розвитку регіонів та їхньої функціональної значимості для виходу країни з кризи.

Інноваційний розвиток регіональної економіки передбачає посилення значимості інноваційних процесів у вдосконаленні системи відносин, які

виникають з приводу перерозподілу і мобілізації ресурсі.

Мета роботи. Метою наукового дослідження є виявлення певних недоліків в існуючих моделях інноваційного розвитку економічних систем на регіональному рівні та обґрунтування впливу інноваційної економічної системи на якість життя населення на макро-, мезо- та мікрорівні, а також вдосконалення існуючої інноваційної економічної системи за допомогою створення кластерів на регіональному рівні.

Матеріали та методи. Теоретико-методологічною основою дослідження є система загальнонаукових і спеціальних методів, серед яких: ретроспективного аналізу – для формування теоретико-методологічного підґрунтя інноваційного розвитку економічних систем; аналізу та синтезу – для уточнення наукових категорій понять відповідно до теми дослідження, виділення принципів за окремими напрямками дослідження; структурно-логічного аналізу – для формування цілісного підходу при проведенні досліджень; порівняльного аналізу – для виявлення тенденцій у змінах моделей розвитку економічних систем на регіональному рівні; графічний – для схематичного подання теоретико-методологічних основ впливу факторів інноваційної екосистеми на якість життя населення у регіоні; угруповань і класифікацій – для систематизації факторів-індикаторів, які впливають на розвиток економічних систем; емпіричний метод – для визначення форматів інноваційного розвитку бізнес-середовища економічних систем. Використані методи наукового пізнання дозволили забезпечити концептуальну єдність наукового дослідження

Результати та обговорення. Створення інноваційної економічної системи на регіональному рівні є складною та комплексною діяльністю, що створює умови та передумови для підвищення якості життя населення в регіоні. Доцільність їх створення та розвитку підтверджена успішним досвідом численних компаній у багатьох країнах світу. У разі створених інноваційних економічних систем стає можливим застосування комплексних підходів до управління, що призводить до скорочення необхідних ресурсів. Підприємства,

функціонуючі за умов інноваційних екосистем, виявляються значно сприятливіших умовах проти аналогічними структурами, які у звичайних умовах.

Для вирішення сучасних проблем потрібні принципово нові, інноваційні рішення. Важливо, що інноваційні рішення необхідно впроваджувати на всіх рівнях: від конкретного підприємства до глобальних технологічних ланцюжків (ланцюжків доданої вартості) [6, с.142]. Створення інноваційних економічних систем у регіоні істотно полегшує процес подолання цих проблем та прийняття ефективних управлінських рішень, що поширюються на всі рівні.

Слід зазначити, що, незважаючи на те, що проблемі вивчення закономірностей інноваційного розвитку економічних систем присвячено велику кількість досліджень, вивченню особливостей їх впливу на якість життя населення в регіоні приділено недостатньо уваги.

Багато з апробованих раніше економічних моделей або не працюють, або не дають тієї ефективності, яка вимагається від них нині. У той же час частина провідних економістів як у світі, так і в нашій країні, яка дотепер відтворює старі ідеї, пропонує широко відомі рецепти, які, дійсно, ще кілька десятиліть тому були ефективними. Однак у час вони не дають того позитивного економічного ефекту в швидко мінливих умовах, або поруч із позитивним економічним ефектом спостерігається виражений негативний соціальний ефект, що дозволяє широко тиражувати апробовані раніше моделі більшість національних економік, зокрема вітчизняної [4, с. 124].

Сучасне управління має спиратися на системну теорію та носити системоутворюючий та системо підтримуючий характер. Усунення розрізненості процесів управління, досягнення стратегічних цілей розвитку регіону сприяє, зокрема, створення та розвитку інноваційних економічних систем. Удосконалення інноваційних процесів є одним з найперспективніших засобів посилення конкурентоспроможності окремих підприємств що, зрештою, призводить до зростання економіки в цілому. Для досягнення значних результатів у цій галузі потрібна розробка комплексу заходів, що складається з

низки напрямків.

Серед них слід виділити цілеспрямовану підтримку пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, удосконалення законодавчої бази, спрямованої на охорону прав інтелектуальної власності, створення сприятливого економічного клімату, здатного підвищувати зацікавленість суб'єктів господарювання у впровадженні науково-технічних досягнень та приплив інвестицій та інші [5, с. 72].

В умовах інноваційного розвитку економічних систем підвищення якості життя населення регіону є наслідком цілого комплексу факторів, що надають як окреме одне від одного, так і сукупну дію.

Вплив інноваційної економічної системи на якість життя населення спостерігається на макро-, мезо- та мікрорівні. Поява та розвиток інноваційних екосистем є, як правило, результатом здійснення державної інноваційної стратегії. Інноваційні екосистеми формуються також під впливом та з урахуванням глобальних соціальних, технологічних та економічних змін. Інфраструктура сучасних інноваційних екосистем створюється з урахуванням останніх розробок у галузі охорони здоров'я, транспорту, комунікацій, житлового будівництва. Особлива увага приділяється створенню у регіоні сприятливої екологічної обстановки.

Значний вплив формування соціально-економічних умов у регіоні надають кластери. Створення кластера передбачає як розміщення економічних суб'єктів, а й організацію інфраструктури і логістичних механізмів кластерного взаємодії з-поміж них. Кластер – сконцентрована на компактній території група взаємопов'язаних, що взаємодоповнюють та посилюють конкурентні та інноваційні переваги порівняно з окремими виробничими одиницями [2, с. 130].

Функціональні ознаки кластера такі: географічна близькість, спільність принципів та технологій, спільність сировинної бази, загальна модернізована інфраструктура, взаємодія підприємств у виробничій та маркетинговій сферах.

Схематично процес впливу факторів, що визначаються інноваційним розвитком економічної системи, на якість життя населення у регіоні

представлено на рисунку 1.

Рис. 1. Модель впливу факторів інноваційної екосистеми на якість життя населення у регіоні

Основна мета інтеграції підприємств та об'єктів інфраструктури в кластери – підвищення конкурентоспроможності та стійкості підприємств, зниження витрат на підтримання та розвиток підрозділів, що виконують спільні функції на цих підприємствах, а також пошук дешевших та надійніших поставок сировини, матеріалів, товарів та послуг для виробництва кінцевого продукту [3, с. 483].

Характерна риса інноваційних екосистем – їхня здатність бути центром генерації ідей. У зв'язку з цим наявність у них освітніх та наукових установ не просто важлива, але обов'язково, що доводить уся історія розвитку

інноваційних екосистем. Технопарки, бізнес-інкубатори, структури комерціалізації розробок, що працюють на території регіону, створюють умови для появи нових робочих місць і збільшення доходів залученого в процес розробки та впровадження інновацій населення. Поява в регіоні інноваційних екосистем, у повсякденній діяльності яких застосовують найсучасніші та передові технології, підвищує соціальний статус регіону, що призводить до зростання соціального статусу людей, які в них працюють.

Висновки. Створення в регіоні інноваційної екосистеми є складною та комплексною діяльністю, на реалізацію якої потрібна велика кількість матеріальних, трудових та тимчасових ресурсів. Досвід численних економічно успішних та високотехнологічних компаній, що з'явилися в умовах сформованої інноваційної екосистеми, підтверджує той факт, що створювані в інноваційних екосистемах умови сприяють досягненню технологічного прориву. Одночасно розвиток інноваційних екосистем у регіоні сприяє вирішенню завдання щодо підвищення якості життя населення. Воно є наслідком позитивного впливу цілого комплексу фізичних, емоційних та соціальних факторів. Особливу роль цьому процесі грає створення регіоні інноваційної інфраструктури.

Формування інноваційних екосистем сприяє підвищенню керованості в регіоні, полегшує процес розробки та впровадження організаціями передових інноваційних технологій, сприяє зростанню їхньої конкурентоспроможності, створює умови для гармонійного розвитку регіону в умовах активного впровадження інноваційних технологій у повсякденне життя суспільства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Антохов А.А. Інноваційний розвиток економіки України через призму зарубіжного досвіду / А.А. Антохов // Науковий вісник МНУ ім. В.О. Сухомлинського: зб. наук. праць. – 2015. – № 2 (5). – С. 7-18.
2. Добриня Л.Р. Особенности структуры модели региональной инновационной системы / Л.Р. Добриня // Science Time. – 2014. – № 10. – С.

128-132.

3. Кормановская И.Р. Методологические основы формирования и развития региональной инновационной системы / И.Р. Кормановская // Теория и практика общественного развития. – 2013. – № 11. – С. 481-485.

4. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: статистичний збірник / Державна служба статистики України. – К., 2014. – 314 с.

5. Мохов, А. А. и др. Инновационные кластеры: доктрина, законодательство, практика / А.А. Мохов, А. Е. Балашов, О. А. Шевченко и др. / отв. ред. А. А. Мохов. – М.: КОНТРАКТ, 2018. – 100 с.

6. Ремньова Л.М. Концептуалізація парадигмальних зрушень у системі фінансового менеджменту під впливом глобальних мегатрендів економічного розвитку / Л.М. Ремньова, Ю.В. Ніколаєнко // Науковий вісник Полісся. – 2015. - №2 (2). – С. 139-148.

7. Ситник Й. С. Вплив інтелектуалізації на процес менеджменту інноваційних підприємств / Й. С. Ситник // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2012. – №725 (63). – С. 372-378.

СУТНІСТЬ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ РЕГІОНУ

Стойка Вікторія Степанівна

д.е.н., с.н.с.

Закарпатський регіональний центр
соціально-економічних і гуманітарних досліджень
НАН України
м. Ужгород, Україна

Вступ. У сучасних умовах інвестиційна діяльність є значним фактором стимулювання соціально-економічного розвитку не тільки країни, але й її територій. Інвестиційні вкладення в Україні характеризуються неоднорідністю та суттєвими регіональними диспропорціями. Істотна причина такої ситуації полягає в відмінностях інвестиційної привабливості регіонів.

Мета роботи полягає у визначенні сутності інвестиційної привабливості регіону та факторів впливу на неї.

Матеріали і методи. Серед публікацій щодо досліджень регіональних аспектів інвестиційних вкладень слід виділити роботи Шаповалової О. М. [1], Ткачик П. Ф. [2], Петровської С. А. [3], Завадських Г. М. [4], Козяр Н. О. [5], Кербікової А. С., Письменної О. О. та Гулик Т. В. [6], Гелевері Є. М. та Сергієнко Ю. І. [7].

Результати і обговорення. Серед дослідників існують різні підходи до трактування поняття “інвестиційна привабливість регіону”. Зокрема, Шаповалова О.М. [1] під нею пропонує розуміти наявність деякої сукупності інвестиційно-привабливих видів економічної діяльності; характеристика регіону як системи, що адекватніше відбивають сучасний стан та можливі перспективи його поступального розвитку.

Ткачик Ф. П. [2] під інвестиційною привабливістю регіону розуміє створення належних умов інвестування з метою збільшення обсягу інвестиційних коштів в економіку регіону.

Інвестиційна привабливість розглядається як інтегральний показник доцільності вкладання коштів, рівня задоволення вимог або інтересів інвестора,

фінансово-майнового стану регіону та перспектив його розвитку, сукупності зовнішніх та внутрішніх умов [3, с. 92].

Погоджуючись з Завадських Г.М. [4, с. 153] вважаємо, що всебічно охоплює та розкриває її сутність таке визначення: інвестиційна привабливість регіону – це сукупність політичних, соціальних, інституціональних, екологічних та економічних умов функціонування регіону, що забезпечують стабільність інвестиційної діяльності вітчизняних і зарубіжних інвесторів.

Інвестиційна привабливість регіону поняття віртуальне, оскільки бажане далеко не завжди співпадає із дійсністю. Оцінюючи інвестиційну привабливість того або іншого регіону, рейтингові агентства враховують не лише природний і виробничий потенціал, наявність трудових і фінансових ресурсів, але й отримані (як правило, в результаті опитувань) оцінки політичної ситуації у регіоні, рівень корупції чиновників, судового захисту підприємництва на території тощо. Причому думки опитуваних можуть бути полярними залежно від їх особистого досвіду взаємодії із структурами державної влади. Для інвесторів, що приходять в регіон, важливі не декларативна, а реальна підтримка (особливо на етапі становлення бізнесу), рівень компетентності чиновників, із якими інвесторів доведеться мати справу, передбачуваність дій органів влади. Отже, поняття інвестиційна привабливість регіону розглядається як сукупність багатьох об'єктивних ознак, можливостей, засобів і обмежень, що зумовлюють можливість залучення інвестицій до регіону [5, с. 70].

Деякі дослідники зазначають, що до критеріїв інвестиційної привабливості регіону потрібно віднести: виробничий потенціал (потенціал основних засобів); трудовий потенціал (вартість, освіченість); природно-ресурсний потенціал (баланси енергетики, земельних ресурсів, природних ресурсів); потенціал економічної інфраструктури; інноваційний потенціал; потенціал соціальної інфраструктури; потенціал транспортної доступності; природоохоронний потенціал; потенціал ємності ринку; рівень економічного розвитку; стан довкілля; рівень загальної безпеки; економічно-правове середовище (фінансова стабільність, податкові пільги для інвестора, відсутність

податку на інвестиції, очікування економічної активності, рентабельність у виробничих галузях та галузях спеціалізації); активність регіону щодо інвесторів, інвестиційна діяльність у регіоні [6, с. 11].

Завадських Г.М. [4, с. 153] поділяє чинники інвестиційних рішень за критерієм незмінності або змінності у часі на дві великі групи, такі як “жорсткі” та “м’які”. До жорстких факторів належать фактори, дію яких неможливо (або дуже складно) змінити в короткостроковій перспективі. Проте вони значною мірою визначають потенціал регіону та є базою для середньо- та довгострокових прогнозів розвитку середовища реалізації інвестиційних проектів. До них віднесено географічне розташування області, природні ресурси, робочу силу, науковий потенціал, інфраструктуру, споживчий сектор та бізнес-сегмент. Група “м’яких” факторів охоплює фактори, які можуть бути змінені протягом відносно короткого періоду та можуть створювати бар’єри для реалізації інвестиційних проектів. Фактори, що належать до цієї групи, переважно стосуються сприйняття економічного середовища інвесторами. До групи м’яких факторів належать такі підгрупи, як діловий клімат, діловий оптимізм та успішний досвід реалізації інвестиційних проектів.

Заслуговують на увагу групи чинників, систематизованих Гелеверею Є.М. та Сергієнко Ю.І. [7, с.114]. Показники, за якими можна аналізувати рівень інвестиційної привабливості регіонів країни, дослідниками об’єднано у три великі групи факторів, які з боку інвесторів є визначальними для інвестиційної привабливості територій:

1) фактори безпосереднього впливу на рівень інвестиційного потенціалу регіону, до яких віднесено трудовий; природно-географічний; інфраструктурний; виробничий; інноваційний; інституціональний; фінансовий; споживчий;

2) фактори визначення рівня некомерційних інвестиційних ризиків (законодавчі; політичні; соціальні; економічні; екологічні; кримінальні);

3) інвестиційна активність (концентрація і розподіл інвестиційного капіталу; активізація впровадження нових виробничих потужностей; розвиток

прямих і портфельних інвестицій).

Висновки. Таким чином, під інвестиційною привабливістю регіону слід розуміти сукупність політичних, соціальних, інституціональних, екологічних та економічних умов функціонування регіону, що забезпечують стабільність інвестиційної діяльності вітчизняних і зарубіжних інвесторів. Інвестиційна привабливість відіграє вагомую роль в активізації інвестиційних процесів на регіональному рівні в умовах децентралізації. Високий рівень інвестиційної привабливості гарантує стабільне надходження інвестицій в країну, додаткові надходження до бюджету держави, краще соціальне середовище в країні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шаповалова О.М. Формування системи показників інвестиційної привабливості регіону: автореф. дис. ... канд. ек. наук: спец. 08.00.05 – Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка: / О.М. Шаповалова; Інститут економіко-правових досліджень НАН України. – Донецьк, 2010. – 22 с
2. Ткачик Ф. П. Державна інвестиційна політика та її вплив на розвиток економіки регіону: автореф. дис. ... канд. ек. наук: спец. 08.00.03 – «Економіка та управління національним господарством»: / Ф.П. Ткачик; Національний університет державної податкової служби України. – Ірпінь, 2013. – 19 с.
3. Петровська С.А. Оцінки інвестиційної привабливості регіону: порівняльний пофакторний аналіз. Механізм регулювання економіки. 2012. № 2. С. 90–97.
4. Завадських Г.М. Методичні підходи до оцінки інвестиційної привабливості регіону. Глобальні та регіональні проблеми економіки. 2017. Випуск 17. с. 152 – 155.
5. Козяр Н.О. Теоретичні підходи до трактування сутності категорії “інвестиційна привабливість” у сільському господарстві. Агросвіт. 2018. №23. С. 66 – 71.
6. Кербікова А. С., Письменна О. О., Гулик Т. В. Діагностика

інвестиційної привабливості регіонів України. Die wichtigsten Vektoren für die Entwicklung der Wissenschaft im Jahr 2020. 2020. Band 1. С. 10 – 15.

7. Гелеверя Є.М., Сергієнко Ю.І. Інвестиційна привабливість регіонів як основа сталого розвитку економіки. Бізнес Інформ. 2020. №4. С. 111 – 118.

ЗНАЧЕННЯ ГЕНЕРАЛЬНОГО ПЛАНУ В РЕГУЛЮВАННІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН У НАСЕЛЕНИХ ПУНКТАХ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Трегуб Олена Миколаївна,

канд.екон.наук, доцент

Державний біотехнологічний університет

м. Харків, Україна

Вступ. Понад 25 років в Україні триває земельна реформа, одним із завдань якої є створення ефективних землекористувань, які розташовані як в межах, так і за межами населених пунктів. Окрім того, з 2014 року в Україні триває реформа децентралізації, створюються територіальні громади, змінюються межі сільських, селищних, міських рад. Для реалізації завдань сьогодення у сфері регулювання земельних відносин необхідно забезпечити умови для вільного перерозподілу земельних ресурсів між землевласниками, спростити механізм встановлення меж населених пунктів та територіальних громад, що в свою чергу, стане основою для здійснення заходів з упорядкування територій адміністративно-територіальних одиниць.

Мета полягає в теоретичному узагальненні та формулюванні пропозицій з використання генеральних планів населених пунктів у регулюванні земельних відносин на сучасному етапі проведення земельної реформи та реформи децентралізації

Матеріали та методи. Вагомі наукові досягнення у дослідженні питань формування та планування території землекористувань, розробки ефективної системи управління земельними ресурсами населених пунктів, встановлення меж та упорядкування їх територій, а також питання регулювання земельних відносин в межах та за межами населених пунктів належать багатьом вченим, зокрема В. М. Бабаєву, О. Б. Гопцію, В. В. Горлачуку, М. М. Дьоміну, П. Ф. Кахничу, О. А. Лагоднюку, Г. К. Лоїку, О.С. Петраковській, А.С. Попову, А. Я. Сохничу, М. Г. Ступеню, А. М. Третьяку та ін. Але питання застосуванні генеральних планів населених пунктів для розробки документації із

землеустрою, а також для втілення заходів із регулювання земельних відносин у населених пунктах, досі залишається невирішеним. У ході дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи: абстрактно-логічний; декомпозиції; ретроспективного аналізу; системно-структурного аналізу; функціонального аналізу; синтезу.

Результати та обговорення. Генеральний план населеного пункту є основним містобудівним документом, який визначає принципові вектори розвитку населеного пункту на коротко- та довгострокову перспективу. Саме тому значення генерального плану у регулюванні земельних відносин зростає. Населені пункти – міста, селища і села, є елементами системи адміністративно-територіального устрою України, до складу якої, відповідно до ст. 133 Конституції України [1], також входить Автономна Республіка Крим, області, райони, райони в містах.

У цьому контексті слід зазначити, що населений пункт являє собою компактно заселене місце проживання людей, що склалося внаслідок історичних традицій, господарської та іншої діяльності, має сталий склад населення, власну назву, відокремлену територію [2]. Елементи системи адміністративно-територіального устрою України є основою для формування адміністративно-територіальних одиниць, наприклад, територіальних громад.

У діючому законодавстві сутність терміну «територіальна громада» зводиться до об'єднання жителів кількох населених пунктів з метою вирішення питань місцевого значення [3], але на нашу думку, в контексті регулювання земельних відносин, під територіальною громадою слід розуміти адміністративно-територіальну одиницю базового рівня, яка складається з одного або декількох населених пунктів та земель за їх межами, які відповідно до закону віднесені до комунальної власності.

Нормативно-правову базу у сфері містобудування та регулювання земельних відносин в населених пунктах формує значний масив законодавства, що регулює питання місцевого самоврядування та місцевих органів виконавчої влади, визначає фінансову основу місцевого самоврядування, галузеві закони,

що визначають роль органів місцевого самоврядування у відповідних сферах правовідносин [3-8]. При цьому регулювання земельних відносин в межах населених пунктів здійснюється відповідно до таких видів містобудівної документації, як: Генеральний план населеного пункту, план зонування території, детальний план території. Також регулювання земельних відносин відбувається відповідно до документації із землеустрою: схеми землеустрою і техніко-економічного обґрунтування використання та охорони земель адміністративно-територіальних одиниць; проекту землеустрою щодо встановлення (зміни) меж адміністративно-територіальних одиниць, проектів землеустрою щодо впорядкування території населених пунктів. Саме останні два види документації із землеустрою мають тісний зв'язок із генеральним планом населеного пункту.

Відповідно до ст. 46 Закону України «Про землеустрій» [8] копія затвердженого генерального плану є обов'язковою складовою проекту землеустрою щодо встановлення (зміни) меж адміністративно-територіальних одиниць, а у ст. 53 цього ж закону зазначено, що проект землеустрою щодо впорядкування території населеного пункту складається на основі затвердженого генерального плану, або може розроблятися окремою його (Генерального плану) частиною. Аналіз законодавчої бази [5-7] показав, що генеральний план населеного пункту є не лише частиною містобудівної документації. Він являє собою юридичний документ і його розроблення є необхідним для регулювання як містобудівної діяльності, так і земельних відносин в населених пунктах. Поставлена мета досягається шляхом забезпечення необхідних санітарно-гігієнічних і екологічних вимог використання земель, визначення меж землекористувань, зон житлової, суспільної, промислової забудови, територій, що особливо охороняються, зон різної містобудівної цінності, розміщення місць прикладення праці, розвитку інженерно-транспортної інфраструктури, впорядкування територій, збереження історико-культурної спадщини і антропогенних ландшафтів, тощо.

Аналіз генеральних планів населених пунктів Харківської області

показав, що у переважній більшості сільських населених пунктів генеральні плани були розроблені у 80-90-х роках минулого століття, а зміни до них не внесені й до тепер. Водночас, у деяких містах області, в т.ч. у м. Харків, оновлення генеральних планів відбулось у 2000-2015 рр., проте зазначена у них інформація не відповідала дійсності вже через 3-4 роки. Причиною виникнення цієї проблеми є те, що під час проектування були відсутні або було недостатньо аналітичних та земельно-кадастрових даних, які б підтверджували цільове та функціональне використання земель, визначали межі та обґрунтовували площі земельних ділянок, що в свою чергу, пов'язано з недоліками у наповненні бази даних державного земельного кадастру та містобудівного кадастру.

Також під час розробки генерального плану населеного пункту у проектувальників виникають проблеми, пов'язані з відсутністю необхідної документації, недостатньою кількістю інформації про населений пункт, неякісною топографічною основою тощо. Часто при розробці генеральних планів є неактуальними старі генеральні плани населених пунктів, які частіше за все розроблялись у 1970-1990-х роках; старі межі порушують цілісність житлової забудови (квартали знаходяться за межами населеного пункту, адреси присвоюються некоректно, тощо). Тому першочергово генеральний план потребує встановлення бажаних замовником і відкорегованих з урахуванням публічної кадастрової карти меж земельних ділянок.

Для населених пунктів Харківської області актуальною проблемою також є встановлення планувальних обмежень при проектуванні. Санітарно-захисні зони в населених пунктах часто порушені, тому перед розробниками стоїть нелегка задача щодо їх нанесення в проєкті відповідно до ДБН Б.2.2-12:2018 «Планування і забудова територій» [12]. Саме через це розробникам містобудівної документації необхідно додатково звертатися до міських (сільських) рад для отримання достатньої інформації щодо населеного пункту, проводити додаткові геодезичні знімання на місцевості тощо.

На стадії виконання генерального плану населеного пункту визначаються і розраховуються джерела та мережі водопостачання, способи каналізації,

канали водовідведення, електричні джерела живлення тощо; моделюється і прогнозується розвиток транспортної мережі, резервуються необхідні на перспективу профілі вулиць і магістралей. У ході дослідження розроблених генеральних планів населених пунктів Харківської області можна зазначити, що, наприклад, у м. Валки транзитна автомобільна дорога проходить в центральній частині міста, тому генеральним планом передбачено проектування об'їздної дороги по зовнішній межі міста, що дасть можливість перенести основний потік транспорту за межі сельбищної території. Це певним чином вплине на безпеку проживання населення та загальний клімат у населеному пункті, й зумовить необхідність викупу (вилучення) земельних ділянок для суспільних потреб.

Генеральний план населеного пункту затверджується органами місцевого самоврядування, а розробляється суб'єктами господарювання, які мають в своєму складі архітектора, що має кваліфікаційний сертифікат (п. 4.5. з Наказу № 290 від 16.11.2011 «Про затвердження Порядку розроблення містобудівної документації») [10]. При цьому безпосереднім власником генерального плану, як і інших муніципальних активів (інформація, власність) є територіальна громада (згідно зі ст. 142, 143 Конституції України) [1]. Органи місцевого самоврядування лише управляють цими активами, бо всі жителі населеного пункту не можуть бути залучені до ухвалення кожного з безлічі рішень міської ради. Однак громадяни мають бути в курсі всіх змін, прийнятих місцевою владою, тому що всі рішення, які мають нормативно-правовий характер, повинні бути оприлюднені, а генеральний план є саме документом нормативно-правового характеру (ст. 59 ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні») [11].

Висновки. Генеральний план є нормативно-правовим документом, що визначає принципові шляхи розвитку, забудови, планування та іншого використання території населеного пункту. Генеральний план є невід'ємною складовою частиною містобудівної документації та проекту землеустрою щодо встановлення (зміни) меж адміністративно-територіальних одиниць, містить ключові рішення щодо розміщення об'єктів загальноміського та

загальносільського значення, регламентує організацію дорожньої мережі та дорожнього руху, інженерних комунікацій та інших важливих компонентів.

Населені пункти України та Харківської області зокрема, а особливо міста та селища, які входять до приміської зони великих міст, зараз потребують розширення своїх меж. З одного боку це пов'язано з інтересами громади, з іншого – з інтересами інвесторів. Саме генеральний план є тим документом, що може гармонізувати відносини між існуючими і новими територіями, визначити ті об'єкти та мережі, що повинні бути збудовані як для існуючих, так і для проектних територій. У той же час генеральний план не нав'язує конкретних рішень стосовно форми будівель і забудови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>. – назва з екрана.

2. Ступень М. Г. Кадастр населених пунктів: підручник / М. Г. Ступень, Р. Й. Гулько, та ін. – Львів, «Новий світ-2000», 2004. – 392 с.

3. Законодавство України. Перелік термінів: територіальна громада. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/term/29885>. - назва з екрана.

4. Земельний кодекс України: Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>. – назва з екрана.

5. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3038-17>.

6. Про архітектурну діяльність: Закон України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-14>.

7. Про генеральну схему планування території України: Закон України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3059-14>.

8. Про землеустрій: Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/858-15>. – назва з екрана.

9. Державні будівельні норми України: Склад та зміст генерального плану населеного пункту – ДБН Б.1.1-15:2012.-Київ: Мінрегіон України, 2012.-33 с.

10. Про затвердження Порядку розроблення містобудівної документації: Наказ № 290 від 16.11.2011 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1468-11>.

11. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97>.

12. Державні будівельні норми України: Планування і забудова територій – ДБН Б.2.2-12:2018.- Київ: Мінрегіон України, 2018.-230 с.

ЦИФРОВІЗАЦІЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ АДАПТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА

Титикало Володимир Сергійович,
к.е.н, доцент
Національний медичний університет
ім. О. О. Богомольца,
м. Київ

Вступ. Сучасні виклики формування ефективного цифрового середовища спричиняють трансформації у бізнес-процесах діяльності підприємств, особливо у межах забезпечення інтелектуального потенціалу. Адаптивне управління інтелектуальним потенціалом підприємства передбачає впровадження цифрових технологій та трендів у основні бізнес-процеси забезпечення оптимального використання інтелектуального потенціалу для набуття сильних конкурентних переваг підприємством.

Метою роботи є визначити основні аспекти цифровізації бізнес-процесів адаптивного управління інтелектуальним потенціалом підприємства а умовах структурних трансформацій.

Матеріали та методи. Дослідження виконане із використанням наукових статей, матеріалів конференцій. Методами, які використовувались у процесі дослідження є аналізу, порівняння, узагальнення, системного підходу та інші.

Результати та обговорення. Цифровізація бізнес-процесів управління усіх підсистем підприємства є незворотним явищем, якого вимагають сучасні умови здійснення підприємницької та виробничої діяльності. Адаптивне управління економічним потенціалом відбувається відповідно до його основних складових, серед яких інтелектуальний потенціал. Оскільки цифровізація є наслідком активного розвитку інтелектуального бізнесу, той саме цифрова трансформація бізнес-процесів інтелектуального потенціалу є першочерговим завданням діяльності підприємств, які прагнуть розвиватись.

Відповідно, цифрова трансформація на вітчизняних підприємствах

здійснюється трьома послідовними етапами [1]:

- аналіз бізнес-процесів та стратегічних можливостей підприємства та його потенціалу;
- формування компетентної команди, що впроваджуватиме зміни;
- оцінка результатів цифровізації.

Оскільки, рушійною силою цифрової економіки та цифровізації підприємств є насамперед людський капітал (тобто знання, таланти, навички, досвід та інтелект людей), то розвиток інтелектуального потенціалу не можливий без трансформації та адаптації до цифрових трендів. Швидке поширення цифрових технологій робить цифрові навички (компетенції) українців вирішальними серед інших. Так, цифровізація та кросплатформенність наразі є основними тенденціями на ринку праці в цілому. Вміння працювати з цифровими технологіями поступово стає необхідним для більшості спеціалізацій та є основою формування інтелектуального потенціалу прогресивних підприємств. При цифрових трансформаціях інтелектуального потенціалу важливо розуміти, що технології прийшли не для того, щоб конкурувати з людьми, а щоб допомогти їм стати ще більш ефективними та продуктивними [2], тобто цифрові технології є наступним етапом підвищення ефективності діяльності підприємств.

До основних прийомів цифрових трансформацій інтелектуального капіталу в сфері управління процесами створення, комерціалізації та використання об'єктів інтелектуальної власності відносяться наступні [3]:

- використання евристичного підходу до збору вихідних даних для вирішення завдання;
- використання системно-когнітивного підходу до моделювання об'єктів інтелектуальної власності у вигляді концептуальної моделі завдання, що подається в категоріях причинно-наслідкових відносин в логіці методу представлення моделей знань;
- застосування методів подання знань (способів і прийомів) структуризації інформації, які дозволяють узагальнювати і систематизувати

економічну інформацію засобами інтелектуальних інформаційних технологій для формалізованого представлення вихідних даних завдання в комп'ютерній системі;

– застосування інтелектуальних інформаційних технологій, що реалізують способи комп'ютерного моделювання знань, активізує інтелектуальні можливості економіста при прийнятті управлінських рішень на основі зниження невизначеності і, як наслідок, ризику неадекватних і неефективних рішень в процесі аналізу багато аспектних економічних процесів і ситуацій.

Пріоритетні напрями цифровізації бізнес-процесів адаптивного управління інтелектуального потенціалу підприємства запропоновані на рис. 1., впровадження яких дозволить підприємству забезпечити адаптивність інтелектуального потенціалу, його зростання та розвиток, які будуть впливати на діяльність підприємства у стратегічних масштабах.

Рис. 1. Напрями цифровізації бізнес-процесів адаптивного управління інтелектуального потенціалу підприємства

Таким чином, для підвищення конкурентоспроможності підприємств у період цифрових трансформацій адаптивне управління необхідно спрямувати на поглиблення використання та збереження ефективності інтелектуального

потенціалу через наступні напрями: створення інформаційних баз даних, впровадження програмного забезпечення, модернізація технічного забезпечення, адаптація організаційної структури, впровадження цифрових технологій, цифровізація виробничих процесів, налагодження цифрових каналів комунікації.

Висновки. У тезах доповіді визначені основні аспекти цифровізації бізнес-процесів адаптивного управління інтелектуального потенціалу підприємства, через етапи їх здійснення. Запропоновані напрями цифровізації бізнес-процесів адаптивного управління інтелектуального потенціалу підприємства, які можна впроваджувати у практичну діяльність, що дозволить максимізувати негативні впливи цифровізації та кризових явищ у економіці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ковальчук А. М. (2020) Фінансово-економічна безпека підприємства в контексті адаптації до викликів цифрового середовища. *Економічний вісник Дніпровської політехніки*. №3 (71). С. 151-160 <https://doi.org/10.33271/ebdut/71.152>
2. Olena Arefieva, Olga Polous, Volodymyr Arefiev, Yuri Kopcha & Sandeep Kumar Gupta. (2020). Intellectualization Of Human Capital Development In Digital Economics. *International Journal of Advanced Science and Technology*, 29(8s), 2297 - 2303. Retrieved from <http://sersc.org/journals/index.php/IJAST/article/view/14702>
3. Перерва, П., Маслак, О., Кобелева, Т., Кучинський, В., & Ілляшенко, С. (2021). Ефективність інформаційних технологій в управлінні інтелектуальною власністю промислового підприємства. *Вісник Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут" (економічні науки)*, (1), 53–58. вилучено із <http://es.khpi.edu.ua/article/view/2432811>.

ЗАПОБІГАННЯ ЗАГРОЗАМ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ

Усенко Людмила Іванівна
Студентка магістерської програми
«Бізнес-економіка та аналітика»
Київський національний університет
імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна

Вступ. Сьогодення є надскладним для вітчизняних і зарубіжних підприємств. В економічних та політичних умовах нестабільності важливим завданням для будь-якого підприємства є забезпечення власної фінансової стабільності та безпеки. Забезпечення фінансової безпеки підприємств безпосередньо пов'язане з вирішенням економічних та правових завдань, із захистом економічних інтересів та прав власності суб'єктів економічної діяльності – фізичних та юридичних осіб.

Фінансова безпека підприємства є ключовою умовою вдалого розвитку національної економіки, забезпечення модернізації та підвищення її стійкості під час циклічних коливань і кризових явищ. Діяльність та розвиток підприємства в нинішніх економічних умовах неможливі без урахування і нівелювання впливу внутрішніх та зовнішніх загроз його фінансовій безпеці. Беручи до уваги сприятливі фактори і нейтралізуючи – негативні, цілком забезпечується стійкість довготривалої діяльності підприємства, зростання його доходу і рентабельності, збільшення вартості бізнесу, ріст інноваційного функціонування, здійснення результативних інвестиційних проектів тощо. Такі обставини є поштовхом до систематизації загроз фінансовій безпеці підприємства за головними критеріями та визначення напрямів їх для шляхів їх мінімізації.

Мета роботи. Враховуючи положення системи забезпечення фінансової безпеки, головною метою дослідження є аналіз та узагальнення змісту поняття «фінансова безпека підприємства», формування переліку імовірних загроз фінансовій безпеці, розгляд методів їх виявлення, шляхи усунення та

запобігання.

Матеріали та методи. В наукових працях українських та зарубіжних науковців, а саме: Арєф'євої О В. [1], Барановського О.І. [2], Бланка І. [3], Горячевої К. С. [4], Єрмошенка М. М. [6] відзеркалюються головні аспекти теорії економічної безпеки та фінансової безпеки як цілісної складової зокрема, а ще фінансової рівноваги та стійкості.

Більшість науковців дотримуються лінії, котра ґрунтується на визначенні фінансової безпеки держави, тільки екстраполують її на мікрорівень. Узагальнюючи, фінансову безпеку суб'єкта підприємництва репрезентують як своєрідний механізм, що здатен забезпечити, з одного боку, стабільність фінансової системи господарського суб'єкта, використовуючи захисний фінансовий інструмент, а з іншого – ефективність фінансової системи, організовуючи доцільне використання фінансових ресурсів.

Робота Бланка І.А. "Управління фінансовою безпекою підприємства" інтерпретує нам фінансову безпеку підприємства у вигляді кількісного і якісного детермінованого рівня фінансового стану підприємства, який спроможний забезпечити стабільний захист його пріоритетних збалансованих фінансових інтересів від ідентифікованих реальних і потенційних загроз зовнішнього й внутрішнього характеру, параметри якого визначаються на основі його фінансової філософії й створюють необхідні передумови фінансової підтримки його стійкого зростання в поточному й перспективному періодах [3].

Характеристика загроз фінансових інтересів підприємства має широке видове різноманіття і для цілісної їх ідентифікації під час побудови системи фінансової безпеки підприємства необхідна відповідна систематизація. Погляди науковців-економістів мають погляди, які різняться в систематизації та класифікації ознак видів загроз фінансовій безпеці підприємства. Як наприклад, Аніловська Г.Я. та Н.С. Марушко [7] в контексті класифікаційних властивостей загроз фінансовій безпеці підприємства акцентують увагу на походження загрози, до яких відносять зовнішні й внутрішні, й за сферою управління.

Доволі чітку систематизацію загроз фінансовій безпеці сформовано І.О. Бланком [3]

Безпечна діяльність підприємства здійснюється шляхом виявлення і мінімізації загроз його результативного функціонування та впровадження комплексу заходів для застереження, запобігання, уникнення і нейтралізації негативних результатів небезпечних чинників.

Отже, значення економічної безпеки підприємства полягає у захищеності усіх напрямів функціонування підприємства від негативних дій зовнішнього та внутрішнього середовища, у змозі до швидкої нейтралізації всіляких загроз з метою забезпечення економічної самостійності, витримки та стабільності діяльності у довгостроковій перспективі, розвитку економічного потенціалу.

Віддаючи належне науковим працям вчених із даної проблематики, необхідно зауважити про присутність потреби в її подальшому вивченні, що викликано недостатнім ступенем розроблення теоретичних та практичних аспектів виявлення та запобігання загроз фінансовій безпеці підприємства та обранням заходів до їх мінімізації та нейтралізації.

Результати та їх обговорення. У результаті глобалізації економіки, щодня вітчизняним підприємствам доводиться стикатися з проблемою виходу із кризових ситуацій, яка призводить до зросту числа загроз їх діяльності. В період плаваючої ринкової економіки перед підприємствами побуває питання забезпечення безпеки їх функціонування та запобігання виникненню загроз зі сторони фінансової безпеки, так як їх господарська діяльність пов'язана має колосальний спектр можливостей і ризиків.

На сьогодні у науковій літературі не знайдеться єдиного трактування сутності загрози фінансовій безпеці підприємства. Найбільш успішне визначення загрози фінансовій безпеці підприємства, на нашу думку, було сформульовано вченими Єврошенком М. М. та Горячевою К. С. На їхню думку, загрози фінансовій безпеці підприємства – це наявне чи потенційно можливе явище або чинник, яке створює небезпеку для реалізації фінансових інтересів підприємства [6].

Загрози фінансовій безпеці підприємства різняться доволі великою характеристикою видового різноманіття [9].

- За місцем виникнення усі загрози поділяються на зовнішні і внутрішні. Першочергову небезпеку, зазвичай, несуть зовнішні загрози, які не можливо виявити та спрогнозувати. Попри це ліквідація внутрішніх загроз лежить на компетенції органів управління підприємством.

- За походженням загрози класифікують на економічні, виробничі, соціальні та законодавчі. Найпоширенішими загрозами є загрози, які несуть економічний характер.

- За осередками виникнення загрози бувають об'єктивними та суб'єктивними. Об'єктивні загрози можуть з'являтися без участі та волі суб'єктів системи, а суб'єктивні - навмисні або ненавмисні дії людей, органів влади або державних організацій; конкурентна боротьба, злочинність та інше, що несе негативний вплив на економічні відносини підприємства на ринку.

- За перспективою реалізації загрози фінансовій безпеці класифікують на реальні та потенційні. Реальні загрози живуть неупереджено в простежуваний період часу або з чималою ймовірністю спроможні утворитися в послідувачі періоди, тобто їх реалізації не можливо уникнути. У свою чергу потенційні загрози можуть наставати під час виконання певних суб'єктивних чи об'єктивних умов.

- За тривалістю дії загрози ділять на тимчасові і постійні. Тимчасові загрози фінансової безпеки функціонують в певний проміжок часу, а постійні – охоплюють увесь період періоду життя системи фінансової безпеки підприємства та практично ліквідувати їх не можливо.

- За ступенем важкості класифікують на загрози з високою, значною, середньою і низькою тяжкістю наслідків.

Наведені вище класифікації загроз дозволяють послідовно генерувати систему забезпечення фінансової безпеки підприємства. Своєчасна і повна ідентифікація загроз є запорукою ефективної побудови системи.

На нашу думку, зараз варто присвячувати більше уваги загрозам залежно

від функціонального різновиду діяльності підприємства, адже звуження діяльності підприємства до певного виду надасть змогу більш точно та повною мірою розпізнавати потенційні загрози фінансовій безпеці підприємства.

Безконтрольний ріст загроз фінансовій безпеці може понести за собою втрату фінансової стійкості і платоспроможності підприємства. За такого розкладу подій нейтралізація і мінімізація загроз фінансовій безпеці підприємства може реалізовуватись у ході розробки та виконанні заходів, які спроможні протидіяти банкрутству підприємства і забезпечити дійову операційну роботу.

Ідентифікацію та запобігання загрозам фінансовій безпеці підприємства доречно реалізовувати за такими етапами [8]:

1. Збір вихідної інформації. Ключовою метою даного етапу є формування повної та об'єктивної інформації із різних внутрішніх і зовнішніх джерел стосовно загроз та чинників, які здатні спричинити появу загроз фінансовій безпеці підприємства.

2. Ідентифікація поточних і формування портфелю важливих і значущих загроз фінансовій безпеці підприємства в майбутньому для чіткого визначення можливості чи неможливості управління ними, запобігання чи їх мінімізації.

Для визначення ймовірності виникнення загроз фінансовій безпеці підприємства доцільно використовувати такі методи:

а) економіко-статистичні методи, які ґрунтуються на математичній теорії ймовірності і в свою чергу надають найбільш чітке числове уявлення про стадію ймовірності виникнення загроз. Однак недоліком цього методу є те, що вони можуть застосовуватись тільки за наявності необхідної статистичної інформації;

б) розрахунково-аналітичні методи надають можливість одержати порівняно чітке чисельне бачення про стадію ймовірності загроз на базі застосування внутрішньої інформаційної базису підприємства;

в) аналогові методи визначають стадію виникнення можливих загроз за

окремими найбільш доступними діями підприємства;

г) експертні методи використовують лише за умови, якщо на підприємстві відсутні потрібні інформаційні або статистичні дані для виконання наступних розрахункових порівнянь.

3. Надання оцінки імовірних загроз фінансовій безпеці підприємства з точки зору грошового збитку від їхньої дії. Цей етап є доволі складним, адже вбачає прогнозування величини грошового збитку в залежності від різних видів загроз.

4. Встановлення дозволених границь заподіяної шкоди, що передбачає визначення параметрів прийняття рішень та оптимізацію кількості можливих альтернатив.

5. Встановлення та обрання найоптимальнішого методу мінімізації та нейтралізації загроз фінансовій безпеці підприємства. Мінімізацію та нейтралізацію загроз фінансовій безпеці підприємства доречно втілювати з застосуванням характерних засобів відповідно до шляхів діяльності підприємства.

6. Контролювання та коректування прийнятих рішень. Даний етап характеризується розкриттям відповідних тенденції небажаного розвитку подій для їх подальшої мінімізації або усунення. Головним завданням є те, аби виключити помилки у процесі прийняття рішень та забезпечити здобуток найбільшого фінансового результату, що у цілому визначатиме якісний бік процесу мінімізації загроз фінансовій безпеці підприємства.

Висновки. З проведеного дослідження видно, що фінансова безпека підприємства являє собою складний та багатогранний механізм, про це свідчить різноманіття наукових підходів до трактування її сутності та систематики загроз, які на неї несуть безпосередній вплив. Процес забезпечення фінансової безпеки підприємства в умовах економічної нестабільності має вміщувати в себе комплекс різноманітних положень, як наприклад визначення кризових ситуацій, ідентифікацію зовнішніх і внутрішніх негативних дій, оцінка ефективності й оцінки запланованих заходів стосовно застереження та

нейтралізації загроз фінансовій безпеці підприємства, подолання та зниження негативних наслідків у разі їх виникнення.

Аналізуючи літературні джерела, до невідкладних заходів, які здатні запобігти виникненню загрози та попередити про зниження рівня фінансової безпеки підприємства варто віднести [10]:

- створення системи забезпечення фінансової безпеки, розробку шляхів запобігання потенційних загроз та спрямувань мінімізації негативних вражень;
- забезпечення стабільно економічного розвитку підприємства, досягнення головних цільових параметрів функціонування при збереженні ліквідності та відповідного рівня фінансової самостійності, потрібного у якості опори в поточному періоді;
- усунення негативного впливу кризових фактів економіки, свідомі дії конкурентів і інших «незлагідних» структур;
- впровадження еквівалентної системи обліку фінансових потоків і підняття ефективності системи контролю;
- залучення і використання позикових коштів за оптимальною вартістю, контроль допустимого рівня боргового навантаження;
- запобігання інцидентам недбалості, афери, а також умисним діям персоналу у відношеннях з контрагентами, а ще з іншим фінансовим ексцесом;
- розробка та введення системи стабільного контролю фінансового стану підприємства з ціллю ранньої діагностики кризових явищ і ознак банкрутства.

Отже, можна сказати, що реалізація перелічених напрямів може допомогти підприємству наладити та створити відповідний цільовий запас міцності фінансової системи, що дасть змогу забезпечити усуненню можливих загроз.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ареш'єва О.В. Планування економічної безпеки підприємств/ О.В. Ареш'єва, Т.Б. Кузенко. — К.: Євро пейський університет, 2004. — 170 с.
2. Барановський О.І. Фінансова безпека / О.І. Барановський. — К: Фенікс, 1999. — 338 с.
3. Бланк И.А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И А. Бланк. — К.: НикаЦентр, 2004. — С. 776
4. Горячева К.С. Фінансова безпека підприємства. Сутність та місце в системі економічної безпеки / К.С. Горячева // Економіст. — 2003. — № 8. — С. 65—67.
5. Гукова А.В. Роль финансовой безопасности предприятия в системе его экономической безопасности / А.В. Гукова, И.Д. Аникина// Образование и общество. — 2006. — № 3. — С. 98—102.
6. Єрмошенко А.М. Співвідношення основних категорій фінансової безпеки страхових організацій / А.М. Єрмошенко // Вісник Української академії банківської справи. — 2005. — № 1. — С. 33—38.
7. Крючко Л. С. Теоретичні засади фінансової безпеки підприємства / Крючко Л. С. // Інвестиції: практика та досвід . — 2013. — № 15. — С. 59—62.
8. Сілакова Г.В. Заходи запобігання загрозам фінансовій безпеці підприємства / Сілакова Г.В. // Економіка та управління підприємствами. — 2018. — Випуск 27. — С. 27 — 31.
9. Сусіденко В.Т. Побудова системи забезпечення фінансової безпеки торговельного підприємства / Сусіденко В.Т. , Сусіденко О.В. // Науковий вісник Херсонського державного університету. — 2017. — Випуск 22. Частина 2. — С. 39—43.
10. Цвайг Х.І. Загрози фінансовій безпеці підприємства та шляхи їх усунення /Цвайг Х.І., Галайко Н.В. // Економіка та управління підприємствами. — 2016. — Випуск 11. — С. 182 — 185.

**СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ РЕСУРСНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ
ПІДПРИЄМСТВА: СУТНІСТЬ, ЕЛЕМЕНТИ, МЕТОДИ**

Штець Тетяна Федорівна

викладач

Даніленко Олена Володимирівна

студентка

Економіко-технологічний інститут

імені Роберта Ельворті

м. Кропивницький, Україна

Вступ. Будь-яке підприємство, що веде конкурентну боротьбу на ринку, прагне досягти фінансової стійкості та позитивного фінансового результату. Рентабельна, конкурентоспроможна діяльність підприємства характеризує, наскільки ефективно використовується ресурсний потенціал та як системно здійснюється управління в реалізації управлінських рішень. Тому проблема вивчення сутності ресурсного потенціалу, його структури в сучасних умовах господарювання є актуальною, як в наукових працях присвячених управлінням господарською одиницею, так і щодо раціонального використання його елементів в забезпеченні підвищенні результативності показників підприємницької діяльності.

Мета роботи полягає у дослідженні питань, щодо визначення трактування поняття «ресурсний потенціал підприємства», розкриття суті основним елементам ресурсного потенціалу, методам реалізації управління ними для ефективного розподілу ресурсів та виконання стратегії.

Матеріали та методи. Аналіз наукових досліджень стратегії управління ресурсним потенціалом підприємства, дозволило здійснити виокремлення основних складових частин управління ресурсним потенціалом та систему стратегічного планування. Поняття «ресурсний потенціал», основні елементи та методи управління досліджено у працях вітчизняних та зарубіжних науковців, як Г. М. Александрова, Л. Ф. Берднікова, М. В. Гладій, Н. С. Краснокутська,

Г. М. Підлісецький, О. А. Материнська, А. О. Ярова, Б. В. Мочалов, А. А. Томпсон та А. Дж. Стрікленд, В. П. Славов та О. В. Коваленко. Але напрацьовані результати наукових праць, ще раз підтверджують актуальність дослідження низки проблем та пошуку нових підходів до вирішення питання ефективного використання ресурсного потенціалу підприємства.

Результати та обговорення. Умови діяльності підприємств в становленні ринкової економіки та появи фінансових ринків, актуалізували процес ефективного управління, а саме прийняття управлінських рішень, щодо визначення основних ринків збуту продукції, обсягів виробництва, оптимального матеріального та нематеріального забезпечення, застосування прогресивних методів управління, використання інноваційних технологій, підвищення кваліфікації трудових кадрів. Адже, некоректний розподіл ресурсів, впливає на зменшення конкурентоспроможності підприємства, його фінансової стійкості та ділової активності.

В загальному розумінні «потенціал», являє собою можливість підприємства в реалізації функцій управління процесами накопичення, вимірювання, аналізу та управління ресурсами підприємства. Формування потенціалу спонукає підприємство до формування політики реалізації заходів, щодо забезпечення конкурентоспроможності та реалізації поставлених цілей, на шляху ефективного розподілу ресурсів.

У науковій літературі, не має єдиної думки, щодо визначення поняття «ресурсного потенціалу підприємства». Так наприклад, Л.Ф. Берднікова, вважає, що ресурсний потенціал – це характеристика наявності фінансових, виробничих та інноваційних ресурсів, які в подальшому можуть бути активовані для ефективного функціонування, а також резервів та можливостей мобілізації цих ресурсів, які можна буде використати для забезпечення безперебійної роботи в майбутньому [1, с 201].

Б.В. Мочалов, вважає, що ресурсний потенціал – це сукупність можливостей факторів (ресурсів), що реалізуються в процесі виробництва матеріальних благ, а також невикористаних можливостей, задля ефективного

використання виробничих, природних і науково-технічних ресурсів, необхідних для забезпечення економічного зростання підприємства та більш повного задоволення суспільних потреб [4].

Л.Ф. Берднікова, О.А. Материнська, А.О. Ярова, Б.В. Мочалов, А.А. Томпсон та А.Дж. Стрікленд розглядають ресурсний потенціал як здатність підприємства освоювати, переробляти та мобілізувати ресурси для задоволення суспільних потреб. Оцінювання величини ресурсного потенціалу вони зводять до оцінювання мак-симального обігу продукції, який підприємство здатне виробити за певної кількості та структури ресурсів [2,с.139].

В.П. Славов та О.В. Коваленко, дотримуються думки, що ресурсний потенціал – це комплексна категорія, що є основою матеріального відтворення в гармонійному поєднанні з продуктивними силами й виробничими відносинами, що збалансовує кількісні та якісні співвідношення ресурсів.

На думку, С.Ю. Стексов, ресурсний потенціал – це сукупність накопичених ресурсів господарюючого суб'єкта, що характеризують систему його можливостей у реалізації цілеспрямованої діяльності з урахуванням впливу постійно змінних факторів внутрішнього та зовнішнього середовищ [6]

М.В. Гладій, вважає, що ресурсний потенціал – це сукупна інтегральна продуктивність промислових і природних засобів виробництва, а також трудових ресурсів, які відображаються показниками виходу валової та товарної продукції на одиницю земельної площі [2]

Як бачимо, дослідки позиціонують дане поняття як вміння підприємства використовувати, переробляти, мобілізувати ресурси для задоволення суспільних потреб. Тому, визначення ресурсного потенціалу має два підходи, такі як ресурсний та результативний. Відповідно, дані поняття, дають можливість нам виокремити основні ресурси, які формують структуру потенціалу підприємства, а саме фінансові, виробничі, інноваційні, інформаційні та ресурси часу.

Отже, враховуючи підходи науковців, ми вважаємо що ресурсний

потенціал підприємства, це структура взаємопов'язаних ресурсів підприємства, які використовуються для виробництва продукції, ефективності їх використання, задля забезпечення рівня ділової активності, динаміки росту економічних показників та задоволення потреб споживачів продукту.

Для рентабельної діяльності, підприємство здійснює планування своєї діяльності, а саме розробляє стратегію розвитку на відповідний період. Планування ресурсного забезпечення здійснюється шляхом управління ресурсним потенціалом підприємства та його організацією.

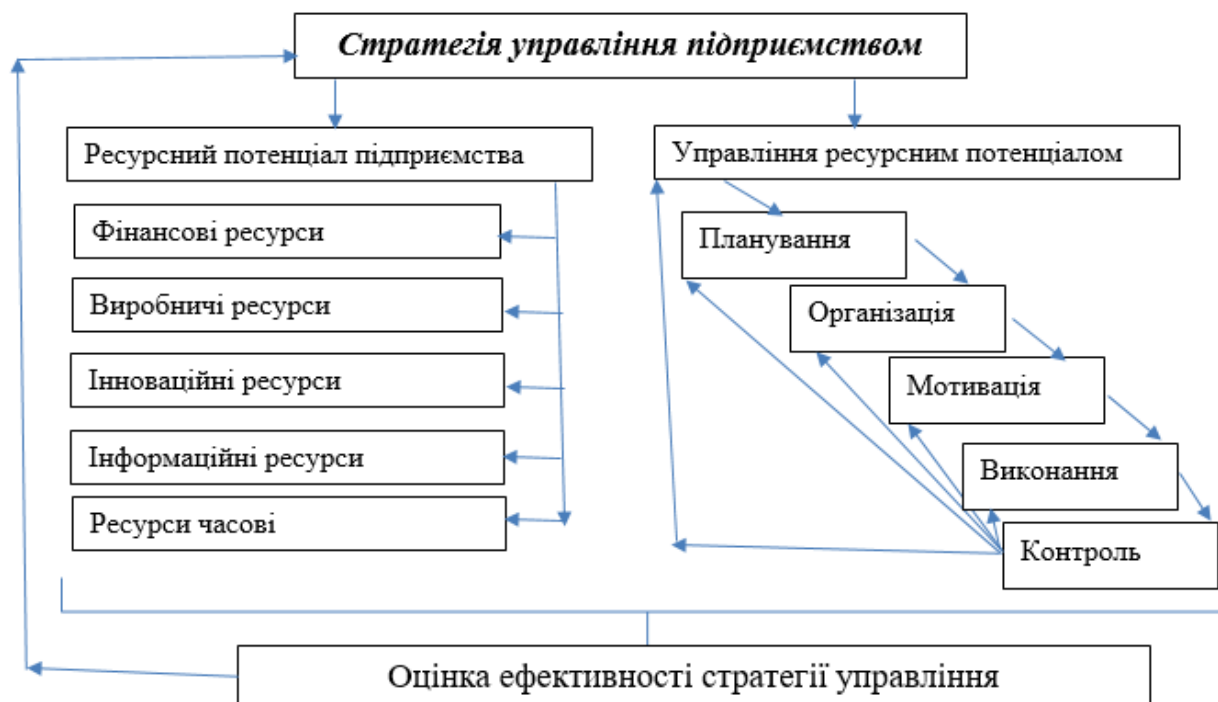

Рис. 1. Стратегія управління підприємством

Ресурсне забезпечення стратегічної діяльності підприємства має здійснюватись у відповідній формі на основі розроблення ресурсних стратегій, які сприяють вирішенню таких завдань: визначення перспективних потреб підприємства в ресурсах всіх необхідних видів; розрахунок допустимих ресурсних обмежень і формування прогресивних норм витрат ресурсів різних типів; визначення "зон стратегічних ресурсів", можливостей їх використання шляхом збалансування обсягів і складу, термінів постачання з динамікою використання; розроблення заходів щодо раціонального використання ресурсів підприємства; використання логістичних підходів в системі реалізації

ресурсних стратегій [4, с.197]

На рисунку 1, зображено стратегію управління підприємством, яка включає структуру ресурсного потенціалу підприємства та методи управління, належне використання яких, оцінку ефективності стратегії управління.

В дослідженні, нами було визначено основні елементи які формують структуру ресурсного потенціалу, а саме:

1) фінансові ресурси (фінансовий потенціал) – сукупність грошових коштів та надходжень, які є в розпорядженні підприємства для виконання фінансових зобов'язань, здійснення витрат на відтворення підприємства та стимулювання працівників. Фінансові ресурси дуже важливі як вихідний вид ресурсів для створення та діяльності підприємства, забезпечують процес виробництва, є неодмінною умовою неперервності процесу виробництва. [5, с. 65];

2) виробничі ресурси підприємства – це всі природні, людські та вироблені людиною ресурси, які використовуються для виробництва товарів і послуг [8], до них відносяться матеріальні, трудові ресурси та основні засоби;

3) інноваційні ресурси – це ресурси, які здійснюють вплив на методи впровадження інноваційної діяльності підприємства, в розрізі залучення прогресивних технологій, модернізацію сталих організаційних процесів виробництва, розробка та застосування «ноу-хау»;

4) інформаційні ресурси - мають певні особливості. Так, на відміну від інших (матеріальних) ресурсів, вони є практично невичерпними. Зі зростанням обсягу використовуваних знань обсяг інформації не зменшується, а зростає. Застосування нових інформаційних ресурсів замість застарілих потенційно може спровокувати дії радикального характеру, значно підвищити продуктивність праці, а також покращити використання інших ресурсів підприємства тощо [9];

5) «Ресурси часові — фонд часу, який має система для реалізації мети, задля якої вона існує». Часові ресурси пов'язані з використанням технічних і трудових (кадрових) ресурсів [9, с. 208].

Належне управління ресурсами підприємства здійснюється завдяки дотриманню основних методів управління. До них ми відносимо: планування управління – постановка цілей і розробка стратегії, аналіз необхідної інформації для формування планів; організація управління – сукупність методів та прийомів на різних рівнях керівництва, щодо раціонального розподілу повноважень; мотивація – матеріальне та моральне заохочення ефективно виконання посадових обов'язків працюючими; виконання – реалізація безперебійної реалізації поставлених цілей; контроль – збір інформації та проведення аналізу, щодо результатів відхилень та формування рекомендацій по їх усуненню. Здійснення контролю може реалізуватись на кожному етапі управління ресурсним потенціалом підприємства.

Оцінка ефективності використання ресурсного потенціалу характеризує ефективне управління, розподіл ресурсів та рівень виконання стратегії підприємства. Сформована модель стратегії управління підприємства (Рис. 1) відображає взаємопов'язані елементи ресурсного потенціалу підприємства та методи управління ними, які впливають на результати діяльності.

Висновки. Підсумовуючи вищесказане, ресурсний потенціал підприємства це сукупність фінансових, виробничих, інноваційних, інформаційних, часових ресурсів, при ефективному використанні яких, підприємство досягає поставлених цілей, стійкого функціонування в ринковому середовищі, розвитку підприємства та реалізує стратегію управління. Стратегія розвитку підприємства, в свою чергу, потребує визначення основних елементів ресурсного потенціалу підприємства та методів управління ними, що формуватиме основні дані для здійснення оцінки ефективного використання ресурсів, задля успішної її реалізації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бердникова Л.Ф. Ресурсный потенциал организации: понятие и структура. Вектор науки ТГУ. 2011. No 1. С. 201–203.
2. Гладій М.В. Використання виробничо-ресурсного потенціалу

аграрного сектора економіки України: монографія. Львів: ІРД НАН України, 1998. 294 с.

3. Краснокутська Н С. Потенціал підприємства: формування та оцінка : навчальний посібник. Київ : Вид-во ЦНЛ, 2005. 352 с.

4. Кумечко О. І. Ресурсний потенціал підприємства: сутність, структура, стратегія виконання / О. І. Кумечко. // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – №21. – С. 193–198.

5. Підлісецький Г.М. Підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу підприємств / Г.М. Підлісецький // Економіка АПК. – 2008. – № 5. – С. 65-66.

6. Стексова С.Ю. Методология определения ресурсного потенциала строительного предприятия. URL: <https://dis.ru/library/557/25951>

7. Теоретические аспекты понятия «ресурсный потенциал». Культура народов Причерноморья. 2009. No 161. С. 139–144

8. Ресурсный потенциал предприятия. URL: <https://novainfo.ru/article/6392>

9. Собственные внутримашинные информационные ресурсы предприятия. URL: https://studopedia.ru/7_30008_sobstvennievnutrimashinnie-informatsionnie-resursi-predpriyatiya.html

10. Економічна енциклопедія. У трьох томах. Т. 3 / Редкол.:... Мочерний С. В. (відповідальний редактор) та ін. Київ : Видавничий центр «Академія», 2002. 952 с.

ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ НА ФОРМУВАННЯ ДОХІДНОЇ ЧАСТИНИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

Ящевська Оксана Миколаївна,

викладач вищої кваліфікаційної категорії

викладач-методист

Гаркава Лариса Олександрівна,

викладач вищої кваліфікаційної категорії

ВСП «Аграрно-економічний фаховий коледж ПДАУ»

м. Полтава, Україна

Вступ. Необхідною умовою наявності фінансової бази для виконання державою своїх функцій (захист власної території, прав і свобод громадян, забезпечення соціально-економічних гарантій тощо) є існування централізованого фонду грошових ресурсів – Державного бюджету. Зокрема, рівень забезпеченості держави ресурсами для виконання покладених на неї завдань залежить від рівня і динаміки наповнюваності доходної частини Державного бюджету.

Наслідки пандемії коронавірусу COVID-2019 негативно позначилися на розвитку світової економіки, зокрема й України. Значне скорочення розмірів ВВП України призвело до зниження джерел формування доходної частини її Державного бюджету.

Мета роботи. Дослідження формування доходної частини Державного бюджету України в умовах пандемії.

Матеріали і методи. Основними методами дослідження став аналіз доходів Державного бюджету України в 2018-2020 рр., вивчення та узагальнення результатів наукових досліджень з проблематики.

Результати і обговорення. Державний бюджет показує бюджетний потенціал, який фактично спроможна сформувати країна, і виступає вихідною базою для розробки поточної фінансової політики [1, с. 715].

Згідно з Бюджетним кодексом України, джерелами формування доходів бюджету є податкові і неподаткові надходження, доходи від операцій з

капіталом та трансферти.

З метою визначення шляхів збільшення та раціонального використання дохідної бази державного бюджету проведемо в табл.1 аналіз його доходів.

Таблиця 1

Структура доходів державного бюджету України за 2018-2020 рр.

Назва доходу	Дані за роками, млн грн			Відхилення (+,-) 2020 р. від 2018 р.	
	2018 рік	2019 рік	2020 рік	млн грн	%
А	1	2	3	4	5
Усього	928108,3	998278,9	143508,7	-784599,6	-84,5
Податкові надходження	753815,6	799776,0	129904,9	-623910,7	-82,8
Податки на доходи, прибуток та збільшення ринкової вартості	188624,1	217040,4	24936,1	-163688,0	-86,8
Податок на доходи фізичних осіб	91741,8	109954,0	18891,0	-72850,8	-79,4
Податок на прибуток підприємств	96882,3	107086,3	6045,1	-90837,2	-93,8
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	45265,7	46746,9	8398,5	-36867,2	-81,4
Внутрішні податки на товари та послуги	493360,6	502048,1	90717,6	-402643,0	-81,6
Акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів	71143,8	69897,1	9342,1	-61801,7	-86,9
Акцизний податок з ввезених в Україну підакцизних товарів	47708,6	53460,8	10234,2	-37474,4	-78,5
Податок на додану вартість з вітчизняних товарів (з урахуванням бюджетного відшкодування)	79130,9	88929,8	25802,2	-53328,7	-67,4
Податок на додану вартість з імпортованих товарів	295377,3	289760,4	45339,0	-250038,3	-84,7
Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	27076,6	30086,0	4797,8	-22278,8	-82,3
Ввізне мито	26560,4	29855,4	4696,2	-21864,2	-82,3
Вивізне мито	516,2	230,6	101,6	-414,6	-80,3
Збори на паливно-енергетичні ресурси	-6,2	-0,3	0,1	6,3	-101,6
Інші податки та збори	-505,1	3855,0	1054,9	1560,0	-308,8
Неподаткові надходження	164676,5	186684,2	11771,1	-152905,4	-92,9
Доходи від власності та підприємницької діяльності	87170,4	114414,8	1600,5	-85569,9	-98,2

Продовження табл. 1

А	1	2	3	4	5
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної діяльності	18413,6	10377,8	1741,9	-16671,7	-90,5
Інші неподаткові надходження	12399,9	15762,6	2001,6	-10398,3	-83,9
Власні надходження бюджетних установ	46692,6	46129,0	6427,0	-40265,6	-86,2
Доходи від операцій з капіталом	657,5	183,0	14,0	-643,5	-97,9
Надходження від продажу основного капіталу	33,6	30,0	9,1	-24,5	-72,9
Надходження від реалізації державних запасів товарів	573,2	76,0	0,6	-572,6	-99,9
Кошти від продажу землі і нематеріальних активів	50,8	77,0	4,4	-46,4	-91,3
Цільові фонди	187,5	1770,8	26,8	-160,7	-85,7
Офіційні трансферти	7306,3	8725,0	1792,0	-5514,3	-75,5

Проведений аналіз дохідної бази Державного бюджету України в 2018-2020 рр. засвідчив, що основною часткою доходів протягом досліджуваного періоду залишалися податкові надходження, які становили близько 84% усіх доходів (якщо у 2018 році частка податкових надходжень становила 81,3 %, то в 2020 році сягнула до відмітки 90,5 %) (див. рис. 1).

Рис. 1. Структура доходів Державного бюджету України за 2018-2020 рр.

Протягом 2018-2019 років спостерігалася позитивна тенденція до їх зростання. Загальна сума податкових надходжень у 2019 р. порівняно з 2018 р. зросла на 70,2 млрд грн (6,1%), причому надходження від непрямих податків майже втричі перевищували надходження від прямих податків.

На результати фінансово-економічної діяльності країни в 2020 році мала значний вплив пандемія коронавірусу COVID-19, запровадження карантинних

обмежень внаслідок якої стали викликом для всієї світової економіки. Кризові явища в економіці негативно позначилися і на процесі формування ресурсної бази нашої держави.

Так, загальна сума доходів Державного бюджету України в 2020 році скоротилася порівняно з 2019 роком на 784,6 млрд грн (або на 84,5 %). Це сталося за рахунок всіх складових дохідної частини бюджету держави — податкових надходжень, сума яких зменшилася на 623,9 млрд грн (або на 82,8 %), а також катастрофічного скорочення неподаткових надходжень на 152,9 млрд грн (на 92,9 %) та доходів від операцій з капіталом на 97,9 %.

У структурі податкових надходжень Державного бюджету (рис. 2) більше третини питомої ваги в 2018-2020 рр. становить податок на додану вартість з імпортних товарів – 39,2 %, 36,2 % та 34,9 % відповідно, у той час як рівень ПДВ з вітчизняних товарів становить менше 8 %, що свідчить про значний відтік грошових ресурсів із держави.

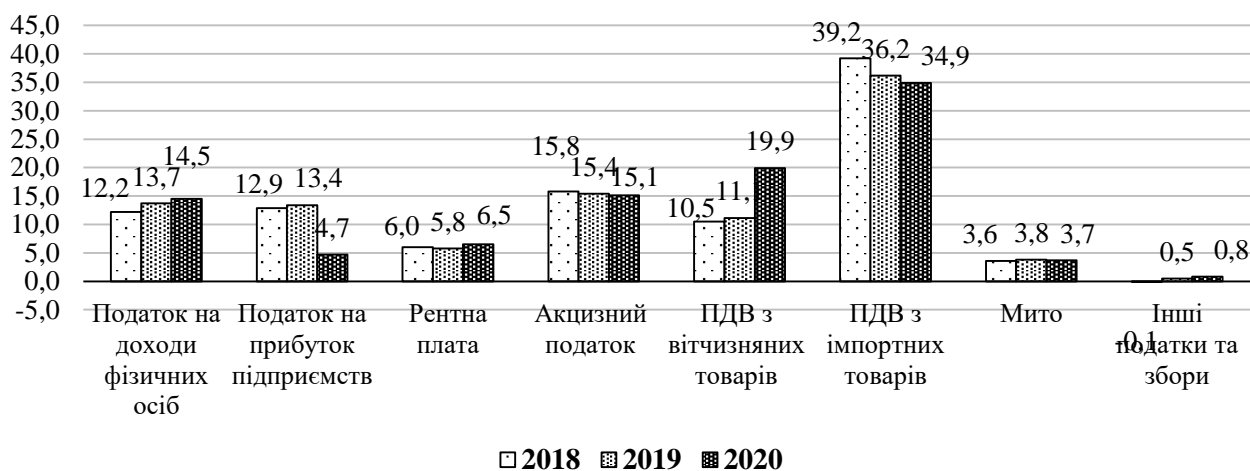

Рис. 2. Структура податкових надходжень Державного бюджету України в 2018-2020 рр.

Дохідні податки у структурі мали разом 25,1 %, 27,1 % та 19,2 % відповідно. Надходження від акцизного податку склали загалом 15,8 %, 15,4 % та 15,1 відповідно. Кризові явища в економіці України в 2020 році внаслідок запроваджених карантинних обмежень позначилися не тільки на величині отриманих податків і зборів, й на неподаткових надходженнях. Так, величина доходів від власності та підприємницької діяльності в 2020 р. порівняно з 2018

р. скоротилася на 86,5 млрд грн, або на 98,2 %.

Внаслідок уведення карантинних обмежень найбільших збитків зазнали ті галузі економіки України, що пов'язані з необхідністю відвідування громадських місць, зібранням людей. Це, зокрема, ресторанний бізнес, туризм, торговельно-розважальні центри та кінотеатри.

З точки зору динаміки обсягів прибутку карантинні обмеження не завдали великої шкоди системам організації доставки (зокрема, портовій галузі та поштовим операторам). Так, за 9 місяців 2020 року морські порти України обробили 118,78 млн тонн вантажів — на 3,7% більше, ніж за аналогічний період 2019 року, що зумовлене зовнішньою кон'юнктурою на ключових експортних ринках. Карантинні обмеження позитивним чином вплинули і на роботу поштових операторів у контексті запровадження декількох нових сервісів, серед яких особливе місце наразі відводиться доставці ліків та продуктів харчування, яка стала комерційно успішним проєктом [3].

Жорсткі карантинні заходи щодо обмеження пересування людей та необхідності їх перебування вдома призвели до збільшення часу їх звертання до засобів масової інформації, у тому числі зростання трафіку веб-сайтів, соціальних мереж та кількості переглядів телеканалів.

Безумовний зиск від ситуації з карантинними обмеженнями внаслідок пандемії коронавірусу COVID-2019 отримала фармацевтична промисловість.

На думку українських економістів, криза 2020 року є значно тяжчою для української економіки, ніж, наприклад, криза 2009 року. Адже вона по-різному впливає на людей з різним рівнем доходів в межах однієї країни, збільшуючи розрив між бідними людьми та забезпеченими. І, відповідно, потрібні будуть десятки років, щоб цей розрив подолати [5].

Висновки. Отже, сьогодні ми спостерігаємо значне економічне падіння, яке викликало проблеми з формуванням дохідної частини бюджету. Тому наявна потреба у розробленні макроекономічних заходів для мінімізації кризових явищ в економіці України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Західна О.Р., Петик Л.О., Щур-Живко О.С. Аналіз доходів та видатків Державного бюджету України. «Молодий вчений». 2018. № 2 (54). С. 714-718.
2. Мінфін : веб-сайт. URL: <http://index.minfin.com.ua>.
3. Наслідки епідемії COVID-19 та карантинних заходів для провідних секторів економіки України: Аналітичний документ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3154276-ak-karantin-vplivuv-na-ekonomiku-ukraini.html>.
4. Савіцька С. І., Фугело П. М. Аналіз впливу пандемії коронавірусу на надходження до державного бюджету України. Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics». 2020. №21. С. 187-191.
5. Солонина Є. Пандемія-2020 змінила життя українців. Що саме змінилося? Радіо «Свобода»: веб-сайт. URL: <https://www.radiosvoboda.org/31012767.html>.

LEGAL SCIENCES

NORMS OF INTERNATIONAL LAW

Fastovets Nataliia Valeriivna

Associate Professor

Ph.D. in State Administration

Kyiv National University

of Technologies and Design

The international level of legal regulation of foreign economic relations is formed by the norms of different directions covering trade, labor, production, financial and other legal relations. Those norms find their formation within the framework of functional activities of international organizations and obtain a corresponding potential prospect of integration into the norms of national legal systems.

The interdependence of such processes creates the need for a theoretical study of individual groups of norms formed within international organizations and their correlation with the national legislation of Ukraine.

An international legal norm is a legally binding rule of conduct created by subjects of international law and governing relations between them.

An important characteristic of international legal norms in comparison with national norms is that most of them are not universally binding.

Any norm of international law is based on the agreed expression of will of at least two participants in international relations. The norm of international law regulates relations between members of the international community that were directly involved in its creation and acknowledged that they are covered by it or acknowledged such norm after its creation. As a result of compromises and agreements, states come to a mutually agreed decision on certain rules of relations. Fixed in universally recognized legal forms – international treaties and customs, acts

of international organizations, they are recognized as the norms of international law, which are of “conciliatory”, “coordinating” nature [1]. International legal obligations can be formed in different ways depending on the method of legal regulation: binding, permitting or prohibiting ones.

It should be noted that most of the national legal norms consist of three parts:

- 1) hypothesis – the condition under which the rule of conduct is applied;
- 2) dispositions – the rule of conduct by itself;
- 3) sanctions – measures of state enforcement applied in case of violation of the rule of conduct.

International legal norms usually have only a disposition, very rarely they have a hypothesis and a disposition, and they have no sanctions.

Sometimes hypotheses and dispositions of international legal norms can be found in different articles of an international act, sometimes in different acts that are interconnected.

Sanctions are usually determined in separate international treaties and customs and are not always specific [2]. Lawmaking is a process of creating legal norms. Accordingly, international lawmaking is a process of creating the norms of international law. In terms of their functional purpose in the mechanism of legal regulation, international and national legal norms are divided into substantive and procedural ones. Substantive norms regulate the content of the rules of conduct (actions and omissions). Procedural norms determine the forms and procedures for the implementation of the rules of conduct and answer the question how one can or should act or not act. In terms of their duration, international and national legal norms are divided into constant (not limited by the validity period) and temporary (they are intended to apply only during certain periods (for example, for the duration of an international treaty or agreement, during a state of emergency or martial law, etc.).

In terms of territorial application, the norms of international and national law are differentiated into the ones, which are valid:

- a) internationally;

- b) at the interstate regional level;
- c) within a specific state (nationwide);
- d) on the territory of individual regions, constituent entities of federations, autonomies;
- e) on the territory of local self-government (municipal entity) - municipal or local ones.

The norms of international law prevail on an international and interstate scale.

An important characteristic of international legal norms in comparison with national ones is that most of them are not universally binding, because a group of states cannot create norms for other countries.

Conclusion. Hence, we can say that the goal of international lawmaking is the adoption of an international legal act necessary for the subjects of international law.

LITERATURE

1. Буткевич В. Г., Мицик В. В., Задорожній О. В. Міжнародне право. Основи теорії: Підручник За ред. В. Г. Буткевича. – К. : Либідь, 2002. – 608 с.
2. Международное право: учебник / под ред. А. И. Микульшина. – М. : Междунар. отношения, 2005. – 512 с.

NORMS OF INTERNATIONAL LAW AND THEIR CLASSIFICATION

Fastovets Nataliia Valeriivna,
Associate Professor, Ph.D. in State Administration
Kyiv National University of Technologies and Design

International law is a measure of freedom and restrictions in international relations. And that is its value. This conception allows to build a large number of combinations of foreign policy actions, which testifies to the practical significance of principles and norms of international law.

The doctrine knows many attempts to classify norms, but none of them found general acceptance. Taking only the most important criteria as a basis, the following classification of international legal norms can be proposed:

- 1) in terms of legal force – peremptory and discretionary norms;
- 2) in terms of content and their place in the system – goals, principles, norms;
- 3) in terms of scope – universal, regional, particular norms;
- 4) in terms of their functions in the system – substantive and procedural norms;
- 5) in terms of the way of creation and the form of existence, i.e. in terms of their source – customary, conventional, norms of decisions of international organizations.

Peremptory norms (*jus cogens*) mean norms from which the subjects of international law cannot derogate even by mutual agreement. If an international treaty contradicts the peremptory norms of international law, then it is legally null and void. The peremptory norms of international law include the basic principles of international law, special principles and some other norms (for example, norms on diplomatic privileges and immunities).

Discretionary norms mean norms from which states can derogate by mutual agreement. They are mandatory, but the states concerned can conclude treaties that establish other norms, act in accordance with them, and such behavior will be lawful as long as it does not harm the interests of other states.

Universal norms are associated with universal human interests and are always multilateral. They must be accepted by the majority of states.

Local norms regulate relations closely related to the interests of the states that create those norms. The norms of international law form the institutions and branches of international law, which, in their turn, are also components of the international law system. The international law branches regulate large “blocks” of international relations of a certain type and represent a set of international legal institutions and norms that regulate more or less isolated relations that are distinguished by their qualitative peculiarity (for example, the law of international organizations, international maritime law, the law of treaties, the law of foreign relations, etc.).

The institute on of international law is a group of international legal norms regulating more or less homogeneous relations. Even though those relations are characterized by their qualitative peculiarity, nevertheless they cannot obtain the status of a legal branch. Institutions are divided into branch and interbranch ones. Interbranch institutions include institutions, a significant part of the international norms of which is part of two or more branches (for example, the institution of international legal responsibility, the institution of legal succession).

The norms of the branch institution are formed within individual branches, covering their specific elements (for example, in international maritime law, one can distinguish groups of norms that regulate the legal regime of the territorial sea, economic zone, continental shelf, the legal regime of the high seas, etc.).

The components of the international law system are united into a single whole by the subject and method of legal regulation. The result of the agreement of the wills of states is an international treaty and international custom.

International treaty is an agreement between two or more states or other subjects of international law, establishing their mutual rights in political, economic or other relations, concluded typically in writing and regulated by international law. International custom is a proof of the general practice of states, recognized as a legal norm.

Conclusion. Currently, states prefer the treaty way of creating norms of international law more and more, as it has a number of advantages over the conventional way, namely, the treaty process is faster; agreement of the wills of states is explicit; the treaty process makes it possible for all states to participate in the creation of the norms of international law, to discuss the issues raised, to consciously and gradually coordinate their positions. Those aspects are less represented in the conventional norm-making process.

LITERATURE

1. Юридична енциклопедія / НАН України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького; За ред. Ю. С. Шемшученка. – К., 1999. – Т. 2; К., 2003. – Т. 2.
2. Общая теория государства и права: Академический курс: В 2 т. / Под ред. М. Н. Марченко. – М., 1998. – Т. 2.
3. Марченко М. Н. Источники права: Учебн. пособие. – М., 2007.
4. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Конституційне право України. Академічний курс: Підручн.: У 2 т. / За ред. В. Ф. Погорілка. – К., 2006. – Т. 1.
5. Шляхтун П. П. Конституційне право: словник термінів. – К., 2005.
6. Бержель Ж.-Л. Общая теория права. – М., 2000.

RELATION BETWEEN SUBSTANTIVE AND PROCEDURAL LAWS

Fastovets Nataliia Valeriivna,
Associate Professor, Ph.D. in State Administration
Kyiv National University of Technologies and Design

Introductions. The issue of the relation between the substantive and procedural norms of law remains topical since there is a need to ensure the protection of the rights and legitimate interests of business entities and citizens.

Depending on the social purpose, the entire system of law can be divided into substantive and procedural law. We consider the following branches of law as the substantive law: constitutional, civil, labor, administrative, criminal ones. And the procedural law includes civil procedural, administrative procedural, criminal procedural, and commercial procedural law.

Distinctions of substantive and procedural laws:

1. Substantive law is a set of norms that directly regulate social relations.
2. Procedural law is a set of norms regulating the implementation of substantive norms.
3. The subject matter of procedural law is organizational social relations (relations determining the means of implementing the norms of substantive law).
4. The subject matter of substantive law is regulated social relations that have actually developed between people and need to be organized with the help of legal regulation.
5. The norms of substantive law pursue the goal of determining the content of the rights and obligations of subjects of law and answer the question of what needs to be done to exercise those rights and obligations [1].

The relation between procedural and substantive law [2]:

1. The norms of substantive and procedural law are closely interconnected and complement each other. A significant number of procedural and substantive norms are found in codified statutes. Consistency between those norms is one of the conditions for the proper functioning of the legal process, protection of the subjective

rights of citizens and legal entities.

2. The relation between substantive and procedural law is also expressed in the interconnectedness of substantive and procedural legal relations. Substantive legal relations determine the possibility and necessity of the emergence and existence of procedural legal relations, the purpose of which is to ensure the settlement of a legal dispute.

Procedural norms determine the competence, subject matter, powers of state bodies, local authorities, officials who are subjects of the legal process. Procedural norms determine the subjective rights and obligations of other participants in the process. The norm of substantive law can be defined as a legal norm that regulates social (substantive) relations by means of their direct legal regulation by defining the content of rights, obligations and prohibitions for their participants.

The norm of procedural law is a legal norm that regulates social (procedural) relations that develop between the court, on the one hand, and the participants in the proceedings, on the other hand, and is aimed at solving procedural and organizational issues of substantive law implementation in order to protect rights and legitimate interests of the subjects of substantive legal relations.

Common features:

1) The norms of substantive and procedural law are closely related and complement each other. A significant number of procedural and substantive norms are found in codified statutes. Consistency between those norms is one of the conditions for the proper functioning of the legal process, protection of the subjective rights of citizens and legal entities.

2) The relation between substantive and procedural law is also expressed in the interconnectedness of substantive and procedural legal relations. Substantive legal relations determine the possibility and necessity of the emergence and existence of procedural legal relations, the purpose of which is to ensure the settlement of a legal dispute [3].

Conclusion. To summarize the above, it should be noted that substantive and procedural laws have both distinctive and common features. But in my opinion,

procedural law dominates the substantive one, since it is the procedural norms that enable implementation of the norms of substantive law. Indeed, for example, if there is a committed offense, and in order to investigate the result (to solve and prevent offenses and bring the guilty one to justice), we should investigate the process. But it should be noted that procedural law cannot exist without substantive one, and vice versa.

LITERATURE:

1. Бочаров Д. О. Потоїбіччя процесуального: гра, ритуал, міф: Матеріали для самостійної роботи. – Дніпропетровськ: АМСУ, 2007. – 50 с.
2. Сидоренко О. О. Матеріальне і процесуальне право: питання функціонального співвідношення / О.О. Сидоренко, О.О. Уваров // Юрист України. 2012. № 4(21). С. 19-24.
3. Байтин М. И. Сущность права (Современное нормативное правопонимание на грани двух веков) / 1. М. И. Байтин. – 2-е изд. доп. – М.: ООО ИД «Право и государство», 2005. – 544 с.

THEORETICAL ASPECTS OF APPLICATION OF SPECIALIZED NORMS OF LAW

Fastovets Nataliia Valeriivna,
Associate Professor, Ph.D. in State Administration
Kyiv National University of Technologies and Design

Introductions. The norms of law which contain obligatory regulations are the result of lawmaking, that is, the authoritative form of a state's activity. The actual existence of a legal regulation is not enough for social relations to be regulated. The social essence of law is to regulate and coordinate social relations, create necessary conditions for the enforcement of the rights and interests of an individual and the normal existence of society as a whole [1].

Therefore, the effectiveness of legal regulation of public relations depends not only on the content of the norms, but also specifically on the extent to which these regulations are properly implemented. Hence, after the publication of regulatory legal acts, the emphasis of the state authority activities should be shifted to the introduction of their regulations, which have a standard and non-standard form, into public life.

«Non-standard» regulations, which can carry the regulatory burden only if combined with the basic norm (regulatory, security, protective one), are atypical or specialized. Those specialized norms exist alongside specific, basic norms. The level of their normativity is low.

Features of specialized norms:

- 1) are developed as auxiliary norms, not independent norms of law;
- 2) do not contain all structural elements;
- 3) in terms of making, they are derived from the basic norms;
- 4) are developed due to the emergence of new social relations;
- 5) are not supported by state enforcement means.

Specialized norms of law are the outcome of regulatory, security and protective norms, the result of their development and improvement.

Specialized norms of law are contained in:

- a) preambles of legislative acts;
- b) general parts of codes;
- c) general and special parts of civil, dwelling, land, family, civil procedure, labor codes and others;
- d) regulations of regulatory legal acts, amending the regulations of previously adopted acts.

Reasons for making specialized norms:

- 1) the need for legislative coverage of new types of social relations;
- 2) expansion of the validity of the current norms (detailing).

The following specialized norms can be distinguished:

General consolidating norms (fundamental principles) - consolidate the primary fundamental principles of the social and state system.

Constituent norms (principles) - formulate general norms/ideas, applying to all or most of the institutions or norms of the branch of law and have the greatest authority.

Forecast norms (goals) - contain forecasts of the legal system development, goals and objectives of the branches and institutions of law.

Declarative norms (announcements) - contain scheduled provisions, indicating the subject of regulation, consolidated goals and motives for issuing a regulatory act.

Definitive norms (definitions) - contain the definitions of legal categories and concepts. They clarify the regulatory legal act, inform and guide the law enforcer.

Temporal norms (terms) - determine the time of the onset, duration or termination of the action, which entails certain legal consequences. Researchers classify operational (tools) and conflict-of-law (arbitrators) norms as specialized norms. Operational norms (tools) - perform a supplementary role, setting the time of entry into force (change, termination) of a regulatory legal act, its extension to a new circle of social relations, continuation of an action for a new period, i.e. regulate the process of a regulatory legal act.

Conflict-of-law norms (arbitrators) - regulate the choice of legal norm in the presence of contradictions (collisions) between several norms on the same subject of regulation.

Conclusion: The presence of specialized (auxiliary or derivative) norms of law makes it possible to logically harmonize the entire regulatory array, to avoid contradictions and gaps in it.

LITERATURE:

1. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: підручник: рекомендовано МОН України / О. Ф. Скакун ; Харків. нац. ун-т внутр. справ . — 3-тє вид., доповн. і переробл. — К.: Прав. єдність, 2012. — 524. с.

2. Крестовська Н.М., Матвєєва Л.Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 584с.

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИСТОСТІ ЗЛОЧИНЦЯ

Усатенко Вікторія Вікторівна

курсант 4-го курсу факультету підготовки фахівців

для підрозділів стратегічних розслідувань

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

Науковий керівник:

Березняк Василь Сергійович

Старший викладач

кандидат юридичних наук,

старший науковий співробітник, підполковник поліції

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

Демократична перебудова внутрішньополітичної та правової системи для забезпечення умов для реалізації прав і свобод людини та громадянина має стати одним із найважливіших завдань держави та суспільства на даному етапі їх розвитку. Вирішенню цієї проблеми нині заважають багато обставин, у тому числі економічний спад, корупція, злочинність, недосконале законодавство, неефективне правозастосування та погана правова обізнаність населення.

Терміни «суб'єкт злочину» та «особистість злочинця» не ідентичні, вони навіть мають різні значення. «Суб'єкт злочину» - це вузький термін, ніж «особистість злочинця», він відображає лише характеристики протиправної поведінки особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, у віці, в якому кримінальна відповідальність може наступити відповідно до закону без будь-яких обмежень, що впливають з його властивостей.

«Особистість злочинця», як ширше поняття, розкривається через визначення соціальної сутності людини, а також через складний набір характеристик, зв'язків, відносин, які їх характеризують, морального та духовного світу, взаємодії з індивідуальними особливостями та обставинами, середовище, що лежать в основі злочинного поведінки. Уникнення методологічних та теоретичних помилок у розмежуванні термінів «суб'єкт

злочину» та «особистість злочинця» допомагає створити вихідні передумови того, що суб'єкт злочину – юридичний термін та особистість злочинця – кримінологічний [1, с.124].

Кримінологія розглядає проблеми особистості злочинця лише у контексті його соціально небезпечної, винної та протиправної дії, а не поза ним. Особа злочинця може бути встановлена лише у зв'язку зі скоєнням кримінального злочину, оскільки аналіз цієї проблеми ґрунтується на кримінально-правовому визначенні предмета злочину. Кримінологія досліджує соціально значущі характеристики та характеристики злочинців, простежує типологічні характеристики злочинця та характеризує його як особливий соціальний тип, типові соціально-правові характеристики всіх кримінальних правопорушень, що розкривають складний механізм злочинної поведінки за певний період. Ці ознаки впливають формування механізму злочинної поведінки у певних ситуаціях.

За допомогою соціально-демографічних характеристик (вік, стать, сімейний стан, освіта, місце проживання, матеріальна забезпеченість, стан здоров'я та ін.) з'ясовується злочинна активність різних соціальних верств населення, вік, освіта, відстежуються професійні та інші характеристики людей, які вчинили злочини. Це дозволяє визначити криміногенні чинники, під впливом яких формується особистість конкретного правопорушника.

Психологічні характеристики сприяють вивченню механізмів взаємодії індивіда та довкілля. Зокрема, аналіз емоційної, довільної та інтелектуальної сфер дозволяє зробити висновки про мотиваційні процеси індивідуальної злочинної поведінки з метою розкриття конкретних мотивів та мети злочину. Соціально-психологічний аналіз зрештою дозволяє нам зрозуміти механізм дії безпосередніх причин та умов, що впливають на злочинну поведінку. Він допомагає розкрити зміст антисоціальної орієнтації особистості злочинця, його спотворених поглядів, збочених потреб та інтересів. Усе це, своєю чергою, допомагає визначити мотивацію злочину [2, с.54].

Щоб отримати повне уявлення про особу, яка вчинила злочин, необхідно

вивчити інформацію кримінального характеру. Це інформація про напрям злочинної поведінки, мотиви, цілі злочину, попередні судимості людини і т. д. Встановлення злочинних характеристик особистості злочинця важливо для правильної класифікації злочину, визначення покарання та подальшого виправлення засудженого. Тому кримінологічне поняття «особистість злочинця» слід розглядати не лише з правової точки зору, але також з філософської, психологічної, психіатричної, антропологічної та соціологічної точок зору.

Кримінологічна концепція «злочинної особистості» ґрунтується на філософській концепції людської особистості. З точки зору змісту це поняття розрізняє індивідуальний набір його властивостей та аспектів, фізичних, духовних, ментальних та соціальних характеристик, що виявляються у взаєминах із суспільством.

Зміст особистості - конкретизація соціальних взаємин у внутрішньому світі певного індивіда, у його свідомості, його світогляді, його соціальних аспектах. Адже особистість завжди визначається системою соціальних відносин, пов'язаних із соціальними цінностями. Особистісні особливості людини залежать від умов її життя, довкілля [3, с.89].

З цього можна дійти невтішного висновку, що з особистістю злочинця зазвичай розуміється особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, та на якого вплинула його антисоціальна орієнтація внаслідок негативних соціально значимих людських якостей, що склалися у відносинах з іншими людьми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінологія : навчальний посібник-практикум (для здобувачів вищої освіти, що навчаються на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти (081 «Право», 262 «Правоохоронна діяльність») / С.А. Шалгунова, А.М. Орлеан, О.С. Скок, Т.В. Шевченко, Ю.М. Крамаренко, Г.В. Барабаш, Ю.В. Волошина, І.В. Шило / За заг. ред. к.ю.н., доц. С.А. Шалгунової / Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2020. 332 с.

2. Бесчастний В. М. Кримінологічне забезпечення протидії злочинності в Україні : монографія. Харків : В справі, 2017. 360 с.
3. Кримінологія: підручник / за заг. ред.: Л. С. Сміяна, Ю. В. Нікітіна. К.: Національна академія управління, 2010. 496 с.

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВИБОРЧИХ ПРАВ ГРОМАДЯН

Федотов Ілля Миколайович

студент

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого

м. Харків, Україна

Введение./Introduction. У наш час, охорона прав, свобод людини і громадянина є пріоритетним завданням будь-якої сучасної держави. Вона ґрунтується на визнаних міжнародною спільнотою документах, таких як Загальна декларація прав людини 1948 р., Міжнародні пакти «Про громадянські і політичні права», «Про економічні, соціальні і культурні права» 1966 р., Декларація прав дитини 1989 р., Хартія Європейського Союзу про основні права 2000 р. та багатьох інших. Кожна країна, яка взяла на себе обов'язок виконувати міжнародні конвенції з прав людини, повинна керуватися їхніми принципами і нормами у своєму внутрішньому законодавстві, створювати умови для здійснення і захисту прав і свобод кожної людини. [1] За даними Громадянської мережі ОПОРА, отриманими від Департаменту інформаційної підтримки та координації поліції «102», всього по Україні в журналі Єдиного обліку заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події зареєстровано 8220 подій, пов'язаних із виборчим процесом на чергових місцевих виборах 2015 року. В той же час, Національною поліцією України (далі – НП України) на чергових місцевих виборах 2015 р. було розпочато лише 478 досудових розслідувань за статтями 157-160 Кримінального кодексу України (далі – КК України), якими встановлюється відповідальність за кримінальні правопорушення проти виборчих прав громадян. Тільки 68 кримінальних проваджень з обвинувальними актами направлені до суду, значна частина решти вже закрита без звернення до суду[2]. Зазначене вказує на проблемні аспекти розслідування виборчих злочинів, що потребує ґрунтовного

аналізу і виявлення проблемних моментів.

Цель работы./Aim. Проаналізувати дані Громадянської мережі ОПОРА, отриманими від Департаменту інформаційної підтримки і виявити проблемні аспекти розслідування виборчих злочинів.

Материалы и методы./Materials and methods. Дане питання досліджували такі науковці, як Є. В. Шевченко, І. О. Зінченко та Матюшкова Т.П. Під час написання роботи використовувались наступні джерела: Дайджест №1. Розслідування виборчих злочинів на чергових місцевих виборах в Україні 2015 року: статистика і попередні висновки; Хто і чому порушує виборче законодавство: опитування громадської думки; Кримінальний процесуальний кодекс України; Матюшкова Т.П. Деякі проблемні аспекти розслідування злочинів проти виборчих прав громадян.

Результаты и обсуждение./Results and discussion. Перш за все слід зазначити, що диспозиція кримінальних правопорушень, передбачених розділом V Особливої частини КК є переважно банкетною і для з'ясування ознак складів відповідних правопорушень необхідно звертатися до галузевого законодавства. Дана ознака об'єктивної сторони злочину, вимагає від слідчих, прокурорів та суддів ґрунтовних знань виборчого законодавства, зокрема щодо виборчих документів такі, як виборчий бюлетень, бюлетень для голосування на референдумі, протокол про підрахунок голосів виборців на виборчій ділянці та інших документів. Проте, як показує практика, провідні вищі юридичні заклади не приділяють належної уваги даному питанню при підготовці майбутніх працівників, що впливає негативним чином на компетентність правоохоронних органів.

Наступна проблема пов'язана з тим, що суб'єкти виборчої діяльності повідомляють правоохоронні органи про кримінальне правопорушення вже після встановлення результатів голосування. Реагування на ці заяви, які, як правило, не підкріплюються документальними джерелами з дільничних чи територіальних виборчих комісій, виборчих діляниць, пов'язане із необхідністю невідкладно проводити такі слідчі (розшукові) дії, як огляд місця події, обшуки,

що вже не є результативними. Більше того, непоодинокими є випадки, коли заяви про вчинення виборчих кримінальних правопорушень подаються як елемент політичної боротьби з конкурентами по виборчій кампанії, іноді лише для оголошення відповідного факту в засобах масової інформації. Це значно збільшує загальну кількість заяв і навантаження на слідчих НП України. Таким діям важко запобігти, оскільки кримінальна відповідальність настає лише за завідомо неправдиве повідомлення про злочин, тоді як завіdomу неправдивість такого повідомлення фактично не можливо довести. [2]

Наступна проблема ефективного розслідування кримінальних правопорушень проти виборчих прав громадян, на наш погляд, пов'язана із необхідністю взаємодії з різноманітними фізичними та юридичними особами, у тому числі, їх представниками. Специфічність суб'єктів такої взаємодії обумовлюється особливостями виборчого процесу. Зокрема, до кола цих суб'єктів слід віднести громадські організації, офіційних спостерігачів, у тому числі, які є представниками Європейських країн чи організацій, а також територіальні виборчі комісії, центральну виборчу комісію, кандидатів в депутати, кандидатів на пост Президента України, політичні партії, які висували зазначених кандидатів тощо. У цьому аспекті доцільно відмітити і необхідність врахування слідчими можливої протидії з боку зацікавлених осіб, а також необхідність врахування слідчими громадянства, соціального становища, посадового чи(і) політичного статусу, а також мови спілкування осіб, які можуть бути допитані в якості потерпілих, свідків чи(і) підозрюваних та повідомити окремі обставини про підготовку, вчинення і приховання виборчих злочинів. [2]

Выводи./Conclusions. Таким чином, ми можемо спостерігати певні недоліки в діяльності слідчих і співробітників оперативних підрозділів, які стикаються з особливостями механізму вчинення виборчих кримінальних правопорушень і особливостями їх розслідування. З метою подолання прогалин у нестачі знань, вважаю за необхідне розробити спеціальний курс з криміналістики та проведенні відповідних навчальних занять і тренінгів в

рамках як первинної, так і післядипломної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Є. В. Шевченко, І. О. Зінченко лекція за темою: «загальна характеристика кримінальних правопорушень проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина (статті 157–184 кк). кримінальні правопорушення проти виборчих прав громадян (статті 157–160 кк)» Вісник Асоціації кримінального права України, 2020, № 2(14) /Є. В. Шевченко, стаття... канд. юрид. наук, доц., доцент кафедри кримінального права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого; І. О. Зінченко, ... канд. юрид. наук, доц., доцент кафедри кримінального права № 2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;

2. Матюшкова Т.П. Деякі проблемні аспекти розслідування злочинів проти виборчих прав громадян / Т.П. Матюшкова: стаття... канд. юрид. наук/ Харківського національного університету внутрішніх справ. ідентифікатор ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7973-4581>

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИТЕРІЇВ РОЗМЕЖУВАННЯ ВИМАГАННЯ ВІД ПРОТИДІЇ ЗАКОННІЙ ГОСПОДАРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Шпіляревич Вікторія Вікторівна

доцент, кандидат юридичних наук
доцент кафедри політики у сфері боротьби зі злочинністю
та кримінального права
ДВНЗ Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Вступ. Відповідно до положень ч. 1 ст. 1 Кримінального кодексу України (далі – КК України) одним із основних його завдань є правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від кримінально-протиправних посягань, забезпечення миру і безпеки людства [3]. З цією метою в Особливій частині КК України законодавець регламентує коло суспільно небезпечних діянь, які є протиправними і за вчинення яких настає кримінальна відповідальність. Однак, аналізуючи склади усіх кримінальних правопорушень, передбачених КК України, вбачається, що є низка таких складів кримінальних правопорушень, які є суміжними між собою та потребують встановлення чітких критеріїв їх розмежування з метою забезпечення правильного застосування відповідних кримінально-правових норм на практиці.

Доцільно зауважити, що на сьогодні проблема розмежування суміжних складів кримінальних правопорушень є надзвичайно актуальною, оскільки в кримінально-правовій доктрині досі не вироблено єдиних підходів (правил), які б дозволяли належним чином розмежовувати суміжні склади кримінальних правопорушень, що, таким чином, й обумовлює актуальність відповідного наукового дослідження.

Мета роботи. Метою наукової публікації є виокремлення критеріїв розмежування «Вимагання» (ст. 189 КК України) від «Протидії законній господарській діяльності» (ст. 206 КК України).

Матеріали та методи. Для забезпечення здійснення належного наукового дослідження та отримання його результатів проведено аналіз ознак таких складів кримінальних правопорушень як «Вимагання» (ст. 189 КК України) та «Протидія законній господарській діяльності» (ст. 206 КК України).

У процесі вивчення цієї проблеми використано такі загальні наукові методи, як: порівняння, аналіз і синтез.

Результати та обговорення. Перш ніж розпочати дослідження критеріїв розмежування «Вимагання» (ст. 206 КК України) від «Протидії законній господарській діяльності» (ст. 206 КК України) необхідно звернути увагу на те, що ж являє собою розмежування складів кримінальних правопорушень? Зокрема, у теорії кримінально-правової кваліфікації зазначається, що розмежування будь-яких явищ, процесів, предметів, у тому числі й складів кримінальних правопорушень включає вчинення наступних дій [4,с.с. 312-313]:

- 1) знаходження спільних ознак – тих, які об'єднують порівнювані об'єкти;
- 2) знаходження відмінних ознак – тих, за якими порівнювані об'єкти відрізняються між собою;
- 3) встановлення критеріїв розмежування – того, в чому ж полягає відмінність у виявлених розмежувальних ознаках.

Л. П. Брич, вивчаючи поняття розмежування кримінальних правопорушень, акцентує увагу на тому, що зміст розмежування складів кримінальних правопорушень полягає саме у визначенні місця і зв'язків конкретного складу кримінального правопорушення у системі складів кримінальних правопорушень зі спільними ознаками, як її елемента, що здійснюється шляхом порівняння змісту та встановлення відношення між обсягами понять, що відображують кореспондуючі ознаки складів кримінальних правопорушень. При цьому, істотною характеристикою

розмежування складів кримінальних правопорушень, є його співвідношення з іншими порівнюваними кримінально-правовими явищами [1, с. с. 48, 50]. У зв'язку з цим в юридичній літературі констатується, що проблема розмежування складів кримінальних правопорушень виникає лише тоді, коли у відповідних складах кримінальних правопорушень є спільні ознаки [2, с. 10].

З урахуванням усього вище наведеного та аналізуючи ознаки «Вимагання» (ст. 189 КК України) й «Протидії законній господарській діяльності» (ст. 206 КК України), можна виокремити наступні критерії, які дозволяють розмежувати один склад досліджуваного кримінального правопорушення від іншого:

- 1) за основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення;
- 2) за потерпілими від кримінального правопорушення;
- 3) за змістом пред'явленої вимоги як ознаки об'єктивної сторони кримінального правопорушення;
- 4) за змістом погроз, які супроводжують незаконну вимогу;
- 5) за суб'єктом кримінального правопорушення.

1. За основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення

<i>Вимагання (ст. 189 КК України)</i>	<i>Протидія законній господарській діяльності (ст. 206 КК України)</i>
Основним безпосереднім об'єктом суспільні відносини у сфері охорони права власності [5, с. 528].	Основним безпосереднім об'єктом суспільні відносини у сфері забезпечення належного здійснення господарської діяльності, зокрема в частині забезпечення свободи підприємницької діяльності [5, с. 605].

2. За потерпілими від кримінального правопорушення

<i>Вимагання (ст. 189 КК України)</i>	<i>Протидія законній господарській діяльності (ст. 206 КК України)</i>
Потерпілими є будь-які особи або їх близькі родичі [3].	Потерпілими є особи, які займаються законною господарською діяльністю або їх близькі особи [3].

3. За змістом пред'явленої вимоги як ознаки об'єктивної сторони кримінального правопорушення

<i>Вимагання (ст. 189 КК України)</i>	<i>Протидія законній господарській діяльності (ст. 206 КК України)</i>
Вимога передачі чужого майна чи права на майно або вчинення будь-яких дій майнового характеру [3].	Протиправна вимога припинити займатися господарською діяльністю чи обмежити її, укласти угоду або не виконувати укладену угоду, виконання (невиконання) якої може заподіяти матеріальної шкоди або обмежити законні права чи інтереси того, хто займається господарською діяльністю [3].

4. За змістом погроз, які супроводжують незаконну вимогу

<i>Вимагання (ст. 189 КК України)</i>	<i>Протидія законній господарській діяльності (ст. 206 КК України)</i>
Погроза застосування насильства над потерпілим чи його близькими родичами; погроза обмежити права, свободи або законні інтереси цих осіб; погроза пошкодження чи знищення їхнього майна або майна, що перебуває в їхньому віданні чи під охороною; погроза розголошення відомостей, які потерпілий чи його близькі родичі бажають зберегти в таємниці (ч. 1 ст. 189 КК України); погроза вбивства; погроза заподіяння тяжких тілесних ушкоджень (ч. 2 ст. 189 КК України) [3].	Погроза застосування насильства над потерпілим або близькими йому особами; погроза пошкодження чи знищення їхнього майна або захоплення цілісного майнового комплексу, його частини, будівель, споруд, земельної ділянки, об'єктів будівництва, інших об'єктів та незаконного припинення або обмеження діяльності на цих об'єктах та обмеження доступу до них (ч. 1 ст. 206 КК України); погроза вбивства; погроза заподіяння тяжких тілесних ушкоджень (ч. 2 ст. 206 КК України) [3].

5. За суб'єктом кримінального правопорушення

<i>Вимагання (ст. 189 КК України)</i>	<i>Протидія законній господарській діяльності (ст. 206 КК України)</i>
Суб'єкт загальний – фізична осудна особа, яка на момент вчинення відповідного кримінального правопорушення досягла 14-річного віку [3; 5, с. 530]	Суб'єкт загальний – фізична осудна особа, яка на момент вчинення відповідного кримінального правопорушення досягла 16-річного віку [3; 5, с. 606].

Висновки. Таким чином, резюмуючи все вище наведене, слід констатувати, що розмежування «Вимагання» (ст. 189 КК України) від «Протидії законній господарській діяльності» (ст. 206 КК України) здійснено саме на основі встановлення таких обов'язкових ознак основних складів досліджуваних кримінальних правопорушень як: основний безпосередній об'єкт, потерпілі, суспільно небезпечне діяння (вимога, поєднана з відповідними погрозами) та суб'єкт кримінальних правопорушень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Брич Л. П. Теорія розмежування складів злочинів : монографія. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. 712 с.
 2. Гришаев П. Различие между получением взятки и незаконным вознаграждением за выполнение работ, связанных с обслуживанием населения. *Советская юстиция*. 1984. № 14. С. 10–11.
 3. Кримінальний кодекс : Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341–III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 18.12.2021).
 4. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації : навч. посіб. 2-ге вид. К.: Юрінком Інтер, 2009. 512 с.
- Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І Хавронюка. 9-те вид., переробл. і допов. К.: Юридична думка, 2012. 1316 с.